КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СТОМАТОВ ЕДУАРД ГРИГОРОВИЧ

УДК: 343.412

КРИМІНАЛЬНО–ПРАВОВА ОХОРОНА ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально–виконавче право

Дисертація
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
Стоматов Е.Г.

Запоріжжя 2025

АНОТАЦІЯ

Стоматов Е.Г. Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2025.

В дисертації висвітлено результати комплексного фундаментального дослідження, що ґрунтується на сучасних наукових здобутках представників вітчизняної й європейської правової науки, в якому розв'язано важливу науково-прикладну проблему визначення кримінально-правових засад охорони приватного та сімейного життя в Україні, обґрунтовано низку концептуальних положень, висновків і рекомендацій щодо удосконалення законодавства та його застосування правоохоронними органами та судами. В роботі систематизовано наукові знання про стан розробки кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини, проаналізовано етапи формування змісту концепту права людини на приватність та його трансформацію в міжнародному вимірі; простежено інституалізацію права на приватність в історії українського конституціоналізму. Установлено, що генеза кримінально-правової охорони права на недоторканість приватного життя в новітній історії України характеризується своєю складністю та повною залежністю від підходів до розуміння та реалізації прав людини, зокрема особистих (приватних). Реалізація права на недоторканність приватного життя та його кримінально-правова охорона чітко демонструють сутнісні відмінності між тоталітарною, авторитарною та правової державами, ступенем розвитку громадянського суспільства. Стан кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя в новітній історії України визначено як такий, що здебільшого залежить від рівня визначення конституційного права поваги та невтручання у приватне та сімейне життя людини в комплексі з іншими правами і свободами, розвиненості та дієвості системи інституційних, правових, процесуальних і

судових гарантій їх дотримання, достатньої сформованості інститутів громадянського суспільства, політичного режиму в державі, відсутності дестабілізуючих внутрішньо і зовнішньо політичних процесів тощо.

У підсумку проведеного дослідження розроблено теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття кримінально-правової охорони права на приватне та сімейне життя в гносеологічному, онтологічному та аксіологічному аспектах та сформульовано поняття кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини як імперативної владної діяльності, здійснюваної з метою забезпечення належної реалізації цього особистого немайнового права та убезпечення його від протиправного впливу, що полягає у встановленні кримінально-правових заборон Верховною Радою (нормативний рівень кримінально-правового регулювання) та застосуванні забороняючих кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за конкретні посягання на приватне та сімейне життя людини, у разі вчинення відповідного кримінального правопорушення, передбаченого КК України, судом (індивідуальний рівень нормативно-правового регулювання).

Значна увага в роботі приділена уточненню об’єкта та меж кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в системі правової охорони та досліджено кримінально-правову охорону як частину (елемент) правової охорони поваги до приватного та сімейного життя, яка здійснюється як публічно-правовими (конституційно-правове гарантування, адміністративно-правова охорона), так і приватно-правовими засобами (цивільно-правовий захист) та визначено особливості кримінально-правової охорони в аспекті ultima ratio.

З’ясовано вплив негативного та позитивного обов’язків держави щодо захисту прав людини на формування моделі кримінально-правова охорони приватного життя людини в Україні. Розвинуто наукові позиції, що практика ЄСПЛ, точніше правові позиції, сформовані як результат легального тлумачення положень Європейської конвенції, в яких і об’єктивується її дія, можуть визнаватися міжнародно-правовим джерелом кримінального права України,

кримінально-правової політики, утім не кримінального законодавства, оскільки не є нормами прямої (безпосередньої) дії, і в такому розумінні конвенційні приписи щодо забезпечення поваги на недоторканність приватного життя людини, розтлумачені ЄСПЛ в рішеннях (незалежно чи щодо України чи будь якої іншої держави-учасниці Конвенції), можуть визнаватися приводами криміналізації й визначати обсяг кримінально-правової охорони.

З'ясовано, що сформованість в правових позиціях ЄСПЛ двох основних підходів щодо розуміння «права на повагу до приватного життя особи», що передбачено в ст. 8, а саме як обов'язку держави не втручатися у приватну сферу людини (негативне зобов'язання) та як обов'язку здійснення державою активних дій щодо захисту цього права (позитивне зобов'язання) фактично об'єднує право на невтручання з боку держави в приватне життя людини та право на повагу, яке реалізується через створення дієвих механізмів захисту права приватності як з боку державних органів, так і приватних осіб. Аналіз положень Європейської конвенції прав людини щодо поваги до приватного життя людини та його недоторканності свідчить про те, що в тексті цього документа негативні обов'язки держави в цій сфері окреслені імпліцитно, в той час як критерії оцінки та інтерпретації позитивних обов'язків держави формуються казуїстичною практикою ЄСПЛ. Окреслення меж дозволеної законом поведінки суб'єктів владних повноважень, визначає стандарти законного (легітимного) втручання в приватне та сімейне життя людини, і, таким чином, є орієнтиром для формування конструкцій відповідних кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за незаконне втручання в приватне та сімейне життя людини.

Наголошено, що приватність (повага до приватного та сімейного життя людини й його недоторканність) як соціально-правовий феномен може сформувати видовий об'єкт кримінальних правопорушень, відповідальність за які наразі передбачена в ст. 162, 163 та 182 КК України в межах одного розділу, а також окреслювати орієнтири розширення цього об'єкту за рахунок включення до нього тих посягань, які наразі в чинному КК України розміщені в інших розділах (ст. 132, 145, 168 та ін.);

Розглянуто об’єктивні та суб’єктивні ознаки порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер та порушення недоторканності приватного життя та досліджено доктринальне їх тлумачення та тлумачення національними судами.

Проаналізовано існуючи засоби диференціації кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини (на прикладі кваліфікуючих ознак) та пропозиції щодо їх зміни (виключення або ж додавання) та висловлена авторська позиція в цьому питанні. Продемонстровано доцільність віднесення до таких ознак вчинення кримінального правопорушення групою осіб (ч.2 ст. 162) та з корисливих мотивів (ч.2 ст.163 КК, ч.2 ст. 182 КК).

Здійснено компаративний аналіз кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні та Республіки Польща й Королівства Іспанії (чинного кримінального законодавства, наукової доктрини та практики застосування національними судами в Польщі та Іспанії). З’ясовано відмінні тенденції між Іспанією і Україною в структурі кримінальних правопорушень проти приватного та сімейного життя людини, оскільки в Україні превалюють показники порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи, натомість в Іспанії на перше місце виходять незаконні дії з конфіденційною інформацією, тобто більш поширеним об’єктом посягання є інформаційна складова приватності. Диференціація кримінальної відповідальності за незаконні дії з конфіденційною інформацією здійснюється залежно від таких факторів як: вчинення їх спеціальними суб’єктами: поширення конфіденційної інформації серед третіх осіб, предметом злочину є персональні дані, які стосуються ідеологічних та релігійних переконань, стану здоров’я, расового походження чи статевого життя, потерпілим від злочину є неповнолітні особи та особи з інвалідністю, які потребують особливого захисту, вчинення злочину з метою отримання фінансової вигоди. Особливістю кримінально–правової охорони сфери приватності в кримінальному законі Іспанії є визнання

такого права за юридичними особами, хоча в кримінально-правовій доктрині країни таке рішення законодавця критикується.

З метою вдосконалення кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні визнано обґрунтованими з позиції визначення підстав та умов криміналізації суспільно–небезпечних діянь наступні положення: 1) об'єднання типових посягань на приватне та сімейне життя людини в одному розділі за видовим об'єктом, у тому числі розголошення інформації про стан здоров'я та лікарської таємниці (проєкт КК); 2) уточнення об'єктивної сторони діяння, передбаченого ч.1 ст. 163 КК за рахунок виключення з диспозиції вказівки на такий спосіб передачі інформації як «через комп'ютер»; 3) диференціацію кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ч.1 ст. 163 за ознакою вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою та з корисливих мотивів; 4) уточнення дій, які порушують таємницю кореспонденції (ст.4.7.5 проєкту КК); 5) уточнення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 162 КК шляхом включення до диспозиції такої дії як «відмова залишити житло чи інше володіння особи»; 5) пропозиції перегляду санкцій статей 162, 163, 182 КК.

Запропонована в проєкті нового Кримінального кодексу України законодавча модель кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя особи видається в цілому обґрунтованою, оскільки враховує частину висловлених в кримінально-правовій науці думок, пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм, позитивний досвід правого регулювання охорони приватності в кримінальному законодавстві інших країн, а також складнощі, які виникають на сьогодні в правозастосовній діяльності. Перевагами вказаного проєкту є, по-перше згрупувати всі посягання на приватне та сімейне життя людини за єдиним об'єктом в окремій структурній частині Особливої частини КК, по-друге, намагання спростити (викласти більш лаконічно) виклад об'єктивної сторони відповідних кримінальних правопорушень, на не шкоду чіткості та правової визначеності кримінального закону, в третіх проведення диференціації кримінальної відповідальності за

більшим колом обставин, які збільшують ступінь суспільної небезпеки цих діянь (зокрема неповнолітніх, колишнього подружжя, з метою полегшити вчинення іншого кримінального правопорушення, у складі групи). Натомість недоліком вважаємо намагання вирішувати засобами кримінального права ряд проблем, які можуть бути вирішені іншими засобами (як от цивільно-правовими чи адміністративно-правовими). Йдеться про криміналізацію ненадання іншій людині інформації про стан її здоров'я, стан здоров'я її дитини чи підопічної людини, приховування інформації про причину смерті людини від члена її сім'ї чи іншої фізичної особи, уповноваженої членом сім'ї, обмеження людини в її праві вільно збирати, зберігати, використовувати чи поширювати інформацію, зокрема праві на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, встановлення цензури процесу творчості чи результатів творчої діяльності. Принаймні в цих питаннях засоби кримінального права не мають набувати властивостей ultima ratio, адже на сьогодні питання надання доступу до інформації, усунення порушень права на інформацію та оскарження відмови або бездіяльності щодо надання інформації здійснюються відповідно до ЗУ «Про адміністративну процедуру» з урахуванням особливостей, визначених ЗУ «Про захист персональних даних», а суб'єкт інформаційних відносин може вимагати усунення будь–яких порушень його права на інформацію.

Ключові слова: приватне життя, сімейне життя, конфіденційна інформація, персональні дані, кримінально-правова охорона, житло, листування, кореспонденція, кримінальне правопорушення. кримінальна відповідальність, покарання, права людини, інформаційне право, право на інформацію.

ABSTRACT

Stomatov E.G. **Criminal and legal protection of private and family life in Ukraine.** – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Laws in the specialty 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law» – Classical Private University, Zaporizhzhia, 2025.

The dissertation presents the results of a comprehensive fundamental research based on modern scientific achievements of representatives of national and European legal science, which solves an important scientific and applied problem of determining the criminal law principles of protection of private and family life in Ukraine, substantiates a number of conceptual provisions, conclusions and recommendations for improving legislation and its application by law enforcement agencies and courts. The work systematises scientific knowledge about the state of development of criminal law protection of private and family life, analyses the stages of formation of the content of the concept of the human right to privacy and its transformation in the international dimension; traces the institutionalisation of the right to privacy in the history of Ukrainian constitutionalism.

The author establishes that the genesis of criminal law protection of the right to privacy in the modern history of Ukraine is characterised by its complexity and complete dependence on the approaches to understanding and implementation of human rights, in particular, personal (private) rights. The exercise of the right to privacy and its criminal legal protection clearly demonstrate the essential differences between totalitarian, authoritarian and rule-of-law states, and the degree of development of civil society. The state of criminal law protection of the right to privacy in the modern history of Ukraine is defined as one which mainly depends on the level of definition of the constitutional right to respect and non-interference with private and family life in combination with other rights and freedoms, the development and effectiveness of the system of institutional, legal, procedural and judicial guarantees of their observance, sufficient formation of civil society institutions, the political regime in the State, the absence of destabilising internal and external political factors.

As a result of the study, the author develops theoretical and methodological approaches to the definition of the concept of criminal law protection of the right to personal and family life in the epistemological, ontological and axiological aspects and

formulates the concept of criminal law protection of personal and family life of an individual as a mandatory State activity which is carried out with a view to ensuring the proper exercise of this personal non-property right and protecting it from unlawful influence, and which consists in the establishment of criminal law prohibitions by the Verkhovna Rada of Ukraine (normative level of criminal law regulation) and application by the court of prohibitive criminal law provisions providing for liability for specific encroachments on personal and family life of a person in case of committing a relevant criminal offence under the Criminal Code of Ukraine (individual level of legal regulation).

The author pays considerable attention to clarifying the object and limits of criminal law protection of private and family life in the system of legal protection and investigates criminal law protection as a part (element) of legal protection of respect for private and family life, which is carried out both by public law (administrative law protection) and private law (civil law protection), and identifies the features of criminal law protection in the ultima ratio aspect.

The author clarifies the impact of the negative and positive obligations of the State to protect human rights on the formation of the model of criminal law protection of human privacy in Ukraine. The author develops the scientific position that the ECHR case-law, or rather the legal positions formed as a result of legal interpretation of the provisions of the European Convention, which objectify its effect, may be recognised as an international legal source of criminal law of Ukraine, criminal law policy, but not criminal legislation, since they are not norms of direct (immediate) effect, and in this sense, the Convention provisions on ensuring respect for the privacy of a person, as interpreted by the ECHR in its judgments (whether in respect of Ukraine or any other country), may be recognised as an international legal source of criminal law of Ukraine, criminal law policy, but not criminal legislation.

It is established that the ECHR legal positions have formed two main approaches to understanding the ‘right to respect for private life’ provided for in Art. 8, namely, as the State's obligation not to interfere with the private sphere of a person (negative obligation) and as the State's obligation to take active steps to protect this right (positive

obligation), actually combines the right to non-interference by the State with private life and the right to respect, which is realized through the creation of effective mechanisms for protection of the right to privacy by both public authorities and individuals. An analysis of the provisions of the European Convention on Human Rights on respect for private life and its inviolability shows that the text of this document outlines the negative obligations of the state in this area implicitly, while the criteria for assessing and interpreting the positive obligations of the state are formed by the casualistic practice of the ECHR. Defining the boundaries of legally permissible behaviour of public authorities defines the standards of lawful (legitimate) interference with private and family life, and thus serves as a guideline for the construction of relevant criminal law provisions that provide for liability for unlawful interference with private and family life.

The author emphasizes that privacy (respect for private and family life) as a socio-legal phenomenon may form a specific object of criminal offences for which liability is currently provided for in Articles 162, 163 and 182 of the Criminal Code of Ukraine within the same section, and also outline the guidelines for expanding this object by including those offences which are currently included in other sections of the current Criminal Code of Ukraine (Articles 132, 145, 168, etc.);

The author examines the objective and subjective signs of violation of the inviolability of a person's home or other property, violation of the secrecy of correspondence, telephone conversations, telegraphic or other correspondence transmitted by means of communication or via a computer, and violation of privacy, and studies their doctrinal interpretation and interpretation by national courts.

The author analyses the existing means of differentiation of criminal liability for encroachment on private and family life (on the example of qualifying features) and proposals for their change (exclusion or addition), and expresses the author's position on this issue. The author demonstrates the expediency of including the commission of a criminal offence by a group of persons (Part 2 of Article 162) and for mercenary motives (Part 2 of Article 163 of the Criminal Code, Part 2 of Article 182 of the Criminal Code) as such qualifying features.

A comparative analysis of the criminal law protection of private and family life in Ukraine and the Republic of Poland and the Kingdom of Spain (current criminal legislation, scientific doctrine and practice of application by national courts in Poland and Spain) is carried out. The author identifies distinctive trends between Spain and Ukraine in the structure of criminal offences against private and family life, since in Ukraine the indicators of violation of the inviolability of a person's home or other property prevail, while in Spain the first place is occupied by illegal actions with confidential information, i.e. the information component of privacy is a more common object of encroachment.

Differentiation of criminal liability for unlawful actions with confidential information is carried out depending on the following factors: they are committed by special subjects: dissemination of confidential information among third parties, the subject of the crime is personal data relating to ideological and religious beliefs, health, racial origin or sexual life, the victim of the crime is a minor or a person with disabilities in need of special protection, the crime is committed for financial gain. The peculiarity of the criminal law protection of privacy in the criminal law of Spain is the recognition of such a right for legal entities, although the criminal law doctrine of the country criticises this decision of the legislator.

In order to improve the criminal law protection of private and family life in Ukraine, the following provisions are recognised as reasonable in terms of defining the grounds and conditions for criminalisation of socially dangerous acts 1) consolidation of typical encroachments on private and family life in one section by type of object, including disclosure of information on health status and medical secrets (draft CC); 2) clarification of the objective side of the act under Part 1 of Article 163 of the CC by excluding from the disposition the reference to such a method of information transmission as ‘via computer’; 3) differentiation of criminal liability for the act under Part 1 of Article 163 on the grounds of committing a criminal offence by a group of persons by prior conspiracy and for mercenary motives; 4) clarification of actions that violate the secrecy of correspondence (Article 4.7.5 of the draft CC); 5) clarification of the objective side of the criminal offence under Part 1 of Article 162 of the CC by

including in the disposition such an action as ‘refusal to leave a person's home or other property’; 5) proposals to revise the sanctions of Articles 162, 163, 182 of the CC.

The legislative model of criminal law protection of private and family life proposed in the draft new Criminal Code of Ukraine seems to be generally reasonable, as it takes into account some of the opinions, proposals and recommendations expressed in criminal law science to improve the relevant criminal law provisions, positive experience of legal regulation of privacy protection in criminal legislation of other countries, as well as difficulties arising in law enforcement today.

The advantages of this project are, firstly, grouping all encroachments on private and family life under a single object in a separate structural part of the Special Part of the CC, and secondly, an attempt to simplify (to present more concisely) the objective side of the relevant criminal offences, without prejudice to the clarity and legal certainty of the criminal law, and thirdly, differentiation of criminal liability for a wider range of circumstances that increase the degree of social danger of these acts (in particular, minors, former spouses, in order to facilitate the commission of another criminal offence, as part of a group). Instead, we consider the attempts to solve a number of problems that can be solved by other means (such as civil or administrative law) to be a disadvantage.

We are talking about criminalising the failure to provide another person with information about his or her health status, the health status of his or her child or ward, concealing information about the cause of death from a family member or other individual authorized by a family member, restricting a person's right to freely collect, store, use or disseminate information, including the right to free access to information about the state of the environment, the quality of food and household items, censoring the process of creativity or the results of creative activity. At least in these matters, criminal law remedies should not acquire ultima ratio properties, since today the issues of providing access to information, eliminating violations of the right to information and appealing against refusal or inaction to provide information are carried out in accordance with the Law of Ukraine «On Administrative Procedure», taking into account the specifics defined by the Law of Ukraine «On Personal Data Protection»,

and the subject of information relations may demand elimination of any violations of his/her right to information.

Keywords: private life, family life, confidential information, personal data, criminal law protection, housing, correspondence, correspondence, criminal offence. criminal liability, punishment, human rights, information law, right to information

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Stomatov Eduard, Viktoriia M. Palchenkova, Gorokhovska Olena, Sergii P. Myrnyi. Legal and moral and ethical problems of transplantation in Ukraine. *Journal of critical reviews* Vol. 7, issue 12, 2020. P. 2037–2041. (Особистий внесок: аналіз правових підстав здійснення трансплантології).
2. Stomatov Eduard, Olena Riabchynska, Mykhailo Anishchenko, Yurii Filei. Medical Secrecy in the context of doctor's obligation and patient's right: legal analysis. *Journal of Law and Social Deviance*. Volume Twenty–Four 2022. P. 1–37. (Особистий внесок: аналіз відповідної практики вітчизняних судів та кейсів ЄСПЛ).
3. Eduard Stomatov, Mykhailo A. Anishchenko, Yurii V. Filei, Sergii P. Myrnyi. Problems of providing the right to privacy in the context of digitalization of the health care sphere in Ukraine. *Medicine and Law*. 2023. Volum 42. № 4. P. 741–762. (Особистий внесок: аналіз поняття лікарської таємниці).

Статті у виданнях, які включено до переліку наукових фахових видань України

4. Большакова Д.О., Стоматов Е.Г. Призначення покарання на підставі угод у провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. *Держава та регіони: Серія Право*. 2021. № 1 (71). С.136–144. DOI https://doi.org/10.32840/1813–338X–2021.1.22. (Особистий внесок: аналіз оцінки судом відповідність узгодженого сторонами угоди покарання

положенням КК України).

5. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Призначення покарання більш м'якого, ніж передбаченого законом: кримінально–правовий та кримінально–процесуальний аспекти. *Науковий електронний юридичний журнал*. 2019. № 4. С. 207–210. DOI https://doi.org/10.32782/2524–0374/2019–4/56. (Особистий внесок: узагальнення практики та виокремлення випадків неправильного застосування ст. 69 КК України).
6. Stomatov Eduard, Riabchynska Olena. Criminal law protection of the right to privacy in the medical field: international and national context. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1.P. 158–163. DOI https://doi.org/10.31733/2078–3566–2022–5–158–164. (Особистий внесок: аналіз практики національних судів).
7. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Конфіденційна інформація про особу як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України: змістовні ознаки. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 6. С.484–490. DOI https://doi.org/10.32782/2524–0374/2023–6/113. (Особистий внесок: аналіз практики національних судів, її оцінка, виокремлення правозастосовних проблем).
8. Стоматов Е.Г. Забезпечення права на приватне життя засуджених до позбавлення волі та осіб, взятих під варту: таємниця кореспонденції. *Науковий вісник ДДУВС.* 2023. № 2. С. 226–233. DOI: 10.31733/2078–3566–2023–2–226–233.
9. Стоматов Е.Г. Кримінально–правова охорона конфіденційної інформації за Кримінальним кодексом Республіки Польща (на прикладі ст. 267 КК). *Держава та регіони: Серія Право*. 2023. № 3 (81). С. 119 – 127. DOI https://doi.org/10.32782/1813–338X–2023.3.18.
10. Пальченкова В.М., Стоматов Е.Г. Формування концепту права людини на приватність в західноєвропейських країнах та сполучених штатах Америки: ретроспективний аспект. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 7. С. 48–51. DOI https://doi.org/10.32782/2524–0374/2023–7/9. (Особистий

внесок: дослідження унормування права на приватне життя та сімейне життя).

11. Стоматов Е.Г. Право на приватність в історії українського конституціоналізму. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 8. С. 44–48. DOI https://doi.org/10.32782/2524–0374/2023–8/7.
12. Стоматов Е.Г. Теоретико–методологічні підходи щодо визначення поняття кримінально–правової охорони права на приватне та сімейне життя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*: Сер: Юриспруденція. 2023. № 64. С.114–119. DOI https://doi.org/10.32841/2307–1745.2023.64.22.
13. Стоматов Е.Г. Кримінально–правова охорона права на недоторканність приватного життя : новітня історія України. *Науковий юридичний електронний журнал.* 2024. № 1. С. 558 – 563. DOI https://doi.org/10.32782/2524–0374/2024–1/133
14. Стоматов Е.Г. Порушення недоторканності житла: теоретико–правові проблеми визначення предмета. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 3. С.212–219. DOI https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.37.
15. Стоматов Е.Г. Кримінально–правова охорона приватного і сімейного життя людини в контексті негативного та позитивного обов'язку держави. *Вісник Ужгородського державного університету*: *Серія право*. 2024. №83: частина 3. С.140–150. DOI https://doi.org/10.24144/2307–3322.2024.83.3.22.
16. Павлов В.Г., Стоматов Е.Г. До питання про законність втручання в приватне життя людини. *Правові новели.* 2024. Вип. № 23. С.237–246. DOI https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.31. (Особистий внесок: аналіз підстав втручання в приватне життя людини в процесі реалізації повноважень органів влади (гласні та негласні оперативно–розшукові заходи, примусове проникнення до житла тощо).
17. Рябчинська О.П ., Стоматов Е.Г. Кримінально–правова охорона недоторканності приватного життя в Королівстві Іспанія. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія Право*. 2024. № 86. Ч.4.

С. 356 – 366. DOI: https://doi.org/10.24144/2307 3322.2024.86.1.4.54. (Особистий внесок: узагальнення практики застосування кримінально–правових норм судами різних інстанцій в Іспанії).

18. Стоматов Е.Г. Кваліфікуючі ознаки порушення недоторканності житла особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 581–586. DOI https://doi.org/10.32782/2524–0374/2024–10/137.
19. Стоматов Е.Г. Зміст сімейного життя особи в контексті кримінально–правової охорони приватного життя людини. *Держава та регіони: Серія: Право.* 2024. № 4. С. 124–131. DOI https://doi.org/10.32782/1813–338X–2024.4.19
20. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Особливості застосування практики ЄСПЛ в процесі кримінально–правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного життя особи. *Правова позиція*. 2024. № 4 (45). С.45–50. DOI https://doi.org/10.32782/2521–6473.2024–4.8. (Особистий внесок: аналіз вироків, постановлених судами в провадженнях цієї категорії справ на предмет посилання на конкретні рішення ЄСПЛ в процесі кримінально–правової кваліфікації, формулювання висновків).
21. Павлов В.Г. Стоматов Е.Г. Деякі питання методології кримінально–правової науки. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 619–626. DOI https://doi.org/10.32842/2078–3736/2024.4.87. (Особистий внесок: аксіологічні проблеми методології кримінально–правових досліджень).

Матеріали конференцій

1. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Тенденції судової практики призначення більш м’якого покарання, ніж передбачено законом на підставі ст. 69 КК. *Кримінально–правове регулювання та забезпечення його ефективності*: матеріали міжнар. Наук.–практ. Конф., м. Харків, 18–19 жовтня 2018. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2018. С. 356–361. (Особистий внесок: узагальнення практики та виокремлення випадків неправильного застосування ст. 69 КК України).
2. Стоматов Е.Г. Окремі проблеми обмеження права на недоторканність

приватного життя особи в кримінальному судочинстві. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матеріали X Всеукраїнського науково–практичного семінару (м. Івано–Франківськ, 03 грудня 2021 року). Івано–Франківськ: Редакційно–видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. С. 136–144.

3. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Розмежування понять лікарської таємниці та медичної інформації в контексті кримінально–правового захисту приватного життя особи. *Правова політика України: історія та сучасність*: матеріали III Всеукраїнського науково–практичного семінару (м. Житомир, 7 жовтня 2022 року). Ж.: Житомирська політехніка, 2022. С.79–82. (Особистий внесок: критерії розмежування).
4. Стоматов Е.Г. Особливості забезпечення недоторканності житла особи в умовах воєнного стану. *Наука і вища освіта* : тези доповідей XXXI Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 9 листопада 2022 р. Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2022. С. 114–115.
5. Стоматов Е.Г. Особливості обмеження таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції військовополонених в таборах та дільницях для тримання військовополонених. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези Всеукраїнської науково–практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 року). Хмельницький : Вид–во НАДПСУ, 2023. С. 485–488.
6. Гороховська О.В., Стоматов Е.Г. Кримінально–правова охорона порушення недоторканності житла за кримінальними законами України та Республіки Польща. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи* : Всеукраїнська науково–практична конференція, м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р. Львів – Торунь : Liha–Pres, 2023. С. 51–55. (Особистий внесок: аналіз нормативно–правової бази, узагальнення практики, висновки).
7. Стоматов Е.Г. Забезпечення права на таємницю кореспонденції засуджених до позбавлення волі та осіб, взятих під варту. *Пенітенціарна система у*

глобальному вимірі: Матеріали III Міжнародного пенітенціарного форуму. Київ, 3 листопада 2023 р. Львів – Торунь : Liha–Pres, 2023. С. 115–119.

8. Стоматов Е.Г. Право на повагу до приватного та сімейного життя дитини. *Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі*: [збірник матеріалів Всеукраїнської науково–практичної конференції, м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р.]. Дніпро: Ліра, 2023. С.134–136.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ……..22

ВСТУП ……...23

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ……..41

1.1. Стан наукової розробки проблематики кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини ……..41

1.2. Методологія дослідження …….53

1.3. Концепт права людини на приватність: формування, зміст, трансформація……70

1.4. Право на приватність в історії українського конституціоналізму …….79

1.5. Кримінально-правова охорона права на недоторканність приватного та сімейного життя: новітня історія України ……92

Висновки до розділу 1……..109

РОЗДІЛ 2 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ТА СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ.....114

2.1. Теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття кримінально-правової охорони права на приватне та сімейне життя……114

2.2. Межі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини……..129

2.3. Кримінально-правова охорона приватного життя людини в контексті негативного та позитивного обов’язку держави ……165

2.4. Сімейне життя людини як об’єкт кримінально-правової охорони …….180

2.5. Законність втручання в приватне та сімейне життя людини ……..190

Висновки до розділу 2 ……..205

РОЗДІЛ 3 КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ПРИВАТНЕ ТА СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ РОЗДІЛОМ V ОСОБЛИВОЇ

ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ …….210
3.1. Види кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини ……211
3.2. Кримінально-правова характеристика порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи …….……224
3.3. Кримінально-правова характеристика порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції……..265
3.4. Кримінально-правова характеристика порушення недоторканності приватного життя ……...285
Висновки до розділу 3……...318
РОЗДІЛ 4. ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ПРИВАТНЕ ТА СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ……323
4.1. Застосування кримінально–правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини, за кваліфікуючими ознаками……323
4.2. Особливості застосування практики ЄСПЛ в процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного життя особи…350
4.3. Застосування заходів кримінально-правового характеру ……360
Висновки до розділу 4 ……380
РОЗДІЛ 5 ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ. …….384
5.1. Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в інших країнах……384
5.2. Формування моделі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні: de lege ferenda……..420
Висновки до розділу 5 ……453
ВИСНОВКИ ……458
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……...475
ДОДАТКИ ……...556

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

GDPR	General Data Protection Regulation (Зага́льний регла́мент про за́хист да́них)
ЄС –	Європейський Союз
ЄСПЛ –	Європейський суд з прав людини
ЄКПЛ	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЖК України	Житловий кодекс України
ЗДПЛ	Загальна декларація прав людини
КЕВ	Квартирно експлуатаційний відділ
КЕУ	Квартирно експлутаційне управління
КЕЧ	Квартирно експлутаційна частина
КК України –	Кримінальний кодекс України
КМУ	Кабінет міністрів України
КПК України –	Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП –	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МПГПП	Міжнародний пакт про громадянські та політичні права
нмдг	неоподатковуваний мінімум доходів громадян
нсрд	Негласні слідчі (розшукові) дії
ООН –	Організація Об’єднаних Націй
ОСББ	Об’єднання співвласників багатоквартирного будинку
ППВСУ	Постанова Пленуму Верховного суду України
СК України –	Сімейний кодекс України
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР	Українська Соціалістична Радянська Республіка
ЦК України –	Цивільний кодекс України

ВСТУП

Забезпечення права на приватність людини є одним зі стратегічних напрямів реалізації Національної стратегії у сфері прав людини 2021 р.[1], а забезпечення кожному доступу до дієвих механізмів захисту права на приватність у всіх сферах життєдіяльності, зокрема медичній сфері, сфері соціального захисту, під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих дій визначено очікуваним результатом. Оновлення законодавства у сфері захисту персональних даних, яке наразі оцінюється фахівцями як таке, що не в повній мірі забезпечує захист персональних даних в Україні у світлі розвитку міжнародних стандартів у цій сфері, є однією з вимог, висунутих ЄС до України на шляху до європейської інтеграції. Тож актуалізується питання створення відповідно до європейських стандартів механізму охорони й захисту персональних даних, які визнаються складовою приватного життя людини, включаючи і їх кримінально-правову охорону.

Право на недоторканність та повагу до приватного й сімейного життя людини визнано на міжнародному рівні. Відповідні стандарти правової охорони визначені в таких міжнародних документах, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про захист прав людини та основних свобод, і закріплені в ст. 30, 31 та 32 Конституції України. Зважаючи на те, що приватне та сімейне життя людини охороняється в Україні різними галузями права (конституційним, цивільним, адміністративним, інформаційним, сімейним, житловим, кримінально-процесуальним та ін.), потребує уточнення місце кримінально-правової охорони в системі засобів правової охорони цього права. Також актуальним питанням залишається виконання державою позитивних і негативних обов'язків як учасниці

[1] Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text (дата звернення: 16.02.2024).

Європейської конвенції (лише 2023 р. винесено 13 рішень у справах проти України, де зафіксовано порушення зобов'язань за ст. 8 Конвенції).

Щорічно в державі фіксуються порушення права на приватне та сімейне життя людини, яке в структурі всіх посягань, передбачених Розділом V Особливої частини КК України, посідає друге місце після ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, а серед усіх порушень цього права чільне місце належить порушенню недоторканності житла чи іншого володіння людини. І ці показники навряд чи відображають реальний стан речей, з огляду на те, що провадження за більшістю з них відкривається лише за заявою потерпілої особи, а кількість потерпілих осіб, які відмовляються продовжувати судовий розгляд справи, переважає.

Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини є однією з багатьох складових кримінально-правової системи в Україні, тому дослідження спиралося на доволі значний масив наукових розробок з фундаментальних питань кримінально-правового регулювання таких вітчизняних учених, як: Д. С. Азаров, П. П. Андрушко, Н. О. Антонюк, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. П. Брич, А. А. Вознюк, Ю. В. Волкова, О. П. Горох, В. К. Грищук, Н. О. Гуторова, Т. А. Денисова, О. О. Дудоров, З. А. Загиней-Заболотенко, К. П. Задоя, І. О. Зінченко, Д. Ю. Кондратов, В. В. Кузнецов, К. Б. Марисюк, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, О. В. Наден, М. І. Панов, О. О. Пащенко, Є. О. Письменський, Ю. А. Пономаренко, В. Я. Таційй, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, О. В. Харитонова, С. В. Хилюк, С. Д. Шапченко, О. М. Ященко та ін.

Різні аспекти правової охорони права на повагу до приватного та сімейного життя людини розглядали фахівці з теорії права, міжнародного, конституційного, цивільного, інформаційного, кримінально-процесуального права, як-от: І. В. Басиста, М. В. Бем, І. В. Гловюк, О. А. Дмитренко, Н. В. Камінська, О. В. Капліна, В. В. Кожан, В. А. Ліпкан, П. М. Рабинович, М. В. Савчин, О. О. Торбас, С. В. Шевчук, О. Г. Шило та ін.

Окремі питання кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини розглянуті М. В. Анчуковою, В. В. Гальцовою, О. М. Готіним, В. В. Давиденко, О. М. Довгою, С. М. Логіновою, В. Т. Маляренко, А. І. Марущаком, О. П. Рябчинською, А. П. Роне, В. О. Серьогіним, О. М. Храмцовим. На монографічному рівні згадану проблематику розробляла С. Я. Лихова («Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження)», 2006 р.), Ю. І. Дем'яненко («Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя», 2008 р.), І. І. Присяжнюком («Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні», 2010 р.), О. П. Горпинюк («Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні», 2011 р.), Д. Ю. Кондратовим («Кримінально-правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер», 2011 р.), Ю. М. Жмур («Кримінально-правовий захист недоторканності житла в Україні», 2012 р.), І. Б. Король («Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти», 2015 р.), О. В. Сосніною («Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України)», 2017 р.), І. В. Єдинак («Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, за законодавством України та Республіки Польща», 2021 р.), В. В. Матвійчуком («Кримінально-правова характеристика діяння порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України)», 2022 р.).

Загалом учені всебічно проаналізували об'єктивні та суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст. 162, 163, 182 КК, їх розмежування між собою та відмежування від суміжних кримінальних правопорушень, особливості кваліфікації за сукупністю з іншими

кримінальними правопорушеннями, санкції цих кримінально-правових норм, підходи щодо диференціації кримінальної відповідальності за їх вчинення, виявили окремі недоліки, які, на їх думку, позначаються на ефективності цих норм. Зроблені ними висновки й висловлені пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства в цій сфері збагачують науку і спрямовують правозастосовну діяльність. Водночас узагальнення й розв'язання науково-прикладної проблеми розроблення концептуальних засад кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя в Україні, а також наукове обґрунтування шляхів удосконалення законодавства України в цій сфері та практики його застосування залишаються актуальними з огляду на такі фактори: визначення чітких підстав і меж втручання в особисте та сімейне життя особи й надалі є контраверсійним питанням, з огляду на пошук розумного балансу між дотриманням європейських цінностей поваги до приватного та сімейного життя людини, з одного боку, а з іншого – інтересами суспільства й національної безпеки; дефіцит досліджень впливу негативного та позитивного обов'язків держави щодо захисту прав людини на формування моделі кримінально-правової охорони приватного життя людини в Україні; необхідність з'ясування особливостей застосування практики ЄСПЛ у процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного та сімейного життя людини судами; інтенсивна законопроєктна робота останніх років, яка не має системного характеру та чітко визначених підстав щодо зміни обсягу кримінально-правової охорони; різне бачення меж кримінально-правової охорони цього права науковцями, зокрема посилення кримінальної відповідальності; розробка проєкту нового КК України тощо.

Тож багаторівневе дослідження кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя, визначення її функціонально-цільового спрямування й основних зв'язків з іншими видами правової охорони в правовій системі України, визначення її оптимальної конструкції, здатної ефективно досягати поставлених перед нею цілей, залишається актуальним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, у межах напрямів досліджень, передбачених розділом 2.8 Примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень у межах спеціальності 081 «Право», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 р. № 1477, розділом І Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 р. № 14–10. Тему дисертаційної роботи затверджено рішеннями вченої ради Класичного приватного університету (протокол від 28 січня 2024 р. № 6).

Мета й задачі дослідження. *Метою дослідження* є узагальнення й розв'язання науково-прикладної проблеми розроблення концептуальних засад кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя в Україні, а також наукове обґрунтування шляхів удосконалення законодавства України в цій сфері та практики його застосування.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

– систематизувати наукові знання про стан розробки кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини;

– сформувати методологічні засади дослідження;

– проаналізувати етапи формування змісту концепту права людини на приватність та його трансформацію в міжнародному вимірі;

– простежити інституалізацію права на приватність в історії українського конституціоналізму;

– визначити стан кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя в новітній історії України;

– розробити теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття кримінально-правової охорони права на приватне та сімейне життя в гносеологічному, онтологічному й аксіологічному аспектах;

– уточнити об’єкт і межі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в системі правової охорони;

– з’ясувати вплив негативного та позитивного обов’язків держави щодо захисту прав людини на формування моделі кримінально-правової охорони приватного життя людини в Україні;

– охарактеризувати межі втручання в приватне та сімейне життя людини в Україні й критерії його необхідності;

– виокремити види кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини, за характеристикою об’єкта посягання;

– розглянути ознаки порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер, порушення недоторканності приватного життя та дослідити практику національних судів щодо їх тлумачення;

– розглянути засоби диференціації кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини (на прикладі кваліфікуючих ознак);

– висвітлити та узагальнити особливості застосування практики ЄСПЛ у процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного та сімейного життя людини судами;

– з’ясувати тенденції застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя в Україні;

– осмислити досвід кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в інших країнах і виокремити позитивний з метою визначення пріоритетних напрямів удосконалення вітчизняного кримінального закону;

– розробити концептуальну модель кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини;

– сформулювати рекомендації, спрямовані на вдосконалення кримінального законодавства та покращання правозастосовної практики у відповідній сфері.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що складаються з приводу забезпечення гарантованих Конституцією України прав людини у сфері приватного та сімейного життя кримінально-правовими засобами в Україні.

Предмет дослідження – кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в Україні.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дослідження є сукупність загальнонаукових, філософських і спеціально-наукових методів пізнання. *Діалектичний* метод обрано для всебічного вивчення формування концепту поваги до приватного та сімейного життя на міжнародному рівні, його трансформації в правових системах світу та вітчизняній правовій системі зокрема, що надало змогу виділити окремі аспекти становлення кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя в Україні, розкрити сучасний стан досліджуваного предмета (підрозділи 1.3, 1.4, 1,5, 2.3, 4.2, 5.1, 5.2). Методи *аналізу* і *синтезу*, *індукції* і *дедукції* використано для визначення (від загального до особливого) напряму наукового пошуку та структурно-логічної схеми дисертації, а також створення в процесі синтезу виявлених ознак, що характеризують кримінально-правову охорону приватного та сімейного життя, загального уявлення про зміст цього явища (усі розділи роботи); методи *юридичної лінгвістики*, *герменевтики* та *логіко-семантичного аналізу* – для з'ясування змісту багатозначних понять, що формують концепт поваги до приватного та сімейного життя людини, формулювання й удосконалення понятійно-категоріального апарату дослідження («особисте життя», «приватне життя», «сімейне життя», «конфіденційна інформація», «персональні дані», «лікарська таємниця», «медична інформація», «житло», «незаконно» тощо) (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 4.2, 5.2), а також для аналізу відповідних доктринальних тлумачень категорій і понять, що стосуються дослідження (усі розділи); *історико-правовий* – для ретроспективного аналізу

еволюції становлення концепту приватного життя особи як в Україні, так і за її межами (підрозділи 1.3–1.5); *порівняльно-правовий* – для вивчення досвіду кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя в інших країнах (зокрема Королівства Іспанії та Республіки Польща); *формально-логічний* – для опрацювання чинного законодавства України щодо регулювання поводження з конфіденційною інформацією, обробки тієї її частини, яка є персональними даними, щодо визначення правомірності обмеження окремих складових права на приватне життя, зокрема недоторканності житла та іншого володіння особи тощо, що надало змогу виявити окремі прогалини й розробити пропозицій з удосконалення цього законодавства, та практики його застосування судами (підрозділи 3.2, 3.3, 3.4, 4.2, 4.3, 5.2); *системний (системно-структурний)* – для з'ясування внутрішніх зв'язків між різновидами правової охорони та захисту приватного й сімейного життя особи, що здійснюються, крім кримінально-правових, і цивільно-правовими та адміністративно-правовими (макрорівень) засобами, від окремих посягань на приватне та сімейне життя, критерієм групування яких є спільний об'єкт посягання (мікрорівень) (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 4.1, 5.2); *системно-функціональний* – для визначення особливостей застосування практики ЄСПЛ у процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного життя особи в судовій практиці (підрозділ 4.2); *моделювання* – для з'ясування розроблення концептуальної моделі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини (підрозділ 5.2); *статистичний* – у ході аналізу облікованих кримінальних правопорушень цієї категорії, повідомлень про підозру, обвинувальних актів, обвинувальних вироків та ухвал, матеріалів і справ про правопорушення (кримінальні й адміністративні), відомостей про кількість вчинених кримінальних правопорушень та кількість засуджених осіб (за формами № 1, № 6 та № 7) (підрозділи 3.1–3.4, 4.1); *проєктний аналіз* – для визначення, порівняння та обґрунтування альтернативних проєктів кримінально-правових актів у сфері предмета дослідження (підрозділи 3.1–3.4, 5.2).

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні дані за 2013–2024 рр. про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх розслідування, про кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, види призначеного покарання та склад засуджених, 300 вироків суду за період 2008–2024 рр., у тому числі розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень та в судовому архіві, у справах про кримінальні правопорушення за ст. 139, 145, 152, 162, 163, 169, 182, 185–187 та іншими статтями КК України, про кількість осіб, притягнутих до відповідальності за ст. 188[39] та іншими статтями КУпАП; понад 100 ухвал про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи; ухвал слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії; скарги на бездіяльність слідчого щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; ухвали суду за результатами розгляду скарги на бездіяльність щодо невнесення відомостей до ЄРДР (зобов'язання вчинити дії) про вчинення кримінального правопорушення (ст. 162, 163 та 182 КК)) тощо. Особистий досвід розгляду справ щодо кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини, під час роботи на посаді судді.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній кримінально-правовій науці комплексним фундаментальним дослідженням, що ґрунтується на сучасних наукових здобутках представників вітчизняної і європейської правової науки, в якому розв'язано важливу науково-прикладну проблему визначення кримінально-правових засад охорони приватного та сімейного життя в Україні, обґрунтовано низку концептуальних положень, висновків і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та його застосування правоохоронними органами та судами.

На основі проведеного дослідження сформульовано положення, які презентують його наукову новизну, характеризують внесок у розвиток вітчизняної кримінально-правової науки, є значущими для правотворчої та правозастосовної діяльності, а саме:

вперше:

– визначено поняття кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини як імперативної владної діяльності, здійснюваної з метою забезпечення належної реалізації цього особистого немайнового права та убезпечення його від протиправного впливу, що полягає у встановленні кримінально-правових заборон Верховною Радою (нормативний рівень кримінально-правового регулювання) та застосуванні забороняючих кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за конкретні посягання на приватне та сімейне життя людини, у разі вчинення відповідного кримінального правопорушення, передбаченого КК України, судом (індивідуальний рівень нормативно-правового регулювання);

– досліджено кримінально-правову охорону як частину (елемент) правової охорони поваги до приватного та сімейного життя, яка здійснюється як публічно-правовими (конституційно-правові гарантії, адміністративно-правова охорона), так і приватно-правовими засобами (цивільно-правовий захист), та визначено особливості кримінально-правової охорони в аспекті ultima ratio;

– на підставі узагальнення факторів, якими керувалися розробники КК України 1960 р., чинного КК України та проєктів змін і доповнень до ст. 162, 163 та 182 КК України, визначено такі дійсні приводи криміналізації діянь, що посягають на приватне та сімейне життя людини: 1) забезпечення реалізації положень ст. 30–32 Конституції України та інших законів України; 2) створення належного механізму кримінально-правової охорони цих прав задля ефективної та безперешкодної (вільної) їх реалізації, недопущення втручання з боку органів влади та посягань з боку інших осіб; 3) виконання зобов’язань за чинними міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України відповідно до ст. 9 Конституції України;

– досліджено генезу права на приватне та сімейне життя людини в історії українського конституціоналізму та зроблено висновок, що сучасна інтерпретація конституційних приписів щодо охорони права на приватне та сімейне життя в будь-яких сферах життєдіяльності людини є, безумовно,

максимально наближеною до сучасного світового розуміння прайвесі як цінності людини в сучасному суспільстві;

– на прикладі кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини, показано, що визнана в кримінально-правовій доктрині як визначальний критерій криміналізації діянь закономірність, за якою верхня межа шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, є нижньою межею злочину, або ж верхня межа адміністративного правопорушення буде нижньою межею кримінального проступку, а верхня межа кримінального проступку буде нижньою межею злочину, не може претендувати на універсальність, оскільки значна частина адміністративних та кримінальних правопорушень не перебувають у такому взаємозв'язку, не є схожими (тотожними) за характером. Відтак такий підхід є обмеженим і може бути взятий до уваги при розмежуванні адміністративних та кримінальних правопорушень з однаковим об'єктом посягання (власність, громадський порядок, сфера господарської діяльності, моральність тощо);

– вказано на логічну неточність оперування даними судової статистики при вирішенні питання про доцільність встановлення кримінально-правової заборони певного суспільно небезпечного діяння (умова криміналізації) через його типовість та поширеність, оскільки це не пояснює механізму моніторингу ситуації з поширенням такої поведінки, оцінка якої як суспільно небезпечної, а в подальшому й кримінально караної, ще тільки відбувається. Вочевидь, що звернення до таких статистичних даних може бути корисним при з'ясуванні доцільності кримінально-правової заборони в аспекті принципу економії кримінальної репресії, зміни обсягу кримінально-правової заборони, можливо, диференціації кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи тощо;

– запропоновано при розробці нового КК України визнавати презумпцію доцільності криміналізації суспільно небезпечного діяння, яка ґрунтується на підтвердженій ефективній дії попереднього кримінального закону, за умови відсутності суттєвих змін у структурі суспільних відносин у відповідній сфері,

визначення змісту та обсягу конституційних прав людини тощо, доцільним кроком при з'ясуванні передумов криміналізації діянь у процесі розробки нового кодифікованого акту. Щодо з'ясування наступності положень кримінально-правової охорони прав, передбачених ст. 30–32 Конституції України, – відсутності змін у визначенні змісту та обсягу цих прав;

– наведено розгорнуту характеристику інформації про сімейне життя людини, зміст якої становлять особисті немайнові права та обов'язки подружжя, їх реалізація; права та обов'язки матері, батька і дитини (зокрема й визначення походження дитини осіб, які перебувають у шлюбі між собою, визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою, визнання батьківства за рішенням суду, оспорювання батьківства тощо), що дозволяє відмежувати останню від інформації про приватне життя людини;

– запропоновано в процесі кримінально-правової оцінки порушення недоторканності приватного та сімейного життя людини виходити з презумпції відсутності згоди, тобто «презумпції незгоди» особи на будь-які дії з такою інформацією (відомостями), яку вона вільно, на власний розсуд, попередньо не оприлюднила (поширила, повідомила тощо) у будь-який спосіб (не повідомила при особистому спілкуванні або визначила її як таку, яку вона бажає зберегти в таємниці й не бажає доведення до третіх осіб, не розмістила в соціальних мережах, не повідомила при самопрезентації тощо), за якого вона би стала доступною іншим особам;

– обґрунтовано недоцільність виокремлення в структурі істотної шкоди, яка може бути заподіяна внаслідок порушення недоторканності приватного та сімейного життя людини, матеріальної (майнової) шкоди, яка полягає у виді майнових збитків;

– проаналізовано практику застосування ЄСПЛ у процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на приватне та сімейне життя людини та з'ясовано, що з визначених ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики

Європейського суду з прав людини» форм її застосування використовується лише така форма, як посилання на текст Конвенції та практику (рішення) Суду (ст. 18) у судовому рішенні;

– проаналізовано заходи кримінально-правового характеру, що призначаються за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 162, 163 та 182 КК України, та здійснено їх ранжування за якісним і кількісним показником, з'ясовано вади правозастосовної діяльності в процесі їх застосування;

– досліджено кримінально-правовий захист приватного та сімейного життя людини в кримінальному законодавстві Республіки Польща та Королівства Іспанія на нормативному (аналіз кримінальних кодексів) і функціональному (аналіз конституційних засад охорони, кримінально-правової доктрини, правозастосовної практики, статистичних даних) рівнях;

– на підставі аналізу статистичних даних про кількість правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя в Іспанії, порівняно з відповідними показниками в Україні, з'ясовано відмінні тенденції в їх структурі: в Україні превалюють показники порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи, натомість в Іспанії на перше місце виходять незаконні дії з конфіденційною інформацією, тобто більш поширеним об'єктом посягання є інформаційна складова приватності;

– запропоновано диференціювати кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, вчинене за таких обставин: щодо інформації, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних (чутливих даних); з дискримінаційних мотивів (або з метою дискримінації); призвело до тяжких наслідків;

удосконалено:

– систему аргументів щодо доцільності переформатування структури Розділу V Особливої частини КК України шляхом включення до нього кримінальних правопорушень, передбачених ст. 132 та 145 КК України;

– підходи щодо розуміння змісту ч. 2 ст. 233 КПК, що дає підстави визнати казарми військовослужбовців (як казарми поліпшеного планування, що

належать до житлового фонду військової частини, так і спальні приміщення казарм для особового складу військовослужбовців строкової служби) житлом військовослужбовців на час проходження ними військової служби. Натомість приміщення, в яких утримуються особи, яким призначено покарання у виді арешту, яке полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті та тримання в дисциплінарному батальйоні, не є житлом у розумінні ст. 233 КПК, оскільки права осіб, які там тримаються, обмежені за законом;

– аргументацію підходу, за яким встановлення законності чи незаконності фактичного володіння особи житлом чи іншим володінням перебуває поза межами диспозиції ст. 162 КК, а висловлені в кримінально-правовій науці позиції щодо визнання потерпілою особою від порушення недоторканності житла виключно особи, яка на законних підставах є власником житла чи іншого володіння, не узгоджується із сучасним підходом щодо правової оцінки наявності законних підстав правомочності перебування в житлі чи іншому володінні, сформованого ЄСПЛ та розвинутого вищою судовою інстанцією України;

– підхід до з'ясування правового режиму конфіденційної інформації, щодо якої вчиняються дії, не пов'язані з обробкою такої інформації уповноваженими суб'єктами, який має визначатися з урахуванням приписів ст. 32 Конституції України, ч. 4 ст. 307 ЦК України, в якому розкрито зміст права на особисте життя і його таємницю та визначено, що обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою, ст. 11 ЗУ «Про інформацію», де вказано, що не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини;

– підхід до правильної кримінально-правової оцінки порушення недоторканності приватного життя особи в частині збирання та поширення

інформації про статеве життя особи й обґрунтовано, що створення предмета порнографічного характеру без згоди потерпілої (з фокусуванням ракурсу на статевих органах, без обличчя), за яким неможливо ідентифікувати особу, має кваліфікуватися за ст. 301 КК, адже в такому випадку інформація не збиралась, оскільки її не існувало, напроти ж збирання (у формі незаконного заволодіння) особистих фото чи відео інтимного характеру, які зберігалися в телефоні чи домашньому комп'ютері, тобто були створені раніше, за якими особа може бути ідентифікована, які висвітлюють її приватне життя, мають визнаватися конфіденційною інформацією про приватне життя особи;

– коло службових осіб, які визнаються належними уповноваженими суб'єктами проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи, а саме: прокурор у кримінальному провадженні, який здійснює процесуальне керівництво, слідчий, визначений керівником органу досудового розслідування, у тому числі слідчий, який входить до групи слідчих у кримінальному провадженні, а також співробітники оперативних підрозділів, які можуть залучатися вказаними вище уповноваженими особами до проведення таких дій;

– підходи щодо розмежування понять «лікарська таємниця», «інформація про стан здоров'я» та «медична інформація»;

– підходи щодо розмежування понять «право на приватне життя», «право на інформацію» та «інформаційні права особи»;

набуло подальшого розвитку:

– підхід щодо темпоральних меж кримінально-правової охорони, яка починається не з моменту вчинення кримінального правопорушення чи суспільно небезпечного діяння, що не є кримінальним правопорушенням, а з моменту криміналізації певної суспільно небезпечної поведінки, коли така ознака, як суспільна небезпечність, підкріплюється визнанням її протиправним діянням у конкретній статті КК України;

– розуміння того, що межі кримінально-правового регулювання визначаються самим законодавцем шляхом визначення кола діянь, які вимагають кримінально-правової протидії та виключають можливість ефективної протидії

таким діянням іншими засобами, як-от цивільно-правовими, адміністративно-правовими чи засобами дисциплінарної відповідальності;

– обґрунтування підходу, за яким виключно суд здійснює застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя, зважаючи, що таке застосування полягає, по-перше, у кваліфікації кримінального правопорушення; а по-друге, у призначенні покарання (чи інших заходів кримінально-правового характеру), що може бути здійснено виключно на підставі рішення суду з огляду на принцип презумпції невинуватості (ч. 1 ст. 62 Конституції України);

– позиція щодо визнання підставою криміналізації суспільної небезпечності посягань на приватне та сімейне життя людини, яка полягає в порушенні вказаних прав у спосіб, за якого вони не можуть бути відновлені, завдаючи тим самим шкоди людині;

– дискурс щодо оцінки суспільної небезпеки певного діяння, його відносної поширеності та зміни уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння як окремих підстав криміналізації діяння, з одного боку, та віднесення двох останніх факторів як критеріїв оцінювання на стадії визначення поведінки як суспільно небезпечної, з іншого. За такого підходу визнання відносної поширеності суспільно небезпечних діянь, зміна уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння та зміна загальновизнаної моральної оцінки відповідного діяння є скоріше факторами, які надають підстави оцінити певну поведінку як суспільно небезпечну й таку, яка потребує кримінально-правової заборони, а не як окремі самостійні підстави криміналізації;

– міркування, що встановлення юридичної, зокрема й кримінальної, відповідальності за порушення права на приватне та сімейне життя як з боку суб’єктів владних повноважень, так і з боку приватних осіб, є елементом механізму забезпечення виконання позитивних зобов’язань держави України у сфері захисту прав людини і в такому розумінні є одним з приводів (підстав, умов) кримінально-правової охорони;

– акцентування на важливості всебічного й чіткого нормативного врегулювання поводження з конфіденційною інформацією (у тому числі персональними даними особи) на рівні закону, необхідність якого пов'язана з визначенням меж криміналізації суспільно небезпечних діянь, що порушують приватне (особисте) життя людини;

– позиція, що перевірка правомірності втручання представників влади в приватне життя людини має здійснюватися виключно на підставі передбачених національним законодавством, а не будь-яким іншим нормативно-правовим актом, підстав та повноважень;

– думка, що назва Розділу V КК України має бути уточнена і сформульована максимально наближено до приписів Конституції України, зокрема як «Кримінальні правопорушення проти конституційних прав і свобод людини і громадянина»;

– розуміння того, що вказівка в диспозиції ч. 1 ст. 162 КК на два види потерпілих, а саме особу (при вчиненні незаконного проникнення до житла чи іншого володіння, незаконного проведення в них обшуку і огляду) та громадянина (при вчиненні незаконного виселення чи вчинення інших дій, що порушують недоторканність житла), не впливає на сферу застосування цієї кримінально-правової норми й не обмежує людину в кримінально-правовій охороні цього права з огляду на наявність або відсутність правового зв'язку з державою;

– підтримка висловлених у кримінально-правовій доктрині пропозицій щодо чіткого унормування особливостей призначення окремих заходів кримінально-правового характеру безпосередньо в ст. 65, 69, 75 КК України та ін.

Практичне значення одержаних результатів. Положення, висновки й пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути або певною мірою враховані у:

– *правотворчості* – для вдосконалення КК України в частині кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя;

– *правозастосовній діяльності* – під час досудового розслідування кримінальних проваджень за ст. 162, 163, 182 КК (лист Відділу поліції № 4 ЗРУП ГУНП від 01 вересня 2024 р.), підготовці клопотань про проведення огляду та обшуку (лист ТУ ДБР у м. Мелітополі від 12 серпня 2024 р.), підготовці клопотань про звільнення особи від кримінальної відповідальності (лист Шевченківської окружної прокуратури м. Запоріжжя Запорізької області від 20 серпня 2024 р.), надання правничої допомоги (лист Адвокатського об'єднання «ЛЕГЕС» від 09 вересня 2024 р.);

– *навчальному процесі* – як навчально-методичний матеріал до дисциплін «Кримінальне право», «Проблеми кримінально-правової кваліфікації», «Проблеми кримінальної відповідальності та покарання» (акт впровадження результатів дисертації в освітній діяльності Класичного приватного університету від 03 лютого 2025 р.);

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальших наукових досліджень теоретичних та практичних проблем кримінально-правової охорони приватного й сімейного життя в Україні та інших країнах.

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконане здобувачем самостійно. Усі висновки та положення, які сформульовані в дисертації та становлять її наукову новизну, розроблені автором самостійно на основі власних досліджень. У статтях, опублікованих у співавторстві, особистий внесок автора полягає в розробленні теоретичних, методологічних, практичних проблем кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя, який конкретизовано в списку публікацій. Використані в дисертації наукові розробки й результати співавторів супроводжуються обов'язковим посиланням на джерело.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних науково-практичних конференціях: «Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності» (м. Харків, 18–19 жовтня 2018 р.), «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ,

03 грудня 2021 р.), «Правова політика України: історія та сучасність» (м. Житомир, 07 жовтня 2022 р.), «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 09 листопада 2022 р.), «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану» (м. Хмельницький, 16 березня 2023 р.), «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи» (м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р.), «Пенітенціарна система у глобальному вимірі» (м. Київ, 03 листопада 2023 р.), «Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі» (м. Дніпро, 23 листопада 2023 р.).

Публікації. Основні положення дослідження викладено в 29 наукових публікаціях, з яких: 18 – статті в наукових фахових виданнях України, 3 – статті, опубліковані в міжнародних рецензованих виданнях, 8 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів (19 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 576 сторінок, з них основний текст – 475 сторінок. Список використаних джерел включає 734 найменування та викладений на 81 сторінці.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО–ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

1.1. Стан наукової розробки проблематики кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини

Звертає увагу факт, що в кримінально–правовій доктрині на сьогодні, існує низка наукових досліджень, присвячених висвітленню проблемних питань кримінальної відповідальності за окремі різновиди посягань на приватне та сімейне життя особи. Тож необхідним кроком вважаємо аналіз вказаних праць. У дисертаційному дослідженні аналіз наукової літератури виконує такі функції: 1) виявляє досягнення науки та недоліки, помилки і прогалини; 2) сприяє визначенню основних поглядів фахівців на проблему з огляду на те, що вже зроблено в науці; 3) дозволяє визначити актуальність, рівень розробленості проблеми, яку вивчає дослідник; 4) надає матеріал для вибору аспектів і напрямів дослідження, його мети й завдань, а також теоретичних побудов; 5) забезпечує достовірність висновків і результатів пошуку здобувача, зв'язок його концепції із загальним розвитком теорії [411, с. 209].

Так, оцінюючи стан дослідження кримінально–правових аспектів порушення недоторканності приватного та сімейного життя ще декілька років тому вчені вказували на відсутність належної уваги в вітчизняній спеціальній літературі до цього питання, оскільки воно висвітлювалося здебільшого в навчальній літературі, фрагментарно в науково–практичних коментарях до Кримінального кодексу України та наукових статтях і доповідях на конференціях Серед таких напрацювань варто вказати наукові розробки: П. П. Андрушко [97, с. 43–50], М. В. Анчукової [102, с.582–587], В. В. Гальцова [192, с. 46–51], С. Я. Лихової [353, с. 98–104; 356, с. 45–53], О.М. Храмцова [719, с. 174 –177], Г. Лановенка [350], В.О. Серьогіна [630] та ін. Питання кримінально–правової

охорони таємниці знайшли своє відображення у публікаціях Д. С. Азарова [91, с. 60–65], В. В. Давиденка [215, с. 145–150], Д.Ю. Кондратова [305–307], С. М. Логінової [360, с. 111–115], А.І. Марущака [371, с. 45–49], К. Б. Марисюка [368, с. 104–108], А. М. Титова, Г.К. Тетерятник [671, с. 262–265], М. В. Палія [426, с. 247–248] та інших.

На дисертаційному рівні проблематика кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя за окремими елементами досліджувалася зокрема, С.Я. Лиховою в докторській дисертації на тему «Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико–правове дослідження)» (2006 р.) [353], в кандидатських дисертаціях Ю. І. Дем'яненко на тему «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя») (2008 р.) [217], І. І. Присяжнюка на тему «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні» (2010 р.) [504], О. П. Горпинюк на тему «Кримінально–правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні» (2011 р.) [199], Д.Ю. Кондратова на тему «Кримінально–правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер» (2011 р.) [306], Ю. М. Жмур на тему «Кримінально–правовий захист недоторканності житла в Україні» (2012 р.) [244], І. Б. Король на тему «Охорона недоторканності приватного життя: кримінально–правові та кримінологічні аспекти» (2015 р.) [324], О.В. Сосніною на тему «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України)» (2017 р.) [643], І.В. Єдинак на тему «Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, за законодавством України та Республіки Польща» (2021 р.) [239].

Започаткована та розвинута С.Я. Лиховою в низці її наукових робіт [353–356] доктринальна модель розділу V Особливої частини КК як окремого

цілісного інституту кримінального права України передбачала, що в ньому містяться три групи однорідних злочинів, серед яких першу групу утворюють злочини проти громадянських правовідносин, зміст яких складають громадянські права і свободи. Дана група злочинів, на думку С. Я. Лихової, поділяється на дві підгрупи залежно від видового об'єкту – правовідносин, зміст яких складає право на недоторканність таємниці приватного життя, та правовідносини, зміст яких є право на свободу віросповідання. Подібна позиція підтримана і іншими дослідниками [643, с.21–22]. Також С.Я. Лихова запропонувала розглядати конфіденційну інформацію як різновид таємниці та сформулювала ознаки конфіденційної інформації, уточнивши предмет злочину, передбаченого в ст. 182 КК [353, с. 185–189] й запропонувала кваліфікувати збирання та зберігання з метою використання відомостей, що містять особисту чи сімейну таємницю, як готування до злочину, а не як закінчений злочин, а також щодо розгляду в теоретичному аспекті норми, яка передбачена в ст. 182 КК України, як загальної, а в статтях 162, 163 КК України – як спеціальних [353, с. 217–218]. Власна позиція з цього питання буде розкрита нами в подальших структурних частинах роботи.

Пізніше Ю. І Дем'яненко вперше на дисертаційному рівні розглянула питання кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя та зробила наступні ключові висновки та пропозиції: міркування, що назва ст. 182 КК України лише частково відображає її зміст, а сама ст. 182 КК України з іншими статтями КК України лише частково охороняють право фізичної особи на невтручання в особисте і сімейне життя, передбачене ч. 1 ст. 32 Конституції України; пропозиція включення до КК України загальної норми про кримінальну відповідальність за злочинне втручання в особисте чи сімейне життя «Незаконне втручання в особисте і сімейне життя особи» (ст. 182–1 КК України) [217, с. 7], яка містила би нові положення щодо основного складу злочину та його кваліфікуючих ознак; висновок, що за змістом конфіденційна інформація про особу як предмет складу злочину, передбаченого ст. 182 КК України, може бути різною і стосуватися

фізичної особи як біологічної істоти, її внутрішнього світу, особистого життя, а також й інших сфер її життя, включаючи участь у державних та суспільних справах [218, с. 4]; критерії розмежування порушення різних видів правових режимів таємниць від злочину, передбаченого ст. 182 КК України, яким визнано характер предмету, яким може бути не лише певна інформація (документовані відомості) з обмеженим доступом, а й певні недокументовані відомості; суб'єктом порушення недоторканності приватного життя людини можуть бути особи як особи, які не мають жодних прав щодо інформації про особу, так і ті, які мають певні права щодо її збирання, зберігання, використання чи поширення, у тому числі особа, яка є власником конфіденційної інформації (але не у повному обсязі) про іншу особу [217, с. 4]; теоретичні положення про співвідношення ст. 182 КК України із статтями 111, 114, 132, 145, 162, 163, 168, 209–1, 231, 232, 328, 329, 330, 361–363–1, 381, 387, 397, 422 КК України та злочинами проти власності, що характеризуються можливістю конкуренції із спеціальними нормами (статті 132, 145, 163, 168, 231, 232, 330, 361, 361^2, ч. 2 ст. 362, 397 КК України), при якій застосовується лише спеціальна норма; визнання необхідності суттєвого вдосконалення ст. 182 КК України та розробка нової назви та редакції статті у наступному формулюванні ст. 182 «Порушення права на інформацію про особу з обмеженим доступом», розширенні предмету злочину та кола злочинних дій за ч.1, встановленні у ч. 2 кваліфікуючих ознак, доповненні заохочувальною (ч. 3) нормою та приміткою роз'яснювального характеру [217, с. 16–17]. Власне ставлення до окремих із згаданих пропозицій, які не втілені на сьогодні в кримінальному закону, буде розкрито надалі в окремому підрозділі.

В дисертації О. П. Горпинюк на тему «Кримінально–правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні» (2011 р.) запропонована авторська дефініція поняття приватності як частини життєдіяльності особи стосовно інформації, щодо якої особа на власний розсуд встановила межі та умови її нагромадження, зберігання, впливу та розповсюдження для будь–яких сторонніх суб'єктів та наведено аргументи на користь визнання кримінально–правової охорони приватності як самостійного об'єкта. При цьому приватність в

її окремих аспектах (інформаційному, просторовому, фізичному) запропоновано визнавати самостійними видовими об'єктами кримінально–правової охорони [199, с. 6]. Не вдаючись в детальній аналіз такого підходу в межах цього підрозділу роботи, зазначимо лишень, що мова може йти про виокремлення видових об'єктів кримінальних правопорушень, а не кримінально–правової охорони, оскільки усталеної класифікації останніх в теорії кримінального права в принципі не існує.

Серед значущих положень та висновків цієї роботи можна виділити наступні позиції, варті подальшої дискусії: пропозиція виділення в окремий інститут норм про відповідальність за посягання на приватність (виходячи з єдності термінології, яка міститься у відповідних статтях, наявності спільного кола нормативно–правових актів регулятивного законодавства); наукові погляди, що предметом злочину можуть виступати не лише речі матеріального світу, але й інші явища об'єктивного світу, а предметом складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності в більшості випадків виступає інформація, яка відображена на речових носіях, у пам'яті особи; пропозиція виключення з КК України статей 132, 145 та 168 КК України та натомість розширення змісту диспозиції ст. 182 КК України за рахунок криміналізації порушення недоторканності інформації з обмеженим доступом про особу, що, на думку авторки, охопить відповідальність за незаконні дії з усіма видами інформації про особу (конфіденційної, таємної, службової) [199, с. 15]; пропозиція включити до ст. 182 КК України такі кваліфікуючі ознаки: 1) «поширення інформації з обмеженим доступом про особу у публічному виступі, творі, що публічно демонструється чи в засобах масової інформації»; 2) «вчинення з використанням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації»; 3) «повторно», 4) «вчинене особою, якій інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків» [199, с. 16]. В межах дослідження вчена також розглянула питання розмежування складів кримінальних правопорушень, що посягають на інформаційний аспект приватності як всередині групи (статті 132, 145, 163, 168, 182 КК України), так і

з іншими складами кримінальних правопорушень, предметом яких є інформація про особу (статті 231, 232; статті 381, 387 КК України) [199, с. 16]. Пропозиція виключення із диспозиції ст. 182 КК України вказівки «без її згоди» була врахована законодавцем. В дисертації І. Б. Король на тему «Охорона недоторканності приватного життя: кримінально–правові та кримінологічні аспекти» (2015 р.) [324] узагальнено ознаки відомостей, що становлять конфіденційну інформацію про особу і підлягають кримінально–правовій охороні; досліджено поняття та види таємниць приватного життя особи. В дисертації Сосніної О.В. на тему «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України)» (2015 р.) авторкою заявлено, що наукова новизна роботи полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань, дисертація є одним з перших в Україні монографічним науковим дослідженням, яке присвячене сучасному комплексному аналізу кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя. Серед найбільш вагомих результатів, що відображають наукову новизну, а також вказують на особистий внесок автора у цій сфері, заявлено зокрема такі: розробка нової редакції назви ст. 182 КК України «Умисне порушення таємниці особистого та сімейного життя», що в більшій мірі відображає зміст безпосереднього об’єкта даного складу злочину, а також специфіку діянь, за вчинення яких встановлено кримінальну відповідальність даною нормою Особливої частини Кримінального кодексу України; сформульовано авторське поняття особистої таємниці як охоронюваних законом відомостей (інформації) про різного роду приватне життя особи, що перебуває поза межами публічного інтересу і які особа бажає зберігати невідомими для інших осіб, надає їм конфіденційного характеру, зважаючи на те, що їх розголошення може завдати шкоду її приватним (особистим) інтересам та сімейної таємниці як відомостей, що відображають особливо важливі сторони життя сім'ї, доступ до яких закритий і які особа бажає зберегти невідомими для сторонніх осіб, надаючи їм конфіденційного характеру; позиція, що попри відсутність у чинній редакції диспозиції ст. 182 КК України словосполучення «без згоди особи», його значення є фундаментальним для можливості

притягнення до кримінальної відповідальності за порушення недоторканості приватного життя; акцентування на різному характері і ступені суспільної небезпеки окремих форм посягань, що передбачені у диспозиції ч. 1 ст. 182 КК України, а відтак, необхідності диференціації кримінальної відповідальності відповідним чином, а саме: у ч. 1 ст. 182 КК України передбачити кримінальну відповідальність за незаконне збирання, зберігання чи зміну відомостей про приватне життя особи, що складають її особисту чи сімейну таємницю; – у ч. 2 ст. 182 КК України – відповідно за незаконне використання, знищення чи поширення зазначених відомостей; запропоновано доповнити п. 4 ч. 1 ст. 96–3 та п. 2 примітки до ст. 96–3 КК України вказівкою на ч. 3 ст. 182 КК України (в авторській редакції) [643, с. 11].

Жмур Ю.М. в дисертації «Кримінально–правова охорона недоторканності житла особи» (2012 р.) актуалізувала власне дослідження тим, що в єдиним на той період комплексним дослідженням цих проблем було дисертаційне дослідження Присяжнюка І.І. на тему “Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні” 2010 року. Утім ряд проблемних питань відповідальності за це діяння у роботі висвітлені не були. Зокрема йшлося про детальне визначення ознак потерпілого від порушення недоторканності житла, можливість інкримінування цього діяння у формі незаконного проведення огляду чи обшуку в житлі чи іншому володінні особи лише спеціально уповноваженому суб’єкту – службовій особі правоохоронного органу, відсутність правових підстав відносити незаконне виселення особи до діянь, які посягають на недоторканність житла та ін. [244, с. 5].

Серед положень новизни роботи вказані такі:

- аргументація того, що основний склад порушення недоторканності житла посягає на два об’єкти – правовідносини, пов’язані з реалізацією права людини на особисте життя, в частині забезпечення недоторканності житла та недоторканності іншого володіння; виявлена нерівнозначність у комплексі заходів кримінально–правової охорони недоторканності житла особи та

недоторканності іншого володіння особи, серед яких перевага віддається захисту недоторканності житла: кримінальна протиправність посягання на недоторканність житла втілена в усіх чотирьох формах об'єктивної сторони цього злочину, а посягання на недоторканність іншого володіння особи лише в двох;

- спеціальним суб'єктом порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи у формі проведення незаконного огляду чи обшуку в житлі чи іншому володінні особи запропоновано визнавати службову особу правоохоронного органу, яка здійснює владні повноваження;

- доводиться, що при описанні потерпілого у ч. 1 ст. 162 КК України в словосполученні "недоторканність житла громадян" законодавцем не робиться акцент на юридичному взаємозв'язку потерпілої особи з певною державою, тому громадянство потерпілої особи не є ознакою, яка впливає на кваліфікацію розглядуваного діяння;

- визначення, що потерпілим в основному складі порушення недоторканності житла може бути особа, житло чи інше володіння якої належить їй на законних підставах і якій, у зв'язку з порушенням їх недоторканності, заподіяна моральна або матеріальна шкода. У випадку заподіяння особі фізичної шкоди або моральної, що виразилося у погрозі застосування насильства, особа визнається потерпілою від злочину, передбаченого ч. 2 ст.162 КК України [244, с. 9].

Дисертація Кондратова Д.Ю. тему «Кримінально–правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер» (2011 р.) стала першим в Україні комплексним монографічним дослідженням проблем кримінально–правової охорони таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, в якій вперше: визначено основні ознаки таємниці кореспонденції та запропоновано її поняття як предмета злочину, а саме конфіденційної інформації особистого характеру, що вже передана чи лише передається засобами зв'язку

або через комп'ютер, незаконне ознайомлення з якою може завдати шкоду інтересам її власника (володаря), внаслідок чого доступ до неї обмежений відповідно до положень законодавства України, і за несанкціоноване порушення конфіденційності якої встановлена кримінальна відповідальність; обґрунтовано позицію, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 163 КК, може полягати як у вчиненні дії, так і у бездіяльності, що дозволило сформулювати поняття порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної або іншої кореспонденції, під яким необхідно розуміти не тільки сам факт незаконного ознайомлення зі змістом зазначеної кореспонденції, але й діяння, що дозволяють це безперешкодно зробити; доводиться, що поряд із службовою особою суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 163 КК, може бути й особа, що має доступ до кореспонденції у зв'язку з виконанням професійних обов'язків [306, с.6]. Також в рамках дослідження проаналізовано історичні аспекти кримінально–правової охорони таємниці кореспонденції; досліджено зарубіжний досвід правового регулювання охорони та підстав обмеження права на таємницю кореспонденції; проведено кримінально–правовий аналіз елементів і ознак складу злочину, передбаченого ст. 163 КК; визначено основні ознаки таємниці кореспонденції як предмета злочину; виявлено недоліки кримінального законодавства щодо охорони права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; досліджено спірні питання кваліфікації та відмежування ст. 163 КК від суміжних складів злочинів; сформульовано пропозиції з удосконалення відповідних положень кримінального законодавства щодо охорони таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер [306, с.7].

Окремі аспекти кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя людини висвітлені в наукових працях, предметом яких були інші питання застосування кримінального законодавства. Так, зокрема в межах дослідження кримінально–правових аспектів незаконного поводження зі спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації Лутак Т.В. запропонувала для уникнення ситуації конкуренції норми, передбаченої ст. 359

КК України з іншими нормами КК України виключити з ч. 2 ст. 163 КК України таку кваліфікуючу ознаку, як використання спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації [362, с.5] та розглянула кваліфікацію кримінального правопорушення, передбаченого ст. 359 КК України за сукупністю, зокрема зі ст. 182 КК України.

Низка наукових досліджень з теорії та історії держави і права, міжнародного права також становить практичний інтерес, оскільки в них здійснено комплексний загальнотеоретичний аналіз правових позицій ЄСПЛ щодо права на повагу до приватного та сімейного життя, досліджуються міжнародно–правові стандарти захисту персональних даних та інші актуальні питання правової охорони сфери приватності. Так, в дисертації Слабан М.М. на тему «Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя (загальнотеоретичний аспект)» (2017 р.) обґрунтовано висновок про існування особливого базового об'єкта «поваги», який слугує критерієм розрізнення основоположного права людини на повагу до сімейного життя та її права на повагу до приватного життя. Для права на повагу до приватного життя таким об'єктом є приватність (privacy), а для права на повагу до сімейного життя – спільна життєдіяльність членів сім'ї. Також обґрунтовується доцільність включення до змісту означеного права окремих можливостей, що належать до прав людини «четвертого покоління»: прав вимагати офіційного визнання зміненої статевої ідентичності і використовувати технології штучного запліднення. Виявом же змін в обсязі цього права може вважатися поширення можливостей, що входять до змісту права на повагу до сімейного життя, на осіб, які змінили стать, а також визнання за особами однієї статі права вимагати реєстрації шлюбу між ними. Сьогодні, згідно з практикою ЄСПЛ, до обсягу поняття сімейного життя як об'єкта «поваги» включаються тісні особисті зв'язки між батьками і позашлюбною дитиною; такі ж їхні зв'язки з дитиною, яка народилася внаслідок штучного запліднення; спільне фактичне проживання чоловіка та жінки без укладення шлюбу; де–факто існуючі сталі відносини в одностатевому союзі [639, с. 4]. Проблематика захисту права на

повагу до приватного й сімейного життя у практиці Європейського суду з прав людини доволі широко представлена в наукових публікаціях [122, 608, 232, 322, 675, 736, 424, 723, 429, 430]. Наукова цінність вказаного доробку полягає в дослідженні особливостей права на повагу до приватного та сімейного життя крізь призму елементів приватності ЄСПЛ, що визначає межі кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя особи в Україні через уточнення змісту цього феномену як об'єкту кримінально–правової охорони.

В дисертації Пазюка А.В. на тему «Міжнародно–правовий захист права людини на приватність персоніфікованої інформації» (2004 р.) досліджено національно–правові та зарубіжні моделі захисту приватності персоніфікованої інформації, правове забезпечення реалізації і захисту права на приватність в законодавстві Україні та актуальні питання провадження міжнародно–правових стандартів захисту приватності до правової системи України [424].

Одним з найбільш дискусійних питань в аспекті криміналізації посягань на приватне та сімейне життя полишається питання про визначення наслідків таких діянь та їх вплив на конструювання диспозиції відповідних кримінально–правових норм. Зокрема окремі вчені пропонують передбачити в конструкції диспозиції ст. 182 КК України вказівку на наслідки – завдання значної шкоди потерпілому – як обов'язкову ознаку складу цього кримінального правопорушення (Е.В. Лащук) [351, с. 16]. Тобто простий склад цього кримінального правопорушення має визначатися як матеріальний. Опоненти такої позиції вважають, що саме діяння – втручання в приватне життя – уже має достатню суспільну небезпеку, незалежно від наслідків, які можуть бути спричинені. Окрім цього, не існує об'єктивних критеріїв оцінки відповідних наслідків [91, с. 63]. Натомість П.П. Андрушко [97, с. 48], Ю. І. Дем'яненко [217, с. 91] та С. Я. Лихова пропонували визнавати наслідки в якості кваліфікуючої ознаки, що диференціює кримінальну відповідальність [353, с. 302]. Саме останній підхід і був сприйнятий і втілений законодавцем, який в 2011 році виклав ст. 182 КК Україну в новій редакції, що зокрема передбачає заподіяння істотної шкоди охоронюваним законам правам, свободам та інтересам особи в

якості кваліфікуючої ознаки, що підвищує ступінь тяжкості цього кримінального правопорушення. Істотною шкодою у цій статті визнана шкода, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Отже аналіз стану наукової розробки проблематики засвідчив, що основними дискусійними напрямами наукових досліджень є наступні: пропозиції розглядати приватність в її окремих аспектах (інформаційному, просторовому, фізичному) самостійними видовими об'єктами кримінально–правової охорони; в аспекті криміналізації посягань на приватне та сімейне життя полишається питання про визначення наслідків таких діянь та їх вплив на конструювання диспозиції відповідних кримінально–правових норм, зокрема визнання наслідків у виді заподіяння значної шкоди потерпілому як конститутивну ознаку диспозиції ст. 182 КК України; пропозиції визнавати спеціальним суб'єктом порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи у формі проведення незаконного огляду чи обшуку в житлі чи іншому володінні особи виключно службових осіб правоохоронного органу, яка здійснює владні повноваження; розуміння, що потерпілим в основному складі порушення недоторканності житла може бути особа, житло чи інше володіння якої належить їй на законних підставах і якій, у зв'язку з порушенням їх недоторканності, заподіяна моральна або матеріальна шкода; передбачити в конструкції диспозиції ст. 182 КК України вказівку на наслідки – завдання значної шкоди потерпілому – як обов'язкову ознаку складу цього кримінального правопорушення.

Аналіз стану наукової розробки проблематики кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя засвідчив, наявність значного наукового інтересу в дослідженні цієї проблеми з акцентуванням на захисті конфіденційної інформації (персональних даних особи) та наполегливими пропозиціями реформування КК України в цій частині. Узагальнення вказаних пропозицій дозволило виокремити ті з них, які можуть бути реалізовані на:

– правотворчому рівні з метою: 1) уточнення об'єкту кримінально–правової охорони та групування кримінальних правопорушень за ознакою

спільності родового та/або видового об’єкту в одному розділі Особливої частини КК України; 2) вдосконалення кримінально–правової охорони через уточнення змісту окремих елементів складів відповідних кримінальних правопорушень (дій, предметів, наслідків тощо) без зміни її меж ; 3) вдосконалення кримінально–правової охорони шляхом зміни її меж: а) розширення меж кримінально–правової охорони (за рахунок уточнення предметів кримінальних правопорушень, визнання суб’єктом юридичної особи тощо); б) звуження меж кримінально–правової охорони (за рахунок уточнення потерпілого від порушення недоторканності житла, як особи, що є законним власником житла чи іншого володіння або користується ним на законних підставах, пропозиції визнавати спеціальним суб’єктом порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи у формі проведення незаконного огляду чи обшуку в житлі чи іншому володінні особи виключно службових осіб правоохоронного органу, яка здійснює владні повноваження);

– на правозастосовному рівні з метою сприяння правильній кримінально–правової оцінки при розмежуванні кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя: 1) між собою (ст.ст. 139, 145, 162, 163, 182 КК); 2) з іншими кримінальними правопорушеннями (ст. 185–187, 231, 232, 328, 329 та іншими); 3) з адміністративними правопорушенням (188–39 та 188–40 КУпАП).

1.2. Методологія дослідження

Сучасні філософи під методологією розуміють вчення про методи пізнання й перетворення буття людини й світу та діяльність, в ході якої відбувається використання цих методів для вирішення теоретичних і практичних проблем. В теоретичній діяльності методологія – це евристичний інструмент, що дозволяє робити відкриття і досягати нового знання. Вона являє собою систему методів, способів, прийомів, їх певну послідовність, схему, яка прийнята у розробці наукового дослідження. Методологія науки може бути загально–науковою і конкретно–науковою. Загально–наукова методологія прагне з’ясувати загальні

механізми формування і отримання знання, тому всяке наукове дослідження має враховувати вимоги загальної методології. Конкретно–наукова методологія ґрунтується на засадах конкретних, спеціальних наук, особливостях пізнання конкретних явищ і пов'язана зі спеціальними методами дослідження [703, с.228–229]. Схожі визначення дають й інші вчені. Наприклад, І. Добронравова пише про методологію науки як про «учення про науковий метод пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження та здійснюється вибір засобів, прийомів і методів пізнання» [379, с. 30]. Класифікація методів наукового пізнання здійснюється відповідно до ступеня загальності та сферою застосування і включає загально філософські; загальнонаукові; спеціально–наукові; дисциплінарні та міждисциплінарні. Залежності від ролі і місця у процесі наукового пізнання розрізняють формальні (методи формальної та математичної логіки) і змістовні (філософські, загальнонаукові, спеціальнонаукові) методи, а також емпіричні й теоретичні, фундаментальні та прикладні, методи дослідження та методи викладення результатів. До універсальних або майже універсальних методів пізнання належать, зокрема, діалектичний, феноменологічний, трансцендентальний та інші [379, с. 31–32]. М. Костицький бачить співвідношення понять «методологія», «методика» і «метод» наступним чином: «Методологія – це вчення, цілісна теорія з поняттями й категоріями, світогляд, через призму яких і здійснюється пізнання з допомогою методів у відповідності з технологією їх застосування – методикою» [328, с.4]. Українські вчені в галузі кримінального права Г. Гребеньков та Є. Назимко визначають поняття «методологія» як вчення про метод наукового пізнання і практичного перетворення дійсності, а метод – це сукупність засобів і прийомів дослідження. Найважливішим завданням методології вони вбачають вивчення закономірностей розвитку засобів і прийомів дослідження, їх взаємного впливу, диференціації та субординації [204, с.22–25]. За ступенем спільності і сферою дії всі методи згадані вчені поділяють на чотири групи: 1) філософські (зокрема, діалектичний, феноменологічний, герменевтичний); 2) загальнонаукові

(системний, порівняльний, історичний); 3) спеціальнонаукові; 4) дисциплінарні [204, с.24].

В структурі загальнонаукових методів найчастіше виділяють три рівні: 1) емпіричні методи – спостереження, вимірювання, експеримент, порівняння (case–study, бінарне, крос–темпоральне), описання; 2) логічні методи і прийоми – аналізу та синтезу (структурний, функціональний, інформаційний, параметричний), індукція, дедукція, абстрагування, конкретизація, узагальнення, аналогія, ідеалізація, формалізація, моделювання; 3) евристичні методи – інтуїція, метод евристичних питань, метод вільних асоціацій, уявного експерименту, метод експертних оцінок та ін. [216, с. 270–288; 414, с.26–35].

Рівень спеціальних методів (конкретно–наукових) представлений сукупністю способів, методів дослідження, застосовуваних в тій чи іншій галузі знання і відрізняється від філософських та загально наукових більшою очевидністю, більш явним характером функціонування [216, с. 288–293]. До таких методів віднесені метод конкретно–соціологічних досліджень, метод контент аналізу, статистично–математичні методи, метод соціально–правового експерименту, кібернетичний метод, порівняльно–правовий метод, формально–юридичний (нормативно–догматичний) метод, логіко–юридичний тощо.

До основних методів науки кримінального належать: філософський або діалектичний, метод пізнання; юридичний, або догматичний метод; соціологічний метод; метод системного аналізу; метод порівняльного правознавства, або компаративістський метод, і, нарешті, історичний, або генетичний, метод дослідження. Як допоміжні методи наука кримінального права використовує методи математичного моделювання, психологічного аналізу, експертних оцінок тощо [333, с. 26]. Діалектичний метод відкриває широкі можливості для використання досить ефективних пізнавальних процедур: сходження від абстрактного до конкретного і від конкретного до абстрактного, аналізу і синтезу, моделювання, аналогії. На думку М.І. Панова на цій основі з’являється можливість розробки системи наукових абстракцій різного рівня узагальнення, тобто понять і категорій кримінального права оптимального рівня

узагальнення і в той же час уникати казуїстичних, надмірно деталізованих норм [138, с.540]. Оцінюючи значення діалектичного методу відмітимо, що єдиною філософською теорією, методом та методологією наукового пізнання в цілому та юридичних наук зокрема тривалий час проголошувалась матеріалістична діалектика в єдності її принципів, законів та категорій. Сутність діалектичного методу полягає, по–перше, в його спрямованості на розуміння того чи іншого явища природи, суспільства, культури в єдності його протилежних характеристик, і, по–друге, в баченні будь–якого явища як процесуального–мінливого, що розвивається внаслідок його внутрішньої суперечливості. Основним принципом суб'єктивної діалектики в марксизмі виступає єдність діалектики, логіки і теорії пізнання [704, с.160]. Важливими у цьому зв'язку є міркування О. Дзьобаня про те, що «жодна філософська система не надає в чистому виді методологічних принципів будь–якого ступеня спільності, ґрунтуючись на яких можна єдиним чином побудувати конкретно–наукову теорію» [223, с.424]. Окрім того, конкретизація філософських принципів і законів відповідно до конкретно–наукової теорії припускають певний рівень розвитку цієї теорії, тобто наявність конкретних методологічних принципів та методологічного обґрунтування. Таким чином, як підкреслює цей науковець, зазвичай філософська методологія, філософське обґрунтування теорії йдуть «услід за розвитком теорії» [223, с.424]. Ще до недавна методологія марксизму та діалектичного матеріалізму як його основного підходу передбачала дослідження правових явищ у всій їхній багатогранності та суперечливості. Діалектичний матеріалізм, який становив методологічний базис марксистсько–ленінської теорії кримінального права, вимагав вивчення злочину та покарання з позицій вчення про соціально–економічні формації, що задають формат соціального контексту, на тлі якого зазначені явища мають пізнаватись. Наголошувалось на тому, що вивчення кримінального права суто у формально–логічних рамках та у відриві від протистояння класів у соціумі неспроможне розкрити справжньої природи кримінально–правових феноменів та інститутів, причин їх трансформації та законів розвитку на різних етапах становлення

класового суспільства. Цікавою в цьому контексті є думка М. Кельмана, який підкреслює, що слідування марксистській ідеології в радянський період було переважно декларативним, а «професіональний зміст дослідницьких праць, особливо присвячених традиційній юридичній проблематиці, будувався радже на усталених правових уявленнях, що походять ще від римського права, класичної юридичної догми. Отже, змістовні результати радянського позитивного правознавства далеко не завжди однозначно співвідносились з марксистськими методологічними «проголошеннями» [285, с. 39]. Це означає, що фактично в радянській правовій науці, включаючи кримінально–правову доктрину, матеріалістична діалектика радше проголошувалась, ніж реально застосовувалась [422, с.622].

Водночас, не дивлячись на суттєві зміни в суспільних науках та крах марксистсько–ленінської ідеології, чимало українських вчених і досі в питаннях методології спираються на ідеї діалектичного матеріалізму. Наприклад, О. Скакун вважає загальним методом всіх суспільних наук метод філософської діалектики (матеріалістичної та ідеалістичної), який ґрунтується на загальних закономірних зв'язках розвитку буття і свідомості [637, с.13]. Схожого підходу дотримуються й інші теоретики права, на думку яких діалектика – це загальнонауковий метод пізнання, який розробляється філософією [637, с.13]. М. Кравчук наполягає на використанні і подальшому розвитку в юридичних дослідженнях саме діалектичного методу [329, с.116]. Відомий теоретик права П. Рабінович до методології відносить дослідницькі концептуальні підходи, дослідницькі методи та способи (прийоми) дослідження [581, с.234]. На думку цього вченого, у наукових дослідженнях юристів провідну роль відіграє діалектичний підхід, а у практичній юридичній діяльності значно частіше використовується, навпаки, підхід метафізичний [581, с.236]. Л. Петрова ще у 1998 р. підкреслювала, що «сьогодні вже майже ніхто з правників не ризикне відверто визнати методологічним підґрунтям юридичної науки діалектичний і історичний матеріалізм» [438, с.1].

Українські дослідниці філософії права О. Балинська та В. Ященко вважають, що в філософії були розроблені і запропоновані до використання два найбільш загальні підходи осягнення дійсності – змістовий та формально–логічний. Змістовий отримав назву діалектики, а формально–логічний – метафізики. Розгляд цих двох всезагальних принципів пізнання свідчить про те, що вони не є абсолютними антиподами, а метафізичний підхід є окремим випадком діалектики, особливо тоді, коли йдеться про окремі казуси у праві. На їхню думку, такий підхід, на відміну від діалектико–матеріалістичного підходу радянського періоду, відкриває можливість повнішого використання діалектичного методу як основної методологічної парадигми правових досліджень [109, с.262]. Як видається, ці вчені суттєво перебільшують роль і можливості використання діалектики в юридичних науках, нехтуючи будь–якими іншими напрямками філософської думки. Характерно, що дискусії із питань методологічних засад кримінального права розгорнулися в європейській науці ще в XIX ст. При цьому одні вчені вважали, що кримінальне право як наука не має права на існування – вона повинна «втратити» юридичний характер і розчинитись у соціології. Інші наполягали на тому, щоб кримінально–правова наука залишалася суто юридичною, займаючись правовими конструкціями, вивчала злочин та покарання як абстрактні юридичні поняття. Прибічники цієї позиції пропонували «усунути» з кримінально–правової теорії антропологічний і соціологічний матеріал як такий, що не входить у сферу права, але водночас вважали за необхідне враховувати висновки зазначених наук. Зрештою, треті вимагали, аби наука кримінального права, залишаючись абсолютно самостійною галуззю юридичної науки, розширила свої межі, не замикалася на суто догматичному аналізі злочину та покарання, а досліджувала соціально–біологічну основу злочинності загалом [422, с.624].

Що стосується методології власне кримінального права, то під нею розуміють, зокрема, вчення про методи пізнання та про систему інтерпретації методів, притаманних предмету пізнання [92, с.45]. На думку Ю. Коломієць, під методологією науки кримінального права слід розуміти обумовлену

філософсько–світоглядним підходом систему загальнонаукових, групових, спеціальних та міждисциплінарних методів наукового пізнання форми та змісту кримінально–правових інститутів як специфічних суспільних явищ, що адекватно відображають діалектичний розвиток сучасного суспільства. При цьому авторка нарікає на те, що «в умовах становлення незалежності України методологія, розроблена радянськими вченими, яка була добре злагодженим механізмом, була зруйнована. Багато її складових компонентів були результатом глибоких наукових досліджень, але виявилися забутими лише тому, що в них міститься згадка про комуністичне чи соціалістичне суспільство» [298, с.8–9]. Проте навряд чи такі дорікання є обґрунтованими, зважаючи на декларативну поширеність матеріалістичної діалектики серед сучасних українських правників. Наприклад, В. Тацій зазначає, що «діалектичний закон про загальний універсальний зв'язок дає можливість розглядати кримінальне право не як самостійне, не пов'язане ні з чим явище, а простежити його численні зв'язки із соціальними процесами, сутністю держави, співвідношенням з іншими галузями права» [336, с. 23]. До основних методів науки кримінального права вчений зарахував філософський, або діалектичний, метод пізнання; юридичний, або догматичний, метод; соціологічний метод; метод системного аналізу; метод порівняльного правознавства, або компаративістський метод, і, нарешті, історичний, або генетичний, метод дослідження. М. Панов під методологією науки (в тому числі й кримінального права) розуміє систему методів, прийомів і засобів наукового пізнання предмета цієї науки, які у такій якості являють собою комплекс раціональних шляхів, засобів і форм руху мислення від незнання до знання, від припущення до істини, від конкретного до абстрактного, від одиничного до узагальненого, від явища до сутності [430, с.5]. Науковець наголошує на тому, що в теорії кримінального права до методів відносять загальнонаукові, розроблені (на рівні загального) головним чином в філософії і в теорії пізнання: діалектичний, системний (системно–структурний), формально–логічний (догматичний, соціологічний, історичний (історично–правовий), порівняльний (порівняльно–правовий) методи та ін. Цей вчений підкреслює, що

наука кримінального права не створює своєї «самостійної» методології, а розробляє її основи з урахуванням змісту загальнонаукових (філософських) методів і особливостей об’єкта дослідження даної науки [430, с.6–7].

Водночас реальне використання діалектики в кримінальному праві є доволі обмеженим і часто має переважно декларативний характер. Тим більше немає підстав вважати діалектику універсальним або єдино вірним методом. Сучасні українські філософи зазначають, що «гегелівська та марксівсько–енгельсівська діалектика є квазінауковими теоретичними системами, які не відбивають скільки–небудь конкретно й адекватно реальних процесів, що відбуваються в дійсності. Завдяки метафоричності, багатозначності та розмитості понять вона може «пояснити» усе що завгодно, хоча насправді не пояснює нічого [619, с.70]. Критики відзначають, що універсальність законів діалектики є джерелом слабкості діалектичного матеріалізму, оскільки загальність діалектики досягається ціною суттєвої розпливчастості її положень, через що її корисність є вельми сумнівною. Чимало сучасних науковців відходять від абсолютизації діалектики або не використовують її взагалі. Так, не заперечуючи проти використання діалектики в кримінальному праві, О. Рябчинська висловлюється за те, що до діалектики як нібито універсального методу наукового пізнання слід ставитися обачніше [607, с. 159]. С. Хилюк, яка також звертає увагу на те, що в науці декларативно без належної аргументації абсолютизується роль діалектичного методу, натомість можливість інших філософських підходів до розуміння та пізнання кримінального права практично не обговорюється [711, с.8–9]. Не згадує діалектику як метод і М. Хавронюк, який зводить методологію до системи загальнонаукових і спеціально–наукових методів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмету [707, с.11].

Водночас вище зазначені науковці чітко не визначають альтернативи застосуванню діалектики як філософського методу в дослідженні кримінально–правових явищ. Традиційно діалектиці проставляється метафізика, яка здебільшого трактується як «антидіалектика», про що йшлося вище, а в якості альтернатив діалектики, крім метафізики наводять релятивізм, догматизм,

софістику та еклектику, тобто завідомо неповноцінні чи некоректні способи мислення й аргументації. При такому підході діалектика, яка розглядається як єдина альтернатива згаданим вище “методам”, виявляється, зрозуміло, єдино вірним методом [619, с.60]. Щоб уникнути такого упередженого підходу, фахівці звертаються до більш змістовних значень, в яких в історії філософії вживалися поняття діалектики та метафізики. Проведений аналіз різних значень понять діалектики та метафізики дозволяє зробити їм такі висновки: успадкована від радянської філософії постановка питання про вибір між діалектикою та метафізикою як методами дослідження є некоректною. Теорія про метафізику як “недодіалектику”, однобічний метод, що не враховує розвитку та зв’язків, сама є дуже однобічною та вкрай упередженою; поняття діалектики та метафізики багатозначні. Діалектика в сократівсько–платонівському смислі методу раціональної дискусії справді є універсальним методом пізнання [619, с.73].

Враховуючи, що наразі в філософії відсутні дійсні альтернативи діалектиці як світоглядно–науковому філософському методу пізнання світу, процесів та явищ, відмінні від метафізики і таких непопулярних способів мислення та аргументації як релятивізм, догматизм, софістику та еклектику, більшість дослідників обирають діалектичний підхід провідним методом досліджень.

З. Загиней при дослідженні герменевтики кримінального закону вказує на використання цілого спектру методів, серед яких зазначає закони діалектики, зокрема, закон переходу кількісних змін у якісні та філософсько–правові методи (діалектичний метод сходження від абстрактного до конкретного і, навпаки, від конкретного до абстрактного). Діалектичний метод в цілому ця вчена застосовувала для дослідження тексту кримінального закону України у розвитку та взаємозв’язку, а також формулюванні висновків і пропозицій [256, с.6, 13].

Заслуговують на увагу міркування О. Харитонової про те, що існує необхідність у методологічному відношенні відрегулювати «мости», міжрівневі зв'язки між світоглядною, «філософською» основою кримінального права, тобто тією площиною, де кримінальне право розвивається в його ідеально–природному, і тим рівнем сучасного позитивного кримінального права, що

передбачає аналіз певних «технічних» рішень, запропонованих політичними елітами. У цьому сенсі одним із найважливіших методологічних завдань сучасної науки кримінального права ця дослідниця вважає забезпечення функціонування кримінально–правової системи виключно в правовому ключі на основі принципів права, вищих ціннісних засад, які поряд із встановленими законодавцем приписами діють безпосередньо, регулюючи правову реакцію держави на злочин [657, с.90].

В методологічному аспекті доволі оригінальною є концепція соціального натуралізму О. Костенка, який вважає його методологією всіх юридичних наук, включаючи й кримінальне право. Квінтесенція соціального натуралізму в тому, що право розуміється як соціальна форма законів природи, при цьому ключові проблеми кримінального права слід вирішувати шляхом узгодження юридичних норм, включаючи кримінальне законодавство, із законами природи [325]. Однак ідеї О. Костенка все ще не набули поширення серед українських вчених, можливо через складнощі демонстрації утилітарних можливостей згаданої концепції вирішувати конкретні кримінально–правові питання. Нетривіальними є погляди на методологію кримінального права П. Сердюка. Він підкреслює, що дослідники замість діалектичного методу фактично використовують техніку логічного аргументу [620, с.25]. Цей науковець погоджується із фактичним домінуванням в кримінально–правових дослідженнях саме метафізичного методу, що обумовлене самою природою кримінального оправа як замкненої нормативної системи приписів та орієнтацію на правозастосування. П. Сердюк наголошує на тому, що фактично домінуючим методом в правових дослідженнях був і залишається саме догматичний [620, с.33].

Цікавими в питаннях методології є міркування А. Музики та С. Багірова, які пропонують використовувати в кримінальному праві взагалі та при дослідженні причинності зокрема метод правового прагматизму. Цей метод утворюється на стику філософії і права та належить до методологічного інструментарію міждисциплінарного характеру. Зокрема, автори із застосуванням згаданого методу пропонують аналізувати практичні наслідки тих або інших теорій

(концепцій) [382, с.15]. Водночас самі вчені визнають, що використовували правовий прагматизм в своєму дослідженні каузальності, покладаючись більшою мірою на інтуїтивне сприйняття його корисності [382, с.28–29].

Отже проведений аналіз загально методологічних проблем кримінально–правової науки дозволяє зробити наступні висновки, що методологія власне кримінального права являє собою систему принципів та способів організації, побудови та здійснення теоретико–пізнавальної юридичної діяльності в галузі дослідження злочину та покарання. Методологія сучасної кримінально–правової науки є складною і багатоплановою системою (комплексом), якою охоплюються, зокрема, проблеми структури наукового знання в кримінальному праві та наукових теорій (конструкцій); закони виникнення, функціонування та зміни наукових правових теорій та доктрин у кримінальному праві; понятєвий каркас кримінального права; структура та операційний склад методів дослідження, що застосовуються у кримінальному праві; аналіз мови кримінального права.

За радянських часів єдино вірним методом всіх наук офіційно був діалектичний матеріалізм, який слугував ідеологічним обґрунтуванням тогочасної політичної системи. Чимало українських вчених, всупереч скепсису сучасних філософів щодо неї, вважають діалектику по суті універсальним та безальтернативним методом кримінально–правової науки, відокремлюючись від будь–яких альтернатив. Водночас набуває поширення більш виважене та обережне ставлення до діалектики, коли вона розглядається в якості єдино можливого з філософських методів юридичних наук. Нерідко під діалектикою розуміють просто розгляд правових явищ у їхньому розвитку, взаємодії з іншими, що не має прямого стосунку до діалектики. Акцент на суперечностях, боротьбі протилежностей та інші закони діалектики навряд чи можуть допомогти при аналізі кримінально–правових реалій і переважно просто декларуються в дослідженнях. Саме через це багато українських вчених замість діалектики використовують лише загально та спеціально наукові методи. Реально в кримінально–правовій науці найчастіше використовуються такі методи, як системний, догматичний, соціологічний, історико–правовий, порівняльно–

правовий та деяк інші. Останнім часом набувають поширення альтернативні діалектиці методи наукового пізнання в кримінально–правовій науці як от: соціальний натуралізм(О.М. Костенко), правовий прагматизм (С.Р. Багіров і А.А. Музика). Критично оцінює можливості діалектики також П. Сердюк, який вважає, що у кримінальному праві панують метафізичний та догматичний методи. Оцінюючи ставлення до синергетичного методу пізнання досить обережно з боку представників наук галузевого матеріального й процесуального права (конституційного, цивільного, адміністративного, кримінального), вчені все ж таки висловлюються за те, що використання досягнень синергетики, в юридичній науці дасть змогу розглядати правові явища нетрадиційно, зокрема, як складні системні утворення, сталість яких залежить від ступеня їх відповідності суспільним потребам, а розвиток відбувається відповідно до певних закономірностей, що можуть бути використані для виконання завдань щодо прогнозування й оптимізації [409, с.89].

Перейдемо до обґрунтування методології власного дослідження, що базується на проаналізованих вище класифікаціях і включає крім загально–філософського методу діалектики, також загально та спеціально–наукові методи.

З поміж загальнологічних методів дослідження в роботі використовувались наступні: аналіз – для виявлення форм взаємодії елементів приватного та сімейного життя людини (частина) та цілого (право на приватне та сімейне життя людини як об'єкт кримінально–правової охорони), виокремлення з поміж кримінальних правопорушень, тих, об'єктом яких є право на приватне та сімейне життя людини), з подальшою їх класифікацією, для розмежування понять «приватне життя людини» та «сімейне життя людини» та демонстрації логічного зв'язку між ними, для здійснення періодизації генези конституційних гарантій недоторканності приватного та сімейного життя людини та генези кримінальної відповідальності за відповідні кримінальні правопорушення, для логічного уточнення понятійного апарату, який використовується в тексті Конституції України, КК України, ЦК України, КУпАП України, законодавства, що регулює поводження з конфіденційною інформацію, персональними даними особи тощо.

Синтез – для обґрунтування єдиного родового (видового) об'єкту кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини та об'єднання таких кримінальних правопорушень в одному розділі (главі) Кримінального кодексу України, задля більш ефективного здійснення кримінально–правової охорони відповідної цінності.

Використання індукції та дедукції обумовлено виконанням завдання дослідження, що полягає в оцінці в якій мірі всім елементам досліджуваного об'єкта притаманна певна властивість об'єкта в цілому. Зокрема, що такі елементи приватного та сімейного життя як недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця листування та кореспонденції, недоторканність приватного та сімейного життя особи в обсязі, визначених в ст. 162, 163 та 182 КК України дійсно становлять повну кримінально–правовому охорону приватності. І навпаки, обумовлюють необхідність включення до об'єкту кримінально–правової охорони сфери приватності тих елементів, які наразі в кримінальному законі такими не визнаються (таємниця усиновлення (удочеріння, таємниці про стан здоров'я тощо).

Абстрагування слугувало операційним інструментом при з'ясуванні відмінностей кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя людини від інших способів правової охорони та захисту цього права, а також при виделінні суттєвих ознак досліджуваного явища. Конкретизація дозволила виділити істотні зв'язки, властивості і відношення складових поваги до приватного життя в тій мірі як це визначено в міжнародно–правових документах, сформовано позиціях ЄСПЛ та внутрішньому законодавстві України. Також використані такі логічні методи дослідження як узагальнення, аналогія та формалізація та моделювання.

Серед евристичних методів наукового пізнання практичну цікавість становить метод експертних оцінок, зокрема осіб, які володіють компетентностями в досліджуваній сфері, мають стаж наукової або практичної діяльності, здатні об'єктивно відповісти на поставлені питання у формі разового індивідуального опитування (анкетування). Такими є судді, слідчі органів поліції,

прокурори, адвокати, науковці, викладачі. Серед емпіричних методів дослідження доцільним є використання спостереження, порівняння, описання.

Історичний метод покликаний пояснити проблеми наступності в кримінальному праві, а тому його призначення може бути деталізовано виділенням наступних конкретних завдань: 1) більш повного, усебічного, глибокого осмислення існуючих кримінально–правових понять, їхнього місця і ролі в науці за допомогою зв'язку сьогодення з минулим; 2) оцінки накопичених знань з погляду визначення перспектив розвитку науки; 3) привнесення в науку кримінального права нових знань, що збагачують вже існуючі в ній поняття, сприяють виникненню і розвиткові нових теорій, категорій, концепцій [709, с.516]. Використання історичного методу в цьому дослідженні обумовлено необхідністю ретроспективного вивчення проблем встановлення меж кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя особи, з'ясування факторів, що впливали на розвиток відповідних кримінально–правових норм.

Важливу роль в дослідженні відіграє системний метод (метод системного аналізу), який полягає у вивченні кримінального права, його норм та інститутів як цілісної системи, що складається з декількох підсистем, структурні елементи яких перебувають між собою в єдності і взаємозв'язку [331, с. 27]. Системний аналіз має виходити з розуміння рівнів існування кримінального права як системи, як от: перший (вищий) передбачає, що кримінальне право є однією з галузей законодавства, і вивчення того, що вони (галузі) мають загальне і що їх відрізняє; другий – виявляється у вивченні взаємозв'язків та впливу між Загальною та Особливою частиною; третій – передбачає врахування структурних частин (розділів) цих частин; четвертий – дослідження взаємозв'язку окремих норм як у межах одного розділу, так і норм, що розташовані і різних розділах КК України [332, с. 15–16]. Орієнтуючись на багаторівневість цього методу можна дослідити різні аспекти взаємозв'язку кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя в Україні. Так, на першому (вищому) рівні досліджується кримінально–правова охорона приватного життя в системі інших засобів правової охорони, як от: міжнародно–правових стандартів (Ради Європи,

Європейського Союзу тощо), конституційних гарантій недоторканності приватного та сімейного життя, недоторканності житла та таємниці кореспонденції, цивільно–правового захисту таких прав особи як особистих немайнових прав, а також адміністративно–правової охорони. На другому рівні, що передбачає аналіз взаємозв'язку норм Загальної та Особливої частини КК, здійснюється аналіз конструктивних особливостей будови норм, що передбачають кримінальну відповідальність за ті чи інші посягання на приватне та сімейне життя людини, а також обґрунтування кваліфікуючих ознак, що диференціюють кримінальну відповідальність (повторність, спеціальний суб'єкт тощо). Третій та четвертий рівень системних зв'язків визначає необхідність послідовного аналізу видів кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини, що передбачені як в одному розділі КК України, так і в інших його розділах. Що становить на порядок денний питання уточнення об'єкта кримінально–правової охорони, зокрема його якісної характеристики, а саме розширення такого об'єкта за рахунок включення до нього інших елементів приватного та сімейного життя людини (як от таємниці усиновлення, відомостей про стан здоров'я та діагноз тощо). Також на цьому рівні здійснюється аналіз теоретичних проблем відмежування кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини від інших кримінальних правопорушень, кваліфікації таких правопорушень за сукупністю з іншими кримінальними правопорушеннями та пропонуються шляхи усунення та подолання можливої небажано конкуренції кримінально–правових норм, а бо ж розробляються правові моделі нових кримінально–правових норм чи розділів КК України. За допомогою якого здійснювались, зокрема, аналіз положень ЄКПЛ і рішень ЄСПЛ, аналізувались складові права на повагу до приватного та сімейного життя в загальній системі прав людини.

Юридичний (догматичний) метод заснований на використані правил формальної логіки і виявляється у формулюванні і розкритті юридичних понять, побудові юридичних конструкцій, з'ясуванні дійсного змісту законів шляхом їх тлумачення [331, с. 26]. Також для з'ясування та конкретизації позицій

Конституційного суду України, ЄСПЛ та вимог Європейської конвенції як джерел права, підстав кримінально–правової кваліфікації. Саме використання цього методу необхідне для виявлення недоліків норм КК України, що передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини в контексті додержання правил законодавчої техніки.

Соціологічний метод, який виявляється у дослідженні злочину і покарання як соціальних явищ, використовується для обґрунтування встановлення меж кримінально–правової заборони або ж криміналізації суспільно–небезпечних діянь, або навпаки, декриміналізації. Цей метод дозволяє говорити про ефективність норм кримінального закону, надає суттєву допомогу в процесі правотворчості [331, с.27]. Іноді даний метод визнається в якості провідного [434]. В межах цього дослідження за допомогою соціологічного методу має бути визначено об'єкти та межі кримінально–правової охорони такої цінності як приватне та сімейне життя особи. До спеціальних методів дослідження відносять і метод конкретно–соціологічних досліджень, який являє собою аналітично–синтетичну переробку й відбір необхідної інформації про досліджуваний аспект проблеми й реалізується через такі прийоми як: аналіз документів, офіційних повідомлень, матеріалів судової практики, суспільної думки тощо [215, с. 287].

Порівняльно–правовий метод дослідження безумовно має визначальне значення для врахування як позитивного, так і негативного досвіду інших держав суттєво підвищує рівень наукового обґрунтування удосконалення кримінального законодавства [706, с. 14, 710, с. 10]. В юридичній компаративістиці основними методологічними принципами порівняльно–правових досліджень називають принцип об'єктивності, принцип функціоналізму, принцип порівнянності, принцип всебічного урахування історичних, національних, економічних, соціально–політичних умов [122, с. 41].

Більшість науковців схильні вбачати ефективність порівняльного дослідження та доцільність запропонованих у результаті його проведення пропозицій у запозиченні до національного права окремих положень найбільш

вдалого вирішення того чи іншого питання в рамках відповідного зарубіжного кримінального законодавства. Традиційно вказаний метод зводиться до вивчення норм кримінального права інших держав з метою зіставлення, порівняння з нормами кримінального права України. Утім вчені звертають увагу, що вибір рівня порівняння безпосередньо залежить від поставлених задач дослідження, а його способи поділяються на нормативний та функціональний [609, с. 30].

Стосовно цього дослідження об'єктами порівняння на нормативному рівні можуть виступати кримінальні закони зарубіжних країн та інші нормативно–правові акти в галузі кримінального права. В нашому дослідженні, з урахуванням специфіки теми, визначеної мети та поставлених завдань, об'єктами компаративного дослідження на нормативному рівні можуть виступати, зокрема, конституційні норми щодо гарантування права на приватне та сімейне життя, норми кримінального законодавства, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя особи, санкції відповідних норм.

На функціональному рівні об'єктами порівняння можуть виступати підходи щодо гармонізації кримінального законодавства окремих європейських країн з міжнародно–правовими стандартами захисту права на приватне та сімейне життя людини, зокрема захисту персональних даних (як от конвенцій, резолюцій тощо), кримінально–правова доктрина, судова практика (рішення конституційних судів, судів загальної юрисдикції, зокрема позиції вищих судових інстанцій держав), підходи до оцінки ефективності кримінально–правової охорони вказаних вище прав в окремих країнах, тенденції кримінально–правової політики різних держав в цьому питанні тощо. Вибір країн для порівняння має ґрунтуватися на певних критеріях, які будуть висвітлені детально при аналізі відповідного питання в межах дослідження в відповідній структурній частині дисертації. Припускаємо, що на певному етапі проведення дослідження може виникнути потреба у використанні іншого, не вказаного тут методу.

1.3. Концепт права людини на приватність: формування, зміст, трансформація.

Одним з найважливіших завдань сучасного права є пошук оптимальної моделі взаємовідносин (взаємодії) держави та особистості. Безумовно право на приватність особистого і сімейного життя займає центральне місце на шляху до вирішення цього завдання. Це пов'язано з тим, що ступінь свободи окремого індивіда визначає ступінь свободи суспільства в цілому та врешті решт є показником рівня соціального, правового та демократичного розвитку держави.

Відтак утилітарний інтерес становить дослідження формування поваги до приватного та сімейного життя (як його частини) як певного концепту, який покладений в основу охорони приватності на міжнародному рівні, визнання поваги до приватного життя однією з важливих цінностей і конвенційних прав людини. Завданням держави є створення належного механізму забезпечення, охорони та захисту такого права в різних сферах життєдіяльності, визначення меж реалізації цього права особою в демократичному суспільстві та пошук оптимального балансу між можливостями, яке надає це право та межами втручання у нього з боку держави. Визначення ж меж кримінально–правової охорони права на приватне та сімейне життя неможливе без з'ясування змісту цього права, без аналізу концепту поваги до приватності від його становлення до сучасного розуміння. Не втручання в особисте і сімейне життя не варто розуміти як революційний крок, що було здійснено лише у середині XX ст. й такий, що відкидає досвід реалізації приватності у минулому, протистоїть сучасній системі реалізації права на конфіденційність. Уявлення про приватність змінюються разом зі змінами у суспільстві, саме тому варто спиратися на історичний досвід, адже саме він є основою для розуміння й розкриття змісту права на приватність, його видів, форм, чинників що впливають на ефективність реалізації та меж застосування. У світовій науці, зокрема західноєвропейській та американській, відповідні дослідження пов'язані з іменами М. Вінока, (M. Winock), Р. Хіксона (R.F. Hixson), Ар'єса (Ph. Aries), Дж. Дюбі (G. Duby), Д. Солоува (D.J. Solove),

Д.Х. Флаерті (D.H. Flaherty), К. Гормлі (K. Gormley), Е.С. Гаффін (E.S. Gaffin), Я. Холваст (J. Holvast). Кожен із них зробив вагомий внесок у правове розуміння права на приватність, розвиваючи тему правової реалізації та регулювання права на особисте і приватне життя, у тому числі, ними було здійснено ретроспективний аналіз цього феномену. Саме тому науковий екскурс в цьому напрямку має бути цікавим задля визначення потенціалу досвіду законодавчого регулювання та правого тлумачення права на приватне і сімейне життя. Тож метою цієї структурної частини дослідження є розгляд зародження та формування права на приватне життя, визначення його складових та сфер реалізації для подальшого уточнення змісту права на приватне життя як об'єкту кримінально–правової охорони та розмежування з способами охорони (захисту), передбаченими іншими галузями права.

Процес формування й закріплення на законодавчому рівні права на приватне та сімейне життя, забезпечення дієвого механізму його реалізації та охорони, носить складний контраверсійний характер. Ще кілька років тому можна було говорити про те, що в Україні відсутні наукові розвідки, присвячені вивченню історії приватності та її правого змісту. Піонером у дослідженні передісторії «прайвесі» можна вважати українського вченого конституціоналіста, В.О. Серьогіна, який охарактеризував основні риси політико–правових аспектів розуміння приватного життя в державах античності, в епоху Просвітництва, Нового та Новітнього часу [625, 626, 627]. Ідея вивчення історії приватного життя належить французьким історикам М. Віноку (M. Winock) та Ф. Ар'єсу (Ph. Aries), всього до роботи в кінці 70–х на початку 80–х рр. минулого століття долучилися більше сорока вчених з різних країн світу. Результатом спільної роботи стало п'ятитомне видання, що охоплює період у понад дві тисячі років й присвячене історії приватності західної цивілізації, з її розмаїттям регіональних відмінностей та звичаїв [1,2,3,4, 720]. У передмові до першого тому Дж. Дюбі (G. Duby) пише, що метою цієї серії є демонстрація змін, що впливають на характер та саму ідею приватного життя [1, с. 6]. Автори розглядають історію приватності на прикладі архітектури, сім'ї, релігії, образотворчого мистецтва та

всесвітніх пандемій. Розділивши її на окремі п’ять книг, по суті науковці запропонували періодизацію історії приватного життя. Перша книга у найдрібніших подробицях розповідає про те, яким було життя у стародавньому світі, від Римської держави до раннього середньовіччя на Заході та Візантійському Сході. Друга книга, під назвою «Одкровення Середньовіччя» присвячена повсякденному життю селян та феодалів у XI–XV ст. Науковці задаються питанням чи правомірно говорити про приватне життя у Середні віки? Й дають ствердну відповідь, «без вагань використовуємо поняття приватного життя, яким би нетиповим воно не було у цьому періоді» [2, с. 8]. Третя книга розкриває розуміння приватності в епоху Ренесансу, хронологічно висвітлюючи історію приватного життя у XVI – першій половині XVII століття. В окремій, четвертій книзі показана трансформація публічного та приватного при переході від середньовічної до буржуазної держави, вона охоплює період від Великої Французької буржуазної революції до початку першої світової війни. Нарешті в п’ятій книзі дається характеристика трансформаційних процесів права на приватність у добу модерну. Вважаємо, що дане дослідження та висновки зроблені його авторами мають непересічне значення для розуміння сутності приватності, у тому числі правознавцями, що переймаються питаннями його кримінально–правового захисту, намагаючись знайти баланс між законодавчим регулюванням права на конфіденційність особистого життя та публічними інтересами суспільства й держави. Зупинимося докладніше на деяких з цих висновків. Один із самих впливових істориків–медієвістів Дж. Дюбі, акцентував увагу на тому, сама якість приватного життя була предметом постійних трансформацій. На кожному з етапів деякі речі брали свій початок у дуже далекому минулому й залишалися незмінними. Інші еволюціонували, або шляхом поступового розвитку, або радикальних змін [3, с. 6]. Ми можемо це підтвердити яскравими прикладами зі законодавчої практики. Дійсно деякі складові приватного життя беруть свій початок у дуже далекому минулому й залишилися майже незмінними до сьогодні. Так, поняття лікарської таємниці оформилося ще у V ст. до н.е., й було чітко сформульовано «батьком сучасної

медицини» Гіппократом. Українська авторка, І.В. Шатковська, яка вивчала національну історію правового регулювання лікарської таємниці, констатує, що сьогодні одні держави включають клятву Гіппократа в чинне законодавство, інші сприймають цей документ як морально–етичний стандарт без суттєвих змін [720, с. 669].

Іншим шляхом еволюціонував захист такої складової приватності як право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. Ще з часів стародавнього Риму та Греції особиста кореспонденція розглядалася як частина приватного життя, що потребувала особливого захисту, нам відомі способи захисту змісту кореспонденції. У стародавньому світі процес написання текстів був достатньо складним у сучасному розумінні, зазвичай вони писались на воску, яким заливали кам'яні або дерев'яні таблички, і якщо відправник хотів зберегти у таємниці зміст повідомлення, він міг написати його безпосередньо на табличці та залити воском зверху. Таким чином утаємничувався не лише зміст повідомлення, але й взагалі його існування. Відомими є археологічні знахідки 1875 р. зроблені у будинку міста Помпеї, де зберіглося більше 100 табличок, що датуються І ст. н. е. Помпейські таблички мають до п'яти сторінок, призначені для письма тільки на 2, 3 і 5–й. На 2 і 3–й сторінках писали головний текст документа, потім першу і другу таблички зв'язували (друга і третя сторінки виявлялися закритими), а в спеціальному жолобку посередині гладкої четвертої сторінки пропускали шнурок, який скріплювали печатками свідків, що були присутніми під час укладення угоди, причому кожен із них ставив свій підпис поруч зі своєю печаткою, чорнилом по дереву. Головним типом документів, що зберігалися були розписки, квитанції про сплату тощо [499, с. 100–101]. Цікавим видається те, що такий вид втаємничення змісту листування, як і самі таблички зберігався до XIX ст., а зник лише з появою поштового конверту у 1820 р. в Англії. На сьогодні ж еволюція листування, способи зберігання та захисту таємниці кореспонденції змінилася докорінно.

Наступний важливий висновок стосується того, що час від часу відбувається радикальне переосмислення змісту приватного життя і спроби простежити його історію як безперервну еволюцію, що не залежить віз змін, суспільно–політичних, соціальних чи економічних видаються помилковими. Напевне саме тому, П. Вейн застерігає нас, юристів, що, «особливо ризиковано брати нинішню концепцію приватного життя як відправну точку й намагатися простежити його генеалогію інтерпритуючи минуле у світлі того, у що ми віримо сьогодні» [1, p. 320]. У зв'язку з цим, автори видання виділяють кілька переломних моментів в розумінні історії приватного життя, після яких воно набуває абсолютно нового забарвлення. Серед таких періодів – середина XIV ст., коли зміни були прискорені пандемією «чорної смерті» й призвели протягом кількох десятиліть до докорінної зміни способу життя людей у всьому західному світі [2, p. 10]. Саме в цей час в Англії з'явилася низка юридичних механізмів, так чи інакше пов'язаних з визнанням і захистом недоторканності приватного життя в загальному праві. В 1348 р. вперше було розглянуто позов (action of assault), яким введено заборону не лише на завдання тілесних ушкоджень, побоїв (action of battery), а й на замах на такі дії. Напад міг бути визнаним і кримінальним, і цивільним правопорушенням, отже, міг призвести до кримінального переслідування, цивільної відповідальності або і того, і іншого. Майже одночасно з'явився правовий захист фізичної особи від шуму, запахів, пилу, диму, надмірної вібрації, внаслідок чого сформувалося право про порушення спокою (law of nuisance), засноване на позові про шкідливості (action of nuisance). Таким чином, повага до емоцій людини призвела до розширення рамок розуміння особистої недоторканності, вивівши її за межі тілесної недоторканності людини. Поступово набуває ваги репутація людини, її статус серед інших людей. З'явилися юридичні механізми захисту від наклепу (law of slander and libel) (перший позов про захист від наклепу (action for slander) датується 1356 роком) [498, с. 10; 77, с. 30–35].

У 1361 р. в Англії розробили й прийняли Justice of the Peace Act, що вперше в історії людства закріпив право на невтручання в особистісний й побутовий

простір, зокрема шляхом підслуховування та підглядання. Поштовхом прийняття закону було занепокоєння щодо непоодиноких випадків вторгнення в житло співгромадян, порушення їх спокою солдатами, які поверталися з війни у Франції, й існувала потенційна загроза того, що вони не зможуть реінтегруватися у свої громади. Закон уповноважував мирових суддів ув'язнювати правопорушників, брати з них підписку про невиїзд, зобов'язуючи їх добре поводитися по відношенню до Корони і народу королівства, і встановлював штрафи, уточнюючи, що штраф повинен бути «розумним і справедливим» відповідно до обставин правопорушення. Закон залишається чинним в Англії та Уельсі до сьогоднішнього дня [77], а принцип, закладений у цьому законі загального права застосовується у законодавстві багатьох держав з появою сучасних засобів комунікації.

Наступні події, що змінили світогляд людей у розумінні приватності, відбуваються в XVI–XVII ст. і пов'язані вони, як зі змінами буденного життя людини, так з зовнішніми факторами. Основними факторами визнаються зміна ролі держави в житті пересічних громадян, поява друкарства, розвиток нових релігійних течій. Особливо яскраво це демонструє приклад колонізації Америки. На думку Д. Флаерті, власність або володіння землею в Новому Світі створили надійну основу для привілею на приватність, а великі відстані між садибами, умови саме для фізичної приватності, що стала характеристикою повсякденного життя, дім перетворився на основне місце усамітнення [20, с. 25]. Сімейні таємниці вважалися особистою справою, а їх розголос засуджувався.

Проводячи історичні паралелі відзначимо, що розуміння приватності життя, у тому числі сімейного, формувалося також і на теренах України. Так, в листі К. Розумовського до І. Г. Галаган від 29 травня 1778 р. останній дорікає чоловікові племінниці за публічний розголос сімейного конфлікту: «вештаючись судами й консисторіями з дружиною Вашою, вчинили проти правил розумної людини, а тим більш батька законним дітям Вашим, чому й довели себе вже до такої крайнощі, що Вам в одному будинку й, так би мовити, під одним дахом ужитися годі [132, с. 123].

В США почала ефективно використовуватися формула «мій дім моя фортеця» (My house is my Castle). Цей вислів приписують англійському юристу XVII ст. Едуарду Коку (Edward Coke (1552–1634), він зустрічається в його коментарях до британського законодавства, що були опубліковані (1628–1644) під назвою «Встановлення англійського права». Сенс виразу: мій дім – це те місце на землі, де я можу і повинен почуватися в цілковитій безпеці. Р. Хіксон, показує, що в 1790 р. на захист цього права виникла опозиція проти першого перепису населення США, хоча уряд вимагав не більше, ніж перерахувати людей, як рабів, так і вільних. Незадоволені висловлювали побоювання, що громадяни не були належним чином захищені від небезпеки, а приватні справи або сімейні таємниці будуть розголошені сусідам. Сьогодні приватна оселя (дім) сприймається саме так, оскільки саме це місце – особистий замок, який показує зв'язок з приватністю, що пов'язана з багатством [26, с. 24].

Наприкінці XVIII–XIX ст. внаслідок процесів внутрішньої міграції велика кількість жителів переселилася до міст, залишивши свої маленькі громади, суспільство стало більш різноманітним, і разом з цим більш анонімним, а право на недоторканність приватного життя почало отримувати формальне визнання у виді законів в Англії та Сполучених Штатах Америки [627, с. 162]. З цієї причини сьогодні акцент досліджень історії правового осмислення приватного життя перемістився до США та про США. В цьому контексті назвемо кілька робіт, присвячених вивченню цього питання, а саме: праця Д. Флаерті, присвячена історії приватності в колоніальній новій Англії [20], Д. Либрона про місце права на приватність в інтелектуальній історії деліктного права [37], К. Гормлі про еволюцію права на приватність з 1890 по 1990 рр. у США [34], дисертаційне дослідження Є. Гаффин, присвячене урядовому нагляду за медіаресурсами в історичному контексті [21].

Наступною віхою в розвитку концепту приватності на міждержавному рівні можна визнати осмислення останньої в контексті розвитку інформатизації суспільства. У 2007 р. Я. Холваст на конференції, присвяченій майбутньому ідентичності в інформаційному суспільстві, представив ґрунтовну доповідь на

тему «Історія приватності» [28]. Одна з останніх робіт Д. Солоув, професора права юридичного факультету університету Дж. Вашингтона, відомого своєю науковою роботою з вивчення права на приватність (конфіденційність), присвячена історії права на інформаційну приватність, з основним акцентом на законодавстві США [63]. Виборюючи незалежність США прийняли цілу низку нормативних актів, що мають світове значення для розвитку ідеї прав людини, в тому числі права на конфіденційність у особистому та приватному житті: Акт про незалежність (1776), Конституція США (1787) та Біль про права (1791). Найважливіший вплив на розуміння та подальший розвиток законодавчого регулювання права на приватність має Біль про права, а саме перша, третя, четверта та п'ята поправки до Конституції США. Вони забезпечують можливість звернень до уряду, гарантують недоторканність приватного житла, особистих паперів, свободу від необґрунтованих обшуків та арештів та вилучень [28, p. 48–49].

Кінець XIX століття характеризувався суттєвим впливом позитивних досягнень буржуазних революцій на правосвідомість та правову культуру. У 1890 р. два американські юристи Л. Брандейса (L. Brandeis), С. Уоррент (S. Warren) у статті «Право на приватне життя» обґрунтовували право на недоторканність приватного життя, що означає «право на те, щоб людині дали спокій», яке може бути захищене деліктним правом (правом про заподіяння шкоди) [58]. Вважається, що саме з цієї статі розпочалося широке обговорення концепції недоторканності приватного життя в США, й жодна наукова праця, присвячена питанню приватності, не обходиться без посилання на неї. Саме з нею пов'язаний початок нового модерного (сучасного) розуміння права на приватність. На думку, А.Е. Вальдман (A.E. Waldman) саме ця стаття була юридичною відповіддю на використання технологій, і незважаючи на те, що «право дати мені спокій» не було визначено, автори чітко дали зрозуміти, що законодавство повинно адаптуватися до того, як нові технології почали використовуватися в суспільстві [10, p. 20]. Професор К. Гомлі аналізуючи еволюцію права на приватне життя впродовж століття з моменту виходу цієї

статті вказує, що «історичні потрясіння або «каталізатори» створюють нові бренди приватності, коли існуюче законодавство не здатне впоратися з несподіваними суспільними та технологічними змінами. Таким чином, пошук простого визначення приватності є хибним пошуком. Навпаки, приватність залишатиметься надзвичайно чутливою до історичних тригерів, і нові перестановки цього «права на спокій» неминуче з'являтимуться в міру розвитку самої американської демократії» [34, с. 1–2]. Проте, не слід забувати, що XX ст. характеризує протистояння між двома типами держав, буржуазної та соціалістичної. Виникає питання чи існувала та визнавалася повноцінно приватна сфера в житті людини в державах, так званого «соціалістичного табору»? Дане питання в історіографії захисту права на приватність майже не досліджено й представлено поодинокими працями [45]. Механічне застосування поділу на публічне і приватне може привести до висновку, що в соціалістичних країнах не існувало приватного, а все перебувало під контролем держави (партії). Проте, аналіз кримінальних кодексів, зокрема УССР (УРСР), свідчить, що приватна сфера існувала, але держави такого типу намагаються втручатися в приватне життя людини, тримати його під постійним жорстким контролем, застосовуючи всю міць репресивного апарату, порушуючи баланс між публічним і приватним.

Таким чином, історія становлення концепту приватного життя показує, що держава та суспільство на будь–яких етапах свого розвитку розрізняють публічне і приватне. Визначення і структура приватного варіюються та трансформуються від одного суспільства до іншого, залежно від таких змінних як влада, держава, релігія, житло, сім'я. Історія права на конфіденційність особистого і приватного життя демонструє, що зміни у розумінні цього права тісно пов'язані з розвитком нових технологій, що збільшують можливості втручання держави, корпорацій, громадських об'єднань та окремих осіб у особисте та сімейне життя людини. Дійсно процес втручання у приватність, а значить і різноманітні способи, у тому числі й правові, захисту приватного життя у XX – на початку XXI ст. трансформувалися та урізноманітнилися. Все частіше сфера приватного життя

людини симбіонує із захистом конфіденційності в інформаційному просторі, що диктує необхідність трансформації механізму правової охорони захисту інформації про приватне життя людини, розмежування сфер (кримінально–правового, адміністративного, цивільно–правового) регулювання тощо. У зв'язку з цим перспективним в цьому напрямку слід вважати уточнення об'єкту кримінально–правової охорони права на приватне життя та розмежування з іншими способами охорони чи захисту (інші галузі права), визначення інтенсивності й діапазону такої охорони, з огляду на різноманітність проявів приватності (privacy) (можливість особи обмежити доступ інших осіб до персональної інформації про себе, конфіденційність, або можливість приховати будь–яку інформацію від інших, контроль з боку особи над тим, як інші особи використовують інформацію про себе, стани приватності, самоідентифікація та розвиток особистості, захист інтимних стосунків, інформація про стан здоров'я тощо).

1.4. Право на приватність в історії українського конституціоналізму

Варто відміти тривалий і складний шлях визнання права на приватність в правовій доктрині України – від осмислення самої ідеї про повагу до приватного життя людини до її трансформації як загально визнаного права на приватність та спроб закріплення його окремих компонентів в проєктах Конституцій авторства видатних українських політичних та державних діячів, формального декларування в Конституціях Української Народної Республіки, Гетьманської держави, радянських Конституціях УСРР (УРСР) і, нарешті, закріплення цього права в чинній Конституції та галузевому законодавстві відповідно до міжнародно–правових стандартів. В теорії й практиці конституціоналізму діяльність органів публічної влади у суворо визначених конституцією і законом межах визнається критерієм неприпустимості свавільного втручання у приватну сферу індивіда визнається. Визначення чітких меж втручання публічної влади у приватне життя особи є одним із структурних елементів конституційної традиції

України [616, с. 19, 27]. Сучасні дослідники конституційної нормотворчості 1917–1920 рр. на теренах України пропонують вчитатися «в рядки запроектованих і ухвалених конституційних актів», адже це – «коріння нашої державності, спадкоємний місток до якого ще треба відбудовувати» і ставлять актуальне питання про нинішню оцінку цього надбання та його значимість в сучасному конституціоналізмі [310, с. 4]. Ми поділяємо думку про важливість цієї справи, зокрема в розрізі пошуку оптимальної моделі кримінально–правової охорони права на приватність людини, яка би базувалась на осмисленні надбань історії українського конституціоналізму в цій сфері в її тісному поєднанні з національними культурними та правовими традиціями, ментальністю української нації та європейськими цінностями. Такий підхід має сприяти ефективній охороні та реалізації права на приватність особистого та сімейного життя в Україні.

Попри доволі значну кількість наукових праць, присвячених проблемам конституційно–правового та галузевого регулювання права на приватне життя (Т. Вислоцька, О. Горпинюк, І. Єдинак, Д. Кондратова, М. Савчин, В. Серьогіна, О. Сосніна, А. Хлопова, І. Шатковська та інші), на сьогодні в Україні бракує досліджень, присвячених ретроспективному аналізу становлення цього права на конституційному рівні. Важливість аналізу цього питання є безсумнівною, оскільки саме Конституція формує підвалини (принципи) та порядок правового регулювання реалізації цього права в галузевому законодавстві, визначає межі його охорони та втручання держави в його реалізацію. А порушення вказаного конституційного права є приводом звернення до Європейського суду з прав людини. Окремим питанням історії правового регулювання права на невтручання в особисте життя присвячені роботи В. Серьогіна, який здійснив історичну реконструкцію процесів формування та розвитку права на недоторканність приватного життя (прайвесі) й прийшов до висновку, що власне як конституційне право особи, прайвесі сформувалося наприкінці XIX – на початку XX ст. у межах американської ліберальної політико–правової теорії та практики й стало відповіддю на нові виклики правам людини, породжені здобутками науково–

технічного прогресу та індустріалізації [623, с. 6]. Разом з тим, Україна має свій національний конституційний досвід закріплення, забезпечення та реалізації права на приватне життя, що у науковій літературі висвітлено фрагментарно й потребує подальшого вивчення. Тому важливим є визначення витоків правових норм про приватність (конфіденційність) особистого і сімейного життя, основних етапів становлення та розвитку національної української конституційно–правової традиції у цій сфері.

Становлення українського конституціоналізму пройшло декілька етапів, зумовлених прийняттям відповідних конституцій, конституційних актів або підготовкою їх проєктів. Маємо декілька запропонованих періодизацій історії українського конституціоналізму, основу яких становлять етапи розвитку національної державності [636; 295]. О. Мироненко виділяє серед етапів «вітчизняну протоконституційну думку» [378]. На думку М. Савчина, за протоконституційним» етапом слідують три хвилі українського конституціоналізму: перша – від Переяславської Ради 1654 р. до входження українських територій до складу Російської та Австро–Угорської імперій; друга від Кирило–Мефодіївського Братства 1848 р. до кінця ХХ ст.; третя – пов'язана з розпадом СРСР та прийняттям чинної Конституції України [616, с. 87–109]. В межах цієї періодизації простежимо витоки, становлення та розвиток норм права на приватність в українському конституціоналізмі, що становить основу (фундамент) для кримінально–правової охорони цього права. В протоконституційний період важливе значення у формуванні конституційної традиції в українських землях відіграло звичаєве право. Саме через призму вивчення звичаєвого права ми можемо збагнути значення приватності в українській правовій ментальності, яка розуміється як «позначення загального розумового і психічного стану людей, що належать до однієї культури, тим самим надає їм можливість по–своєму сприймати навколишній світ і самих себе, дозволяє висловлювати стійкі психічні риси по відношенню до права і державної влади, які склалися в конкретній правовій культурі» [289, с. 73]. А. Яковлів, вивчаючи історію українського права підкреслив виняткове та характерне для

українського народу прагнення до індивідуальної свободи, що дало змогу «витворити значну кількість норм народного звичаєвого права, яким і керувались у громадському й приватному житті». Звичаєве право тривалий час залишалося важливим регулятором суспільних відносин в Україні, а в основі його норм лежали принципи «рівноправності всіх у спільному та прагнення до індивідуальної автономії в приватному житті» [731, с. 236]. Зміст неписаного звичаєвого права зберігся у народних приказках, в них висловлено принцип переваги індивідуального права над спільним, громадським, колективним: «ліпше – моє, неже – ваше»; «гуртове то чортове»; обсяг індивідуального права сформульовано таким чином: «своя хата – своя й правда», «я на своїм такий самий дідич, як пан на своїм» тощо [731, с. 242]. Традиційно вислів мій дім – це те місце на землі, де я можу і повинен почуватися в цілковитій безпеці приписують англійському юристу XVII ст. Е. Коку (1552–1634), він зустрічається в його праці «Встановлення англійського права». Але, як бачимо, українському праву також була відома ця правова формула, що зберіглася в неписаному звичаєвому праві. Таким чином національна правова традиція розвивалася синхронно з західноєвропейським правом, а концепція забезпечення індивідуальної свободи стала основою положень найвизначніших пам'яток українського права – Руської Правди, Литовських статутів та Прав, за якими судиться малоросійський народ [616, с. 74]. Вітчизняна інтелектуальна традиція, має декілька хвиль свого піднесення, серед яких слід виділити рубіж XVI–XVII століть, епоху українського бароко (вершиною чого є Конституція Пилипа Орлика [616, с. 75], або «Пакти й Конституції законів та вольностей війська Запорозького» [423, с. 277–289]. Можна погодитись з автором передмови до одного з перших в Україні перевидань «Пактів…» С. П. Головатим, що ця Конституція стала природною суспільною рефлексією українського народу, який «віками обстоював на кривавій арені світової історії саму ідею «прав і вольностей» людської особистості» [316, с. 4]. Зміст «Пактів…» 1710 р. чітко розрізняє приватну й публічні сфери, а при вирішенні важливих державних питань перевага залишається за публічними інтересами. Особливо чітко це

простежується у пунктах VI, IX, X : «Якщо в незалежних державах дотримуються похвального і корисного для публічної рівноваги порядку, а саме – і під час війни, і в умовах миру збирати приватні й публічні влади, обмірковуючи спільне благо батьківщини». Далі автори підкреслюють пріоритетність публічних (державних) інтересів «і коли Ясновельможний Гетьман запропонує публічній раді щось на обміркування, тоді усі без винятку муситимуть з чистим сумлінням, відкинувши свої й чужі приватні інтереси, без нечестивої заздрості і жадоби помсти, прийняти правильне рішення, виконання якого жодною мірою не зашкодить Гетьманській честі, не стане публічним тягарем для батьківщини, її розоренням – чого хай не станеться – чи бідою». Приватний інтерес повинен бути відкинутий і при призначенні посадових осіб (пункт X «Пактів…»): «не призначаючи сотників та інших урядників на основі дружніх стосунків і особистої прихильності безвільного голосування всього повіту, але обираючи і не усуваючи від урядів через приватні сутички». Причини переваги публічного над приватним необхідно шукати в конкретно–історичній дійсності тогочасної України, адже основна мета авторів «Пактів…» легітимація української держави, закріплення її внутрішнього і зовнішнього суверенітету, змусили інтереси держави ставити попереду індивідуального (особистого) приватного інтересу, що був притаманний українському звичаєвому праву. З першого погляду «Пакти…» орієнтовані на захист державницьких інтересів, однак пункти X та XIV засвідчують, що конституційні процеси мали органічний характер для правової системи України і вони ніяк не виглядають анахронізмом у період, коли Франція ще лише очікувала на зародження своєї славної епохи Просвітництва [616, с. 95], а Сполучені Штати Америки Білля про права. Не зважаючи на те, що у положеннях «Пактів…» відсутнє декларування прав людини, вони надають захист певним особам та верствам населення. Крім того, пункт XIV містить заклик не плутати публічні інтереси з приватними, коли мова йде про захист приватного житла від так званої «підводної повинності на користь почесних осіб та їх супроводу». Цей принцип, про заборону втручатися в

приватну оселю без згоди господаря та розміщувати в ній війська на практиці буде закріплено дещо в іншій історичній реальності у 1791 р. в Біллі про права.

Наступна хвиля в історії українського конституціоналізму пов'язана з формуванням численних проєктів майбутньої української державності середини XIXст. – початку XX ст. Серед таких проєктів особливе місце займає «Проєкт основ Статуту «Вільна Спілка – «Вольный Союз»« (1884) Михайла Драгоманова [94, с. 121–188], якого визнають фундатором суто української національної конституційної думки, творцем першого конституційного проєкту, який наближався до європейських зразків [289, с. 33]. На думку С. Дністрянського вихідною точкою Драгоманівської конституційної концепції є свобода людини, як у французькій революції [224, с. 236]. Дійсно, М. Драгоманов був переконаний, що в умовах тогочасної України, для народу який поневолений іншими націями, боротьба за особисті (індивідуальні) права тісно переплітається з відстоюванням національних прав: «Без свободи особистої і гуртової (національної) притуплюється дух, марніють сили, взагалі зупиняється людська культура. А найгірше з усього – це неволя слова й думки, бо вона мішає людям гуртуватися і один одного усвідомлювати» [230, с. 4–5]. Більше того, він вважав, що «нічого і доводити, для кожної особи недоторканність її індивідуальних прав набагато суттєвіша за права її впливати, навіть прямо…на хід державних справ». Тому на перше місце у своєму «Проєкті…» ставить політичну свободу, під якою розуміє права людини і громадянина, і поряд з «недоторканністю тіла для принизливих покарань» вимагає «недоторканність особи і житла для поліції без судової постанови» та «недоторканність приватних листів і телеграм» при чому ці права мають бути захищені за допомогою як цивільного, так і кримінального позовів проти «службових осіб і установ за незаконне порушення інтересів особи», кожна людина має право на опір незаконним діям урядовців [94, с. 125–126]. М. Драгоманов переконливо доводить, що інститут прав людини це єдиний комплекс, а відсутність будь яких прав не тільки обмежує правовий статус особи, а й негативно впливає на суспільний розвиток [94, с. 48]. Слідом за ним цю думку висловлювали й інші відомі українські суспільно–політичні діячі. Зокрема

Іван Франко в своїй праці «Свобода і автономія» (1907) зазначав, що основною метою українців в цей період повинна бути «повна політична воля і рівність кожної людської одиниці, забезпечення її людських прав, а вже на цій основі автономія національності» [699, с. 363].

В 90–х рр. XIX ст. формується інша течія суспільно–політичної думки, яка відкидаючи ідею Михайла Драгоманова про входження України до складу федеративної демократичної Російської держави, пропагує ідею державної самостійності України. Проект Конституції України – «Основного закону Самостійної України – спілки народу українського», складений групою членів Української Народної партії на чолі з Миколою Міхновським (далі Конституція УНП). Не дивлячись на розбіжності у поглядах на майбутнє української державності, М. Міхновський, як і М. Драгоманов, вважав необхідним закріплення права на приватність у нормах Конституції. Він навіть розширив його розуміння, включивши у текст Конституції УНП норми, спрямовані на захист приватних сімейних цінностей. Так, оселя (селитба (господа) визнавалася недоторканою, заборонялось заходити в приватну оселю без згоди господарів, виключення допускались лише на підставі закону, в передбаченій законом формі й тільки від 8 години ранку до 8 години вечері (ст. 17). Окрема стаття закріплювала недоторканість та таємницю листування. Додатковий закон повинен був установити міру та коло суб'єктів, що несуть відповідальність з порушення цієї таємниці (ст. 27). І нарешті, шлюб визнавався «річчю цілком приватною. Ніяка релігія, ніяка влада не може втручатися у шлюбні відносини» (ст. 21). Конституція УНП також передбачила відповідний судовий захист перелічених прав (ст. 29) [279, с. 75–84]. Конституційні ідеї М. Драгоманова та М. Міхновського про право на приватність особистого та сімейного життя знайшли втілення в державотворчій теорії та практиці періоду національно–визвольних змагань 1917–1921 рр. в Україні [653, с.46].

Першим конституційним актом у новітній історії Українського державотворення став III Універсал Центральної ради, в якому серед інших свобод були закріплені «недоторканність особи і мешкання» [240, с. 100].

Розвиток ця декларація отримала в Конституції Української Народної Республіки (далі УНР) (Статуті про державний устрій, права і вольності УНР) 1918 р. (далі Конституція УНР). У другому розділі перелічено широкий спектр гарантій прав та свобод громадян України, серед яких «домашнє огнище визнавалося недоторканим», обшуки могли проводитися лише за рішенням суду. У виключних випадках правоохоронні органи могли порушити недоторканість житла, але в такому разі протягом 48 годин повинно було бути винесено відповідне судове рішення (ст. 15). Також встановлювалась «листова тайна», а «органам державної влади не вільно відкривати листів без судового наказу інакше, як у випадках, законом означених» (ст. 16) [310, с. 73–74]. Демократичні інтелектуальні сили УНР та Західноукраїнської Народної Республіки (далі ЗУНР) залишили ще кілька проєктів Конституції Української держави, а саме: проєкт, підготовлений Урядовою Комісією з розробки Конституції Української держави (1920) (Основний державний закон УНР) (далі Проєкт Урядової комісії)) [310, с. 126–148] та індивідуальні проєкти О. Ейхельмана (1921) [310, с. 149–219], (Проєкт Конституції. (Основних державних законів) УНР) С. Барана (1920), (Проєкт Основного Державного Закону «Про устрій Української держави») [240], С. Дністрянського (1920) «Конституція ЗУНР» [225], Т. Галіпи (1919/1920 рр.) «Основні права і обов'язки українських громадян» [644].

Порівняльний аналіз цих проєктів засвідчив, що всі вони закріплювали забезпечення особистої свободи людини, визнавали недоторканність «огнища», «оселі», «житла», таємницю листування. Відмінність, полягала у визнанні цих прав за будь якою особою (Конституції УНП, УНР, проєкт С. Дністрянського) чи лише за громадянином (Проєкт Урядової комісії, проєкти О. Ейхельмана та Т. Галіпа). Вирізнялись проекти і обсягом конкретизації цього права. Так, проєкти С. Дністрянського та О. Ейхельмана передбачали кримінальну відповідальність за порушення недоторканності житла, а другий з них містив припис про тюремне ув'язнення не менше шести місяців за порушення цього права та уточнений перелік форм комунікацій, зокрема й через телеграмні

повідомлення та телефонні розмови. Менше уваги в проектах цих конституційних актів приділено питанням приватності в сімейному житті.

Більш вузько трактувалось право на приватність в конституційному законодавстві Української держави П. Скоропадського. Зокрема за Законом про Тимчасовий державний устрій України оселя кожного визнавалася недоторканною, а робити обшуки й «виїмку в будинку без згоди його господаря можливо не інакше, як в випадках і порядку, законом визначених» (ст. 17) [310, с. 85]. Однак, ні про право на приватність сімейного життя, ні про таємницю листування в законі мова не йшла. В більш пізніх конституційних проєктах консервативного крила українського національно–визвольного руху, зокрема в етичному Кодексі Гетьманця проголошувалась відмова від приватного життя особи на користь боротьби за створення Української держави [246].

У середині 70–х рр. минулого століття представники цієї політичної течії розробили конституційні основи Української Держави, і в Конституційному проєкті все ж таки проголосили про недоторканність житла та таємницю листування й кореспонденції [311]. Отже, коли в США вже з'явилися комп'ютери, що активізували та вивели на новий рівень проблему захисту приватності, зокрема персональних даних та іншої конфіденційної інформації, інформаційної безпеки користувачів (в 60–х роках), а в липні 1970–го року на обкладинці «Newsweek» з'явилася дотепно ілюстрована обкладинка, «Чи померла приватність?» [28], українська конституційна ідея у територіальному (знаходилась в еміграції) й у часовому просторах залишалася все ще на початку XX ст. Ще більш невтішною була ситуація в Україні, що знаходилась у складі СРСР.

Український конституціоналізм періоду 1919–1991 рр., пов'язаний з прийняттям чотирьох радянських Конституцій, а саме першої чинної 1919 р., 1929 р., 1937 та 1978 рр., характеризується пануванням єдиної марксистсько–ленінської теорії, що ґрунтувалась на вченні про соціалістичну революцію та диктатуру пролетаріату. Погоджуємося з твердженням М. Савчина про те, що «радянський період скоріше слід розглядати як відхід від української

конституційної традиції, оскільки радянська концепція права була етатистською за своєю природою і суперечила ідеї обмеження владної сваволі та реального забезпечення гарантій прав людини й основоположних свобод, тяглості української конституційної традиції [616, с. 75]. Радянська влада повністю відмовилися від надбань попереднього періоду у сфері охорони приватності особистого та сімейного життя. Таке становище було зумовлене пануванням концепції пріоритету публічного (державного) стосовно приватного (особистого).

У перші роки радянської влади реальних і фактичних гарантій недоторканності приватного життя, житла, комунікацій практично не існувало, причому це стосувалося як конституційного так і галузевого законодавства. Перші українські радянські Конституції 1919 та 1929 рр. не містили норм про право на приватність у будь якій формі [279, с. 175–181; с. 192–207]. Конституційно–правові норми щодо визнання поваги до приватного та сімейного життя людини і громадянина на десятиліття були виключеними із законодавства радянської України. Починаючи з середини 1930–х рр. особливістю права на приватність особистого та сімейного життя в радянській Україні стає його декларативність. Конституції СРСР 1936 та УРСР 1937 рр. (яка фактично відтворювала зміст першої), задекларували забезпечення недоторканності особи (ст. 127 та 126) та поставили під охорону закону недоторканність житла громадян (ст. 128) й таємницю листування (ст. 127) [308, с. 154–177]. Але одного визнання за людиною невід'ємного і невідчужуваного права на недоторканність приватного життя (та й взагалі будь якого права) недостатньо для його забезпечення. Держава не вправі не тільки довільно втручатися в приватне життя громадян, але зобов'язана захищати його, тобто забезпечувати його недоторканність. А саме в цей час відбувалися довільні, несанкціоновані обшуки в оселях, незаконні арешти, а вторгнення в приватне життя громадян стало буденним явищем. У подальшому право на приватне життя, як об'єкт конституційної охорони, було дещо розвинуто та задекларовано в Конституціях СРСР та УРСР 1977 та 1978 рр. [308, с. 178–198] Конституція УРСР знов майже

точно повторювала норми Конституції СРСР. Як і в Конституції 1937 р. в них гарантувались недоторканність особи, житла та таємниця листування (ст. 54, 55 Конституції СРСР та ст. 52, 53 Конституції УРСР). Новелою стали відповідно ст. ст. 53 та 51, якими сім'я була поставлена під захист закону та задекларовано державне піклування про родину. А ст. ст. 56 та 54 розширили перелік конституційних прав громадян, включивши до нього, насамперед, охорону особистого життя, а також таємницю не тільки листування, а і телефонних переговорів й телеграфних повідомлень. Здається, що це важливий крок у закріпленні права на конфіденційність приватного та сімейного життя, але дійсно у 1978 р. ми лише досягли рівня українського конституціоналізму початку XX ст. в питаннях визнання права на повагу до приватного життя людини. Процес творення Основного Закону незалежної України супроводжувався низкою суттєвих змін і доповнень до Конституції 1978 р. Для розвитку конституційно–правової традиції щодо права на приватність мають значення «Концепція нової Конституції України» (1991) [319], та два проєкти Конституції України 1992 та 1993 рр. [555, 556]. Соціально–економічні та політичні перетворення, що відбулися в 90–х рр. минулого століття, докорінно змінили погляди суспільства на розуміння місця та ролі особистості в державі. Концепція нової Конституції України закріпила загальнометодологічні принципи побудови Основного Закону, центральне місце в ньому зайняла «людина як найвища соціальна цінність, її права і свободи та їх гарантії», а «основним об'єктом конституційного регулювання» проголошено «відносини між громадянином, державою та суспільством» (п. 2). В Концепції зроблено акцент на тому, що Україна повинна чітко показати прихильність загальновизнаним нормам міжнародного права та загальнолюдським цінностям. У зв'язку з цим передбачалось закріплення прав людини «які раніше не проголошувалися», зокрема «право на свободу та особисту (фізичну і моральну) недоторканність, право на відшкодування державою шкоди, заподіяною громадянину» (ч. 5, розділ II). У наступні кілька років відбувалися дискусії щодо юридичних форм та змісту закріплення відповідних прав у конституційних нормах, про що говорять конституційні

проекти початку 90–х рр. кінця XX ст. Важливою віхою в розвитку права на приватність особистого і сімейного життя стало ухвалення в 1996 р. Конституції України, яка закріпила гарантії недоторканності житла (ст. 30), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), право на невтручання в особисте і сімейне життя, право знайомитися в органах влади з відомостями про себе та гарантії судового захисту перелічених прав, а також відшкодування матеріальної й моральної шкоди за порушення права невтручання в особисте і сімейне життя та поширення недостовірної інформації (ст. 32) [314].

Прогресивний зміст Конституції України вимагав коригування галузевого законодавства, підсумком конституційно–правової реформи стало внесення відповідних норм у цивільний, кримінальний та інші кодекси. Утім, видається, що і надалі залишається актуальною точка зору В. Тація та Ю. Тодики, що «є підстави вважати, що в Україні тільки йде процес становлення конституціоналізму, який базується на нормах Конституції України 1996 р., напрацюваннях вітчизняних державознавців і політичних діячів» [313, с. 14]. Дійсно, конституційні норми, що формулюють перелік підстав й умови втручання в особисте і сімейне життя, у законах і підзаконних актах розвинені недостатньо, саме вони сьогодні визнаються найбільш вразливими та незахищеними. У 2012 р Конституційний суд України, розтлумачуючи ч. 1 та 2 ст. 32 зазначив, що «перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним» та дав роз'яснення щодо вирішення питання про конфіденційну інформацію стосовно особи «яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім'ї» й наголосив, що вирішення таких питань потребує індивідуального підходу у кожному конкретному випадку. Разом з тим, Конституційний Суд акцентував увагу на тому, що перебування особи на посаді, пов'язаній зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження. Публічний характер як самих органів – суб'єктів владних повноважень, так і їх

посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету у суспільстві [585, с. 14].

Отже визначення чітких підстав та меж втручання в особисте та сімейне життя особи і надалі залишається контраверсійний питанням, з огляду на пошук розумного балансу між дотриманням європейських цінностей поваги до приватного та сімейного життя людини, а з іншого боку, інтересами суспільства та національної безпеки. Утім сучасна інтерпретація конституційних приписів щодо охорони права на приватне та сімейне життя в будь яких сферах життєдіяльності людини є безумовно максимально наближеним до сучасного світового розуміння прайвесі як цінності людини в сучасному суспільстві. Особливо актуалізувалось питання про межі втручання держави в приватне життя під час воєнного стану. З одного боку, правовий режим воєнного стану передбачає контроль засобів зв'язку, перевірку речей, документів, житла тощо, а іншого створює безліч можливостей для зловживань і порушення права особи на конфіденційність.

Підсумовуючи історичні етапи конституювання права на приватність особистого і сімейного життя в Україні зазначимо, що для української правової ментальності характерною є схильність до індивідуальної свободи, привалювання приватного над суспільним, громадським. Проте, ведучи боротьбу за утворення власної держави українці змушені були приватні інтереси підкорювати публічним (державним), про що свідчать «Пакти…» Пилипа Орлика та Конституційні проєкти консервативного крила українського суспільно–політичного руху. Разом з тим український конституціоналізм кінця XIX – початку XX ст. розвивався синхронно з американською ліберальною політико–правової теорією. Однак, за кардинальними відмінностями суспільно–політичного та державного устрою, превалюванням комуністичної ідеології, насильно впровадженої та насильно підтримуваної, тривалий час панівної на теренах України втілити ідеї українських громадських та політичних державних діячів було неможливо. В радянській Україні ідея про право на приватність

особистого і сімейного життя взагалі була відкинута на десятиліття назад. Сьогодні Україна продовжує тривалу боротьбу за свою незалежність зі зброєю в руках, відстоюючи право на життя, на ідентичність, на свободу, як нації, так і кожної людини, а з цим і загально світові та європейські цінності. І знов актуальними стають слова Михайла Драгоманова, про те що без індивідуальної свободи, не може бути свободи політичної. Тому важливими кроками є сьогодні і будуть надалі створення надійних механізмів забезпечення дотримання та реалізації, захисту та охорони конституційного права людини на приватне і сімейне життя, з чітким визначенням змісту цього права, його складових та меж.

1.5. Кримінально–правова охорона права на недоторканність приватного та сімейного життя: новітня історія України

Аналізуючи формування права на недоторканність приватного життя в Україні у ХХ на початку ХХІ ст. важливо звернути увагу на те, що наша держава, ведучи боротьбу за незалежність, кілька разів змінювала орієнтацію свого розвитку, й це, безумовно, знайшло відображення і в розумінні цього права, у ставленні до нього держави і суспільства. Початок ХХ ст. для України характеризувався боротьбою українських національних сил, що була спрямована на відродження самостійної держави на всіх українських етнічних землях. У подальшому, в результаті соціалістичної революції і кардинальної зміни влади і суспільних засад, було здійснено крутий поворот в бік тоталітаризму. На межі ХХ та ХХІ ст. ст. Україна повернулась до демократичних цінностей. Таким чином, саме досліджуваний період становить найбільший науковий інтерес, оскільки, протягом нього, розуміння права на недоторканність приватного життя розвивалося і змінювалося під впливом революційних потрясінь, панування тоталітарного режиму, другої світової війни, «хрущовської відлиги», у складні часи «перебудови» та на тернистому шляху незалежної держави. Проведений в попередніх підрозділах дисертації аналіз дозволив з’ясувати формування уявлень

вітчизняної правової думки щодо інформації приватного характеру з ознаками таємниці в XIX–XX ст., який пропонують поділити на такі етапи:

Перший етап – до 1917 р. – знаменується поступовим урегулюванням на рівні закону окремих аспектів приватного життя, як–от недоторканність житла та листова таємниця, поступовим розширенням сфер охорони з боку кримінального законодавства.

Другий етап – від 1917 до 1920 рр. – характеризується відновленням державності й ухваленням перших конституційних актів, що закріпили основні права, але майже не були реалізовані. Основним джерелом кримінального законодавства залишалися акти Російської та Австро–Угорської імперій.

Третій етап – від 1920 до 1960 рр. – у радянській Україні відзначається майже цілковитим нехтуванням та невизнанням частини основних прав і свобод, зокрема й права на приватне життя. Інша ситуація склалася на Галичині та Буковині, де набув чинності польський Кримінальний кодекс 1932 р., що визнав наявність таємниці кореспонденції, комунікації та недоторканності житла.

Четвертий етап – від 1960 до 1991 рр. – характеризується ухваленням нового КК УРСР 1960 р., що частково забезпечив охорону окремих видів інформації приватного характеру з ознаками таємниці, після ратифікації профільних міжнародних актів поступово розширював сферу охорони.

П’ятий етап – від 1991 р. дотепер – визначається проголошення незалежності України. У цей час на рівні Конституції закріплюються основоположні права і свободи людини, право на приватне життя й інші права, що випливають із нього, з подальшим ухваленням нового КК України [711, с.85].

Більшість вчених прийшли до висновку, що кримінально–правова охорона різних аспектів приватності веде свій початок від Кримінального уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. Російської імперії. Наступні джерела кримінального права, що містять норми про захист права на приватність, а саме Уложення про покарання у редакціях 1866, 1885 рр., Статут про покарання, що накладаються мировими суддями (1864 р.), Кримінальне уложення (1903 р.), Лікарський статут (1857 р.), Судові статути (1864 р.), Положення про нотаріальну

частину (1866 р.) вивченні вченими достатньо повно. Втім новітній історії кримінально–правової охорони права на приватність в Україні, приділено значно менше уваги, між тим як саме цей період розвитку кримінального законодавства синхронізує з становленням міжнародно–правових стандартів у розумінні поваги до приватного життя людини в різних сферах життєдіяльності. Тож є потреба в ретроспективному аналізі підходів до унормування права на приватність та його кримінально–правової охорони в Україні в ХХ на початку ХХІ ст.

В ХХ ст. розвиток розуміння права на недоторканність приватного життя та його правова регламентація в Україні відбувалися складно і неоднозначно. Період від 1917 р. до 1921 р., характеризується відновленням української державності та закріпленням на конституційному рівні гарантій на недоторканність «домашнього огнища» (ст. 15), «листову тайну» (ст. 16) в Основному законі Української Народної Республіки (1918) [317]. Проте, ідеям прав і свобод людини, що набули широкого поширення й закріплення в Європі, в Україні не судилося затвердитися й закріпитися. Після жорсткої боротьби за створення незалежної національної держави в Україні перемогу отримали прибічники більшовизму, політичної течії спрямованої повалення існуючого буржуазного ладу, захоплення влади і встановлення «диктатури пролетаріату», проведення радикальних соціальних перетворень. Відбулася спроба майже повної відмови від надбань попереднього періоду у сфері охорони приватності особистого та сімейного життя. Український радянський уряд, як і російський, дійшов висновку про те, що у державі соціалістичного типу не може бути індивідуального права, а допустимі лише колективні права. На тривалий час панівною стала концепція пріоритету публічного (державного) стосовно приватного (особистого). У перші роки радянської влади був ліквідований інститут приватної власності як базис інституту приватного життя. Таким чином, зник сам об’єкт захисту, а значить необхідність реальних і фактичних гарантій недоторканності приватного життя, житла, комунікацій як з боку конституційного, так і галузевого законодавства. Перші українські радянські Конституції 1919 та 1929 рр. не містили норм про право на приватність у будь

якій формі [653, с.45]. У зв'язку з цим протягом тривалого часу кримінальне законодавство, що діяло на той період (Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. і Кримінальний кодекс УСРР 1927 р.) не включало норм, що закріплювали відповідальність за порушення недоторканності приватного життя. Однак, епізодичний захист, пов'язаний з соціальними експериментами в аналізованої сфери все ж таки простежується. Наприклад, на початку 20–х рр. минулого століття радянська влада легалізувала аборти, декларуючи захист здоров'я жінки, «від неосвічених і корисливих шарлатанів і вважаючи, що метод репресії в цій галузі абсолютно не досягає мети» (18 листопада 1920 р.) Наркомздрав і Наркомюст видали спільну постанову «Про охорону здоров'я жінки», де проголошувалися безкоштовність та вільний характер абортів). Відповідно, у двох перших редакціях Кримінальних кодексів Української СРР (за 1922 і 1927 рр.) в ст. 146 була передбачена кримінальна відповідальність лише за здійснення аборту особою, що не має відповідної кваліфікації та у невідповідних умовах. Хоча причина цього кроку, на наш погляд, полягала зовсім в іншому, все ж таки можемо говорити про прагнення не втручатися у цю сферу приватності сімейного життя. Заради об'єктивності, необхідно відмітити, що на той час у багатьох країнах Заходу аборти лишалися нелегальними й існувала кримінальна відповідальність за їх здійснення. Втратили силу й антигомосексуальні статті, що існували в Російській імперії. У розділі, що присвячений злочинам у сфері статевих відносин, названих Кримінальних кодексів, окрема стаття за гомосексуальність (мужолозтво) спочатку була відсутня. Також, відповідно до Статуту поштового, телеграфного, телефонного і радіозв'язку, затвердженого Постановою Ради Народних Комісарів СРСР від 15 лютого 1929 р., на службовців органів зв'язку покладався обов'язок зберігання таємниці кореспондуючих осіб та заборонялася передача відомостей про кореспонденцію третім особам. За порушення покладених на зазначених осіб функцій було передбачено на кримінальну відповідальність. Але, вже на межі 1920–1930–х рр., перехід до формування сталінської моделі соціалізму призвів до затвердження нових офіційних канонів приватного життя. Турбота про жіноче здоров'я,

змінилася жорстким контролем, що мав, до того ж, економічний характер. З 1930 р. операція зі штучного переривання вагітності перетворилася на платну медичну послугу. У другій половині 1930–х рр. було повністю ліквідовано досягнення перших років радянської влади щодо розширення меж приватного у цій сфері: влітку 1936 р., незадовго до ухвалення «сталінської» Конституції, в СРСР повернули кримінальну відповідальність за аборти. 11 січня 1934 р. Постановою Президії ЦВК УСРР Кримінальний кодекс Української СРР був доповнений статтею 165–1, що передбачала покарання за добровільний статевий акт двох чоловіків – позбавлення волі на термін до 5 років. За мужолозтво, яке було скоєне «з використанням залежного стану потерпілого, з насиллям, за плату, по професії чи публічно – позбавлення волі на термін до 8 років» [543]. Заборона на переривання вагітності за власним бажанням жінки та введення статті про мужолозтво до КК УСРР збіглися з початком великого терору в СРСР і встановленням тотального стеження за життям населення, зокрема сфері приватного простору. Названі статті були декриміналізовані, лише у наступний період розвитку радянського законодавства, у 1955 р. відмінено кримінальну відповідальність за штучне переривання вагітності, і лише у 1991 р. за мужолозтво. Разом з тим, на тлі цих процесів окремі елементи приватного життя людини декларувалися в Конституціях СРСР 1936 та УРСР 1937 р. р. (остання фактично відтворювала зміст першої), а саме, визнавались право недоторканність особи (ст. 127 та 126), недоторканність житла громадян (ст. 128) й таємниця листування (ст. 127). Проте, реальних гарантій недоторканності приватного життя, житла, комунікацій практично не існувало. На нашу думку, в такий спосіб радянський законодавець привів у відповідність до соціалістичного типу держави розуміння особистих прав людини.

Певні зміни в еволюції радянського законодавства почали відбуватися після смерті І. Сталіна, у середині 50–х рр. ХХ ст. У порівнянні з попереднім періодом, зміни в суспільно–економічному і політичному житті країни призвели до розширення демократичних засад, у тому числі радянського кримінального права. Під час проведення так званої «другої» кодифікації в Радянському Союзі

відбувається систематизація як загальносоюзного законодавства, так і законодавства України та інших союзних республік, у тому числі кримінального. Кодифікаційні роботи проводилися відповідно до принципу верховенства союзного закону, спочатку розроблялися та приймалися Основи законодавства Союзу РСР та союзних республік у найважливіших галузях права, а згодом – як розвиток цих Основ – в союзних республіках розробляли та приймали кодекси. Причому інше, ніж в Основах, рішення питань не допускалось, зокрема існувала конституційна норма, що в разі розходження закону союзної республіки з загальносоюзним діяв загальносоюзний закон. Спершу, під час проведення «другої» кодифікації був прийнятий і набув чинності загальносоюзний акт – Основи кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік (1958 р.). Пізніше, відповідно до цих Основ в Україні був підготовлений та прийнятий 28 грудня 1960 р. Кримінальний кодекс УРСР, що набув чинності з 1 квітня 1961 р. Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік (1958 р.) у ст. 7, визнали злочинними посягання на особу, майнові та інші права громадян.

Таким чином, процес кримінально–правової охорони прав і свобод почав свій повільний розвиток. КК УРСР 1961 р. поставлені під охорону такі сфери приватності, як недоторканність житла громадян (ст. 130) та таємниця листування (ст. 131) [344]. Зокрема, порушенням недоторканності житла визнавалось протиправне таємне або відкрите вторгнення посадової особи в дім, квартиру або кімнату, в яких проживають громадяни, а також незаконний обшук, незаконне виселення та інші дії, під якими розуміли незаконне проведення огляду або виїмки (вилучення), вселення інших осіб в зайняте житлове приміщення тощо. Проведення обшуку, огляду, виїмки, виселення визнавалися незаконними, якщо вони здійснювалися посадовою особою, яка не мала на це права (наприклад, директором заводу, головою колгоспу чи місцевого комітету). Ці дії також вважалися незаконними і тоді, коли вони вчинялися посадовою особою, яка має на це право (слідчим, прокурором, судовим виконавцем), але за відсутністю законних підстав для здійснення таких дій або хоча б і на законних підставах, але без дотримання законних приписів (наприклад, без санкції

прокурора або постанови суду чи судового рішення, без запрошення понятих). Злочином не визнавалися порушення недоторканності житла у випадках, що не терплять зволікань (з метою попередження злочину, з причин суспільної небезпеки та ін.). Такі дії посадових осіб хоча формально й порушували недоторканність житла громадян, проте, визнавалися правомірними в силу обставин, що обумовлені крайньою необхідністю [343]. Злочин вважався закінченим з моменту вчинення самої дії, проведення незаконного обшуку, виселення або в іншому порушенні права недоторканості житла. Вина полягала в прямому умислі. Суб'єктом злочину визнавалась лише посадова особа, що використала своє службове положення для здійснення незаконних дій. Санкція ст. 130 передбачала позбавлення волі на строк до одного року або виправні роботи на той же строк або громадську догану. Порушення таємниці листування вважалося порушенням службових обов'язків, що виражалося в розголосі змісту адресованої кому–небудь кореспонденції без згоди громадянина, який написав або отримав листа, або повідомлення про сам факт листування. Поняття «листування» охоплювало різного роду кореспонденцію: листи, телеграми, бандеролі, пакети та ін. Наприклад, повідомлення сторонній особі певних фактів зі змісту телеграми чи передача чужого листа для прочитання іншій особі або огласка тієї особи з якою відбувається листування, це також могло бути і розкриття довіреної для пересилання кореспонденції. Здійснення однієї з перелічених дій вважалось закінченим злочином. Порушення таємниці листування могло бути здійсненим лише умисно, тобто особа мала усвідомлювати, що довірене їй листування складає таємницю іншої особи. Бажання ж особи дізнатися про цю таємницю або розголосити її, свідчить про прямий умисел. Тому втрата листа, телеграми або іншої кореспонденції, а також розголошення таємниці листування з необережності не підпадало під ознаки ст. 131, а кваліфікувалося як халатність (ст. 167 КК УРСР 1960 р.) [343]. За порушення таємниці листування передбачено було більш м'які покарання, а саме, у виді виправних робіт на строк до шести місяців або штраф у розмірі тридцяти карбованців, або громадська догана.

Такий аспект приватного життя як таємниця усиновлення отримав кримінально–правову охорону пізніше, зі вступом в дію у 1970 р. нового Кодексу про шлюб та сім'ю в УРСР, що містив статтю про забезпечення таємниці усиновлення (ст. 112). У зв'язку з цим КК УРСР був доповнений ст. 115–1 , в якій з метою захисту інтересів сім'ї та неповнолітніх була передбачена кримінальна відповідальність за розголошення таємниці усиновлення [343]. Суспільна небезпека цього злочину, пов'язувалася з ризиком сімейних конфліктів, розривом сімейних відносин, завданням серйозної моральної травми усиновленому. Об'єктивна сторона злочину полягала у розголошені таємниці усиновлення будь яким шляхом (усно, письмово, у пресі та інше) відомостей про те, що усиновитель не є батьком або матір'ю усиновленого проти волі сторони, що є усиновителем. Злочин вважався закінченим з моменту повідомлення винним відомостей, незалежно від того чи стали вони відомі усиновленому. З суб'єктивної сторони розголошення таємниці усиновлення могло вчинюватися з прямим умислом. Суб'єктом даного злочину визнавалася особа, що досягла 16–річного віку. Посадова особа, яка розголосила таємницю усиновлення, за наявністю відповідних ознак несла відповідальність за посадовий злочин [343]. Статтею були передбачені санкції у виді виправних робіт на строк до одного року або штрафу у розмірі до п'ятдесяти карбованців, або громадської догани[2].

У подальшому право на приватне життя, як об'єкт конституційної охорони, було дещо розвинуто та задекларовано в Конституціях СРСР та УРСР 1977 та 1978 р. р. Новелою стали відповідно ст. ст. 53 та 51, якими сім'я була поставлена під захист закону та задекларовано державне піклування про родину. А ст. ст. 56 та 54 розширили перелік конституційних прав громадян, включивши до нього, насамперед, охорону особистого життя, а також таємницю не тільки листування, а і телефонних переговорів й телеграфних повідомлень [653, с.46]. З метою

[2] Чинний КК України не містить такого виду покарання як громадська догана, проте саме цей вид покарання був спільним для усіх суспільно небезпечних діянь, що можуть бути віднесені до порушення права на приватність у КК УРСР 1960 р. Зміст громадської догани полягав у публічному висловленні судом догани винному з доведенням про це в необхідних випадках до відома громадськості через пресу або іншим способом (ст. 33 КК УРСР)

приведення у відповідність до Конституцій СРСР та Української РСР, згідно Указів Президії Верховної Ради СРСР від 13 серпня 1981 р. «Про внесення змін і доповнень до Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік», від 26 липня 1982 р. «Про дальше вдосконалення кримінального і виправно–трудового законодавства» і від 15 жовтня 1982 р. «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів СРСР», а також подальшого вдосконалення кримінального законодавства Української РСР Указом від 12 січня 1983 р. «Про внесення змін і доповнень до Кримінального Кодексу Української РСР» Президія Верховної Ради УРСР постановила внести зміни і доповнення до статей, що стосуються порушення права на приватність. Ст. 131 була викладена в новій редакції, зокрема змінено її назву та розширена об'єктивна сторона, оскільки після слів «порушення таємниці листування» додано «телефонних розмов і телеграфних повідомлень» [525]. До порушення таємниці телефонних переговорів та телеграфних повідомлень громадян були віднесені різного роду дії з метою підслуховування без відома або згоди особи змісту його телефонних розмов або повідомлень телеграфом. Це також могло бути розголошення самого факту телефонної розмови або телеграфного повідомлення. Наприклад, злочином вважалося повідомлення сторонній особі працівником сервісу зв'язку факту та змісту телефонної розмови. Натомість не були кримінально–караними підслуховування та подальший розголос змісту відкритих розмов, таємничість яких не забезпечувалася (при відкритій кабіні телефона–автомата, в службовому приміщенні).

На початку 80–х рр. змінюються підходи й щодо розуміння суб'єкта цього злочину, спочатку суб'єктом визнавалася лише службова особа, надалі радянський законодавець виключив з тексту статті це поняття. Таким чином, суб'єкт злочину зі спеціального став загальним. Указом 1983 р. були посилені санкції за злочини передбачені ст. ст. 130, 131 та 115–1 КК. Зокрема розширено перелік покарань за порушення права недоторканності житла за рахунок штрафу в розмірі 100 карбованців. За порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень, що передаються засобами зв'язку

розмір штрафу було збільшено з 30 до 100 карбованців. Змінено санкції й за порушення таємниці усиновлення (ст. 1151), строк виправних робіт збільшено до двох років, а розмір штрафу до 200 карбованців [549, с.560].

З метою приведення у відповідність з Конституцією СРСР, Конституцією Української РСР та Указом Президії Верховної Ради СРСР від 13 серпня 1981 року «Про внесення змін і доповнень до Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік», іншими законодавчими актами СРСР, а також дальшого вдосконалення кримінально–процесуального законодавства Української РСР були внесені зміни і до Кримінально–процесуального кодексу [523]. Зокрема, такими, що стосувалися всебічного гарантування непорушення (недоторканності) приватного життя людини слід визнати доповнення КПК статтю 14–1 «Недоторканність житла, охорона особистого життя громадян, таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень, якою громадянам гарантувалася недоторканність житла та таємниця листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень охороняються законом. Декларувалося, що ніхто не має права без законної підстави увійти в житло проти волі осіб, які проживають в ньому. Обшук, виїмка, огляд приміщення у громадян, накладення арешту на кореспонденцію і виїмка її в поштово–телеграфних установах можуть провадитись тільки на підставах і в порядку, встановлених КПК.

Наступні зміни до КК України 1960 р. щодо захисту права на приватне життя були внесені вже після здобуття Україною незалежності. На наш погляд, важливе значення мала зміна назви глави IV Особливої частини КК в 1999 році з «Злочини проти політичних та трудових прав» на «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» [516]. Така новела продемонструвала зміщення акценту з визнання цінності здебільше політичних та трудових, на інші, у тому числі приватні (особисті) права людини, що стало свідчення поширення ідей людиноцентризму на державному рівні.

Подальші зміни зазначених вище статей відбулися в зв’язку з набуттям чинності закону України, за яким розмір штрафу став визначатися в залежності

від неоподаткованого мінімуму доходів громадян (н. м. д. г.) Згідно з Законом України «Про внесення змін до законодавчих актів України щодо застосування кримінальних покарань у вигляді штрафу» зазнали зміни ст. ст. 130 та 131, що містили штрафні санкції, а саме, їх розмір було визначено до сорока мінімальних розмірів заробітної плати, а ст. 151–1 передбачено штраф від тридцяти до вісімдесяти мінімальних розмірів заробітної плати [511]. У 1987 р. КК УРСР 1960 р. доповнено статтею 108–2 , що передбачила відповідальність за зараження вірусом імунодефіциту людини[3]. А в 1991 р. ст. 108–4, вперше у радянському законодавстві введено кримінальну відповідальність за порушення лікарської таємниці, а саме за розголошення відомостей про проведення медичного огляду на зараження імунодефіциту людини та його результатів. Ці дії каралися позбавленням волі на строк до двох років, або виправними роботами на такий само строк, або штрафом від двохсот до чотирьохсот мінімальних розмірів заробітної плати [557].

Важливою віхою в розвитку права на приватність особистого і сімейного життя стало ухвалення в 1996 р. Конституції України, яка закріпила гарантії недоторканності житла (ст. 30), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), право на невтручання в особисте і сімейне життя, право знайомитися в органах влади з відомостями про себе та гарантії судового захисту перелічених прав, а також відшкодування матеріальної й моральної шкоди за порушення права невтручання в особисте і сімейне життя та поширення недостовірної інформації (ст. 32). Таким чином, на конституційному рівні було закріплено один з найважливіших принципів громадянського суспільства – невтручання держави у приватне життя громадян. Зазначені конституційні норми отримали кримінально–правову охорону в 2001 р. у чинному КК України через криміналізацію незаконного розголошення лікарської таємниці (ст. ст. 132, 145), порушення недоторканності

[3] За результатами проведеного в 1981 році першого широкомасштабного скринінгу населення Української РСР коли до кінця року було виявлено 6 ВІЛ позитивних жителів Української РСР і 75 іноземців, які відповідно до чинного тоді законодавства, були депортовані з країни.

житла (ст. 162); порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163); розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168); порушення недоторканності приватного життя (ст. 182). За двадцять з невеликим років майже всі вказані статі (крім ст. 132 «Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби)» зазнали редакцій, тобто мають вже свій історичний шлях. Суттєвих змін зазнала ст. 182 КК України у зв’язку з набуттям чинності Закону України (далі ЗУ) від 2 червня 2011 року № 3454–VI з 1 липня 2012 року [508]. Перша редакція цієї статті була сформульована наступним чином: «Незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди або поширення цієї інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації, – караються штрафом до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років». Чинна редакція цієї статті не містить таких ознак як «без згоди особи» та вказівки на поширення цієї інформації у «публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації» як елементу об’єктивної сторони. Натомість об’єктивна сторона злочину, яка полягала у вчиненні щодо конфіденційної інформації про особу однієї із таких альтернативних дій, як збирання, зберігання, використання, поширення інформації була доповнена її «знищенням» та «незаконною зміною крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу». Санкція цієї статті також змінювалася. В попередній редакції вона передбачала виправні роботи на строк до двох років, або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років та штраф. У 2012 р. розмір покарання у виді штрафу збільшився з п'ятдесяти нмдг до розміру від п'ятисот до однієї тисячі нмдг. Також була запроваджена диференціація кримінальної відповідальності за це кримінальне правопорушення за ознакою «заподіяння істотної шкоди

охоронюваними законом правам, свободам та інтересам особи». До статті було включено примітку згідно з якою, істотною шкодою, якщо вона полягала у заподіянні матеріальних збитків, визнавалася шкода, яка в сто і більше разів перевищує нмдг. Остання зміна редакції цієї статті відбулася у 2019 р. у зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції [512]. Зміни стосувалися захисту журналістів, громадських об'єднань, професійних спілок, та окремих осіб, що повідомляють інформацію, у тому числі через засоби масової комунікації, про вчинення корупційного кримінального або іншого правопорушення. Ці дії здійснені з дотриманням вимог закону, визнано такими, що не тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Революція Гідності 2014 р. також вплинула на обсяг кримінально–правової охорони таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, збільшивши його за рахунок диференціації кримінальної відповідальності за порушення такої таємниці, вчиненого не лише щодо державних чи громадських діячів, а й журналістів та повторно [519].

У 2014 р. Законом України від 16 січня 2014 року № 721–VII [514] була здійснена спроба внести наступні зміни до ст. 162 КК України : розширити об'єктивну сторону злочину вказівкою на «блокування доступу» до житла чи іншого володіння особи; ввести кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину групою осіб» та збільшити покарання з п'яти до шести років позбавлення волі за кваліфікований вид злочину. Утім невдовзі після втрати чинності цього закону на підставі ЗУ від 28 січня 2014 року № 732–VII [505] вони були скасовані ЗУ України від 23 лютого 2014 р. № 767–VII [509]. Новації в сфері кримінальної відповідальності за розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України) та таємниці усиновлення (ст. 168 КК України) стосувалися караності цих діянь. Зокрема, в 2008 р. було розширено перелік альтернативних видів покарань за розголошення таємниці усиновлення за рахунок громадських робіт на строк до двохсот сорока годин [521]. На підставі ЗУ від 22 листопада 2018 року № 2617–VIII, який набув чинності з 1 липня 2020 р., збільшено розмір штрафу за порушення лікарської таємниці з «до двохсот», а за порушення таємниці

усиновлення відповідно з «до п’ятдесяти» нмдг до «від однієї до чотирьох тисяч нмдг» [510].

Таким чином, генеза кримінально–правової охорони права на недоторканість приватного життя в новітній історії України характеризується своєю складністю та повною залежністю від підходів до розуміння та реалізації прав людини, зокрема особистих (приватних) [649, с.560]. Реалізація права на недоторканність приватного життя та його кримінально–правова охорона чітко демонструють сутнісні відмінності між тоталітарною, авторитарною та правової державами, ступенем розвитку громадянського суспільства. Розвиток кримінально–правої охорони права на недоторканність приватного життя в зазначений період не можна представити як однолінійний процес, від їх відсутності у законодавстві до поступового збільшення, швидше це був постійний пошук місця та значення цієї групи прав для людини, держави, суспільства. Етап з 1917 до 1921 р. характеризується відновленням української державності та закріпленням лише на конституційному рівні гарантій недоторканності, яким не судилося бути реалізованими, зокрема у сфері кримінально–правової охорони [649, с. 561].

Наступний етап з 1922 по 1960 р. став «кроком назад» в питаннях кримінально–правової охорони права на недоторканність приватного життя, відкинувши навіть надбання попереднього XIX ст. Для нього характерною була декларація права окремих елементів приватного життя на конституційному рівні. Однак, повага до них, як і створення належного механізму реалізації та захисту, у тому числі кримінально–правовими нормами, радянською ідеологією були фактично спаплюжені. Пояснювалося це тим, що за соціалізму відсутні відмінності між особистим і суспільним, а правовий статус особи має бути пов’язаний насамперед із природою держави. Таким чином, хоч зазначені права і були визнані, але формально на папері, на практиці такі явища, як несанкціоноване втручання у приватне жило та сімейне життя, розкриття і вивчення приватної кореспонденції правоохоронними органами були цілком звичайними справами.

Етап, пов'язаний з «хрущовською відлигою», загостренням кризи радянської системи та народженням незалежної України, з 1960 р. до прийняття чинного КК України 2001 р. відзначається закріпленням кримінально–правових норм, спрямованих на охорону окремих сторін приватного (особистого, сімейного) життя та характеризується відсутністю наукових розробок концепту приватного життя людини як такого, а відтак і відсутністю унормування будь яких проявів приватності, механізму її належного захисту тощо, принаймні до прийняття Конституції України 1996 р.

Впродовж дії КК України 2001 року кримінально–правова охорона приватного та сімейного життя зазнала трансформації. Зокрема до ст. 162 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за порушення недоторканності житла вносилися зміни законом України № 721–VII від 16.01.2014 [514], відповідно до якого абзац перший частини першої цієї статті після слів «огляду чи обшуку» було доповнено словами «блокування до них доступу»; у частині другій цієї статті: абзац перший після слів «вчинені службовою особою» доповнено словами «групою осіб»; в абзаці другому слово «п’яти» замінено словом «шести». Утім ці зміни проіснували короткий час, адже згаданий закон втратив чинність на підставі Закону № 732–VII від 28.01.2014 [505]. А запроваджені ним зміни скасовані Законом України 23 лютого 2014 року № 767–VII [509]. Тож фактично вказана стаття існує в редакції 2011 року.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» від 4 лютого 2016 року № 993–VIII частину другу статті 163 було викладено в наступній редакції:

«2. Ті самі дії, вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років» [519].

При обговоренні проекту цього закону фахівці Головного науково–експертного управління було висловили сумніви щодо доцільності встановлення

у статті 163 КК кримінальної відповідальності за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції журналіста (частина 2 статті). Адже предметом даного злочину є відомості, що передані чи передаються громадянами через листування або телефонні розмови, а також повідомлення громадян, які передаються або були передані телеграфом чи за допомогою інших засобів зв'язку, а також через комп'ютер і становлять таємницю громадянина (громадян), тобто є приватними. Отже, обов'язковими ознаками зазначених відомостей і повідомлень як предмета цього злочину є їхній характер (вони становлять таємницю громадянина) і спосіб передачі (вони передані чи передаються засобами зв'язку – технічне обладнання, що використовується для організації зв'язку, або через комп'ютер – електронною поштою). В той же час не можуть бути визнані предметом цього злочину відомості та повідомлення, які містяться в службовій кореспонденції, якою й є листи, телефонні розмови тощо журналіста, написані (здійснені) ним в межах його професійної діяльності [187]. Схожі міркування висловили і фахівці Головного юридичного управління Верховної Ради, застерігаючи від запровадження такої ініціативи [259]. Більш детальний аналіз цього питання було наведений пізніше при аналізі кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення.

Наступні зміни до цієї статті були внесені Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань», згідно з яким абзац другий частини першої статті 163 викладено в наступній редакції: «караються штрафом від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк» [522].

Так, 2 червня 2011 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних» [508]. Відповідно до

цього Закону ст. 182 КК, що передбачає кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, була викладена у новій редакції: «Стаття 182. Порушення недоторканності приватного життя»

1. Незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу,

– караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи,

– караються арештом на строк від трьох до шести місяців або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк. Примітка. Істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [340].

Надалі Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» від 17 жовтня 2019 року № 198–IX Примітка до статті 182 була викладена в такій редакції:

«Примітка. Істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими цією статтею, і не тягне за собою кримінальну відповідальність» [512].

Нарешті, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших

законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» абзац другий частини першої ст. 182 КК викладено в такій редакції:

«караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк»;

б) в абзаці другому частини другої слова «арештом на строк від трьох до шести місяців» замінено словами «пробаційним наглядом на строк від трьох до п'яти років» [522].

Висновки до розділу 1

1. Аналіз стану наукової розробки проблематики кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя засвідчив, наявність значного наукового інтересу в дослідженні цієї проблеми з акцентуванням на захисті конфіденційної інформації (персональних даних особи) та наполегливими пропозиціями реформування КК України в цій частині. Узагальнення вказаних пропозицій дозволило виокремити ті з них, які можуть бути реалізовані на: *правотворчому рівні* з метою: 1) уточнення об'єкту кримінально–правової охорони та групування кримінальних правопорушень за ознакою спільності родового та/або видового об'єкту в одному розділі Особливої частини КК України; 2) вдосконалення кримінально–правової охорони через уточнення змісту окремих елементів складів відповідних кримінальних правопорушень (дій, предметів, наслідків тощо) без зміни її меж ; 3) вдосконалення кримінально–правової охорони шляхом зміни її меж: а) розширення меж кримінально–правової охорони (за рахунок уточнення предметів кримінальних правопорушень, визнання суб'єктом юридичної особи тощо); б) звуження меж кримінально–правової охорони (за рахунок уточнення потерпілого від порушення недоторканності житла, як особи, що є законним власником житла чи іншого володіння або користується ним на законних підставах, пропозиції

визнавати спеціальним суб'єктом порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи у формі проведення незаконного огляду чи обшуку в житлі чи іншому володінні особи виключно службових осіб правоохоронного органу, яка здійснює владні повноваження); *на правозастосовному рівні* з метою сприяння правильній кримінально–правової оцінки при розмежуванні кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя: 1) між собою (ст.ст. 139, 145, 162, 163, 182 КК); 2) з іншими кримінальними правопорушеннями (ст. 185–187, 231, 232, 328, 329 та іншими); 3) з адміністративними правопорушенням (188^{39} та 188^{40} КУпАП).

2. Висловлюючись за обачне використання діалектичного методу як провідного в кримінально–правових дослідженнях, науковці чітко не визначають альтернативи застосуванню діалектики як філософського методу в дослідженні кримінально–правових явищ. Враховуючи, що наразі в філософії відсутні дійсні альтернативи діалектиці як світоглядно–науковому філософському методу пізнання світу, процесів та явищ, відмінні від метафізики і таких непопулярних способів мислення та аргументації як релятивізм, догматизм, софістику та еклектику, вибір більшістю вчених діалектичного методу як провідного методу дослідження є цілком виправданим.

3. Історія становлення концепту приватного життя показує, що держава та суспільство на будь–яких етапах свого розвитку розрізняють публічне і приватне. Визначення і структура приватного варіюються та трансформуються від одного суспільства до іншого, залежно від таких змінних як влада, держава, релігія, житло, сім'я. Історія права на конфіденційність особистого і приватного життя демонструє, що зміни у розумінні цього права тісно пов'язані з розвитком нових технологій, що збільшують можливості втручання держави, корпорацій, громадських об'єднань та окремих осіб у особисте та сімейне життя людини. Процес втручання у приватність, а значить і різноманітні способи, у тому числі й правові, захисту приватного життя у XX – на початку XXI ст. трансформувалися та урізноманітнилися. Все частіше сфера приватного життя людини симбіонує із захистом конфіденційності в інформаційному просторі, що

диктує необхідність трансформації механізму правової охорони захисту інформації про приватне життя людини, розмежування сфер (кримінально–правового, адміністративного, цивільно–правового) регулювання тощо. У зв'язку з цим перспективними напрямками вдосконалення гарантій реалізації права на приватність, його охорони та захисту, зокрема й засобами кримінального права визначені зокрема: ті, які забезпечуватимуть захист конфіденційної інформації людини в інформаційному просторі (чітке визначення правил поводження з такою інформацією з боку інших людей, юридичних осіб чи держави); уточнення об'єкту кримінально–правової охорони права на приватне життя та розмежування з іншими способами охорони чи захисту (інші галузі права), визначення інтенсивності й діапазону такої охорони, з огляду на різноманітність проявів приватності (privacy) людини в повсякденному житті.

4. Для української правової ментальності характерною є схильність до індивідуальної свободи, привалювання приватного над суспільним, громадським. Проте, ведучи боротьбу за утворення власної держави українці змушені були приватні інтереси підкорювати публічним (державним), про що свідчать «Пакти…» Пилипа Орлика та Конституційні проєкти консервативного крила українського суспільно–політичного руху. Разом з тим український конституціоналізм кінця XIX – початку XX ст. розвивався синхронно з американською ліберальною політико–правової теорією. Однак, за кардинальними відмінностями суспільно–політичного та державного устрою, превалюванням комуністичної ідеології, насильно впровадженої й насильно підтримуваної та тривалий час панівної на теренах України, втілити ідеї українських громадських та політичних державних діячів було неможливо. В радянській Україні ідея про право на приватність особистого і сімейного життя взагалі була відкинута на десятиліття назад. Сьогодні Україна продовжує тривалу боротьбу за свою незалежність зі зброєю в руках, відстоюючи право на життя, на ідентичність, на свободу, як нації, так і кожної людини, а з цим і загально світові та європейські цінності. Стан правової охорони приватності людини залежить

здебільшого від рівня визначення конституційного права поваги та невтручання у приватне та сімейне життя людини в комплексі з іншими правами і свободами, розвинутості та дієвості системи інституційних, правових, процесуальних і судових гарантій їх дотримання, достатньої сформованості інститутів громадянського суспільства, політичного режиму в державі, відсутність дестабілізаційних внутрішньо і зовнішньо політичних процесів тощо. Важливими кроками є сьогодні і будуть надалі створення надійних механізмів забезпечення дотримання та реалізації, захисту та охорони конституційного права людини на приватне і сімейне життя, з чітким визначенням змісту цього права, його складових та меж.

5. Генеза кримінально–правової охорони права на недоторканість приватного життя в новітній історії України характеризується своєю складністю та повною залежністю від підходів до розуміння та реалізації прав людини, зокрема особистих (приватних). Реалізація права на недоторканність приватного життя та його кримінально–правова охорона чітко демонструють сутнісні відмінності між тоталітарною, авторитарною та правової державами, ступенем розвитку громадянського суспільства. Розвиток кримінально–правої охорони права на недоторканність приватного життя в зазначений період не можна представити як однолінійний процес, від їх відсутності у законодавстві до поступового збільшення, швидше це був постійний пошук місця та значення цієї групи прав для людини, держави, суспільства. Етап з 1917 до 1921 р. характеризується відновленням української державності та закріпленням лише на конституційному рівні гарантій недоторканності, яким не судилося бути реалізованими, зокрема у сфері кримінально–правової охорони.

Наступний етап з 1922 по 1960 р. став «кроком назад» в питаннях кримінально–правової охорони права на недоторканність приватного життя, відкинувши навіть надбання попереднього XIX ст. Для нього характерною була декларація права окремих елементів приватного життя на конституційному рівні. Однак, повага до них, як і створення належного механізму реалізації та захисту, у тому числі кримінально–правовими нормами, радянською ідеологією були

фактично спаплюжені. Пояснювалося це тим, що за соціалізму відсутні відмінності між особистим і суспільним, а правовий статус особи має бути пов’язаний насамперед із природою держави. Таким чином, хоч зазначені права і були визнані, але формально на папері, на практиці такі явища, як несанкціоноване втручання у приватне жило та сімейне життя, розкриття і вивчення приватної кореспонденції правоохоронними органами були цілком звичайними справами.

Етап, пов'язаний з «хрущовською відлигою», загостренням кризи радянської системи та народженням незалежної України, з 1960 р. до прийняття чинного КК України 2001 р. відзначається закріпленням кримінально–правових норм, спрямованих на охорону окремих сторін приватного (особистого, сімейного) життя та характеризується відсутністю наукових розробок концепту приватного життя людини як такого, а відтак і відсутністю унормування будь яких проявів приватності, механізму її належного захисту тощо, принаймні до прийняття Конституції України 1996 р.

Етап від 2001 р. до теперішнього часу вирізняється запровадженням в КК України норм, де під охорону кримінального закону поставлено такі базисні засади, складові права на повагу до приватного та сімейного життя людини як недоторканність житла, таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, недоторканність приватного життя, право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні (що становить обґрунтування криміналізації лікарської таємниці), право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, рішення суду про усиновлення (що є підставою криміналізації порушення таємниці усиновлення (удочеріння).

РОЗДІЛ 2
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО–ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ТА СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ:НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ

2.1. Теоретико–методологічні підходи щодо визначення поняття кримінально–правової охорони права на приватне та сімейне життя

Право на приватність захищається національним та міжнародним правом, а кожна держава, в світлі статті 8 Європейської Конвенції має утримуватися від свавільного втручання у приватне життя людини, а та вживати заходів з забезпечення поваги до приватного життя в будь якій сфері. Забезпечення права на приватність людини є одним зі стратегічних напрямів реалізації Національної стратегії у сфері прав людини 2021 року, а забезпечення кожному доступу до дієвих механізмів захисту права на приватність в усіх сферах життєдіяльності, зокрема медичній сфері, сфері соціального захисту, під час проведення оперативно–розшукових заходів та негласних слідчих дій визначено очікуваним результатом. Відтак кримінально–правова охорона, нарівні з іншими засобами, включена в механізм забезпечення та захисту відповідного конвенційного та конституційного права.

В тій чи іншій мірі проблематика функцій кримінального права, зокрема й особливості реалізації охоронної функції, розглядалася такими вітчизняними науковцями як Ю.В. Баулін, Н.О. Гуторова, О.О. Дудоров, В.В. Кузнецов, В.О. Навроцький, М.І. Панов, М.І. Хавронюк, С.Д. Шапченко та іншими. Безпосередньо питання визначення поняття та сутності кримінально–правової охорони як категорії кримінального права розглядалися в наукових працях О.О. Дудорова, Н.О. Гуторової, М.В. Карчевського, В.К. Матвійчука, Т.А. Павленко, С.Д. Шапченка та ін. Водночас В.В. Кузнецов, проаналізувавши наукові розробки, підготовлені впродовж 2001–2014 років (більше двох десятків

дисертацій, які в назві роботи використовували термін «кримінально–правова охорона»), слушно вказує на тенденцію уникнення від визначення поняття «кримінально–правова охорона» [346, с. 107]. Подібна тенденція спостерігається і надалі, в чому переконує аналіз дисертацій, захищених після 2014 року [639; 183, 232, 324]. Певну увагу питанню методологічних засад визначення охоронної функції кримінального права в контексті кримінально–правової охорони життя особи приділили В.М. Трубников та Т.А. Павленко в розробленій ними Концепції кримінально–правової охорони права людини на життя в Україні [670]. Однак критичному аналізу були піддані розробки здебільшого російських науковців, тож в сучасних умовах, отримані ними висновки певним чином знецінені. Отже, на сьогодні в науці кримінального права відчувається нестача наукових розробок теоретико–методологічних засад визначення поняття кримінально–правової охорони, узгодження позиції щодо розуміння її меж (обсягу), засобів реалізації тощо. Потребують з'ясування основні теоретико–методологічні підходи щодо формування поняття та сутності термінологічного конструкту «кримінально–правова охорона», а також засобів кримінально–правової охорони, що реалізуються в межах кримінально–правових відносин.

Досліджуючи теоретико–методологічні підходи щодо розмежування функцій кримінального права Віталій Кузнецов звертає увагу на те, що «ідея розрізняти поняття «кримінально–правового регулювання» й «кримінально–правової охорони» належить О.С. Йоффе та М.Д. Шаргородському, які висловили думку, що норми кримінального права регулюють тільки відносини, що виникають внаслідок вчинення злочинів, – інші відносини кримінальне право не регулює, а охороняє [346, с. 108]. Прихильниками подібного підходу в кримінально–правовій науці є, наприклад, М.І. Панов та Н.О. Гуторова. Саме на цій позиції перебувають прихильники концепції, що кримінально–правова охорона породжена охоронною функцією кримінального права й не слід її змішувати з іншою функцією – регулятивною [346, с. 108]. З'ясування теоретико–методологічних підходів до наукової інтерпретації охоронної функції кримінального права (явища конкретного) варто, на нашу думку, здійснювати в

логічному зв’язку з особливостями охоронної функції права загалом (як явища загального). Саме такий підхід надасть можливість визначення ступінь кореляції між ними. Адже ці поняття є порівняльними, обсяги яких співпадають повністю або частково, вони мають спільну основу, на якій будуються їх відношення, а відтак підлягають подальшому аналізу [723, с. 77–78]. Функції права поширюються на суспільні відносини; вони визначають і, водночас, визначаються соціальним призначенням права в різних сферах суспільного життя [254, с. 157].

Охоронна функція права визнається однією з спеціальних правових функцій нарівні з регулятивною, установчою та інформаційною. Правова система включає також інформаційно–правовий простір, якій має як зовнішній, так і внутрішній напрями детермінації, історичні, етнічні та культурні особливості існування; структурно така система має певні елементи (законодавство, правозастосування, правосвідомість, принципи та функції), що стабілізують, упорядковують та охороняють суспільний лад, правовий порядок, інтереси суспільства та людини [291, с. 58]. Охоронній функції права притаманні певні правові методи і способи її реалізації. Прагматичний аспект функцій права, забезпечується певними засобами, способами, ресурсами державної діяльності. Соціальні об’єкти, цінності, з приводу й навколо яких формуються функції права, визначають певною мірою властивості цих функцій, їх роль і межі впливу на законодавчу систему, на внутрішню політику, практику правозастосування [291, с. 61]. Функції права реалізуються через систему права, зокрема, через галузі, інститути, норми, договори, прецеденти, через акти застосування права, а також шляхом відповідної діяльності органів державної влади [729, с. 312–317]. В.С. Ковальський акцентує увагу на тому, що охоронна функція права має кілька складових, одна з яких, зокрема, визначає її належність до правоохоронної системи (кари, примусу, обмежень), інша – до соціально–правого (процесуального) захисту від охоронного (карного, примусового) впливу, третя – до запобіжного напряму функціонування права. Відтак навіть пропонує структурно розрізняти, зокрема, карально–репресивну, карально–обвинувальну,

захисну, запобіжну форми реалізації охоронної функції права [291, с. 59] або ж карально–репресивну, карально–обвинувальну та карально–захисну [290, с. 15]. До спеціально–юридичних функцій відносить охоронну функцію права В. Копєйчиков. На його думку, охоронна функція спрямована на захист позитивних суспільних відносин шляхом усунення соціально шкідливих і небезпечних діянь людей і їх об'єднань, відновлення порушених прав суб'єктів [253, с. 111].

В літературі висловлено підхід за якого охоронна функція, як різновид спеціально–юридичної функції, включає в себе підфункції: каральну, компенсаційну, відновлюючу, профілактичну та контрольну [379, с. 17]. Доволі розважливою видається думка Заморської Л. І., яка вказує, що «Розкриваючи зміст якої–небудь функції права, необхідно постійно мати на увазі зв'язок призначення права з напрямами його впливу та, навпаки, визначеність останніх призначенням права. Соціальне призначення права, як зазначалося, зумовлюється потребами суспільного розвитку, відповідно до яких створюються закони, спрямовані на закріплення певних відносин, їх регулювання чи охорону» [258, с. 4]. Надалі авторка аргументує власне бачення сутності та призначення охоронної функції права, як зумовленого соціальним призначенням напряму правового впливу, спрямованого на охорону загальнозначущих, найбільш важливих економічних, політичних відносин, подолання явищ, непритаманних певному суспільству. Отже, на її думку, право не тільки охороняє загально–позитивні, фундаментальні суспільні відносини, воно також спрямоване на подолання непритаманних конкретному суспільству відносин. Домінантним спрямуванням охоронної функції варто вважати не стільки викорінення небажаних явищ, скільки саме охорону тих відносин, які такої охорони потребують [258, с. 7]. Також акцентує на тому, що «Не варто сприймати охоронну функцію тільки у зв'язку зі скоєним правопорушенням. Основне призначення цієї функції полягає передусім у запобіганні порушенню норм права. Ефективність охоронної функції тим вища, чим більше суб'єктів права слідує приписам норм права. Саме факт встановлення заборони чи санкції справляє серйозний вплив на деяких осіб, спонукає їх утримуватися від скоєння

караних вчинків. Це означає, що досягнута одна із цілей впливу права – охороняються певні суспільні відносини» [258, с. 8]. Специфіка охоронної функції права полягає, на думку Заморської Л.І в такому: по–перше, вона характеризує право як особливий спосіб впливу на поведінку людей, що виражається у впливі на їх свідомість погрозою санкцій, встановленням заборон і реалізацією юридичної відповідальності; по–друге, вона інформує суб'єктів суспільних відносин про те, які соціальні цінності знаходяться під охороною, засобами правових приписів; по–третє, вона є ознакою політичного й культурного рівня суспільства, гуманних засад права [258, с. 8].

Отже існує принаймні дві виразні наукові позиції щодо розуміння та меж охоронної функції права: 1) охоронна функція права діє з початку формулювання правових приписів і не пов'язується виключно з юридичним фактом вчинення певного правопорушення; 2) охоронна функція права уводиться в дію після певного правопорушення і реалізується в межах правових відносин, що витікають з цього факту.

Як було зазначено вище прихильниця першого підходу, проф. Н.О. Гуторова вважає, що «Правова охорона суспільних відносин здійснюється кримінальним правом шляхом встановлення кола суспільно небезпечних діянь, які визнаються злочинами, а також кримінальних покарань та інших заходів кримінально–правового впливу, що застосовуються до осіб, які їх вчинили. Здійснюючи в такий спосіб охорону суспільних відносин, кримінальне право в подальшому регулює інші суспільні відносин – ті, що виникають між державою й особою, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, з приводу притягнення останньої до кримінальної відповідальності [211, с. 32]. Продовжуючи власну думку вчена зауважує, що «Обов'язкове одночасне виконання цією галуззю права функцій охорони суспільних відносин, а також регулювання, власне, кримінально–правових відносин із приводу притягнення особи до кримінальної відповідальності неминуче створює дуалізм предмета правового регулювання. Такий дуалізм притаманний лише окремим галузями права, що входять до правової системи, оскільки регулятивні галузі права (цивільного,

господарського, трудового тощо) в багатьох випадках мають можливість обмежитися лише виконанням регуляторної функції, залишивши функцію охорони цих відносин шляхом установлення відповідальності за невиконання правових приписів нормам інших галузей права, зокрема, кримінального й адміністративного [211, с. 32]. Принагідно зауважимо, що окремі з зазначених галузей права не обмежуються виключно регулюванням, а передбачають і охорону певних суспільних відносин або прав власними засобами. Мова йдеться приміром про охорону особистих немайнових благ (здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага) цивільним законодавством (ст.201 ЦК), про охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст.308 ЦК), прав інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію (ст. 482 ЦК), комерційного найменування (ст.489 ЦК) та ін. [716].

Також і М.І. Панов відносячи до основних функцій кримінального права охоронну, регулятивну та превентивну, вважав, що «охоронна функція кримінального права полягає у встановленні в кримінальному законі заборон вчинення суспільно небезпечних діянь, що заподіюють чи можуть заподіяти істотну шкоду певним суспільним відносинам та визначення покарання, яке підлягає застосуванню до тих осіб, які вчиняють такі діяння» [432, с. 207]. Фактично мова йде про криміналізацію та пеналізацію суспільно небезпечних діянь. Таку позицію поділяють й інші науковці [331, с. 16–17]. Як зазначає О.В. Синьов, «значення терміну «охорона» носить хоча й активний, але попереджувальний характер впливу, а охоплювана даним терміном діяльність органів виконавчої влади та дія норм права здійснюється до вчинення певного правопорушення і спрямована на його запобігання [630, с. 30].

Кузнецов В.В., схиляючись до думки С.Д. Шапченко щодо виникнення об’єкта (предмета) кримінального права з моменту набуття чинності кримінального закону, вважає, що «об’єктом кримінального права, слід визнавати: 1) суспільні відносини, які поставлені під кримінально–правову

охорону (впливаючи на які здійснюється охоронна функція кримінального права); 2) суспільні відносини, які виникають у момент вчинення злочину (впливаючи на які здійснюється регулятивна функція кримінального права) [346, с. 108]. Відтак простежується доволі чітка позиція автора, що окрема охоронна функція кримінального права, упорядковує суспільні відносини, що виникають з моменту набуття чинності закону про кримінальну відповідальність та завершуються вчиненням злочину.

Баулін Ю.В. робить акцент на регулюючій функції кримінального права, адже вважає, що «об'єктивне кримінальне право є однією із публічних галузей права, норми якої регулюють (впорядковують) імперативним методом суспільні відносини, що виникають між державою та особами, які вчиняють кримінальні правопорушення, шляхом наділення владними повноваженнями органів кримінальної юстиції та її посадових осіб для законного обмеження певних прав і свобод осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, з метою забезпечення і захисту публічних інтересів» [117, с. 12]. Основна ідея тез перегукується з баченням принципового розмежування регулюючої та охоронної функції кримінального права проф. Наталії Гуторової, про що вказувалось вище. Кардинально відмінною є позиція в цьому питанні В.О. Навроцького, який вважає, що «виокремлення регулюючої функції та завдань кримінального права є доволі умовним. Загалом ж кримінальне право покликане не щось змінювати і вдосконалювати, забезпечувати позитивний розвиток, а гарантувати незмінність, стабільність існуючих суспільних відносин, що найповніше охоплюється поняттям охорони [675, с. 27–28]. Розвиваючи свою думку автор розрізняє функції кримінального права як галузі права, як галузі кримінального законодавства та кримінально–правової науки. І саме щодо галузі права охоронна функція реалізується (втілюється) у відповідному державному акті (кримінальному законі) шляхом визначення кола діянь, які визнаються злочинами, та державних заходів впливу (покарання та інших примусових заходів) за їх вчинення, обставин, що виключають злочинність діяння, а також підстав звільнення від кримінальної відповідальності та покарання [675, с. 28].

Особливості механізму кримінально–правової охорони соціальних цінностей С.Д. Шапченко вбачає в його дуальності, що складається з двох елементів: «загально регулятивного» (встановлення конкретної кримінально–правової заборони та її дотримання суб'єктами правовідносин) та «традиційного» (порушення кримінально–правової заборони, за чим слідує кримінально–правова оцінка такого порушення, обрання конкретного заходу кримінально–правового впливу і застосування його до правопорушника) [334, с. 141]. В той же час О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк кримінально–правові відносини, пов'язані з криміналізацією і пеналізацією діянь, небезпечних для суспільства називають загально–регулятивними, а охоронними кримінально–правовими відносинами вважають ті, які виникають внаслідок вчинення злочину і «розриву» загально–регулятивних відносин [235, с. 26–28]. Подібну позицію висловлює і В.К. Грищук, вважаючи, що регулятивні кримінально–правові відносини виникають з моменту набрання чинності кримінальним законом, а з вчиненням злочину припиняються, і саме з цього моменту виникають охоронні кримінально–правові відносини [206, с. 30]. І така позиція має послідовників, які висловлюються за те, що об'єктом охоронної функції кримінального права виступають: суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням особою злочину і закінчуються з моменту погашення або зняття з особи судимості [93, с. 242]. Тобто, об'єкт охоронної функції – це охоронювані кримінально–правові відносини, правовідносини кримінальної відповідальності і покарання, а також інші правовідносини, які складаються в процесі реалізації приписів норм санкційного комплексу кримінального права. Таким чином, об'єкт охоронної функції кримінального права за своїм змістом набагато вужчий, ніж об'єкт злочинного посягання або об'єкт кримінально–правової охорони [93, с. 242]; охоронювані суспільні відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення між особою, яка вчинила кримінальне правопорушення і державою в особі органу досудового розслідування, прокурора або суду [335, с. 7].

Крім охоронної та регулятивної функції кримінального права згадуються також запобіжна та виховна [330, с. 9]. При цьому сутність охоронної функції кримінального права виводиться з завдань кримінального кодексу, визначених в статті 1 КК України, а саме: правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля та конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, а також запобігання злочинам. Запропоноване В.В. Кузнецовим визначення кримінально–правової охорони як певної системи кримінально–правових засобів, до яких слід включити кримінально–правові норми (заборонні, роз'яснювальні, заохочувальні та обмежувальні) та методи кримінально–правової політики (криміналізація та декриміналізація, пеналізація та депеналізація), за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин [346, с. 109]. Досить переконливими є міркування проф. Н.О. Гуторової щодо специфічних особливостей об'єктів кримінально–правової охорони залежно від рівня їх правового регулювання. Так, на її думку, «одну групу цих відносин становлять ті, які пов'язані із забезпеченням основоположних прав і свобод людини, – права на життя, здоров'я, свободу, честь, гідність, недоторканність. Специфіка цих відносин полягає в тому, що вони врегульовані міжнародно–правовими актами і Конституцією України, які визнають ці соціальні цінності як найважливіші і гарантують їх правову охорону. Як правило, в цій сфері спеціальні нормативно–правові акти регуляторного характеру відсутні, а правова охорона таких відносин передбачається в нормах, що належать до охоронюваних галузей права і встановлюють відповідальність за посягання на них» [211, с. 33]. Інша група відносин, поставлених під кримінально–правову охорону, належить до тих, які докладно врегульовані іншими галузями права, а норми кримінального права при виконанні охоронної функції виконують у межах логічної правової норми роль санкцій [211, с. 33]. Вважаємо такий підхід слушним, але таким, що не вичерпує всіх можливих ситуацій, а тому потребує уточнення. Так, К.П. Задоя застерігає, що «в окремих випадках норми

кримінального права абсолютно криміналізують окремі аспекти (пласти) соціального життя, не залишаючи місця для впливу на поведінку людей нормам регулятивних галузей права. Така абсолютна заборона не залишає місця для «позитивного» регулювання ввезення, виготовлення та розповсюдження вищезгаданих творів [257, с. 82]. Наприклад, ст. 300 Кримінального кодексу України забороняє ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію. Також зауважимо, що в окремих випадках відбувається, так би мовити, поєднання (переплетіння) рівнів регулювання, коли визнані в міжнароно–правових актах і Конституції України цінності (суспільні відносини щодо їх забезпечення) тією чи іншою мірою також врегульовані іншими галузями права. Так, кримінально–правові норми, які передбачають відповідальність за посягання на приватність особистого та сімейного життя, здебільшого текстуально відтворюють основні конституційних приписи. Так, приміром ст. 162 КК України «Порушення недоторканності житла» фактично відтворює припис норми Конституції, передбачені ст. 30 «Кожному гарантується недоторканність житла», де проголошено, що «Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду» [314]. Відтак кримінальна відповідальність встановлюється саме за незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян. Вочевидь, що такі дії як незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла дещо виходять за межі розуміння недоторканності житла, визначенні в Конституції України. В ст. 31 Конституції України кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. В ст. 163 КК України встановлено відповідальність саме

порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. Фактично діяння криміналізовано в тому обсязі як це визначено ст. 31 Конституції України. В ст. 32 Конституції передбачено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Обсяг криміналізації порушення відповідної конституційної норми в ст. 182 «Порушення недоторканності приватного життя» в цілому збігається з відповідною конституційною нормою, адже стаття передбачає відповідальність за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу. Такі форми як знищення та зміна конфіденційної інформації виходять за зміст конституційного розуміння втручання в приватне та сімейне життя особи, але, в принципі, не суперечать йому. Також різниця і назви статей, оскільки в конституційному приписі мова йде про невтручання в особисте та сімейне життя людини, тоді як в назві ст. 182 КК згадується лише приватне життя. Формулювання змісту певного конституційного права, а також порядок та межі регулювання певних суспільних відносин в галузевому законодавстві можна визнавати орієнтиром для законодавця при визначенні об’єкту кримінально–правової охорони та визначення меж (обсягу) останньої. Утім слід зважати, що, з одного боку, повага до приватного та сімейного життя особи визнається на міжнародному рівні, тобто врегульована міжнародно–правовими актами, як от Європейською Конвенцією з прав людини. Стаття 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя» якої передбачає, що: кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції, а органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та

громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. З іншого боку не можна говорити про виключно міжнародно–правове та конституційне регулювання права на повагу до приватного та сімейного життя, зважаючи на те, що окремі його прояви врегульовані нормативно–правовими актами. Мова йде, зокрема, про незаконні дії з конфіденційною інформацією. Так, метою регулювання ЗУ «Про захист персональних даних» [539] визначено правові відносини, пов’язані із захистом і обробкою персональних даних, цей закон спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв’язку з обробкою персональних даних. Персональні дані є частиною конфіденційної інформації (ч. 2 ст. 5 ЗУ «Про захист персональних даних»), ризики посягань на які, що вчинюються у зв’язку з обробкою персональних даних, є найпоширенішою на сьогодні, формою порушення недоторканності приватного життя людини (автор.). В ст. 28 цього закону зазначено, що порушення законодавства про захист персональних даних тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Зокрема мова йде про адміністративну та кримінальну відповідальність, передбачену відповідно ст. 188–39 і 188–40 КУпАПу та 182 КК України. Згідно з ЗУ «Про інформацію» захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя є одним з основних принципів інформаційних відносин (ст. 2). Право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ч. 2 ст. 6). Відповідно до ч. 2 ст. 11 цього закону, не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До

конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. В ст. 27 ЗУ «Про інформацію» передбачено, що порушення законодавства України про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно–правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законами України [541]. Утім ці норми ці не є бланкетними, а відтак зміни у регуляторному законодавстві, не продукують зміни й в нормах, за допомогою яких здійснюється їх кримінально–правова охорона. Отже існує принаймні дві наукові позиції розуміння (значення) та меж охоронної функції права, ступінь обґрунтування яких дозволяє визнати їх концептуальними: 1) охоронна функція права діє з початку формулювання правових приписів і не пов’язується виключно з юридичним фактом вчинення певного правопорушення; 2) охоронна функція права уводиться в дію після певного правопорушення і реалізується в межах правових відносин, що витікають з цього факту.

Відсутність єдності думок щодо цього питання, як в загальній теорії права, так і в кримінально–правовій науці не може не продукувати різне бачення і засобів реалізації охоронної функції кримінального права, відмінних від регулюючої функції, навіть за умови їх тісного взаємозв’язку. За умови підтримки позиції, що охоронна функція кримінального права полягає у встановленні в кримінальному законі заборон вчинення суспільно небезпечних діянь, що заподіюють чи можуть заподіяти істотну шкоду певним суспільним відносинам та визначення покарання, яке підлягає застосуванню до тих осіб, які вчиняють такі діяння, засобами реалізації цієї функції слід визнавати конструювання певних кримінально–правових норм (статична охорона), спрямованих на охорону визначених об’єктів, як кінцевий результат процесів криміналізації та пеналізації (динамічна охорона). Важливим питанням є з’ясування меж (обсягу) втілення охоронної та регулятивною функції та їх розмежування в часі з огляду на темпоральне домінування власне однієї з зазначених функцій. Отже, визначення поняття «кримінально–правова охорона»

за функціонального підходу має також залежати від сприйняття того чи іншого теоретико–методологічного підходу щодо розуміння охоронної функції кримінального права та меж її дії і прогнозовано викликати зауваження прихильників відмінної позиції [654, с.116].

Системний зв'язок кримінально–правової охорони з іншими правовими явищами простежується зокрема й в тому, що вона є складовою механізму забезпечення (гарантування) реалізації право і свобод людини і громадянина в державі. Встановлення кримінальної відповідальності за ті чи інші посягання не приватне життя особи є однією з юридичних гарантій закріплених в ст. 30, 31 та 32 Конституції України прав. Механізм забезпечення прав людини – це система заходів зі створення умов для здійснення основних прав і свобод людини. Завданням цього механізму є охорона, захист, відновлення порушених прав, а також формування загальної і правової культури населення. До складових частин механізму забезпечення прав і свобод людини належать гарантії реалізації, гарантії охорони та гарантії захисту прав і свобод людини [249, с. 229]. Особлива увага в механізмі організаційно–правових гарантій приділяється судовому і позасудовому захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Кожен має право звернутися за захистом своїх прав і свобод до позасудових суб'єктів, уповноважених захищати конституційні права і свободи людини і громадянина [103, с. 5].

Кримінально–правова охорона є частиною правової охорони поваги до приватного та сімейного життя, а відповідно кримінально–правові засоби є частиною визначених національним законодавством способів (засобів) охорони, зокрема, цивільним, адміністративним, законодавством в сфері захисту інформації тощо. Відтак, охорона приватного та сімейного життя людини здійснюється як публічно–правовими, так і приватно–правовими засобами, які мають відмінні методи правового регулювання, що безпосередньо позначається на межах відповідної охорони та на виборі засобів її здійснення.

В кримінальному праві право особи на приватне та сімейне життя охороняється шляхом встановлення кримінально–правових заборон (нормативне

кримінально–правове регулювання) Верховною Радою (початок кримінально–правової охорони) та застосуванням забороняючих кримінально–правових норм, що передбачають відповідальність за конкретні посягання на приватне та сімейне життя людини, у разі вчинення відповідного кримінального правопорушення, передбаченого КК України, судом (індивідуальне кримінально–правове регулювання). Характеризуючи застосування забороняючих норм кримінального права виходимо з розуміння його як імперативної владної діяльності виключно держави (в особі виключно суду) щодо визнання конкретного скоєного особою діяння кримінальним правопорушенням та встановлення його кримінально–правових наслідків [388, с.205]. Варто зауважити, що хоча на сьогодні серед теоретиків права нема одностайності у поглядах на розуміння суб'єкта правозастосовної діяльності, більш поширеною є позиція, що правозастосовна діяльність здійснюється спеціальними наділеними державно–владними повноваженнями (прокуратура, суд, поліція, президентом, голова місцевої адміністрації, слідчий та ін.) суб'єктами, а також які діють у публічних, а не у своїх особистих інтересах, а також уповноважені на це державою громадські об'єднання [419, с. 23; 285, с.32]. Утім зважаючи на особливість застосування кримінально–правових норм, яка зводиться до кримінально–правової кваліфікації (кваліфікації кримінального правопорушення) та визначення заходів кримінально–правового характеру, що можуть бути застосовані до особи виключно на підставі рішення суду, коло суб'єктів правозастосування безумовно є обмеженим. В цьому аспекті з огляду на принцип презумпції невинуватості (ч.1 ст. 62 Конституції України) більш обґрунтованим є підхід, за яким виключно суд здійснює застосування кримінально–правової норми.

Зазначене вище дає підстави визначити кримінально–правову охорону приватного та сімейного життя людини *як владну діяльність, здійснювану з метою забезпечення належної реалізації цього особистого немайнового права та убезпечення його від протиправного впливу, що полягає у встановленні кримінально–правових заборон (нормативне кримінально–правове регулювання) Верховною Радою та застосуванні забороняючих кримінально–правових норм,*

що передбачають відповідальність за конкретні посягання на приватне та сімейне життя людини, у разі вчинення відповідного кримінального правопорушення, передбаченого КК України, судом (індивідуальне кримінально–правове регулювання).

2.2. Межі кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя людини

Поняття «межі кримінально–правової охорони» неодноразово згадується в наукових публікаціях вітчизняних дослідників, зокрема, поряд з такими поняттями як «межі кримінально–правового регулювання», «межі кримінально–правового захисту», «межі криміналізації», «межі кримінально–правового унормування», «межі кримінально–правової заборони», утім не в тій мірі, яка би характеризувала певний стан наукової розробки цієї проблеми. Так, Ю.В. Дорохіна [229] пов'язує межі кримінально–правового захисту життя людини з хронологічними межами існування об'єкту кримінально–правової охорони та об'єкту злочину, а Нікіфорова Т.І. з умовами криміналізації діянь, передбачених ст. 161 КК України [405]. Аналізуючи межі кримінально–правової охорони сім'ї в умовах євроінтеграції Сікан О.М. розглядає переважно підстави криміналізації та коло найбільш суспільно–небезпечних діянь проти сім'ї [631]. Красницький І.В. в публікації «Межі кримінально–правового унормування: постановка проблеми» окреслює в загальних рисах питання меж кримінально–правового унормування як комплексної проблеми, вирішення якої сприятиме виробленню науково обґрунтованих позицій для забезпечення адекватності кримінального права (кримінального законодавства) в сучасних умовах. Автор виходить з того, що поняття, які використовуються у кримінально–правовій науці, а саме «межі кримінально–правової охорони», «межі кримінально–правового захисту», «межі кримінально–правового регулювання», «межі кримінально–правової регламентації», не повною мірою відповідають змісту та обсягу проблеми вироблення такого кримінального права (законодавства), яке

не містило би, з одного боку, положень, що є зайвими (надмірними) саме для цієї галузі, а з іншого – прогалин, коли не мають нормативного вирішення ті чи інші питання, які мусять бути врегульовані саме у кримінальному законодавстві та запропонував введення в науковий обіг нового поняття «межі кримінально–правового унормування» [328]. На думку автора, поняття «межі кримінально–правової охорони» та «межі кримінально–правового захисту» не охоплюватимуть комплексно проблему «оптимальної моделі кримінального права (законодавства)», адже кримінальне право (та й законодавство) складається, окрім Особливої частини, також із Загальної. І, очевидно, що далеко не всі норми Загальної частини зорієнтовані на захист чи охорону суспільних відносин (наприклад, норми, які містять обмеження стосовно застосування певних видів покарань до окремих осіб, заохочувальні норми Особливої частини тощо). Поняття ж «межі кримінально–правового регулювання» та «межі кримінально–правової регламентації», не можуть бути сприйняті безапеляційно, адже питання, чи регулюють кримінально–правові норми суспільні відносини, є доволі дискусійним, а термін «регламентація», який тлумачиться як процес встановлення певних правил або системи норм, на думку Красницького І.В. притаманне більше для процесуального, аніж матеріального права [328, с.304]. Власне ж піддавши критичному аналізу використання в кримінально–правовій науці згаданих вище понять, автор, пропонуючи ввести в науковий обіг поняття «межі кримінально–правового унормування» не наводить його дефініцію та не розкриває сутнісні ознаки ані поняття кримінально–правового унормування, ані його меж. Вказана позиція викликає ряд питань. Так, навряд чи можна визнати методологічно правильним підхід автора до ототожнення феноменів кримінальне право та кримінальне законодавство. Адже в кримінально–правовій доктрині просувається ідея про їх розмежування. Приміром в низці публікацій М.Й. Коржанський [321] започаткував, а надалі В.О. Навроцький розвинув підхід, за яким співвідношення кримінального права як галузі права і кримінального закону не є однозначним, а взаємодія кримінального права і кримінального законодавства характеризує їх розвиток і

рух, що відображається у діалектиці можливості і дійсності, а відтак співвідношення права і закону загалом, а кримінального права і кримінального закону зокрема має незчисленну кількість проявів та аспектів [384, с.23; 675]. Подібний підхід зустрічаємо і в Є.М. Вечерової, яка аналізуючи поняття, правову природу та галузеву специфіку нормативності кримінального права зауважує, що «право і закон (законодавство як сукупність законів) слід розрізняти, що право складається з норм, а закон – зі статей, відтак нормативність – це первинна сутнісна характеристика (властивість) права, а не закону (законодавства як сукупності законів)» [141, с. 41]. Нетривіальний погляд на цю проблему мають О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк, які ставлять під сумнів навіть доцільність визнання кримінального права як галузі права, вказуючи, що «поняття «кримінального права» загалом стає нонсенсом, оскільки воно не має жодного відношення до прав людини, які є основою і змістом природного Права. Якщо ж йдеться про привласнене державою «право» карати за злочин, то на відміну від прав людини держава не має жодних прав – виключно завдання, обов'язки та повноваження, необхідні для виконання цих завдань й обов'язків» [235, с.77]. Також автор не вносить ясності в розуміння співвідношення зазначених вище понять як от «кримінально–правове регулювання» та пропонованої ним конструкції «кримінально–правове унормування». Хоча питання це не є предметом цього дослідження, спробуємо виділити найбільш дискусійні аспекти такого підходу щодо визначення меж кримінально–правового унормування. По–перше щодо самого терміну «унормування», «унормовувати (внормовувати)», який в тлумачних словниках трактується як визначення або запровадження норми в чому–небудь [138], що не зводиться виключно до створення норми права як такої. В такому контексті може йтися про формування вимог (правил) приміром щодо будови (структури) кримінально–правової норми в тексті кримінального закону, й структури такого закону в цілому. В тій чи іншій мірі такі вимоги зокрема містяться в Регламенті Верховної ради (ч.8 ст.89), яка допускає, щоби законопроект містив розділи, глави, статті, частин та пункти, в Правилах оформлення проектів законів і основні вимоги законодавчої техніки

(Методичні рекомендації) [496], і в більшій мірі Законом України «Про правотворчу діяльність» [553], де визначаються загальні засади техніки нормопроектування. В ст. 31 цього Закону під технікою нормопроектування розуміється сукупність техніко–правових засобів, способів, прийомів та методів, за допомогою яких створюється проект нормативно–правового акта, а проекти нормативно–правових актів розробляються з дотриманням правил техніки нормопроектування, встановлених цим Законом. І хоча цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102–IX, розробники проекту нового Кримінального кодексу України вже врахували його приписи щодо його можливої юридичної форми. У зв'язку з відсутністю в кримінально–правовій доктрині повної, послідовної концепції, яким має бути кримінальний закон з формального боку, на думку вітчизняних фахівців, так і не розроблено, та розуміючи, що новий кримінальний закон мав бути позбавлений вад, які перешкоджають правильному розумінню його змісту, є передумовою правозастосовних помилок, робоча група сформулювала свої підходи щодо юридичної форми [235, с. 56–57], які в цілому узгоджуються з основними положеннями зазначеного вище ЗУ «Про правотворчу діяльність».

Якщо ж пов'язувати кримінально–правове унормування саме з діяльністю відповідного суб'єкта (Верховної Ради) щодо створення кримінально–правових норм, а в аспекті законодавства формування приписів статей КК України, то неодмінно постає питання про співвідношення змісту такої діяльності із кримінально–правовим регулюванням. Хоча в вітчизняній кримінально–правовій доктрині існує різне бачення змісту та мети кримінально–правового регулювання, утім саме ця термінологічна конструкція є визнаною для позначення опису таких процесів як: упорядкування юридичними засобами

діяльності держави щодо осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, або інакше – врегулювання юридичними засобами суспільних кримінально–правових відносин між державою і особами, які вчиняють кримінальні правопорушення (Ю.В. Баулін) [114, с. 12]; впорядкування кримінально–правових відносин за допомогою норм кримінального права та актів правозастосування (О.В. Наден) [388, с.38]; впорядкування суспільних відносин, в основі якого – нормативний масив (норми кримінального права) та інші механізми (кримінальні правовідносини, юридичні факти, акти правозастосування тощо) (Є.М. Вечерова) [141, с.177]; впорядкування за допомогою норм кримінального права і сукупності правових засобів суспільних відносин між особою, яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, і державою з приводу застосування кримінальної відповідальності та (або) інших заходів кримінально–правового характеру (Н.О. Гуторова) [213, с. 107]; суспільні відносини, що складаються у зв'язку з існуванням таких зазначених феноменів, як: злочин; покарання; заходи, альтернативні покаранню; підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання за злочин; обставини, які виключають злочинність діяння, що містить окремі ознаки злочину (В.О. Навроцький) [675, с. 19–20]; як створення кримінального законодавства, так і його реалізацію, а у вузькому розумінні – до реалізації кримінального законодавства у формі дотримання, виконання, використання та застосування кримінально–правових норм (В.В. Бабаніна) [105, с. 253] та ін.

Об'єктивності заради зазначимо, що терміном «унормування» зустрічається в низці наукових публікацій, його згадує й Конституційний суд України, приміром в Рішенні № 5–р(II)/2024, в якому визнано конституційним окремий припис ч.1 ст. 459 КПК України, яким унормовано перегляд за нововиявленими обставинами ухвали слідчого судді [600] або Рішенні № 1–р/2023 від 07.02.2023 [598]. Утім видається, що поняття унормування не має будь якого відмінного значення, аніж складова процесу кримінально–правового

регулювання суспільних відносин або його результат, в наведеному вище розумінні.

Межі кримінально–правового регулювання окреслюються законодавцем шляхом визначення кола діянь, які вимагають кримінально–правової протидії, а саме: лише тих, які є соціальними девіаціями (відхиленнями від нормального розвитку приватного–правового чи публічно–правового суспільного відношення), ефективна протидія яким не може здійснюватися цивільно–правовими та адміністративно–правовими засобами [388, с.38]. Кримінально–правове регулювання здійснюється за допомогою власного механізму, елементами якого є: нормативна основа, юридичні факти, кримінально–правові відносини, акти застосування кримінально–правових норм [114, с. 12] або: кримінально–правові норми, юридичні факти, кримінально–правові відносини, акти застосування кримінального права та акти реалізації кримінального права (С.Д. Шапченко) [719, с. 63–67]. Такий механізм, має два рівні – нормативний та індивідуальний (правозастосовний) [115, с.26] або, як позначає їх О.В. Наден – нормативний (перший) та правозастосовний (другий) рівні кримінально–правового регулювання [388, с.51–60].

В такому розумінні кримінально–правова охорона може бути визнана складовою механізму кримінально–правового регулювання, яка проявляється в таких елементах зазначеного вище механізму як нормативна основа (статті КК, які передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини), юридичний факт (вчинення відповідного діяння та повідомлення про нього в правоохоронний орган[4]) та акт застосування (обвинувальний вирок суду, ухвала про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності тощо). На нормативному рівні початок

[4] Повідомлення у формі заяви до правоохоронного органу про факт порушення прав, передбачених ст.ст.30–32 Конституції України є обов'язковим, оскільки кримінальне провадження за частиною першою статті 162 (порушення недоторканності житла без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 163 (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, без обтяжуючих обставин) та статтею 182 (порушення недоторканності приватного життя) може бути розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого (ст. 477 КПК України).

кримінально–правової охорони пов'язується з криміналізацією певних суспільно–небезпечних діянь. Юридичний факт породжує початок індивідуального (правозастосовного) рівня реалізації кримінально–правової охорони і має дуальний характер, не зводячись лишень до факту вчинення кримінального правопорушення. Вчинення кримінального правопорушення є тим юридичним фактом, з яким пов'язується виникнення кримінально–правових відносин на індивідуальному рівні і надалі кримінально–правова охорона здійснюється через притягнення особи до кримінальної відповідальності та визначення форм її реалізації (конкретних наслідків кримінально–правового характеру), в разі встановлення вини особи вироком суду (акт застосування норми) або ж звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ухвали суду (акт застосування норми). Іншим юридичним фактом може виступати вчинення суспільно–небезпечного діяння неосудною особою або особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності з подальшим застосуванням заходів кримінально–правового характеру поза межами кримінальної відповідальності – примусових заходів медичного або виховного характеру.

Таким чином, під час визначення підстави та меж криміналізації суспільно–небезпечних діянь визначається і перелік тих цінностей, які потребують кримінально–правової охорони (об'єктів кримінально–правової охорони). Межі криміналізації суспільно–небезпечного діяння окреслюються конструкцією диспозиції кримінально–правової норми (статті Особливої частини КК України), тобто при визначенні ознаки протиправності такого діяння, оскільки внесення змін до конструкції диспозиції переважно оцінюється з позиції збільшення або зменшення обсягу криміналізації. А відтак визначаються й межі кримінально–правової охорони цінностей (прав, свобод, суспільних відносин тощо).

Кримінально–правова охорона має й темпоральні (часові) межі. Власні міркування щодо початку кримінально–правової охорони були викладені нами вище, лише уточнимо, що в дослідженні ми виходимо з того, що кримінально–правова охорона (охоронні кримінально–правові відносини) починається не з

моменту вчинення кримінального правопорушення чи суспільно–небезпечного діяння, що не є кримінальним правопорушенням, а з моменту криміналізації певної суспільно–небезпечної поведінки, коли така ознака як суспільна небезпечність підкріплюється визнанням її протиправним діянням в конкретній статті КК України. Такий підхід щодо визнання початку кримінально–правової охорони ґрунтується, зокрема, на змісті ст. 1 «Завдання Кримінального кодексу України», де визначено, що Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально–протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням (ч.1). Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (ч.2).

При з'ясуванні моменту закінчення кримінально–правової охорони, також варто виходити з логічного посилу, що вона здійснюється на нормативному та індивідуальному (правозастосовному) рівнях, а отже має відмінності, які не дозволяють визначити єдині темпоральні межі такої охорони для двох рівнів. На *нормативному рівні* темпоральні межі кримінально–правової охорони визначаються такими факторами як криміналізація та декриміналізація[5] діяння чи визнання положень кримінального закону неконституційними Конституційним Судом України. При цьому під декриміналізацією слід визнавати «внесення до КК таких змін, внаслідок яких за діяння не буде наставати кримінальна відповідальність як за злочин, чи не будуть застосовуватися однорідні з кримінально–правовими заходи за проступок чи

[5] Декриміналізація може бути проведено виключенням з КК статей Особливої частини, які передбачають прості склади злочинів; застосуванням у диспозиціях статей термінів, які позначають більш вузькі поняття; "підвищенням" критеріїв, з використанням яких визначаються суспільно–небезпечні наслідки, зокрема, через внесення змін у примітки до статей Особливої частини КК; виключенням кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак; запровадженням положень Загальної частини КК, які виключають кримінальну відповідальність за певних умов; введенням в статті Особливої частини КК положень, які передбачають виключення кримінальної відповідальності за передбачені ними злочини за певних умов (В.О. Навроцький).

адміністративне правопорушення» [383, с.3,4]. Отже декриміналізація діяння не є єдиною підставою припинення кримінально–правової охорони. Такою підставою визнаються Рішення Конституційного Суду України, якими положення того чи іншого кримінального закону визнано неконституційними у зв'язку з чим вони втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України такого рішення.

Що ж до часових меж реалізації кримінально–правової охорони на *правозастосовному (індивідуальному) рівні,* то вона починається з юридичного факту (вчинення кримінального правопорушення або суспільно–небезпечного діяння, яке не є кримінальним правопорушенням), який встановленій судом у відповідному акті правозастосування (обвинувальному вироку, ухвалі), внаслідок чого до особи застосовано заходи кримінально–правового характеру. Триває впродовж виконання таких заходів і закінчується залежно: 1) від виду заходу кримінально–правового характеру: у разі звільнення від кримінальної відповідальності – з моменту постановлення ухвали суду про таке звільнення або виконання умов звільнення (ст. 47 КК); у разі звільнення від покарання на підставі ч.2 ст. 74 КК та ч.3 ст. 74 КК – моменту звільнення, у разі призначення покарання або у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням – до погашення судимості (ст. 89 КК) або зняття судимості (ст. 91 КК); звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого – з моменту обміну (ст. 84–1 КК), у разі застосування примусових заходів медичного характеру – з моменту появи підстави для припинення застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 95 КК) та ін.; 2) від інших обставин – смерть особи.

Важливість визначення меж, а відтак і обсягу, кримінально–правової охорони сфери приватного та сімейного життя обумовлює необхідність з'ясування так би мовити «зовнішніх» меж, які показують місце кримінально–правової охорони в системі засобів правової охорони певних цінностей (зокрема цивільно–правової та адміністративно–правової).

Місце кримінально–правової охорони в механізмі правової охорони (захисту) прав і свобод людини визначається тим, що галузь кримінального права охороняє від злочинних посягань відносини, врегульовані та охоронювані іншими галузями права [235, с.34], його предметом та методом кримінально–правового регулювання, та тим, що кримінальне законодавство створює необхідну правову базу для боротьби зі злочинністю [331, с.11]. Оскільки за кримінальним правом закріпили статус ultima ratio у системі соціальних заходів протидії певним видам суспільно–небезпечної поведінки, тобто засобом, використання якого допустиме лише за умови неможливості або неефективності застосування інших, то до сфери використання таких засобів (сфери кримінально–правового регулювання) можуть бути віднесені лише ті суспільні відносини, що виникають із тих видів соціальної поведінки, які не можуть бути піддані ефективному врегулюванню нормами іншої галузевої належності [388, с.33]. На цей факт звертають увагу і інші вітчизняні науковці, посилаючись на розробку цієї проблематики в зарубіжних доктринах права. Так, В.О. Гацелюк наводить підходи німецького правника Карла Біндінга, який сформулював концепцію фрагментарності кримінального права для пояснення обмеженості його сфери дії, згідно з якою криміналізація діяння тільки тоді є виправданою, коли інші засоби вирішення соціальної проблеми є неефективними, та Клауса Роксіна, який стверджує, що кримінальне право не є виключним засобом забезпечення захисту легітимних цінностей і інтересів – серед всього арсеналу правопорядку кримінальне право є останнім засобом чи засобом останньої надії, що застосовується, якщо інші засоби виявились неефективними [192, с.6]. В.О. Навроцький також визнає охоронну роль кримінального права в системі права, як останнього заходу, до якого вдаються, коли інші неправові та правові заходи впливу на поведінку людини виявляються недостатніми [675, с. 38]. Подібне бачення поділяють і інші фахівці.

Коло нормативно–правових актів, якими врегульовано або охороняються права особи на приватне (особисте) та сімейне життя в Україні є доволі широким:

в першу чергу, Конституція України, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс, Закон України «Про захист персональних даних», Закон України «Про інформацію» Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про захист інформації в інформаційно–телекомунікаційних системах», Закон України «Про медіа» та ін. Як принцип (галузева засада) невтручання та повагу до приватного (особистого) та/ або сімейного життя особи передбачений в низці законів: КПК України, СК України, ЗУ «Про оперативно–розшукову діяльність», ЗУ «Про психіатричну допомогу» та інші, які будуть детально розглянуті надалі.

Захист від втручання в особисте і сімейне життя являє собою систему процесуальних гарантій щодо особи, членів її сім'ї, їхнього оточення від свавільного втручання державних органів і будь–яких третіх осіб у їхній спосіб життя, життя сім'ї та нерозголошення відомостей, які стали їм відомі під час кримінального провадження. До таких гарантій відносять: регламентацію цього права особи як засади кримінального провадження; законодавчу заборону посягання на складові невтручання в особисте і сімейне життя, за винятком випадків, прямо передбачених законом; законодавче закріплення умов, підстав і порядку (процедури) проведення дій, що допускають обмеження сфери особистого і сімейного життя; встановлення відповідальності службових осіб за порушення розглядуваного права; посилення нагляду прокурора за організацією та проведенням розслідування для своєчасного припинення незаконного втручання у сферу особистих і сімейних інтересів громадян; розвиток судового контролю за передбаченими законом діями, що обмежують право на невтручання в особисте і сімейне життя; роз'яснення можливості й порядку відновлення зазначених прав у разі їх порушення та відшкодування заподіяної шкоди потерпілому, та визначено зміст кожної з вказаних гарантій; розширення можливостей криміналістичного забезпечення дотримання прав і свобод особи через створення сучасної концепції допустимості застосування методів і засобів протидії кримінальним правопорушенням [673, с. 229]. Більш детально аналіз

цього питання буде розкрито при аналізі законності обмеження права на приватне та сімейне життя особи в підрозділі 2.4.

Найбільш повно права, що в сукупності становлять право на приватне та сімейне життя людини, врегулювані в ЦК України. Зокрема в ч.1 ст. 270 якого право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, визначені як види особистих немайнових прав наряду з правом на життя, свободу та особисту недоторканність, вільний вибір місця проживання та свободу пересування та ін. Права, що є предметом дослідження є видом особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи (зокрема право на особисте життя та його таємницю, передбачено ст. 301 ЦК України і полягає в праві фізичної особи самій визначати своє особисте життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб, право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя. Обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою.

До такого виду прав відносять і право фізичної особи вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (ст. 302 «Право на інформацію»). В ч.2 ст. 302 ЦК зазначається, що збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Право фізичної особи на таємницю листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції визначено в ст. 306 ЦК України. Такі листи, телеграми та інші види кореспонденції є власністю адресата і можуть використовуватися, зокрема шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка направила їх, та адресата. Якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи. Порушення таємниці кореспонденції може бути дозволено судом у випадках, встановлених законом, з метою

запобігання кримінальному правопорушенню чи під час кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо [716].

В ст. 311 ЦК проголошується право на недоторканність житла та визначається його зміст та гарантії захисту. Такими визнано наступні: 1) проникнення до житла чи до іншого володіння фізичної особи, проведення в ньому огляду чи обшуку може відбутися лише за вмотивованим рішенням суду; 2) у невідкладних випадках, пов'язаних із рятуванням життя людей та майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, законом може бути встановлено інший порядок проникнення до житла чи до іншого володіння фізичної особи, проведення в них огляду та обшуку; 3) фізична особа не може бути виселена або іншим чином примусово позбавлена житла, крім випадків, встановлених законом.

Цивільно–правовий захист особистих немайнових прав від протиправних посягань інших осіб, здійснюється способами, встановленими Главою 3 ЦК України. Основними з них є такі способи захисту цивільних прав та інтересів: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [716] (ст. 16). В ст. 278 ЦК України «Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права» передбачено: 1. Якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене у газеті, книзі, кінофільмі, теле–, радіопередачі тощо, які готуються до випуску у світ, суд може заборонити розповсюдження відповідної інформації. 2. Якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене в номері (випуску) газети, книзі, кінофільмі, теле–, радіопередачі тощо, які випущені у світ, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до

усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе, – вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення [716].

Отже цивільне законодавство передбачає приватно–правові способи захисту аналізованих прав від порушень. І лише тоді, коли приватно–правові засоби не спроможні належно (ефективно) реагувати на девіації, які набувають характеру суспільної небезпеки, оскільки не володіють відповідним арсеналом адекватних правових засобів примусового характеру, це покладається на галузі публічного права.

Особливого значення набуває оцінка системного зв’язку кримінального права з адміністративним правом, які з усіх галузей публічного не процесуального права мають більш тісний системний зв'язок. В.О. Навроцький зазначає, що «злочин починається» там і тоді, коли «закінчується» проступок. Інакше кажучи, верхня межа проступку водночас є нижньою межею злочину [387, с.489]. Подібну позицію фактично відтворює Рудковська М.Р., вказуючи, що перед тим, як визначити критерії для законодавця, якими він може послуговуватися у процесі криміналізації, варто зазначити таку закономірність, що верхня межа шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, є нижньою межею злочину. В подальшому ж, після запровадження інституту кримінального проступку, верхня межа адміністративного правопорушення буде нижньою межею кримінального проступку, а верхня межа кримінального проступку буде нижньою межею злочину [606, с.114]. Дійсно таке правило поширюється, приміром, на правопорушення проти власності (крадіжка як адміністративне правопорушення, та крадіжка, передбачена ст. 185 КК), дрібне хуліганство (ст.173 КУпАП) та ст. 296 КК, жорстоке поводження з тваринами (ст.89 КУпАП) та жорстоке поводження з тваринами ст. 299 КК, правопорушення на транспорті (приміром ст. 130 КУаАП та ст. 286^{1} КК), вчинення домашнього насильства (ст. 173^{-2} КУпАП) та домашнє насильство (ст. 126^{1} КК), вчинення насильства за ознакою статті стаття 173–6 КУпАП та заподіяння тілесних ушкоджень на ґрунті статевої приналежності, несплата аліментів ст. 183^{1} КУпАП та ухилення від сплати аліментів ст. 164 КК та ряд інших. Утім такий підхід

щодо взаємозв'язку не може претендувати на універсальність, оскільки значна частина адміністративних та кримінальних правопорушень не перебувають у такому відношенні, не є схожими (тотожними) за характером. Так, неможливо не погодитися з думкою О.О. Дудорова, що охороняючи в основному відносини, врегульовані іншими галузями права (конституційним, цивільним, господарським, екологічним, міжнародним, адміністративним, трудовим тощо), і будучи своєрідним засобом їх забезпечення, кримінальне право містить також норми, що мають самостійну юридичну природу, встановлює заборони, які не мають аналогів в інших галузях права (наприклад, норми про кримінальну відповідальність за вбивства, зґвалтування, державну зраду) [235, с.24]. Зрозуміло, що це перелік є значно ширшим і охоплює військові та воєнні злочини, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Водночас чи доцільно говорити про особливу природу таких норм стосовно інших кримінально–правових заборон норм, якщо розглядати такі норми виключно в контексті відсутності інших видів юридичної відповідальності в публічному праві за їх порушення. Можливо своєрідність таких норм та їх особливо охоронна функція обумовлена фундаментальністю певних конституційних цінностей задля забезпечення існування держави, суспільства та людини. Саме така ситуація спостерігається в аспекті охорони таких визнаних на міжнародному рівні, гарантованих Конституцією України та визначених в регуляторному законодавстві прав людини на приватне та сімейне життя в усіх його проявах – недоторканність житла чи іншого володіння, порушення таємниці листування та іншої кореспонденції, незаконні дії з конфіденційною інформацією (в тому числі персональними даними) людини, розголошенням відомостей про стан здоров'я особи, лікування чи діагноз тощо.

Так, в розділі «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності» КУпАП в ч. 3 ст. 164^{-3}. «Недобросовісна конкуренція» передбачена адміністративна відповідальність за отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою

заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця. Хоча в тексті цієї статті і вказується на такий предмет як «інша конфіденційна інформація», утім об'єктом цього правопорушення, є суспільні відносини у сфері захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції, а не приватне життя особи. Зазначені відносини регулюються Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [537].

В ст. 188–39 «Порушення законодавства у сфері захисту персональних даних» КУпАП встановлена адміністративна відповідальність за: неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних або про зміну відомостей, які підлягають повідомленню згідно із законом, повідомлення неповних чи недостовірних відомостей (ч.1); невиконання законних вимог (приписів) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або визначених ним посадових осіб секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо запобігання або усунення порушень законодавства про захист персональних даних (ч.2) та недодержання встановленого законодавством про захист персональних даних порядку захисту персональних даних, що призвело до незаконного доступу до них або порушення прав суб'єкта персональних даних (ч.3) [292]. Вказана норма спрямована на належну реалізацію передбаченого законом права людини звертатися із скаргами на обробку своїх персональних даних до Уповноваженого або до суду та застосовувати засоби правового захисту в разі порушення законодавства про захист персональних даних (ст. 8 ЗУ «Про захист персональних даних»), зокрема як позасудовий спосіб захисту персональних даних осіб в Україні. Обов'язок повідомляти Уповноваженого про обробку персональних даних передбачено ст. 9 цього Закону. Згідно з указаним положенням, володілець персональних даних повідомляє Уповноваженого про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, упродовж тридцяти робочих днів з дня початку такої обробки. Такі види обробки визначив Уповноважений наказом від 8 січня 2014 року № 1/02–14, яким затверджено Порядок повідомлення Уповноваженого

ВРУ з прав людини про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, про структурний підрозділ або відповідальну особу, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці, а також оприлюднення вказаної інформації [449]. Фахівці зазначають, що станом на сьогодні (2021 р.) нема випадків притягнення до адміністративної відповідальності за неповідомлення Уповноваженого. Повний брак правопорушень такого характеру вкрай малоймовірний, тож роблять висновок, що вказане положення КУпАП не працює на практиці [368, с.133]. Хоча за інші правопорушення щодо порушення порядку обробки чи інших дій з персональними даними особи притягуються до адміністративної відповідальності. Так, статистичні дані свідчать, що в 2021 році було розглянуто 16 справ про порушення законодавства у сфері персональних даних (ст.188–39), та 11 справ за невиконання законних вимог Уповноваженого Верховної ради з прав людини (ст. 188–40). До семи за трьох осіб відповідно були накладені адміністративні стягнення у виді штрафу, щодо інших осіб справи були закриті, здебільшого за відсутністю складу адміністративного правопорушення (70% від всіх закритих справ) [264]. В 2022 році за ст. 188–39 – 4 справи, за ст. 188–40 – 6 справ, адміністративне стягнення у виді штрафу накладено на 3 осіб, щодо інших осіб справи було закрито [265], 2023 році було розглянуто справи про адміністративні правопорушення щодо 10 осіб ст.188–39 КУпАП та 24 осіб за ст. 188–40 КУпАП), щодо 8 осіб, пропорційно за кожен вид вказаних правопорушень було накладено адміністративне стягнення у виді штрафу, щодо інших осіб справи було закрито з різних підстав, переважно за відсутністю події і складу адміністративного правопорушення (57,7%) [266].

Отже, притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, передбачене ч.4 ст. 188^{-39} КУпАП, а саме недодержання встановленого законодавством про захист персональних даних порядку захисту персональних даних, що призвело до незаконного доступу до них або порушення прав суб`єкта персональних даних, до деякої міри більш поширена [479, 486]. Переважно суб'єктами таких правопорушень є голови об`єднання співвласників

багатоквартирного будинку, директори товариств з обмеженою відповідальністю, відповідальні особи органів місцевого самоврядування та ін. Водночас нерідкими є випадки скасування постанов суду про визнання винуватим у вчиненні цього адміністративного правопорушення через брак доказів на підтвердження того факту, що до його посадових обов`язків входило додержання встановленого законодавством про захист персональних даних порядку захисту персональних даних [475].

Адміністративна відповідальність за порушення недоторканності житла або порушення таємниці кореспонденції чи інших складових права на приватне та сімейне життя в КУпАП не передбачена. Такий стан речей є додатковим фактором обґрунтування існування кримінально–правової охорони права на приватне та сімейне життя людини, гарантованого Конституцією України та обумовлює своєрідність кримінально–правової охорони цього права.

Аналіз вказаних норм КУпАП був необхідний для визначення меж кримінально–правової охорони, оскільки демонструє протидія яким з сукупності видів девіантної поведінки в сфері реалізації права на приватне та сімейне життя людиною, які підлягають публічно–правовому реагуванню, здійснюється виключно засобами адміністративного права. Саме в цьому аспекті може бути застосована категорія суспільної небезпечності (тяжкості) діяння, яка є однією з підстав криміналізації. Отже, межі кримінально–правового регулювання визначаються самим законодавцем шляхом визначення кола діянь, які вимагають кримінально–правової протидії та виключають можливість ефективної протидії таким діянням іншими засобами, як от цивільно–правовими чи адміністративно–правовими [388, с.38]. В повній мірі це стосується і визначення меж кримінально–правової охорони.

За втручання в приватне життя людини передбачається і дисциплінарна відповідальність, передбачена трудовим законодавством та нормативно–правовим актами, які регулюють відносини в певній професійній сфері діяльності (адвокати, нотаріуси тощо) [302, с. 95]. Зокрема ч. 2 ст. 32 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено накладення на адвоката

дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися виключно у разі розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб [502]. Відповідно до п. 2 ст. 12 ЗУ «Про нотаріат» свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути анульовано Міністерством юстиції України у разі порушення нотаріусом вимог нотаріальної таємниці, тобто відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо [548].

Притягнення осіб до дисциплінарної відповідальності не виключає їх притягнення до кримінальної відповідальності за наявності до того підстав.

В аспекті нашого дослідження можемо дійти висновку, що проаналізована вище концепція кримінально–правового регулювання, зокрема підходу щодо визначення меж останнього, може стати в нагоді при створенні моделі визначення меж кримінально–правової охорони. Така модель має враховувати, що об'єктами кримінально–правової охорони в загальному вигляді є конституційні цінності (змістовна ознака), а об'єктом кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя особи є окремі конституційні цінності, зокрема визначені в ст. 30–32 Конституції України. Ураховуючи зазначене вище взаємозалежними слід визнати поняття «межі кримінально–правової охорони», «межі кримінально–правової заборони», «межі криміналізації».

Виходячи із запропонованого вище розуміння змісту кримінально–правової охорони надалі слід розглянути теоретичні та практичні проблеми криміналізації (декриміналізації) суспільно–небезпечних діянь, яка визнається методом кримінально–правової політики та «одним із її центральних питань» [701, с.247]. Вже доволі тривалий час ця проблема в цілому, або ж окремі її аспекти, є предметом наукових досліджень і на сьогодні використовуються такі позначення складових цього процесу як підстави, принципи, фактори, умови та критерії криміналізації. Традиційно до аналізу цього питання звертаються науковці, які досліджують окремі склади кримінальних правопорушень. У тому числі це

стосуються і досліджень в сфері кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя особи. В кримінально–правовій доктрині для позначення такої діяльності переважно послуговуються термінами «підстави», «передумови», «чинники», «фактори» криміналізації суспільно–небезпечних діянь, дещо залишаючи поза увагою питання визначення меж (обсягу) криміналізації. Принагідно зауважимо, що хоча в вітчизняній кримінально–правовій літературі розгляд питань криміналізації суспільно–небезпечних діянь є доволі традиційним в дослідженнях Особливої частини КК України, переважна більшість авторів посилалася на праці російських науковців – Г. Злобіна, С. Келіної, Б. Терент'єва, В. Владимирова, Ю. Ляпунова, А. Яковлєва, Р. Галіакбарова, А. Коробєєва, Н. Ф. Кузнєцової та ін. Тож і зміст наукових робіт в цій частині фактично схожий, оскільки з більшою чи меншою повнотою розглянуто такі от фактори криміналізації: 1) високий ступінь суспільної небезпечності діянь; 2) неврегульованість відповідальності за ці діяння в кримінальному законі; 3) можливість впливу на них кримінально–правовими засобами; 4) наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально–правового впливу; 5) необхідність кримінально–правових гарантій охорони деяких конституційних прав і установок; 6) міжнародно–правові зобов'язання; 7) об'єктивні закономірності життя й суспільства; 8) загальні закони управління; 9) рівень розвитку науки й техніки; 10) рівень суспільної правосвідомості; 11) рівень суспільної психології; 12) історично сформовані традиції розуміння злочинного та незлочинного; 13) визначеність і єдність термінології; 14) співвідношення санкції та економія репресії; 15) поведінка потерпілого [628, с.215]. Не стала виключенням і проблематика криміналізації посягань на приватне та сімейне життя особи. В цьому дослідженні при аналізі криміналізації тих чи інших посягань на приватне та сімейне життя виходимо з вибірковості наукових розробок та маємо на меті послуговуватися виключно вітчизняними розробками в цій сфері, які мають власну наукову цінність.

Так, В. І. Борисов визначає підстави криміналізації як «фактори криміналізації», які можуть бути різними: економічними, соціальними,

соціально–психологічними, морально–етичними, історико–правовими, кримінологічними та інші, роблячи при цьому важливе, на нашу думку, зауваження, що «ці фактори завжди носять індивідуалізований характер щодо кожної із груп суспільних відносин, які ставляться під охорону кримінального закону, і з огляду на це не завжди можуть бути чітко окреслені, обмежені й уніфіковані» [129, с.288]. Про фактори криміналізації веде мову і В.С. Ковальський [675, с.113–114]. Фріс П.Л. згадує про підстави: 1) юридико–кримінологічні – як такі, що дозволяють виділити ті діяння, які характеризуються суспільною небезпекою, щодо яких застосування кримінальної репресії як способу реалізації соціального контролю є дійсно ефективним; 2) соціально–економічні, якими є необхідність урахування можливих позитивних і негативних наслідків криміналізації, потребу досягнення відповідності між ними та процесом криміналізації; 3) соціально–психологічні, якими є відповідність закону про кримінальну відповідальність правовому менталітету народу і враховуватись при вирішенні питання про криміналізацію; 4) історичні чинники [700, с. 26].

Виокремлюються такі підстави криміналізації: 1) суспільна небезпека діяння; 2) співвідношення позитивних та негативних наслідків встановлення кримінальної відповідальності; 3) типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки; 4) динаміка суспільно–небезпечних діянь; 5) можливість боротьби з цими суспільно–небезпечними діяннями шляхом застосування саме кримінально–правових заходів, а не засобів інших галузей права [110, с.12]; 6) виконання державою зобов’язань за міжнародними договорами, вимог загальновизнаних принципів і норм міжнародного права; 7) забезпечення державою захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених розділом ІІ Конституції України; 8) посилення охорони певних правових ролей, визначених конституційними та органічними законодавчими положеннями; об’єктивно встановлена та науково підтверджена інтенсивність протиправної поведінки, що визначає поширеність, повторюваність, суспільну небезпечність протиправних діянь [675, с.114].

Готін О. підставами криміналізації вважає: 1) існування суспільно небезпечної поведінки, яка потребує кримінально–правової заборони; 2) відносну поширеність суспільно небезпечних діянь; 3) зміну уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння; 4) зміну загальновизнаної моральної оцінки відповідного діяння; 5) виконання державою міжнародно–правових обов'язків з охорони прав людини [202, с. 97].

Позиція Конституційного Суду України полягає в тому, що криміналізація конкретного вчинку людини можлива за умови, якщо це відповідає, зокрема, сукупності таких критеріїв*:* значна (суттєва) суспільна небезпека діяння; поширення аналогічних діянь у суспільстві; неефективність інших галузевих правових засобів впливу на зазначені діяння; неможливість успішної боротьби з діянням менш репресивними методами [594].

Окремі з наведених факторів, на нашу думку, складно визнати безпосередніми підставами криміналізації. Так, співвідношення позитивних та негативних наслідків встановлення кримінальної відповідальності, є скоріше принципом, аніж підставою криміналізації, типовість антигромадської поведінки без оцінки її як суспільно–небезпечної також не є достатнім фактором криміналізації, утім, за наявності інших підстав, може враховуватися при конструюванні простого та кваліфікованого складів кримінального правопорушення. Не досить чіткими уявляються такі пропоновані підстави криміналізації як відносна поширеність суспільно–небезпечного діяння та зміна уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння чи зміна загальновизнаної моральної оцінки діяння. Адже оцінка потенційної суспільної небезпечності діяння відбувається і в процесі правотворчості, і в процесі правозастосування [675, с.106]. Якщо підставою криміналізації діяння є оцінка певного акту людської поведінки, як такої, що становить суспільну небезпеку, тобто поведінки, здатної заподіювати реальну шкоду правоохоронюваному об'єкту або створювати реальну загрозу її заподіяння, то відносна поширеність суспільно–небезпечного діяння та зміна уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння мають оцінювати на стадії визначення поведінки як суспільно

небезпечної. Законодавець досліджує всі ознаки суспільно–небезпечного діяння – зокрема поширеність певного кола небезпечних діянь, їх асоціальний характер, потребу у протидії таким діянням засобами кримінально–правового характеру та ін. [675, с. 106]. За такого підходу визнання відносної поширеності суспільно небезпечних діянь, зміна уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння та зміна загальновизнаної моральної оцінки відповідного діяння є скоріше факторами, які надають підстави оцінити певну поведінку, як суспільно–небезпечну, й таку, яка потребує кримінально–правової заборони, а не як окремі самостійні підстави криміналізації. Саме тому ми схиляємося до позиції в цьому питанні М.І. Хавронюка, яка визнає єдиною (однією) підставою криміналізації того чи іншого діяння його суспільну небезпечність з чітко визначеним характером та ступенем, здатністю спричиняти об'єктам кримінально–правової охорони істотну шкоду [671, с. 55]. Акцент на здатності такого діяння заподіювати шкоду саме об'єктам кримінально–правової охорони роблять і інші вчені [392, с. 16,46]. Хоча і така позиція не є універсальною, хоча би тому, що в певних випадках криміналізація суспільно–небезпечного діяння обумовлена іншими факторами. Як було скажімо з ст.126–1 КК «Домашнє насильство», ст. 151–2 КК «Примушування до шлюбу» та іншими, формальною підставою включення яких до чинного КК України стала необхідність реалізації положень Стамбульської Конвенції. Погоджуючись і з фактом поширеності домашнього насильства (випадки якого до криміналізації цих дій в ст. 126–1 КК, кваліфікувалися за іншими статтями), примушування до шлюбу не було і не є поширеним явищем в Україні, а відтак, погоджуємося з висловленими думками, що в Кримінальному кодексі України може з'явиться ще одна «мертва» норма.

Категорія «суспільна небезпечність» визнається однією з найскладніших системних категорій [287, с.235]. Тож незважаючи на презентабельність наукових публікацій, присвячених осмисленню суспільної небезпеки діяння, як ключової ознаки кримінального правопорушення, все ж таки можемо констатувати мінімальну кількість праць, предметом яких було би обґрунтування сутнісних ознак суспільно небезпеки та критеріїв її визначення, тобто чітких критеріїв, які

би дозволяли визначити, що певне діяння є саме суспільно–небезпечним, а не, скажімо, суспільно–шкідливим, що також важливо при оцінці пропозицій внесення змін до КК України, спрямованих на вдосконалення кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя людини.

У зв'язку з цим цікавими є результати дослідження, проведеного Д.С. Азаровим щодо з'ясування загальних уявлень правників про сутність та функціональність категорії «суспільна небезпека злочину». На його переконання, з яким варто погодитися, ігнорування вчення про суспільну небезпеку злочинів з боку законодавця переважно проявляється в такому: 1) у пояснювальних записках немає доводів на користь того, що певне діяння, яке пропонується криміналізувати (декриміналізувати), справді є (не є) суспільно небезпечним; 2) парламентарі здебільшого не звертають уваги на висновки фахівців Головного науково–експертного управління Апарату Верховної Ради України, якими супроводжується кожен законопроект; 3) законодавчі рішення не ґрунтуються на якісних кримінологічних дослідженнях; 4) диференціація кримінальної відповідальності здійснюється хаотично, чинні кримінально–правові санкції є асистемними [90, с.8]. Також висловлена думка, що загальновизнаних критеріїв, які свідчать про наявність або відсутність суспільної небезпеки немає [104, с. 331]. Натомість КК України «перевантажений» діяннями, суспільна небезпека яких викликає сумнів. Такий стан речей знижує ефективність кримінального закону в цілому [606, с.113]. Найбільшу цінність виділення критеріїв наявності чи відсутності суспільної небезпеки має саме на етапі криміналізації. Оскільки визнання певного суспільно небезпечного діяння злочином є прерогативою законодавця, він зобов'язаний визнавати кримінально протиправним діянням лише такий вчинок, який посягає на найцінніші об'єкти, заподіює їм істотну шкоду і відповідно до цього володіє відповідним характером і ступенем суспільної небезпеки [606, с.114]. Рудковська М.Р. висловилася за те, що такими критеріями варто визнавати наступні: діяння посягає на найцінніші об'єкти; заподіює істотну шкоду і має відповідно характер та ступінь суспільної небезпеки [606, с.114]. Що знову таки повертає до проблематики розуміння

категорії суспільної небезпеки діяння, достатньої для визнання його кримінальним правопорушенням (злочином чи проступком). З іншого боку, намагання відійти від матеріального визначення поняття кримінального правопорушення в проекті нового КК України даються немалими зусиллями та критикуються науковцями. Свідченням цього є неодноразова зміна поняття кримінального правопорушення в різних оприлюднених варіантах проекту КК, здебільшого як протиправного діяння, хоча в проекті станом на 30.01.2023 року йшлося й про діяння, яке спричиняє шкоду, передбачену цим Кодексом. В проекті станом на 01.08.2024 року в ст. 2.11. визначено, що кримінальним правопорушенням є протиправне діяння, яке відповідає складу злочину чи кримінального проступку (далі – проступок), передбаченого цим Кодексом. А протиправним визнається діяння, яке порушує вимогу, обмеження або заборону, передбачену законом чи іншим джерелом права (ст.2.1.2. проекту).

Щодо предмету дослідження, то суспільну небезпеку порушення недоторканності житла, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної а іншої кореспонденції, а також порушення недоторканності приватного життя науковці переважно вбачають в тому, що такі діяння порушують відповідні конституційні права. Хавронюк М.І. вважає, що: «не можна забувати, що усі права людини і громадянина становлять цілісну систему і тому неможливість вільно реалізовувати одне право тягне за собою загальне приниження її конституційно–правового статусу, негативно впливає на індивідуальну і суспільну свідомість, створює в інших осіб ілюзію можливості нехтування принципом пріоритету прав людини, упевненість у можливості безвідповідального ставлення до обмеження обсягу та змісту прав людини і громадянина» [315 , с. 94]. І пропонує з метою створення ефективної системи кримінально–правових гарантій реалізації прав людини і громадянина ввести до КК України норми про відповідальність за незаконне грубе порушення усіх конституційних прав людини і громадянина [315, с.94]. Автор пропонує також виділяти, крім підстави, й приводи криміналізації*:* 1) необхідність виконання зобов’язань за міжнародними угодами, які ратифіковані Верховною Радою

України; 2) необхідність створення правових механізмів ствердження та забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави, що слідує зі ст. 3 Конституції України; 3) необхідність забезпечення реалізації положень Конституції України та інших законів України; 4) результати кримінологічних досліджень динаміки та поширення певного діяння, що підтверджує необхідність його кримінально–правової заборони; суспільна думка [315, с.53,54]. Гацелюк В.О. визнає такими: 1) ухвалення парламентом законодавчих актів у сферах, відносини у складі яких охороняються кримінальним законом; 2) прийняття програмних документів Уряду або Президента (часто за наслідками рішень РНБО), якими визначалися «завдання» для законодавця; 3) ухвалення оновленого законодавства в тих чи інших сферах суспільних відносин; 4) інтеграція України до світових порядків протидії тим чи іншим злочинним проявам, наприклад тероризму (Закон №170), до СОТ (Закони № 850, 2734, 3423) та ЄС (Закон № 1261); 5) положення міжнародних угод; 6) розвиток суспільства, в першу чергу технологій, а відтак і необхідність удосконалення кримінально–правової охорони у сфері інформаційних технологій[6] [192, с.43]. Умовами криміналізації визнають умови: соціально–психологічного характеру; кримінологічного характеру; загально–правового характеру; кримінально–правового характеру; кримінально–процесуального характеру [671, с. 56,57]. Судячи з аналізу змісту цих умов, мова йде про криміналізацію у вузькому розумінні, як формування кримінально–правової заборони в диспозиції певної кримінально–правової норми. Тобто про вимоги щодо якості кримінального закону, як прояв такого принципу верховенства права як правова визначеність.

Способами криміналізації визнаються наступні: 1) внесення змін до Загальної частини КК (наприклад, зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність); 2) включення до Особливої частини КК статей,

[6] При цьому автор робить розважливе зауваження, що не завжди положення міжнародних угод були адаптовані до національних стандартів / традицій викладення кримінально–правових норм. Прикладом можуть бути Закони № 2505 (Механічне перенесення до тексту КК положень Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень), 2227 (імплементація у чинне кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство України положень Стамбульської конвенції).

які передбачають нові склади злочинів; 3) внесення змін до чинних кримінально–правових заборон, які призводять до розширення змісту ознак існуючих складів злочинів та, як наслідок, до розширення сфери потенційного застосування цих заборон (наприклад, перетворення суб'єкта шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України) із спеціального на загальний); 4) внесення змін до джерел інших галузей права[7], до яких відсилають бланкетні диспозиції у статях Особливої частини КК і серед яких можуть зустрічатись підзаконні нормативно–правові акти [235, с.51, 109]; 5) офіційне тлумачення Конституційним судом України кримінально–правової норми, що змінює обсяг заборони без зміни її змісту [671, с.58, 190, с.52]. Варта уваги і позиція Л.П. Брич, яка акцентує: «виключення із КК статті, що містить склад злочину, який перебуває у відношенні підпорядкування з іншим складом злочину, що є передумовою конкуренції відповідної кримінально–правової норми, як спеціальної із загальною, не призведе до декриміналізації поведінки, законодавчою моделлю якої був цей склад злочину. Залежно від того, чи він був складом з пом'якшуючими, чи з обтяжуючими ознаками, його ліквідація призведе відповідно: до посилення або до пом'якшення кримінальної відповідальності й до усунення або зменшення диференціації кримінальної відповідальності за певний вид посягань. Тобто моделювання розмежування складів злочинів, як мисленнєва діяльність, повинно передувати прийняттю законодавчих рішень з криміналізації чи декриміналізації» [131, с.37].

Виходячи з таких підходів було оцінено способи криміналізації суспільно–небезпечних діянь, що посягають на приватне та сімейне життя людини впродовж дії чинного КК України та буде використано при оцінці моделі кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя за проєктом нового КК в підрозділі 5.2.

---

[7] Підтвердженням правоти позиції О.О. Дудорова слугує Постанова ОП ККС ВС від 7 жовтня 2024 року у справі № 278/1566/21 (провадження № 51–2555кмо24) щодо декриміналізації викрадення чужого майна шляхом крадіжки.

Надалі розглянемо пропоновані в кримінально–правовій науці підстави криміналізації порушення недоторканності житла (ст. 162 КК), якими визнаються: відповідність морально–етичним уявленням населення; конституційні гарантії права на недоторканість житла та іншого володіння особи в ст. 30 Конституції України; відповідність кримінально–правової норми загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенцію про захист прав людини та основних свобод) [244, с.42–52]; суспільна небезпека діяння; співвідношення позитивних та негативних наслідків встановлення кримінально відповідальності; типовість та достатня поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня їх суспільної небезпеки; динаміку суспільно–небезпечних діянь; забезпечення державою захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, передбачених розділом ІІ Конституції України [604, с. 180]. На думку дослідників така підстава криміналізації як забезпечення державою конституційних прав та свобод людини і громадянина, передбачених розділом ІІ Конституції України, яскраво відображена у постанові Верховного Суду України від 24 березня 2016 р. у справі № 5– 299кз15. В цій постанові суд зазначив, що «….Україна закріпила принцип недоторканності житла і поваги до особистого і сімейного життя людини у національному законодавстві, розширивши цей принцип вимогою щодо недоторканності й іншого володіння особи, передбачену в ст. 30 Конституції України [604, с. 280]. Пояснюючи виокремлення такої підстави криміналізації як типовість та достатня поширеність антигромадської поведінки Роне А.П**.** звертається до статистичних даних про вчиненні кримінальні правопорушення та вказує, що в структурі кримінальних правопорушень порушення недоторканності житла займає нечисельне місце, в той час як серед кримінальних правопорушень проти інших особистих прав і свобод людини, цей показник є найбільшим. Проведене нами дослідження не спростовує цей факт і підтверджує схожу ситуацію і в інші роки (див. Додатки Б, В). Утім видається, що в таких міркуваннях є логічна неточність, адже ця статистика відображує тенденцію

вчинення саме кримінальних правопорушень, передбачених ст. 162 КК України, тобто діянь, які вже криміналізовані. Тож зрозуміло, що оперувати даними судової статистики при вирішенні питання про доцільність встановлення кримінально–правової заборони певного суспільно–небезпечного діяння неможливо. Така статистика з'являється лишень після криміналізації, тобто post factum. До того ж автор згадує саме про типовість та поширеність антигромадської (ще не протиправної за формальним критерієм) поведінки. Отже, яким чином і на підставі яких джерел має здійснюватися моніторинг ситуації з поширенням такої поведінки, оцінка якої як суспільно–небезпечної, а в подальшому і кримінально–караної, ще тільки відбувається, зазначений вище підхід не пояснює. Вочевидь, що звернення до таких статистичних даних може бути корисним при з'ясуванні доцільності кримінально–правової заборони в аспекті принципу економії кримінальної репресії, зміни обсягу кримінально–правової заборони, можливо диференціації кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи тощо.

Так, проаналізуємо фактори зміни редакції ст. 162 КК України, що відбувалися з 2001 року. Зокрема ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» від 16 січня 2014 року № 721–VII [514] абзац перший частини першої після слів «огляду чи обшуку» було доповнено словами «блокування до них доступу»; у частині другій: абзац перший після слів «вчинені службовою особою» доповнено словами «групою осіб»; в абзаці другому слово «п'яти» замінено словом «шести». Таким чином, об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення була розширена, а кримінальна відповідальність була диференційована за такою ознакою як його вчинення групою осіб. В пояснювальній записці до цього законопроекту вказувалося, що необхідність його прийняття пов'язана з суттєвим загостренням політично–соціальної кризи, тим, що події, пов'язані з протестними акціями використовуються певними внутрішніми та зовнішніми силами, що мають на меті подальшу дестабілізацію життя нашої країни у своїх власних цілях. В загальному виді наводились

аргументи щодо криміналізації екстремізму та наклепу. Відносно інших змін до КК України підстави не наводились, лише згадувалася мета законопроекту – посилення заходів безпеки у відношенні окремих категорій осіб та об'єктів, збільшити санкції за деякі кримінальні та адміністративні правопорушення, встановити додаткові заходи впливу для охорони громадського порядку, прав та законних інтересів громадян [489]. Згаданий закон втратив чинність на підставі Закону № 732–VII від 28.01.2014, тобто через 12 днів. А вже ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року» запроваджені ЗУ № 721–VII зміни були скасовані [509]. Сам закон було прийнято у зв'язку з тим, що мали місце техніко–юридичними проблеми і прийняті парламентом 16 січня 2014 року закони не були скасовані. Цей закон мав вирішити вказану проблему, скасувавши низку законів, прийнятих Верховною Радою України 16 січня 2014 року, і повернувшись до попередніх редакцій вказаних документів [488]. Реальною причиною внесення таких змін до ст. 162 КК були події 2014 року та намагання тодішньої влади якомога швидше та жорсткіше застосувати кримінально–правові засоби до протестувальників.

Зміни до ст. 163 КК були внесені ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» від 4 лютого 2016 року № 993–VIII [519]. Обґрунтовувалися такі зміни необхідністю подальшого удосконалення законодавчого механізму забезпечення належного захисту професійної діяльності журналістів, зокрема й через деталізацію положень Кримінального кодексу України, згідно яких передбачено відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів [490]. Оцінюючи пропозицію встановлення у статті 163 КК кримінальної відповідальності за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції журналіста Головне науково–експертне управління визнало її невдалою через те, що не можуть бути визнані предметом цього злочину відомості та повідомлення, які містяться в службовій кореспонденції, якою й є листи, телефонні розмови тощо журналіста,

написані (здійснені) ним в межах його професійної діяльності [187, 259]. Незаконне ознайомлення зі службовою кореспонденцією, телефонними розмовами, телеграфними та іншими повідомленнями журналіста та їх розголошення за наявності для того підстав повинні кваліфікуватися як перешкоджання професійній діяльності журналіста (ч. 1 ст. 171 КК).

Таке зауваження є слушним, оскільки в згаданому законопроєкті акцентується на важливості вдосконалення захисту саме професійної діяльності журналіста, яка виходить за межі сфери приватного життя людини. Навіть в ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» [526] не визначаються будь які відмінні підходи щодо більшої суспільної небезпеки порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер журналістів. Більш детально питання доцільності диференціації кримінальної відповідальності за такі діяння буде розкрито при аналізі кваліфікуючих ознак, передбачених ч.2 ст. 162 КК України, зокрема й в контексті правової оцінки примушування журналіста до розголошення конфіденційної інформації про джерела інформації журналістів.

Наступні зміни до редакції ст. 163 КК України, внесені ЗУ «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» [522] стосувалися санкції частини першої, яка була розширена за рахунок такого нового виду покарання як пробаційний нагляд. Відтак не пов’язані зі зміною обсягу криміналізації чи диференціацією кримінальної відповідальності.

Зміна обсягу кримінально–правової заборони, передбаченої ст. 182 КК, проведеної ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо порушення законодавства про захист персональних даних», за рахунок криміналізації таких дій як знищення та незаконна зміна конфіденційної інформації, а також диференціації кримінальної відповідальності за ознаками «вчинені повторно» та «заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам,

свободам та інтересам особи», пояснювалася необхідністю виконання Планів організації та підготовки проектів актів, необхідних для забезпечення реалізації законів України від 1 червня 2010 року № 2297–VI «Про захист персональних даних» та від 6 липня 2010 року № 2438–VI «Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних», схвалених на засіданнях Кабінету Міністрів України 7 липня та 4 серпня 2010 року відповідно [491]. Прийняття зазначеного проекту Закону, на думку його розробників, спрямовано на забезпечення повної реалізації прав людини та основоположних свобод, гарантованих Конституцією України, зокрема ст. 32. Аналіз супровідних документів до тексту цього проекту, зокрема порівняльної таблиці, свідчить, що розробники проекту мали на меті розширення меж кримінально–правової заборони шляхом криміналізації:

1) таких діянь як: реєстрація, накопичення, адаптування, зміна, поновлення, використання, розповсюдження, реалізація, передача конфіденційної інформації про особу, в тому числі у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації, а так само її передача третім особам з порушенням вимог закону [444];

2) порушення встановлених законом вимог щодо захисту інформації про особу, яке призвело до несанкціонованого поширення або спотворення цієї інформації та заподіяло значної шкоди особі в окремій статті 182^1. «Порушення вимог щодо захисту інформації про особу»;

3) умисне надання володільцем, розпорядником бази персональних даних чи уповноваженою особою доступу до інформації про особу або її умисна передача третім особам з порушенням закону, що призвело до несанкціонованого поширення або спотворення цієї інформації та заподіяло значної шкоди особі, в окремій статті 182^2 КК «Умисне порушення вимог щодо захисту інформації про особу».

Науково–експертне управління висловило наступні зауваження щодо законодавчих пропозицій. По–перше, реєстрація, накопичення, адаптування, зміна, поновлення відповідної інформації є елементами її збирання та зберігання. Відтак відповідальність за ці незаконні дії фактично уже передбачена чинною статтею 182 КК і потреби в окремій згадці про такі дії у тексті цієї статті немає. По–друге, пропоноване проектом розширення опису заборонених дій (реєстрація, адаптування, зміна та поновлення службовою особою інформації, що відноситься до категорії конфіденційної) створить передумови для невиправданої конкуренції з низкою чинних кримінально–правових норм (ст.364, 365, 366 та ін.). В третіх, щодо правової оцінки незаконного знищення конфіденційної інформації про особу, висловлено припущення, що у випадку, вчинення таких дій з необережності, воно не є настільки небезпечним діянням, щоб варто було визнавати його злочином, а скоріше дисциплінарним проступком. Якщо ж таке діяння було вчинено службовою особою умисно та потягло за собою відповідні негативні наслідки, то його слід кваліфікувати за відповідними статтями розділу XII «Злочини у сфері службової діяльності» КК України (зловживання владою або службовим становищем (стаття 364), перевищення влади або службових повноважень (стаття 365) тощо). Нарешті, щодо запропонованих двох нових статей (ст. 182^1 та ст.182^2 проекту), то умисне ж порушення таких вимог (за винятком особистого перегляду інформації без подальшого зберігання, використання, поширення тощо) уже саме по собі означає несанкціоноване поводження з конфіденційною інформацією про особу, за яке чинною статтею 182 КК України уже передбачена відповідальність. Спеціальною нормою, яка встановлює кримінальну відповідальність за порушення правил захисту електронної інформації (у тому числі й конфіденційної інформації про особу), є стаття 363 КК України «Порушення правил експлуатації електронно–обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється» [185].

Окремі із вказаних зауважень були враховані законодавцем. Зокрема відхилені пропозиції включення до КК статей 182^1 та 182^2 у зв'язку з тим, що питання кримінальної відповідальності за порушення вимог щодо захисту інформації про особу уже врегульовано іншими статтями КК України, а також пропозиції криміналізації таких дій як незаконні: реєстрація, накопичення, адаптування, поновлення, використання, передача третім особам. Також виключено вказівку на поширення цієї інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації. Останній крок не є декріманілізацією по суті, оскільки такі дії повністю охоплюються поширенням конфіденційної інформації про особу. Що в підсумку позитивно позначилося на стані кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя людини.

Проведений вище аналіз змін до статей 162, 163, 182 КК України підтверджує припущення, які неодноразово висловлювалися в кримінально–правовій доктрині і напевно найбільш влучно підсумовані Ю.А. Пономаренком його тезою, що «прийняті законодавцем рішення, які ґрунтувалися на міркуваннях політичної, економічної, соціально–культурної, а інколи й персональної доцільності, згодом стають каталізатором для наукових розвідок, автори яких намагаються ці рішення обґрунтувати або спростувати» [442 , с.62].

Розмірковуючи над проблемою визначення підстав, факторів чи умов криміналізації цієї категорії кримінальних правопорушень варто ураховувати історичні традиції законотворення, оскільки «у суспільстві завжди є залишки минулого, основи сучасного і зародки майбутнього. Тому для дослідження необхідним є використання історико–порівняльного методу, який дає можливість показати генезис проблем кримінальної відповідальності за окремі види злочинів на базі аналізу кримінального законодавства минулих років і практики його застосування, визначити тенденції розвитку законодавства, простежити його взаємозв'язок із соціально–економічними умовами життя суспільства і держави, становленням інших галузей права. Це, своєю чергою, дозволить намітити шляхи удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність [209, с.315,316]. Тож в площині питання, що аналізується варто згадати про таке явище

як *наступність у* кримінальному праві – наявності спільних рис в правових нормах, в судовій практиці, в правових дослідженнях, визначальну роль в якому відводиться наступності в законодавстві [386, с. 27]. Остання розглядається як такий зв'язок між двома законами, які встановлюють злочинність і караність діяння та інші його кримінально–правові наслідки, при якому в новому нормативному акті зберігаються основні ознаки, які визначають змістовну і формальну характеристику попереднього кримінального закону. Ці ознаки виступають елементами наступності, тобто тими частками, які в сукупності дозволяють зробити висновок про наявність чи відсутність зв'язку між раніше діючими і новими законами [386, с.29; 115, с. 309].

Сучасна кримінальна правова охорона права на приватне та сімейне життя людини за КК України 2001 року характеризується таким зв'язком з КК України 1960 року в питаннях криміналізації порушення недоторканності житла та іншого володіння особи, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції. Цей факт продемонстровано в попередніх частинах дисертації. Отже, впродовж роботи на текстом нового Кримінального кодексу 2001 року перед законодавцем стояло питання з'ясування чи не втратили суспільну небезпечність діяння, які були криміналізовані в КК 1960 року в тому обсязі, який зберігся до прийняття нового кримінального закону, та, можливо, оцінки нових (нетипових) форм вчинення таких діянь. В такому разі можна говорити, так би мовити, про презумпцію доцільності криміналізації, доцільності збереження кримінально–правової заборони, тобто кримінально–правової охорони такого права, підтверджену дією попереднього кримінального закону.

Таке припущення дозволяє говорити про можливе «спрощення» криміналізації як процесу, який здебільшого в кримінально–правовій доктрині визначають як «виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально–правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність як злочинів [700, с. 20]. І таке спрощення не на шкоду криміналізації, а лише відображує об'єктивну реальну ситуацію. Має

рацію і О.О. Пащенко, вказуючи, що «історичні традиції (так само, як і зміну умов життя суспільства) слід відносити до обов'язкових альтернативних обставин соціальної обумовленості кримінально–правових норм. У випадках, коли суспільні відносини у відповідній сфері не зазнали суттєвих змін, немає достатніх підстав не включати відповідні норми у новітнє законодавство або виключати їх із чинного» [433, с.53]. Прийнятна позиція з огляду на визнання загальним об'єктом кримінального правопорушення суспільних відносин, яка у разі визнання таким об'єктом прав людини (як суспільних цінностей) потребує уточнення, а саме, що такі зміни не торкаються змісту та обсягу гарантування Конституцією України певних прав і свобод людини.

Аналізуючи передумови розробки чинного Кримінального кодексу України [577, с.14–15], що обумовили зміни в криміналізації діянь, що посягають на приватне та сімейне життя людини, а отже і кримінально–правової охорони в цілому, можна визнати наступні з них: серед соціальних передумов – початок формування громадянського суспільства в Україні та зміну в ієрархії соціальних цінностей; серед міжнародних– укладення та ратифікація міжнародних договорів, що містили зобов'язання в сфері захисту прав людини, та у сфері кримінального права зокрема, загальносвітові та регіональні (європейські) тенденції розвитку національного кримінального законодавства окремих країн; серед правових – ухвалення Конституції України 28 червня 1996 року, розвиток змісту та гарантій прав людини; серед кримінологічних передумов – поява нових та істотна модифікація раніше відомих форм злочинності (зокрема комп'ютерної), серед доктринальних умов – дослідження науковцями проблем практичного застосування приписів КК УРСР 1960 року, зростання можливостей щодо дослідження та рецепції іноземного досвіду кримінально–правового регулювання суспільних відносин тощо. Саме такими чинниками були в свій час обумовлена зміни обсягу криміналізації порушення недоторканності житла (ст. 162 КК), порушення таємниці листування, телефонних розмов чи кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст.163

КК), та криміналізація порушення недоторканності приватного життя в ст. 182 КК України.

Серед передумов розробки проєкту нового КК України, такими, що певною мірою стосується права на приватне та сімейне життя людини з певною долею умовності можна визнати такі: серед соціальних – формування потужного громадянського суспільства, основою якого виступають, серед іншого, демократичні громадянські суспільні цінності, а також правова захищеність громадян; серед міжнародних – виконання Україною численних рішень ЄСПЛ; серед загальноправових – суттєве реформування галузей законодавства України; серед доктринальних – прагнення наукової спільноти надати допомогу відповідним органам законодавчої, виконавчої і судової влади в удосконаленні кримінального законодавства та практики його застосування.

Підсумовуючи зазначимо, що криміналізація діянь, що посягають на приватне та сімейне життя людини (повагу, недоторканність), передусім обумовлена необхідністю (привід): 1) забезпечення реалізації положень ст.30–32 Конституції України та інших законів України; 2) створення належного механізму кримінально–правової охорони цих прав задля ефективної та безперешкодної (вільної) їх реалізації, недопущення втручання боку органів влади та посягань з боку інших осіб; 3) виконання зобов’язань за чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України відповідно до ст. 9 Конституції України. Перші з двох вказаних приводів криміналізації проаналізовані вище, значення виконання зобов’язань за чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України буде розглянуто в наступному підрозділі.

2.3. Кримінально–правова охорона приватного життя людини в контексті негативного та позитивного обов’язку держави

Повага до приватного та сімейного життя визнана беззаперечною цінністю людини, яка потребує охорони та захисту як на міжнародному, так і на

національному рівні. Стандарти такого захисту (недоторканність житла, таємниця листування, нерозголошення конфіденційної інформації тощо) закріплено в ряді міжнародно–правових документів, основними з яких є: Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 р., Конвенція про захист прав і свобод людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [236], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р. Україна приєднавшись до міжнародних договорів взяла на себе зобов'язання реалізувати на належному рівні їх положення. У зв'язку з чим науково–практичний інтерес становить аналіз визначення меж кримінально–правової охорони недоторканності приватного життя людини в контексті виконання негативних та позитивних обов'язків держави щодо охорони цього права зважаючи на те, що «участь у Конвенції та її дотримання є перепусткою держав до європейської спільноти та свідченням належності до європейської правової культури» [133, с. 92]. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод розглядається у нерозривному зв'язку з діяльністю ЄСПЛ, який виступає одночасно контролюючим механізмом для забезпечення дотримання зобов'язань, взятих на себе державами–учасницями за Конвенцією та інструментом тлумачення змісту усіх її положень [582, с. 137]. Також варто ураховувати й положення щодо захисту приватної сфери, що містяться в Хартії Європейського Союзу про основоположні права (далі – Хартія), а саме ст. 7, яка проголошує, що кожна людина має право на повагу до його приватного та сімейного життя, його житла та його спілкування [13]. Цей документ визнається первинним джерелом права ЄС (primary EU law source) на рівні з договором про заснування Європейських Співтовариств та Європейського Союзу та додатками до нього. Вагомість цього документа, норми якого сформовані з урахуванням світового та європейського досвіду, конституційних традицій держав–членів ЄС, а також практики ЄСПЛ і Суду ЄС [722, с. 162], щодо України визначається тим, що українська правова система має розвиватися у напрямку задоволення

Копенгагенських критеріїв щодо стабільності суспільства, верховенства права і функціонування ринкової економіки [722, с. 42].

В національній правовій доктрині зустрічаються різні формулювання щодо позначення змісту права людини на приватне життя, які тією чи іншою мірою відображують розуміння приватності в міжнародному праві, як от «повага до приватного та сімейного життя», «недоторканність приватного та сімейного життя», «невтручання в приватне та сімейне життя особи» тощо. Так, право на невтручання у приватне та сімейне життя – відображує зміст переважно негативного обов'язку держави щодо дотримання права на приватність. Першочергово стаття 8 Конвенції про права людини призначена запобігти свавільному втручанню у приватне і сімейне життя людини, її житло і кореспонденцію. Це зобов'язання держави визнається класичним негативним зобов'язанням, що становить мету статті 8 Європейської конвенції (Kroon і Інші проти Нідерландів, § 31) [227, с. 8]. Захист фокусується на застосуванні позитивних кроків для забезпечення того, щоб інші не втручалися в реалізацію таких прав. Здійснення (англ. – fulfilment) прав людини вимагає від держав застосування належних заходів, включно із законодавчими, судовими, адміністративними чи освітніми, з метою виконання їх юридичних зобов'язань у цій галузі [714, с. 4]. В правових позиціях ЄСПЛ сформовані два підходи до розуміння «права на повагу», що передбачено в ст. 8, по–перше, як обов'язку держави не втручатися у приватну сферу людини (негативне зобов'язання); по–друге, як обов'язку здійснення державою активних дій (позитивне зобов'язання) [428, с. 167]. Подібна трактовка фактично об'єднує право на невтручання з боку держави в приватне життя людини та право на повагу, яке реалізується через створення дієвих механізмів захисту права приватності як з боку державних органів, так і приватних осіб. Позитивні зобов'язання передусім передбачають обов'язок держави–учасниці впроваджувати систему ефективних гарантій прав і свобод людини. Негативні зобов'язання, у свою чергу, встановлюють для держави норми–заборони порушення прав і свобод людини [635, с. 46].

У найбільш загальному вираженні позитивні зобов'язання держави є, поряд із негативними її зобов'язаннями, відповідними обов'язками держави щодо захисту прав людини. Позитивні зобов'язання держави існують лише у вимірі принципу верховенства права. Ці зобов'язання мають подвійну, міжнародно–правову та конституційно–правову природу і включають у себе матеріальні та процесуальні аспекти [194, с. 156]. Держави, які ратифікували міжнародні договори у сфері прав людини, зобов'язуються поважати права людини не стільки перед іншими державами, скільки перед особами, які перебувають під їхньою юрисдикцією [715, с. 23].

Отже важливим є усвідомлення значення необхідності виконання негативних та позитивних зобов'язань держави щодо дотримання ст. 8 Європейської конвенції у формуванні моделі кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя людини. Фактично мова йде про пошук відповіді на питання, чи виступають нормативні положення згаданих міжнародно–правових документів в галузі захисту прав людини приводами криміналізації порушень недоторканості приватного життя в Україні, та яким чином стан їх кримінально–правової охорони корелюється зі станом виконання Україною власних зобов'язань як негативних, так і позитивних, як стороною конвенцій.

Як було зазначено в підрозділі 2.2. необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими Верховною радою України, визнається одним з приводів криміналізації посягань на приватне та сімейне життя особи. Іноді і як підстава криміналізації [244, с.186]. Утім існує і відмінна позиція, за якою такі міжнародно–правові документи не передбачають безумовної криміналізації поведінки певного виду, а тому не можуть виступати підставою криміналізації, на відміну від тих міжнародно–правових документів, які передбачають чітку та однозначну вимогу щодо криміналізації певних небезпечних діянь, як от ч. 1 ст. 4 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання де закріплено, що кожна держава–сторона забезпечує розглядання всіх актів катування згідно з її кримінальним законодавством як злочини [604, с. 280].

Оцінюючі ці позиції доцільно звернутися до аналізу значення міжнародно–правових договорів, які ратифікувала Україна як джерела національного кримінального права. Беззаперечним є факт, що окремі конвенційні норми імплементовані у кримінальне законодавство України на підставі міжнародних конвенцій та угод, що слідує з приписів ч. 5 ст. 3 КК України про те, що «Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України» [340]. В кримінально–правовій доктрині такі чинні міжнародно–правові договори розглядаються як підстава для внесення змін та доповнень до норм кримінального права [331, с. 15], відповідно до ст. 9 Конституції України і ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори України», а також і як джерело кримінально–правової політики України [415, с. 284]. До джерел кримінального права відносять «окремі положення чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких які надана Верховною радою» [235, с. 76], а в контексті аналізу кримінальних правопорушень проти недоторканості приватного життя особи згадують ст. 12 Загальної декларації прав людини і ст. 17. Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Принцип міжнародно–правової та конституційної відповідності визнається принципом кримінального права, згідно з яким «кримінальний закон має відповідати положенням, які містяться у ратифікованих державою міжнародно–правових договорах, а набрання чинності новими міжнародно–правовими актами потребує внесення змін до вже чинного кримінального закону» [675, с. 57]. Згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», яка визначає правову підставу застосування судами Європейської конвенції та практики ЄСПЛ, суди в Україні застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ Суду як джерело права [20]. Отже, в контексті загальновизнаного положення про відповідність норм національного закону про кримінальну відповідальність нормам міжнародного права, ратифікованим Україною, акцент дискусії зміщується на уточнення ступеня

конкретизації вимог міжнародних документів (Конвенції) щодо криміналізації того чи іншого порушення конвенційних прав людини [650, с.146].

Так, в кримінально–правовій доктрині міжнародні договори за критерієм впливу на формування кримінально–правової політики та кримінального законодавства поділяють на: 1) ті, що визначають концептуальні підходи до боротьби із злочинністю в цілому (напр., Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21.07.1997 та ін.); 2) ті, що визначають підстави та межі кримінальної відповідальності за вчинення відповідних видів злочинів (напр., Європейська конвенція про покарання за дорожньо–транспортні злочини від 30.11.1964 та ін.) [674, с. 41;702, с. 111]. Другу групу міжнародних документів, в свою чергу, пропонують поділяти на: 1) ті, що визначають підстави та межі кримінальної відповідальності за вчинення відповідних видів злочинів та потребують для реалізації видання національних нормативних правових актів (наприклад, Стамбульська конвенція від 11.05.2011 р.); 2) ті, що визначають підстави та межі кримінальної відповідальності за вчинення відповідних видів злочинів та діють безпосередньо (наприклад, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 27.07.1929 р.). [415, с. 286]. В цілому не оспорюючи висловлені вище позиції, звернемо увагу на останній з наведених прикладів, а саме, що Женевська конвенція про поводження з військовополоненими визначає безпосередньо підстави та межі кримінальної відповідальності та діє безпосередньо. Адже розкриваючи особливості правотворчості в сфері кримінального права Європейського Союзу та вплив на національне кримінальне законодавство, фахівці акцентують на тому, що ці акти ЄС не мають прямої дії у держав–членів, а потребують обов'язкової імплементації у національне законодавство і можуть встановлювати обов'язок криміналізувати та пеналізувати лише певні діяння на національному рівні [705]. Обов'язком будь якої країни – учасниці Європейської Конвенції є визнання юрисдикції ЄСПЛ та виконання його рішень всіма органами державної влади, в першу чергу, судових, позаяк їх рішення мають узгоджуватися з положенням Конвенції, яка є складовою частиною української правової системи. Як показує

практика, рішення ЄСПЛ змушують не лише державу відповідача, але і інші держави Ради Європи вживати заходи по змінах чи доповненнях відповідних кримінально–правових норм [364, с. 40]. І такий підхід діє для кожної країни – учасниці Конвенції. Для прикладу, відповідно до рішень ЄСПЛ Франція змінила закон про охорону таємниці телефонних переговорів, в Сполученому Королівстві змінені закони в сфері свободи інформації та захисту особистого життя [231, с. 136].

Отже практика ЄСПЛ, точніше правові позиції, сформовані як результат легального тлумачення положень Європейської конвенції, в яких і об'єктивується її дія, можуть визнаватися міжнародно–правовим джерелом кримінального права України, кримінально–правової політики, утім не кримінального законодавства, оскільки не є нормами прямої (безпосередньої) дії, і в такому розумінні конвенційні приписи щодо забезпечення поваги на недоторканність приватного життя людини, розтлумачені ЄСПЛ в рішеннях (незалежно чи щодо України чи будь якої іншої держави–учасниці Конвенції) можуть формувати орієнтири щодо об'єктів кримінально–правової охорони, її меж і таким чином опосередковано впливати на криміналізацію.

Кожне окреме право людини передбачає три типи зобов'язань держави: 1) зобов'язання поважати права людини, що вимагає від державних органів та інших представників держави утримуватися від порушень прав людини; 2) зобов'язання захищати права людини, що передбачає обов'язок держави захистити носіїв прав від протиправного втручання третіх осіб до їх здійснення та покарати правопорушників; 3) зобов'язання забезпечувати реалізацію прав людини, що вимагає від держави активних дій з метою сприяння повному здійсненню прав людини [428, с. 167].

Іншим шляхом відбувався розвиток концепції зобов'язань держави у сфері прав людини у межах правозахисного механізму Ради Європи, який став практичним втіленням нової парадигми взаємодії людини та держави як суб'єктів права на міжнародному рівні. Оцінюючи дотримання державою гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада

1950 р. та Протоколів до неї прав і свобод, ЄСПЛ віддав перевагу дихотомічному підходу, за яким зобов'язання держави поділяються на дві категорії: негативні та позитивні [714, с. 31]. Терміни «негативні» та «позитивні» зобов'язання не мають специфічних лексичних відтінків і не означають відповідних властивостей, а вказують лише на тип поведінки – пасивна, тобто невтручання, або активна, тобто якісь дії [582, с. 177]. У найбільш загальному вигляді «негативні зобов'язання держави передбачають її обов'язок утримання від порушень прав людини, будь–яких форм неправомірного втручання у їх реалізацію [582, с. 178], тоді як позитивні зобов'язання (англ. – positive obligations, duties) вимагають від національних органів влади вжити прийнятних (розумних) та належних заходів (англ. – reasonable and appropriate measures), спрямованих на забезпечення, захист та сприяння здійсненню прав людини» [714, с. 31], мають подвійну, міжнародно–правову та конституційно–правову природу і включають у себе матеріальні та процесуальні аспекти [194, с. 6]. З приводу позитивних зобов'язань держави О.З. Панкевич відзначає, що ЄСПЛ в своїх правових позиціях пройшов еволюцію від прихильності «мінімальній державі» («laisser–faire») з її «негативним» обов'язком невтручання зі сторони державних органів у приватне і сімейне життя до визнання позитивних обов'язків держави щодо реалізації прав, гарантованих ст. 8 Конвенції, захисту особи від свавільного втручання державної влади при дотриманні справедливого балансу між конкуруючими інтересами окремої особи і суспільства та збереженні за державою певної свободи розсуду [428, с. 68]. Згідно зі своєю практикою, ЄСПЛ надає державам–учасницям Конвенції (її судовим органам) певну свободу розсуду при прийнятті рішення про те, чи потрібне втручання, та, якщо так, то до якого ступеню [248, с. 37]. Тобто мова йде про оцінку виправданості та пропорційності такого втручання. При цьому важливим аспектом розуміння позитивних обов'язків держави в контексті забезпечення належного захисту права на недоторканність приватного життя особи є чітке та ефективне нормативно–правове регулювання засад належної його реалізації, визначення кола допустимих обмежень та втручання, а також встановлення юридичної відповідальності за порушення як з боку приватних

осіб, так і осіб, що уособлюють державну владу. Втім, як зазначається в рішеннях ЄСПЛ, інколи неможливо провести межу між позитивними та негативними зобов'язаннями держави. У будь–якому разі у справах про порушення ст. 8 Конвенції Суд встановлює, чи дотримано справедливого балансу між інтересами особи щодо її права на приватність та інтересами суспільства, застосовуючи для з'ясування цього питання такий трискладовий тест «на пропорційність»: а) чи передбачене законом втручання у приватне життя людини; б) чи має воно законну мету; в) чи є воно необхідним у демократичному суспільстві? [107, с. 250].

Отже конкретизуючи негативні та позитивні обов'язки держави в контексті виконання вимог міжнародно–правових актів щодо недопущення посягань на недоторканність приватного та сімейного життя людини, можемо визначити сутність негативного обов'язку держави як створення правових умов для невтручання в сферу приватності з боку державних органів (їх представників), а, відповідно, позитивний обов'язок полягає в захисті права людини, від протиправного втручання третіх осіб (як приватних осіб, так і представників влади).

У міжнародному праві у сфері прав людини також існує маловідома у вітчизняній юриспруденції концепція зобов'язань «належної сумлінності» (або «належної уваги») (англ. – due diligence obligations), яка вимагає від держави застосування всіх можливих заходів для попередження порушень тих чи інших прав людини, захисту від таких порушень, покарання за них та належної компенсації постраждалим [714, с. 32]. Перш за все, такими засобами є юридичні – від прийняття та забезпечення норм, якими регулюється поведінка осіб, – до встановлення відповідальності й притягнення до неї щодо тих, хто порушує права [582, с. 182]. Фахівці акцентують, що в правовій державі серед сукупності позитивних зобов'язань держави в сфері прав людини є «обов'язок запобігати порушенням прав, гарантованих Конвенцією, та захистити від таких порушень» [714, с. 34], який реалізується зокрема і через: створення законодавства, яке би втілювало принципи права та спеціалізовані норми національних конституцій та Конвенції, які гарантують права людини, до яких

віднесено, серед іншого, встановлення відповідальності за порушення прав людини, тобто конкретних санкцій кримінально–правового або адміністративного характеру) [107, с. 44]. Такий обов'язок держави трактується як «зобов'язання захистити», тобто вжити заходів, необхідних для запобігання та покарання за порушення чи зазіхання на права і свободи, скоєні їх власними «агентами», представниками [8, с. 15, 16] Цей обов'язок також охоплює обов'язок «превентивних дій» із боку держави з метою зазіхання на основоположні права і свободи з боку приватних осіб, за умови, коли є розумні підстави очікувати його виконання (наприклад, справи «Осман проти Сполученого Королівства», «Маркс проти Бельгії», «Платформа «Ärtze für das Leben» проти Австрії»). Такий підхід, на думку Г. Христової, відтворює ідею непрямої «горизонтальної дії» Конвенції, тобто забезпечує можливість її застосування щодо відносин між приватними особами, але в контексті відповідальності держави за запобігання порушенням її вимог або встановлення та покарання винних осіб [714, с. 32], що є важливим в контексті нашого дослідження. *Отже, встановлення юридичної, зокрема й кримінальної, відповідальності за порушення права на приватне та сімейне життя як з боку суб'єктів владних повноважень, так і з боку приватних осіб, є елементом механізму забезпечення виконання позитивних зобов'язань держави України в сфері захисту прав людини і в такому розумінні є однім з приводів (підстав, умов) кримінально–правової охорони.*

Залежно від характеру дій, що має вжити держава позитивні зобов'язання поділяються на «субстантивні» (або сутнісні) та процедурні. До субстантивних належать ті, що вимагають первинних або предметних засобів, необхідних для того, щоб права людини здійснювалися та були захищені належним чином та у повному обсязі. До процедурних зобов'язань – ті, що вимагають належної організації юридичних процедур на національному рівні [582, с. 183]. Відповідно субстантивним зобов'язанням щодо охорони права на приватність слід визнавати створення національної нормативно–правової бази, що визначає та регулює засадничі положення щодо реалізації громадянами тих прав, що є частиною

комплексу права на недоторканність приватного та сімейного життя людини (приміром Закони України «Про захист персональних даних», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та ін.). Щодо інформаційного складника права на приватне життя, який передусім полягає в дотриманні принципів поширення відомостей про особу, збір та обробку персональних даних. Шляхом гарантування на національному рівні та ефективної реалізації необхідних засобів захисту інформаційної складової права на приватне життя людини має забезпечуватися виконання позитивного обов'язку держави в контексті дотримання ст. 8 Європейської Конвенції. Такими можна визначити: – визнання захищеності особи від втручання в її особисте та сімейне життя як принципу інформаційних відносин в державі (ст. 2 ЗУ «Про інформацію» [541]), заборону на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини та встановлення відповідальності за порушення законодавства про інформацію (дисциплінарної, цивільно–правової, адміністративної або кримінальної); – регламентовані ЗУ «Про захист персональних даних»: об'єкти захисту (персональні данні та конфіденційна інформація), загальні та особливі вимоги до обробки персональних даних; права суб'єкта персональних даних, підстави для обробки персональних даних, порядок збирання, накопичення, зберігання т поширення персональних даних, а також їх видалення та знищення, суб'єкти контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних, забезпечення захисту персональних даних, підстави обмеження дії цього закону тощо [539]. Утім фахівці оцінюють положення цього закону слабкими з позиції предметного захисту персональних даних в усіх сферах обігу та за взірець пропонують використовувати «усталене нормативне регулювання обігу персональних даних у Європейському Союзі» [208, с. 72]. Додатковими документами, що уточнюють порядок поводження з персональними даними, які є конфіденційною інформацією, є «Типовий порядок обробки персональних даних» [663],

«Порядок здійснення Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних» [447], «Порядок повідомлення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, про структурний підрозділ або відповідальну особу, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці, а також оприлюднення вказаної інформації» [449]. Важливість всебічного й чіткого нормативного врегулювання поводження з конфіденційною інформацією (у тому числі, персональними даними особи) на рівні закону, необхідність якого пов'язана з визначенням меж криміналізації суспільно–небезпечних діянь, що порушують приватне (особисте) життя людини.

Негативне зобов'язання держави в контексті захисту основних прав і свобод трактується як її зобов'язання утримуватися від втручання в права та свободи. Стосовно виконання приписів ст. 8 Конвенції право на повагу до приватного і сімейного життя на державі лежить обов'язок, згідно з яким державні органи та посадовці не повинні втручатися в приватне та/або сімейне життя особи, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Цей обов'язок визначний на конституційному рівні та деталізований (конкретизований) в низці законів.

Так само визначаються законні підстави та межі втручання, як от: невідкладні випадки, пов'язані із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, наявність мети запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо; інтереси національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. В Конституції згадуються й про інші випадки, передбачені законом, що вимагає

звернення до аналізу регуляторного законодавства, що визначає правові підстави такого втручання та уточнює мету (ціль) такого втручання в кожному конкретному випадку.

Так, в Законі України «Про оперативно–розшукову діяльність» установлено, що: 1) що проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з метою негласного виявлення та фіксації слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, мають здійснюватися згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України; 2) здійснення аудіо–, відеоконтролю особи, аудіо–, відеоконтролю місця, спостереження за особою, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться на підставі ухвали слідчого судді (п. 21 ст. 8) [549]. Зазначені вищі дії здійснюються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. Забезпеченням таємниці спілкування в кримінальному провадженні є саме недопущення зловживання процесуальними правами з боку представників державної влади та захист особи, держави та суспільства від кримінальних правопорушень за допомогою їх своєчасного виявлення методом втручання в приватне життя особи є ключовим завданням кримінально–процесуальних гарантій [273, с. 386].

Таким чином, законодавець окреслює межі дозволеної законом поведінки суб'єктів владних повноважень, визначаючі стандарти законного (легітимного) втручання, що може бути орієнтиром для формування ознак кримінального правопорушення та відображуватися в конструкції відповідної кримінально–правової норми.

Важливими в аспекті поваги до приватного життя є вимоги, сформульовані в п. 12 та п. 13 ст. 9 цього Закону, а саме, одержані внаслідок оперативно–розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені, а також вони не підлягають передачі і розголошенню. Недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя є засадами кримінального провадження згідно з ст. 7 КПК, сутність яких розкрита в статтях 13, 14 та 15 КПК. В ст. 31 ЗУ «Про національну поліцію» проникнення до житла чи іншого володіння особи передбачено в якості превентивного поліцейського заходу, який має здійснюватися за вмотивованим рішенням суду та передбачено виключний перелік підстав для подібної дії без рішення суду (рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; безпосереднє переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, припинення кримінального правопорушення, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні) (ст. 38) [547]. Згідно зі ст. 14 ЗУ «Про захист персональних даних» поширення персональних даних передбачає дії щодо передачі відомостей про фізичну особу за згодою суб'єкта персональних даних, крім випадків, визначених законом, і лише (якщо це необхідно) в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав людини та для проведення Всеукраїнського перепису населення [539]. Таким чином, перелічені вище умови тимчасового обмеження різного роду прав громадян, які є складовими приватного та сімейного життя людини є гарантіями законності реалізації заходів в ході оперативно–розшукової діяльності, та під час кримінального провадження в цілому, з боку представників влади, правоохоронних органів та суду є частиною механізму реалізації негативного обов'язку держави.

Отже практика ЄСПЛ, точніше правові позиції, сформовані як результат легального тлумачення положень Європейської конвенції, в яких і об'єктивується її дія, можуть визнаватися міжнародно–правовим джерелом кримінального права

України, кримінально–правової політики, утім не кримінального законодавства, оскільки не є нормами прямої (безпосередньої) дії, і в такому розумінні конвенційні приписи щодо забезпечення поваги на недоторканність приватного життя людини, розтлумачені ЄСПЛ в рішеннях (незалежно чи щодо України чи будь якої іншої держави–учасниці Конвенції) можуть визнаватися приводами криміналізації й визначати обсяг кримінально–правової охорони. Сформованість в правових позиціях ЄСПЛ двох основних підходів щодо розуміння «права на повагу до приватного життя особи», що передбачено в ст. 8, а саме як обов'язку держави не втручатися у приватну сферу людини (негативне зобов'язання) та як обов'язку здійснення державою активних дій щодо захисту цього права (позитивне зобов'язання) фактично об'єднує право на невтручання з боку держави в приватне життя людини та право на повагу, яке реалізується через створення дієвих механізмів захисту права приватності як з боку державних органів, так і приватних осіб [650, с.148]. Аналіз положень Європейської конвенції прав людини щодо поваги до приватного життя людини та його недоторканності свідчить про те, що в тексті цього документа негативні обов'язки держави в цій сфері окреслені імпліцитно, в той час як критерії оцінки та інтерпретації позитивних обов'язків держави формуються казуїстичною практикою ЄСПЛ. Окреслення меж дозволеної законом поведінки суб'єктів владних повноважень, визначає стандарти законного (легітимного) втручання в приватне та сімейне життя людини, і таким чином є орієнтиром для формування конструкцій відповідних кримінально–правових норм, які передбачають відповідальність за незаконне втручання в приватне та сімейне життя людини. Важливість всебічного нормативного врегулювання поводження з конфіденційною інформацією (персональними даними особи) на рівні закону безпосередньо пов'язана з визначенням чітких підстав та меж криміналізації суспільно–небезпечних діянь, що порушують суспільні відносини в сфері захисту персональних даних особи та є грубим втручання в приватне (особисте) життя людини. Таким чином, необхідність забезпечення реалізації та виконання негативних та позитивних обов'язків держави щодо дотримання ст. 8

Європейської конвенції виступає вагомим фактором (передумовою) криміналізації відповідних діянь як складової кримінально–правової охорони поваги до приватного та сімейного життя людини в Україні.

2.4. Сімейне життя людини як об'єкт кримінально–правової охорони

В попередніх підрозділах роботи акцент робився на визначення змісту та значення приватного (особистого) життя, формуванні його концепту, трансформації, відображенні в конституціях тощо. В той час як інша складова цього права – право на сімейне життя є питанням менш дослідженим. Наразі в кримінально–правових нормах, якими криміналізовано ті чи інші суспільно–небезпечні посягання на недоторканність приватного життя особи поняття «сімейне життя» особи не згадується. Між тим в низці міжнародно–правових документів щодо захисту прав і свобод людини мова йде саме про особисте та сімейне життя людини. Зокрема ст. 12 Загальної декларації прав людини проголошує заборону безпідставного втручання в особисте та сімейне життя, ст.17 МПГПП передбачає заборону свавільного або незаконного втручання в сімейне життя, ст. 8 Європейської конвенції декларує повагу до приватного та сімейного життя [236] як одне право – право на повагу до свого приватного і сімейного життя.

Між тим в кримінально–правовій доктрині України увага фокусується переважно на змісті поняття приватне життя особи, або ж приватне та сімейне життя особи згадуються фактично як неподільне поняття, без акцентування на змісті сімейного життя. На цей факт звертали увагу окремими вітчизняні дослідники, як от І.Б. Король, Зікрата О.А., Сосніна О.В. та ін. Висловлена думка щодо доцільності зміни назви ст. 182 КК України на «Умисне порушення таємниці особистого та сімейного життя» та зроблено висновок, що конституційні гарантії недоторканності права особистого і сімейного життя не в повній мірі співпадають із їх забезпеченням шляхом кримінально–правової охорони приватного життя людини. Так, В.О. Серьогін вважає, що право на

недоторканність сімейного життя, як і право на недоторканність житла та право на недоторканність кореспонденції, можна розглядати як дотичні до права на недоторканність приватного життя елементи, і як самостійні суміжні права [622, с. 95]. Тож доцільним є з'ясування підходів до розуміння категорій приватне життя, особисте життя та сімейне життя особи в правовій доктрині України з урахуванням змісту цих категорій в міжнародно–правових документах, що визначають стандарти забезпечення прав людини та рішень Європейського суду з прав людини. Прагматичне значення з'ясування цього питання полягає також в оцінці стану кримінально–правової охорони приватності через визначення доцільності/недоцільності існування конкуренції кримінально–правових норм, що передбачають незаконні дії з різного виду конфіденційною інформацією (таємниця усиновлення (удочеріння), лікарська таємниця тощо).

В ст. 32 Конституції України проголошено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [315]. В цивільному законодавстві поняття особисте життя та сімейне життя також розрізняються. Зокрема в ч.4 ст. 291 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) передбачено, що ніхто не має права втручатися у сімейне життя фізичної особи, крім випадків, передбачених Конституцією України. А право на особисте життя та його таємницю регламентовано в ст. 301 ЦК, де передбачено, що фізична особа має право на особисте життя (ч.1); сама визначає своє особисте життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб (ч.2); має право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя (ч.3); обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою (ч.4) [716].

Невтручання в приватне життя особи є однією з засад кримінального провадження (ст. 7), яка полягає в тому, що під час кримінального провадження кожному гарантується невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя (ст. 15 КПК України) [345]. Задля запобігання розголошення відомостей про особисте та сімейне життя слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення

кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини (п.3 ч.2 ст. 27 КПК).

Отже важливим аспектом застосування цієї норми кримінального процесуального закону є визначення які відомості стосуються приватного, а які сімейного життя людини.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» моніторинг способу життя здійснюється із додержанням законодавства про захист персональних даних та не повинен передбачати надмірного втручання у право на недоторканність особистого і сімейного життя особи (абз.1 ч.3 ст. 51–4) [535]. Тож очевидно, що на рівні законодавства визнаються такі складові приватного життя особи як особисте та сімейне життя. В ЗУ «Про інформацію» до конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження [541]. Вочевидь, що інформацію про сімейний стан та інформацію про сімейне життя особи, як визнану на міжнародному рівні складову приватного життя людини не можна ототожнювати. Так, сімейний (цивільний) стан є офіційною, державно стандартизованою формою, що описує стосунки людини зі значущими іншими у категоріях шлюбу (неодружиний[8]/одружений, незаміжна/заміжня, розлучений/ розлучена, вдівець/вдова) [278]. Утім шлюб є не єдиною формою існування сім'ї, а відтак і сімейного життя. Аналіз положень ст. 2, 3, 4, 7 та інших Сімейного кодексу України (далі – СКУ) [632] свідчить, що сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства, а регулювання сімейних відносин, здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя [632]. Безпосередньо СКУ визначаються засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і

[8] Зокрема, таким документом є довідка про сімейний стан (афідевіт) – нотаріально засвідчений документ, який підтверджує факт, що на даний момент особа не перебуває у шлюбі.

обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів.

Отже в аспекті кримінально–правової охорони приватного життя особи інформацію про сімейний стан особи як частину конфіденційної інформації слід визнати лише частиною інформації про сімейне життя особи, а відтак кримінально–правова охорона конфіденційної інформації щодо сімейного життя за унормованого змісту поняття конфіденційної інформації не може бути визнана повною та такою, що повністю відповідає міжнародно–правовим стандартам в сфері забезпечення прав людини. В правозастосовній діяльності при кримінально–правовій оцінці дій щодо незаконного поширення конфіденційної інформації остання трактується більш широко. До неї відносять не лише інформацію безпосередньо про сімейний стан, але й про склад сім'ї в цілому та персональні дані членів сім'ї. Хоча простежується складність в розмежуванні понять приватне життя, особисте життя та сімейне життя особи в процесі застосування кримінального закону. Нерідко у вироках не уточнюється якого саме приватного чи сімейного життя стосувалася інформація, яка незаконно збиралася та використовувалася [164].

Конституційний суд України визначає сімейне життя як особисті майнові та немайнові відносини між подружжям, іншими членами сім'ї, яке здійснюється на засадах, визначених у Сімейному кодексі України: кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя (частина четверта статті 4); ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України (ч. 5 ст. 5); регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя (ч.4 ст.7) та інше. КСУ виходить з того, що право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на

автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб [585].

Враховуючи, що сім'я є утворенням не виключно внаслідок укладення шлюбу, доцільним є визначення кола осіб (учасників), які ведуть сімейне життя. Так, з аналізу ст. 4 СКУ слідує, що такими особами визнаються: подружжя, батьки та діти, усиновлювачі та усиновлені особи, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, рідні брати та сестри, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок. СКУ регулює сімейні особисті немайнові та (або) майнові відносини між цими та іншими членами сім'ї, визначеними у ньому. Водночас СКУ не регулює сімейні відносини між двоюрідними братами та сестрами, тіткою, дядьком та племінницею, племінником і між іншими родичами за походженням. У зв'язку з цим виникає питання чи є стосунки між зазначеними особами сімейними стосунками, які підлягають кримінально–правовій охороні, чи якимось іншими? Зокрема ряд законів України поряд з поняттям «сім'я», «члени сім'ї» використовує поняття «близькі родичі». Так, в ст. 12 КПК згадуються «близькі родичі» та «члени сім'ї» (ст.12) [345]. В ЗУ «Про запобігання корупції» визначається коло осіб, які є близькими родичами і до яких віднесено зокрема: члени сім'ї суб'єкта декларування, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта (п.3ч.1 ст.1) [535]. В такому трактуванні сім'я, члени сім'ї визнаються близькими родичами поряд з іншими.

Також постає питання про можливість визнання втручанням саме в сімейне життя осіб, які проживають спільно без державної реєстрації шлюбу. Мова йде про так званий конкубінат, який відрізняється тривалістю, не анонімністю, відкритістю взаємин, відсутністю формальних перешкод до реєстрації

шлюбу [629, с. 54], і, на думку науковців, заслуговує на визнання такої форми співжиття саме як форми організації сімейного життя [376, с. 257]. Формально проживання таких осіб набуває таких ознак сім'ї в розумінні ч.2 ст. 3 СКУ як спільне проживання та пов'язаність спільним побутом, наявність таких фактичних шлюбних відносин потрібно доводити в суді як юридичний факт. Переважно при визнанні батьківства, стягненні аліментів на дитину, при поділі майна, визнання спадкоємцем та в інших справах, коли певні обставини не визнаються чи заперечуються [119, с.76]. Тож учасниками сімейних відносин визнаються: по–перше, особи, які перебувають у шлюбі, тобто сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану (ч.1 ст. 21 СКУ); по–друге, особи, які перебувають у фактичному шлюбі (без державної реєстрації) – за умови встановлення факту наявності / відсутності спільного проживання чоловіка та жінки однією сім'єю. Випадками існування стосунків, притаманних подружжю визнаються: ведення спільного господарства, наявність спільного бюджету та/або сумісної власності, набутої за час спільного проживання або в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти, взаємних прав і обов'язків приманних подружжю [407]; факт участі чоловіка та жінки у програмі штучного запліднення за репродуктивних технологій [407, с.7] тощо. Натомість не визнаються подружніми стосунками, хоча і свідчать про близькі відносини такі випадки як: факт реєстрації (проживання) жінки та чоловіка за однією адресою [407, с.30], факт перебування у близьких стосунках чоловіка та жінки без доведення факту ведення спільного господарства, наявності спільного бюджету та взаємних прав і обов'язків, притаманних подружжю; лише показання свідків та спільні фотографії [407, с.16], спільна присутність на святах та пересилання коштів [407, с.17], періодичний спільний відпочинок, проживання чоловіка і жінки за однією адресою, що пов'язане з поділом майна після розірвання шлюбу та відсутність іншого місця проживання тощо. *Тож незаконні дії щодо інформації про близькі стосунки таких осіб мають визнаватися конфіденційною інформацією про приватне, але не сімейне життя таких осіб.*

Крім вище зазначених категорій осіб, до членів сім'ї належить дитина і коли вона проживає в сім'ї своїх батьків і коли не проживає з ними спільно (ч.2 ст. 3 СКУ). Враховуючи положення ч.4 ст. 3 СКУ мова йде як про рідну дитину (кровне споріднення, так і усиновлену). Правом члена сім'ї наділена і одинока особа (ч.3 ст.3 СКУ). Конституційний Суд України, даючи офіційне тлумачення ч.1 та 2 статті 32 Конституції України, вважає, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь–які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [585]. В іншому рішенні КСУ, аналізуючи питання щодо поширення інформації про сімейне життя особи, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, врахував, що така інформація зазвичай стосується не лише цієї особи, а й інших осіб, зокрема членів її сім'ї, яким Конституція України теж гарантує право на невтручання в їх особисте і сімейне життя. Тому поширення даних про таких фізичних осіб – членів сім'ї, що можуть стати відомими в результаті поширення інформації про саму посадову особу, крім випадків, визначених законом, може призвести до порушення їх конституційних прав, зашкодити гідності, честі, діловій репутації тощо [585].

Вітчизняні дослідники вказують, що поняття «сімейне життя» отримало досить широке трактування у ЄСПЛ, з позиції якого воно не обмежується лише шлюбними відносинами, а може охоплювати інші фактичні «сімейні зв'язки», у тому числі коли особи живуть поза шлюбом, відносини між братами та сестрами, питання біологічного батьківства та встановлення походження та інші [375, с.44]. Вважаємо раціональною позицію, що оскільки для національної правової системи, яка визнає для себе обов'язковість практики Європейського суду з прав людини (ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477–IV), вирішення питання про належні стандарти врегулювання сімейних правовідносин не може відбуватися поза аналізом таких правових позицій вказаної інституції [730, с.45].

Водночас варто ураховувати, що трактовка поняття поваги до приватного та сімейного життя в практиці ЄСПЛ має більш універсальне розуміння, ніж приватного життя та сімейного життя як об'єкта кримінально–правової охорони, що обумовлено особливостями виконання позитивних та негативних обов'язків України щодо захисту прав людини відповідно до Європейської конвенції.

Серед правових позицій ЄСПЛ, які визначають його практику у вирішенні справ, пов'язаних із захистом саме сімейних відносин, називають наступні: поняття сім'ї у значенні ст. 8 Конвенції включає в себе не тільки зареєстровані подружні відносини, але й інші «сімейні» зв'язки, які передбачають, що їх учасники живуть спільно поза законним шлюбом (рішення у справі «Шальк і Копф проти Австрії» (Schalk and Kopf v. Austria) від 22 листопада 2010 р.) [590]; наявність або відсутність «сімейного життя», по суті, є питанням факту, що залежить від реального існування на практиці близьких особистих зв'язків, які можуть знаходити прояв, зокрема, у виявленні інтересу і визнанні батьком дитини до і після народження (рішення у справі «Леббінк проти Нідерландів» (Lebbink v. Netherlands) від 1 червня 2004 р.) [589]; відносини між співмешканцями в одностатевій парі, які перебувають у де–факто існуючих постійних стосунках, так само як і відносини в різностатевій парі в такій самій

ситуації, підпадають під визначення «сімейне життя» (рішення у справі Schalk і Kopf [590]).

У розумінні ст. 8 Конвенції та прецедентної практики Європейського суду з прав людини поняття «сімейне життя» охоплює існування сімейних зв'язків між подружжям, між неодруженими партнерами, між батьками і дітьми, між іншими родичами [669, с. 34]. Таким чином ЄСПЛ суд застосовує гнучкий підхід до інтерпретації сімейного життя, беручи до уваги різноманітність сімейних взаємин [730, с. 49]. Подібний підхід ЄСПЛ щодо трактування сімейного життя людини кореспондується із положенням національного законодавства Україні в більшій частині. Водночас згідно з чинним законодавством Україна не визнає одностатевих шлюбів, оскільки в ст. 51 Конституції України зазначено, що «шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка» [314].

Важливим є контекстуальний аспект (зміст) інформації про сімейне життя особи, відмінне від її особистого життя. Адже навіть в ст. 7 СКУ, яка визначає засади регулювання сімейних відносин, вказано, що воно здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя. ЄСПЛ до змісту сімейного життя в контексті ст. 8 Європейської конвенції відносить питання: шлюбу (зокрема шлюбів, що не відповідають звичаю, de facto співмешкання, одностатеві пари); батьківства (репродуктивні технології /право стати генетичними батьками); взаємовідносин батьків та дітей (взаємне спілкування, зв'язки між біологічною матір'ю і дітьми, зв'язки між біологічним батьком і дитиною, міжнародне викрадення дитини, питання усиновлення та удочеріння, прийомні сім'ї тощо); стосунки між братами і сестрами, бабою і дідом. Отже для визначення яка саме інформація, що збирається, поширюється, передається тощо є такою, що стосується сімейного життя людини слід ураховувати вказаний підхід ЄСПЛ, але у зв'язку з нормами чинного законодавства, як то Сімейного кодексу України, Цивільного кодексу України та ін. Зокрема це може бути інформація про: особисті немайнові права та обов'язки подружжя, їх реалізацію; права та обов'язки матері, батька і дитини (визначення

походження дитини, які перебувають у шлюб і між собою, визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюб і між собою, визнання батьківства за рішенням суду, оспорювання батьківства) тощо. Особливо чутливою є інформація щодо таємниці усиновлення, встановленої в ст. 226–228 СКУ передбачено підстави, порядок та механізм забезпечення таємниці усиновлення.

З приписів ч.1 ст. 226 СКУ слідує, що інформація про те, що певна особа перебуває на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, інформація про подання заяви про усиновлення та її розгляд, здійснення нагляду за дотриманням прав усиновленої дитини тощо визнається інформацією щодо усиновлення (таємницею усиновлення). Таким самим втручання в сімейне життя особи мають визнаватися незаконні дії з інформацією: про зміну відомостей про місце народження та дату народження дитини, що допускається на підставі ч.1 ст. 230 СКУ; про зміну прізвища та по батькові дитини, а також її ім’я на підставі ст.231 СКУ.

Забезпечення таємниці усиновлення регламентовано ст. 228 СКУ, в якій визначено коло осіб, які мають зберігати таємницю усиновлення – особи, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків доступна інформація щодо усиновлення та інші особи, яким став відомий факт усиновлення, зокрема і тоді, коли усиновлення для самої дитини не є таємним (ч.1). Наразі відповідальність за розголошення таємниці усиновлення передбачена ст.168 КК, норми якої є спеціальними щодо норм, передбачених ст. 182 КК України. Однак, ст. 168 КК не надає відповіді на питання якою має бути правова оцінка дій особи, яка розголосила таємницю усиновлення (удочеріння) не всупереч волі усиновителя (удочерителя), а всупереч волі усиновленої (удочереної) дитини, яка відповідно до ч.2 ст. 226 СКУ також має право на таємницю факту її усиновлення.

Схожою проблемою можна визнати, зокрема, й правову оцінку розповсюдження інформації про те, що подружжя вдалося до процедури застосування допоміжних репродуктивних технологій. Чи такі дії порушенням

недоторканності сімейного життя (ст.182 КК) незаконним розголошенням лікарської таємниці, передбаченої ст. 145 КК України. Адже умисне розголошення лікарської таємниці може бути вчинено лише особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки, а розголосити інформацію про таку процедуру може й особа, на яку не поширюється дія лікарської таємниці, приміром третя особа. Тож важливим в цьому аспекті є визначення суб'єкта відповідного кримінального правопорушення.

Отже в аспекті кримінально–правової охорони приватного життя особи *інформацію про сімейний* стан особи як частину конфіденційної інформації слід визнати лише *частиною інформації про сімейне життя особи*. Тож в процесі застосування кримінально–правової норми, передбаченої ст. 182 КК України суд має не обмежуватися поняттям конфіденційної інформації, наведеним в ч.2 ст.11 ЗУ «Про інформацію», але й враховувати позицію Конституційного Суду України, який в Рішенні від 30.10.1997 № 5–зп [595] відніс до конфіденційної інформації про фізичну особу, крім вказаної, ще й відомості про її майновий стан та інші персональні дані, а в Рішенні від 20 січня 2012 року № 2–рп/2012 визнав, що перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним [585].

2.5. Законність втручання в приватне та сімейне життя людини

Повага до приватного життя людини визнана на міжнародному рівні і є правовим стандартом в сфері прав людини. Конфіденційність, хоча і є загальнолюдською цінністю, не підлягає абсолютній охороні [55, с.214]. Правові орієнтири щодо визначення випадків втручання в це право. Зокрема в ст. 12 Загальної декларації прав людини передбачено, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на

захист закону від такого втручання або таких посягань, а в ст. 29 визначено підстави обмеження вказаних прав як то «При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [251].

Відповідно до ч. 2 ст. 8 Європейської конвенції з прав людини органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [236]. Згідно зі ст. 17 Міжнародного пакту «Ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію [381].

Таким чином в цих нормах сформульовані своєрідні гарантії захисту права на приватність через вказівку на виключні випадків втручання в реалізацію цього права. Указаний спектр причин є вичерпним, а це означає, що інші підстави не можуть бути виправданими у випадку порушення вказаного права [55, с.214].

Принцип невтручання в приватне життя людини безпосереднім чином пов'язаний з принципом верховенства права, одним із основних елементів якого є законність. В свою чергу законність має власні юридичні гарантії, а саме «передбачені законодавством спеціальні засоби впровадження, охорони і, в разі порушення, відновлення законності» [578, с. 176]. Характеризуючи останні П.М. Рабінович виокремлює серед них превентивні або попереджувальні гарантії, спрямовані на запобігання, недопущення юридичних правопорушень [578, с. 177]. Власне в цьому контексті вважаємо доцільним проаналізувати вітчизняну законодавчу базу, що унормовує суспільні відносини в сфері захисту приватного життя людини.

Важливим питанням в аспекті визначення обсягу криміналізації (кримінально–правової заборони), й відповідно меж кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя людини є з'ясування повноти та якості юридичних гарантій невтручання в приватне життя людини на конституційному та законодавчому рівні, орієнтуючись на вимогу юридичної визначеності норми права як принцип верховенства права.

Кримінально–правова охорона недоторканності приватного життя людини поширюється на випадки незаконного втручання в нього. Термін «незаконне» безпосередньо використовується в конструкції ч. 1 ст. 162 та ч. 1 ст. 182 КК, утім і дії, передбачені ст. 163 КК України оцінюються з позиції законності чи незаконності також. Відтак виправдане втручання, таке, що здійснюється згідно із законом знаходиться поза межами кримінально–правової охорони.

Першою умовою виправданості втручання у права, гарантоване статтею 8 Конвенції є те, що воно має бути передбачене законом. Будь–яке втручання у право особи на повагу до її приватного та сімейного життя становитиме порушення статті 8 Конвенції, якщо воно не здійснювалося «*згідно із законом*», не переслідувало легітимну ціль або цілі згідно з пунктом 2 та було «необхідним у демократичному суспільстві» у тому сенсі, що воно було пропорційним цілям, які мали бути досягнуті [592]. Під терміном «закон» слід розуміти як норми, встановлені писаним правом, так і правила, що сформувалися у прецедентному праві. Закон має відповідати якісним вимогам, насамперед, вимогам «доступності» та «передбачуваності» [704, с. 144]. Фахівці узагальнивши практику трактування ЄСПЛ поняття закону, дійшли висновку, що концепт терміну «закон» у практиці ЄСПЛ розкривається через широке його розуміння, яке близьке за своїм змістом до терміну «право», а тому такий термін охоплює як «писане право», що включає, крім закону, також і законодавчі акти нижчого рівня, у тому числі нормативні заходи, які приймаються професійними регулювальними органами в межах делегованих їм незалежних нормотворчих повноважень парламентом, так і неписане право [725, с. 55]. Утім оцінюючи це положення у співвідношенні з межами допустимого втручання органів влади в

здійснення передбачених Європейською конвенцією та Конституцією України прав осіб, зокрема й недоторканність приватного життя людини (ст. 30–32 Конституції України), його потрібно тлумачити звужено, оскільки дискреційні повноваження органів державної влади не можуть бути безмежними, а мають визначатися законом, тим більше повноваження щодо обмежень окремих конвенційних прав, в тому числі і в умовах воєнного стану. Зокрема, ЄСПЛ акцентує, що «закон має вказувати на обсяг будь–яких дискреційних повноважень компетентних органів, а також на спосіб їх здійснення з достатньою чіткістю», щоб «забезпечити особу достатнім захистом від свавільного втручання» [43]. З іншого боку п. 2 ст. 8, як і низка інших статей Європейської конвенції містить приписи, що обмеження прав, які ними гарантуються, можливі лише «відповідно до закону» (in accordance with the law). Загальновживаний алгоритм перевірки правомірності втручання у таких ситуаціях ЄСПЛ полягає в отримані чітких та однозначних відповідей на два запитання: по–перше, чи мало відповідне втручання правову підставу у національному законодавстві, тобто чи передбачене воно нормами національного законодавства; по–друге, чи відповідає таке законодавство вимогам до якості закону, що висуваються ЄСПЛ? Таким чином перевірка правомірності втручання представників влади в приватне життя людини має здійснюватися виключно з позиції передбачених національним законодавством, а не будь–яким іншим нормативно–правовим актом, підстав та повноважень. Конституційний суд тлумачить втручання «згідно з законом» виключно з позиції наявності підстави в національному законі, а також за умови, що такий закон відповідатиме принципу верховенства права, закріпленому в частині першій статті 8 Конституції України (абз. 6 підп. 2.2 п. 2 мотивувальної частини) [587]. В рішенні КС сформовано правову позицію згідно з якою, «положення частини другої статті 32 Основного Закону України передбачають вичерпні підстави можливого правомірного втручання в особисте та сімейне життя особи (в тому числі й тієї, яка займає посаду, пов’язану з функціями держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім’ї). Такими підставами є: згода особи на збирання, зберігання, використання та поширення

конфіденційної інформації стосовно неї, а також, у разі відсутності такої згоди, випадки, визначені законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [587].

Коло законів України, в яких визначаються підстави обмеження права на приватність (втручання) становлять зокрема наступні: Кримінальний процесуальний кодекс, «Про захист персональних даних» (ст. 29), «Про інформацію» (ст. 2), «Про соціальні послуги» (ст. 1), «Про зайнятість населення» (ст. 11), «Про звернення громадян» (ст. 10), «Про оперативно–розшукову діяльність» (ст. 9), «Про розвідку» (ст. 5), «Про контррозвідувальну діяльність» (п.6 ч.2 ст. 7), «Про Службу безпеки України» (ст. 5), «Про організаційно–правові основи боротьби з організованою злочинністю» та ін. Так, ЗУ «Про захист персональних даних», регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних. Хоча в ст. 3 цього закону визначено, що законодавство про захист персональних даних складають Конституція України, цей Закон, інші закони та підзаконні нормативно–правові акти, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, підстави та умови порушення права на приватне життя особи (втручання) визначаються виключно законами. В ст. 6 цього закону зазначено, що обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством (ч. 5), а також те, що не допускається обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. В цьому ж законі визначені й особливі вимоги до обробки персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого

життя, біометричних або генетичних даних. Такі особливості полягають в забороні їх обробки та визначені виключного переліку ситуацій, за яких така заборона не може бути застосована (ч. 2 ст. 7), зокрема; в цілях забезпечення ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів (в обсягах даних, зазначених у статті 7 Закону України «Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів») (ч. 6 ст. 7) та стосовно вироків суду, виконання завдань оперативно–розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом та здійснюється державним органом в межах його повноважень, визначених законом (ч. 7 ст. 7). Поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється у випадках, визначених законом, і лише (якщо це необхідно) в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав людини та для проведення Всеукраїнського перепису населення (ч. 2 ст. 14 ЗУ «Про захист персональних даних»).

Зазначені вище дані визнаються чутливою інформацією, обробка якої також забороняється крім тієї обробки, що здійснюється з метою виконання завдань оперативно–розшукової діяльності та інших видів діяльності відповідно до ЗУ "Про захист персональних даних". Утім наприклад в низці законів легітимна мета обробки таких даних зміщується з оперативно–розшукової діяльності на можливість їх обробки для попередження, розслідування, виявлення правопорушень та виконання кримінальних покарань.

Так, п. 6 ст. 7 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» передбачено, що виключно з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних та інших посягань на державну безпеку України, отримання інформації в інтересах контррозвідки на підставі відповідної контррозвідувальної справи органи, підрозділи та співробітники Служби безпеки України мають право здійснювати ідентифікацію осіб з використанням *геномної інформації людини*, зокрема, здійснювати відбір, зберігання біологічного матеріалу та обробку геномної інформації людини, а також проводити або ініціювати проведення молекулярно–генетичної експертизи (дослідження),

створювати, вести та адмініструвати базу даних геномної інформації людини. Геномна інформація людини, встановлена із зазначеного біологічного матеріалу, вноситься лише до бази даних геномної інформації людини та використовується спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності у межах його завдань та повноважень [542]. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [527] геномна інформація людини (далі – геномна інформація) – відомості про генетичні ознаки людини[9]. Обробка геномної інформації людини – будь–яка дія або сукупність дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, поновлення, пошук, використання і поширення (розповсюдження, передача) знеособлених персональних даних про особу, якій належить геномна інформація, а також знищення геномної інформації.

Відповідно до ст. 5 цього закону обов'язковій державній реєстрації підлягає геномна інформація:

1) осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні умисних тяжких чи особливо тяжких злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, або стосовно яких обвинувальний акт у кримінальних провадженнях зазначеної категорії злочинів передано до суду;

2) осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння або злочини проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, та до яких за рішенням суду застосовані примусові заходи медичного характеру;

---

[9] В Директиві ЄС 2016/ 680 використовується термін не геномна інформація, а «генетичні дані» , які означають персональні дані, пов'язані з успадкованими або набутими генетичними характеристиками фізичної особи, які дають унікальну інформацію про фізіологію чи здоров'я цієї фізичної особи та які є результатом, зокрема, аналізу біологічного зразка відповідної фізичної особи;

3) осіб, засуджених за вчинення умисних злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;

4) установлена з біологічного матеріалу, отриманого під час проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, та неідентифікована;

5) невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини, відомості про виявлення яких унесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 Кримінального процесуального кодексу України;

6) встановлена з раніше відібраних біологічних зразків осіб, зниклих безвісти, або біологічного матеріалу з особистих речей осіб, зниклих безвісти, відомості щодо яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 Кримінального процесуального кодексу України;

7) осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.

Отже, порівняно з п.7 ч.1 ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних», яка в загальному вигляді визначає можливість обробки таких чутливих персональних даних щодо вироків суду, виконання завдань оперативно–розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом та здійснюється державним органом в межах його повноважень, визначених законом, визначення підстав такої обробки в ЗУ «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» є більш детальним та чітким, отже в більшій мірі відповідає вимогам правової визначеності [421, с.243]. Обробка персональних даних, пов'язаних з опрацюванням геномної інформації, здійснюється виключно для досягнення

мети, визначеної цим Законом, з урахуванням вимог законодавства України про захист персональних даних (ст.15) [527].

ЄСПЛ в низці рішень сформував позицію, що попередження, розслідування, виявлення правопорушень є виправданою метою обмеження права на особисте життя та обробки персональних даних, за умови забезпечення належного балансу між публічними та приватними інтересами. Тому в ЗУ «Про державну реєстрацію геномної інформації» міститься низка таких гарантій, зокрема знеособлення генетичних ознак людини та відомостей про них, визначення строків зберігання таких даних, після чого вони мають знижуватися та ін. Разом з тим фахівці звертають увагу на занадто узагальнений перелік (широке коло) кримінальних правопорушень[10] за вчинення яких передбачено збір геномної інформації щодо осіб, що є недоцільним, оскільки збір цих даних не сприяє досягненню мети закону та становить невиправдане втручання в особисте життя цих осіб. Альтернативною такому способу визначення групи осіб, чию геномну інформацію буде збирати держава, може бути постатейне визначення із виключенням видів злочинів, які не потребують такого виду доказів при розслідуванні [389].

Підстави та порядок збору, використання та обробки біометричних даних регулюється низкою нормативних актів: Цивільний кодекс України; ЗУ України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [533], ЗУ «Про захист персональних даних»; ЗУ «Про інформацію»; ЗУ «Про правовий статус іноземців і осіб без громадянства»; ЗУ «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або особливого захисту»; Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства, затверджене постановою КМУ від 27.12.2017 р.

[10] Зокрема, за термінологією законопроєкту, слід збирати дані осіб, засуджених за залишення в небезпеці (стаття 135 Кримінального кодексу), незаконні аборти та стерилізацію (стаття 134 Кримінального кодексу), незаконну лікувальну діяльність (стаття 138 Кримінального кодексу), експлуатацію дітей (стаття 150 Кримінального кодексу), незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги (стаття 151 Кримінального кодексу) тощо

№1073 [438]; Інструкція про порядок фіксації біометричних даних (параметрів) іноземців та осіб без громадянства посадовими особами Державної міграційної служби України, її територіальних органів і територіальних підрозділів, затверджена наказом МВС України від 23.11.2018 р. № 944 [277].

Захист персональних даних забезпечується зокрема: 1) через зобов'язання забезпечення захисту цих даних від випадкових втрати або знищення, від незаконної обробки, у тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних володільцями, розпорядниками персональних даних та третіми особи. Обмеження дії статей 6, 7 і 8 Закону України «Про захист персональних даних» може здійснюватися у випадках, передбачених законом, наскільки це необхідно у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, економічного добробуту або захисту прав і свобод суб'єктів персональних даних чи інших осіб. В цілому таке положення кореспондується з приписами ст. 9 Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 року, де визначено, що відхилення від положень статей 5 (якість даних), 6 (особливі категорії даних) та 8 (додаткові гарантії для суб'єкта даних) цієї Конвенції дозволяється тоді, коли таке відхилення передбачене законодавством Сторони та є в демократичному суспільстві необхідним заходом, спрямованим на: a) захист державної та громадської безпеки, фінансових інтересів Держави або на боротьбу з кримінальними правопорушеннями; b) захист суб'єкта даних або прав і свобод інших людей [299]. У зв'язку з чим актуалізується питання визначення чіткого переліку персональних даних, обробка яких передбачена нормативно–правовим актом. До недоліків проектів нормативно–правових актів, якими передбачено підстави обробки персональних даних відносять наступні: відсутність в таких проектах переліку персональних даних, обробка яких визначається конкретним актом, адже використання в тексті для їх позначення узагальнених формулювань накшталт «тощо», «інші», «додаткова інформація» створює ситуацію правової невизначеності; відсутність або нечітке визначення мети обробки персональних даних, що суперечить положенням статті 6 ЗУ «Про захист персональних даних»; порушення

принципів відповідності, адекватності та не надмірності обробки персональних даних, що в сукупності з правовою невизначеністю суперечить положенням Конституції України, Закону України «Про захист персональних даних» та практиці Європейського Суду з прав людини і може спричинити порушення права особи на приватність [664, с. 2–4].

Між принципами невтручання в право на повагу до приватності та принципами обробки персональних даних, викладених у Конвенції проводяться чіткі паралелі, зважаючи на те, що «принципи справедливості та законності очевидно близькі вимозі Конвенції про те, що втручання повинне «базуватися на законі». Як втручання за Конвенцією, так і обробка повинні переслідувати легітимну мету та бути необхідними для її досягнення» [120, с. 33]. Водночас в практичній діяльності виникають проблемні питання щодо встановлення правомірності обробки персональних даних за умови, що особи не надає згоди на обробку персональних даних, а законом вимоги щодо можливості вчинення таких дій без згоди особи не передбачені. Так, вирішуючи справу Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що норми ЗУ № 5492–VI [533] на відміну від норм Положення № 2503–XII (теж діючого на момент виникнення правовідносин) не тільки звужують, але фактично скасовують право громадянина на отримання паспорту у вигляді паспортної книжечки без безконтактного електронного носія персональних даних, який містить кодування його прізвища, ім’я та по–батькові та залишають тільки право на отримання паспорта громадянина України, який містить безконтактний електронний носій. Зазначене допускає свавільне втручання у право на приватне життя, у контексті неможливості реалізації права на власне ім’я, що становить порушення ст. 8 Конвенції [461].

В ст. 5 ЗУ «Про Службу безпеки України» визначено, що органи і співробітники Служби безпеки України повинні не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини. У виняткових випадках з метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені у порядку і межах, визначених Конституцією

та законами України [563]. Мова йде про закони України «Про оперативно–розшукову діяльність» та про Кримінальний процесуальний кодекс, позаяк в ст. 25 цього закону визначено право СБУ, по–перше, заходити в жилі, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх в порядку, передбаченому КПК за наявності підстави – безпосередньому припиненні кримінальних правопорушень, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України та переслідуванні осіб, що підозрюються у їх вчиненні (ч. 7); по – друге, проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному ЗУ «Про оперативно–розшукову діяльність» (ч. 8). В статті 25 ЗУ «Про розвідку» [561], серед основних засад додержання прав і свобод людини під час здійснення розвідувальної діяльності, визначено, що конфіденційна інформація про особу, не підлягає розголошенню, крім випадків, визначених законом. Судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час здійснення розвідувальної діяльності, відповідно до п. 9–1 ст. 29 здійснює ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» голова апеляційного суду [573]. Уповноважений суддя, розглядаючи клопотання про надання дозволу на проведення розвідувальних заходів, встановлює достатність та обґрунтованість підстав для надання такого дозволу, про що постановляє відповідну ухвалу, в якій повинні містити такі відомості, що визначають межі втручання в приватне життя (ч. 5, 6 ст. 16 цього закону).

В ст. 10 ЗУ «Про звернення громадян» передбачена заборона розголошення відомостей, що містяться в зверненні про особисте життя громадян без їх згоди та з’ясування даних про особу громадянина, які не стосуються звернення [540].

В статті 7 ЗУ «Про доступ до судових рішень» передбачена заборона розголошення наступних відомостей, що містяться в текстах судових рішень, відкритих для загального доступу: 1) місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, номери телефонів чи інших засобів зв’язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікової картки платника податків, реквізити документів, що посвідчують особу, унікальні номери запису в Єдиному державному демографічному реєстрі; 2) реєстраційні номери

транспортних засобів; 3) номери банківських рахунків, номери платіжних карток; 4) інформація, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися у закритому судовому засіданні; 5) інші відомості, що дають можливість ідентифікувати фізичну особу [530].

Нормативна конструкція «згідно з законом» не може тлумачитися ширше, ніж в межах розуміння закону як нормативно–правового акту, відповідно до ст. 10 ЗУ «Про правотворчу діяльність», де зазначається, що закон «це нормативно–правовий акт, прийнятий Верховною Радою України та (або) на всеукраїнському референдумі в установленому Конституцією України та законом порядку, що регулює найбільш важливі суспільні відносини» (ч. 1 ст. 10) [553]. Системний аналіз статей вказаного закону свідчить, що такий закон є первинним за формою (ст. 12) і інші форми законодавства, визначені в ст. 9 ЗУ «Про правотворчу діяльність» не включаються в поняття закону[11].

Важливою характеристикою закону, який є підставою правомірного (законного) втручання в приватне життя людини, вимога його відповідності критерію якості. По суті це означає, що такий закон має бути доступним особі, якої стосується, та передбачуваним у частині наслідків його застосування (рішення у справі «Аманн проти Швейцарії», заява № 28341/95, п. 48) [640]. ЄСПЛ в своїх рішеннях сформував стандарти доступності та передбачуваності пов’язав перший з фактом оприлюднення закону, а другий (передбачуваність) – з чіткістю. Для виконання обов’язку передбачуваності закон повинен бути сформульованим достатньо чітко для того, аби індивіди могли правильно встановити обставини та умови, за яких державні органи уповноважені застосувати будь–який з таких заходів [43]. Ці стандарти в цілому знайшли відображення в вимогах щодо порядку доведення нормативно–правових актів до

[11] постанови Верховної Ради України, що містять норми права; укази Президента України, що містять норми права; постанови Кабінету Міністрів України, що містять норми права; г) накази міністерств, що містять норми права; ґ) акти інших державних органів, що містять норми права; д) постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постанови Ради міністрів Автономної Республіки Крим, накази міністерств Автономної Республіки Крим, що містять норми права; е) розпорядження голів місцевих державних адміністрацій (з урахуванням особливостей, визначених ст. 7 цього Закону), накази керівників структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, що містять норми права; є) акти органів місцевого самоврядування, що містять норми права, з урахуванням особливостей, визначених статтею 7 цього Закону

відома населення (статті 48, 49) та загальних засад техніки нормопроектування, передбачених в статтях 31–42 ЗУ «Про правотворчу діяльність». Так, в ст. 48 цього Закону передбачено, що нормативно–правові акти після їх прийняття (видання) та підписання доводяться до відома населення шляхом: 1) офіційного оприлюднення (для законів України); 2) опублікування в офіційних друкованих виданнях суб'єктів правотворчої діяльності; 3) розміщення на офіційних веб–сайтах суб'єктів правотворчої діяльності; 4) оголошення у медіа (критерій оприлюднення).

Головними ж вимогами щодо змісту нормативно–правового акту визначені такі як: 1) однозначність їх розуміння (ясність, точність, доступність для розуміння та реалізації); 2) передбачуваність (прогнозованість) результатів їх реалізації; 3) їх відповідність нормативно–правовим актам вищої юридичної сили та узгодженості з нормативно–правовими актами рівної юридичної сили; 4) уніфікованість вжитої в них термінології; 5) спорідненість та логічність послідовності їх викладення (ст. 34) (критерій чіткості).

Відповідно до ч. 3 Указу Президента України, у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [504]. У зв'язку з чим Україна повідомила про частковий відступ від Європейської конвенції з прав людини [44].

Відповідно до статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», на території, де введено воєнний стан, військове командування може в межах тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина запроваджувати заходи правового режиму воєнного стану. Серед кола таких заборон та установлень визначено, зокрема, встановлення для

фізичних і юридичних осіб військово–квартирної повинності з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу сил цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ у порядку, визначеному КМУ України (п. 17) [552]. Можливість застосування відповідного заходу і зумовлює необхідність відступу від зобов'язань, передбачених статтею 17 МПГПП та статтею 8 Європейської конвенції.

Отже, Україна, приєднавшись до Європейської конвенції прав людини, взяла на себе негативні зобов'язання щодо створення юридичних гарантій поваги та невтручання в приватне життя людини, першочергово з боку представників влади. Такими юридичними гарантіями визнаються визначені національним законодавством випадки законного (правомірного) втручання в приватне життя особи у виключних випадках і з виключними цілями. Такими є і конституційні гарантії, які містяться в приписах норм, передбачених ст. 30–32 Конституції, і гарантії, які розвивають конституційні положення в регуляторному (галузевому) законодавстві через: заборону розголошення відомостей про приватне життя особи; встановлення особливого порядку збору, обробки, поширення та передачі конфіденційної інформації; визначення підстав втручання в приватне життя людини в процесі реалізації повноважень органів влади (гласні та негласні оперативно–розшукові заходи, примусове проникнення до житла тощо); судовий контроль за дотримання прав і свобод людини при здійсненні розвідувальної діяльності тощо. Незважаючи на те, що трактування ЄСПЛ поняття закону, є широким, таким, що близьке за змістом до терміну «право», оцінюючи це положення у співвідношенні з межами допустимого втручання органів влади в здійснення передбачених Європейською конвенцією та Конституцією України прав осіб, зокрема й недоторканність приватного життя людини (ст. 30–32 Конституції України), його потрібно тлумачити звужено, оскільки дискреційні повноваження органів державної влади не можуть бути безмежними, а мають визначатися законом, тим більше повноваження щодо обмежень окремих конвенційних прав, в тому числі і в умовах воєнного стану. Проаналізоване

національне законодавство, яке визначає чіткі вичерпні підстави правомірного втручання в приватне життя особи, у тому числі і з позиції відповідності такого законодавства вимогам якості закони, на які орієнтує в своїх рішеннях ЄСПЛ. Зроблено висновок, що перевірка правомірності втручання представників влади в приватне життя людини має здійснюватися виключно з позиції передбачених національним законодавством, а не будь–яким іншим нормативно–правовим актом, підстав та повноважень. Важливою характеристикою закону, який є підставою правомірного (законного) втручання в приватне життя людини, вимога його відповідності критерію якості. По суті це означає, що такий закон має бути доступним особі, якої стосується, та передбачуваним у частині наслідків його застосування.

Висновки до розділу 2

Кримінально–правова охорона може бути визнана складовою механізму кримінально–правового регулювання, яка проявляється в таких елементах зазначеного вище механізму як нормативна основа (статті КК, які передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини), юридичний факт (вчинення відповідного діяння та повідомлення про нього в правоохоронний орган) та акт застосування (обвинувальний вирок суду, ухвала про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності тощо). Темпоральні (часові) межі кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя людини, враховуючи її реалізацію на різних рівнях (нормативний та індивідуальний (правозастосовний) що не дозволяє визначити єдині темпоральні межі такої охорони для двох рівнів, різняться. На нормативному рівні реалізація охорони визначається такими факторами як криміналізація та декриміналізація діяння чи визнання положень кримінального закону неконституційними Конституційним Судом України. На правозастосовному (індивідуальному) рівні охорона пов’язується з юридичним фактом (вчинення кримінального правопорушення або суспільно–небезпечного

діяння, яке не є кримінальним правопорушенням), який встановлений судом у відповідному акті правозастосування (обвинувальному вироку, ухвалі), застосуванням заходів кримінально–правового характеру та їх закінченням (залежно від виду такого заходу) або ж настанням інших обставин, що остаточно припиняють дію таких заходів (смерть особи). На підставі співставлення передумов розробки КК 2001 року та проєкту нового КК України, з'ясовано, що окремі з них генерували передумови криміналізації посягань на приватне та сімейне життя людини та визначають можливості збереження наступності в питаннях їх кримінально–правової охорони в майбутньому, а саме: серед соціальних передумов – початок та подальше формування потужного громадянського суспільства в Україні, основою якого виступають, серед іншого, демократичні громадянські суспільні цінності, а також правова захищеність громадян, зміна в ієрархії соціальних цінностей та визнання прав людини сучасними фундаментальними цінностями; серед міжнародних – укладення та ратифікація міжнародних договорів, що містили зобов'язання в сфері захисту прав людини, та у сфері кримінального права зокрема, загальносвітові та регіональні (європейські) тенденції розвитку національного кримінального законодавства окремих країн, виконання Україною численних рішень ЄСПЛ; серед правових – ухвалення Конституції України 28 червня 1996 року, яка діє сьогодні, розвиток змісту та гарантій прав людини; серед кримінологічних передумов – поява нових та істотна модифікація раніше відомих форм злочинності (зокрема комп'ютерної), серед доктринальних умов – дослідження науковцями проблем практичного застосування приписів кримінального законодавства, зростання можливостей щодо дослідження та рецепції іноземного досвіду кримінально–правового регулювання суспільних відносин, прагнення наукової спільноти надати допомогу відповідним органам законодавчої, виконавчої і судової влади в удосконаленні кримінального законодавства та практики його застосування.

Приводами криміналізації діянь, що посягають на приватне та сімейне життя людини (повагу, недоторканність) визначені наступні: 1) забезпечення

реалізації положень ст.30–32 Конституції України та інших законів України; 2) створення належного механізму кримінально–правової охорони цих прав задля ефективної та безперешкодної (вільної) їх реалізації, недопущення втручання боку органів влади та посягань з боку інших осіб; 3) виконання зобов'язань за чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України відповідно до ст. 9 Конституції України. Підставою криміналізації є суспільна небезпечність посягань на приватне та сімейне життя людини, яка полягає в порушенні вказаних прав у спосіб, за якого вони не можуть бути відновлені, завдаючи тим самим шкоду людині.

Практика ЄСПЛ, точніше правові позиції, сформовані як результат легального тлумачення положень Європейської конвенції, в яких і об'єктивується її дія, можуть визнаватися міжнародно–правовим джерелом кримінального права України, кримінально–правової політики, утім не кримінального законодавства, оскільки не є нормами прямої (безпосередньої) дії, і в такому розумінні конвенційні приписи щодо забезпечення поваги на недоторканність приватного життя людини, розтлумачені ЄСПЛ в рішеннях (незалежно чи щодо України чи будь якої іншої держави–учасниці Конвенції) можуть визнаватися приводами криміналізації й визначати обсяг кримінально–правової охорони.

Сформованість в правових позиціях ЄСПЛ двох основних підходів щодо розуміння «права на повагу до приватного життя особи», що передбачено в ст. 8, а саме як обов'язку держави не втручатися у приватну сферу людини (негативне зобов'язання) та як обов'язку здійснення державою активних дій щодо захисту цього права (позитивне зобов'язання) фактично об'єднує право на невтручання з боку держави в приватне життя людини та право на повагу, яке реалізується через створення дієвих механізмів захисту права приватності як з боку державних органів, так і приватних осіб. Аналіз положень Європейської конвенції прав людини щодо поваги до приватного життя людини та його недоторканності свідчить про те, що в тексті цього документа негативні обов'язки держави в цій сфері окреслені імпліцитно, в той час як критерії оцінки та інтерпретації позитивних обов'язків держави формуються казуїстичною практикою ЄСПЛ.

Окреслення меж дозволеної законом поведінки суб'єктів владних повноважень, визначає стандарти законного (легітимного) втручання в приватне та сімейне життя людини, і таким чином є орієнтиром для формування конструкцій відповідних кримінально–правових норм, які передбачають відповідальність за незаконне втручання в приватне та сімейне життя людини. Важливість всебічного нормативного врегулювання поводження з конфіденційною інформацією (персональними даними особи) на рівні закону безпосередньо пов'язана з визначенням чітких підстав та меж криміналізації суспільно–небезпечних діянь, що порушують суспільні відносини в сфері захисту персональних даних особи та є грубим втручання в приватне (особисте) життя людини. Таким чином, необхідність забезпечення реалізації та виконання негативних та позитивних обов'язків держави щодо дотримання ст. 8 Європейської конвенції виступає вагомим фактором (передумовою) криміналізації відповідних діянь як складової кримінально–правової охорони поваги до приватного та сімейного життя людини в Україні.

В аспекті кримінально–правової охорони приватного життя особи інформацію про сімейний стан особи як частину конфіденційної інформації слід визнати лише частиною інформації про сімейне життя особи. Тож в процесі застосування кримінально–правової норми, передбаченої ст. 182 КК України суд має не обмежуватися поняттям конфіденційної інформації, наведеним в ч.2 ст.11 ЗУ «Про інформацію», але й враховувати позицію Конституційного Суду України, який відніс до конфіденційної інформації про фізичну особу, крім вказаної, ще й відомості про її майновий стан та інші персональні дані (Рішення від 30.10.1997 № 5–зп) та визнав, що перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним (Рішення від 20 січня 2012 року № 2–рп/2012).

Україна, приєднавшись до Європейської конвенції прав людини, взяла на себе негативні зобов'язання щодо створення юридичних гарантій поваги та невтручання в приватне життя людини, першочергово, з боку представників влади. Такими юридичними гарантіями визнаються визначені національним

законодавством випадки законного (правомірного) втручання в приватне життя особи у виключних випадках і з виключними цілями. Такими є і конституційні гарантії, які містяться в приписах норм, передбачених ст. 30–32 Конституції, і гарантії, які розвивають конституційні положення в регуляторному (галузевому) законодавстві через: заборону розголошення відомостей про приватне життя особи; встановлення особливого порядку збору, обробки, поширення та передачі конфіденційної інформації; визначення підстав втручання в приватне життя людини в процесі реалізації повноважень органів влади (гласні та негласні оперативно–розшукові заходи, примусове проникнення до житла тощо); судовий контроль за дотримання прав і свобод людини при здійсненні розвідувальної діяльності тощо. Незважаючи на те, що трактування ЄСПЛ поняття закону, є широким, таким, що близьке за змістом до терміну «право», оцінюючи це положення у співвідношенні з межами допустимого втручання органів влади в здійснення передбачених Європейською конвенцією та Конституцією України прав осіб, зокрема й недоторканність приватного життя людини (ст. 30–32 Конституції України), його потрібно тлумачити звужено, оскільки дискреційні повноваження органів державної влади не можуть бути безмежними, а мають визначатися законом, тим більше повноваження щодо обмежень окремих конвенційних прав, в тому числі і в умовах воєнного стану. Проаналізоване національне законодавство, яке визначає чіткі вичерпні підстави правомірного втручання в приватне життя особи, у тому числі і з позиції відповідності такого законодавства вимогам якості закони, на які орієнтує в своїх рішеннях ЄСПЛ. Зроблено висновок, що перевірка правомірності втручання представників влади в приватне життя людини має здійснюватися виключно з позиції передбачених національним законодавством, а не будь–яким іншим нормативно–правовим актом, підстав та повноважень. Важливою характеристикою закону, який є підставою правомірного (законного) втручання в приватне життя людини, вимога його відповідності критерію якості.

РОЗДІЛ 3
КРИМІНАЛЬНО–ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ПРИВАТНЕ ТА СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ РОЗДІЛОМ V ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ

3.1. Види кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини

Розроблено чимало концепцій об’єкта кримінальних правопорушень, у межах яких цей об’єкт позначається по–різному: як суспільні відносини (В.І. Борисов, М.Й. Коржанський, Є.В. Лащук, А.В. Савченко, В.Я. Тацій та ін.); правовідносини (Лихова С.Я.); сфера життєдіяльності людей (В.П. Ємельянов); життєвий інтерес, охоронюваний правом; соціальна цінність (П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко та ін.); законний інтерес; правове благо; соціальна безпека; права та свободи людини і громадянина; соціальна оболонка суспільних відносин (В.М. Трубников); соціальні блага (благо) (С.Б. Гавриш, А.Ф. Зелінський, В.М. Куц, В.О. Навроцький); благо/цінності (П.С. Берзін); система цінностей, належних суб’єктам правового обороту; правовідносини; правопорядок; людина тощо [235, с.146]. Довготривалі дискусії розробників та послідовників тієї чи іншої концепції, пошук сильних та слабких сторін концепцій, а тим більше фактично відсутність можливості будь якої перевірки гіпотез (засновок) щодо раціональності того чи іншого розуміння об’єкту кримінального правопорушення, якщо розглядати його з логічної точки зору як прийому пізнавальної діяльності людини, форми мислення, що є здогадом, тобто, положенням, яке тимчасово вважається можливо істинним, поки не встановлена істина, і яку не можна перевірити експериментальним шляхом, закономірно призвела до розуміння того, що жодну з таких концепцій не варто визнавати однозначно допустимою чи, навпаки неправильною (хибною). Тож варто погодитися з позицією тих вчених, які визнають цей факт і говорять про неможливість вироблення універсального підходу до визначення змісту такого

феномена як об’єкт кримінального правопорушення (П. П. Андрушко, В.О. Навроцький та ін.). Тож на сьогодні кримінально–правова наука функціонує на засадах плюралізму, а не монізму, яка тривалий час переважала в радянський період розвитку кримінального права, в дослідженні об’єкту кримінального правопорушення, що дозволяє дотримуватися дослідникам оптимальної в межах конкретного дослідження концепції. Чим і послуговуються сучасні дослідники. Так, про це прямо говорить А.В. Андрушко, вказуючи, що саме «ціннісна теорія об’єкту злочину є оптимальною для визначення об’єкту злочинів проти волі, честі і гідності особи» [95 с. 119], підкреслюючи, що ці соціальні цінності визнаються найвищими на конституційному рівні. Цілком зважена позиція, яка ґрунтується на концепті визнання об’єктом кримінального правопорушення саме соціальних цінностей, яким завдається шкода або створюється загроза їх заподіяння. Одним з прихильників цієї концепції є П.П. Андрушко, який при цьому розмежовує об’єкт кримінального правопорушення та об’єкт кримінально–правової охорони. Таким об’єктом він вважає ті цінності, які законодавцем беруться під охорону шляхом прийняття кримінально–правової норми, тобто цінності, які потенційно можуть стати об’єктом злочину (злочинного посягання), а це: а) права, свободи й правоохоронні інтереси фізичних осіб; б) правоохоронні інтереси юридичних осіб, суспільства (громадські інтереси), територіальних громад, об’єднань громадян, органів місцевого самоврядування та держави; в) права потерпілих (фізичні та юридичні особи, суспільство й держава); г) соціальні зв’язки між членами суспільства з приводу реалізації належних їм прав, свобод та інтересів, у тому числі у формі правовідносин у разі їх врегулювання нормами права. Об’єктом конкретного злочину може бути частина цінностей, які є об’єктом кримінально–правової охорони кримінально–правової норми, а об’єктом «злочинного посягання» є соціальні цінності, цілеспрямоване посягання на які здійснюється шляхом вчинення умисних діянь [97, с. 10]. Не заперечуючи в цілому щодо набору соціальних цінностей, які можуть бути взяті під охорону кримінального закону, і яким в подальшому може бути заподіяна шкода, що перетворить ці соціальні

цінності вже безпосередньо в об'єкт конкретного кримінального правопорушення, варто уточнити окремі з них. Зокрема мова піде про наступні з них: права, свободи й правоохоронні інтереси фізичних осіб та права потерпілих (фізичні та юридичні особи, суспільство й держава). З аналізу змісту ст. 55 Кримінального процесуального кодексу зрозуміло, що статус потерпілого набувається в кримінальному провадженні фізичною особою, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридичною особою, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратором за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [345]. З'ясування суті того чи іншого виду потерпілого в кримінальному праві має значення для встановлення соціальної природи відповідного злочину; з'ясування його характеру та ступеня суспільної небезпечності; вирішення питань про криміналізацію чи декриміналізацію діяння, диференціацію кримінальної відповідальності; розмежування злочинів, їх кваліфікації; призначення покарання; а також для вирішення питань чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі та звільнення від кримінальної відповідальності [618, с.54]. Науковці акцентують, що одна й та сама дефініція поняття «потерпілий» не може повною мірою задовольняти інтереси кримінального та кримінального процесуального права, пропонуючи при цьому категорії осіб, яких слід вважати потерпілими у зв'язку із заподіянням їм певного виду шкоди, визначення, що містяться у КК і КПК України слід уніфікувати [666, с. 191]. Такий підхід підтриманий і іншими науковцями [135, с. 130]. Пропонується навіть внести наступні зміни та доповнення до ч. 1 ст. 55 КПК України: «Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням чи суспільно небезпечним діянням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди або щодо якої створена загроза заподіяння такої шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням чи суспільно небезпечним діянням завдано майнової або

немайнової шкоди» [100, с.201]. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Коло прав потерпілої особи, у тому числі під час досудового розслідування, під час судового провадження в будь–якій інстанції, визначаються в ст. 56 КПК. Утім зрозуміло, що зазначені в цій статті права пов'язуються виключно з правовим статусом особи, яка визнана потерпілою в кримінальному провадженні, а відтак не можуть визнаватися частиною тих прав фізичної чи юридичної особи, які є об'єктом кримінально–правової охорони в контексті розуміння ст. 1 КК України. Коли злочином заподіюється шкода тій чи інший цінності, тим самим ним заподіюється шкода і певному соціальному суб'єктові, який є потерпілим від злочину. Відповідно до цього в кримінальному праві потерпілим можна визнати суб'єкта, соціальній цінності якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, злочином заподіюється шкода [618, с. 53]. Отже, потерпілого від злочину визначають як соціального суб'єкта, охоронюваному кримінальним законом благу, праву чи інтересу якого злочином заподіюється шкода [618, с. 58].

Тож коли мова йде про суб'єктів – носіїв соціальних цінностей, які можуть бути взяті під охорону кримінального закону при криміналізації та пеналізації певного суспільно–небезпечного діяння, то для позначення їх як об'єкту кримінально–правової охорони цілком прийнятною може бути вказівка на права, свободи та правоохоронювані інтереси фізичних та юридичних осіб, суспільства та держави. Вести ж мову про цих суб'єктів як про потерпілих в кримінально–правовому, а тим більш в кримінально–процесуальному контексті можна лише за наявності факту вчинення щодо них кримінального правопорушення.

Права людини визнані загальнолюдською цінністю, а рівність прав і свобод усіх людей найвищою суспільною цінністю у Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року [251]. Так Конституційний суд України визначає право на приватне та сімейне життя *засадничою цінністю,* необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на

автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб (Рішення КСУ від 20 січня 2012 року № 2–рп/2012) [585]. В ЦК України визначаються права людини на недоторканність особистого і сімейного життя, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, права на недоторканність житла поряд з іншими правами визнані різновидами *особистого немайнового права* (ст. 270), зміст якого становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя (ст. 271) [716]. Детальний аналіз та способи захисту яких були розглянуті у попередньому розділі роботи.

За розробленою П.М. Рабіновичем класифікацією прав і свобод людини право на приватність за змістом є особистісним правом, що полягає в можливості збереження, розвитку і захисту морально–психологічної індивідуальності людини, її світогляду та духовності [578, с.33; 580, с.10]. За характером, способом здійснення це право є пасивним правом (свобода «від», тобто від втручання, від перешкоджання з боку інших суб'єктів), за суб'єктним складом здійснення – індивідуальне (здійснюються лише одноособовими діями) [578, с.34]. Подібна характеристика права на приватне та сімейне життя є важливою з точки зору здійснення прав і свобод людини, тобто використання нею у своїй практичній діяльності тих можливостей, які необхідні для задоволення потреб існування та її розвитку. Визнання відповідного права на рівні Конституції та галузевого законодавства, встановлення юридичної відповідальності за його порушення визначають його як предмет юридичного регулювання.

Зазначені вище міркування спонукають до обрання в межах предмета дослідження, як її основи ціннісної теорії об'єкта кримінального правопорушення. Таким чином, визначене на міжнародному рівні право на недоторканність приватного та сімейного життя особи (право на приватність) в Європейській конвенції, МПГПП та інших, є предметом правового регулювання на рівні Конституції України та галузевого законодавства та є об'єктом

кримінально–правової охорони, а також об'єктом кримінального правопорушення.

У межах загального об'єкта виділяються родові об'єкти кримінальних правопорушень – виокремлені групи однорідних або тотожних суспільних відносин, що охороняються нормами одного інституту Особливої частини кримінального права від однорідних кримінальних правопорушень [658, с. 209].

В кримінально–правовій доктрині усталеною є позиція, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень є об'єкт, який охоплює певне коло тотожних або однорідних за своєю соціально–політичною та економічною сутністю відносин, які й охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально–правових норм [336, с. 105; 235, с.152] або ж групу подібних за своїми родовими ознаками суспільних відносин (правовідносин, інтересів, цінностей, благ тощо), на які посягають злочини певного виду [675, с.162]. При цьому «зазвичай – це злочини передбачені одним розділом чи главою особливої частини кримінального кодексу», оскільки родовий об'єкт за загальновизнаною думкою, є основою побудови системи особливої частини кримінального кодексу, оскільки: до одного розділу слід включати кримінальні правопорушення, які посягають на спільний для всіх злочинів цієї структурної частини об'єкт; порівняльна цінність об'єктів, їх ієрархія слугує відправною точкою для визначення місця розділу особливої частини кримінального закону серед інших [675, с.163]. В кримінально–правовій доктрині розроблено немало класифікацій кримінальних правопорушень, що містяться в Розділі V «Кримінальне правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», з яких простежується розуміння об'єктів як от:

1) 1. Злочини проти виборчих прав громадян – ст.ст.157–160 КК; 2. Злочини проти трудових прав громадян – ст.ст.170–175 КК; 3. Злочини в сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності – ст.ст.176,177 КК; 4. Злочини, які посягають на інші особисті права і свободи громадян – ст.ст.161– 163, 182–

184 КК; 5. Злочини проти сім'ї – 164–169 КК; 6. Злочини проти свободи совісті – 178–181 КК [338, с.108–109];

2) 1.Злочини, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують здійснення громадянами виборчих прав – ст.ст. 157–160 КК; 2. Злочини, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують громадянам трудові права – ст.ст. 172–175 КК; 3.Злочини, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують здійснення громадянами інших особистих прав і свобод: ст.ст. 161–171; 178– 184 КК (Гуторова Н.О.) [210, с.81–82].

3) 1) злочини проти виборчих прав і свобод людини і громадянина – ст.157–160 КК; 2) злочини проти трудових прав і свобод людини і громадянина – ст.172–175 КК; 3) злочини проти інших особистих прав і свобод людини і громадянина – ст.170, 171, 182, 183, 184 КК (Готін О.М.) [202].

Звертає увагу те, що автори наведених вище класифікацій відносять посягання на приватне та сімейне життя особи у формі діянь, передбачених ст. 162, 163 та 182 КК України, до групи кримінальних правопорушень, що посягають на «інші» особисті права і свободи громадян. З точки хору вимог до процедури класифікації як логічної операції в праві, виокремлення подібної групи кримінальних правопорушень не відповідає вимогам чіткості класифікації. Адже інші групи кримінальних правопорушень об'єднані єдиним чітко визначеним об'єктом, в той час як використання в назві групи кримінальних правопорушень поняття «інших прав і свобод» не володіє такими властивостями.

Досліджуючи проблематику структури розділу V Особливої частини КК України Зінченко І.О. бере до уваги, що «Деякі науковці, аналізуючи V розділ Особливої частини КК, приходять до висновків, що зміст даного розділу взагалі не відповідає ні його назві, ні загальним правилам законодавчої техніки, ні сутності кримінального закону і пропонують повне реформування як назви, так і внутрішньої структури даного розділу» [269]. З більшою чи меншою категоричністю на необхідність такого реформування вказували З.А. Тростюк [668, с.65], В.О. Навроцький [386, с.59–61] та інші вчені [269, с.24]. З позиції кримінально–правової герменевтики З.А. Загиней висловилася за те, що відкриті

переліки не повинні використовуватися у назвах розділів КК, адже під час побудови законодавець повинен прагнути максимально стисло передати особливості порядку тих суспільних відносин, які охороняються нормами відповідного розділу. Тому назви розділів V та XIII, в яких містяться відкриті переліки підлягають корегуванню (відповідно, «Злочини проти конституційних прав і свобод людини і громадянина», «Злочини проти здоров'я населення») [255, с.313]. З чим варто погодитися, беручи до уваги висловлені зауваження щодо підходів до класифікації цих кримінальних правопорушень.

Лихова С.Я. пропонує класифікувати ці кримінальні правопорушення за родовим об'єктом й поділяє їх на три групи: злочини, що посягають на громадянські правовідносини – статті 162,163, 178, 179,180, 182; злочини, що посягають на політичні правовідносини – статті 157–160 КК; злочини, що посягають на соціальні правовідносини – статті 172,173,174,175 КК. Інші склади злочинів із цього розділу пропонує або перемістити до інших розділів Особливої частини КК (наприклад, ст.ст.161, 176, 177 КК), або створити для них окремі розділи (наприклад, ст.ст.164–169 КК), або взагалі декриміналізувати (ст.ст.170, 171, 183, 184 КК) [354]. Зінченко О.І. вважає наведені вище класифікації не досить вдалими або неповними, оскільки вони не враховують систему пріоритетів, визначену Конституцією України. На думку науковиці, визначальним при класифікації злочинів із V розділу Особливої частини КК України повинен бути інший (не кримінально–правовий) критерій, а саме зміст Конституції України і закріплена в Основному Законі система основних прав і свобод людини і громадянина [269, с.23]. Власну класифікацію кримінальних правопорушень, розміщених в розділі V Особливої частини КК України науковиця ґрунтувала на законодавчих реаліях, взявши за основу зміст і назву цього розділу так, як вони представлені в КК України, а саме:

1. Злочини, що посягають на особисті (громадянські) права і свободи людини і громадянина: порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії – ст. 161; порушення недоторканності житла – ст. 162; порушення таємниці листування, телефонних

розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер – ст. 163; ухилення від сплати аліментів на утримання дітей – ст. 164; ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків – ст. 165; злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування – ст. 166; зловживання опікунськими правами – ст. 167; розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) – ст. 168; незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) – ст. 169; пошкодження релігійних споруд чи культових будинків – ст. 178; незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь – ст. 179; перешкоджання здійсненню релігійного обряду – ст. 180; посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів – ст. 181; порушення недоторканності приватного життя – ст. 182;

2. Злочини проти політичних прав і свобод громадян: перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача – ст. 157; фальсифікація виборчих документів, документів референдуму чи фальсифікація підсумків голосування – ст. 158; незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму – ст. 158–1; порушення таємниці голосування – ст. 159; порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) – ст.159–1; порушення законодавства про референдум – ст. 160; перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій – ст. 170;

3. Злочини проти трудових та інших соціальних прав і свобод людини і громадянина: перешкоджання законній професійній діяльності журналістів – ст. 171; грубе порушення законодавства про працю – ст. 172; грубе порушення угоди про працю – ст. 173; примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку – ст. 174; невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат – ст. 175; порушення права на безоплатну медичну допомогу – ст. 184.

4. Злочини проти культурних прав і свобод людини і громадянина: порушення авторського права і суміжних прав – ст. 176; порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію – ст. 177; порушення права на отримання освіти – ст. 183 [269, с. 25–26].

В більш пізній своїй праці (2020 р.) науковиця наводить іншу класифікацію, поділяючи кримінальні правопорушення, передбачені цим розділом на такі види: 1) кримінальні правопорушення проти виборчих прав громадян (статті 157–160 КК; 2) кримінальні правопорушення проти трудових прав громадян (статті 170 – 175 КК; 3) кримінальні правопорушення у сфері охорони права на об'єкти інтелектуальної власності (статті 176 та 177 КК); 4) кримінальні правопорушення, що посягають на інші особисті права і свободи громадян: ст. 161 КК; порушення недоторканності житла (ст. 162 КК); порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК); порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК); порушення права на отримання освіти (ст. 183 КК); порушення права на безоплатну медичну допомогу (ст. 184 КК); 5) кримінальні правопорушення проти сім'ї (статті 164–169 КК); 6) кримінальні правопорушення проти свободи совісті (статті 178–181 КК) [271, с. 377–378]. На її думку, така класифікація повністю відповідає реаліям сьогодення, оскільки охоплює собою всі найважливіші сфери взаємовідносин людини і суспільства, особи та держави. Дана система заснована на пріоритетності цих прав і свобод та їхньому матеріальному змісті. Авторська класифікація базується на п'яти основних груп прав і свобод людини і громадянина – особисті (або громадянські), політичні, економічні, соціальні та культурні права і свободи, які визначені в Конституції України [271, с.377]. Такий підхід можна визнати раціональним, адже «при криміналізації будь–якого суспільно небезпечного діяння треба виходити насамперед із принципів та норм Конституції України» [588], утім і він не позбавлений вади нечіткості через формулювання

назви групи кримінальних правопорушень як «інші особисті права і свободи громадян».

В теорії права (П.М. Рабінович) основні права людини і громадянина за сферою суспільних відносин і характером потреб поділяються на: а) фізичні; б) особистісні; в) культурні; г) економічні; ґ) політичні [579, с. 12–13].

Особистісними правами визнаються ті, здійснення яких задовольняє потреби людини у формуванні, безпечному функціонуванні й розвитку її особистості, тобто носія тих або інших духовно–моральних індивідуальних властивостей (Рабінович П.М.) [579, с.13], а також можливості людини і громадянина щодо захисту своїх прав, свобод і законних інтересів (Колодій А.М., Олійник А.Ю. [297, с. 167]. Особисті (громадянські) права – це природні, основоположні, невід'ємні права, що покликані гарантувати індивідуальну автономію і свободу, захищати особу від свавілля з боку держави та інших людей. Ці права дозволяють людині бути самим собою у відносинах з іншими людьми та державою. До цих прав відносять можливості людини, необхідні для забезпечення її фізичної та морально–психологічної (духовної) індивідуальності [124, с.6]. До видів особистих (особистісних) прав віднесені наступні: право на життя, право на свободу та особисту недоторканність, свобода пересування, право на повагу до гідності, право на вільний розвиток своєї особистості, недоторканність житла, таємниця комунікацій, право на недоторканність особистого життя, право на недоторканність сімейного життя, свобода світогляду і віросповідання, свобода думки і слова [309].

Окремі науковці звужують коло особистих прав, визнаючи такими право на життя, право на гідність, право на свободу та право на особисту недоторканність. Такий перелік прав, на їх думку, логічно випливає із ст. 3 Конституції України, яка проголосила людину найвищою соціальною цінністю, назвавши при цьому основні невід'ємні якості, до яких належать: життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека [294, с.7]. Існують і інші класифікації прав людини як от: громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, сімейні, культурні [599]. Утім саме до громадянських (особистих) прав віднесені право

на недоторканість житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та недоторканість приватного життя [312, 124].

Недоторканність приватного життя визнається фундаментальним універсальним правом людини, визнаним у Загальній декларації прав людини (ст. 12), Європейській конвенції з прав людини (ст. 8) та Європейській хартії основоположних прав (ст. 7) та практично всіма країнами світу через декларування в конституціях. Тож погоджуюся, що кримінально–правова охорона недоторканності приватного життя з такими елементами як право на недоторканність житла, право на таємницю листування, телефонних розмов і різних видів кореспонденції, а також недоторканність приватного життя, забезпечується системою норм, які передбачені у ст. ст. 162, 163 та ст. 182 КК України [638, с.82].

Отже, хоча в згаданих вище класифікаціях кримінальних правопорушень, передбачених Розділом V Особливої частини КК України, кримінальні правопорушення, передбачені статтями 162, 163 та 182 виокремлюються в групу, яку переважно іменують «кримінальні правопорушення проти інших особистих прав людини», вони утворюють особливу групу за видовим об'єктом. Таке групування можливе, коли усередині великої групи схожих, однорідних суспільних відносин, що заслуговують на єдину, комплексну кримінально–правову охорону, вирізняються більш вузькі групи відносин, що відбивають єдиний інтерес учасників цих відносин або ж відображують деякі тісно поєднані інтереси одного і того самого суб'єкта [411, с.77]. Видовий об'єкт злочину є спільним для безпосередніх об'єктів декількох споріднених злочинів у межах одного або різних розділів Особливої частини КК України [189, с. 262–274] або ж є підгрупою близьких, схожих соціальних благ, яка входить до більш великої групи споріднених цінностей, тобто до родового об'єкта, та заслуговує єдиної, комплексної кримінально–правової охорони; видовий об'єкт співвідноситься з родовим як вид з родом або частина з цілим [286, с. 187]. Доцільність же виділення видових об'єктів обумовлена тим, що «дозволяє показати схожість

певних кримінальних правопорушень, полегшує встановлення наскрізних ознак складів злочинів, спрощує аналіз законодавчого матеріалу, надає класифікаціям більшої стрункості» [235, с.154]. Згадували про можливість виділення видового об'єкту і дослідники проблематики охорони приватного життя особи. Так, І.Б. Король визначила родовим об'єктом злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя, суспільні відносини щодо забезпечення права на недоторканність приватного життя (приватності) в інформаційному, фізичному (тілесному), комунікаційному та територіальному аспектах. Видовим об'єктом злочинних посягань на недоторканність приватного життя – суспільні відносини щодо забезпечення права на недоторканність приватного життя в інформаційному та комунікаційному аспектах (видовий об'єкт), а безпосереднім – суспільні відносини щодо охорони конфіденційної інформації [323, с.7].

Виходячи з формотворення розділу V «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», назва якого орієнтує на розуміння виборчих та трудових прав як частини більш широкої групи особистих прав, хоча, як було продемонстровано вище, ці права є самостійними групами прав людини, можемо погодитися з критичними зауваженнями щодо назви цього розділу. Отже, якщо родовим об'єктом кримінальних правопорушень, розміщених в розділі V Особливої частини КК є права людини, визначені та гарантовані Конституцією України, як соціальна цінність, то видовими об'єктами мають визнаватися відповідні різновиди таких цінностей, а саме – особисті (громадянські), економічні, політичні та культурні права людини. Що актуалізує проблематику об'єднання в одному розділі Особливої частини КК всіх посягань на права людини, з диференціацією кримінальної відповідальності залежно від ієрархії цінностей прав людини. Такий підхід наразі обраний розробниками проєкту нового КК України, які об'єднали всі кримінальні правопорушення проти прав людини в одній Книзі четвертій «Кримінальні правопорушення проти людини». Книга четверта складається з чотирнадцяти розділів, кожен з яких містить низку статей, що передбачає кримінальну відповідальність за посягання на ті чи інші права

(соціальні цінності). Серед яких і Розділ 4.7. «Кримінальні правопорушення проти приватності людини». Аналіз будови цього розділу та формулювання власної думки з цього питання буде здійснено в окремому підрозділі роботи. Звернення до проекту КК в межах аналізу проблематики визначення родового та видового об'єктів мало за мету продемонструвати більш виважений підхід до будови цієї структурної частини КК, яка є більш збалансованою, аніж чинна редакція Розділу V чинного КК України та інших його розділів, де передбачена кримінальна відповідальність за посягання на інші права людини. Хоча на початку дії КК України 2001 року пропозиції законодавчого видозмінення розділу V КК сприймалися критично, здебільшого через те, що кодекс тільки–но набув чинності, в кримінально–правовій доктрині ці ідеї висловлювалися неодноразово. Так, О.О. Дудоров О.О. та М.І. Хавронюк об'єднали вказані вище кримінальні правопорушення як кримінальні правопорушення проти недоторканності приватного життя особи [235, с.525]. Подібне розуміння єдиного об'єкту посягання при вчинені таких дій фактично є розвитком ідеї, висловленої М.І. Хавронюком, за результатами проведеного ним компаративного дослідження кримінального законодавства країн континентальної Європи 2006 року, в якому він аналізував, зокрема, й злочини проти недоторканності приватного життя. Хоча в монографії він об'єднав групи злочинів під назвою «Злочинні діяння проти таємниці» [707, с.918], при тому, що назви відповідних розділів так не називалися, а переважно в назві згадувалася «недоторканність приватного життя». Тож цілком прогнозовано шанс реалізувати цю ідею з'явився при розробці проекту нового кримінального кодексу.

Вочевидь при структуруванні розділів Особливої частини КК відображується варіативність співвідношення родового, видового та безпосереднього об'єктів того чи іншого кримінального правопорушення. За будови розділу V чинного КК України таке співвідношення виглядає наступним чином: загальний об'єкт кримінального правопорушення, який охоплює усі явища реальної дійсності (суспільні відносини, правові відносини, блага, цінності тощо), поставлені під охорону кримінального закону, яким може бути

заподіяна шкода вчиненням кримінального правопорушення, родовий об'єкт – забезпечені конституційними гарантіями частина особистісних прав людини[12], а також економічні, політичні та культурні права людини (як соціальні цінності). В межах такого родового об'єкту як особисті (особистісні) права виділяються наступні безпосередні об'єкти як от: конституційне право на недоторканність житла (ст. 162 КК), конституційне право на таємницю кореспонденції (ст.163 КК), конституційне право на недоторканність приватного життя (182 КК).

Разом з тим подібна тричленна класифікація об'єктів видається недостатньою, оскільки не дозволяє в цьому конкретному випадку об'єднати в одну специфічну групу кримінальні правопорушення, що посягають на таку визнану як на міжнародному, так і на державному рівні соціальну цінність як «право на недоторканність приватного та сімейного життя особи» або ж «право на приватність». Очевидно, що приватність (повага до приватного та сімейного життя людини) як соціально–правовий феномен може сформувати видовий об'єкт кримінальних правопорушень, відповідальність за які наразі передбачена в ст. 162, 163 та 182 КК України в межах одного розділу, а також окреслювати орієнтири розширення цього об'єкту за рахунок включення до нього тих посягань, які наразі в чинному КК України розміщені в інших розділах (ст. 132, 145, 168 та ін.).

3.2. Кримінально–правова характеристика порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи

Основним безпосереднім об'єктом злочину, що розглядається, є немайнове особисте право на недоторканність житла, гарантоване Конституцією України. Це право становить невід'ємну складову частину приватного життя людини. В якості додаткового об'єкта (за ч.2 ст.162 КК) може виступати здоров'я людини.

[12] Інша частина таких прав як от життя особи, здоров'я, воля та інші охороняються нормами, розміщеними в інших розділах КК України.

Як було зазначено раніше, це право передбачено Європейською конвенцією, і охороняється як цивільно–правовими, так і кримінально–правовими засобами. Кримінально–правова охорона недоторканості житла, в першу чергу, забезпечується ст. 162 КК України, яка передбачає відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи, а також і низкою інших норм, в яких недоторканність житла та іншого володіння особи виступає додатковим об'єктом кримінальних правопорушень (відповідні кваліфікуючи ознаки в статтях 185–187 КК, ст. 289 КК). На конституційному рівні визначені підстави правомірності обмеження цього конституційного права, яким є невідкладні випадки, пов'язані із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину; пов'язані з необхідністю проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо; лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 30 Конституції) [314]. Важливість правильної оцінки правомірності дій службових осіб щодо здійснення таких процесуальних дій як огляд та обшук, а також інших осіб, які порушили недоторканність житла чи іншого володіння особи вимагає чіткого встановлення предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК. Отже з'ясуємо теоретико–правові проблеми визначення житла як предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, з позиції урахування нормативного визначення поняття житло в галузевому законодавстві, правозастосовного тлумачення та концепту житла, сформованого в рішеннях ЄСПЛ.

Оскільки безпосередньо в тексті КК України поняття житло не тлумачиться, слід послуговуватися тим розумінням житла, яке визначено в регуляторному законодавстві. За відсутності законодавчого визначення терміна «житло» в Житловому кодексі Української РСР, Законі України «Про власність», чи в іншому законодавчу акті [399] до прийняття в Україні чинного ЦК та КПК

правозастосовні проблеми правової оцінки порушення недоторканності житла вирішувалися оперативно через правозастосовне тлумачення, «спрямоване на з'ясування смислу (суті, змісту) норми права з метою правильного її застосування, а також роз'яснення засвоєного, що об'єктивується в акті тлумачення» [282, с. 22]. Прикладами такого роз'яснення є, приміром, Лист Верховного Суду СРСР від 23 червня 1983 р. № 01–16/31–83 3, де житло тлумачилося як передбачене для постійного або тимчасового проживання людей і ведення домашнього господарства приміщення, у якому знаходиться майно, яке вони мають, або частина його (квартира, особистий жилий будинок, гуртожиток, дачний будиночок, номер у готелі, барак, залізничний вагончик, які прилаштовані для тимчасового проживання, та ін.) [374]. Верховний Суд СРСР вважав, що до житла належать також складові його частини, в яких люди можуть деякий час не перебувати або безпосередньо не проживати, але які суміжні з жилим приміщенням (підвал, горище, сіни, кухня, комора, літня частина будинку тощо) [374]. В постанові Пленуму ВСУ «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» від 25.12.92 р. № 12 також наводилося визначення житла, як приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (приватний будинок, квартира, кімната в готелі, дача, садовий будинок тощо), а також ті його складові частини, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкони, веранди, комори тощо) (п.30) [570].

В ст. 379 чинного ЦК України поняття «житло» фізичної особи вперше було закріплене на законодавчому рівні, як житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них (ч.1) [716]. В Постанові Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р., прийнятій вже після набуття чинності ЦК України 2003 року, поняття «житло» тлумачиться як приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей (будинок, квартира, дача, номер у готелі тощо). До житла прирівнюються також ті його частини, в яких може зберігатися майно (балкон,

веранда, комора тощо), за винятком господарських приміщень, не пов'язаних безпосередньо з житлом (гараж, сарай тощо) [571]. Поняття «інше приміщення» включає різноманітні постійні, тимчасові, стаціонарні або пересувні будівлі чи споруди, призначені для розміщення людей або матеріальних цінностей, виробниче або службове приміщення підприємства, установи чи організації, гараж, іншу будівлю господарського призначення, відокремлену від житлових будівель, тощо)» [771].

Поняття житло наведене і в ч.2 ст. 233 КПК як будь–яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення [345].

Відповідно до положень Закону № 1871–IX, а також Порядку декларування та реєстрації місця проживання (перебування), затвердженого постановою КМУ від 7 лютого 2022 року № 265, здійснення реєстрації місця проживання особи можливо лише за адресою житлового будинку, квартири, іншого жилого приміщення, в якому особа постійно або тимчасово проживає, а також закладу для бездомних осіб, інших надавачів соціальних послуг з проживанням, стаціонарних соціально–медичних установ та інших закладів соціальної підтримки (догляду), у яких особа отримує соціальні послуги [445]. Тож тимчасовим місцем проживання особи (житлом) визнаються також кімнати приміщень надавачів соціальних послуг з проживанням, як от: геріатричні установи (пансіонати) призначенні для цілодобового проживання та догляду за громадянами похилого віку, учасниками бойових дій, членами родин загиблих військовослужбовців, ветеранами війни та праці, особами, які мають особливі заслуги перед Україною, постраждалими від Чорнобильської катастрофи, особами з інвалідністю та тих, які за станом здоров'я потребують цілодобового, соціально–побутового, медичного обслуговування, соціальних послуг і реабілітаційних заходів [661]; соціальні готелі – заклади соціального захисту для проживання бездомних осіб, який має у своєму складі окремі номери

(кімнати) [662], основним завданням яких є забезпечення бездомних осіб тимчасовим житлом.

Поняття житла міститься і в інших нормативно–правових актах. Так житлом визнається житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, в якому особа постійно або тимчасово проживає згідно з п.5 ст. 2 Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» [546].

Отже низка понять «житло», «житлове приміщення» в галузевому законодавстві тлумачаться по різному, і їх зміст не є однаковим. Утім погоджуємося, що «формулювання єдиної термінології щодо зазначених понять у різних галузях права навряд чи можливо, оскільки йдеться про різні режими правового регулювання відносин, що виникають з приводу володіння, використання та захисту цих матеріальних об'єктів» [281, с. 192]. На думку О. Шило та О. Капліної, галузеве законодавство повинно містити легальні дефініції цих понять, що усуне колізії та непорозуміння в правозастосовній діяльності і дискусії в юридичній літературі, які упродовж тривалого часу точаться стосовно тлумачення наведеної термінології [281, с.192]. Ця думка була висловлена науковицями ще в 2005 році до прийняття нового КПК України 2012 року, в якому вказана колізія мала бути усунена шляхом визначення поняття житла в ч.2 ст. 233 КПК. Разом з тим, тлумачення житла особи, наведене в ст. 233 КПК, як будь–якого приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всіх складових частин такого приміщення дещо ширше, аніж в цивільному законодавстві. Тим не менш, таке розуміння житла визнається кроком уперед до наближення розуміння житла Європейським судом з прав людини (далі ЄСПЛ), яке включає в себе, окрім іншого, офіс компанії, якою керує приватна особа, а також зареєстровану контору юридичної особи, філії та інші приміщення ділового підприємства, «визначення запропоноване в частині 2 статті 233 КПК, обмежує це визначення тим, що формально воно належить «особі», не згадуючи

при цьому юридичну особу (для порівняння див. ч. 1 ст. 55 КПК, де згадуються «фізична» та «юридична особа»)» [318].

В чинному КК України тлумачення поняття житла відсутнє, у зв'язку з чим неодноразово висловлювались пропозиції щодо усунення цієї прогалини. Так, в проекті Закону України від 12.07.2013 № 2581а, було запропоновано внести примітку до статті 162 КК, де визначити житло як: 1) житловий будинок (будівлю капітального типу, призначену для постійного у ній проживання), квартиру (ізольоване приміщення в житловому будинку, призначене та придатне для постійного в ньому проживання), інше приміщення, призначене та придатне для постійного проживання у ньому, які цивільним законодавством визнаються об'єктами речових (майнових) прав фізичної особи; 2) будь–які об'єкти (речі), призначені чи пристосовані для постійного чи тимчасового проживання в них людей, зокрема службові жилі приміщення, всі види соціального житла (приміщення для проживання у спеціалізованих будинках для ветеранів війни та праці, громадян похилого віку та інвалідів; спеціалізовані будинки для бідних та безпритульних, тимчасові притулки для дорослих; жилі приміщення у соціальних гуртожитках; квартири в багатоквартирних жилих будинках, садибні (одноквартирні жилі будинки із житлового фонду соціального призначення) крім соціальних гуртожитків; 3) причепи до транспортних засобів чи самі транспортні засоби, залізничні вагони, які використовуються для проживання в них, намети та споруди, у яких проживають люди під час виконання сезонних робіт чи під час подорожей (відпочинку) [517]. При цьому передбачалося, що перелічені об'єкти, визнаються житлом за умови, що вони мають правовий режим володіння особи.

В проекті нового Кримінального кодексу України (станом на 01.08.2024 р. далі – проект КК 2024 року) житлом запропоновано визнавати будь–яке приміщення, *призначене* для постійного чи тимчасового проживання в ньому людини, а також всі складові частини такого приміщення (ст.1.4.1) [576].

Як бачимо відмінність у підходах полягає в: а) правовому режимі такого приміщення, оскільки в чинному КПК, в проекті закону № 2581а воно має знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, а в проекті КК

України 2024 року така вимога відсутня; б) конструктивних особливостях, оскільки в ст. 233 КПК житло характеризується як *пристосоване* для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, в проекті закону № 2581а як *призначене* та *придатне* для постійного проживання, в ст. 379 ЦК як *призначене* та *придатне* для постійного або тимчасового проживання, *призначене* та/або *пристосоване* для постійного чи тимчасового проживання, в проекті КК як *призначене*. Придатність житла обумовлює його можливість за технічним, санітарним станом виконувати функцію житла, це ознака житла, яка складається з переліку вимог, які пред'являються до приміщення, яке може вважатися жилим, та характеризує його якісний стан [89, с.154]. Придатність житла охоплює систему вимог, які обов'язково пред'являються до житла: технічні, санітарні, архітектурні, містобудівні та ін.

Аналізуючи дефініцію «*призначеність житла*» фахівці з цивільного права вказують на дискусію щодо доцільності визнання обов'язковими ознаками житла – призначення та придатність для проживання, оскільки в ст.ст. 380 та 812 ЦК України вказується лише на одну ознаку для визначення приміщення житловим: бути придатним для постійного проживання. У зв'язку з чим виокремлюються наступні наукові позиції: одна доводить, що придатність зайва ознака житла; друга – обґрунтовує доцільність введення ознаки призначення; третя – доводить, що призначення обумовлює придатність [89, с.155].

Акцентування на такій обов'язковій ознаці житла як його «призначеність» дещо не узгоджується з розумінням житла ЄСПЛ в контексті ст. 8 Європейської конвенції. Так, Європейський суд з прав людини у справі «Баклі проти Сполученого Королівства» визнав, що житло, зазвичай, є місцем, фізично окресленою областю, де розвивається приватне і сімейне життя [591]. Це вказує на те, що концепція «житла» не має обмежуватися резиденцією, яка облаштована відповідно до чинного законодавства і захистом статті 8 Конвенції охоплюється циганська кибитка (шатро). Окрім цього, гарантії статті 8 Конвенції поширюються також на офіси (адвокатів, нотаріусів та ін.) та інші володіння особи [318]. В аспекті недоторканності житло є засобом забезпечення людині

захищеного від небажаного зовнішнього втручання простору, в якому вона перебуває повсякденно чи протягом певного часу. Як пояснив Європейський суд із прав людини, в цьому сенсі житло дає змогу гарантувати «право жити захищено від чужих очей настільки, наскільки ти цього захочеш» [404, с. 374].

Поняття «житло» є автономним і не залежить від кваліфікації за національним правом (Chiragov і Інші проти Вірменії [ВП], § 206), відповідь на питання, чи помешкання становить «житло» з точки зору захисту статті 8 § 1, залежить від фактичних обставин, зокрема існування достатніх і тривалих зв'язків з конкретним місцем (Winterstein і Інші проти Франції, § 141 і цитовані у ній посилання; «Житло» не обмежується традиційним помешканням, воно включає, з поміж іншого, будиночки–причепи та інші нефіксовані місця проживання (Chapman проти Сполученого Королівства [ВП], §§ 71–74). Воно включає хатини і курені, розташовані на земельній ділянці, незалежно від законності її займання відповідно до національного права (Winterstein і Інші проти Франції, § 141; Yordanova і Інші проти Болгарії, § 103). Стаття 8 може також застосовуватись до другорядного житла або тимчасового житла під час канікул (Demades проти Туреччини, §§ 32–34; Fägerskiöld проти Швеції (dec.)) [227, с.65].

Важливо, що з метою забезпечення єдності правозастосовної діяльності в частині правильної оцінки порушення недоторканності житла, як кримінального правопорушення, поняття житла, як і іншого володіння особи, має тлумачитись однаково, принаймні в КК, КПК та законах, що визначають підстави обмеження окремих конституційних прав людини. Так, в ППВСУ від 28 березня 2008 року № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно–розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства», житлом особи визначено: 1) особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку; 2) будь–яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і

використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь–якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо); 3) будь–яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо) [528].

До різновидів житла відносять: житловий фонд, який включає: жилі будинки і жилі приміщення в інших будівлях, що належать державі (державний житловий фонд); жилі будинки і жилі приміщення в інших будівлях, що належать кооперативним організаціям, їх об'єднанням, профспілковим та іншим громадським організаціям (громадський житловий фонд); жилі будинки, що належать житлово–будівельним кооперативам (фонд житлово–будівельних кооперативів); жилі будинки (частини будинків), квартири, що належать громадянам на праві приватної власності (приватний житловий фонд); квартири в багатоквартирних жилих будинках, садибні (одноквартирні) жилі будинки, а також жилі приміщення в інших будівлях усіх форм власності, що надаються громадянам, які відповідно до закону потребують соціального захисту (житловий фонд соціального призначення) (ст.4 ЖКУ). Жилі будинки і жилі приміщення призначаються для постійного або тимчасового проживання громадян, а також для використання у встановленому порядку як службових жилих приміщень і гуртожитків (ст. 6 ЖКУ) [241, 436, с.124].

Характеризуючи ознаки житла В.Т. Маляренко висловився за те, що «приміщення у місцях ув’язнення та в казармах військовослужбовців з урахуванням специфіки перебування в них контингенту неможливо визнати такими, проникнення до яких допускається на само умовах що і в житло» [365, с.6–7]. Така позиція, на нашу думку, потребує уточнення, з урахуванням сучасного правового регулювання, оскільки наразі в законі мова йде про те, що не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом (ч.2 ст. 233 КПК). Відповідно до ч.2 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затвердженого Постановою КМУ від 3 серпня 2006 р. № 1081, у разі відсутності

службового житлового приміщення у військовій частині військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і не перебувають у шлюбі, розміщуються безоплатно у спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини, а сімейні – в сімейних гуртожитках. Житлово–побутові умови в зазначених казармах повинні відповідати вимогам, які висуваються до гуртожитків, що призначені для проживання одиноких громадян [446]. Цей порядок не поширюється на військовослужбовців строкової служби. Отже спеціально пристосовані казарми для військовослужбовців можуть надаватися як гуртожитки і є службовою жилою площею. Згідно з Інструкцією з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями, затвердженою Наказом Міністерства оборони України від 1 липня 2018 року № 380, під спеціально пристосовані казарми виділяються будівлі, які розташовані на території військової частини, для тимчасового проживання військовослужбовців та не зареєстровані в виконавчих органах місцевого самоврядування як об’єкт житлового фонду. На спеціально пристосовані казарми КЕУ, КЕВ, (КЕЧ) району оформлює документи, що підтверджують їх технічний стан, у яких зазначається кількість місць для проживання. Житлово–побутові умови в таких казармах мають відповідати вимогам, які висуваються до гуртожитків, призначених для проживання одиноких громадян. У разі необхідності за клопотанням начальника гарнізону, за поданням командира військової частини, погодженим з начальником КЕУ, КЕВ (КЕЧ) району, дозволяється реєструвати спеціально пристосовані казарми у виконавчих органах місцевого самоврядування як об’єкт житлового фонду [274].

Військовослужбовці строкової військової служби та військовослужбовці, призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період розміщуються в казармах [413, с.25]. Квартирно–експлуатаційне забезпечення Збройних Сил України включає в себе, серед іншого, житловий та казармений фонд. Житловий фонд включає житлові будинки, гуртожитки, казарми поліпшеного планування (спеціально пристосовані казарми у розташуванні

військової частини, які призначені для розміщення військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу служби за контрактом), готелі та інші будівлі, що включені до житлового фонду. До казарменого фонду входять – казарми, навчальні будівлі і споруди, їдальні, будівлі штабів та управлінь, клуби, культурно–побутові та спортивні будівлі і споруди, комунально–побутові та торгово–побутові будівлі і споруди, будівлі медичних та дитячих закладів, вартові приміщення, виробничі будівлі, будівлі військових майстерень, сховищ та складів, пожежні депо [439]. Відповідно до п. 131 Статуту внутрішньої служби Збройних сил України військовослужбовці, які проходять строкову військову службу та військовослужбовці, призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період, курсанти військових навчальних закладів, крім матросів і старшин, які перебувають на кораблях, розміщуються в казармах [569]. Фактично ця категорія осіб проживає в спальних приміщеннях для особового складу. Отже подібні казарми для військовослужбовців слід визнавати житлом, та відповідно предметом порушення недоторканності житла.

Тому вважаємо, що за змістом ч.2 ст. 233 КПК казарми військово–службовців, як казарми поліпшеного планування (спеціально пристосовані казарми у розташуванні військової частини, які призначені для розміщення військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу служби за контрактом), що відносяться до житлового фонду військової частини, так і спальні приміщення казарм для особового складу військовослужбовців строкової служби, є житлом військовослужбовців на час проходження ними військової служби. Натомість приміщення, в яких утримуються особи, яким призначено покарання у виді арешту, яке полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті, та тримання в дисциплінарному батальйоні не є житлом в розумінні ст. 233 КПК, оскільки права осіб, які там тримаються, обмежені за законом.

Ще одним актуальним питанням в контексті оцінки порушення недоторканності житла людини є встановлення факту правомірного або неправомірного володіння таким житлом. На думку науковців, навіть у разі

необхідності проведення обшуку в приміщенні, яке особа займає незаконно, наприклад, з порушенням правил реєстрації, при свавільному заселенні або незаконній забудові тощо, правовою підставою його проведення також повинно бути рішення суду [281, с.195]. Касаційний кримінальний суд Верховного суду з цього приводу вказав, що юридичні підстави, на яких житло чи інше володіння належить особі, законність чи незаконність набуття потерпілим права на них не впливають на юридичну кваліфікацію дій, що полягали у свавільному проникненні й огляді такого володіння, за ст. 162 КК України [468].

Подібним чином тлумачиться житло і Європейським судом з прав людини, який вказує, що поняття «житло», тлумачиться як місце (помешкання), де особа постійно проживає, незалежно від форми чи підстави такого проживання, утримує та облаштовує його, навіть якщо це здійснено з порушенням національного законодавства (справа «Барклі проти Сполученого Королівства» 1996 року) [591]. Концепція «житла» має першочергове значення для особистості людини, самовизначення, фізичної та моральної цілісності, підтримки взаємовідносин з іншими, усталеного та безпечного місця в суспільстві. Такий висновок зробив ЄСПЛ у рішенні від 2 грудня 2010 року у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» [468].

Отже трактування житла з акцентуванням на його виключній ознаці бути постійним місцем проживання для людини суттєво звужує кримінально–правову охорону недоторканності житла як конвенційного та конституційного права. В контексті кримінально–правової оцінки порушення недоторканності житла, останнє має визнаватися таким не лише у разі постійного місця проживання особи, але й тимчасового (зокрема громадян, які не мають або втратили житло, також біженців, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які вимушені залишити житлове приміщення внаслідок його аварійного стану, стихійного лиха або з інших підстав, які загрожують життю та здоров'ю особи або стану та безпеці відповідного житлового приміщення).

Тлумачення житла особи, наведене в ст. 233 КПК, як будь–якого приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи,

незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всіх складові частин такого приміщення дещо ширше, аніж в цивільному законодавстві, утім в більшій мірі узгоджується з підходами щодо концепту житла в рішеннях ЄСПЛ та відповідає потребам практики при кримінально–правовій оцінці порушення недоторканності житла.

Вважаємо, що в контексті припису ч.2 ст. 233 КПК казарми військово–службовців, як казарми поліпшеного планування, що відносяться до житлового фонду військової частини, так і спальні приміщення казарм для особового складу військовослужбовців строкової служби, є тимчасовим житлом військовослужбовців на час проходження ними військової служби. Натомість приміщення, в яких утримуються особи, яким призначено покарання у виді арешту, яке полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті, та тримання в дисциплінарному батальйоні не є житлом в розумінні ст. 233 КПК, оскільки права осіб, які там тримаються, обмежені за законом.

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК слід визнавати будь–яке житло, яке фактично належить потерпілому і/чи перебуває у його користуванні, незважаючи на спірність реалізації відповідних повноважень. Наявність спору щодо зазначених об’єктів не виключає фактичного володіння і користування ними, а отже і дотримання недоторканності житла з боку інших осіб.

Іншим, крім житла, володінням особи визнаються: гаражі, погреби, інші будівлі господарського, у тому числі виробничого призначення, відокремлені від житлових будівель, будь–які інші об’єкти, щодо яких особа здійснює право володіння [339, с. 131]; різного роду будови (приміщення), призначені для виконання окремих робіт або для ведення господарства (майстерня, склад, погріб, гараж, хлів тощо) [394, с. 329]; будь–які інші будівлі, земельні ділянки, транспортні засоби, тощо [398, с. 167]; будь–які належні особі предмети (сумка, рюкзак, тощо) [396, с. 153]. Перелічені предмети можуть бути власністю особи

чи особа може ними володіти чи користуватися [391, с.454]. В ч. 2 ст. 233 КПК під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи [345].

Наведені вище розуміння іншого володіння як предмету цього кримінального правопорушення питань не викликають, оскільки в цілому можуть бути застосовані на практиці без будь–яких проблем. Водночас, окремі з них потребують додаткового пояснення. Зокрема це стосується земельної ділянки та особистих предметів накшталт сумок, рюкзаків тощо.

Так, Ю. Жмур при дослідженні цієї проблеми згадує позиції дослідників, які висловлюються за те, що земельні ділянки, які межують з будинком і чітко відділені від оточуючої місцевості можна визнавати житлом і така земельна ділянка, яка належить громадянину на правах приватної власності, повинна мати режим недоторканності (за умов наявності огорожі, попереджувальних, межових чи інших розділових знаків) [726, с. 95]. До такої позиції авторка приєднується, уточнюючи, що це є прийнятним за умови, що така земельна ділянка дійсно буде огороджена, або там має бути табличка з написом про заборону входу без дозволу власника [243, с.81–82]. Втім, розглядати земельну ділянку як житло не має підстав, оскільки вона є іншим володінням особи. Таким шляхом йде й судова практика. Так, в ППВСУ «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно–розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» від 23.08.2008 р. № 2 зазначено, що під іншим володінням слід розуміти такі об’єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Ними можуть бути, зокрема, земельна ділянка, сарай, гараж, інші господарські будівлі та інші будівлі побутового, виробничого та іншого призначення, камера сховища вокзалу (аеропорту), індивідуальний банківський сейф,

автомобіль тощо [528]. В рішенні ККС ВС зауважено, що дії службових осіб, які були достеменно обізнані про перебування земельної ділянки у володінні потерпілого і після невдалих спроб отримати його дозвіл на огляд увійшли на подвір'я, зруйнувавши огорожу, та обстежили домогосподарство проти волі потерпілого, беззаперечно свідчать про спрямованість їхнього умислу на незаконне проникнення у володіння особи [466].

Щодо віднесення до предметів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України сумок, рюкзаків тощо, то розглядати це питання потрібно в контексті ст. 237 КПК, якою передбачені повноваження слідчого та прокурора щодо проведення огляду місцевості, приміщення, *речей,* документів та комп'ютерних даних з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [345]. Вказані предмети є нічим іншим, аніж речами, в яких можуть зберігатися предмети іншого кримінального правопорушення, або ж його знаряддя, або сама така річ може зберігати сліди вчинення іншого кримінального правопорушення.

Потерпілим від цього кримінального правопорушення визнається лише фізична особа – громадянин України, іноземець, особа без громадянства. Видається, що вказівка в диспозиції ч.1 ст. 162 КК на два види потерпілих, а саме *особи* (при вчиненні незаконного проникнення до житла чи іншого володіння, незаконного проведення в них обшуку і огляду) та *громадянина* (при вчиненні незаконного виселення чи вчинення інших дій, що порушують недоторканність житла) не впливає на сферу застосування цієї кримінально–правової норми. Виходячи з того, що ч.1 ст. 30 Конституції України гарантує недоторканність житла кожному, і вона має вищу юридичну силу порівняно з Кримінальним кодексом. Не виключено, що «використання цього терміну відбулося за сформованим ще з часів СРСР неписаним правилом звернення до оточуючих» [243, с.87]. А от висловлені в кримінально–правовій науці позиції щодо визнання потерпілою особою від порушення недоторканності житла виключно особи, яка на законних підставах є власником житла чи іншого володіння (С.Я. Лихова [96, с. 124], Ю. Жмур [243, с.87] не узгоджується із

сучасним підходом щодо правової оцінки наявності законних підстав правомочності перебування в житлі чи іншому володінні, про що йшлося вище. Встановлення законності чи незаконності фактичного володіння особи житлом чи іншим володінням знаходиться поза межами диспозиції статті 162 КК. Суд касаційної інстанції неодноразово зазначав, що положення ст. 223 КПК України не мають на меті вирішення питань власності. Вони захищають особу від необґрунтованого втручання у сферу її приватності, на яке вона вправі розраховувати у своєму житлі або іншому володінні. Термін «особа, яка володіє» в ч. 1 ст. 233 КПК України охоплює більш широке коло осіб, ніж титульний власник або особа, володіння якої ґрунтується на певних договірних чи інших законних підставах [470].

Висловлена думка, що потерпілим від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 162 КК України є не лише особа, якій заподіяна фізична шкода або моральна, якщо вона виразилася у погрозі застосування насильства, але й будь–яка інша особа, що певним чином пов’язана з порушенням недоторканності житла чи іншого володіння (наприклад перешкоджала зловмиснику вчинювати посягання) і якій заподіяна фізична або моральна шкода [243, с. 87]. Така позиція є прийнятною, у разі, якщо така особа проживає в житлі, якій воно належить також на праві власності чи у володінні (чоловік, дружина, син, донька тощо), і порушується право на недоторканність житла членів всієї сім’ї. Якщо ж під час порушення недоторканності житла особи в житлі чи іншому володінні присутня інша особа, яка не має жодного правового зв’язку з цим житлом або володінням, але намагається перешкодити посяганню, у зв’язку з чим їй заподіюється фізична чи моральна шкода, то вона має визнаватися потерпілою від того кримінального правопорушення, яке безпосередньо вчинено щодо неї (нанесення ударів, побоїв, тілесні ушкодження, тощо). Порушення встановленого законом порядку проникнення у приміщення, яке належить на праві власності юридичній особі, не містить складу цього кримінального правопорушення. Такі дії за наявності для того підстав можуть бути кваліфіковані як перевищення влади або службових

повноважень (ст. 365 КК) або як самоправство (с. 356 КК) або інше кримінальне правопорушення [341, с.161].

Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення полягає у наступних діях: 1) незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи проти її волі; 2) незаконне проведення в них огляду та обшуку; 3) незаконне виселення; 4) інші дії, що порушують недоторканність житла. Законодавець не навів вичерпного переліку дій, які утворюють об'єктивну сторону злочину, передбаченого у ст. 162 КК України, виклавши їх у вигляді т. зв. «відкритого переліку», однак зазначив обов'язкову ознаку всіх дій: вони повинні порушувати недоторканність житла [500, с.135]. Вітчизняні дослідники неодноразово звертали увагу на той факт, що ст. 30 Конституції України більш обмежено, у порівнянні зі ст. 162 КК України, визначає дії, які можуть посягати на конституційне право особи на недоторканність житла чи іншого володіння особи, відносячи до них: незаконне проникнення, обшук та огляд без вмотивованого рішення суду (Ю. Жмур, С. Лихова, І. Присяжнюк, М. Хавронюк та ін). На їх переконання, відповідна норма КК України має бути приведена у відповідність з положеннями Конституції України.

Детальний аналіз питання щодо ознаки *незаконності* втручання в приватне та сімейне життя особи наведено в підрозділі 2.4. В межах аналізу об'єктивної сторони порушення недоторканності житла, як і кримінальних правопорушень, передбачених ст. 163 та 182 КК акцент буде зроблено на змісті таких дій.

Перша форма вчинення цього кримінального правопорушення передбачає можливість незаконного проникнення до житла чи іншого володіння особи. Під проникненням здебільшого розуміється будь–яке вторгнення до житла чи іншого володіння особи, вчинене всупереч чи з ігноруванням волі особи (таємне, відкрите, обманне) із застосуванням засобів подолання перешкод або без їх використання, з використанням підроблених документів тощо чи за допомогою інших засобів [397, с.53] за відсутності підстав для такого вторгнення, передбачених законом чи з порушенням порядку проникнення, визначеного законом [391, с.455; 339, с.132]. Деталізований опис цього способу порушення

недоторканності житла містився в листі Верховного Суду СРСР від 23 червня 1983 року № 01–16/31–83 та в Постанові ПВСУ СРСР від 26 квітня 1984 року [659, с. 109]. В постанові ВСУ від 15 листопада 2012 року в справі №5–15кс12в в справі про розбійний напад, вчинений з проникненням до житла зазначив, що при здійсненні такої правової оцінки необхідно виділяти фізичний та юридичний критерії розуміння поняття «проникнення». Зокрема, для визначення фізичного критерію підлягає встановленню: 1) факт входження (потрапляння) до приміщення (житла, іншого приміщення чи сховища); 2) час, спосіб, місце та обставини входження (потрапляння) до приміщення (житла, іншого приміщення чи сховища) з урахуванням режиму доступу до нього та до майна, яким бажає заволодіти особа [458]. Пізніше в Постанові Великої палати ВС від 18 квітня 2018 року в справі №569/1111/16–к суд акцентував на тому, що при вирішенні питання про застосування кваліфікуючої ознаки «проникнення у житло, інше приміщення чи сховище» в складі кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 187 КК, вирішальне значення мають режим доступу до приміщення (вільний/обмежений) під час вчинення розбою та наявність у особи умислу на незаконне входження (потрапляння) до приміщення або незаконне перебування в ньому з метою заволодіння чужим майном [452]. На думку Ю. Жмур, законодавець вдало обрав термін «проникнення» для формулювання форми об’єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 162 КК України, оскільки, як випливає з його семантичного значення, в ньому вже закладений «негативний відтінок», що в сукупності з терміном «житло» з самого початку надає йому кримінально–протиправного підтексту [243, с. 94]. Принагідно зауважимо, що саме цей термін використовується в ст. 30 Конституції України та в низці законів без такого «негативного контексту». Зокрема в ст. 38 ЗУ «Про Національну поліцію», яка визначає правові підстави та порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи в якості превентивного поліцейського заходу, в ст. 233 КПК, яка визначає підстави проникнення до житла чи іншого володіння особи та ін.

Суттєва відмінність у підходах щодо оцінки проникнення до житла чи іншого володіння особи при кваліфікації протиправного заволодіння майном (крадіжка, грабіж, розбій) та проникнення як спосіб вчинення порушення недоторканності житла полягає в відмінних режимах доступу до них, адже місце, де особа мешкає (постійно чи тимчасово) є таким, доступ до якого є апріорі забороненим, на відміну від публічного (громадського) місця (магазини, кафетерії тощо). Тож ні про який вільний доступ до житла чи іншого володіння особи не може йтися, навіть у випадку коли двері будинку чи квартири з якоїсь причини були відкриті, але особа, яка там мешкає, не надала згоди на вхід. Ситуацію за якої особа, ввійшовши до помешкання і переконавшись, що господарів немає вдома, одразу залишає приміщення пропонують не розцінювати як кримінальне правопорушення [243, с. 95]. В цілому раціональна позиція, з огляду на те, що такі життєві ситуації досить часто мають місце, скажімо в селах чи невеликих населених пунктах між знайомим особами, сусідами тощо. Напевно тому законодавець і визнав цю категорію кримінальних правопорушень справами приватного обвинувачення, коли особа, право якої було порушено, сама вирішує чи є певна ситуація життєвою, чи є вона певним непорозумінням, яке вирішується між сторонами без залучення правоохоронних органів.

Важливим в аспекті правильної кримінально–правової оцінки цього діяння є визначення наявності *добровільної згоди особи* на проникнення до житла чи іншого володіння. Перша частина питання полягає у визначенні особи, яка може надавати такий дозвіл. Існує позиція, що дозвіл має надаватися особою, яка є законним власником житла чи іншого володіння (І. Присяжнюк, Ю. Жмур, С. Лихова) [354, с. 287; 501, с. 119], або ж всіма законними власниками житла за наявності такої обставини. Відповідно проникнення буде вважатися незаконним як у тих випадках, коли всі власники заперечують проти входження до житла або до іншого володіння особи, так і в тому разі, коли один із них висловлюється проти цього, хоча інші власники дають відповідну згоду. На думку І.І. Присяжнюка погоджуватися на входження до житла або до іншого володіння особи можуть лише т. зв. «належні» власники (повнолітні, дієздатні). В іншому

випадку така «згода» повинна визнаватися нікчемною, а дії винних потрібно кваліфікувати за ст. 162 КК України [501, с. 119]. Ю. Жмур узагальнила такий підхід, висловившись, що проникнення до житла чи іншого володіння особи буде вважатися законним, якщо воно було здійснене з ясно видимої згоди усіх належних дієздатних його власників. Щодо категорії осіб, які віднесені до «неналежних» власників через неповноліття або недієздатність ми погоджуємося з уточненням, що особа, яка проникала до житла чи іншого володіння усвідомлювала ці обставини і використала їх як привід потрапляння (входження) до цих місць. В тому ж випадку, коли особа маючи на меті отримати добровільну згоду на проникнення до житла чи іншого володіння особи не розуміла зазначених вище обставин, тим самим помиляючись щодо них і сприймаючи згоду як добровільну, її дії не утворюють склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України.

Що ж до другої умови надання добровільної згоди саме особою, яка є власником житла чи іншого володіння, то її потрібно оцінювати в контексті визнання потерпілої особи, ознаки якої були розглянуті вище. На підставі характеристики потерпілої від цього кримінального правопорушення особи можемо констатувати, що необхідним є отримання добровільної згоди і тієї особи, яка фактично володіє житлом чи іншим володінням незалежно від набуття підстав. Об’єктивності заради відзначимо, що певний час в судовій практиці існувала неоднозначна ситуація щодо правової оцінки порушення недоторканності житла таких осіб. Було сформовано два відмінні підходи не тільки судів першої, але й апеляційної та касаційної інстанції. Згідно з першим підходом, потерпілим від порушення недоторканності житла визнавалася особа, яка на законних підставах володіла житлом чи іншим володінням. За іншим підходом, для кваліфікації дій особи за ч.1 ст.162 КК було необхідно лише встановити факт незаконного (без згоди потерпілого, за відсутності визначених законом підстав і без відповідного судового рішення) проникнення на територію домоволодіння, у якому проживав і яке утримував потерпілий, незалежно від законності фактичного володіння потерпілим будинком, чи земельною тощо,

оскільки наявність спору між сторонами розглядається за правилами цивільного судочинства [462]. Конституцією та іншими законами не передбачено право будь–кого і будь–коли проникати в житло чи інше володіння особи тільки тому, що там хтось незаконно перебуває та володіє ним, окрім невідкладних випадків, зазначених у ч.2 ст.30 Конституції [462]. Судова палата ВС виходить в своєму рішенні з того, що недоторканність житла та іншого володіння особи, яке включає в себе й недоторканність приватного та сімейного життя, передбачає більш широкі права особи і у кримінальному процесуальному аспекті більш широке поняття житла та іншого володіння особи, ніж це визначено в цивільному і житловому праві. Та враховує, що кримінальним і кримінальним процесуальним законом не встановлено обов'язковості такої ознаки житла особи чи її іншого володіння, як належність їх особі на праві власності (що включає право володіння, користування і розпорядження майном) чи на праві володіння як одного з елементів юридично забезпеченого права власності і як вид права на чужі речі (ст.ст.317, 395 ЦК) [462]. Для обґрунтування власної позиції суд апелює до Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях, визначаючи, зокрема, поняття «житло», тлумачить його як місце (помешкання), де особа постійно проживає, незалежно від форми чи підстави такого проживання, утримує і облаштовує його, навіть якщо це здійснено з порушенням національного законодавства (справа «Барклі проти Сполученого Королівства» 1996 року). Тож задля легалізації проникнення до житла чи іншого володіння особи необхідно отримати добровільну згоду на таке проникнення від особи, яка ними володіє незалежно від правових підстав набуття такого права або ж його відсутності.

Іншим важливим аспектом правової оцінки правомірності дій особи, яка проникла до житла чи іншого володіння особи, є з'ясування *ознаки реальної, а не «вимушеної» добровільності надання згоди,* особою, яка володіє житлом або іншим володінням. Так, Верховний Суд у постанові у справі № 756/11581/15–к від 6 жовтня 2021 року роз'яснив, коли може бути проведено огляд житла чи іншого володіння особи з такої підстави як надання добровільної згоди на такі

процесуальні дії. В рішенні, зокрема, зазначено, що огляд житла чи іншого володіння особи може бути проведено за добровільною згодою особи, яка ним володіє, за умови, що були наявні процесуальні гарантії, які захищали здатність особи висловлювати свою справжню думку при наданні такої згоди. Відтак не може бути визнана добровільною така згода особи, що володіє певною річчю, яка надана під тиском працівників поліції (погроза йому кримінальною відповідальністю і відібранням автомобіля на штрафмайданчик) [467].При цьому, оскільки закон не визначає спеціальних засобів доказування добровільності згоди на проникнення до житла або іншого володіння особи, то наявність чи відсутність згоди, а також її добровільність чи вимушеність мають бути встановлені, виходячи з сукупності обставин, за яких відбувалося проникнення до житла чи іншого володіння особи, і ці обставини можуть доводитись або спростовуватися сторонами за допомогою будь–яких засобів доказування [456].

Отже проникнення до житла чи іншого володіння особи є незаконним у разі відсутності добровільної згоди особи, за відсутності визначених законом підстав чи в порушення встановленого законом порядку. Так, у випадках примусового проникнення до житла чи іншого володіння особи, воно має здійснюватися на підставах та в порядку, визначеному законом. Зокрема відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 18 ЗУ «Про виконавче провадження» виконавець під час здійснення виконавчого провадження має право, зокрема, за наявності вмотивованого рішення суду про примусове проникнення до житла чи іншого володіння фізичної особи безперешкодно входити на земельні ділянки, до житлових та інших приміщень боржника – фізичної особи, особи, в якої перебуває майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, проводити в них огляд, у разі потреби примусово відкривати їх в установленому порядку із залученням працівників поліції, опечатувати такі приміщення, арештовувати, опечатувати та вилучати належне боржникові майно, яке там перебуває та на яке згідно із законом можливо звернути стягнення [506]. При цьому рішення суду про проникнення в житло боржника має бути вмотивованим, оскільки проникнення у житло, як

обмеження конституційного права особи на недоторканність житла, визнається виключним засобом забезпечення примусового виконання судового рішення та бути виправданим [483]. Це свідчить про те, що суду мають бути надані переконливі докази, які б свідчили про те, що державний виконавець вичерпав всі можливості виконати рішення без примусового проникнення до житла, проте це не дало результатів [474]. Відповідно до ст. 52 Закону № 606–XIV та ст. 376 ЦПК, умовами примусового проникнення до житла боржника для арешту майна, яке там знаходиться, є неможливість виконання рішення в інший спосіб, зокрема за рахунок звернення стягнення на кошти боржника та інше його майно.

Огляд вважається незаконним у разі недотримання вимог щодо підстави його проведення або з порушенням процесуального порядку його проведення (проведення з іншою метою, ніж це передбачено кримінальним процесуальним законодавством, без складання протоколу) [339, с.132]. Правові підстави проведення огляду та обшуку та порядок їх здійснення як слідчих дій визначений в статтях 234 та 237 КПК. Незаконними проведення таких дій буде у випадку порушення порядку їх проведення.

Правові підстави проведення *огляду як заходу правового режиму надзвичайного та воєнного стану* визначені відповідно в ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану», де передбачено, що в умовах надзвичайного стану запроваджуються наступні заходи правового режиму надзвичайного стану: обмеження руху транспортних засобів та їх огляд (п.2 ч.1 ст. 16); 2) перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян (п.2 ч.1 ст. 18) та в ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», в якому визначено право уповноважених осіб здійснювати огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України (п.7 ч.1 ст. 8) [552].

В кримінально–правовій науці щодо виокремлення цих форм порушення недоторканності житла існують різні позиції. Так, І. Присяжнюк та С. Лихова

вважають, що така форма об'єктивної сторони цього злочину як незаконне проведення огляду чи обшуку в житлі чи іншому володінні особи за своєю суттю є незаконним до них проникненням. І. Жмур визнаючи цей факт, все ж таки наголошує, що законодавець небезпідставно передбачив таку форму об'єктивної сторони як незаконне проведення огляду чи обшуку, маючи на меті підкреслити надзвичайно високий ступінь суспільної небезпечності дій, спрямованих на порушення недоторканності житла, вчинених особами, уповноваженими на виконання функцій держави – представниками влади, які, відповідно до закону, мають повноваження в ході дізнання чи досудового слідства проводити такі слідчі дії як огляд та обшук [247, с.111].

Подібне «вузьке» розуміння огляду та обшуку, яке пов'язується виключно з порушенням порядку проведення цих слідчих дій, визначеного в КПК, зустрічаємо і в інших джерелах [398, с.481, 391, с. 455]. Існує і відмінна позиція, за якої огляд, обшук визнаються незаконними, якщо вони вчинені: 1) особою, яка не має на це права (наприклад директором підприємства, комендантом, селищним головою тощо); 2) тоді, коли вони вчинені службовою особою, яка уповноважена їх вчинювати (прокурором, слідчим, судовим виконавцем), але при відсутності рішення суду на такі дії [394, с. 329].

Зустрічається і третій підхід, за якого пропонується оцінювати незаконність огляду як слідчої дії, регламентованої КПК, а от обшук, не тільки як слідчої дії, а й проведеного: 1) приватною особою; службовою особою, яка не мала права на його проведення; 2) службовою особою, яка відповідно до закону наділена правом на проведення обшуку (слідчий, працівник органу діяння), але: а) за відсутності підстави для його проведення; б) з порушенням процесуального порядку його проведення [339, с.132].

Трактування суб'єкта вчинення порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи виключно як представника влади чи іншої службової особи не узгоджується з сучасним підходом до розуміння способів втручання в приватне життя особи шляхом порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи. Для порівняння, редакція ст. 130 «Порушення недоторканності

житла громадян» (КК в ред. 1960 року) передбачала кримінальну відповідальність за незаконний обшук, незаконне виселення або інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, вчинені посадовою особою. Виключивши вказівку на суб'єкта такого кримінального правопорушення як службова (посадова) особа, законодавець одночасно розширив коло заборонених діянь за рахунок криміналізації незаконного проникнення до житла чи іншого володіння особи та їх огляду та диференціював кримінальну відповідальність за такі діяння у разі вчинення їх службовою особою. Отже, законодавча конструкція ч.1 ст. 162 КК при її буквальному тлумаченні дозволяє визнавати суб'єктом вчинення перелічених в ній діянь будь якою особою. Таким шляхом йде і судова практика. Так, дії особи, яка перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, з метою подальшого розпивання спиртного, знаючи, що законних мешканців немає вдома, шляхом виламування дверного замка вхідних дверей проник в квартиру ОСОБА_3, що знаходиться в м. Теребовля за адресою АДРЕСА_2 де провів незаконний обшук з метою виявлення спиртного, з метою розпиття спиртних напоїв [175]. Або підсудна ОСОБА_1 прийшла до домоволодіння потерпілих ОСОБА_2 та ОСОБА_3 де шляхом зняття скоби замка на вхідних дверях, відчинила двері і незаконно проникла до житла потерпілих, де незаконно провела огляд та обшук. В кімнаті за допомогою ножа, якого принесла з собою, продовбала в дерев'янній шафі діру і через утворений отвір викрала гроші в сумі 500 гривень, що є дрібною крадіжкою [182]. Таким чином при викладенні фактичних обставин кримінального провадження, а в подальшому при формулюванні обвинувачення за ст. 162 ч. 1 КК України вказуються такі способи вчинення передбаченого нею кримінального правопорушення як незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, чи інші дії, що порушують недоторканість житла. Можливо у випадках такого способу порушення недоторканності житла, що вчинюється не службовими особами доцільніше використовувати термінологічну конструкцію «оглянув помешкання в пошуках спиртного», утім точність юридичного формулювання

обвинувачення вимагає посилання на об'єктивну сторону кримінального правопорушення, визначну в диспозиції відповідної кримінально–правової норми. В судовій практиці до таких випадків відносять діяння осіб, які взагалі не мають права здійснювати відповідні слідчі дії, тобто вчинення діяння загальними суб'єктами. Так, ОСОБА_7 діючи умисно, за вищевикладених обставин, виконуючи роль виконавця у складі організованої групи спільно з Особою 2, Особою 11, Особи 10 та Особою 3, на виконання єдиного плану відомого всім учасникам групи та вказівки Особи 1 щодо незаконного проникнення до житла та іншого володіння осіб за адресою: АДРЕСА_2, що на праві приватної власності належить ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_2, і незаконне проведення в них обшуку та заволодіння в такий спосіб чужим майном шляхом обману під вигаданим приводом перевірки оргтехніки на факт наявності відомостей щодо колаборційної діяльності, з корисливою метою, діючи умисно, в порушення ч. 1 ст. 30 Конституції України, якою гарантується недоторканість житла чи іншого володіння особи, переслідуючи прямий умисел, направлений на порушення права осіб на недоторканість житла, усвідомлюючи протиправність своїх дій, передбачаючи їх суспільно–небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, з метою вторгнення до житла всупереч волі законного власника, відкрито незаконно проник разом з іншими учасниками організованої групи на територію домоволодіння через хвіртку, після чого вони разом проникли через вхідні двері до житлового приміщення будинку, розташованого за адресою: АДРЕСА_2 , який на праві власності належить ОСОБА_8 ІНФОРМАЦІЯ_2, де провели незаконний обшук [177].

Через складність наведення вичерпного переліку порушень порядку проведення огляду та обшуку, які утворюють склад досліджуваного злочину, а також необґрунтоване, з погляду закону, ігнорування законодавцем одних слідчих (виїмка) дій за рахунок інших (огляд та обшук), І. Жмур, поділяючи позицію С.Я. Лихової, пропонувала виключити з диспозиції ч.1 ст. 162 КК такі форми об'єктивної сторони цього злочину як незаконне проведення огляду та обшуку. Відтак порушення недоторканності житла, вчинене службовими особами

правоохоронних органів під час проведення огляду чи обшуку підлягатиме кваліфікації за ч. 2 ст. 162 КК України в чому і відображатиметься підвищена суспільна небезпечність таких дій [243, с. 120]. Подібний підхід обрали і розробники проєкту нового КК України, оскільки в Статті 4.7.3. «Порушення недоторканності житла або іншого володіння» такі діяння як незаконний огляд та обшук не передбачені. Утім, подібна позиція не може бути прийнята безапеляційно, хоча би з тієї підстави, що такі форми порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи визначені в ст. 30 Конституції України. Дискусійні питання щодо криміналізації посягань на приватне та сімейне життя особи в проєкті нового КК буде розглянуто нами і підрозділі 5.2.

В ч.2 ст. 30 Конституції України передбачено, що у невідкладних випадках, пов'язаних з врятуванням життя та майна людей чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку. Дотримання цього припису гарантується низкою законів, які визначають такі невідкладні випадки (умови) та порядок їх виконання. Визначені в ч.2 ст. 30 Конституції України випадки поділяють на ті, що: пов'язані з надзвичайними ситуаціями; пов'язані з охороною правопорядку [243, с.98]. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням людей чи майна, входження до житла чи іншого володіння особи без згоди законного володільця також дозволяється за умов, які визначені чинним законодавством як от: п.6 ч.2 ст. 80 Кодексу цивільного захисту України передбачено, що під час гасіння пожежі працівник пожежно–рятувального підрозділу має право на безперешкодний доступ до всіх житлових, виробничих та інших приміщень, а також на застосування будь–яких заходів, спрямованих на рятування населення, запобігання поширенню вогню та ліквідацію пожежі [293] чи ст. 29 ЗУ «Про житлово–комунальні послуги», де у невідкладних випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей та майна, для проведення в них огляду та ліквідації аварій без отримання згоди споживача житлово–комунальних послуг, відповідно до право доступу до житлових приміщень мають представники

виконавця (виробника) житлово–комунальних послуг (у випадках, коли споживач відсутній і при цьому немає можливості встановити з ним зв’язок або він відмовляється впустити в займані ним приміщення виконавця (виробника)) [534] та ін. На сьогодні доволі актуальним питанням в контексті правомірності проникнення до житла особи є питання такого проникнення постачальником комунальних послуг, управителем будинку, працівниками ОСББ. Наприклад за ЗУ «Про житлово–комунальні послуги» споживач зобов'язаний забезпечити представникам виконавця комунальної послуги (зокрема управитель та його представник, працівники ОСББ) доступ до свого житла, іншого об’єкта нерухомого майна для: 1) ліквідації та відвернення аварій, пов’язаних із наданням відповідної комунальної послуги, – цілодобово; 2) встановлення або заміни санітарно–технічного та інженерного обладнання, проведення технічних чи профілактичних оглядів, зняття контрольних показань вузлів обліку [534].

Перша зазначена підстава в цілому співвідноситься з розумінням невідкладного випадку, пов’язаного з рятуванням людей та майна, тож відповідає приписам ст.30 Конституції України. Зауваження викликає друга з вказаних в цьому законі підстав, а саме доступ до житла задля встановлення або заміни санітарно–технічного та інженерного обладнання, проведення технічних чи профілактичних оглядів, зняття контрольних показань вузлів обліку. У разі відмови в доступі до житла його власника або володільця лише суд, за дійсної потреби, може надати право на проникнення у житло. Як це підтверджено в постанові Київського апеляційного суду, справа №761/30245/18 від 23.10.2019. Зокрема мова йде про те, що конституційна гарантія недоторканності житла не поширюється на випадки, коли суспільні інтереси вимагають правомірного обмеження прав людини, зокрема, для захисту прав і законних інтересів інших членів суспільства. Разом з тим, позивачем має бути доведено, що в даному випадку необхідність проникнення (доступу) до приміщень відповідача викликана захистом прав і законних інтересів інших членів суспільства. В противному випадку – без надання суду, будь–яких доказів того, що ремонтними роботами, які проводилися в приміщеннях відповідача, була викликана будь–яка

аварія або завдана шкода здоров'ю чи майну інших мешканців будинку, суд може відмовити в наданні повноважень на проникнення в житло [473]. Отже, за винятком невідкладних випадків, без дозволу володільця доступ до житла можливий виключно за рішенням суду. Право на звернення до суду з такими позовами мають балансоутримувач будинку або суб'єкт господарювання, предметом діяльності якого є надання житлово–комунальної послуги споживачу відповідно до умов договору (Постанова Донецького апеляційного суду в справі №263/2359/18 від 21.11.2018 р.). При цьому позивач, звертаючись з таким позовом та посилаючись на ЗУ «Про житлово–комунальні послуги» має вказати, які його порушені права підлягають захисту, правові підстави, довести потребу проникнення до житла, оскільки звичайного посилання на вказаний закон не достатньо [586]. Крім того, позивачем у такій справі мають бути наведені правові підстави для можливого відступу від задекларованого принципу недоторканності житла.

З метою охорони правопорядку чинне законодавство України передбачає низку випадків, коли право особи на недоторканність житла чи іншого володіння може бути вимушено тимчасово обмежене. Відповідні службові особи мають право безперешкодного входження до житла у зв’язку з реалізацією повноважень у сфері охорони правопорядку. Зокрема, ч. 3 ст. 233 КПК України передбачено, що слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов`язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов`язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді [345]. Підставою для проведення огляду місця події слугує інформація про вчинення кримінального правопорушення, без якої проведення огляду місця події не може бути здійснене. В судовій практиці досить часто виникають проблеми щодо доказової бази інформації, отриманої в такому порядку, і оцінки надання згоди особи на огляд чи обшук житла чи іншого володіння в таких випадках. В

правовому висновку ВС, наведеному в постанові від 27 травня 2020 року у справі № 279/1021/16–к [463], суд зазначив, що проведений органами досудового розслідування огляд місця події фактично є обшуком, який відповідно до ч. 2 ст. 234 КПК України здійснюється лише на підставі ухвали слідчого судді. Оскільки з зазначеним клопотанням до слідчого судді прокурор, слідчий не звертались, тому згідно з ч. 3 ст. 233 КПК України встановлені внаслідок такої слідчої дії докази є недопустимими й не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень. При цьому суд може не взяти взяв до уваги заяву власника автомобіля на його огляд автомобіля, як підставу для проникнення до володіння особи без ухвали слідчого судді, що узгоджується з позицією в цьому питанні Верховного Суду [464; 471]. Хоча судді Верховного суду в іншому рішенні мають відмінну позицію, вважаючи правомірним проведення огляду житла без дозволу суду, але за добровільної згоди власника майна [469].

Невідкладними випадками визнаються лише такі зазначені у ч. 3 ст. 233 КПК виключні обставини, які існували на момент проникнення до житла чи іншого володіння особи та унеможливлювали отримання в порядку, передбаченому КПК, відповідного дозволу слідчого судді [462; 457]. При цьому саме сторона обвинувачення повинна надати докази невідкладності проникнення до житла чи іншого володіння особи для рятування майна. Фахівці звертають увагу на проблему невизначеності джерел отримання інформації, яка свідчить саме про невідкладність, адже такі докази можуть бути абсолютно різними, починаючи від показань свідків і закінчуючи анонімними повідомленнями на лінію «102». Так само і різниться судова практика оцінки відповідних доказів. В одних випадках суд відмовляє у задоволенні клопотання про проведення обшуку саме через анонімність повідомлення [690]. В інших же випадках слідчі судді навіть не звертають увагу на той факт, що заяви були анонімними [667, с. 532]. Оскільки ця норма визначає підстави та порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи спеціальними суб’єктами (слідчими, прокурорами), необхідність врятування майна пов’язується, в першу чергу, з значенням цього майна для кримінального провадження (зокрема рятування речових доказів).

Виключно при безпосередньому припиненні кримінальних правопорушень, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, переслідуванні осіб, що підозрюються у їх вчиненні, співробітники мають право заходити в жилі, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (п.7 ч.1 ст. 25 ЗУ «Про службу безпеки України») [563]. Виселення – це припинення проживання у житлі шляхом звільнення приміщення від проживання та/або видалення мешканців з приміщення. Правова природа виселення є різною, залежно від умов та мети його застосування, воно може розглядатися як: 1) наслідок припинення житлових правовідносин; 2) санкція; 3) примусове виселення [88, с. 118].

Незаконним виселення особи вважається якщо воно вчинене: за відсутності підстав для нього або вчинене з порушенням встановленого законом порядку його здійснення чи виселення, здійснене не уповноваженою особою [391, с. 455]; вчинене за відсутності підстав або з порушенням порядку, встановленого законом [339, с.132]. Відповідно до житлового законодавства України, виселення поділяється на виселення з наданням та без надання житлового приміщення. Утім «в умовах ринкових відносин виселення з наданням житла слід визнавати архаїчним явищем та застосовувати його у виключних випадках, зокрема у разі виселення дітей, інвалідів іншої категорії, осіб, що мають право на соціальне житло» [88, с. 119]. Відповідно до ч.3 ст.47 Конституції України ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше, як на підставі закону за рішенням суду. Незаконне виселення має місце у разі, якщо воно здійснюється без законних підстав, тобто без судового рішення, яке набуло чинності. Отже, примусове виселення особи з житла може мати місце лише за рішенням суду у визначених законом випадках. При цьому таке рішення суду має вступити в законну силу, не бути скасованим, та за змістом саме рішенням про виселення особи, а не, скажімо, про втрату права користуватися певним житлом. Виселення людини на підставі рішення суду, яким визнано втрату права на користування житлом, вважається також незаконним. Здійснюється примусове

виселення на підставі виконавчого листа, який подається до органів державної виконавчої служби, з метою примусового виконання рішення суду. При проведенні примусового виконання рішень із зазначеної категорії справ державний виконавець дотримується вимог статті 66 ЗУ «Про виконавче провадження» [506] та п. 12 розділу 9 Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України 02.04.2012 року № 512/5 [275].

Примусове виселення полягає 1) у звільненні приміщення, зазначеного у виконавчому документі, від боржника, його майна, домашніх тварин та 2) у забороні боржнику користуватися цим приміщенням. Примусовому виселенню підлягають виключно особи, зазначені у виконавчому документі. Виконавчий документ про виселення особи пред'являється для виконання з дня, наступного після набрання рішенням законної сили, але не більше, ніж три роки. У постанові про відкриття виконавчого провадження державний виконавець зазначає, що боржнику необхідно виконати рішення суду протягом 10 робочих днів (ч.6 ст.26 ЗУ «Про виконавче провадження»). Наступного робочого дня після закінчення вказаного вище 10–денного строку, державний виконавець перевіряє виконання боржником рішення про його виселення. У разі невиконання боржником рішення про його виселення самостійно державний виконавець виконує його примусово. Відсутність боржника, належним чином повідомленого про день і час примусового виселення, під час виконання рішення не є перешкодою для його виселення. Тож незаконним буде виселення, що проводиться по відношенню до особи, яка не вказана у виконавчому листі або виселення раніше вказаного в виконавчому листі 10–денного строку, або на підставі виконавчого листа, пред'явленого до виконання з порушенням визначеного в законі строку. Незаконним слід також вважати виселення, що здійснене не уповноваженими на те особами як от: приватними виконавцями, адже вони не здійснюють примусове виконання рішення про виселення особи (п. 7 ч. 2. ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження»); посадовими особами ОСББ [691], власниками житла [145] чи іншими неуповноваженими особами.

Виселення із незаконно займаних приміщень може відбутися за рішенням суду і без надання іншого житлового приміщення. Таке виселення може бути засобом цивільно–правової відповідальності за порушення договору, закону, суб'єктивних прав інших осіб. Виселення без надання іншого житла застосовується у разі: розірвання договору найму за вимогою наймача або наймодавця (ст. 107, 108 Житлового Кодексу України – далі ЖКУ); виселення громадян при зверненні стягнення на жилі приміщення, що були придбані ними за рахунок кредиту (позики) банку (ст. 109 ЖКУ); визнання договору найму недійсним (ст. 215 ЦКУ); у разі неправомірної поведінки наймача, членів його сім'ї, за неможливістю спільного проживання (ст. 116 ЖКУ), у разі визнання ордера на житлове приміщення недійсним, внаслідок неправомірних дій осіб, які одержали ордер (ст. 117 ЖКУ); у разі визнання шлюбу недійсним (ч. 4 ст. 45 Сімейного кодексу України); виселення у зв'язку з позбавленням батьківських прав (ч. 2 ст. 167 СКУ); зі службових приміщень – робітників і службовців, які припинили трудові відносини з підприємством, установою, організацією (ст. 124 ЖКУ); з гуртожитків – сезонних, тимчасових працівників і осіб, які працювали за строковим трудовим договором і припинили роботу; осіб, що навчалися у навчальних закладах і вибули з них, а також працівників підприємств, установ і організацій, які поселилися в гуртожитку в зв'язку з роботою, у разі звільнення їх за власним бажанням без поважних причин; за порушення трудової дисципліни або вчинення злочину (ч. 1, 2 ст. 132 ЖКУ); у разі припинення договору найму житлового приміщення в будинку (квартирі), що належить громадянину на праві приватної власності (ст. 168 ЖКУ); відносно піднаймачів і тимчасових мешканців у разі припинення договору найму житлового приміщення (ст. 99 ЖКУ); у випадку отримання компенсації за пай особи з колишнього подружжя, квартиру якого у житловобудівельному кооперативі розділити неможливо (ч. 2 ст. 146 ЖКУ); у разі виключення з членів житлово–будівельного кооперативу (ст. 147– 148 ЖКУ) ін.

При цьому фахівці звертають увагу на те, що окремі норми ЖКУ є застарілими й такими, що обмежують право приватної власності, визначене

нормами ЦКУ, питання виселення з житла без надання іншого житлового приміщення є спірним, і вирішується судами неоднозначно. В рішенні Першої судової палати Касаційного цивільного суду 16 грудня 2020 року у справі № 182/7347/18, суд постановив «з огляду на підстави заявленого позову, застосуванню підлягають положення статей 391, та глави 32 «Право користування чужим майном» ЦК України, оскільки застосування до регулювання житлових відносин положень ЖК Української РСР, прийнятого 30 червня 1983 року не відповідає реаліям сьогодення та змісту нинішніх суспільних відносин. Натомість ЦК України є кодифікованим актом законодавства, який прийнято пізніше, а тому темпоральна колізія норм права має вирішуватися саме на користь норм ЦК України (правовий висновок, викладений Верховним Судом у постанові від 13 жовтня 2020 року у справі № 447/455/17 (провадження № 14–64цс20). Право користування чужим майном передбачено у статтях 401–406 ЦК України» [472].

Особливої гостроти набуває проблема виселення особи з житла без надання іншого житлового приміщення, яке можливе за умов, що таке втручання у право особи на повагу до житла, передбачене законом, переслідує легітимну мету, визначену в п. 2 ст. 8 Конвенції, та є необхідним у демократичному суспільстві. Відповідність останньому критерію визначається з урахуванням того, чи існує нагальна суспільна необхідність для застосування такого обмеження права на повагу до житла і чи буде втручання у це право пропорційним переслідуваній легітимній меті. Саме в такому аспекті розглядаються позови щодо усунення перешкод у користуванні житловим приміщенням (квартирою) шляхом виселення наймачів як членів сім'ї співвласника, які вселилися без згоди всіх співвласників житлового приміщення і проживання яких разом зі співвласниками є неможливим в одній квартирі через повторювані акти насильства, якими б незначними не були їх окремі епізоди. Так, позовними вимогами позивачка визначила: визнання незаконним вселення ОСОБА_8, ОСОБА_3, ОСОБА_4 разом із дітьми ОСОБА_5 та ОСОБА_6; виселення ОСОБА_3, ОСОБА_4 разом із дітьми ОСОБА_5 та ОСОБА_6. При

вирішенні спору суд виходив з того, що виселення особи з житла без надання іншого житлового приміщення згідно зі ст. 8 Конвенції можливе за умов, що таке втручання у право особи на повагу до житла передбачене законом, переслідує легітимну мету, визначену в п.2 ст. 8 Конвенції та є необхідним в демократичному суспільстві. Ураховуючи викладене суд визнав, що позов є недоведеним позивачем, обраний спосіб захисту права суперечить вимогам закону [228].

Такий підхід сформований як позиція Верховного Суду, який в низці своїх рішень зазначає, що при вирішенні справи, передбачених законом підстав для виселення особи чи визнавання такою, що втратила право користування, що по суті буде мати наслідком виселення, виходячи із принципу верховенства права, суд повинен у кожній конкретній справі проводити оцінку на предмет того, чи є втручання у право особи на повагу до її житла не лише законним, але й «необхідним у демократичному суспільстві». Інакше кажучи, воно має відповідати «нагальній суспільній необхідності», зокрема бути співрозмірним із переслідуваною законною метою. Серед іншого, в справах про визнання тривалого часу проживання у спірній квартирі/будинку особи, яка не має іншого житла, достатньою підставою для того, щоб вважати квартиру/будинок житлом цієї особи в розумінні статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [459] або, що факт переходу права власності на квартиру до іншої особи не є безумовною підставою для виселення членів сім'ї попереднього власника цього нерухомого майна, у тому числі і колишніх [454] та ін. [451].

Примусове проникнення на земельні ділянки, до житлових та інших приміщень у зв'язку з примусовим виконанням рішення суду про виселення боржника та вселення стягувача і рішення про усунення перешкод у користуванні приміщенням (житлом) здійснюється виключно на підставі такого рішення суду [506] і підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства [453].

На думку Ю. Жмур, неможливість, як і при незаконному обшуку, передбачити всі можливі варіації протиправних дій, які є незаконним виселенням, призводить до правової невизначеності та породжує судові помилки.

Тож вона висловлюється за те, що незаконне виселення за своїм змістом не може існувати як форма об'єктивної сторони посягання на недоторканність житла, з огляду на те, що об'єктом цього діяння є не правовідносини, пов'язані з реалізацією права людини на особисте життя, в частині забезпечення недоторканності житла, а правовідносини з приводу реалізації права на саме житло, яке гарантоване ст. 47 Конституції України [243, с. 123]. Беззаперечним же, на її думку, є те, що певна кількість випадків незаконного виселення здійснюється у примусовому порядку, а отже, характеризується тим, що особа, яка безпосередньо проводить цей захід незаконно проникає до житла власника. Саме у цій частині такі дії утворюють злочин, передбачений ч. 1 ст. 162 КК України у формі незаконне проникнення до житла. Усі подальші дії, пов'язані з власне виселенням, посягають на інші об'єкти кримінально–правової охорони, а отже не можуть вичерпуватися положеннями ст. 162, з огляду на що потребують додаткової кваліфікації за іншими статтями КК України. На підставі чого авторка робить висновок, що незаконне виселення особи з житла не є посяганням на його недоторканність, а отже має бути виключене з диспозиції ч. 1 ст. 162 КК України [243, с.123].

Утім така позиція потребує додаткового обґрунтування, враховуючи, що судова практика виходить з визнання позбавлення права користування житловим приміщенням або виселення особи з житла без надання іншого житлового приміщення втручанням у право особи на повагу до приватного життя та права на житло. Навіть якщо законне право на зайняття житлового приміщення припинене, особа вправі сподіватися, що її виселення буде оцінене на предмет пропорційності у контексті відповідних принципів статті 8 Конвенції [460].

Така позиція Верховного Суду ґрунтується на позиції Європейського суду з прав людини, який в низці рішень визнав, що втрата житла є найбільш крайньою формою втручання у право на повагу до житла (рішення ЄСПЛ у справі «McCann v. the United Kingdom» від 13 травня 2008 року, заява № 19009/04, п. 50; рішення «Zehentner v. Austria» від 16 липня 2009 року, заява № 20082/02, п. 60). Концепція «житла» має першочергове значення для особистості людини, самовизначення,

фізичної та моральної цілісності, підтримки взаємовідносин з іншими, усталеного та безпечного місця в суспільстві. Приймаючи до уваги такий підхід ЄСПЛ слід виважено ставитися до виключення такої форми порушення недоторканності житла з диспозиції ст. 162 КК України.

Більш того, в 2020 році на розгляд Верховної Ради було подано законопроект, спрямований на посилення кримінальної відповідальності за незаконне виселення особи [186]. Для досягнення вказаної мети у законопроекті пропонується внести зміни до ст. 162 КК України, якими передбачити нову редакцію ч. 1 цієї статті та доповнити її новими частинами 3 та 4, посиливши кримінальну відповідальність за незаконне виселення із житла, вчинення таких дій за попередньою змовою групою осіб або службовою особою чи із застосуванням насильства або з погрозою його застосування. У пояснювальній записці до законопроекту вказана пропозиція обґрунтовується необхідністю підвищити ефективність правових механізмів протидії таким суспільно небезпечним діянням шляхом їх криміналізації та встановлення за них більш суворого виду кримінальної відповідальності [492]. Оскільки незаконне виселення нині уже визнається кримінально караним діянням (вказані дії є однією з форм порушення недоторканності житла), актуальною залишається проблема встановлення правильного співвідношення покарання із тією шкодою, яка завдається потерпілим особам у результаті незаконного виселення їх з житла, а також збільшенням кількості випадків реєстрації кримінальних правопорушень у вигляді незаконного порушення недоторканності житла.

На думку фахівців Головного Науково–експертного управління законопроект, метою якого є посилення кримінальної відповідальності, зокрема, встановлення більш жорстких санкцій, повинен мати серйозне наукове обґрунтування і бути результатом ґрунтовного аналізу практики застосування відповідної статті КК. Законопроект, зміст якого полягає у суттєвому збільшенні розмірів покарання у виді штрафу та запровадженні альтернативного основного покарання у виді позбавлення волі (ч. 3 ст. 162 КК у редакції проекту), має супроводжуватись статистичними даними та прикладами із практики, які би

свідчили про наявність проблем в її застосуванні у зв’язку з м’якістю покарання, наявність випадків, коли вказані суспільно небезпечні діяння залишались безкарними внаслідок недосконалості кримінального закону. Проте обґрунтування такого роду у доданих до законопроекту документах відсутнє [186].

Визнаючи правоту такої думки, від себе зазначимо, що аналіз правозастосовної діяльності засвідчив наявність в цій сфері проблем, пов’язаних, ймовірніше, з недоліками проведення дослідчої перевірки фактів порушення недоторканості житла уповноваженими особами, аніж з вадами конструкції ст. 162 КК України. Такі перевірки не проводяться повно, всебічно і об'єктивно, відповідно до вимог КПК України, висновки органу дізнання не відповідають дійсним обставинам події та/або не відповідають юридичним критеріям, якими повинна бути обґрунтована постанова про відмову в порушенні кримінального провадження. Саме на такі недоліки вказують суди, скасовуючи постанови про відмову у порушенні кримінального провадження за ст.162 КК України [465].

Іншими діями, що порушують недоторканність житла пропонують визнавати: протиправне проникнення до житла чи іншого володіння особи без наміру вчинити будь–який злочин, якщо воно здійснено без законних підстав і проти волі особи, що ними володіє [392, с.168]; самовільне вселення до чужого житла, тимчасове використання житла без згоди його власника, незаконне проведення виїмки тощо [339, с.132, 392, с.394, 391, с. 455]; незаконне спостереження за тим, що відбувається в житлі людини (з використанням певних технічних засобів чи без них), приведення житла людини в непридатний для проживання стан, погіршення екологічної ситуації поблизу житла або іншого володіння особи [235 с. 528]; будь яке інше вторгнення до житла проти волі особи, яка там проживає, за винятком випадків крайньої необхідності: як от тимчасове використання житла без згоди його власника, самовільне вселення до чужого житла тощо [341, с. 162]; відмова залишити житло [243, с.123].

Аналіз більшості наведених тлумачень «інших дій, що порушують недоторканність житла» дозволяє погодитися з висловленою в літературі

думкою, що переважна більшість таких діянь охоплюються поняттям «незаконне проникнення до житла» [243, с. 124]. Пропозицію визнавати протиправне проникнення до житла чи іншого володіння особи без наміру вчинити будь–який злочин, якщо воно здійснено без законних підстав і проти волі особи, що ними володіє як інших дій, що порушують недоторканність житла не поділяємо, оскільки такі дії повністю охоплюються незаконним проникненням до житла. На практиці найбільш поширеною формою вчинення інших дій, що порушують недоторканність житла, є незаконне вселення до житла, зокрема й тими особами, які попередньо були виселення з нього за рішенням суду. Так, виконавчою службою було здійснено примусове виселення ОСОБА_4 з дітьми з будинку. Під час виселення була присутня підсудна, виконавцем роз'яснювався зміст дій щодо виселення. Однак згодом підсудна знову проникла в будинок, зірвавши замок та стрічку виконавчої служби, якою був опечатаний будинок, та стала там проживати [155].

Окремо варто звернути увагу на осучаснені способи проникнення житла особи, зважаючи на поширення застосування систем відеоспостереження, як атрибуту розвинутої інфраструктури та як інструменту убезпечення від вчинення протиправних дій. Зокрема це стосується і встановлення систем відеоспостереження в домівках (квартирах, будинках, при домових територіях). Застосування технологій відеоспостереження може порушувати, а в окремих випадках, порушує права на приватність, зокрема, в частині захисту персональних даних, оскільки за допомогою відеозапису можна ідентифікувати особу за різними її ознаками – рисами обличчя, параметрами тіла, голосу, особливостями поведінки тощо. Такі дані дають змогу точно впізнати людину через її фізіологічні чи поведінкові особливості [602, с.4]. У різних країнах світу вже зафіксовано непоодинокі випадки, коли хакери підключаються до камер і отримують інформацію, щоб шантажувати людей. The Guardian повідомляла про десятки людей, які подали позов до суду на компанію Ring після того, як хакери приєдналися до домашніх камер Ring, будили людей серед ночі, розмовляли з дітьми, коментували події в спальні, погрожували, шантажували й ображали [53].

Такі дії безумовно можна оцінити і як порушення недоторканності приватного життя і як порушення недоторканності житла, яке здійснюється без фізичного проникнення, більш звичного та поширеного способу порушення недоторканності житла. Тому погоджуємося, що незаконне спостереження за тим, що відбувається в житлі людини (з використанням певних технічних засобів чи без них) є іншим порушенням недоторканності житла особи.

Що ж стосується таких дій як приведення житла в непридатний для проживання стан, то вони можуть утворювати склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 194 КК, умисне знищення чи пошкодження майна. Забруднення довкілля хоча і розглядається як ризик для права на повагу до приватного і сімейного життя, реалізація якого також залежить від стану довкілля, утім проблема ця має більш глобальний характер і оцінюється переважно з позиції обов'язку держави щодо збереження довкілля та недопущення екологічної катастрофи в межах певної території. Тож погіршення екологічної ситуації поблизу житла чи іншого володіння особи, яке має локальний характер, складно оцінити саме як порушення недоторканності житла особи. Імовірніше такі дії мають оцінювати як порушення державних санітарних норм, за що передбачена адміністративна відповідальність, як от: ст. 82 КУпАП (порушенні вимог щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення) чи 52 КУпАП (несанкціоноване розміщення відходів, що призвело до забруднення землі). Власники земельних ділянок вчиняючи певні дії повинні співпрацювати з власниками сусідніх земельних ділянок, щоб не порушувати їх прав щодо володіння та користування землею. Відповідно до ст. 104 Земельного кодексу України, власники та землекористувачі земельних ділянок можуть вимагати припинення діяльності на сусідній земельній ділянці, здійснення якої може призвести до шкідливого впливу на здоров'я людей, тварин, на повітря, земельні ділянки та інше [267]. Зокрема шляхом подачі до суду позову про усунення перешкод у користуванні нерухомим майном шляхом вчинення дій [485].

Погіршення екологічної ситуації поблизу житла людини може за наявності для того підстав кваліфікуватися і за ст. 239 КК, що передбачає відповідальність за забруднення або псування земель. Зважаючи, що ст. 30 Конституції України передбачено вичерпний перелік способів порушення недоторканності житла (проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи проведення в них обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду), на порядку денному стоїть питання про перегляд меж криміналізації таких суспільно–небезпечних діянь та підстав криміналізації інших, ніж визначені в Конституції способів його порушення. Такими є незаконне виселення та інше порушення недоторканності житла особи, хоча незаконне виселення визнається порушенням права на приватне та сімейне життя людини в контексті ст. 8 Європейської Конвенції, що неодноразово підтверджено і рішеннях ЄСПЛ, яким сформовано концепт поваги до приватного життя.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК вважається закінченим з моменту вчинення будь–якої з дій, зазначених у ній. При цьому «фрагментарне» проникнення, коли особа повністю не заходить до житла або іншого володіння особи, а лише простягнула туди будь–яку частину свого тіла (наприклад, руку або ногу) або помістила яке–небудь пристосування, заважаючи зачинити двері або вікно, пропонують визнавати закінченою дією і кваліфікувати за ст. 162 КК України або ж оцінювати з позиції положення про малозначність діяння (ч. 2 ст. 11 КК України) [501, с. 113]. Вважаємо, що часткове вторгнення (проникнення) до житла має оцінюватися з позиції визнання їх стадією кримінального правопорушення, зокрема за ст. 15 як незакінчений чи закінчений замах, що спостерігається в судовій практиці [683].

Аналіз суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, як і інших кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя особи, в межах дослідження буде здійснений з урахуванням нормативного визначення вини (ст.23) та її форм (ст.ст.24,25) в КК України та розуміння суб'єктивної сторони як внутрішньої сторони кримінального правопорушення, тобто психічної діяльності особи, що відображує ставлення її свідомості і волі до

суспільно–небезпечного діяння, яке вона вчиняє, і до його наслідків [331, с.166], яка, крім вини, включає мотив та мету його вчення. Також, враховуючи, що склади кримінальних правопорушень, передбачених ст.162, ст.163 та ч.1 ст. 162 КК є формальними за своєю конструкцією, при аналізі їх суб'єктивної сторони враховуємо результати наукових наробок щодо з'ясування змісту вини у кримінальних правопорушеннях із формальними складами, пристаючи на позицію тих науковців, які вважають, що у формальних складах, де наслідок не є ознакою об'єктивної сторони таких складів кримінальних правопорушень, психічне ставлення до нього не впливає на форму вини, тобто форма вина визначається психічним ставленням до діяння.

Суб'єктивна сторона вказаного кримінального правопорушення характеризується прямим умислом. Тобто особа усвідомлює, що порушує недоторканність житла чи іншого володіння людини і бажає вчинити такі дії. Мотив та мета можуть бути різними і значення для кваліфікації не мають. Найпоширенішими мотивами вчинення цих діянь встановлені наступні: з'ясування особистих неприязних стосунків, хуліганські мотиви, намагання у скоріший спосіб провести окремі слідчі дії, полегшити вчинення іншого кримінального правопорушення.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 162 та ч.2 ст. 162 визнається особа, яка досягла 16 років. Отже, за ч.1 ст. 162 КК кваліфікуються дії, вчинені загальним суб'єктом. Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст. 162 КК є службова особа. Кваліфіковані види цього кримінального правопорушення будуть розглянуті в п.3.5.

3.3. Кримінально–правова характеристика порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції

Чинна ст. 163 КК України передбачає відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. Ознаками, що

диференціюють відповідальність визнані повторність, вчинення діяння щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації [340]. Криміналізація вказаних діянь узгоджується з вимогами міжнародно–правових актів та практикою Європейського суду з прав людини в щодо забезпечення права на таємницю кореспонденції в контексті права на приватне (особисте) та сімейне життя, зокрема: ст. 12 ЗДПЛ де визначено, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію [251]; ст. 8 Європейської конвенції прав людини, яка проголошує право кожного на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції закріплює ст. 8 Конвенції [236]; ст. 17 МПГПП, де встановлена заборона свавільного чи незаконного втручання в особисте і сімейне життя особи, свавільного чи незаконного посягання на недоторканність її житла або таємницю її кореспонденції чи незаконних посягань на її честь і репутацію [381]. Конституція України у ст. 31 гарантує кожному право на таємницю його кореспонденції. Звертає увагу, що в Європейській конвенції, на відміну від інших міжнародних документів та Конституції України, мова йде про повагу до кореспонденції, а не таємницю кореспонденції. У зв'язку з чим висловлена думка, що оскільки право на таємницю кореспонденції, гарантоване Конституцією України є вужчим за змістом, аніж право, закріплене у ст. 8 Конвенції, у цілях узгодження відповідних положень національного законодавства між собою та зі ст. 8 Конвенції доцільно внести зміни до: ст. 31 Конституції України – слова «таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції» замінити словами «повага до його кореспонденції» [724, с.125]. Утім така пропозиція не враховує, що в ЦК України визначається право людини на таємницю листування та іншої кореспонденції, а не повагу до кореспонденції.

Предметом кримінального правопорушення визнається інформація (відомості), що містяться у поштовій кореспонденції, передається чи передана

телеграфом, по телефону, телекомунікаційними мережами (мережами електрозв'язку) або через комп'ютер, в тому числі, мережу Інтернет [391, с.456] і становлять таємницю людини [339, с. 133; 396, с.169; 401, с.395]. Практично однодушне розуміння предметом цього кримінального правопорушення інформації демонструє розширення в кримінально–правовій доктрині поняття предмета кримінального правопорушення, яке може охоплювати не лише речі, а й інші матеріальні утворення. Подібний підхід в цілому позитивно сприйнято в кримінально–правовій науці. Радутний О.Е. запропонував визнати предметом злочину також «інші явища об'єктивного світу (інформацію, енергію тощо), з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діянні особи ознак складу конкретного злочину» [581, с. 5–6]. Лащук Е.В. обґрунтовував необхідність «розширення меж поняття матеріальності предмета злочину», які визначаються як «можливість сприйняття людиною тих чи інших матеріальних утворень (матеріальних цінностей) за допомогою органів чуття або фіксування їх спеціальними технічними засобами», а саме інформації, електричної, теплової та інших видів енергії, в окремих випадках – органи, тканини, кров людини [349, с. 4]. Поділяють такий підхід і О.О. Дудоров [235, с.155], В.О. Навроцький [385, с.125], С. О. Орлов [408] та ін. В аспекті дослідження посягань на приватне та сімейне життя особи, інформація як їх предмет аналізувалася, зокрема, М.В. Анчуковою [101], О. П. Горпинюк [197], І.В. Єдинак [238], Д.Ю. Кондратовим [307] та ін. Так, Д.Ю. Кондртатов визначає предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК таємницю кореспонденції, під якою розуміє конфіденційну інформацію особистого характеру, що вже передана чи лише передається засобами зв'язку або через комп'ютер, незаконне ознайомлення з якою може завдати шкоду інтересам її власника (володаря), внаслідок чого доступ до неї обмежений відповідно до положень законодавства України, і за несанкціоноване порушення конфіденційності якої встановлена кримінальна відповідальність [307, с. 103]. Єдинак І.В. вважає предметом цього кримінального правопорушення інформацію про змістовні (будь –яка інформація, не залежно від її правового статусу, в тому числі, інформація з вільним доступом) або формальні

(про час, місце, тривалість, кількість, епізодичність) параметри кореспонденції, яка передається за допомогою офіційних засобів зв'язку (телефоном, телеграфом, шляхом листування) або неофіційних засобів зв'язку – з використанням комп'ютерної техніки (насамперед програм, які дозволяють обмінюватися інформацією) між фізичними особами та юридичними особами (предметом складу кримінального правопорушення може виступати ділова переписка між суб'єктами господарювання, надіслані поштою документи, тощо) [238, с. 11].

З приводу такого розуміння інформації вважаємо необхідним висловити сумнів щодо коректності формулювання наступних положень: 1) використання терміну офіційний та неофіційний для позначення предмету цього кримінального правопорушення, оскільки не зрозуміло чому листування між особами є офіційним засобом зв'язку, а листування через електронну пошту неофіційним; 2) використання позначення «правовий статус» щодо інформації, натомість слід використовувати більш прийнятний термін «правовий режим» інформації; 3) визнання предметом цього кримінального правопорушення ділової переписки між суб'єктами господарювання, оскільки незаконне ознайомлення зі змістом такої інформації, що міститься в подібній службовій переписці, за наявності для того підстав, підлягає кваліфікації за ст. 231, 328 та іншими статтями.

Таємниця поширюється на листування, телефонні розмови, телеграфну або іншу кореспонденцію. Всі ці способи доволі повно описані в науковій літературі. Втім потребують уточнення, ураховуючи на набуття чинності ЗУ «Про поштовий зв'язок» від 3 листопада 2022 року [551]. Згідно з зі ст. 1 цього закону листом визнається поштове відправлення масою до 2 кілограмів, що містить письмове повідомлення або документи, вкладене в поштовий конверт або оформлене іншим чином, що не дає змоги третім особам ознайомитися з його змістом. Враховуючи, особливості семантичного змісту аналізованих термінів, відповідно до якого «листування» може застосовуватися і на позначення дії (від – «листуватися»), у ст. 31 Конституції України термін «листування» позначає діяльність з обміну листами, переписку між особами. Відтак, право на таємницю листування захищає відомості про факт такої діяльності та про учасників переписки [724, с.120].

Іншою кореспонденцію є інші види повідомлень, наприклад, отримані по телетайпу, факсу тощо. Дослідники вказують, що термін «кореспонденція» застосовується на позначення окремого відправлення (листа, телеграми тощо) або сукупності (архіву) таких відправлень, а право на таємницю кореспонденції захищає відомості щодо змісту листів, переписки, тож таємницею є і факт обміну листами як такий, і імена адресатів, з якими відбувався обмін листами, і зміст листів адресанта та його адресатів [724, с. 120]. Натомість чинний ЗУ «Про поштовий зв'язок» використовується лише термін «письмова кореспонденція», яку складають листи[13], поштові картки, дрібні пакети[14], мішки "М"[15], адресна поштова розсилка та відправлення для сліпих (ст. 1) [551].

В ст. 261 КПК України, яка регламентує підстави та порядок накладення арешту на кореспонденцію, нею визнаються листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, інші матеріальні носії передання інформації між особами. Тож зміст поняття кореспонденції в цій статті викладено ширше, аніж в законі «Про поштовий зв’язок», де надається визначення письмовій кореспонденції, оскільки поштові контейнери та поштові перекази не є такими в контексті права, гарантованого ст. 31 Конституції України.

Тож, ураховуючи положення чинного ЗУ «Про поштовий зв’язок» 2022 року *предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК України є інформація, що міститься у поштових відправленнях, а саме письмовій кореспонденції (листах, дрібних пакетах) та посилках, що передаються засобами поштового зв’язку.* Такі різновиди письмової кореспонденції як поштова картка та мішки М, не містять інформації, яка охороняється ст. 31 Конституції України, оскільки поштова є стандартним бланком, що містить відкрите письмове

---

[13] лист – поштове відправлення масою до 2 кілограмів, що містить письмове повідомлення або документи, вкладене в поштовий конверт або оформлене іншим чином, що не дає змоги третім особам ознайомитися з його змістом

[14] дрібний пакет – міжнародне реєстроване поштове відправлення масою до 2 кілограмів з вкладенням зразків товарів, дрібних предметів подарункового чи іншого характеру, письмового повідомлення, що має характер особистого листування;

[15] Мішки «М» — рекомендоване міжнародне поштове відправлення (спеціальний мішок) з вкладенням друкованих видань (книг, газет, журналів, тощо), який подається для пересилання одним відправником і адресується одному адресатові (одержувачу) за одним місцем призначення. Маса: до 30 кг.

повідомлення, а мішок М містить вкладенні друковані видання (книги, газети, журнали тощо). В ЗУ «Про поштовий зв'язок» передбачена охорона таємниці інформації у сфері надання послуг поштового зв’язку» (ст.6) шляхом вказівки, що таємниця поштових відправлень, у тому числі листування та іншої письмової кореспонденції, гарантується Конституцією України [551], а виїмка та огляд поштових відправлень, одержання будь–яких довідок щодо них забороняються, крім випадків, визначених законом.

Предметом визнається і інформація, що міститься в електронному листуванні, тобто зміст повідомлень (з додатками), відправлених електронною поштою чи через застосунки–месенджери. Так, Луцький міськрайонний суд Волинської області у вироку від 17.02.2015 р. у справі № 161/1717/15–к кваліфікував як порушення таємниці листування, що передається через комп’ютер, незаконне отримання доступу до листів, які зберігалися в електронній поштовій скриньці потерпілого, та ознайомлення з їх змістом [154]. До такого ж висновку прийшов Рівненський міський суд Рівненської області у вироку від 13.09.2019 р. у справі № 569/12334/19, яка стосувалася несанкціонованого втручання в роботу електронного поштового серверу без згоди власника, внаслідок чого правопорушник отримав змогу ознайомитися з електронним листуванням потерпілої особи [169]. Визнає таке листування і Верховний Суд, з позиції доказу в кримінальному провадженні [455].

В ЗУ «Про медіа» [544] визначені наступні можливі способи спілкування: голосова електронна комунікація (обмін інформацією голосом у реальному часі з використанням електронних комунікаційних мереж та номерів національного або міжнародного плану нумерації), міжособистісна електронна комунікація (прямий міжособистісний та інтерактивний обмін інформацією через електронні комунікаційні мережі між обмеженою кількістю осіб, за якого особи, які ініціюють або беруть участь у комунікації, визначають одержувача (одержувачів) інформації [545]. Слід зазначити, що хоча в Україні є чинними вимоги щодо надання послуг телеграфного зв’язку, які містяться в «Правилах надання та отримання комунікаційних послуг» з березня 2018 року компанії «Укртелеком» і

«Укрпошта» припинили приймання і надсилання телеграм. Ті ж телеграми, які віднесені до категорії «Президент України», «вища урядова», «урядова», «поза категорією», «позачергова» [495] з огляду на їх зміст та порядок передачі не містять конфіденційну інформацію фізичних осіб.

Таємниця, як певна частина інформації, має спеціальний правовий режим, який полягає у: 1) визначенні кола відомостей, які є таємними; 2) встановленні переліку осіб, що мають право знати певні відомості; 3) закріплені кола діянь, які заборонено вчиняти щодо інформації [385, с. 126]. Так, згідно з ч. 1 та 2 ст. 306 Цивільного кодексу України, «листи, телеграми та інші види кореспонденції є власністю адресата. Вони можуть використовуватися, зокрема, шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка направила їх, та адресата. Якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання потрібна згода цієї особи» [716].

Не можуть визнаватись предметом цього злочину інформація службового характеру. За наявності до цього інших підстав такі дії можуть розглядатися як комерційне шпигунство (ст. 231 КК), розголошення комерційної таємниці (ст. 232 КК), розголошення державної таємниці (ст. 328 КК), передача відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка знаходиться у володінні держави (ст. 330 КК), розголошення відомостей військового характеру (ст. 422 КК) тощо [341, с. 163].

Враховуючи сучасний стан регулювання надання послуг поштового та електронного зв'язку законами «Про поштовий зв'язок» 2022 року та «Про медіа» 2022 року, предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК України слід визнавати конфіденційну інформацію (інформацію особистого характеру), що передається засобами поштового зв'язку, а саме міститься в письмовій кореспонденції (листи, дрібні пакети) та засобами електронного зв'язку, а саме під час голосової електронної комунікації (телефонна розмова), міжособистісного, інтерактивного обміну інформацією через електронні комунікаційні мережі (електронне листування, месенджер повідомлення тощо).

Об'єктивна сторона злочину виражається у вчиненні незаконних дій,

спрямованих на порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер.

Про засоби зв’язку як про технічне обладнання, що використовується для організації зв’язку, згадувалося в ст. 1 ЗУ «Про зв'язок» від 16 травня 1995 року № 160/95–ВР (1995 р.), який втратив чинність після вступу в дію ЗУ «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року № 1280–IV. Наразі ж правові та організаційні основи державної політики у сферах електронних комунікацій та радіочастотного спектра визначені ЗУ «Про електронні комунікації» від 16 грудня 2020 року № 1089–IX [532]. В цьому законі наводиться поняття *електронної комунікації* (телекомунікації, електрозв’язку) як передавання та/або приймання інформації незалежно від її типу або виду у вигляді електромагнітних сигналів за допомогою технічних засобів електронних комунікацій, а електронна комунікаційна мережа визначається як комплекс технічних засобів електронних комунікацій та споруд, призначених для надання електронних комунікаційних послуг. Такими комунікаційними каналами, що забезпечують функціонування перелічених популярних видів електронної комунікації є мобільний зв'язок, комп’ютер, Інтернет. Серед різновидів послуг електронної комунікації передбачена *послуга міжособистісної електронної комунікації* – електронна комунікаційна послуга, що дає змогу здійснювати прямий міжособистісний та інтерактивний обмін інформацією через електронні комунікаційні мережі між обмеженою кількістю осіб, за якого особи, які ініціюють або беруть участь у комунікації, визначають одержувача (одержувачів) інформації (крім послуг, що дають змогу міжособистісного та інтерактивного спілкування лише як незначну допоміжну функцію, невід’ємно пов’язану з іншою послугою) (п. 81 ч.1 ст.2) [532].

Прийняття цього закону обумовило внесення змін та доповнень і до КПК України. Так, ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії

кібератакам» в низці статей КПК (248, 258, 263 та ін.) слова «телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання» замінено словами «електронну комунікаційну мережу, кінцеве (термінальне) обладнання», а «транспортні телекомунікаційні мережі» замінені словами «електронні комунікаційні мережі» [532]. Тож наразі в галузевому законодавстві не згадується поняття «засоби зв'язку» як технічне обладнання, що використовується для організації зв'язку. Натомість використовуються терміни «міжособистісна електронна комунікація з використанням нумерації», яка полягає в здійсненні прямого міжособистісного та інтерактивного обміну інформацією через електронні комунікаційні мережі між обмеженою кількістю осіб, за якого особи, які ініціюють або беруть участь у комунікації, визначають одержувача (одержувачів) інформації. Такими мережами є мобільний зв'язок, фіксований зв'язок, безпровідний зв'язок, супутниковий, конвергентний та віртуальний (стільниковий) зв'язок [532].

Тож характеристика ст. 163 КК як така, що більш чітко, з урахуванням технічного розвитку суспільства визначала предмет злочину, порівняно зі ст. 131 КК 1960 року, наразі втратила актуальність. І те, що було її перевагою стало наразі її недоліком. Ураховуючи, цей факт, та те, що регуляторне законодавство оперує лише терміном письмова кореспонденція, відносячи до неї листи та дрібні пакети, фізичним особам не надаються послуги телеграфного зв'язку, на порядку денному актуалізується питання доцільності уточнення диспозиції ч.1 ст. 163 КК України шляхом уточнення різновидів міжособистісної комунікації людини, які можуть бути порушені, а також виключення вказівки на засоби передачі інформації, оскільки зазначені в ній засоби або не є такими (комп'ютер) або не конкретизують різновид зв'язку. Незаконність дій з порушення таємниці листування, телефонних розмов або телеграфних повідомлень має місце за відсутності згоди особи на ознайомлення з її кореспонденцією або за порушення встановленого законом порядку, що допускає як виняток можливість ознайомлення із змістом кореспонденції або переговорів громадян.

Під *порушенням таємниці листування* розуміють:

– дії, пов'язані з: 1) ознайомленням особи, яка не мала на це права, зі змістом

чужого листування, 2) незаконним розголошенням змісту такої кореспонденції без згоди особи, яка написала чи отримала листа, або 3) розголошенням самого факту листування між громадянами чи між певними громадянами і організацією, підприємством чи установою [394, с.330] або ж самого факту здійснення приватною особою телефонної розмови, відправки листа, телеграфної чи іншої кореспонденції або через комп'ютер [395, с. 169];

– *ознайомлення* з таємницею кореспонденції (яке може бути вчинене суб'єктом, який в силу своїх професійних чи службових обов'язків не має доступу до такої таємниці) та *розголошення* таємниці кореспонденції (яке може вчинятися як особами, що мають такий доступ, так і сторонніми щодо кореспонденції особами). При цьому ознайомлення з таємницею кореспонденції вчиняється лише шляхом активної поведінки (суспільно небезпечної дії), тоді як розголошення таємниці кореспонденції може набувати як активної (суспільно небезпечної дії), так і пасивної (суспільно небезпечної бездіяльності) форм поведінки. За особливостями конструкції передбачений ст. 163 КК України склад к. п. потрібно віднести до формально–матеріальних [238, с.14];

– будь–які дії щодо *незаконного ознайомлення* з відомостями та повідомленнями фізичних осіб, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, без їх згоди або з недотриманням встановленого законом порядку ознайомлення з такими відомостями чи повідомленнями, або їх *неправомірному розголошенні* (перлюстрація особистої кореспонденції, ознайомлення зі змістом електронної пошти, підслуховування телефонних переговорів, повідомлення сторонніх осіб про факт листування, телефонної розмови чи іншого повідомлення, переданого засобами зв'язку) [361, с. 251];

– у незаконному ознайомленні та подальшому розголошені змісту листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції [402, с.393];

– у *незаконному ознайомленні* з відомостями та повідомленнями осіб, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер; всі ж інші дії (*розголошення, опублікування, використання інформації*) є більш суспільно небезпечними, і тому виходять за рамки об'єктивної сторони даного складу злочину (Кондратов [303, с.15].

Отже, в кримінально–правовій літературі існує принаймні декілька підходів до

розуміння обсягу об'єктивної сторони кримінального, передбаченого ст. 163 КК як от: 1) включає: а) незаконне ознайомлення, б) незаконне розголошення змісту листування, бесіди чи іншої форми спілкування та в) розголошення самого факту такого спілкування особи з іншими особами; 2) включає: а) незаконне ознайомлення, б) незаконне розголошення змісту листування, бесіди чи іншої форми спілкування; 3) включає лише незаконне ознайомлення. Прихильників першого та другого підходу більше. На думку ж Кондратова Д.Ю, який є висловлюється за третій (вузький) підхід, оскільки факт розголошення такої інформації є більш суспільно небезпечнішим діянням, ніж саме порушення таємниці кореспонденції, адже в результаті такої дії інформація поширюється серед більшої кількості осіб, таке діяння виходить за рамки об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК України.

На його думку, порушення таємниці кореспонденції та подальше розголошення її змісту підлягає кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень, як от приміром за ст. 163 та 182 (порушення недоторканності приватного життя) КК України. Якщо ж відомості, що містяться в кореспонденції, становили іншу таємницю та були розголошені, такі дії підлягають остаточній кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених ст. 163 КК України та статтею, що вказує на відповідальність за розголошення відповідної таємниці. Так, наприклад, якщо після незаконного прослуховування телефонної розмови приватних осіб, змістом якої була інформація, що містить певну комерційну таємницю, винна особа ще й розголошує цю інформацію, тоді її дії, за наявності інших необхідних ознак, необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, які передбачені у ст. 163 та 232 (розголошення комерційної таємниці) КК України [306, с. 76,77]. Подібний підхід поділяє і Вислоцька Т.Ю., вказуючи, що «об'єктивна сторона порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції вичерпується самим фактом незаконного ознайомлення зі змістом зазначеної кореспонденції, і саме завдяки вчиненню даної дії вважається закінченим злочином. А тому зберігання, а тим паче, розголошення, опублікування або використання у будь–який інший спосіб відомостей, які становлять зміст таємниці кореспонденції, виходять за межі цього складу злочину» [184, с.182].

Аналіз судової практики, зокрема й касаційної інстанції свідчить про слідування в правозастосовній діяльності першому, більш широкому підходу щодо розуміння порушення гарантованого ст. 31 Конституції України права, за якого таким визнаються як ознайомлення зі змістом спілкування, так і його розголошення. Приміром, в постанові ККС ВС вказав на обґрунтованість висновку суду першої інстанції щодо наявності в діях ОСОБА_4 складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 163 КК, оскільки кримінальна відповідальність за указаною нормою передбачена за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв`язку або через комп`ютер. Порушення такої таємниці полягає у вчиненні будь–яких дій, що полягають у незаконному ознайомленні з відомостями та повідомленнями приватних осіб, що передаються засобами зв`язку або через комп`ютер, без згоди особи або з недотриманням встановленого законом порядку ознайомлення з такими відомостями чи повідомленнями, або *їх* неправомірному розголошенні [684]. Водночас вказані форми порушення таємниці є окремими самостійними способами вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК. І саме такий спосіб порушення таємниці як отримання доступу до такої інформації (доступу до листування) та ознайомлення з її змістом є найпоширенішим в судовій практиці.

Статтею 306 ЦК України передбачено випадки законного ознайомлення з таємницею кореспонденції особи, зокрема: 1) кореспонденція, яка стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише у разі, якщо в ній містяться докази, що мають значення для вирішення справи. Інформація, яка міститься в такій кореспонденції, *не підлягає розголошенню* (ч.4); 2) порушення таємниці кореспонденції може бути дозволено судом у випадках, встановлених законом, з метою запобігання кримінальному правопорушенню чи під час кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ч.5). В першому випадку можливе ознайомлення зі змістом кореспонденції, але без її розголошення серед інших осіб, ніж ті, які є учасниками судового засідання. Так, Позивачка зазначала, що в жовтні 2018 року в процесі судового розгляду цивільної справи щодо визначення місця проживання дітей та стягнення аліментів ОСОБА_2 надав відзив на позовну заяву та долучив їх

приватну переписку в мессенджері «Viber», конфіденційну інформацію про її банківську картку та фотографії їх неповнолітніх дітей, в тому числі в оголеному стані під час купання. Ці документи, як докази, були направлені учасникам справи та мали розглядатись у відкритому судовому засіданні. В наслідок незаконних дій відповідача інформація про її приватне життя та життя дітей без її згоди стала відома певному колу осіб. Відповідач ОСОБА_2 позов не визнав, посилаючись на те, що зазначені документи були ним надані суду та іншим учасникам справи у відповідності до вимог ЦПК для підтвердження його участі у вихованні та утриманні дітей та на спростування інформації, яку ОСОБА_1 виклала в своїй позовній заяві. До того ж, номери банківської картки не є таємницею, оскільки були особисто нею оприлюднені в групі мережі «Viber», а фотографії не фіксують такого вигляду дітей, який може сприйматись як непритстойний, вульгарно – натуралістичний або цинічний. В зв`язку з чим неправомірності в своїх діях та ознак втручання в приватне життя позивачки не вбачає. Рішенням Ленінського районного суду м. Миколаєва від 5 квітня 2019 року у задоволенні позову відмовлено. Рішення суду мотивовано тим, що надання суду скріншоту переписки, яка також містить відомості про платіжну картку позивачки, та фотознімків дітей, здійснено відповідачем в межах цивільного судочинства при розгляді справи. Зазначені докази не стосуються інтимного життя позивачки, не мають ознак непристойності, цинічності тощо. Ці докази судом не оголошувались. Тому суд дійшов висновку про відсутність порушень прав позивачки, і, як наслідок, про відсутність підстав для відшкодування моральної шкоди. Такої ж думки дійшов апеляційний суд, зазначивши, що кореспонденція (текстові повідомлення сторін), яка стосується сімейного життя позивачки та відповідача, а також фотознімки дітей є доказами, що мають значення для вирішення справи (частина 4 статті 306 ЦК), а їх надання суду викликано необхідністю захисту інтересів відповідача (частина 4 статті 308 ЦК). Вчинивши ці дії, ОСОБА_2 діяв в межах вимог цивільного законодавства та на виконання вимог статей 81 та частини 1 статті 191 ЦПК, а тому порушень прав ОСОБА_1 , передбачених статтею 8 Конвенції, статтями 31,32 Конституції України та статтею 301, 302 ЦК на недоторканість особистого та сімейного життя не вбачається.

Ці права ОСОБА_1 забезпечені судом із застосуванням приписів частини 8 статті

7 та частини 1 статті 236 ЦПК, тобто не досліджувались та не оголошувались у відкритому судовому засіданні при розгляді цивільної справи № 489/5838/18 [478].

До *ознайомлення* як форми порушення таємниці листування, телефонних розмов, кореспонденції можуть бути віднесені і випадки незаконного втручання в спілкування особи. Правове регулювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно–розшукових, контррозвідувальних і розвідувальних заходів, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування, унормовано у Кримінальному процесуальному кодексі України [345], законах України «Про оперативно–розшукову діяльність» [549], «Про контррозвідувальну діяльність [542], «Про розвідку» [561] та підзаконних нормативно–правових актах [276]. Правомірне тимчасове обмеження прав людини шляхом втручання у приватне спілкування особи може мати місце лише у виключних випадках, на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні та негласних оперативно–розшукових, контррозвідувальних і розвідувальних заходів, що здійснюються у межах оперативно–розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності [361, с.250]. Так, відповідно до ст. 31 Конституції України і ч. 2 ст. 14 КПК втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених КПК, з метою виявлення чи запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети [345].

Безпосередньо в ст. 258 КПК України визначені загальні положення про втручання у приватне спілкування, яке не може бути здійснено інакше, як на підставі ухвали слідчого судді. Спілкуванням визнається передання інформації у будь–якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь–якого типу. Також визначено, що спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб (ч.3 ст.258 КПК).

Відповідно до ч. 4 ст. 258 КПК втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним. Різновидами втручання в приватне спілкування

є: 1) аудіо–, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем [345]. Втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене. При цьому слід ураховувати, що втручання в приватне спілкування в таємний спосіб (в рамках негласних розшукових дій) є ще більш серйозною формою обмеження відповідних гарантованих прав і свободи людини, аніж огляд вилученого під час обшуку мобільного телефону, оскільки людина не є обізнаною про таке втручання. Обсягом дозволу на проведення негласних розшукових дій охоплюється як з`ясування напрямку, тривалості та інших характеристик, у тому числі змісту спілкування, як в рамках телефонних (GSM) з`єднань, так і листування в месенджерах (у тому числі Вайбер) через мережу Інтернет, спілкування в кафе та інших публічно–доступних місцях [679]. Якщо ж втручання у приватне спілкування відбувалося в нетаємний для особи спосіб, яким є огляд, копіювання вмісту карт пам`яті телефонів, жорстких накопичувачів ноутбуків, зовнішніх накопичувачів чи інших електронних носіїв інформації, при виконанні ухвали про тимчасовий доступ до речей та документів, виявлених під час обшуку або вилучених в результаті такого обшуку, то правомірність проведення такого втручання в особисте листування особи та інші записи особистого характеру, персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних тощо регламентуються ст. 162 КПК [679].

Аналіз судової практики засвідчив значну кількість випадків коли інформація про комунікацію певної особи стає предметом так би мовити купівлі–продажу. Так, ОСОБА_5 за грошову винагороду отримував електронні файли з інформацією, яка містить таємницю телефонних розмов, що передаються засобами зв`язку, а саме відомості про зв`язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту (вихідних та вхідних з`єднань, SMS, MMS тощо), маршрутів передавання, ідентифікаційних ознак кінцевого обладнання телекомунікацій (абонентського номеру SIM–карти, IMEI, MAC–адрес, IP–адрес тощо), яке перебувало у зоні дії певних базових станцій у певний час (далі – електронні файли

з інформацією, яка містить таємницю телефонних розмов), з подальшим використанням отриманої інформації у зазначеній діяльності та передачі її іншим особам за грошову винагороду (усього було куплено в такій спосіб більше 100 файлів) [147]. Загалом отримання файлів, які містять інформацію про деталізацію телефонних з`єднань номерів телефонів та ознайомлення з їх змістом є доволі поширеною формою порушення таємниці телефонних розмов, що стає можливим, зокрема, й завдяки, пропозиції та наданню службовим особам неправомірної вигоди за вчинення такою особою дій з використанням службового становища (співробітники СБУ, Національної поліції та ін.) [179].

Вказівка в ч.1 ст. 163 КК на порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер унеможливлює притягнення до кримінальної відповідальності за цією статтею особи, яка прослуховувала розмови, що ведуться не по телефону чи за допомогою будь–якого іншого засобу зв’язку, а під час особистого спілкування (приміром за допомогою GSM–жучка для прослуховування або відеоспостереження зі звуком, в окремих з моделей яких паралельно може вестися запис розмови). Такі дії мають кваліфікуватися лише за ст. 182 КК України [184, с. 183]. Отже незаконне втручання в приватне спілкування, що здійснюється під час негласних розшукових дій, з метою відстеження та з’ясування змісту спілкування, як в рамках телефонних (GSM) з`єднань, так і листування в месенджерах через мережу Інтернет має оцінюватися як порушення таємниці листування чи телефонних розмов, передбачені ст. 163 КК України, за виключенням прослуховування змісту особистого (безпосереднього) спілкування осіб в будь–якому місці, яке має кваліфікуватися за ст. 182 КК України.

Оцінюючи об’єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 163 КК, В.О. Навроцький вказував на окремі вади її конструкції, а саме, що передати будь–яку кореспонденцію через один окремий комп’ютер неможливо, що вказує на допущену смислову неточність. До того ж вважає безпідставним вказувати на засоби зв’язку і комп’ютер розділовим сполучником «або», оскільки з позиції кримінального права комп’ютер в електронній пошті відіграє рівно таку ж роль, як і телефонний апарат, телетайп,

факс – він є одним із кінцевих пристроїв в систему зв'язку. [386]. Горпинюк О.П. розвинула цю позицію у дисертаційній роботі, також говорячи про недосконаліть наявної у чинному законодавстві вказівки на передачу інформації «через комп'ютер». Через комп'ютер неможлива передача на відстані інформації від одного користувача до іншого. Під вказівкою «через комп'ютер» законодавець, певно, мав на увазі електронні комп'ютерні мережі передачі інформації (електронна пошта, скайп тощо), які охоплюються поняттям «кореспонденція» [198, с.123].

Принагідно зауважимо, що подібна редакційна недосконаліть об'єктивної сторони діяння, передбаченого ч.1 ст. 163 КК України, не викликає будь–яких складнощів при кримінально–правовій оцінці діяння. Так, ОСОБА_4, використовуючи послугу «Київстар» – відновлення абонентського номеру та маючи у володінні абонентський номер НОМЕР_1 оператора мобільного зв`язку ПрАТ «Київстар», діючи умисно, з метою незаконного втручання в роботу комп`ютерних мереж, направленого на здійснення протиправних дій в сфері використання електронно–обчислювальних машин (комп`ютерів), систем та комп`ютерних мереж і мереж електрозв`язку, усвідомлюючи суспільно–небезпечні наслідки у формі підробки інформації та бажаючи їх настання, несанкціоновано втрутився в роботу облікових записів у комп`ютерних (соціальних) мережах «Viber» та «Telegram», що належать ОСОБА_5 , та без згоди власника, не маючи законних підстав, отримав доступ до інформації, що міститься в особистих повідомленнях ОСОБА_5, які зберігалися в сховищі даних вказаних месенджерів, та незаконно ознайомлювався із змістом листування потерпілого ОСОБА_5, а також до СМС–повідомлень, які надходили на абонентський номер НОМЕР_1 оператора мобільного зв`язку ПрАТ «Київстар» для ОСОБА_5. Отримавши у такий спосіб інформацію, яку адресат не бажав доводити до відома інших осіб, ОСОБА_4 порушив гарантоване ст.31 Конституції України право потерпілого на таємницю листування [170].

Подібний спосіб порушення таємниці листування, яке здійснюється з персонального комп`ютера шляхом використання авторизаційних даних, а саме

логіну та паролю доступу до електронної поштової скриньки з обліковим записом, що належить потерпілій особі, які отримуються внаслідок несанкціонованого втручання в роботу електронного поштового серверу, без згоди власника, тобто без законних підстав, є доволі поширеним. Таким чином, особа отримує доступ до листів, які зберігаються в електронній поштовій скриньці, та ознайомлюється зі змістом листування, яке здійснювалось через комп`ютер.

Іншим доволі поширеним способом отримання доступу до змісту листування особи є активізація троянської програми, зокрема «Trojan–Spy.Win32.Ardamax.n», яка в автоматичному режимі здатна вести електронний журнал натискання користувача на клавіатуру, та робити знімки з робочого столу (монітору). Зібрана в такий спосіб інформація відправляється в електронну скриньку особи, внаслідок чого стають відомі реквізити авторизації потерпілої особи без його згоди: логін та пароль, а також зміст розмов потерпілої особи з друзями та знайомими, здійснені за допомогою комп'ютерної програми jajc.exe (програми обміну миттєвих текстових повідомлень), що становлять її особисту кореспонденцію [163].

Важливим питанням в аспекті встановлення факту порушення таємниці листування чи іншої кореспонденції особи є визначення правомірності таких дій з боку роботодавця. При прийомі на роботу особа ознайомлюється і погоджується на умови політики інформаційної безпеки, яка існує на підприємстві, в установі чи організації. Працівник розуміє та усвідомлює, що служби інформаційних технологій та інформаційної безпеки підприємства можуть моніторити діяльність працівника, ознайомлюватись з її перепискою під час роботи, яку вона здійснює з персонального комп`ютера. Так, свідок пояснила суду, що «з урахуванням специфіки діяльності структурного підрозділу вона може використовувати будь–який комп`ютер на підприємстві, через власні логін та пароль. Всі або частина комп`ютерів на підприємстві може бути підключена до внутрішньої мережі та мають доступ до Інтернет мережі. Вона також має свою електронну пошту, зареєстровану на домені dss., що належить підприємству.

Пароль доступу до її логіну знають всі працівники її відділу і це пов`язано з специфікою діяльності. Свідок підтвердила, що 17.08.2016 представниками правоохоронних органів з її кабінету був вилучений ПК, за яким вона працювала. Пояснила, що іноді використовувала ПК підприємства, що приєднаний до внутрішньої мережі, для приватного спілкування в соціальних та професійних мережах, зокрема у LinkedIn. При цьому свідок зазначила, що моніторинг її спілкування через ПК під час робочої діяльності на підприємстві, працівниками відповідних служб, жодних конституційних прав її не порушив та шкоди не завдав [146].

З суб'єктивної сторони кримінальне правопорушення, передбачене ст. 163, може бути вчинені лише з прямим умислом. Така позиція поділяється переважно всіма дослідниками. Водночас, Єдинак І.В. зауважує, що враховуючи конструктивні особливості передбаченого ст. 163 КК України складу к. п., його суб'єктивна сторона у діючій редакції допускає не лише прямий умисел (якщо порушення набуло форми ознайомлення з таємницею кореспонденції), але й непрямий умисел чи навіть необережність (якщо порушення набуло форми розголошення таємниці кореспонденції) [238, с.11]. Що, на її думку, не виправдано.

На нашу думку, необережне розголошення змісту листування чи іншої кореспонденції не утворює склад цього кримінального правопорушення. Мотив вчинення цього кримінального правопорушення на кваліфікацію не впливає. Разом з тим в ході дослідження було встановлено, що поширеними мотивами осіб, які вчинили таке діяння, були корисливий мотив та мотив помсти через неприязні стосунки щодо колишнього з подружжя (частіше колишньої жінки) чи ревнощі. Що може розглядатися підставою для диференціації кримінальної відповідальності.

3.4. Кримінально–правова характеристика порушення недоторканності приватного життя особи (ст. 182 КК України)

Стан наукової розробки підходів щодо визначення безпосереднього об’єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України свідчить про різні точки зору щодо цього питання. Так, за одним підходом безпосереднім об’єктом слід визнавати такий феномен як право громадянина на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю [402, с. 410; 338, с. 119–12], право громадянина на недоторканність особистого життя і на конфіденційність інформації про особу [672, с. 368], суспільні відносини, що забезпечують захист права громадян на конфіденційність інформації стосовно особистого або сімейного життя [395, с. 195]. На думку П. П. Андрушка, безпосередніми об’єктами злочинів, склади яких передбачені в диспозиціях ст.ст. 182, 162, 163 КК України, є окремі сфери гарантованого Конституцією України права громадян на невтручання інших осіб без їхньої згоди у їхнє приватне життя [96, с. 43]. Сосніна О.В. з цього приводу зазначає, що в тексті диспозиції ст. 182 КК України йдеться про конфіденційну інформацію про особу, а не про конфіденційну інформацію про сімейне та особисте життя, отже, існує певна невідповідність між назвою ст. 182 КК України та її диспозицією. Приватне життя не зводиться лише до конфіденційної інформації про особу [638, с.84]. Найбільш вдалим, на думку науковиці, є визначенням змісту безпосереднього об’єкта у складі злочину, який передбачений у диспозиції ст. 182 КК України, надане О.М. Готіним [638, с.85]. Він вважає, що таким *об’єктом є порядок реалізації права громадянина на невтручання в його особисте та сімейне життя* [638, с. 116]. На думку С. Я. Лихової, норма, яка міститься в ст. 182 КК України спеціально створена для захисту такого елемента недоторканності приватного життя як право на збереження в таємниці конфіденційної інформації [354, с. 262; 353, с. 99–100]. Сосніна О.В. обґрунтовує, що безпосереднім об’єктом злочину, склад якого передбачений в диспозиції ст. 182 КК України, є правовідносини, які складаються в процесі реалізації людиною свого права на недоторканність приватного життя і які спрямовані на охорону і забезпечення конституційного права на особисту і сімейну таємницю [638].

Горпинюк О.П. запропонувала викласти назву статті 182 КК України у такій редакції: «Порушення недоторканності інформації про особу» [199, с.13]. Подібна позиція знайшла як прихильників, так і опонентів. Зокрема підтримали вказану позицію О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк, оскільки погоджуються, що назва цієї статті не узгоджена з її диспозицією [235, с.529]. Сосніна О.В. вважає, що ця норма спрямована не на забезпечення інформаційної безпеки особи, а на конкретний її аспект – забезпечення конкретної інформації, про яку прямо йдеться в диспозиції статті. Тим більше, що інформація про особу не завжди перебуває саме в приватній сфері існування [638, с. 86].

Визнаючи основним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого у диспозиції ст. 182 КК України, право власності на конфіденційну інформацію про особу, Ю. І. Дем'яненко обґрунтовувала свою позицію тим, що до набрання чинності новою редакцією статті ЗУ «Про інформацію» конфіденційна інформація про особу у своєму правовому статусі була поєднана із правом власності на інформацію [216, с.15]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 38 Закону «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року право власності на інформацію визначалось як врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією [541]. Зі змісту статей 30 та 38 цього Закону випливало, що власник інформації мав право самостійно володіти, користуватися і розпоряджатися інформацією, або призначити особу, яка здійснювала володіння, використання і розпорядження інформацією. Власник інформації щодо об'єктів своєї власності мав право здійснювати будь–які законі дії, у тому числі: самостійно визначати режим доступу до інформації, включаючи належність її до категорії конфіденційної, встановлювати для неї систему (способи) захисту, визначати правила обробки інформації, а також встановлювати інші умови щодо інформації. Віднесення інформації до категорії конфіденційної, як реалізація права власності, означало встановлення такого режиму обмеженого доступу до неї, відповідно до якого інформація поширюється за бажанням власника відповідно до передбачених ним умов. Все це давало правові підстави визнавати основним безпосереднім об'єктом злочину,

передбаченого ст. 182 КК (в попередній редакції цієї статті) право власності на конфіденційну інформацію про фізичну особу [218, с. 130]. Надалі автор розмірковує, що оскільки в «новій редакції Закону «Про інформацію» положень про право власності на інформацію немає, і законодавець оперує поняттям права на інформацію (ч. 1 ст. 5), то, при аналізі основного безпосереднього об'єкту порушення недоторканності приватного життя, слід говорити саме про право на конфіденційну інформацію як таке. Отже, основним безпосереднім об'єктом порушення недоторканності приватного життя (за новою редакцією ст. 182 КК) є право на конфіденційну інформацію про особу, а предметом цього злочину є конфіденційна інформація про особу [218, с. 130].

Близькими до цієї позиції є бачення безпосереднього об'єкту як: права особи на повагу до її приватного життя, гарантованого ст. 32 Конституції України [195, с.188]; права на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю» [403, с. 492]; право громадянина на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю [402, 410]. Натомість В.В. Матвійчук доволі категорично не погодився з таким підходом, тому що автори вказують на право особи, а не на суспільні відносини як об'єкт кримінального правопорушення, до того ж такий підхід, на його думку, не ґрунтується на дослідженні структури об'єкта цього кримінального правопорушення [370, с. 27; 373, с. 56].

Отже реферативний аналіз позицій науковців щодо визначення безпосереднього об'єкту кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК «Порушення недоторканності приватного життя» засвідчив існування різних підходів щодо розуміння його як: суспільних відносин, що забезпечують захист права громадян на конфіденційність інформації стосовно особистого або сімейного життя; права громадянина на недоторканність особистого життя і на конфіденційність інформації про особу; права громадянина на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю; права громадян на невтручання інших осіб без їхньої згоди у їхнє приватне життя; порядку реалізації права громадянина на невтручання в його особисте та сімейне життя;

права на збереження в таємниці конфіденційної інформації; правовідносини, які складаються в процесі реалізації людиною свого права на недоторканність приватного життя і які спрямовані на охорону і забезпечення конституційного права на особисту і сімейну таємницю; права на конфіденційну інформацію.

Вважаємо, що безпосереднім об'єктом порушення недоторканності приватного життя є право людини на недоторканність особистого і сімейного життя, зміст якого становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя та можливість ознайомлення з ним інших осіб, а також право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя.

Предмет кримінального правопорушення. Науковці, аналізуючи склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК цілком доречно акцентували на важливості аналізу нормативно–правової бази, яка регулює суспільні відносини стосовно збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації, «оскільки КК не містить визначення інформації та конфіденційної інформації, то застосування ст. 182 КК, як в минулому, так і на теперішній час, поставлено в залежність від визначення цих понять у законодавстві України» [218, с.129].

В ЗУ «Про інформацію» наведено визначення поняття інформації, і під нею розуміються будь–які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 1). Згаданий закон виокремлює окремий вид інформації а саме, *інформацію про фізичну особу (персональні дані),* яку складають відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження (ч.2 ст. 11 цього закону) [541].

Фахівці з кримінального права вважають, що такий перелік не може бути вичерпним і такою (конфіденційною) може бути будь–яка персональна інформація, яку відповідна особа не бажає розголошувати (про приватні справи,

хобі, особливості сімейних стосунків, стосунки з іншими особами, у т.ч. позашлюбні інтимні стосунки, дітей, народжених поза шлюбом, соціальне походження, майновий стан тощо) [235, с. 530].

Навроцький В.О. розглядає конфіденційну інформацію про особу (ст. 182 КК) різновидом таємниці – інформації, яка має обмежене поширення, приховується від сторонніх і має спеціальний правовий режим, який, в першу чергу, полягає у визначенні кола відомостей, які є таємними, встановленні переліку осіб, що мають право знати певні відомості та закріпленні кола діянь, які можуть бути вчинені щодо інформації, і діянь, які заборонено вчиняти щодо інформації [385, с.126].

Правовий режим такої інформації визначається в ст. 21 ЗУ «Про інформацію», де передбачено, що конфіденційною є інформація про фізичну особу, інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, а також інформація, визнана такою на підставі закону. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, якщо інше не встановлено законом.

Водночас Конституційний суд України в одному з своїх рішень розширив цей перелік, віднісши до персональних даних майновий стан особи та інші персональні дані [595]. В ЗУ «Про захист персональних даних» останні визначаються як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (ст. 2) [539].

Аналіз змісту ст. 7 цього закону, що регламентує особливі вимоги до обробки персональних даних свідчить, що закон відносить до персональних даних, крім вищезгаданих, також расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних,

що стосуються здоров'я[16], статевого життя, біометричних[17] або генетичних даних[18].

Подібна регламентація в цілому узгоджується з положеннями Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, яку Україна ратифікувала в 2010 році. За цією Конвенцією особливими категоріями даних визначені персональні дані, що свідчать про расову приналежність, політичні, релігійні чи інші переконання, а також дані, що стосуються здоров'я або статевого життя, не можуть піддаватися автоматизованій обробці, якщо внутрішнє законодавство не забезпечує відповідних гарантій. Це правило також застосовується до персональних даних, що стосуються засудження в кримінальному порядку [299]. В тексті Конвенції термін «персональні дані» означає будь–яку інформацію, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною (далі – суб'єкт даних) [299]. В ст. 3 ЗУ «Про захист персональних даних» вказано, що законодавство про захист персональних даних складають Конституція України, цей Закон, інші закони та підзаконні нормативно–правові акти, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Певні види конфіденційної інформації за нормативно–правовим регулюванням наділені властивостями таємниці (інформації з обмеженим доступом). Серед іншого, це:

– таємниця сповіді, яка захищається ЗУ України «Про свободу совісті та релігійні організації» [562];

---

[16] Персональні дані стосовно стану здоров'я повинні містити всі дані, що пов'язані зі станом здоров'я суб'єкта даних та розкривають інформацію про минулий, поточний або майбутній стан фізичного або психічного здоров'я суб'єкта даних. Це включає інформацію про фізичну особу, зібрану під час реєстрації на надання послуг, або надання послуг, у сфері охорони здоров'я, як вказано у Директиві Європейського Парламенту і Ради 2011/24/ЄС (ст. 1) такій фізичній особі; номер, символьний знак або опис, що приписують фізичній особі для того, щоб однозначно ідентифікувати фізичну особу для цілей охорони здоров'я; інформацію, отриману внаслідок дослідження або огляду частини тіла чи речовини, що міститься в тілі, у тому числі з генетичних даних або біологічних проб; а також будь–яку інформацію, наприклад, про захворювання, недієздатність, ризик захворювання, історію хвороби, клінічне лікування або фізіологічний чи біомедичний стан здоров'я суб'єкта даних, незалежно від джерела її надходження, наприклад, від лікаря або іншого медичного працівника, від лікарні, медичного обладнання або тестів лабораторної діагностики (*Регламент)*

[17] Біометричні дані – відцифровані відбитки пальців рук, відцифроване зображення обличчя;

[18] генетичні дані як персональні дані, що стосуються вроджених або набутих генетичних ознак фізичної особи та отримані в результаті аналізу біологічної проби, взятої у певної фізичної особи, зокрема хромосомного аналізу, аналізів дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК) або рибонуклеїнової кислоти (РНК), чи аналізу іншого компоненту, що уможливлює отримання аналогічної інформації (Регламент)

– адвокатська таємниця, як то всі питання, з яких громадянин або юридична особа зверталися до адвоката, суть консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних адвокатом при здійсненні своїх професійних обов'язків (ст. 9 ЗУ «Про адвокатуру») [502];

– нотаріальна таємниця як сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, *її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо* [548];

– інформація в автоматизованих системах, тобто сукупність усіх даних і програм, які використовуються в автоматизованих системах незалежно від засобу їх фізичного та логічного представлення (ЗУ «Про захист інформації в автоматизованих системах» [538];

– відомості, що можуть зашкодити слідству або інтересам людини, які заборонено передавати та розголошувати (ч. 10 ст. 9 ЗУ «Про оперативно–розшукову діяльність»), а також підлягають знищенню ті з них, що стосуються особистого життя, честі і гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій (ч. 12 ст. 9) [549];

– конфіденційна інформація про особу, що стала відома розвідувальним органам під час виконання покладених на ці органи завдань та здійснення функцій, визначених цим Законом, не підлягає розголошенню, крім випадків, визначених законом. (ст.25 ЗУ «Про розвідку») [561], зображення фізичної особи або використовувати її ім'я без згоди останньої (ст.8 ЗУ «Про рекламу» [560];

– факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також відомості, одержані при його медичному обстеженні, відомості про *хворобу людини, медичне обстеження, огляд та його результати, її інтимну і сімейну сторону життя* (ст. 39^1 та ст. 40 «Основ законодавства України про охорону здоров'я») [410];

– відомості про стан психічного здоров'я особи та надання психіатричної допомоги[19], а саме: наявність у особи психічного розладу, про факти звернення за психіатричною допомогою та лікування у закладі з надання психіатричної допомоги чи про перебування у закладі соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, або спеціальному навчальному закладі, а також інші відомості про стан психічного здоров'я особи, її приватне життя[20] (ст. 6 ЗУ «Про психіатричну допомогу») [558; 440];

– сукупність відомостей про фізичних осіб (персональних даних), що містяться в Єдиному державному реєстрі ветеранів війни [568];

– відомості про волонтерів АТО та/або здійснення заходів із забезпечення НБО, які містяться в Реєстрі волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації [450];

– особистий ключ в процесі надання довірчих послуг [531] та ін.

На думку О.А. Дмитренко, поняття «персональні дані», тобто, будь–яка інформація, що стосується ідентифікованої фізичної особи або фізичної особи, яку можна ідентифікувати, є тотожним поняттю «інформація про особу» [223, с.4]. Подібної думки дотримується і І.І. Романюк, вказуючи на те, що, що вся інформація, здатна індивідуалізувати та ідентифікувати людину як учасника суспільних відносин, належить до її «персональних даних», відтак слід визнати, що поняття «персональні дані» та «інформація про особу» є тотожними [603, с.36]. Камінська Н.В. звертаючись до тексту Конвенції Ради Європи «Про захист особистості у зв'язку з автоматичною обробкою персональних даних» № 108, вказує, що персональними даними є «будь–які відомості про фізичну

[19] Конфіденційність визнається одним із принципів надання психологічної допомоги різним категоріям осіб в Україні, і передбачає гарантування особистісної та соціальної безпеки отримувача послуг і збереження в таємниці всіх відомостей, отриманих під час надання психологічної допомоги. Повідомлення даних про факт звернення, характер проблеми і результати психологічної допомоги третім особами можливе за згодою суб'єкта персональних даних відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних».

[20] Забороняється без письмової згоди особи або без письмової згоди її законного представника та лікаря–психіатра, який надає психіатричну допомогу, публічно демонструвати особу, яка страждає на психічний розлад, фотографувати її чи робити кінозйомку, відеозапис, звукозапис та прослуховувати співбесіди особи з медичними працівниками чи іншими фахівцями при наданні їй психіатричної допомоги

особу…» [280, с.109]. Тож наведене вище наочно демонструє існування підходу за яким «інформація про особу» та «персональні дані» фактично ототожнюються

Зустрічається і більш широке тлумачення змісту інформації про фізичну особу. Так, О.О. Серебряник, інформацію про фізичну особу визнає універсальною категорією, яка включає в себе інформацію про приватне життя особи, персональні дані, комунікаційні дані (метадані, що включає в себе: «трафік», «дані про місцезнаходження», «дані, пов'язані з необхідністю для ідентифікації абонента або користувача») [621, с. 96]. Під інформацією про особу вчена розуміє «будь–яку інформацію (відомості та/або дані) про конкретну людину, що включає в себе її персональні дані, комунікаційні дані (метадані) та інформацію про приватне життя; розкриває расове або етнічне походження, політичні погляди, віросповідання чи філософські погляди, ставлення до конкретних подій або дій, членство у професійній спілці, місцезнаходження людини, а також дані, які стосуються її здоров'я, інтимного життя, творчості, іміджу. Відносять до інформації фізичну особу інформацію про приватне життя людини, персональні дані, комунікаційні дані (метадані) і інші фахівці [368, с.97].

Фахівці з міжнародного права розрізняють персоніфіковану інформацію та персональні дані, виходячи з того, що «визначальною ознакою персоніфікованої інформації є її індивідуалізований характер, здатність ідентифікувати конкретну особу за допомогою тих чи інших критеріїв. Разом із тим, відомості (як документовані, так і в усному вигляді) є формою відображення біологічної й соціальної тотожності, а також індивідуальності кожної людини. У свою чергу, для позначення відомостей про особу, які вже зазнали певної обробки людиною, зафіксовані на певному носії, упорядковані, і придатні для автоматизованої обробки, цілком виправданим є вживання терміна «персональні дані» (лат. personalitas – особистість) [422 с. 12–13].

На розмежуванні таких суміжних понять як «персональні дані», «інформація про особу», «відомості про особисте життя фізичної особи», «ознаки, що індивідуалізують фізичну особу» наполягають і фахівці–цивілісти, вказуючи, що «Усі ці поняття мають спільний обсяг, тобто, ті чи інші відомості

можуть бути одночасно персональними даними та інформацією про особу, відомостями про особисте життя фізичної особи, ознаками, що індивідуалізують фізичну особу. Для розмежування цих понять за змістом слід використовувати факт обробки відповідних відомостей. Тобто, відомості набувають правового режиму персональних даних внаслідок того, що стають предметом обробки» [123, с. 4], а саме «дії або сукупності дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання і поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення персональних даних, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем» [123, с.4]. Аналізуючи проблематику співвідношення понять «інформація про особу» та «персональні дані» А.В. Кардаш приходить до висновку, що «… інформація про недоторканність приватного життя не охоплює всі персональні дані особи, оскільки може існувати маса даних, які дозволяють ідентифікувати особу і це жодним чином не буде пов'язано з її особистим і сімейним життям. Так само й інформація про приватне життя не завжди може існувати у формі, що дозволяє ідентифікувати особу» [283, с.91].

Отже, персональні дані визначаються здебільшого як «будь–яка інформація, яка стосується ідентифікованої особи або особи, яка може бути ідентифікованою». Ідентифіка́ція (*лат. identifico*) — упізнання чого–небудь або кого–небудь, розуміється як процес зіставлення, звірення одного об'єкта з іншим на підставі будь–якої ознаки або властивості, в результаті чого встановлюється їхня подібність або відмінність [718]. Ідентифікованою особою вважається «особа, яку за наявною в розпорядженні володільця інформацією можна безпомилково виділити з–посеред інших осіб. Зазвичай для того, щоб вважати особу ідентифікованою, необхідні її ім'я, прізвище, по батькові та реквізити документа, що посвідчує особу/цифровий номер, що присвоюється особі (наприклад, ідентифікаційний номер фізичної особи)» [120, с.20]. Різновидом ідентифікації є і електронна ідентифікація як процедура використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи, «засіб електронної

ідентифікації» як носій інформації, який містить ідентифікаційні дані особи і використовується для автентифікації особи під час надання та/або отримання електронних послуг та «сертифікат відкритого ключа» – електронний документ, який засвідчує належність відкритого ключа фізичній або юридичній особі, підтверджує її *ідентифікаційні дані* та/або надає можливість здійснити автентифікацію веб–сайту (ст.1 ЗУ «Про електронну ідентифікацію і електронні довірчі послуги») [531].

Формулювання ж поняття «*особа, яка може бути ідентифікованою*», на думку спеціалістів, потребує додаткових роз'яснень, оскільки «коли йдеться про «особу, яка може бути ідентифікованою» очевидно, що мається на увазі не лише встановлення її особи за іменем та іншими «класичними» ознаками, а й безпомилкове виділення її з невизначеного кола інших осіб за допомогою сукупності наявних відомостей, які, якщо взяті окремо, не дають можливості ідентифікувати особу, однак у поєднанні уможливлюють це» [368, с.21].

Для прикладу наведемо процес ідентифікації особи при отриманні послуги формування кваліфікованого сертифіката відкритого ключа, який може бути здійснено здійснюється в один із таких способів: 1) за особистої присутності фізичної особи, фізичної особи – підприємця чи уповноваженого представника юридичної особи – за результатами перевірки відомостей (даних) про особу, отриманими у встановленому законодавством порядку з Єдиного державного демографічного реєстру, за паспортом громадянина України або іншими документами, виданими відповідно до законодавства про Єдиний державний демографічний реєстр та про документи, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи; 2) віддалено (без особистої присутності особи), з одночасним використанням засобу електронної ідентифікації, що має високий або середній рівень довіри, раніше виданого фізичній особі, фізичній особі – підприємцю чи уповноваженому представнику юридичної особи за особистої присутності, та багатофакторної автентифікації; 3) за ідентифікаційними даними особи, що містяться у кваліфікованому сертифікаті електронного підпису чи печатки, раніше сформованого

(сформованої) та виданого (виданої), за умови чинності такого сертифіката; 4) з використанням інших способів ідентифікації, визначених законом, надійність яких є еквівалентною особистій присутності та підтверджена органом з оцінки відповідності (п.1–4 ч.2 ст. 22 ЗУ «Про електронну ідентифікацію і електронні довірчі послуги») [531]. Згідно з цим законом обов'язковими ідентифікаційними даними, які однозначно визначають користувача електронних довірчих послуг визначено: прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) підписувача та унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі або реєстраційний номер облікової картки платника податків, або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний податковий орган та мають відмітку в паспорті про право здійснювати платежі за серією та номером паспорта).

Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних (далі – GDPR), визначає, що «особу можна ідентифікувати прямо чи опосередковано, зокрема вказавши такі ідентифікатори, як ім'я, ідентифікаційний номер, дані щодо місцезнаходження, онлайн ідентифікатор чи інші особливості фізичної, фізіологічної, генетичної, духовної, економічної, культурної чи соціальної ідентичності такої фізичної особи» і таке розуміння визнається найсучаснішим та найпрактичнішим. Окремо варто зазначити, що вказаний Регламент акцентує на урахуванні складності процесу ідентифікації фізичної особи (значні затрати часу, коштів, зусиль тощо), що в сукупності унеможливлює визнання особи такою, що «може бути ідентифікованою». За цим Регламентом персональні дані можуть бути виражені у формі: літер (ім'я особи); чисел (ідентифікаційний код особи); графіки (малюнок (картина), що дозволяє ідентифікувати його автора); фото (фото в паспорті); звуку (запис телефонної розмови з працівником банку); відео (запис з камер відеоспостереження). Фактично поняття «персональні дані» охоплює об'єктивні та суб'єктивні відомості про особисте, сімейне чи публічне життя фізичної

особи, що виражені у формі літер, чисел, графіки, фото, звуку чи відео, якщо вони дозволяють ідентифікувати таку особу. Вирішення питання, чи є відомості про особу персональними даними за GDPR повністю залежить від можливості конкретного контролера ідентифікувати особу за наявною у нього інформацією, у тому числі за рахунок поєднання таких відомостей з інформацією, яку він може отримати від третіх осіб з урахуванням «розумної ймовірності». Фахівці вважають, що інформація, отримана за допомогою файлів cookies, в абсолютній більшості випадків буде вважатися персональними даними за GDPR. Такими ж персональними даними в будь якому випадку визнається і динамічна та статична IP–адреси в руках провайдера інтернет–послуг. Стосовно контролера, який не є провайдером інтернет–послуг, то статична IP–адреса в абсолютній більшості випадків буде вважатися персональними даними, тимчасом як динамічна IP–адреса становитиме персональні дані лише за умови існування у контролера «розумної ймовірності» ідентифікації її власника [727].

Законом України «Про захист персональних даних» (ст. 7), Регламентом (ст. 9) та Конвенцією (ст. 6) «із загального переліку персональних даних виділяються спеціальні (також їх часто характеризують, як чутливі) категорії персональних, обробка яких дозволяється лише в чітко визначених випадках» [368]. До таких категорій вказані правові акти відносять персональні дані про: 1) расове або етнічне походження; 2) політичні, релігійні або світоглядні переконання; 3) членство в політичних партіях і професійних спілках; 4) засудження до кримінального покарання; 5) стан здоров'я, статеве життя; 6) біометричні або генетичні дані. Мета виділення спеціальних категорій персональних даних – забезпечення того, щоб їх обробка проводилася лише у разі виняткової необхідності [368, с.22].

Утім існує певне коло персональних даних, які не визнаються конференційною інформацією в контексті правового режиму інформації з обмеженим доступом. Так, згідно з ЗУ «Про доступ до публічної інформації» не є конфіденційною інформацією:

1) персональні дані, що стосуються здійснення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень (ст. 5 цього закону);

2) персональні дані, зазначені у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, оформленій за формою, визначеною відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», крім відомостей, визначених Законом України «Про запобігання корупції»[21].

3) інформація про отримання у будь–якій формі фізичною особою бюджетних коштів, державного чи комунального майна, структуру, принципи формування та розмір оплати праці, винагороди, додаткового блага керівника, заступника керівника юридичної особи публічного права, керівника, заступника керівника, члена наглядової ради державного чи комунального підприємства або державної чи комунальної організації, що має на меті одержання прибутку, особи, яка постійно або тимчасово обіймає посаду члена виконавчого органу чи входить до складу наглядової ради господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) прямо чи опосередковано належать державі та/або територіальній громаді, крім випадків, передбачених статтею 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації»[22];

4) інформація про фізичних осіб, які мають податковий борг, яка публікується на офіційному веб–порталі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, відповідно до вимог пункту 35.4 статті 35 Податкового кодексу України;

5) інформація про наявність у фізичних осіб податкового боргу;

---

[21] Такими відомостями з обмеженим доступом визнані: реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номера паспорта громадянина України, унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі, місце проживання, дата народження фізичної особи, щодо якої зазначається інформація в декларації, місцезнаходження об’єктів, які наводяться в декларації (крім області, району, населеного пункту, де знаходиться об’єкт), номер рахунку в банківській чи іншій фінансовій установі (абз.4 ч.1 ст. 47 ЗУ «Про запобігання корпції»).

[22] Обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності таких вимог: 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні).

6) інформація про стан і результати перевірок та службових розслідувань фактів порушень, допущених у сферах діяльності, зазначених у цій частині. Доступ до зазначеної інформації забезпечується розпорядниками інформації відповідно до положень статті 5 цього Закону. Законом може бути заборонено віднесення інших відомостей, що є персональними даними, до інформації з обмеженим доступом.

Згідно з п.2 ст. 5 ЗУ «Про захист персональних даних», не є конфіденційною інформацією: 1) персональні дані, що стосуються здійснення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень; 2) персональні дані, зазначені у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, оформленій за формою, визначеною відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», крім відомостей, визначених Законом України «Про запобігання корупції»; 3) інформація про отримання у будь–якій формі фізичною особою бюджетних коштів, державного чи комунального майна, структуру, принципи формування та розмір оплати праці, винагороди, додаткового блага керівника, заступника керівника юридичної особи публічного права, керівника, заступника керівника, члена наглядової ради державного чи комунального підприємства або державної чи комунальної організації, що має на меті одержання прибутку, особи, яка постійно або тимчасово обіймає посаду члена виконавчого органу чи входить до складу наглядової ради господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) прямо чи опосередковано належать державі та/або територіальній громаді, крім випадків, передбачених статтею 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації»; 4) інформація про фізичних осіб, які мають податковий борг, яка публікується на офіційному веб–порталі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, відповідно до вимог пункту 35.4 статті 35 Податкового кодексу України.

Відповідно до ч. 1 ст. 53–5 Закону «Про запобігання корупції» заборонено розкривати інформацію про особу викривача, його близьких осіб або інші дані,

які можуть ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб, третім особам, які не залучаються до розгляду, перевірки та/або розслідування повідомлених ним фактів, а також особам, дій або бездіяльності яких стосуються повідомлені ним факти, крім випадків, установлених законом

Не зазначено в цих законах, але вочевидь не визнається конфіденційною інформацією й інші її різновиди. Приміром, відповідно до Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України 05.08.2016 № 2432/5 [437], воно забезпечує вільний та безоплатний доступ до інформації Системи у мережі Інтернет на своєму офіційному веб–сайті з можливістю перегляду, пошуку, копіювання та роздрукування інформації (на основі поширених веб–оглядачів та редакторів) без обмежень та цілодобово, зокрема й: прізвища, ім’я, по батькові (за його наявності), число, місяць, рік народження боржника – фізичної особи та прізвище, ім’я, по батькові (за його наявності), стягувача – фізичної особи; найменування. Система обліковує виконавчі документи за категорією стягнення (характером зобов’язання), суб’єктом стягувача та боржника, суб’єктом видачі виконавчого документа, серед іншого, встановлення побачення з дитиною; усунення перешкод у побаченні з дитиною; відібрання дитини; стягнення аліментів; стягнення штрафу за наявності заборгованості зі сплати аліментів; стягнення у справах про адміністративні правопорушення (крім безпеки дорожнього руху), тобто інформації, яка є частиною приватного та/чи сімейного життя особи.

Конституційний Суд України виходить з того, що неможливо визначити абсолютно всі види поведінки фізичної особи у сферах особистого та сімейного життя, оскільки особисті та сімейні права є частиною природних прав людини, які не є вичерпними, і реалізуються в різноманітних і динамічних відносинах майнового та немайнового характеру, стосунках, явищах, подіях тощо. Право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого

самоврядування, юридичних і фізичних осіб [585]. Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним [585]. Конституційний суд України вважає, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь–які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [585].

Вирішуючи питання щодо конфіденційності інформації про особу, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім'ї, Конституційний Суд України виходить з такого, що належність інформації про фізичну особу до конфіденційної визначається в кожному конкретному випадку. Перебування особи на посаді, пов'язаній зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження. Публічний характер як самих органів – суб'єктів владних повноважень, так і їх посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету у суспільстві [585].

Аналіз судової практики свідчить, що здебільше суди для з'ясування виду та характеру інформації послуговуються приписами ЗУ «Про інформацію» та ЗУ

«Про захист персональних даних». Зокрема, визнаючи такою адресу, дату і місце народження, фотокопії ID картки, паспортні дані [156; 157]. Досить поширеними в судовій практиці видами конфіденційної інформації, визнаними як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України, є саме адреса, дата і місця народження, серія, номер паспорта громадянина України, номер ідентифікаційного коду, що пов'язано з тим, що ці відомості є «мінімальним набором» інформації, необхідної для створення онлайн заявки на сайті з онлайн кредитування. Додатково при онлайн кредитуванні особи вказують такі дані: сімейний стан, місце роботи, майновий стан (щомісячний дохід), щомісячні витрати, освіта, тобто дані, які є конфіденційною інформацією про особу [159]. Переважно збір та використання конференційної інформації про особу у виді персональних даних здійснюється в кримінальних провадженнях про шахрайство [160], у тому числі, за допомогою здійснення незаконних операцій з використанням електронно–обчислюваної техніки, інших корисливих кримінальних правопорушень.

Той факт, що судова практика виходить із широкого розуміння конфіденційної інформації про особу, яка не зводиться суто до збору, зберігання і використання персональних даних особи, хоча такі випадки і переважають, підтверджується віднесенням до такої інформації приміром відео файлів, на яких відображено спостереження за будинком та прибудинковою територією [156]. В іншому випадку відкрите кримінальне провадження за ч.1 ст. 182 КК України за повідомленням про неправомірне втручання у приватне життя заявника шляхом поширення фото з його зображенням та зазначенням інформації про його місце проживання на офіційній сторінці товариства з обмеженою відповідальністю в соціальній мережі «Facebook» [142].

Певні складнощі в правозастосовній діяльності становить правильна кримінально–правова оцінка порушення недоторканості приватного життя особи в частині збирання та поширення інформації про статеве життя особи. Так, не маючи на те відповідного дозволу, та скориставшись невстановленим органом дізнанням технічним пристроєм, ОСОБА_3 виготовив фотознімок, на якому були

продемонстровані оголені статеві органи ОСОБА_4 у наближеному ракурсі. Усвідомлюючи, що зазначений фотознімок містить конфіденційну інформацію про ОСОБА_4 , зокрема відомості про статеве життя, які вона бажала зберегти в таємниці, ОСОБА_3 завантажив указаний знімок до хмарного сховища «TeraBox» в мережі Інтернет, залишивши на зберігання у власних цілях. 15.11.2022, у невстановлений дізнанням час, ОСОБА_3 , знаходячись за місцем свого проживання, в кв. АДРЕСА_2, усвідомлюючи, що згідно ст. 32 Конституції України, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, порушуючи вимоги ч. 1 ст. 14 Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010, не маючи на те відповідного дозволу ОСОБА_4, скористався невстановленими дізнанням технічними пристроями та завантажив із хмарного сховища «TeraBox» раніше створений ним фотознімок оголених статевих органів ОСОБА_4 на загальнодоступний інтернет сайт–хостинг картинок «imgBB», після чого поширив присвоєне посилання у онлайн–чаті «ІНФОРМАЦІЯ_2», чим порушив право ОСОБА_4 на недоторканість приватного життя. Таким чином, ОСОБА_3 , вчинив кримінальний проступок, передбачений ч. 1 ст. 182 КК України, а саме: незаконне збирання, зберігання та поширення конфіденційної інформації про особу [172]. Така позиція суду щодо визнання виготовленого фотознімку оголених статевих органів (продукції порнографічного характеру) як конфіденційної інформації у виді персональних даних, за якими фізична особа може бути конкретно ідентифікована, видається помилковою. Подібні дії слід кваліфікувати за ч.1 ст. 301 КК України як виготовлення предмету порнографічного характеру, його зберігання та розповсюдження.

В іншому випадку суд правильно визначив конфіденційний характер інформацію про особу, зазначивши «діючи умисно, під час здійснення ремонту комп`ютеру марки «Kinghun» потерпілої ОСОБА_2 , без згоди на те потерпілої, а також без передбачених Конституцією України та законами України правових

підстав для вчинення цих дій, незаконно скопіював з вказаного комп`ютеру ОСОБА_2 на належний йому флеш–накопичувач фотографії інтимного характеру потерпілої ОСОБА_2 , які стосуються її особистого життя та є конфіденційною інформацією, доступ до яких був обмежений потерпілою, після чого став незаконно зберігати вказану інформацію для особистих цілей, чим здійснив незаконне збирання та зберігання конфіденційної інформації про особу потерпілої ОСОБА_2, без дозволу останньої». Вказані дії ОСОБА_1 вірно кваліфіковані за ч. 1 ст. 182 КК України, як незаконне збирання та зберігання конфіденційної інформації про особу [158].

Різниця між цими випадками полягає в тому що в першому випадку конфіденційна інформація не збиралась, оскільки її не існувало, був створений предмет порнографічного характеру без згоди потерпілої, за статевими органами (з фокусуванням ракурсу саме на цій частині тіла, без обличчя) неможливо ідентифікувати особу, тоді як зберігання в домашньому комп’ютері особистих фото, створених раніше, за якими особа може бути ідентифікована, які висвітлюють її приватне життя безумовно є конфіденційною інформацією про приватне життя особи [613, с.488].

Свого часу П.П. Андрушко, коментуючи ст. 182 КК, зазначав, що відсутність порядку визнання тих чи інших видів відомостей про особу конфіденційною інформацією, створює певні труднощі при застосування статті 182 КК, оскільки необхідно, щоб: 1) інформація про особу, яка про неї збирається, зберігається, використовується чи поширюється, була такою особою визнана конфіденційною; 2) особа, яка збирає, зберігає чи поширює таку інформацію усвідомлювала, що потерпілим інформація визначена як конфіденційна. У зв’язку з чим вчений ставив ряд питань: 1) яким чином особа має інформувати інших осіб (доводити до їх відома) про те, що певні відомості про неї є конфіденційною інформацією; 2) чи достатньо для притягнення особи до кримінальної відповідальності інкримінувати їй те, що інформацію про іншу особу, яку вона збирає, зберігає, використовує або поширює, такою особою

визначена як конфіденційна, тобто є припущення щодо такого характеру інформації [96, с.45].

Видається, що для вирішення питання про обізнаність особи, яка збирає, зберігає та/або поширює ту частину конфіденційної інформаціє, яка визнається персональними даними іншої особи, необхідно виходити з підстав обробки персональних даних, визначених в ЗУ «Про захист персональних даних» а саме: 1) згода суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних; 2) дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень; 3) укладення та виконання правочину, стороною якого є суб'єкт персональних даних або який укладено на користь суб'єкта персональних даних чи для здійснення заходів, що передують укладенню правочину на вимогу суб'єкта персональних даних; 4) захист життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних; 5) необхідність виконання обов'язку володільця персональних даних, який передбачений законом; 6) необхідність захисту законних інтересів володільця персональних даних або третьої особи, якій передаються персональні дані, крім випадків, коли потреби захисту основоположних прав і свобод суб'єкта персональних даних у зв'язку з обробкою його даних переважають такі інтереси.

Відповідно до цього закону, згода суб'єкта персональних даних це *добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості*) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, висловлене у письмовій або електронній формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди. Документи (інформація), що підтверджують надання суб'єктом згоди на обробку його персональних даних, зберігаються володільцем впродовж часу обробки таких даних [536]. У сфері електронної комерції згода суб'єкта персональних даних може бути надана під час реєстрації в інформаційно–комунікаційній системі суб'єкта електронної комерції шляхом проставлення відмітки про надання дозволу на обробку своїх персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, за умови,

що така система не створює можливостей для обробки персональних даних до моменту проставлення відмітки (абз.3 ч.1 ст.2 ЗУ «Про захист персональних даних») [539]. Тобто, якщо особа, не маючи законних підстав на обробку (збирання, накопичення та зберігання персональних даних, поширення персональних даних) здійснює такі дії, тим самим вона порушує недоторканість приватного життя. Також при визначенні кола незаконних дій з конфіденційною інформацією, й персональними даними зокрема, слід звертатися до приписів цього закону та ЗУ «Про доступ до публічної інформації» в частині регламентації порядку доступу до персональних даних третіх осіб. Що ж до іншого виду конфіденційної інформації, відносно якої вчиняються дії, не пов'язані з обробкою такої інформації уповноваженими суб'єктами, на нашу думку, слід виходити з приписів ст. 32 Конституції України, яка визначає, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу *без її згоди*, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, ч.4 ст. 307 Цивільного кодексу України, в якому розкрито зміст права на особисте життя та його таємницю та визначено, що обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також *за її згодою* (ч.4 ст.307), ст. 11 ЗУ «Про інформацію», де вказано, що не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу *без її згоди,* крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. Тож в процесі кримінально–правової оцінки порушення недоторканності приватного та сімейного життя людини виходити з презумпції відсутності згоди, тобто «презумпції незгоди» особи на будь–які дії з такою інформацією (відомостями), яку вона вільно, на власний розсуд, попередньо не оприлюднила (поширила, повідомила тощо) в будь–який спосіб (не повідомила при особистому спілкуванні або визначила її як таку, яку вона бажає зберегти в таємниці і не

бажає доведення до третіх осіб, не розмістила в соціальних сітях, не повідомила при самопрезентації тощо), за якого вона би стала доступною іншим особам.

Сосніна О.В. під згодою пропонує розуміти ствердну усвідомлену, вільно висловлену у будь–якій формі відповідь (дозвіл) дієздатної фізичної особи, якої конфіденційна інформація стосується, або іншої уповноваженої законом особи на прохання ознайомитися з конфіденційною інформацією. Також нею висловлена позиція, що в окремих випадках необхідне звернення до нотаріуса і лікаря–психіатра з метою засвідчення вільного волевиявлення при згоді на проведення зазначених дій і виключення елементів примусу, утім які це випадки і на якій підставі мають здійснюватися такі дії не пояснено [638, с. 97]. У зв'язку з чим виникає питання щодо підстав та доцільності їх проведення, адже загальні вимоги щодо обробки персональних даних поширюються на всіх фізичних осіб, а особливі вимоги визначають можливість обробки персональних даних, вказаних в ч.1 ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних»,[23] за необхідності для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних або іншої особи у разі недієздатності або обмеження цивільної дієздатності суб'єкта персональних даних. Підстави та порядок визнання особи недієздатною регламентуються Цивільним та Цивільно–процесуальним кодексами України, а рішення про визнання особи недієздатної приймається судом на підставі висновку судово–психіатричної експертизи (ст. 39 ЦК, ст. ст. 295–300 ЦПК України).

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України полягає в наступних незаконних діях з конфіденційною інформацією: 1) збиранні; 2) зберіганні; 3) використані; 4) знищенні; 5) поширені; 6) зміні. В п.2.4. роботи було детально проаналізовано актуальні питання визначення законності втручання в приватне життя людини, тож узагальнено, в межах аналізу цього питання зазначимо, що обов'язковою ознакою всіх, визначених в

[23] Забороняється обробка персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних.

ч.1 ст. 182 КК України дій є їх незаконність, яка буде мати місце у разі: вчинення таких дій без дозволу (без згоди потерпілої особи); вчинення таких дій з порушенням встановленого законом порядку.

Поняттями «збирання», «зберігання», «використання», «поширення» інформації оперує ЗУ «Про інформацію», визначаючи їх основними видами інформаційної діяльності (ст.9) та встановлюючи правові вимоги вчинення таких дій, утім не наводить їх визначення. Натомість відповідно до ЗУ «Про захист персональних даних» такі дії як збирання, зберігання, зміна, використання і поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знищення персональних даних, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем, поряд з іншими, складають зміст обробки персональних даних (ст. 2), тож доцільно з'ясувати зміст цих дій в цьому документі. Так «зберігання» персональних даних визначається як дії щодо забезпечення їх цілісності та відповідного режиму доступу до них (ст.13), «поширення» як дії щодо передачі відомостей про фізичну особу (ч.1 ст.14), «використання» персональних даних передбачає будь–які дії володільця[24] щодо обробки цих даних, дії щодо їх захисту, а також дії щодо надання часткового або повного права обробки персональних даних іншим суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, що здійснюються за згодою суб'єкта персональних даних чи відповідно до закону. В цивільному праві збирання інформації полягає в наданій законом можливості набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошуваної інформації фізичними особами [288, с.455]. Поширенням визнається розповсюдження відповідної інформації (ст.278 ЦК), а зберіганням вжиття усіх заходів для забезпечення схоронності інформації (ст. 942 ЦК).

В кримінально–правовій літературі під збиранням конфіденційної інформації про особу як спосіб порушення недоторканності її приватного життя

[24] володілець персональних даних – фізична або юридична особа, яка визначає мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом (ст. 2 ЗУ «Про захист персональних даних»)

розуміють: процес пошуку, добування, тобто виявлення або накопичення будь–яким протиправним способом конфіденційної інформації [96, с. 46; 395, 189, с.195], отримання такої інформації у будь–який спосіб [391, с.506; 401, с.418, 354, с.271; 271, с. 77, 342, с. 494–495; 402 , с. 411], у тому числі шляхом викрадення [339, с. 135]. Аналіз судової практики засвідчив, що способами збирання конфіденційної інформації були: використання власноруч виготовленого прослуховувального апарату та поміщення його в отвір розетки, яка знаходиться в спільній стіні з квартирою та прослуховування розмов в продовж трьох–чотирьох місяців [167]; отримання доступу до особистого кабінету зареєстрованого та належного ОСОБА_6 на викраденому мобільному телефоні, а відтак отримання контролю над ним та доступу до персональної інформації [149]; заволодіння обманним шляхом копіями документів, що містили персональні дані особи [161] та ін. Збирання інформації може здійснюватися з будь–яких джерел: із документів, бесід із родичами, сусідами, знайомими потерпілого тощо, як відкрито, під пристойним приводом, так і таємно, шляхом викрадення або з використанням підслуховуючих, відеозаписуючих пристроїв, інших технічних засобів [693].

Своєрідним способом збирання, а фактично заволодіння персональними даними шахрайським шляхом, визнається фішинг (*від англ. phishing – видобування)* – один з різновидів шахрайства в інтернеті з метою отримання незаконного доступу до конфіденційних даних користувачів. Приміром особа отримує повідомлення у месенджері Viber про можливість отримання допомоги, а саме коштів начебто від міжнародної організації. Після введення персональних даних на цьому вебсайті з банківської картки заявника списуються його особисті кошти, оскільки вказане повідомлення містило посилання на фішингову сторінку в Інтернеті (вебсайт), яка заздалегідь була створена шахраями. Переважно такі дії кваліфікуються як шахрайство, оскільки потерпілі особи самі розкривають свої особисті дані, як–от, номери телефонів, номери та секретні коди банківських карт, логіни та паролі електронної пошти та облікових записів в соціальних мережах. Ще одним варіантом фішингу є фармінг, коли зловмисники змінюють

DNS (Domain Name System) адресу сайту, але інтерфейс залишається незмінним, щоб користувачі могли несумнівно вводити особисті дані на фальшивому сайті, вважаючи його за оригінал [615, с. 69].

Не зустрічались на практиці, але в спеціальній літературі описані випадки застосування унікальних методик підслуховування конфіденційних розмов через технології відтворення звуку за допомогою високошвидкісної камери, а саме за змінами пікселів на зображенні об'єкту, який знімався або ж підслуховування мови, що звучить в будинку в реальному часі, по вібраціях лампочки[25]. Спосіб назвали Lamphone [196, с.32]. В такий спосіб збирається конфіденційна акустична інформація, яка озвучується поблизу джерела світла. Очищений від шуму та покращений алгоритмами підвищення розбірливості сигнал прослуховується у реальному часі або записується на носій інформації [357].

Поширенням конфіденційної інформації визнаються зокрема: незаконні дії метою яких є доведення змісту відповідних відомостей про особисте чи сімейне життя особи до відома інших людей (хоча би одній людині) [235, с. 531]; що здійснюється усно, письмово, друкованим способом, за допомогою комп'ютерної мережі тощо [339, с. 143]; незаконне доведення до відома сторонніх осіб такої інформації без згоди особи, вчинене особою, яка зобов'язана зберігати її в таємниці, повідомлення її інші особі, тобто розголошення конфіденційної інформації [391, с. 508]. Видається, що вказівка що вчинення такого поширення виключно особою, яка зобов'язана зберігати такі відомості в таємниці, звужує зміст закону, адже безпосередньо в ч.1 ст. 182 КК вказується, що передбачені в диспозиції дії утворюють склад цього кримінального правопорушення, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу. Відтак, факт поширення таких відомостей (конфіденційної інформації) особою, яка зобов'язана зберігати її в таємниці, може бути підставою кваліфікації таких дій за іншими статтями КК, як от незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК), розголошення

[25] Для цього потрібен телескоп з підключеним до нього фотодіодом. Оптичний приймач перетворить падаюче на нього світло в електричний сигнал. За допомогою алгоритму сигнал переводять в мовну спектограму, з якої витягають мову співрозмовників.

таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК) та ін. Саме тому в правозастосовній практиці як незаконне поширення конфіденційної інформації оцінюються дії особи, незалежно від наявності чи відсутності обов'язку зберігати певну інформацію в таємниці. Так, ОСОБА_4, діючи умисно, з корисливих мотивів, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, порушуючи право на недоторканність приватного життя, гарантоване ст. 32 Конституції України, та вимоги ч. 1 ст. 14 Закону України «Про захист персональних даних», без згоди на те потерпілої ОСОБА_3 , використовуючи свій мобільний телефон марки «OPPO», IMEI 1: НОМЕР_1, IMEI 2: НОМЕР_2, який має функції відеозйомки, передбачені виробником, у невстановлені час та місці, зокрема, включаючи місце свого постійного проживання на АДРЕСА_1, виготовив три відеозаписи, які містять сцени порнографічного характеру, що відбувалися між ОСОБА_4 та ОСОБА_3, із кодуванням: «video_2023–12–08_09–13–10.mp4», «video_2023–12–08_09–12–05.mp4», «video 2023–12–08_09–12–21.mp4», на яких демонструється процес неприродного (орогенітального) контакту між ними. Обвинувачений 03 грудня 2023 року в період часу з 18:33 до 18:38 год за допомогою свого мобільного телефона у мессенджері «Viber» переслав вказані відеозаписи ОСОБА_6 невістці потерпілої ОСОБА_3 на її мобільний телефон марки «Apple iPhone 13 Pro Max», мод. № НОМЕР_3, IMEI: НОМЕР_4, НОМЕР_5, таким чином поширивши конфіденційну інформацію про потерпілу, яку вона бажала зберегти в таємниці, чим порушив право останньої на недоторканність приватного життя [694].

Використанням визнається користування винним за власним розсудом відомостями, які становлять особисту чи сімейну таємницю, для задоволення певної потреби чи одержання певної вигоди [339, с. 135]; застосування відомостей [401, с. 418]. Приміром, ОСОБА_4, діючи умисно з корисливих мотивів, шляхом зловживання довірою ОСОБА_5 під вигаданим приводом оформлення останнього на роботу, отримав копії особистих документів, виданих на ім`я ОСОБА_5, а саме: паспорта громадянина України № НОМЕР_1 від

17.08.2021 виданого органом № 8032, в якому зазначено номер РНОКПП № НОМЕР_2 та довідки про реєстрацію місця проживання виданої Виконавчим комітетом Вишневої міської ради Бучанського району Київської області № 12866 від 06.09.2021, які ОСОБА_5 надіслав за допомогою електронних інформаційних систем, встановленого додатку Viber, на номер мобільного телефону НОМЕР_3 , яким користувався ОСОБА_4. ОСОБА_5 надаючи ОСОБА_4 свої персональні дані, не усвідомлював протиправний корисливий характер дій останнього та надав конфіденційну інформацію про себе виключно з метою офіційного працевлаштування. У подальшому, ОСОБА_4, маючи персональні дані ОСОБА_5 та використовуючи їх за допомогою власного мобільного телефону із абонентським номером НОМЕР_3, без дозволу останнього, самостійно створив та подав Анкету–заяву до Договору про надання банківських послуг, тим самим відкрив поточний рахунок в АТ «Універсал Банк» (код ЄДРПОУ 21133352) за № НОМЕР_4 з номером віртуальної банківської картки «Монобанк» за № НОМЕР_5. Після цього, 06.01.2024, близько 12 год. 48 хв., ОСОБА_4 маючи прямий умисел на незаконне використання конфіденційної інформації про особу, діючи з корисливих мотивів, з метою подальшого особистого збагачення, за допомогою вищевказаної віртуальної банківської картки «Монобанк» АТ «Універсал Банк» використовуючи власний мобільний телефон без дозволу ОСОБА_5 надав ТОВ «Манівео швидка фінансова допомога» персональні дані останнього, які містять конфіденційну інформацію (відомості щодо адреси, дати і місця його народження, серії, номеру та дати видачі паспорта громадянина України та номеру його ідентифікаційного коду) для створення онлайн заявки на сайті з онлайн кредитування ІНФОРМАЦІЯ_2 та завдяки незаконному використанню вищевказаної конфіденційної інформації про ОСОБА_5 уклав від його імені з ТОВ «Манівео швидка фінансова допомога» Договір кредитної лінії № НОМЕР_6 від 06.01.2024, за яким на створену ним особисто віртуальну банківську картку «Монобанк» АТ «Універсал Банк» за № НОМЕР_5 , видану на ім`я ОСОБА_5 він отримав кредитні кошти в розмірі 1300 грн., якими в подальшому розпорядився на власний розсуд [150].Така форма вчинення цього

кримінального правопорушення є доволі поширеною, про що свідчить аналіз й інших вироків. Натомість, як вже було зазначено раніше, не є незаконним збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу під час притягнення її до адміністративної або цивільно–правової відповідальності, при вирішенні цивільно–правових спорів тощо. Виходячи з чого суди відмовляють в задоволенні скарг на постанови слідчих про закриття кримінального провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст.182 КК [681]. Також за ознакою використання кваліфікуються дії осіб, які переглядали особисто зроблені (зібрані) за допомогою спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації відеозаписи [487].

Знищенням визнаються будь–які дії, внаслідок яких конфіденційна інформація перестає фізично існувати на матеріальних носіях, на яких вона зберігалася, а саме: папері, жорстких і флеш–дисків, магнітних стрічках резервного копіювання, портативних носіях (floppy disk, компакт–, аудіо–, ZIP–диски), аудіо– та відеокасетах, оптичних дисках тощо. Способами знищення електронних носіїв інформації є: розмагнічування (використання сильного магнітного поля для стирання даних з цифрового носія), дроблення (повне фізичне знищення із застосуванням спеціальних механізмів точкового удару великої потужності), термічний, шляхом розплавлення під впливом високої температури або зануренням в кислотну середу або шредування.

Раніше вже згадувалося, що з приводу криміналізації незаконної зміни та знищення конфіденційної інформації ще при обговоренні проекту закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порушення законодавства про захист персональних даних», фахівцями були висловлені зауваження, що прийняття такої пропозиції, зокрема криміналізації незаконного знищення конфіденційної інформації може призвести до конкуренції ст. 182 КК з відповідними статтями розділу XII «Злочини у сфері службової діяльності» КК України (зловживання владою або службовим становищем) (ст. 364), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365) тощо) [185]. Водночас слід звернути увагу, що подібна ситуація може виникнути при вчиненні

відповідних дій службовими особами в процесі обробки персональних даних, в той час як суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК, може виступати і не службова особа, тобто загальний суб'єкт.

Зміною є дії, спрямовані на спотворення початкового змісту такої інформації. В словниках «зміна» тлумачиться як «Заміна кого–небудь чи чого–небудь, кимось, чимось іншим» [139, с.466]. Розуміння дій щодо зміни конфіденційної інформації про особу полягає в цілому однакове. Переважно ними визнається будь–яка модифікація змісту інформації, що призводить до її перекручування, хоча при цьому інформація в цілому зберігається, в тому числі доповнення її іншими фальсифікованими даними [218, с. 130], спотворення інформації [329, с.189; 402, с. 411], перетворення змісту інформації будь–яким способом, в результаті чого вона починає суттєво відрізнятися від попереднього варіанту [638, с. 111]. Підстави та порядок зміни персональних даних визначено в ст. 20 ЗУ «Про захист персональних даних». Відтак незаконною зміною мають визнаватися дії, вчинені з порушенням порядку таких дій, визначених в цій статті, зокрема внесення змін без: 1) мотивованої вмотивованої письмової вимоги суб'єкта персональних даних; 2) звернення інших суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними, якщо на це є згода суб'єкта персональних даних; 3) припису Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері захисту персональних даних або визначених ним посадових осіб секретаріату Уповноваженого; 4) без рішення суду, що набрало законної сили.

Під *зберіганням* конфіденційної інформації визнається: її збереження та накопичення у певному місці на будь–яких носіях (паперових, електронних, відео тощо) з порушенням встановленого законом порядку [339, с. 135; 235, с.531]; умисні дії, пов'язані з незаконним перебуванням у володінні винного, незалежно від тривалості зберігання [392, с.418]; дії, що полягають в утримуванні такої інформації безпосередньо у суб'єкта або в будь–якому іншому місці, де вона перебуває у розпорядженні та під контролем суб'єкта і спрямовані на забезпечення її належного стану [638, с.78]; зберігання письмових документів та інших матеріальних носіїв, що містять таку інформацію, особою, яка незаконно

зібрала таку інформацію, чи особою, якій така інформація стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків та зберігання зібраної у встановленому законом порядку конфіденційної інформації понад терміни, визначені законом [391, с.507]; зберігання конфіденційної інформацію, що незаконно зібрана (у том числі й іншою особою) та/або незаконне зберігання конфіденційної інформації про особу, збирання якої було здійснено на законних підставах, тобто з порушенням встановленого законодавством порядку зберігання такої інформації [638, с. 77].

В цілому підходи щодо кримінально–правової оцінки незаконного зберігання конфіденційної інформації є усталеними та такими, що не протирічать один одному. Відмінність в них полягає в ступені деталізації можливих варіантів порушення передбачених законом правил поводження з конфіденційною інформацією, що стосується особистого чи сімейного життя особи. Зокрема йдеться про деталізацію порушення встановленого законом порядку у формі зберігання конфіденційної інформації про особу понад визначений законом термін.

В.О. Навроцький до обов'язкової ознаки зберігання як суспільно–небезпечного діяння відносить незаконність, яка буде мати місце за умови: відсутності належного дозволу на вчинення певних дій з предметом взагалі; наявність належного дозволу на вчинення певних дій з таким предметом взагалі; наявність дозволу на інший (не той предмет, що зберігається); дозвіл видано не уповноваженою на те особою або органом; прострочення дозволу [385, с. 251].

Так, в ч.4 ст. 31 ЗУ «Про інформацію» встановлене загальне правило, що зберігання інформації про громадян не повинно тривати довше, ніж це необхідно для встановленої законом мети. Відповідно до ЗУ «Про захист персональних даних» останні підлягають видаленню або знищенню у разі: 1) закінчення строку зберігання даних, визначеного згодою суб'єкта персональних даних на обробку цих даних або законом; 2) припинення правовідносин між суб'єктом персональних даних та володільцем чи розпорядником, якщо інше не передбачено законом; 3) видання відповідного припису Уповноваженого або

визначених ним посадових осіб секретаріату Уповноваженого; 4) набрання законної сили рішенням суду щодо видалення або знищення персональних даних. Відповідно до ч.12 ст. 9 ЗУ «Про оперативно–розшукову діяльність» одержані внаслідок оперативно–розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені. Порядок знищення таких відомостей визначено в «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [276]. Відповідно до абз. 2 ч.3 ст. 22 ЗУ «Про організаційно–правові основи боротьби зі злочинністю» документи та інші джерела, що містять таку інформацію, підлягають знищенню не пізніше шести місяців з дня їх одержання відповідним спеціальним органом по боротьбі з організованою злочинністю [550]. Відповідно до Порядку обробки та захисту отриманих від суб'єктів надання інформації персональних даних під час здійснення перевірки достовірності інформації та документів, що внесені до електронної системи охорони здоров'я (крім інформації про стан здоров'я людини), на підставі яких формуються звіти, що є підставою для оплати наданих медичних послуг, лікарських засобів та медичних виробів за програмою медичних гарантій, або які містять персональні дані пацієнтів, медичних працівників, яким (якими) надано відповідні медичні послуги, лікарські засоби та медичні вироби персональні дані в інформаційно–аналітичній платформі зберігаються протягом строку, необхідного для цілей перевірки достовірності інформації та документів, але не довше 5 років [448].

Отже знищення певної конфіденційної інформації особи обумовлено такими факторами: 1) закінчення визначеного згодою суб'єкта персональних даних строку обробки таких даних; 2) закінчення визначеного законом строку зберігання таких даних (6 місяців, 5 років тощо); 3) настанням певного юридичного факту (дії, події тощо), як от припинення правовідносин між суб'єктом персональних даних та володільцем чи розпорядником таких даних, видання відповідного припису Уповноваженого або визначених ним посадових

осіб секретаріату Уповноваженого чи набрання законної сили рішенням суду щодо видалення або знищення персональних даних.

Виходячи з того, що знищення конфіденційної інформації щодо особи, яка збиралася та зберігалася на законних підставах, є частиною встановленого законом порядку поводження з такою інформацією, відтак її не знищення чи знищення не у визначений строк може розглядатися як порушення такого порядку та утворювати незаконне зберігання у разі вчинення таких дій умисно.

Зазначені положення законів щодо строковості збереження персональних даних базуються на вимогах GDPR[26], відповідно до яких персональні дані не можуть зберігатися довше, ніж це необхідно для цілей, для яких здійснюється обробка персональних даних (стаття 5(1)(c) і (e) GDPR). У деяких державах–членах можуть існувати окремі положення щодо термінів зберігання даних відеоспостереження відповідно до статті 6(2) GDPR. Контролер несе відповідальність за визначення періоду зберігання таких записів відповідно до принципів необхідності та пропорційності, а також за доведення відповідності положенням GDPR [390, с.122]. Принагідно зауважимо, що при аналізі правозастосовної діяльності щодо цієї категорії кримінальних правопорушень не зустрічалося жодного випадку такого незаконного зберігання, вчиненого службовою особою відповідного розпорядника персональними даними чи службової особи правоохоронного органу.

З суб'єктивної сторони кримінальне правопорушення характеризується умисною формою вини, тобто особа усвідомлює, що нею незаконно збираються, зберігаються, поширюються, використовуються, знищуються чи змінюються відомості, що становлять інформацію про приватне та сімейне життя людини, передбачає, що в результаті таких дій буде порушено право людини на приватне та сімейне життя та бажає їх вчинити. Щодо суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 182 КК, в кримінально–правовій

[26] GDPR – Загальний регламент про захист даних 2016 року, що є нормативно–правовим актом Європейського Союзу щодо захисту персональних даних усіх осіб у межах Європейського Союзу та Європейської економічної зони (ЄЕЗ).

доктрині існує узгоджена позиція, що це кримінальне правопорушення характеризується виною у формі прямого умислу, що ж до кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст. 182 КК думки науковців розділилися. Так, В.В. Матвійчук вважає, що суб'єктивна сторона характеризується змішаною (подвійною) формою вини, прямим умислом щодо дії та необережністю щодо наслідків [372, с.105]. Натомість Ю.І. Демьяненко вважає, що дії вчинюються з прямим умислом, а щодо істотної шкоди можливі як умисел, так і необережність [218, с. 131]. Враховуючи, що законодавець визначив шкоду у цій статті істотною, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків в розмірі, який в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, особа, яка порушила приватне життя особи у будь–який з зазначених в ч.1 ст. 182 КК спосіб, може розуміти наслідки таких дій і бажати заподіяти саме таку матеріальну шкоду потерпілій особі. Отже, не виключається можливість вчинення діяння, вказаного в ч.2 ст. 182 КК з умисною формою вини як щодо дії, так і до її наслідків, що характеризує таке діяння в цілому як умисне. Тож ми поділяємо позицію в Ю.І. Дем'яненка в цьому питанні. Таким чином кримінальне правопорушення, передбачене ст. 182 КК вчинюється у формі умислу щодо дії та умислу або необережності щодо наслідків у виді заподіяння істотної шкоди.

Мета та мовити вчинення таких дій на кваліфікацію не впливають, утім можуть враховуватися при призначенні покарання. Поширеною метою вчинення таких дій було полегшення вчинення іншого кримінального правопорушення, як от шахрайства, що вчинюється шляхом незаконних операцій з використанням електронно–обчислювальної техніки (ч. 4 ст. 190 КК), рідше – задоволення власних інтересів або для подальшого шантажу особи.

Суб'єкт кримінального правопорушення – особа, яка досягла 16–річного віку.

Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими цією статтею, і не тягне за собою

кримінальну відповідальність. Нормативно–правове регулювання діяльності викривачів корупції, зокрема й забезпечення умов для повідомлення інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень здійснюється в ст. 53–53[9] Закону України «Про запобігання корупції».

Висновки до розділу 3

Приватність (повага до приватного та сімейного життя людини) як соціально–правовий феномен може сформувати видовий об'єкт кримінальних правопорушень, відповідальність за які наразі передбачена в ст. 162, 163 та 182 КК України в межах одного розділу, а також окреслити орієнтири розширення цього об'єкту за рахунок включення до нього тих посягань, які наразі в чинному КК України розміщені в інших розділах, зокрема розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132), незаконне розголошення лікарської таємниці (ст.145), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст.168).

Аналіз положень закону та правозастосовної практики засвідчив існування відмінних підходів як щодо меж криміналізації порушення недоторканності житла та іншого володіння особи, так і практики його застосування. Трактування житла з акцентуванням на його виключній ознаці бути постійним місцем проживання для людини суттєво звужує кримінально–правову охорону недоторканності житла людини як конвенційного та конституційного права. В контексті кримінально–правової оцінки порушення недоторканності житла, останнє має визнаватися таким не лише у разі постійного місця проживання особи, але й тимчасового (зокрема громадян, які не мають або втратили житло, також біженців, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які вимушені залишити житлове приміщення внаслідок його аварійного стану, стихійного лиха або з інших підстав, які загрожують життю та здоров'ю особи або стану

та безпеці відповідного житлового приміщення). Тлумачення житла особи, наведене в ст. 233 КПК, як будь–якого приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всіх складові частин такого приміщення дещо ширше, аніж в цивільному законодавстві, утім в більшій мірі узгоджується з підходами щодо концепту житла в рішеннях ЄСПЛ та відповідає потребам практики при кримінально–правовій оцінці порушення недоторканності житла.

В контексті припису ч.2 ст. 233 КПК казарми військово–службовців, як казарми поліпшеного планування, що відносяться до житлового фонду військової частини, так і спальні приміщення казарм для особового складу військовослужбовців строкової служби, є тимчасовим житлом військовослужбовців на час проходження ними військової служби. Натомість приміщення, в яких утримуються особи, яким призначено покарання у виді арешту, яке полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті, та тримання в дисциплінарному батальйоні не є житлом в розумінні ст. 233 КПК, оскільки права осіб, які там тримаються, обмежені за законом. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК слід визнавати будь–яке житло, яке фактично належить потерпілому і/чи перебуває у його користуванні, незважаючи на спірність реалізації відповідних повноважень. Наявність спору щодо зазначених об’єктів не виключає фактичного володіння і користування ними, а отже і дотримання недоторканності житла з боку інших осіб.

Зважаючи, що ст. 30 Конституції України передбачено вичерпний перелік способів порушення недоторканності житла (проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи проведення в них обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду), на порядку денному стоїть питання про перегляд меж криміналізації таких суспільно–небезпечних діянь та підстав криміналізації інших, ніж визначені в Конституції способів його порушення. Такими є незаконне виселення та інше порушення недоторканності житла особи,

хоча незаконне виселення визнається порушенням права на приватне та сімейне життя людини в контексті ст. 8 Європейської Конвенції, що неодноразово підтверджено і рішеннях ЄСПЛ, яким сформовано концепт поваги до приватного життя.

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК України є конфіденційна інформація (інформацію особистого характеру), що передається засобами поштового зв'язку, а саме міститься в письмовій кореспонденції (листи, дрібні пакети) та засобами електронного зв'язку, а саме під час голосової електронної комунікації (телефонна розмова), міжособистісного, інтерактивного обміну інформацією через електронні комунікаційні мережі (електронне листування, месенджер повідомлення тощо). Ураховуючи, цей факт, та те, що регуляторне законодавство оперує лише терміном письмова кореспонденція, відносячи до неї листи та дрібні пакети, фізичним особам не надаються послуги телеграфного зв'язку, на порядку денному актуалізується питання вдосконалення диспозиції ч.1 ст. 163 КК України шляхом уточнення різновидів міжособистісної комунікації людини, які можуть бути порушені, а також виключення вказівки на засоби передачі інформації, оскільки зазначені в ній засоби або не є такими (комп'ютер) або не конкретизують різновид зв'язку.

Досить поширеними в судовій практиці видами конфіденційної інформації, визнаними як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України, є адреса, дата і місця народження, серія, номер паспорта громадянина України, номер ідентифікаційного коду, що пов'язано з тим, що ці відомості є «мінімальним набором» інформації, необхідної для створення онлайн заявки на сайті з онлайн кредитування, до якого вдаються особи при вчиненні шахрайства. Саме в цій категорії кримінальних правопорушень здебільшого здійснюється збір та використання конференційної інформації про особу у виді персональних даних, у тому числі, за допомогою здійснення незаконних операцій з використанням електронно–обчислюваної техніки, інших корисливих кримінальних правопорушень.

Судова практика виходить із широкого розуміння конфіденційної інформації про особу, яка не зводиться суто до збору, зберігання і використання персональних даних особи, хоча такі випадки і переважають, а визнає такою і інші відомості про приватне та сімейне життя людини, як от, відео файли, на яких відображено спостереження за будинком та прибудинковою територією. Найбільш поширеними способами збирання конфіденційної інформації є: використання власноруч виготовлених або придбаних технічних пристроїв як то: радіо–мікрофони, автономні звукозаписні пристрої, провідні мікрофони, GSM–жучки прослуховувального апарату та прослуховування; отримання доступу до особистого кабінету потерпілого на викраденому мобільному телефоні, а відтак до персональної інформації; заволодіння обманним шляхом копіями документів, що містили персональні дані особи, фішинг, фармінг (зміна DNS (Domain Name System адреси сайту) тощо. Збирання інформації може здійснюватися з будь–яких джерел: із документів, бесід із родичами, сусідами, знайомими потерпілого тощо, як відкрито, під пристойним приводом, так і таємно, шляхом викрадення або з використанням підслуховуючих, відеозаписуючих пристроїв, інших технічних засобів.

Суб’єктивна сторона кримінальних правопорушень характеризується умисною формою вини щодо дій (ст. 162, 163 та 182 КК України) та умислом або необережністю щодо наслідків у виді заподіяння істотної шкоди при порушенні недоторканності приватного життя людини (ст. 182). Мета та мовити вчинення таких дій на кваліфікацію не впливають, утім можуть враховуватися при призначенні покарання. Найпоширенішими мотивами вчинення порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи (ст. 162 КК) були: з’ясування особистих неприязних стосунків, хуліганські мотиви, а кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК – корисливий мотив та мотив помсти через неприязні стосунки щодо колишнього з подружжя (частіше колишньої жінки) чи ревнощі.

Поширеною метою порушення недоторканності приватного життя було намагання полегшити вчинення іншого кримінального правопорушення, як от

шахрайства, що вчинюється шляхом незаконних операцій з використанням електронно–обчислювальної техніки (ч. 4 ст. 190 КК), рідше – задоволення власних інтересів або для подальшого шантажу особи, а порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи – намагання у скоріший спосіб провести окремі слідчі дії, та полегшити вчинення іншого кримінального правопорушення.

Суб’єкт правопорушення передбаченого ч.1 ст. 162, ч. 1 ст. 163 та ст. 182 КК України особа, що досягла шістнадцятирічного віку. Суб’єктом кримінальних правопорушень , передбачених ч.2 ст. 162 та ч.2 ст. 163 КК – службова особа.

РОЗДІЛ 4
ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО–ПРАВОВИХ НОРМ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ПРИВАТНЕ ТА СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

4.1. Застосування кримінально–правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини, за кваліфікуючими ознаками

Визначення доцільних засобів диференціації кримінальної відповідальності в кримінальному законі є доволі дискусійним та актуальним питанням, оскільки безпосередньо пов’язано з забезпеченням належної реалізації принципів кримінального права, в першу чергу, справедливості та законності. Типовою і найбільш розповсюдженою формою диференціації кримінальної відповідальності в Особливій частині Кримінального кодексу України є закріплення в диспозиціях її норм простих, кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів кримінальних правопорушень [431, с. 152–153]. Диференціація кримінальної відповідальності за допомогою кваліфікуючих ознак є важливою умовою призначення справедливого і співмірного покарання відповідно до характеру і ступеня суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення. Однак законодавець не завжди враховує ступінь і характер суспільної небезпеки при визначенні обсягу кримінального покарання, що призводить до того, що диференціація кримінальної відповідальності не зовсім відображає реальну суспільну небезпеку цих кримінальних правопорушень [416, с. 307].

Окремі аспекти питання кваліфікуючих ознак розглядали у своїх працях Ю.В. Баулін, Л.П. Брич, Н.О. Гуторова, О.О. Дудоров, Е. Кісілюк, О.К. Марін, В.О. Навроцький, Тагієв Садіг Рза огли М.І. Хавронюк та інші вчені. Аналізували відповідні ознаки і вчені, дослідження яких було присвячено кримінально–

правовому аналізу складів кримінальних правопорушень, що посягають на недоторканність приватного та сімейного життя людини. Утім і надалі залишаються дискусійними питання щодо доцільності виокремлення певних з таких кваліфікуючих ознак, їх змісту, наявні складнощі під час кримінально–правової оцінки діянь за наявності таких ознак, зокрема при відмежування цих кримінальних правопорушень від інших правопорушень.

У теорії кримінального права під кваліфікуючими ознаками розуміють передбачені законом притаманні частині злочинів відповідного виду суттєві обставини, що відбивають типовий, значно змінений порівняно з основним складом злочину ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та вплив на законодавчу оцінку вчиненого й міру відповідальності [212, с. 48]. Кваліфікуючі ознаки, поряд з іншими кримінально–правовими засобами, виконують функцію диференціації кримінальної відповідальності, встановлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за злочин з основним складом межі типового покарання [367, с. 366]. Так, Л. В. Павлик зазначає, що ж стосується засобів диференціації кримінальної відповідальності, передбачених в Особливій частині КК, то такими засобами є обставини, шо відповідно передбачаються в Особливій частині КК України, впливають на ступінь суспільної небезпеки злочину та для яких законодавець чітко визначив напрям і силу їх впливу на обсяг кримінальної відповідальності. Загалом, до таких засобів автор відносить привілеюючі, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки складів злочинів, конкретизуючи ознаки спеціальних кримінально–правових норм тощо [416, с. 319–320].

В Особливій частині критеріями диференціації кримінальної відповідальності виділяють такі: 1) родовий і безпосередній об’єкти злочинів; 2) форма вини; 3) особливий психічний стан суб’єкта під час вчинення злочину; 5) спосіб вчинення злочину; 6) мотив вчинення злочину; 7) суспільно небезпечні наслідки вчиненого злочину; 8) службовий стан суб’єкта злочину; 9) особливий стан потерпілого; 10) вік потерпілого; 11) вчинення злочину у співучасті; 12) мета вчинення злочину; 13) поведінка особи [207, с. 42]. Антонюк Н.О. висловилася з

приводу існуючих в кримінальному законодавстві підходів щодо диференціації кримінальної відповідальності та констатувала, що в Україні законодавець вдався до надмірної диференціації кримінальної відповідальності, часто диференціюючи відповідальність без належних для того підстав. Адже вочевидь не слід диференціювати кримінальну відповідальність з урахуванням кожної ознаки, навіть тієї, яка несуттєво впливає на зміну ступеня суспільної небезпечності вчиненого [98, с. 124]. Задля недопущення такої ситуації вчена запропонувала наступні критерії доцільної диференціації як от: диференціація кримінальної відповідальності повинна проводитися лише за тими ознаками, які суттєво змінюють суспільну небезпечність вчиненого кримінально караного діяння; вона обов'язково повинна проводитися щодо найбільш поширених на практиці кримінальних правопорушень; за діяння, які є менш поширеними на практиці, необхідно диференціювати кримінальну відповідальність лише з урахуванням тієї ознаки, яка різко змінює суспільну небезпечність вчиненого; диференціація має бути своєчасною; диференціація кримінальної відповідальності з урахуванням іншого критерію – характеристик особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, повинна бути зведена до мінімуму [98, с.131]. Визнаємо ці розробки цінними як у науковому, так і в правозастосовному аспекті.

Ознаками, що диференціюють кримінальну відповідальність за діяння, що посягають на приватне та сімейне життя особи визнані наступні: вчинення дій службовою особою (ч.2 ст. 162 КК), повторно (ч.2 ст. 162 КК, ч.2 ст. 182 КК), за попередньою змовою групою осіб, щодо державних чи громадських діячів, журналіста, з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації (ч.2 ст. 163 КК), заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи (ч.2 ст. 182 КК). Вказані кваліфікуючі ознаки характеризують, зокрема: суб'єкта складу кримінального правопорушення (службова особа), діяння та спосіб (засіб) його вчинення (застосування насильства або погрози його застосування), потерпілу особу (державний, громадській діяч, журналіст), наслідки (заподіяння істотної шкоди

охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи). Жодне з таких посягань не містить ознак, які би підвищували суспільну небезпечність діянь з огляду на суб'єктивну сторону (мотив, мета), предмет або вчинення його у співучасті.

Статистика засудження за вчинення відповідних кримінальних правопорушень впродовж останніх десяти років характеризується наступними показниками: в 2008 р. – 94 особи або 5,2 % від загалу засуджених (ч.1 – 1710 осіб), 2009 р. – 63 (6,8%) (ч.1 – 860 осіб), 2010 р. – 38 осіб (9,6 %) (ч.1 – 358 осіб), 2011 р. – 12 осіб (17,6%) (ч.1 – 68 осіб), 2012 р. – 23 особи (33,8%) (ч.1 – 43 особи), 2013 р. – 26 (14,3%) (ч.1 – 158 осіб); 2014 р. – 26 осіб, в 2015 р. – 20 осіб (13,4%) (ч.1 – 129 осіб), в 2016 р. – 10 осіб (15,9%) (ч.1 – 149 осіб), в 2017 р. – 10 осіб (18,7%) (ч.1 – 177 осіб); в 2018 р. – 16 осіб (8,8%) (ч.1 – 166 осіб); в 2019 р. – 13 осіб (5,9%) (ч.1 – 207 осіб); в 2020 р. – 19 осіб (5,8%) (ч.1 – 308 осіб); в 2021 р. – 13 осіб (3,6%) (ч.1 – 399 осіб); в 2022 р. – 2 особи (0,6%) (ч.1 – 313 осіб); в 2023 р. – 17 осіб (4,1%) (ч.1 – 397 осіб) [261]. Отже найнижчий показник у 0,6% був в 2022 році, найвищий у 33.8% у 2012 році.

Принагідно зауважимо, що в 2024 році кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи суттєво збільшиться. Пов'язано це не з фактичним збільшенням кількості таких випадків, а з тим, що дії осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за частинами 3–5 ст. 185 КК України можуть бути перекваліфіковані у зв'язку з набранням 09.08.2024 р. чинності Закону України №3886–IX від 18.07.2024 р. «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів», згідно з яким були внесені зміни до ст.51 КУпАП України, якими посилена відповідальність за вчинення дрібного викрадення чужого майна [515]. Вказаним законом внесені зміни у ст.51 КУпАП, якою передбачена відповідальність за дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати, якими

підвищена верхня межа вартості майна, викрадення якого охоплюється цим положенням, з 0,2 до 2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Тож після набрання чинності ЗУ №3886–IX кримінальна відповідальність за статтями 185, 190, 191 КК України може настати лише, якщо розмір викраденого майна перевищує 2 нмдг. Унаслідок цієї зміни частина діянь, які на час їх вчинення передбачали кримінальну відповідальність, після цього охоплюється диспозицією ст.51 КУпАП. У постанові Об`єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07.10.2024 р. (справа №278/1566/21, провадження №51–2555кмо24) [481], суд касаційної інстанції зробив правовий висновок, відповідно до якого Закон №3886–IX, яким внесені зміни до ст.51 КУпАП, є законом про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність у значенні ст.5 КК України для тих діянь, які до набрання цим Законом чинності вважалися кримінальним правопорушенням, однак після набрання ним чинності підпадають під ознаки адміністративного правопорушення, передбаченого ст.51 КУпАП. Зміни, внесені Законом № 3886–IX, мають зворотну дію в часі. Відтак дії осіб можуть бути перекваліфіковані ч.3 або ч.5 ст.185 КК України на ч.1 ст.162 КК України, отже і зрости кількісні показники.

Статистичні дані щодо кількості осіб, засуджених за ст.163 та 182 КК наведені в Додатку Б. Зазначені вище показники засудження за ч.2 ст. 162 КК, по–перше, свідчать, що порівняно з показниками за кримінальні правопорушення, передбачені ч.2 ст. 163 та ч.2 ст. 182 КК за цей же період, порушення недоторканності житла превалюють серед інших посягань на приватне та сімейне життя особи. По–друге – кількість випадків вчинення кримінальних правопорушень з кваліфікуючими ознаками є значно меньшою. Виключення становлять показники за ч.2 ст. 163 КК, які в окремі роки переважали. Разом з тим, оцінюючи кількісні показники посягань на приватне та сімейне життя особи варто ураховувати, що кримінальне провадження за ч.1 ст. 162 КК (порушення недоторканності житла без обтяжуючих обставин), ч.1 ст. 163 КК (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції,

що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, без обтяжуючих обставин) та ст. 182 КК (порушення недоторканності приватного життя) може бути розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого, тобто є кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення. Відмова потерпілого, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (ч.4 ст.26, п.7 ч.1 ст. 284 КПК) [345]. Тож статистичні дані щодо кількості осіб, засуджених за вчинення таких діянь, демонструють лише частину ситуації з порушенням цього права.

Взявши за основу запропоновані Антонюк Н. критерії проведення диференціації кримінальної відповідальності, проаналізуємо підходи щодо тлумачення службової особи, поняття насильства чи погрози його застосування як кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення та інших, зазначених вище, кваліфікуючих ознак в доктрині кримінального права та судовій практиці задля уточнення їх кримінально–правового значення.

Вчинення кримінального правопорушення службовою особою. Беззаперечно, порушення права особи на приватне та сімейне життя набуває підвищеної небезпеки у зв'язку із вчиненням цього правопорушення службовою особою. Слушно, на наш погляд, зазначає М.І. Хавронюк: «не можна заперечувати, що порушення публічними посадовими особами будь–якого конституційного права людини набуває ознак підвищеної суспільної небезпечності, хоча б у силу одного того факту, що вся діяльність вказаних осіб має бути за Конституцією України спрямована на захист і охорону їх прав, а їх грубе порушення є певним викликом суспільству, державі, а також міжнародній спільноті, яка визнала стандарти прав людини і створила основні механізми їх реалізації. Не можна забувати і те, що усі права людини і громадянина становлять цілісну систему і тому неможливість вільно реалізовувати одне право тягне за собою загальне приниження її конституційно–правового статусу, негативно впливає на індивідуальну і суспільну свідомість, створює в інших службових осіб

ілюзію можливості нехтування принципом пріоритету прав людини, упевненість у можливості безвідповідального ставлення до обмеження обсягу та змісту прав людини і громадянина» [315, с. 94].

Службова особа у вказаних статтях позначається без вказівки на її вид, тобто вказується родове поняття, яке розкрито в ч.3 та ч.4 ст. 18 КК України, а саме, 1) особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно–розпорядчих чи адміністративно–господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом (ч.3) та 2) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, в органі місцевого самоврядування або автономному утворенні на території держави, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного, місцевого органу або державного, комунального підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь–які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів (ч.4) [340].

Жмур Ю. М. висловилася за те, що відсутність посилання в ч.2 ст. 162 КК на використання службовою особою влади або свого службового становища при порушенні недоторканності житла чи іншого володіння особи є серйозною вадою конструкції цієї норми і подібна ситуація формально дає можливість

кваліфікувати за ч. 2 ст. 162 ККУ дії будь–якої службової особи, навіть якщо вони не пов'язані з її професійною діяльністю [245, с. 187]. Вирішення питання про відмежування ч.2 ст. 162 КК та ст. 364 КК, на її думку, необхідно здійснювати за правилами подолання конкуренції загальної та спеціальної норми. За своїм змістом положення ч. 2 ст. 162 ККУ є спеціальним видом зловживання та перевищення службовою особою своїх повноважень, оскільки з усіх можливих дій, які утворюють зловживання чи перевищення, криміналізуються лише ті, що порушують недоторканність житла чи іншого володіння [245, с.188].

В.О. Навроцький, описуючи існуючи в КК України формулювання, які позначають зв'язок службової особи та повноважень/становища, які використовуються при вчиненні такою особою злочину, виокремлює п'ять формулювань, як от: «службовою особою з використанням свого службового становища», «службовою особою з використанням службового становища», «шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем», «шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем», «особою з використанням свого службового становища» [385, с. 320]. Формулювання, наведене в ч. 2 ст. 162, ч.2 ст. 163 КК «службовою особою» не вказує на зв'язок вчинюваного діяння із службовим становищем, утім варто погодитись з В.О. Навроцький, який звертає увагу, що в КК непоодинокими є вказівки на вчинення діяння з використанням службового становища, що, на його думку, означає і позначення способу вчинення певного злочину, адже службова особа як суб'єкт злочину завжди діє з використанням своїх прав, повноважень та можливостей, які випливають зі статусу службової особи. Отже, вказівка на службову особу завжди означає вказівку на спосіб вчинення злочину, а вказівка на відповідний спосіб вчинення злочину означає і позначення того, що суб'єктом є службова особа [385, с. 318]. Доволі раціональна позиція, поширена в судовій практиці.

Проаналізуємо ситуації вчинення службовою особою порушення недоторканності житла особи, зокрема таких дій як незаконний огляд та обшук. Так, відповідно до ч.2 ст. 237 КПК України огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для

обшуку житла чи іншого володіння особи. Підстави та процесуальний порядок проведення обшуку визначений в ст. 234–236 КПК. Щодо суб'єкта, який здійснює обшук він буде вважатися незаконним, якщо він здійснений: 1) приватною особою; 2) службовою особою, у т. ч. з правоохоронних органів, яка не має права його проводити; 2) службовою особою, яка відповідно до закону наділена правом проведення обшуку (слідчим, працівником органу дізнання), але здійснює його з порушенням ст. 234 КПК [345].

Важливим в аспекті визначення правомірності проведення огляду чи обшуку житла чи іншого володіння особи є визначення уповноваженої особи для їх проведення. Вища судова інстанція України виробила певні орієнтири оцінки правомірності участі тих чи інших службових осіб в проведенні огляду та обшуку. Так, системне тлумачення процесуальних норм, передбачених п. 3 ч. 2 ст. 40, ст. 236 КПК, дало підстави Об'єднаній палаті Касаційного кримінального суду дійти висновку про те, що виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи покладається *на слідчого чи прокурора* і не може бути доручене відповідним оперативним підрозділам [482]. Слідчий, який входить до групи слідчих, має право здійснювати обшук. Положеннями ст. 235 КПК передбачено, що ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна, крім іншого, містити відомості про прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук. Вказаною нормою не передбачено обов'язкової наявності таких відомостей щодо особи, яка буде проводити цю слідчу дію [477]. Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи не визначає конкретного слідчого або прокурора, які можуть здійснити обшук на підставі цієї ухвали, і обшук може бути проведений *будь–яким прокурором, призначеним здійснювати процесуальне керівництво, або слідчим, визначеним керівником органу досудового розслідування.*

На думку І.В. Басистої, є прийнятною позиція слідчого судді, коли він, розуміючи необхідність проведення обшуку та/або огляду житла, діючи в рамках чинного КПК України, виконуючи завдання кримінального провадження та здійснюючи судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у

кримінальному провадженні (п. 18 ст. 3 КПК України), у власній ухвалі на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи чи суміжних слідчих (розшукових) дій указує, що надає дозвіл на проведення обшуку поряд із слідчим, дізнавачем, прокурором ще й визначеним оперативним працівникам або іншій уповноваженій особі за дорученням [112, с.120]. Утім Верховний суд висловив позицію, що залучення співробітників оперативних підрозділів для проведення процесуальних дій має організаційний характер і не потребує прийняття процесуального документа у виді письмового доручення [476].

Таким чином*, належними уповноваженими суб'єктами проведення огляду* та обшуку житла чи іншого володіння особи, за наявності інших правових підстав, визнаються*:* прокурор в кримінальному провадженні, призначений здійснювати процесуальне керівництво, слідчий, визначений керівником органу досудового розслідування, у тому числі слідчий, який входить до групи слідчих в кримінальному проваджені, а також співробітники оперативних підрозділів, які можуть залучатися вказаними вище уповноваженими особами до проведення таких дій.

Певну інформацію щодо кількості таких дій, вчинених службовими особами можемо отримати з звітів про склад засуджених [262]. Зокрема серед 16 осіб, засуджених в 2023 році 12 осіб ніде не працювали і не навчалися, 2 особи – пенсіонери (у т.ч. інваліди), 2 осіб віднесено до категорії «інші службовці». В 2021 році серед 13 засуджених 11 ніде не працювали і не навчалися, 1 – працівник, 1 особа – інші заняття. Серед 94 осіб, засуджених в 2008 році 50 осіб – ніде не працювали і не навчалися, тільки 4 осіб вказано як «інші службовці». В 2013 році серед 26 засуджених осіб, 17 – ніде не працювали і не навчалися, 1 особа вказано в категорії «інші службовці». Подібна тенденція характерна і для інших років. Відтак очевидно, що в більшості випадків порушення недоторканності житла кваліфікувалося за ч.2 ст. 162 КК за іншими кваліфікуючими ознаками, ніж вчинене службовою особою.

Подібна тенденція притаманна і кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 163 КК. Службові особи вчинюють ці діяння використовуючи

своє службове повноваження. Так, в період з травня по липень 2016 року ОСОБА_3, в рамках роботи за контррозвідувальною справою, за відсутності на це законних підстав та службової необхідності, для незаконного отримання з власних інтересів відомостей щодо переліку вхідних та вихідних з`єднань, місцезнаходження та приналежності мобільних терміналів в період з 01.12.2015 по 20.04.2016 абонентів мобільного зв`язку з номерами: НОМЕР_1, НОМЕР_2, НОМЕР_9 та НОМЕР_10 ОСОБА_3 , будучи службовою особою та перебуваючи на робочому місці, у кабінеті № 506, що знаходиться у 2 відділі 4 управління ДКР СБУ умисно та незаконно 11.05.2016 за допомогою власної робочої ПЕОМ інв. № 10075 вніс до офіційного документу запиту ДКР СБУ № 2/4/2–16755 від 11.05.2016 завідомо неправдиві відомості щодо приналежності вказаних номерів мобільного зв`язку до невстановлених зв`язків об`єкта контррозвідувальної справи, наявності відповідного дозволу суду та службової необхідності на отримання такої інформації. Далі, з метою досягнення злочинного умислу, спрямованого на незаконне отримання вказаних відомостей, ОСОБА_3 цей запит підписав в уповноваженої особи – заступника начальника управління ДКР СБУ ОСОБА_7, який не був обізнаний про злочинні наміри останнього, та подав для виконання до ДОТЗ СБУ. В подальшому на виконання запиту № 2/4/2–24078 від 06.07.2016 ОСОБА_3 було особисто отримано в ДОТЗ СБУ згадані відомості. Тим самим службова особа порушила таємницю телефонних розмов [180]. В іншому випадку службова особа вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 163 КК шляхом надання за грошову винагороду інформації щодо з`єднань абонентів операторів мобільного зв`язку, із зазначенням дати, часу, базових станцій та IMEI мобільних терміналів ОСОБА_8, який на це добровільної згоди не надавав [178].

Застосування насильства чи погроза його застосування. Вказівка на насильство в ч.2 ст. 162 КК здійснена у наступний спосіб: не містить уточнення на його протиправному характері, без конкретизації на різновиді насильства (фізичне, психічне тощо) та його розмірі (як от насильство, яке не є небезпечним для життя та здоров’я або насильство, небезпечне для життя та здоров’я). З

іншого боку, законодавче формулювання вказаних кваліфікуючих ознак дозволяє уникнути певних проблем в процесі кримінально–правової оцінки таких дій, адже чітко визначає підхід законодавця щодо криміналізації психічного впливу через використання терміну «погроза». На думку В.О. Навроцького насильство – це лише фізичний вплив на організм іншої особи і застосування погрози не охоплюється поняттям насильства. Відтак вказівка на фізичне та психічне насильство має бути замінена в КК на слова «насильство або погроза» [385, с.181].

Оскільки розмір насильства не конкретизовано, його кримінально–правова оцінка має визначатися в кожному конкретному випадку з огляду наявність сукупності кримінальних правопорушень або ж конкуренції кримінально–правових норм (частини та цілого). Звернемося до роз'яснення з цього питання, що міститься в ППВСУ № 7 від 04.06.2010 р., в пункті 11 якої зазначено, що якщо у складі злочину передбачене діяння, яке у поєднанні з іншими обставинами завжди утворює склад іншого злочину (наприклад, зміст діяння полягає у застосуванні фізичного насильства при вчиненні певного злочину), то питання про його кримінально–правову оцінку необхідно вирішувати з урахуванням того, наскільки охоплюється складом цього злочину таке діяння, а також з урахуванням змісту санкцій відповідних статей (частин статей) Особливої частини КК. У випадках, коли складом певного злочину охоплюється вчинене одночасно з цим злочином відповідне діяння і санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК встановлене за цей злочин більш суворе максимальне основне покарання, ніж за відповідне діяння, таке діяння не утворює сукупності злочинів і окремої кваліфікації не потребує. Водночас, коли таке діяння виходить за межі складу певного злочину, воно має кваліфікуватись окремо і утворює сукупність злочинів (наприклад, заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, при вчиненні розбою або вимагання кваліфікується за частиною четвертою статті 187 або частиною четвертою статті 189 і частиною другою статті 121 КК). У цих випадках зміст

санкцій відповідних статей (частин статей) Особливої частини КК до уваги не береться [554].

Науковці вже звертали увагу на проблематику встановлення змісту насильства, що є способом вчинення злочину, оцінку якого неможливо зробити виходячи лише з диспозиції статті (частини статті) Особливої часини КК. Його зміст встановлюється шляхом системного тлумачення кримінально–правових норм з урахуванням законодавчого типу (конструкції) визначення (регламентації) способу вчинення злочину (єдиний спосіб вчинення злочину, вичерпний перелік способів вчинення злочину, приблизний (відкритий) перелік можливих способів вчинення злочину, злочин може бути вчинений будь яким способом) та порівняння санкції, що передбачає покарання за вчинення складу злочину, у якому насильство є способом його вчинення, та санкції, що передбачає покарання за вчинення складу насильницького злочину [677, с.113].

Виходячи з таких підходів має оцінюватися і насильство при посяганні на недоторканність приватного життя особи за ч.2 ст. 162 КК. Утім на практиці побутує принаймні два відмінних підходи. Так, в одних випадках, зокрема, заподіяння легких тілесних ушкоджень, які мають скороминущі наслідки тривалістю не більше шести днів, в ході застосування насильства під час проникнення до житла особи, нанесення побоїв та погрози вбивством кваліфікуються за сукупністю кримінальних правопорушень, а саме ч.2 ст. 162 КК та ч.1 ст. 125 КК або ч.2 ст. 162 КК, ч.1 ст. 126 КК та ч.1 ст. 129 КК України [152]. В інших випадках, незаконне проникнення до житла та застосування насильства, що полягало в заподіянні тілесних ушкоджень, що віднесені до категорії легких тілесних ушкоджень були кваліфіковані лише за ч.2 ст. 162 КК [151; 181] як і погроза застосування насильства, небезпечного для життя та здоров’я кваліфікована за ч.2 ст. 162 КК [173; 168].

Для з’ясування правильної кримінально–правової оцінки такого насильства проаналізуємо санкції ст. 162 КК та ч.1 ст. 125 КК. Так, санкція ч. 1 ст. 162 КК передбачає покарання у виді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до

двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років. Санкція ч.2 ст. 162 КК передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п’яти років. Отже кваліфікуючі ознаки ч.2 ст. 162 КК підвищують ступінь суспільної небезпеки посягання на недоторканність житла особи, переводячи проступок (ч.1) в категорію злочину невеликої тяжкості, з максимальною санкцією для цього виду. Умисне легке тілесне ушкодження карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року, тобто діяння визнається кримінальним проступком. Подібна санкція дозволяє стверджувати, що застосування насильства, наслідком якого є заподіяння легких тілесних ушкоджень, має охоплюватися ч.2 ст. 162 КК і не потребує кваліфікації за сукупністю з кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 125 КК. Такий підхід має поширюватися і на оцінку насильства піж час порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи, що полягало в завдання ударів, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень (ч.1 ст. 126 КК), що карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року. Погроза вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози, карається пробаційним наглядом на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк.

Порівняння санкцій ч.2 ст. 162 КК та санкції ч.1 ст. 122 КК, яка передбачає покарання у виді виправних робіт на строк до двох років або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років дозволяє припустити, що за таким підходом може оцінюватися застосування насильства, наслідком якого стало заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Однак аналіз судової практики свідчить, що здебільшого такі діяння кваліфікуються за сукупністю кримінальних правопорушень [165].

Подібна оцінка насильства може мати місце у випадку, коли таке насильство пов’язане із вчиненням дій, передбачених в ч.1 ст. 162 КК України,

тобто воно застосовується для проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку та інших дій, що становлять об'єктивну сторону відповідного кримінального правопорушення. Так, відчуваючи через застосоване фізичне насильство небезпеку для здоров'я, з метою припинення сварки та недопущення нових проявів агресії з боку ОСОБА_3, які могли супроводжуватись продовженням заподіяння тілесних ушкоджень, ОСОБА_5 змушений був дозволити останньому пройти до своєї квартири. Надалі, з дозволу, але фактично всупереч волі ОСОБА_9, в порушення встановленого законом порядку та за відсутності будь – яких підстав для законного проникнення до житла особи, ОСОБА_3 здійснив незаконне проникнення до квартири потерпілого АДРЕСА_4, в якій, порушуючи права ОСОБА_10 на недоторканість житла, став самостійно оглядати наявні в житлі потерпілого речі, відкривати дверцята шаф в пошуках технічного обладнання для випромінювання, тим самим здійснив незаконний обшук житла, належного потерпілому [687].

Протиправне ж проникнення до житла з чітко визначеною метою вчинення іншого кримінального правопорушення має оцінюватися по іншому. Так, протиправне проникнення до житла особи (без застосування насильства для проникнення) з метою заподіяння останній тілесних ушкоджень через неприязні стосунки, попередній конфлікт, правильно кваліфіковані судом за сукупністю кримінальних правопорушень, а саме ч.1 ст. 162 та ч.1 ст. 122 КК України [165; 176]. Протиправне проникнення до житла особи з метою вчинення зґвалтування і застосування з цією ж метою до потерпілої особи насильства правильно кваліфіковані судом за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 152, ч. 1 ст. 162 КК України [171] або за ч.1 ст. 162 та ч.2 ст. 152 КК [174; 143]. Верховний суд України узагальнюючи практику в справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи звернув увагу, що органи досудового слідства неоднаково кваліфікували дії винних осіб у разі вчинення ними зґвалтування, поєднаного з незаконним проникненням до житла потерпілої. Наприклад, із матеріалів кримінальної справи за обвинуваченням Д. за ч. 3 ст. 152, ч. 1 ст. 162 КК вбачається, що обвинувачений незаконно проник до будинку, в якому проживала

неповнолітня Л., де із застосуванням фізичного насильства зґвалтував її. Такі дії Д. органи досудового слідства правильно кваліфікували за ч. 1 ст. 162 КК як незаконне проникнення до житла та за ч. 3 ст. 152 КК як зґвалтування неповнолітньої. Прилуцький міськрайонний суд Чернігівської області вироком від 10 листопада 2005 р. засудив Д. за ч. 3 ст. 152, ч. 1 ст. 162 КК до семи років позбавлення волі. Водночас випадки кваліфікації таких дій лише за ст. 152 чи 153 КК були визнані неправильними [656].

В ч.2 ст. 162 КК не передбачена така кваліфікуюча ознака як вчинення кримінального правопорушення групою осіб чи групою осіб за попередньою змовою. Утім аналіз судової практики свідчить, що вчинення діяння за таких обставин є доволі поширеною тенденцією[27]. Отже очевидно, що порушення недоторканності житла особи із застосуванням насильства або погрози його застосування доволі часто вчинюється *групою осіб (до 50%),* в той час як діяння, передбачене ч.1 ст. 162 КК вчинюється у складі групи значно рідше. Тож у перспективі доцільно розглянути можливість диференціації кримінальної відповідальності за посягання на недоторканність житла чи іншого володіння особи, вчинене групою осіб, оскільки така обставина є доволі характерною для проникнення, вчиненого із застосуванням насильства. Зокрема такий крок реалізовано в проєкті нового КК України де серед ознак, що підвищують тяжкість злочину проти приватності на один ступень вказано його вчинення у складі простої групи.

Отже, через відсутність конкретизації змісту насильства в ч.2 ст. 162 КК, його кримінально–правова оцінка має визначатися в кожному конкретному випадку з огляду на характер та ступінь насильства та наслідків, до якого воно призвело та включати лише те насильство, яке застосовувалося для проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку та інших дій, що становлять об’єктивну сторону відповідного кримінального

[27] Зокрема в 2023 році за ч.1 ст. 162 КК було засуджено 397 осіб, з яких 34 особи вчинили к.п. у складі групи (8,5 %), а з 17 осіб, засуджених за ч.2 ст. 162 КК в складі групи вчинили к.п. 7 осіб (41 %), в 2022 р. 5,5% та 50 % відповідно, в 2021 році 8,5% та 7,6% відповідно, в 2015 році 16% та 50 % відповідно, в 2013 році 10% та 34,6% відповідно, в 2008 – 22% та 38 % відповідно.

правопорушення (нанесення удару, побоїв, заподіянні легкого тілесного ушкодження). Застосування насильства у більшому розмірі, яке призвело до заподіяння середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень має кваліфікуватися за сукупністю ч.2 ст. 162 та відповідно ст. 121, 122 КК чи інших. Протиправне проникнення до житла з чітко визначеною метою вчинення іншого кримінального правопорушення має оцінюватися за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч.1 ст. 162 КК та інших статей КК (ст.122, ст. 121, ст. 152 та ін.) [647, с.583].

Повторність як кваліфікуюча ознака кримінальних правопорушень, передбачених ч.2 ст. 163 та ч.2 ст. 182 КК має оцінюватися з урахуванням приписів ст. 32 КК. Оскільки законом прямо не передбачено, що повторністю може визнаватися вчинення двох і більше діянь, передбачених різними статтями КК, тобто однорідних кримінальних правопорушень, мова йде про повторність тотожних кримінальних правопорушень, не пов'язаних із засудженням за раніше вчинене кримінальне правопорушення. Саме за таким підходом це питання розглядається в кримінально–правовій доктрині. Для повторності немає значення чи були кримінальні правопорушення, з яких вона складається, закінченими, чи один з них (або більше) був готуванням на злочин або замахом на нього [270, с. 107]. З тим застереженням, що відповідно до ч.2 ст. 14 КК готування до кримінального проступку або злочину, за який статтею Особливої частини цього Кодексу передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання, не тягне за собою кримінальної відповідальності. Тож, у разі коли особа вчинила приміром спочатку кримінальне правопорушення, передбачене ч.1 ст. 162 або ч.1 ст. 182 КК, а потім готувалася до вчинення такого діяння повторно, в її діях буде мати місце повторність. Натомість, коли вона перший раз готувалася до вчинення цього кримінального правопорушення, але її дії не розвинулися у замах або закінчене кримінальне правопорушення, така особа не притягується до кримінальної відповідальності в силу ч.2 ст. 14 КК, відтак вчинення замаху чи закінченого кримінального правопорушення після першого випадку, мають кваліфікуватися за ч.1 ст. 162 або

ч.1 ст. 182 КК. За ознакою повторності оцінюються і випадки коли одне кримінальне правопорушення вчинене одноособово, а інші у співучасті.

Висловлена думка, що формами повторності порушення недоторканності приватного життя особи є наступні: 1) вчинення дії незаконне збирання конфіденційної інформації про особу після такої ж дії; 2) вчинення дії незаконне зберігання конфіденційної інформації про особу після незаконного збирання такої інформації; 3) вчинення дії використання конфіденційної інформації після незаконного збирання такої інформації; 4) вчинення дії знищення конфіденційної інформації про особу після незаконного збирання такої інформації; вчинення дії знищення конфіденційної інформації про особу після незаконного збирання; 5) вчинення дії поширення після незаконного збирання такої інформації; 6) вчинення дії незаконна зміна конфіденційна інформація про особу після незаконного зберігання такої інформації [371, с.75]. Не заперечуючи в цілому щодо можливого поєднання зазначених дій, вважаємо такий підхід дещо обмежує можливі варіації поєднання дій, визначених в диспозиції ч.1 ст. 182 КК, що утворюють об'єктивну сторону. Адже, особа може отримати конфіденційну інформацію в законний спосіб, зокрема за згодою особи, а от вже маючи таку конфіденційну інформацію використати (поширити) чи вчинити будь–які із зазначених у цій статті дій з такою інформацією, без згоди особи (з ігноруванням її волі), по–друге, особа щодо.

Наступною диференціюючою відповідальність особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч.2 ст. 163 КК ознакою *є вчинення діяння щодо державних чи громадських діячів, журналіста.* В КК України існують різні підходи щодо вказівки на потерпілу особу, яка є державним або громадським діячем. Так, в ст. 112 КК або ст. 364 КК наводиться перелік таких осіб. В той час як в ст. 163 КК вказана категорія осіб вказана в якості потерпілого, утім не конкретизовано що це за особи. В кримінально–правовій теорії в В.О. Навроцький висловився за те, щоби при визначенні того, порушення таємниці кореспонденції яких осіб становить кваліфікований вид цього діяння (за ознакою державного діяча) використовувати вузький підхід та орієнтуватися

відповідно на перелік таких осіб, визначений в ст.112, 346 КК, а не широкий, який наведений у ст. 344 КК, оскільки: 1) недоліки в законодавстві не повинні погіршувати становище особи, щодо якої застосовано закон. Наявність двох переліків, невизначеність щодо того, яким слід керуватися при вирішенні аналогічного питання, штовхає орієнтуватися на загальне правило, що всі сумніви тлумачаться на користь обвинуваченого; 2) є підстави припустити, що посилення відповідальності за ч.2 ст. 163 КК обумовлено намаганням забезпечити більш повний захист державних інтересів – інформації, яка міститься у кореспонденції діячів, що значною мірою впливають на стан справ в масштабах усієї держави [385, с.72]. При цьому вчений висловлює думку, що законодавець, в першу чергу, мав на увазі не особисті таємниці вказаних осіб, а наявну в кореспонденції інформацію, яка стосується державної діяльності, а отже в конфлікті між державними та особистими інтересами, який виникає при порушенні такої таємниці, пріоритет слід віддавати останнім, що орієнтує на застосування «вузького» підходу до переліку потерпілих від цього злочину. Натомість З.А. Загиней вважає, що слід брати до уваги тих осіб, які передбачені у всіх трьох статтях КК України, де такий перелік наведений [255, с. 114].

Поняття «державний діяч» в кримінальному праві України є суперечливим через ряд таких факторів: відсутність визначення поняття державного діяча на законодавчому рівні, різні інтерпретації даної проблематики науковцями, спірні положення самого КК України, в якому містяться різні переліки осіб – державних діячів, відсутність уточнення кого саме, як державного діяча захищає ч. 2 ст. 163 КК України, наявність інших суміжних понять для окреслення одних і тих самих осіб, наприклад «службова особа із особливо відповідальним становищем» тощо) та в контексті порівняння із іншими нормативно правовими актами національного законодавства (відсутність ужитку чи пояснення терміну «державний діяч» в інших нормативно–правових актах держави, існування в інших джерелах права суміжних понять на позначення осіб державних діячів, наприклад, «публічний національний діяч» в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» тощо). У зв'язку з чим державним діячем запропоновано вважати вищу посадову особу або члена вищого органу державної влади України, яка обирається (призначається) на посаду у встановленому Конституцією України та законодавством України порядку та володіючи законними повноваженнями, які передбачені Конституцією України та/або іншими Законами України здійснює діяльність в масштабах і в інтересах держави із виконання представницьких, організаційно–розпорядчих, контрольно–наглядових, установчих, законодавчих, виконавчих, судових, правоохоронних та інших функцій держави [695, с.501].

Таким чином державний діяч в контексті ч.2 ст. 163 КК це Президент України, Голова Верховної Ради України, народний депутат України, Прем'єр–міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова чи член Вищої ради правосуддя, Голова чи член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голова чи суддя Конституційного Суду України або Верховного Суду, або вищих спеціалізованих судів, Генеральний прокурор, Директор Національного антикорупційного бюро України, Директор Бюро економічної безпеки України, Директор Державного бюро розслідувань, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова або інший член Рахункової палати, Голова Національного банку України. Враховуючи, що в чинному КК поняття громадського діяча використовуються в одному і тому ж значенні – лише як керівника політичної партії України, в такому ж значенні воно має тлумачитися і щодо ч.2 ст. 163 КК [385, с. 73].

Вчинення дій, передбачених ч.1 ст. 163 КК *щодо журналіста.* Розглядаючи проблемні питання диференціації кримінальної відповідальності за це діяння, вчинене щодо журналіста в попередньому розділі роботи ми звертали увагу на дискусійність такого кроку законодавця та висловлених з цього приводу зауваженнях Головного науково–експертного управління ВР України щодо його недоцільності, яка нами підтримана. Наведемо додаткові аргументи щодо власної позиції. Як ми вже зазначали в ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» не визначено будь яких

особливостей щодо захисту таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер журналістів. Натомість в ст. 17 цього Закону передбачено особливості відповідальності за посягання на життя і здоров'я журналіста, інші дії проти нього та відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду. Зокрема відповідальність за вчинення кримінального правопорушення проти журналіста у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків або перешкоджання його службовій діяльності прирівнюється до відповідальності за скоєння таких же дій проти працівника правоохоронного органу. Службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання, а також вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів та технічних засобів, якими він користується у своїй роботі. Не містить їх і Конституція України.

Натомість в ст. 11^1 ЗУ передбачено право журналіста не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дає можливість встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов’язано до цього рішенням суду відповідно до закону (п.3 ч.1 ст.11^1 цього закону). ЄСПЛ сформував в своїх рішеннях позицію, згідно з якою будь–яке втручання у право на захист журналістських джерел (обшуки на робочому місці журналіста або вдома, вилучення журналістських матеріалів, накази про розкриття інформації тощо), які можуть призвести до їхньої ідентифікації, мають бути підкріплені ефективними процесуальними гарантіями, співмірними з важливістю принципу, що стоїть на кону. Беручи до уваги важливість захисту журналістських джерел для свободи преси в демократичному суспільстві та потенційно, що наказ про розкриття джерела може негативно вплинути на реалізацію цієї свободи, такий захід не може бути сумісним зі статтею 10 Європейської конвенції, якщо він не виправданий вищою вимогою в суспільного інтересу [79, с.1]. Асамблея рекомендувала Комітету міністрів закликати ті держави–члени, які не мають законодавства, що визначає право журналістів не розкривати свої джерела інформації, прийняти таке законодавство відповідно до прецедентного права

Європейського суду з прав людини та Рекомендації Комітету Міністрів № R (2000); допомагати державам–членам в аналізі та вдосконаленні їхнього законодавства щодо захисту конфіденційності джерел журналістської інформації, розробити керівні принципи для прокурорів і поліції, а також навчальні матеріали для суддів щодо права журналістів не розкривати свої джерела інформації відповідно до Рекомендацій Комітету Міністрів № R (2000) 7 і Rec (2003) та прецедентного права Європейського суду з прав людини; розробити керівні принципи для органів державної влади та приватних постачальників послуг щодо захисту конфіденційності джерел журналістської інформації в контексті перехоплення або розкриття комп'ютерних даних і даних про трафік комп'ютерних мереж відповідно до статей 16 і 17 Конвенції про кіберзлочинність та статей 8 і 10 Європейської конвенції з прав людини [52]

В Декларації Комітету міністрів про ризики для основоположних прав, що виникають у зв'язку з цифровим відстеженням та іншими технологіями спостереження (Decl (11/06/2013)) вказується, що законодавство, що дозволяє широке стеження за громадянами, може суперечити праву на повагу до приватного життя, а також підривати права на конфіденційність, пов'язані з певними професіями, такі як захист джерел журналістів, і навіть загрожувати безпеці відповідних осіб [15]. Утім мова йде про розкриття конфіденційної інформації щодо особи, яка надає інформацію журналісту, і визнається у зв’язку з цим джерелом інформації журналіста. Право журналіста не розкривати свої джерела не може розглядатися як привілей, залежний від законності чи незаконності їхніх джерел, а скоріше невід'ємною частиною права на інформацію, до якої слід ставитися з особливою обережністю (Nagla v. Latvia 73469/10 Judgment 16.07.2013) [52, с.6]). Таким чином, конфіденційність журналістської комунікації з джерелом інформації визнається важливим елементом свободи засобів масової інформації, широко визнаним і захищеним міжнародними стандартами та законодавством країн першочергово в контексті ст. 10 Європейської конвенції, що проголошує свободу вираження поглядів, яку мають гарантувати держави на національному рівні.

Використання спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації (ч.2 ст. 163 КК). Спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку та інші технічні засоби негласного отримання інформації (далі – спеціальні технічні засоби) – технічні, апаратно–програмні, програмні та інші засоби, які відповідають критеріям належності технічних засобів негласного отримання інформації, що мають технічну забезпеченість для негласного отримання (прийому, обробки, реєстрації та/або передачі) інформації, призначені для використання у скритний спосіб, характерний для оперативно–розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності [356].

В звіті щодо дотримання прав людини за 2014 рік акцентувалася увагу на відсутності на той час будь–яких законодавчих вимог щодо порядку зберігання записів відеокамер для контролю дотримання зокрема правил дорожнього руху та порядку доступу до них. Відповідно до європейських стандартів [17] відеоспостереження може здійснюватися, проте воно повинно відповідати наступним вимогам: слід систематично позначати зони, в яких ведеться спостереження; слід утворити незалежний орган на національному рівні для незалежного контролю щодо встановлення спостереження, а також зберігання та використання інформації про особу.

Окремим питанням залишається питання уточнення регулювання торгівлі технічними засобами отримання інформації, оскільки в статті 359 КК України встановлює відповідальність за незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації, однак відсутня можливість визначити, що саме відноситься до таких засобів. Таким чином, створюється ситуація правової невизначеності, коли особа не може передбачити, чи її дії підпадатимуть під кримінальну відповідальність [494, с.162]. Як приклад наводиться інформація, що за два роки активного застосування працівниками СБУ цієї статті стали «шпигунами» (проти яких порушено, розслідуються чи знаходяться в судах кримінальні справи) близько трьох тисяч осіб – про закупівлю в інтернет–магазинах брелоків, ручок і годинників з вбудованими відеокамерами [494, с.163]. У зв'язку із чим громадські активісти зверталися до

депутатів Верховної Ради України з проханням переглянути текст закону [676]. На підставі таких звернень на розгляд ВР був направлений проєкт ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації» № 6567 від 28.01.2022 р. [575], який спрямований на усунення практики застосування статті 359 КК України та статті 195–5 Кодексу України про адміністративні правопорушення, як інструменту зловживань та у спосіб, що не відповідає меті притягнення до кримінальної відповідальності. Основними положеннями законопроекту задля реалізації його мети є: 1) вилучення із КК України ст. 359 (незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації із одночасною конкретизацією кваліфікуючої ознаки злочину, відповідальність за який передбачена ст. 163 (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер) КК України; 2) вилучення із Кодексу України про адміністративні правопорушення положень щодо відповідальності за незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (статті 15, 195–5); 3) коригування відповідних процесуальних норм Кримінального процесуального кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення. На даний час проект цього закону знаходиться на розгляді Комітету з питань правоохоронної діяльності. Утім в умовах воєнного часу його прийняття навряд чи відбудеться.

Заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи (ч.2 ст. 182 КК). В примітці до цієї статті зазначено, що істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Найгострішу полеміку в питаннях оцінки майнової шкоди, яка полягає у заподіянні матеріальних збитків, викликає саме зміст поняття «матеріального збитку». Поширеною в кримінально–правовій доктрині є позиція, що «вартісний (грошовий) вираз майнової шкоди є збитками,

до складу яких згідно зі ст. 22 Цивільного кодексу України включаються втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально отримати за звичайних обставин, якби її право не було порушено [716, с.104] або ж упущена вигода (неодержані доходи) [331, с.138]. За такою логікою визначають матеріальні збитки, заподіянні при вчиненні посягання не недоторканність приватного життя особи. Так, В.В. Матвійчук вважає таким, по–перше, втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або повинна була зробити для відновлення свого порушеного права на недоторканність приватного життя (тобто реальні збитки), а по–друге, доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право на недоторканність приватного життя не було порушено (упущена вигода) [373, с. 140]. Зазначені вище та інші позиції ґрунтуються на розумінні матеріальних збитків, визначеному в ст. 22 ЦК України, що в цілому є логічним, адже «загальне визначення майнової шкоди у кримінальному праві, якщо її розглядати у грошовому виразі, не може суперечити визначенню збитків у цивільному праві, яким регулюються відповідні суспільні відносини, що визнані об'єктом кримінально–правової охорони» [220, с. 343]. Разом з тим Л.М. Демідова акцентує, що «структура майнової шкоди відображує певним чином структуру збитків, хоча, не завжди співпадає за змістом, а тому і зі структурою збитків у цивільно–правовому розумінні» [220, с. 343]. Власне науковиця не відносить упущеної вигоди до змісту майнової шкоди [220, с. 364]. Таку ж позицію займає і В.О. Навроцький, вказуючи, що «сам по собі термін «збитки», використаний у багатьох статтях КК, жодним чином не означає, що ним охоплюється і упущена вигода» [385, с.310]. Задля вирішення цієї правозастосовної ситуації в проекті нового КК запропоновано шкодою майновою визнавати майнові втрати, яких особа зазнала внаслідок вчинення кримінального

правопорушення у зв'язку зі знищенням або пошкодженням майна[28], а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного речового права або права інтелектуальної власності (прямі збитки) [576]. У зв'язку з зазначеним постає питання доцільності виокремлення в структурі істотної шкоди, яка може бути заподіяна внаслідок порушення недоторканності приватного та сімейного життя людини, матеріальної (майнової) шкоди, яка полягає у виді майнових збитків. Подібне питання ми ставимо з наступних міркувань:

- по–перше, з огляду а формулювання ч.2 ст. 182 КК така шкода має оцінюється з позиції негативного впливу на охоронювані законом права, свободи та інтереси особи, а отже визначення виду останніх. Охоронюваним цією статтею правом, а саме таким, а не інтересом чи свободою, є право на недоторканність приватного та сімейного життя, яке є різновидом особистого немайнового права. В той час як майнова шкода є наслідком порушення майнових, а не будь–яких інших прав особи. Отже не зрозумілим є механізм заподіяння майнової (матеріальної) шкода немайновому особистому праву та його правової оцінки;

- по–друге, визнання предметом цього кримінального правопорушення конфіденційної інформації, а не матеріального носія такої інформації (речі матеріального світу), також унеможливлює зрівняння механізму впливу на них і заподіяння їм шкоди. Викрадення або інше заволодіння матеріальним носієм конфіденційної інформації (телефон, планшет, комп'ютер, USB–флеш–накопи́чувачів тощо) або його знищення чи пошкодження, за наявності для того підстав, має кваліфікуватися як кримінальне правопорушення проти власності, а відтак і оцінюватися з урахуванням розміру заподіяної матеріальної шкоди.

Тож тлумачення істотної шкоди, наведене в примітці до ст. 182 КК як заподіяння матеріальних збитків, видається зайвим.

---

[28] Видається таке визначення значно звужує розуміння майнової шкоди, яка заподіюється шляхом протиправного заволодіння майном особи (гроші, речі тощо).

Напевно більше проблем в правозастосовній діяльності викликає питання оцінки порушення недоторканності приватного життя, що завдає істотної шкоди. В самій статті не тлумачиться яку саме шкоду слід визнавати такою, що є істотною, якщо вона полягає не у заподіянні матеріальних збитків. Це вказує на те, що йдеться про так зване оціночне поняття, тому під час вирішення питання про зміст істотної шкоди певним орієнтиром, на думку Ю.І. Дем'яненка, можуть слугувати роз'яснення Пленуму Верховного суду України стосовно ст. 365 КК України [219? с.69]. Так, в п.6 Постанови «Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15 вказано, що відповідна шкода може виражатися в заподіянні нематеріальної шкоди (наслідки нематеріального характеру), істотність яких визначається в кожному конкретному випадку з урахуванням конкретних обставин справи. Зокрема, істотною шкодою можуть визнаватися порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо [572]. Разом з тим саме використання поняття «істотна шкода» в якості кваліфікуючої ознаки породжує іншу дискусію – щодо співвідношення приписів статей, які мають таку ознаку, в нашому випадку ч.2 ст. 182 КК, з приписами ч.2 ст. 11 КК України.

В кримінально–правовій літературі висловлені наступні позиції щодо урахування обставин, які би визначали істотність шкоди нематеріального характеру, зокрема: значущість для особи конфіденційної інформації, як от знищення особистої або сімейної інформації, яку неможливо відновити [572, с. 71]; розірвання сімейних стосунків, спричинення психічної хвороби, втрату роботи тощо» [354, с.281–282]. Приміром в 2020 році 6 осіб було визнано потерпілими від порушення недоторканності приватного життя особи та заподіяно матеріальну та моральну шкоду в розмірі 12294 грн., в 2021 – 2 потерпілим заподіяно відповідну шкоду в розмірі 4 312 грн., в 2022 р. – 1 особі в розмірі 800 грн, в 2023 р. – 3 потерпілим в розмірі 13000 грн. [263]. Наведені

дані свідчать про фактично відсутність заподіяння істотної шкоди матеріального характеру в цій категорії кримінальних проваджень.

4.2. Особливості застосування практики ЄСПЛ в процесі кримінально–правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного та сімейного життя людини.

В багатьох публікаціях, присвячених проблематиці охорони сфери приватності людини (особистого та сімейного життя) різними галузями права, як от конституційного, сімейного, інформаційного, цивільного, кримінального, кримінально–процесуального, акцентується на важливій ролі Європейського суду з прав людиниу формуванні концепту приватного життя людини, визначенні приватності особи як об'єкта охорони, відмінності та особливості якої визначаються предметом та методом правового регулювання відповідної галузі права. І це цілком логічно, оскільки саме ЄСПЛ визначає певні стандарти тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини, яка визначає позитивні та негативні обов'язки держав – її сторін. Вітчизняні науковці, досліджуючи проблематику кримінально–правової охорони поваги до приватного життя людини приходять до висновку, що «наукові розробки у сфері приватності та практика Європейського суду з прав людини доводять недостатню ефективність чинних кримінально–правових норм у сфері захисту недоторканності приватного життя, оскільки їх система та зміст не повною мірою відповідають сучасним умовам розвитку суспільства, загальноприйнятій міжнародній практиці та, власне, системі таємниць приватного життя особи» [323, с. 1]. Важливим висновком є також визнання того факту, що «на національному рівні здійснювана ЄСПЛ інтерпретація конвенційного права людини на повагу до сімейного життя іноді зазнає несприйняття. Це зумовлено передусім специфікою економічного, соціально–політичного й духовно–культурного розвитку європейських країн, а також суперечностями між окремими соціальними інтересами та цінностями» [634, с. 1]. Така ситуація

дійсно впливає на визначення меж кримінально–правової охорони недоторканності приватного та сімейного життя людини в окремих країнах, зокрема й в Україні. Тобто включення тієї чи іншої складової (елементу) приватного життя особи в об'єкт кримінально–правової охорони залежить від обсягу його регламентації та охорони іншими галузями права.

В аспекті проблеми дослідження важливо з'ясувати яким чином практика ЄСПЛ (правові позиції, підходи до інтерпретації), що формує концепції «поваги до приватного життя» та «поваги до сімейного життя» має впливати на обсяг кримінально–правової охорони цих цінностей в Кримінальному кодексі України, а також чи можуть рішення ЄСПЛ, в яких констатовано наявність порушення ст. 8 Європейської конвенції Україною, визначати ефективність/неефективність застосування кримінально–правових норм як то пропонується визнавати в доктрині кримінального права.

Європейська конвенція, як міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана ВР України, є частиною національного законодавства України, оскільки ст. 3 КК України визначає, що КК має ґрунтуватися на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Утім безпосереднє застосування міжнародно–правових норм при вирішенні питань кримінальної відповідальності за конкретні види злочинної поведінки неможливе, оскільки такі норми не містять санкцій, тобто вказівки на вид та розмір покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Тому положення такого характеру мають бути імплементовані у національне кримінальне законодавство України [696, с. 148]. Застосування в Україні практики ЄСПЛ регламентовано ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі ЗУ № 3477–IV) [507], згідно з якою суди мають застосовувати при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права. Відповідно до п. 1 ст. 46 Конвенції та ст. 2 ЗУ № 3477–IV рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання. Відповідно до ч. 1 ст. 1 ЗУ № 3477–IV рішенням ЄСПЛ є: а) остаточне рішення ЄСПЛ у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод; б) остаточне рішення ЄСПЛ щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; в) рішення ЄСПЛ щодо дружнього врегулювання у справі проти України; г) рішення ЄСПЛ про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України [507]. Способами виконанням рішення ЄСПЛ є наступні:

1) виплата стягувачу відшкодування;

2) вжиття державою додаткових заходів індивідуального характеру, спрямованих на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні Європейського суду;

3) вжиття заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстави для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України у майбутньому (ч. 1 ст. 1. ЗУ № 3477–IV).

Фактично характер конкретного рішення ЄСПЛ проти України та вказаний в ньому безпосередньо спосіб виконання такого рішення і визначає крім визнання порушення статті 8 Європейської конвенції, наявність певної системної проблеми в виконанні позитивного та негативного обов'язків держави щодо належної охорони та захисту права на приватне (особисте та сімейне) життя в Україні. І проблема ця може існувати в різних сферах правового регулювання забезпечення реалізації такого права особами в державі. І якраз такий спосіб виконання рішення ЄСПЛ проти України як вжиття заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстави для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України у майбутньому (ч. 1 ст. 1. ЗУ № 3477–IV) і спрямований на вдосконалення охорони відповідного права в державі (чи то цивільно–правової, чи то конституційної, кримінальної та іншої). Сформованість в правових позиціях ЄСПЛ двох основних підходів щодо розуміння «права на повагу до приватного життя особи», що передбачено в ст. 8, а саме як обов'язку держави не втручатися у приватну сферу людини (негативне зобов'язання) та як обов'язку здійснення державою активних дій щодо захисту цього права (позитивне зобов'язання) фактично об'єднує право на невтручання з боку держави в приватне життя людини та право на повагу, яке реалізується через

створення дієвих механізмів захисту права приватності як з боку державних органів, так і приватних осіб [614, 46].

Аналіз положень Європейської конвенції прав людини щодо поваги до приватного життя людини та його недоторканності свідчить про те, що в тексті цього документа негативні обов'язки держави в цій сфері окреслені імпліцитно, в той час як критерії оцінки та інтерпретації позитивних обов'язків держави формуються казуїстичною практикою ЄСПЛ [650, с. 147]. В той же час в ст. 17 ЗУ № 3477–IV не міститься вказівка, що розуміти під застосуванням при розгляді справ Європейської Конвенції та практики ЄСПЛ, не уточнюється механізм такого застосування. Тож актуальним питанням є з'ясування в який спосіб та в яких межах має застосовуватися практика Європейського суду (правові позиції, сформовані автономні поняття тощо) в процесі застосування кримінально–правових норм, зокрема при кримінально–правовій кваліфікації посягань на приватне та сімейне життя особи. Аналіз ст. 18, 19 цього ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» дозволяє визнати з перелічених в них форм застосування практики ЄСПЛ при кримінально–правовій кваліфікації лише таку форму як посилання на текст Конвенції та практику (рішення) Суду (ст. 18) в судовому рішенні. На необхідності використання рішень ЄСПЛ в судовій практиці наголошується постійно й констатується, що поширене у суддівському середовищі прагнення оцінювати достатність/недостатність посилань на Конвенцію та практику ЄСПЛ під час прийняття судового рішення може формувати негативну мотивацію робити це формально чи декларативно. Визначення достатності/недостатності посилань українських суддів на ЄКПЛ та практику ЄСПЛ передбачає не лише оцінку обґрунтованості застосування цього джерела права в рішеннях, де такі посилання було зроблено, а й оцінку необхідності таких посилань у тих рішеннях, де вони відсутні [134].

В ході моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Європейської Конвенції та практики ЄСПЛ встановлено, що основними способами «текстуального оформлення», фактично посилання на практику

ЄСПЛ, є наступні: згадування у загальному вигляді (назва/назва та загальне пояснення) – 9,6%; посилання на конкретну статтю (статті) Конвенції без додаткового пояснення – 20,2%; посилання на конкретну статтю (статті) Конвенції та пояснення її значення для розгляду справи 46,5%; посилання на конкретне рішення (одне чи декілька) без пояснення – 3,3%; посилання на конкретне рішення для обґрунтування судового рішення національного суду – 46,8%; використання правових позицій суду без посилання на конкретні рішення – 13,4%; згадування посилання сторін на Конвенцію та практику ЄСПЛ – 3,6%; інший варіант 1,7%1 [134, с. 17]. Подібна ситуація продукує питання про «необхідність формування в межах національної доктрини застосування практики ЄСПЛ чітких та зрозумілих критеріїв чи процесуальних фільтрів для визначення можливостей і обмежень застосування практики ЄСПЛ. Адже вимога оцінювання правових ситуацій судового розгляду за критеріями дотримання прав людини не може прирівнюватись до обов'язковості відображення цього у тексті рішення» [260, с. 18], Верховний Суд потребує вироблення правил диференційованого підходу до різних типів рішень ЄСПЛ, оскільки усталеною ознакою національної практики є відсутність розрізнення правової природи і, відповідно, інтерпретаційної сили рішень ЄСПЛ різного типу, що використовуються у якості джерела правової позиції ЄСПЛ [260, с. 21].

Визнаючи той факт, що тлумачення поняття приватного життя в ст. 8 Європейської конвенції не має однозначної та універсальної дефініції, переважно в правових доктринах країн послуговуються судовими прецедентами, в яких дається тлумачення окремих компонентів цього складного і багатопланового феномена [236, с. 347–427]. В окремих рішеннях ЄСПЛ приводить розуміння права на приватне життя, що базується на європейських стандартах: походження [362, с. 293–294], здоров'я, зовнішній вигляд, стать, сексуальна орієнтація та ідентифікація, право розпоряджатися власним тілом, статевим життям (справа «Крістіна Ґудвін проти Сполученого Королівства» (2002) [237], справа «Краксі проти Італії» (2002) [237], справа «Даджен проти Сполученого Королівства» (1981) [721, с. 382–384]; право на самодентифікацію: зміна імені

(Булгаков проти України (Bulgakov v. Ukraine), ухвала щодо прийнятності, заява № 59894/00) (2007) [497], справа «Гарнага проти України (Garnaga v. Ukraine)» (2013) [497]; громадянство, правовий статус іноземців (справа «Абдулазіз, Кабалес і Балкандалі» (1985) [237]; дієздатність, фізична та психічна цілісність і недоторканність особи (справа «Німец проти Німеччини» (1992), справа «Ботта проти Італії» (1998); «V.C. v. Italy» (2018 р.), «BIBA v. Albania (2024 р.) [406, с. 37–42]; позбавлення батьківських прав (справа «Бронда проти Італії» (1998 р.); право на здорове довкілля (справа «Мак–Ґінлі та Еґан проти Сполученого Королівства» (1998), справа «Кіратос проти Греції» (2003) [237], справа «Геттон та інші проти Сполученого Королівства» (2001) [237]; право на доступ і захист персональних даних (справа «Маркс проти Бельгії» (1979) [237], справа «Пантелеєнко проти України (Panteleyenko v. Ukraine)» (2006) [497], Заїченко проти України (№ 2) (Zaichenko v. Ukraine (no. 2)) (2015) [497], Справа «Аманн проти Швейцарії» (2000) [11, с. 374]; право на захист відомостей медичного характеру, особливо щодо відомостей про наявність у людини захворювання на СНІД (справа «З. проти Фінляндії» (1997) [721, с. 368–370]; право на повагу до сімейного життя (справи, що виникають із сімейних правовідносин), сімейні зв’язки ув’язнених (Справа Родзевілло проти України (Rodzevillo v. Ukraine)) (2016 р.) [497, с. 72–74]; право на отримання інформації про своє біологічне походження та інформацію про стан здоров’я своїх біологічних батьків (MITREVSKA v. North Macedonia (№ 20949/21) (2024 р.) [406, , с. 33–36]; статус житла (обшук, огляд житла) (Справа Пантелеєнко проти України (Panteleyenko v. Ukraine) (2006) [497, с. 76–80], право на недоторканність кореспонденції (справа «Краксі проти Італії» (2003) [237]; право на використання комп’ютерного електронного простору (справа «Пек проти Сполученого Королівства» (2003) та інші. Зафіксовані в вищезазначених та інших рішеннях ЕСПЛ порушення ст. 8 Європейської конвенції (повага на приватне та сімейне життя) стосувалися неналежного виконання державою позитивних або негативних обов’язків щодо запровадження дієвого механізму забезпечення реалізації цього права. Зокрема визнано, що такі порушення полягали в: неналежних законодавчих гарантіях від

свавілля та зловживань у межах здійснення заходів негласного спостереження, зберігання та доступу до комунікаційних даних і відсутності належного судового контролю; відсутності судового контролю за негласними слідчими заходами щодо осіб, які не є стороною кримінального провадження; неефективності досудового розслідування; неможливість особи отримати певну життєво важливу для неї інформацію (своє біологічне походження та про стан здоров'я своїх біологічних батьків, інформацію про результати тестування на ВІЛ та інше); неспроможності національних судів належним чином визначити місце проживання дитини тощо. В таких остаточних рішеннях проти України, якими визнано порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод здебільшого приймалося рішення щодо справедливої сатисфакції у справі проти України, способом виконання яких була виплата стягувачу відшкодування.

Враховуючи ж рішення ЄСПЛ щодо тлумачення поняття приватного та сімейного життя та визнаних форми чи способів порушення ст. 8 Європейської конвенції в судовій практиці, зокрема й в процесі кримінально–правової оцінки посягань на приватне та сімейне життя особи варто зважати, що ЄСПЛ «… не є судом четвертої інстанції. Він має лише обмежені повноваження щодо перевірки дотримання національного законодавства, оскільки тлумачення та застосування національного законодавства покладено насамперед на національні органи влади, зокрема суди. До функції Суду не входить розгляд помилок у питаннях факту або права, як стверджувалося, допущених національним судом, або заміна оцінки національних судів чи інших національних органів влади власною оцінкою, якщо тільки вони не порушили захищені Конвенцією права та свободи, та тією мірою, якою вони це зробили. Іншими словами, Суд не ставить під сумнів оцінку національних органів влади за відсутності «чітких доказів свавілля» [642]. На предмет посилання на практику ЄСПЛ при кримінально–правовій оцінці діянь, передбачених ст. 162, 163, 182 КК України було проаналізовано більше 50 вироків. Зокрема, в 30 проаналізованих вироках, постановлених в кримінальних провадженнях за ч. 1 та ч. 2 ст. 162 КК в 2023–2024 роках, відсутні посилання на рішення ЄСПЛ. В 16 вироках суди посилалися на ст. 30 Конституції України, яка

гарантує недоторканність житла, в 5 з них згадувалося, що недоторканність житла гарантується також Міжнародним пактом про права людини, Європейською конвенцією та Загальною декларацією прав людини. Подібна тенденція характерна і для судових рішень в провадженнях за ст. 163 КК та ст. 182 КК України. Переважно суди в обґрунтуванні кваліфікації посилаються на відповідні статті Конституції України та галузеве законодавство, як от ЗУ «Про захист персональних даних» та ЗУ «Про інформацію» тощо. Посилання на окремі рішення ЄСПЛ в цій категорії кримінальних проваджень використовувалося здебільшого не для обґрунтування кримінально–правової кваліфікації, а в контексті оцінки доказів, застосування доктрини «плодів отруєного дерева» або презумпції невинуватості особи (ч. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), чи обґрунтування пропорційності призначеного покарання тяжкості правопорушення. Таким чином певні рішення ЄСПЛ та висловлені в них позиції, в більшій мірі, визначають системну проблему неналежного регулювання певного питання на державному рівні на рівні, в першу чергу, регуляторного законодавства. І саме це може позначитися на визначенні меж кримінально–правової охорони та елементів приватного (особистого та сімейного життя особи), включених в таку охорону. Так, приміром в ст. 23 ЗУ «Про інформацію» 1992 року в інформацією про особу визнавалася – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу. Основними даними про особу (персональними даними) визнавалися наступні: національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження та заборонялося збирання відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом.

Конституційний суд України в своєму рішенні від 30 жовтня 1997 року надав своє офіційне тлумачення цієї статті зазначивши, що це положення треба розуміти як таке, що забороняє не лише збирання, а й зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її попередньої згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав та свобод людини. Суд також уточнив, що до

конфіденційної інформації, зокрема, належать свідчення про особу (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані). Суд також зауважив, що національним законодавством не повністю визначено режим збирання, зберігання, використання та поширення інформації, зокрема щодо психічного стану людини, її примусового огляду та лікування, а отже, не створено процедуру захисту прав особи від протизаконного втручання в її особисте життя психіатричних служб [595]. Пізніше в ЗУ «Про інформацію» внесено зміни [541] і наразі питання поводження з конфіденційною інформацією визначені в ст. 11, яка передбачає, що «Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Відповідні зміни щодо розширення кола заборонених діянь з конфіденційною інформацією були внесені і до ст. 182 КК України [513], і на сьогодні криміналізовано незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації.

Звертає увагу той факт, що тлумачення конфіденційної інформації (її елементів), надане КСУ в згаданому рішенні та поняття конфіденційної інформації, визначене в ст. 11 ЗУ «Про інформацію» різняться, адже по закону до такої інформації не відносяться відомості про майновий стан особи. Оскільки знищення конфіденційної інформації не є формою поводження з нею за ст. 11 ЗУ «Про інформацію», в кримінально–правовій науці висловлені пропозиції декриміналізувати такі дії. Важливість всебічного нормативного врегулювання поводження з конфіденційною інформацією (персональними даними особи) на рівні закону безпосередньо пов'язана з визначенням чітких підстав та меж криміналізації суспільно–небезпечних діянь, що порушують суспільні відносини

в сфері захисту персональних даних особи та є грубим втручання в приватне (особисте) життя людини. Таким чином, забезпечення реалізації та виконання негативних та позитивних обов'язків держави щодо дотримання ст. 8 Європейської конвенції виступає вагомим фактором соціальної обумовленості кримінально–правової охорони поваги до приватного та сімейного життя людини в контексті.

Отже рішення ЄСПЛ в яких сформовані правові позиції тлумачення положень ст. 8 Європейської конвенції, що в сукупності визначають концепти «поваги до приватного життя» та «поваги до сімейного життя» впливає на обсяг кримінально–правової охорони цих цінностей в Кримінальному кодексі України опосередковано, відтак наявність таких рішень проти України не визначає безпосередньо ефективність кримінально–правових норм. Розглядаючи прийнятність скарг та констатуючи порушення ст. 8 Європейської конвенції ЄСПЛ послуговується трискладовим тестом «на пропорційність»: а) чи передбачене законом втручання у приватне життя людини; б) чи має воно законну мету; в) чи є воно необхідним у демократичному суспільстві. Таким чином насамперед, в державі має бути сформована стабільна й чітка нормативно–правова база, де було би визначено законні підстави втручання в сферу приватності, суб'єкти такого втручання та їх повноваження, які би не допускали розширеного тлумачення та встановлено види юридичної відповідальності за таке втручання як суб'єктами владних повноважень, такі і третіми особами. Тому кримінально–правова політика держави в частині криміналізації посягань на приватне та сімейне життя особи обумовлена станом визначення та унормування в регуляторному законодавстві позитивного та негативного обов'язку держави щодо забезпечення реалізації цього права. І таке унормування має закладати правовий механізм дотримання балансу між інтересами особи щодо її права на приватність та інтересами суспільства в різних сферах (в першу чергу, це стосується співвідношення конституційних прав та гарантій їх захисту від втручання як держави, так і інших осіб, чітка регламентація способів реалізації елементів права на приватне та сімейне життя в галузевому законодавстві

(конфіденційна інформація, захист персональних даних, недоторканність житла та таємниця кореспонденції тощо).

4.3. Застосування заходів кримінально–правового характеру за вчинення кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя

Щодо визначення дефініції заходів кримінально–правового характеру в кримінально–правовій літературі існує декілька підходів. Так, О.В. Козаченко кримінально–правовий захід розуміє як «систему прийомів і способів примусового та реабілітаційно–заохочувального впливу держави на кримінальні практики (кримінальні правопорушення, об'єктивно протиправні діяння, зловживання правом тощо), правомірну постзлочинну поведінку, за умови, що такий вплив здійснюється на підставі закону, детермінованого культурним середовищем, що склалося в конкретно–історичних умовах розвитку суспільства» [296, с.40]. І.А. Лозінська, вважає, що йдеться про передбачені КК України (Загальною й Особливою частинами) засоби впливу на поведінку особи, яка скоїла кримінальне правопорушення. Ці засоби можуть бути і примусовими, і заохочувальними, які, у свою чергу, застосовуються за наявності суспільно корисних вчинків, як пов'язаних із кримінальним правопорушенням, так і не пов'язаних, а лише зовні схожих на нього (необхідна оборона, крайня необхідність) [359, с.186]. Натомість інші висловлюються за те, що «дана дефініція не охоплює, наприклад, такі заходи кримінально–правового характеру, як примусове медичне лікування, а також заходи кримінально–правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб» [125, с. 99]. Ященко А.М. під заходами кримінального характеру пропонує розуміти засоби впливу, які передбачені законом про кримінальну відповідальність за вчинення злочинного чи зовні схожого на нього діяння або суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною цього закону, пов'язані з обмеженнями чи позбавленнями найбільш значимих для людини прав і свобод або зі звільненням

особи від кримінальної відповідальності та покарання чи, навіть взагалі, з її не притягненням до такої відповідальності і спрямовані на досягнення соціально корисних цілей [733, с.781]. Іншими заходами кримінально–правового характеру автор пропонує визнавати передбачені кримінальним законом відмінні від покарання примусові, заохочувальні або такі, що застосовані на гуманістичних засадах і недоцільності здійснення подальшого провадження засоби впливу, що застосовуються судом до особи в разі вчинення злочину або суспільно небезпечного діяння, а також для запобігання скоєнню нових злочинів чи діянь, зовні схожих на них, з метою відновлення доконфліктного стану порушених правовідносин, захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нових злочинів або суспільно небезпечних діянь через виправлення в окремих випадках порушників закону [734, с. 145]. Баулін Ю.В. до таких заходів, що застосовуються до фізичних осіб відносить: примусові заходи медичного характеру; примусове лікування; спеціальну конфіскацію; деякі примусові заходи виховного характеру (частини 2–5 ст. 105 КК); обмежувальні заходи (ст. 91^{1} КК). До кримінально–правових заходів щодо юридичних осіб – штраф, конфіскацію майна та ліквідацію (статті 96^{6}–96^{9}) [118, с.12–13]. При цьому науковець зауважує, що «якщо погодитись з тим, що заходи кримінально–правового характеру – це передбачені законом засоби впливу на особу у зв'язку із вчиненням нею злочину, а кримінально–правові наслідки вчинення злочину – це застосування до особи або звільнення особи від застосування зазначених заходів [443, с. 192–195], то кримінальна відповідальність є основним заходом кримінально–правового характеру в системі заходів, що передбачені в КК» [118, с.13]. На думку Є.М. Вечерової, під заходами кримінально–правового характеру необхідно розуміти передбачені КК України, Загальною і Особливою частинами, засоби впливу на поведінку особи, яка вчинила суспільно–небезпечне діяння, що містить усі ознаки складу злочину [140, с. 125].

Системний аналіз положень Загальної частини України дозволив виділити фахівцям такі заходи кримінального–правового характеру, які класифіковані

залежно від особи щодо яких застосовуються. Зокрема до особи, яка вчинила злочин, можуть бути застосовані: призначення покарання; призначення покарання із звільнення від його відбування; відбування призначеного покарання із звільнення від подальшого його відбування; відбування призначеного покарання із заміною невідбутої частини покарання більш м'яким; судимість; призначення примусових заходів медичного характеру поряд із покаранням (до особи, яка вчинила злочин у стані обмеженої осудності (ч. 2 ст. 20, п. 2 ст. 93) або вчинила злочин у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання (ч. 3 ст. 19, п. 3 ст. 93); призначення примусового лікування поряд із покаранням (ст. 96); застосування спеціальної конфіскації (ст. 96–1); застосування примусових заходів виховного характеру у порядку звільнення від покарання неповнолітнього, який вчинив злочин (ст. 105). Всі ці заходи визнаються формами реалізації кримінальної відповідальності. До заходів кримінально–правового характеру, що можуть застосовуватися до *осіб*, які вчинили суспільно небезпечне діяння, яке не містить усіх ознак складу злочину віднесені такі: призначення примусових заходів медичного характеру до осіб, які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечні діяння (ч. 2 ст. 19, п. 1 ст. 93); застосування спеціальної конфіскації (ст. 96–1); застосування примусових заходів виховного характеру до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого в Особливій частині КК України (ч. 2 ст. 105). Ці заходи не визнаються формами реалізації кримінальної відповідальності [732, с.90]. Систему ж заходів кримінально–правового характеру щодо юридичних осіб складають лише заходи визначені у ст. 96–6 КК України, тобто штраф, конфіскація майна, ліквідація.

Узагальнивши підходи щодо розуміння засобів кримінально–правового характеру Ю.А. Пономаренко обґрунтував власну позицію, суть якої полягає у тому, що кримінально–правовими засобами – установленнями, пов'язаними з інститутом кримінальної відповідальності, є, ті, відображені у приписах

кримінального закону, правові явища, які визначають види та розміри впливу на правовий статус особи у зв'язку із вчиненням нею кримінального правопорушення. До них вчений відніс безпосередньо кримінальну відповідальність (включно з покаранням, випробуванням («пробацією») та судимістю), а також інші кримінально–правові засоби, що можуть бути застосовані до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (засоби безпеки, «обмежувальні засоби», «спеціальна конфіскація» тощо). Натомість кримінально–правовими засобами діяннями, пов'язаними з інститутом кримінальної відповідальності, автор визначає ті, відображені у приписах кримінального закону правові явища, які визначають повноваження суб'єкта правозастосування щодо практичної реалізації засобів установлень до конкретних осіб, відносячи до них наступні: 1) застосування (призначення, покладення) того чи іншого засобу–установлення; 2) незастосування його (звільнення від його застосування); 3) заміна одного засобу–установлення іншим [442, с.167,168]. До системи заходів кримінально–правового впливу відносять примусові заходи (покарання, пробація та її аналоги, примусові заходи виховного характеру та примусові заходи медичного характеру); заохочувальні заходи (звільнення від кримінальної відповідальності, відсутність вимоги потерпілого та інші види компромісу, інші) та квазізаходи (заходи, що застосовуються виключно за ухвалою суду, зокрема передбачені ст.48 та 49 КК види звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені ч.2 ст.74, ст.84, ч.5 ст.74, ст.80, ч.2 ст.86 та ч.2 ст.87 КК звільнення від покарання, заміна покарання більш м'яким тощо) [234, с.290, 302].

При аналізі ситуації з застосуванням заходів кримінально–правового характеру, щодо осіб, які вчинили посягання на приватне та сімейне життя людини маємо виходити з розуміння таких заходів в контексті їх пов'язаності з реалізацією кримінальної відповідальності. Якщо виходити з розуміння кримінальної відповідальності як встановленого Кримінальним Кодексом України заходу державного примусу, що застосовується за обвинувальним вироком суду як відплата (кара) особі, яка вчинили злочин, і становить собою

обмеження в реалізації прав і свобод такої особи, що здійснюється відповідними органами, установами та службовими особами [118, с.18], то вона реалізується в наступних формах: 1) осуд особи, яка вчинила кримінальне правопорушення без призначення їй покарання, 2) засудження особи з призначенням їй покарання і його реальним відбуванням, 3) засудженні особи з призначенням їй покарання, від реального відбування якого вона звільняється на підставі ст.75 та ст.79 КК України. Інші заходи кримінально–правового характеру реалізуються поза межами кримінальної відповідальності.

Надалі проаналізуємо санкції кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст.162,163 та 182 КК та тенденції призначення заходів кримінально–правового характеру щодо осіб, які їх вчинили.

За незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян передбачено покарання у виді штрафу від п'ятдесяти до ста нмдг, виправні роботи на строк до двох років, обмеженням волі на строк до трьох років. За дії, передбачені ч.2 ст. 162 КК передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п’яти років.

За порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, передбачене ч.1 ст. 163 КК передбачає покарання у виді штрафу від п’ятдесяти до ста нмдг, виправні роботи на строк до двох років, пробаційний нагляд на строк до трьох років, обмеження волі на той самий строк. За ті самі дії, вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації (ч. 2 ст. 163 КК), передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до семи років.

Кримінальне правопорушення, передбачене ч.1 ст. 182 КК, карається такими видами покарання як: штраф в розмірі від 500 до 1000 нмдг, виправні роботи строком до 2 років, пробаційний нагляд строком до 3 років та обмеження

волі на строк до 3 років, а кримінальне правопорушення, передбачене ч.2 ст. 182 КК, карається пробаційним наглядом на строк від 3 до 5 років, обмеженням волі на строк від 3 до 5 років та позбавленням волі на строк від 3до 5 років.

Отже, відповідно до ст. 12 КК, кримінальні правопорушення, передбачені ч.1 ст. 162, ч.1 ст. 163 КК та ч.1 ст. 182 є кримінальними проступками, кримінальні правопорушення, передбачені ч.2 ст. 162 та ч.2 ст. 182 КК нетяжким злочином, а передбачене ч.2 ст. 163 КК – тяжким злочином.

Особливостями побудови санкцій ч. 1 ст. 162, ч.1 ст. 163 та ч.1 ст.182 КК України є те, що всі покарання, окрім штрафу, вказані без зазначення нижньої межі покарання, тож орієнтиром є нижня межа для цих покарань, визначена в статтях, що регламентують зміст конкретного виду покарання в Загальній частині КК України. Також санкції не передбачають додаткових покарань. Призначаючи покарання за ці кримінальні правопорушення, суд має виходити із загальних засад призначення покарання, викладених в ст. 65 КК України.

Так, Бабанли Р. вказує, що «призначення покарання в межах санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК як засада призначення покарання є найбільш чітко визначеною та водночас найбільш складною для розуміння та застосування. З одного боку, ця засада передбачає обов'язок для суду лише не виходити за межі санкції та забезпечити обрання такого виду та розміру покарання, які відповідна санкція передбачає. Водночас складною вона є через те, що більшість статей (частин статей) Особливої частини КК передбачають відповідальність за вчинення альтернативних діянь, визначаючи альтернативні види покарань, не встановлюючи чітких критеріїв, згідно з якими суддя має обирати той чи той вид та/або розмір покарання згідно з одним чи іншим альтернативним діянням [106, с. 86]. На думку Т. А. Денисової, ефективність покарання залежить передусім від того, наскільки правильно і справедливо призначено покарання і наскільки воно відповідає тяжкості вчиненого злочину [221, с. 260].

Вирішуючи питання призначення покарання у межах дотримання першого загального правила призначення покарання суд повинен вирішити такі питання:

«а) які види покарання передбачені санкцією відповідної статті (частини статті) Особливої частини; б) яка мінімальна і максимальна межа кожного з цих покарань; в) які з них є основними, а які – додатковими; г) до яких основних покарань прив'язані додаткові; ґ) якими є додаткові покарання – обов'язковими чи факультативними» [393, с. 130]. Законодавчо визначені межі покарання. Під законодавчо встановленими межами призначення покарання розуміють «законодавчо встановлені санкцією статті Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, і статтями Загальної частини КК, вид або види покарання та їх мінімальні й максимальні межі» [441, с. 64].

Також, як слушно зазначає В. В. Полтавець, «санкція статті Особливої частини КК не може дати вичерпного уявлення про межі покарання, яке може бути призначене судом, оскільки: 1) у багатьох санкціях не вказано мінімум покарання; 2) не враховано можливість призначення додаткових покарань, не передбачених у санкціях; 3) у санкції не передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності й покарання; 4) у санкції не передбачено обмеження щодо застосування окремих видів покарання: довічного позбавлення волі, арешту, виправних робіт тощо» [441, с.62].

Законодавча заборона призначення певним категоріям осіб того чи іншого виду покарання також має бути дотримана в повній мірі, в противному випадку така ситуація буде розцінена як порушення закону. Розглянемо наступну засаду, – тяжкість злочину як критерій, який має враховуватися під час призначення покарання. Класифікація кримінальних правопорушень визначається в ст. 12 КК України. Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин. Водночас фахівці наполягають, що «для того щоб реально оцінити ступінь тяжкості, недостатньо лише зіставити цей злочин із положеннями ст. 12 КК, а тому в науковому обігу використовують терміни «типова ступінь тяжкості» або просто «ступінь тяжкості злочину», яким протиставлено термін «ступінь тяжкості вчиненого злочину». Співвідношення між зазначеними термінами

пропонується розуміти таким чином: «ступінь тяжкості злочину» та «ступінь тяжкості вчиненого злочину» співвідносяться між собою як загальне й окреме (одиничне): загальне завжди є тим, що складає лише частину окремого, яке, крім загального, передбачає наявність індивідуального, особливого [441, с.113].

Під останнім із наведених ступенів запропоновано розуміти «врахування судом своєрідності конкретного діяння стосовно інших злочинів того самого виду, тобто врахування індивідуальної кількісної характеристики тяжкості ознак вчиненого: індивідуальних особливостей безпосереднього об'єкта злочину, характеру діяння, тяжкості (характер і розмір заподіяної шкоди) наслідків, форми й виду вини, способу вчинення злочину тощо» [441, с.119].

Окремі вчені акцентують увагу на проблемі неналежного врахування судом ступеня тяжкості злочину під час призначення покарання і пропонують деталізувати врахування відповідних обставин у нормах КК, як от доповнити КК статтею 65–1 «Критерії оцінки ступеня тяжкості вчиненого злочину» такого змісту: «При призначенні покарання суд враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, виходячи з: 1) класифікації злочинів, закріпленої у статті 12 цього Кодексу; 2) особливостей конкретного злочину та обставин його вчинення: форма вини, час, місце, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, поширеність злочину; 3) наявності, характеру і ступеня тяжкості наслідків, що 59 спричинені потерпілому, державі та третім особам у результаті вчинення злочину; 4) характеру відносин винної особи з потерпілим» [363, с.125].

Інші науковці пропонують при індивідуалізації покарання судом та ураховувати наступний перелік обставин, що характеризують тяжкість вчиненого кримінального правопорушення: 1) спрямованість посягання (позбавлення життя, спричинення майнової шкоди, зґвалтування); 2) наслідки: a) для здоров'я потерпілого (без розладу здоров'я, легкі тілесні ушкодження, середньої тяжкості, тяжкі, стійкий психічний розлад, смерть потерпілого, самогубство потерпілого); b) розмір матеріальної шкоди; c) інші наслідки (переривання руху транспорту, порушення нормальної діяльності підприємства);

3) стадії завершеності злочину (закінчений злочин, замах, готування); 4) додаткові ознаки складу злочину: a) обстановка, час, місце вчинення злочину (у тому числі поширеність злочинів); b) спосіб посягання (таємний, відкритий, шляхом зловживання владою, виключний цинізм, особлива жорстокість, із застосуванням насилля (простого психічного, погрози вбивством, фізичного, інтенсивного фізичного, небезпечного для життя); c) використання знаряддя (застосування випадкових предметів, найпростіші прилади: ключі, відмички, більш складні прилади, зброя, попереднє вивчення об'єкта, підшукування знарядь); 5) суб'єктивні ознаки злочину: a) форма й вид вини (прямий або непрямий умисел, визначений чи невизначений, заздалегідь обміркований чи такий, що виник раптово, злочинна самовпевненість чи недбалість); b) характеристика цілей та мотивів посягання (із хуліганських спонукань, користь, приховання раніше скоєного злочину); 6) кількість злочинців та їх роль у вчиненому злочині; 7) кількість вчинених злочинів; 8) характеристика потерпілого та його відносин з винним: a) загальна характеристика (близький родич, знайомий, незнайомий, такий, що знаходився 60 в безпорадному стані, приведений у безпорадний стан, вагітна жінка, особа, яка знаходилася в матеріальній чи службовій залежності від винного); b) вік потерпілого (особа похилого віку, неповнолітній, малолітній); c) кількість потерпілих (один, двоє, п'ять, десять, більше десяти); d) поведінка потерпілого, стиль його життя, відносини винного з потерпілим [617, с.55–56].

Надалі приділимо увагу урахуванню ознак, що характеризують особу винного, є невід'ємними обставинами, які мають братися до уваги судом при обранні виду та розміру покарання за вчинений злочин. Адже належна оцінка цих обставин має забезпечити індивідуалізацію покарання. Як зазначав М. І. Бажанов, врахування особи винного є самостійним елементом загальних засад призначення покарання, який підлягає окремій оцінці з боку суду. Приміром Н. А. Сторчак виокремлює такі визначення поняття «особа винного»: сукупність властивостей, які відображають антисуспільну спрямованість, позитивну спрямованість і ретроспективну цінність особистості, що знайшли

свій об’єктивний вираз в основних видах життєдіяльності у формі соціальних фактів та важливих із точки зору цілей покарання та принципів його призначення; особа, яка винна у вчиненні злочину та підлягає кримінальній відповідальності за вчинений нею злочин, з усією сукупністю властивих тільки їй суттєвих ознак: кримінально–правових, психо–біологічних, соціально–демографічних; сукупність правових, соціальних, психічних, психологічних та фізичних властивостей індивіда, визнаного винним у вчиненні злочину, які характеризують особу до моменту вчинення злочину, під час вчинення та після вчинення злочину і мають суттєве значення для вибору міри кримінально–правового впливу з точки зору досягнення мети покарання [655, с. 30]. Як зазначає Т. В. Сахарук, однією з найбільш поширених обставин, що характеризують особу винного, є наявність на утриманні неповнолітніх дітей або осіб похилого віку. Цей факт здебільшого впливає на призначення покарання в бік його зменшення, що обумовлене принципом гуманізації покарання та раціональності покарання як для винного, так і для оточення. Якщо підсудний є єдиним годувальником у сім’ї, то існує велика вірогідність призначення йому покарання, альтернативного позбавленню волі або не пов’язаного із реальним його відбуванням [617, с.73]. Крім іншого, серед таких ознак, враховують і рід діяльності засудженого.

До найбільш принципових та таких, що значною мірою впливають та повинні впливати на покарання ознак, які характеризують особу винного, є ознака наявності чи відсутності попередніх судимостей. Наявність непогашеної або незнятої судимості істотно впливає на розмір призначеного засудженому покарання, що призводить до того, що за інших аналогічних обставин особі, яка вчинила злочин вперше, призначається мінімальне покарання, а особі, у діях якої має місце рецидив або яка має попередні судимості, призначається більш суворе покарання [106, с.143]. Фахівці акцентують на тому, що «на відміну від законодавства і практики інших держав, у вітчизняному законодавстві, як і в судовій практиці, зазначене питання віддано на розсуд суддям, оскільки в цьому контексті закон, як зазначалося вище, обмежується положенням про те, що суд

під час призначення покарання враховує особу винного» [106, с. 150]. Ми згодні в цілому з такою позицією, але вважаємо за необхідне уточнити, що статтею 314–1 КПК України передбачено складання досудової доповіді з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання представник уповноваженого органу з питань пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду. Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених КПК [345].

Аналіз призначення заходів кримінально–правового характеру щодо кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини в період 2013–2023 років свідчить, що найпоширенішим із заходів було застосування кримінального покарання. Так, за порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи найчастіше призначався покарання в такій послідовності: *штраф* – від 35% в 2013 р., 37% в 2014 р., 40% в 2015 р., 35% в 2016 р., 45% в 2017 р., 46% в 2018 р., 56% в 2019 р., 54% в 2020 р., 55% в 2021 р., 56% в 2022 р., 59% в 2023 р.; *обмеження волі* – 16 % в 2013 р., 12% в 2014 р., 12,7% в 2015 р., 14% в 2016 р., 17% в 2017 р., 10% в 2018 р., 5% в 2019 р., 7% в 2020 р., 12% в 2021 р., 10% в 2022 р., 8% в 2023 р.; *позбавлення волі* – 2% в 2013 р., 55 в 2014 р., 5% в 2015 р., 4% в 2016 р., 4,6% в 2017 р., 6 % в 2018 р., 8% в 2019 р., 8% в 2020 р., 4 % в 2021 р., 7,6% в 2022 р., 5% в 2023 р., *громадські роботи* – найбільше 3% в 2016 році, в середньому 0,75–2% в різні роки; *виправні роботи* та *арешт* не перевищують показник у 3 % (див. Додаток Г).

На підставі аналізу більше ніж 250 вироків за ст. 162 КК установлено, що, призначаючи покарання у виді штрафу суди визначали його розмір в межах мінімального розміру передбаченого санкцією ч.1 цієї статті – 50 нмдг (850 грн) у більше ніж 85 % випадків, рідше у розмірі 60 нмдг та в поодиноких випадках в розмірі 100 нмдг. Покарання у виді позбавлення та обмеження волі здебільшого

також призначалися в нижній медіані цих розмірів покарань, передбачених санкціями ч.1 та ч.2 ст. 162 КК. В окремих випадках покарання у виді штрафу знижувалося до розміру 40 нмдг на підставі ст. 69 КК України.

Аналіз відомостей про зареєстровані кримінальні правопорушення за цими статтями в період з грудня по жовтень 2024 року [239] засвідчив наступні тенденції: обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді за ч.1 ст. 162 – 1511 випадків, за ч.2 ст. 162 КК–67 випадків, повідомлено про підозру відповідно 988 та 10 особам, за ч.1 ст. 162 КК до суду спрямовано 929 обвинувальні акти, за ч.2 ст. 162 КК – 4 обвинувальні акти, клопотань про застування примусових заходів медичного характеру відповідно 22 і 2 та 1 клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру. За ст. 163 КК Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді – 11 випадків, вручено повідомлення про підозру та спрямовано обвинувальний акт до суду щодо 1 особи. Обліковано кримінальних правопорушень за ч. 1 ст. 182 КК – 516, за ч.2 ст. 182 КК – 461 випадок. Повідомлено про підозру за ч.1 ст. 182 КК – 59 особам, за ч.2 ст. 182 КК – 425 особам, та спрямовано до суду обвинувальні акти щодо 48 та 273 осіб відповідно. Звертає увагу той факт, що 87 випадків вчинення порушення недоторканності приватного життя людини (ч.2 ст. 182) було вчинено групою осіб – близько 32%.

Оцінюючи санкції кримінально-правових норм, передбачених ст. 162, 163 та 182 КК варто погодитися з науковцями, які вказували на їх розбалансований характер та пропонували внести зміни до санкцій ч. 1 ст. 182 та ч. 1 ст. 163 КК України, передбачивши відповідальність за ці правопорушення у вигляді: штрафу від двохсот до п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк до ста двадцяти годин, або виправних робіт на строк до одного року. Санкції ч. 2 ст. 163 та ч. 2 ст. 182 КК України викласти в такій редакції: караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на строк до п’яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого [199 с.16]. Щодо співвідношення санкцій, передбачених ч.1 та ч.2 ст. 162

КК України, то вони також не збалансовані між собою. Приміром незаконне проникнення до житла особи карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років. Таке ж проникнення, поєднане з насильством або погрозою його застосування карається позбавленням волі на строк від двох до п’яти років. Отже, оцінюючи ступінь підвищення покарання за кваліфікований вид цього кримінального правопорушення за ознакою застосування насильства або погрози його застосування, як способу його вчинення, логічно маємо звернутися до з’ясування караності таких дій як окремого діяння. Оскільки, як вище нами було з’ясовано, поняттям застосування насильства в ч.2 ст. 162 КК охоплюються такі дії як нанесення удару, побої та легке тілесне ушкодження, порівнювати слід з санкціями ст. 125 та ч.1 ст.126 КК. Так найсуворіший вид покарання, передбачений за ч.2 ст. 125 це обмеженням волі на строк до 2 років, а за ч.1 ст. 126 виправні роботи на строк до 1 року. Аналіз же санкцій статей, які передбачають відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у спосіб застосування погрози насильством (погрози вбивством чи/та застосуванням насильства/заподіяння тяжких тілесних ушкоджень) (ст. ст. 129, ч.1 ст. 345, ч.1 ст. 346, ч.1 ст. 350, ч.1 ст. 377, ч.1 ст. 386, ч. 1 ст. 398, ч.1 ст. 405, ч.1 ст. 435 КК України) засвідчив, що найбільш суворим з них є покарання у виді позбавлення волі строком до 5 років за погрозу вбивством або заподіяння насильства щодо державного чи громадського діяча та за погрозу вбивством, насильством військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім’ї. Всі інші перелічені діяння, що вчинюються з погрозою вбивством або застосування насильства караються переважно позбавлення волі до 2 чи 3 років, а передбачене ч.1 ст. 350 КК обмеженням волі. Отже, санкція ч.2 ст. 162 КК має бути побудована таким чином, щоби не містила покарань в таких строках, які не передбачені санкціями норм, що містяться в статтях про самостійні види таких діянь. Для прикладу, ч.1

ст. 162 КК передбачає максимальне покарання у виді обмеження волі на строк до 3 років, санкція ч.1 ст. 126 КК у виді виправних робіт на строк до 1 року, тож порушення недоторканності житла, вчинене із застосуванням насильства, що полягало в нанесені удару чи побиття не може містити покарання того виду, яке не передбачено за ці діяння. Якщо урахувати максимальний строк найбільш суворого покарання за передбачений 2 ст. 162 КК спосіб застосування насильства (ч.2 ст. 125 КК) та ч.1 ст. 129 КК обмеження волі на строк до 2 років, то найбільш суворим видом покарання за кримінальне правопорушення, передбачене ч.2 ст. 162 за ознакою застосування насильства чи погрози його застосування не може бути покарання у виді позбавлення волі. З іншого боку, кваліфікуючою ознакою, передбаченою ч.2 ст. 162 КК є вчинення таких дій службовою особою, тож при визначенні домірної санкції за це діяння слід ураховувати і санкцію за кримінальне правопорушення, що передбачено загальною нормою, а саме ч.1 ст. 365 КК (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу) у разі заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, які караються позбавленням волі на строк від двох до п’яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, а діяння, передбачене ч.2 ст. 365 КК, тобто дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування, караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Отже вчинення порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи, вчинене, працівником правоохоронного органу, за умови заподіяння істотної шкоди права потерпілої особи, може каратися аналогічно покаранню, передбаченому ч.1 ст. 365 КК, а саме позбавленням волі на строк від до п’яти років, а порушення недоторканності житла, вчинене працівником правоохоронного органу, поєднане з насильством або погрозою застосування

насильства, яке карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років виходить за межі цього складу кримінального правопорушення.

Отже вважаємо, що ч. 2 ст. 162 КК не має включати як альтернативні кваліфікуючі ознаки такі способи вчинення цього діяння, які передбачені в законі як окремі кримінальні правопорушення з відмінними за суворістю видами покарань або відмінними за строком покарання одного виду. Виправити цю ситуацію можна шляхом роздільного розміщення таких кваліфікуючих ознак і різних частинах ст. 162 КК.

На другому місці серед заходів кримінально–правового характеру, що призначались за ст. 162 КК перебуває звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК. Зокрема в 2013 р. – близько 29%, в 2015 р. – 34%, в 2016 р. – 31 %, в 2017 р. – 28 %, в 2018 р. – 23%, в 2019 р. – 66%, в 2020 р. – 27,5%, в 2021 р. – 25 %, в 2022 р. – 24%, в 2023 р. – 23%.

Щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 163 КК та ст. 182 КК цей захід в окремі роки був єдиним правовим наслідком для осіб, або складав 50 %. (Див. Додаток Г). Аналіз вироків засвідчив про відсутність проблем щодо звільнення від відбування покарання з випробуванням або ж вони мають поодинокий характер. Набуває поширення укладення угод про примирення на підставі у відповідності зі статтями 468–469, 471 КПК України. Також в цій категорії кримінальних проваджень укладаються і угоди про визнання вини між обвинуваченою особою та прокурором.

Зважаючи на презентабельну судову статистику по кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 162 КК України, звернемося до неї. Так, згідно з угодою, обвинувачений ОСОБА_4 , беззаперечно визнав себе винним у вчиненні злочинів, передбачених ч.1 ст.163 та ч.1 ст.361 КК України. Сторонами узгоджено, що при затвердженні угоди, обвинуваченому ОСОБА_4, буде призначено покарання: за ч.1 ст.163 КК України, у виді обмеження волі строком на 1 (один) рік; за ч.1 ст.361 КК України, у виді обмеження волі строком на 2 (два) роки. На підставі ч.1 ст.70 КК України, за сукупністю злочинів, шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим, обвинуваченому

ОСОБА_4 , остаточно призначити покарання у виді обмеження волі строком на 2 (два) роки. Обґрунтовуючи вибір кримінально–правового заходу суд врахував, що обвинувачений ОСОБА_4, в порядку ст.89 КК України, визнаний особою, що немає судимості, повністю визнав вину та усвідомив протиправність своїх дій, щиро розкаявся у вчиненому та вибачився перед потерпілим ОСОБА_6 , з яким повністю примирився, активно сприяв розкриттю злочинів, відсутні будь які обставини, які вказували б на схильність чи можливість вчинення у майбутньому ним інших кримінальних правопорушень, а також враховуючи, що на думку сторін, виправлення обвинуваченого ОСОБА_4, можливе без відбування покарання, пов`язаного з обмеженням волі, сторони обумовили звільнення обвинуваченого ОСОБА_4 , від відбування покарання на підставі ст.75 КК України, якщо він протягом іспитового строку тривалістю 1 (один) рік не вчинить нового злочину та виконає покладені на нього, передбачені ст.76 КК України обов`язки, а саме: не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально–виконавчої інспекції, повідомляти кримінально–виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи, навчання [154].

В іншій справі на підставі угоди про визнання винуватості узгодили призначення ОСОБА_5 покарання: за ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 163 КК України у вигляді 3 (трьох) років позбавлення волі; за ч.1ст.359 КК України у вигляді1 (одного) року позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, остаточно призначити ОСОБА_5 міру покарання у вигляді 3 (трьох) років позбавлення волі. На підставі ст. 75 КК України, ОСОБА_5 від відбування призначеного покарання звільнити із випробуванням, встановивши йому іспитовий строк тривалістю 1 (один) рік.

На підставі ст. 76 КК України зобов`язати ОСОБА_5: періодично з`являтись для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи та навчання; не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації [147].

Отже, аналіз практики призначення заходів кримінально–правового характеру засвідчив превалювання ситуацій призначення кримінального покарання та звільнення від його відбування на підставі ст. 75 КК з накладенням обов'язків, передбачених ст. 76 КК України, у тому числі і при укладенні угоди про визнання вини та про примирення. За відсутності в законі чітких положень щодо призначення покарання на підставі угоди про примирення та про визнання винуватості, суб'єкти правозастосовної діяльності керувалися узагальненими рекомендаціями щодо практики здійснення судами кримінальних проваджень на підставі угод, в яких містилися певні роз'яснення й щодо актуальних питань затвердження узгодженого сторонами покарання. Зокрема це Постанова Пленуму ВССУ від 11 грудня 2015 року № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» (далі – постанова Пленуму № 13); Методичні рекомендації «Повноваження прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод» (затверджено Генеральним прокурором України 30 травня 2016 року); Лист № 223–1679/0/4–12 від 05.11.2012 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [128, с.137]. Наразі ситуація змінюється в бік вдосконалення діяльності сторін таких угод та оцінки таких угод суддями на предмет їх відповідності закону, хоча зважаючи, що інститут призначення покарання за наявності угод про примирення або про визнання вини надалі залишається не формалізованим, окремі правозастосовні проблеми не отримали однозначного вирішення. Це приміром стосується питання чи можуть сторони угоди узгоджувати призначення остаточного покарання за сукупність кримінальних правопорушень на підставі ст. 70 КК. У роз'ясненнях Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (лист «Про доповнення до інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 листопада 2012 р. № 223–1679/0/4–12 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» від 05 квітня 2013 р. № 223–558/0/4–13) містяться положення щодо цього питання. Так, у п. 7 вказаного листа

зазначено, що у випадку, коли кримінальне провадження через укладання угоди попередньо було виділено в окреме провадження, потім вироком суду затверджено угоду та призначено узгоджене між сторонами покарання, при цьому щодо інших кримінальних правопорушень провадження здійснювалось у загальному порядку, то при визначенні остаточного покарання суд має керуватися ч. 4 ст. 70 та ст. 72 КК України, застосовуючи правила складання або поглинення покарань. Якщо підозрюваний чи обвинувачений у період відбування покарання за вчинене кримінальне правопорушення вчинив інше кримінальне правопорушення, у провадженні щодо якого в подальшому було укладено угоду, суд, переконавшись, що угода може бути затверджена, ухвалює вирок, яким затверджує угоду, призначає узгоджену сторонами міру покарання, а остаточне покарання визначає, керуючись правилами ст. 71, 72 КК України [529]. Таким чином Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ поклав цей обов'язок саме на суд. Разом із цим, в окремих випадках суди вказували, що саме сторони угоди мають визначатись з остаточним покаранням у межах угоди. Сучасна судова практика визнає можливість узгодження сторонами угоди призначення покарання на підставі ст. 70 КК України, крім випадків, передбачених ч.4 ст. 70 КК. Так, 01 березня 2016 року в кримінальному провадженні між потерпілими ОСОБА_5 та ОСОБА_6 та обвинуваченим ОСОБА_4 було укладено угоду про примирення відповідно до вимог ч.1 ст.468 КПК України за умовами якої потерпілі та обвинувачений дійшли згоди щодо формулювання обвинувачення, кваліфікації дій за ч.1 ст.129 та ч. 1 ст. 162 КК України, щодо узгодженого покарання за ч. 1 ст. 162 у вигляді 1 (одного) року обмеження волі, за ч. 1 ст. 129 КК України у виді 1 (одного) року 6 (шести) місяців обмеження волі, за ч. 1 ст. 70 КК України шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим призначити остаточне покарання у вигляді 1 (одного) року 6 (шести) місяців обмеження волі та на підставі ст. 75 КК України звільнити ОСОБА_4 від відбування призначеного покарання з іспитовим строком 1 (один) рік. Відповідно до п.п. 3,4 ч. 1 ст. 76 КК України необхідно покласти на ОСОБА_4 такі обов`язки: повідомляти кримінально – виконавчу інспекцію про зміну місця

проживання, роботи або навчання; періодично з`являтися для реєстрації в кримінально – виконавчій інспекції [144]. Суд затвердив таку угоду, як таку, що відповідає закону. В цьому випадку звертає увагу той факт, що сторони угоди не лише визначилися із призначенням остаточного покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, але й визначили умови звільнення від відбування покарання з випробуванням та з переліком обов'язків, що мають бути покладені на особу. Що демонструє іншу неоднозначну позицію. Вітчизняних судів щодо можливості узгоджувати обов'язки особи, які покладаються на неї у разі звільнення від покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК. Хоча саме звільнення сторонами угоди може узгоджуватися, що прямо витікає зі змісту ч.2 ст. 75 КК, якою передбачено, що суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням. зі змісту ч.1 ст. 76 КК слідує, що сам суд покладає на особу такі обов'язки. Можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням як предмет угоду передбачена в нормах ст. 471 та 472 КПК України. Водночас в цих нормах не конкретизуються інші положення, необхідні для з'ясування правомірності змісту таких угод. Зокрема чи може обговорюватися сторонами угоди тривалість іспитового строку, який встановлюється засудженому в разі звільнення від покарання з випробуванням, і перелік обов'язків, які покладаються на нього, згідно з вимогами ст. 76 КК України. Це призводить до різних тлумачень та позицій, які притаманні і угодам, що укладаються в кримінальних провадженнях щодо вказаної категорії справ.

Задля вирішення такої ситуації в кримінально–правовій літературі висловлена пропозиція статтю 70 КК України «Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень» доповнити частиною п'ятою у формулюванні: 5. У випадку затвердження вироком суду угоди про примирення

або про визнання вини суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди за сукупністю кримінальних правопорушень за правилами, передбаченими в частинах першій–третій цієї статті.

За такої редакції статті нормативно–правове регулювання призначення сторонами угоди покарання на підставі сукупності кримінальних правопорушень буде визначено більш чітко, а саме буде унормовано можливість призначення сторонами угоди покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, крім випадку, передбаченого ч. 4 ст. 70 КК України, та не дозволено призначати покарання за сукупністю вироків на підставі ст. 71 КК України в силу відсутності прямої вказівки в тексті ст. 71 КК України на призначення судом покарання, узгодженого сторонами угоди за сукупністю вироків [[29] с. 207]. З якою можна в цілому погодитися.

Третє місце займає такий захід кримінально–правового характеру як *звільнення від кримінальної відповідальності* у такій послідовності за поширеністю: звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності (ст. 49 КК), примиренням винної особи з потерпілою особою (ст. 46 КК), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48 КК) та звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки трудового колективу (ст. 47 КК).

Суд, як правило, задовольняє клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винної особи з потерпілою особою у разі відшкодування збитків, завданих потерпілій особі [686], а клопотання про звільнення у зв'язку з дійовим каяттям за наявності підстав та умов, визначених в ст. 45 КК України (проступок або злочин невеликої тяжкості , щире каяття у вчиненому, активне сприяння розкриттю злочину, добровільне відшкодування

[29] Большакова Д.О. Призначення заходів кримінально–правового характеру на підставі угоди про примирення та угоди про визнання вини. Дисертація доктора філософії. Запоріжжя, Класичний приватний університет, 2024. 265 с.

завданих збитків) [678]. Слід звернути уваги суди правомірно відмовляють в задоволенні клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям у випадку, коли потерпіла особа, попередньо погодившись на примирення в суді заявляє, що вона змінила свою думку і не бажає примирення [689]. Натомість не можна визнати правильною практику тих судів, які відмовляють в задоволенні клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строку давності (на підставі ст. 49 КК) за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 162 КК на тій підставі, що особа не визнала свою вину у його вчиненні [688].

Такою ж хибною є практика відмови в задоволенні клопотання при закритті кримінального провадження у зв'язку з примирення винної особи з потерпілою особою на тій підставі, що діяння вчинене за такої обтяжуючої покарання обставини як рецидив кримінального правопорушення (ст. 67 КК), що суперечить приписам ст. 477 КПК [682]. Підставою відмови в задоволенні клопотання щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки трудовому колективу визнавались приміром те, клопотання подано неналежним суб'єктом, яким згідно з ч.1 ст. 47 КК України має бути колективом підприємства, установи чи організації, тобто колектив саме юридичної особи, а не колектив філії підприємства [680].

Отже, задовольняючи клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності з підстав, передбачених ст.45–49 КК України або відмовляючи в їх задоволенні суди в цілому правильно застосовують відповідні кримінально–правові норми, хоча в окремих випадках, про які вказувалося вище, неправильно тлумачать зміст положень кримінального закону.

Висновки до розділу 4

Застосування кримінально–правових норм, що передбачають кваліфікуючи ознаки, передбачені статтями 162, 163 та 182 КК України свідчить, що доцільними з позиції необхідності диференціації кримінальної

відповідальності є такі, з існуючих ознак, як: вчинення кримінального правопорушення з застосуванням насильства або погрози його застосування (ч.2 ст. 162 КК), службовою особою (ч.2 ст. 162 КК, ч.2 ст. 163). Вартими для визначення в якості таких, що диференціюють є наступні кваліфікуючі ознаки: вчинення кримінального правопорушення групою осіб (ч.2 ст. 162); з корисливих мотивів (ч.2 ст.163 КК, ч.2 ст. 182 КК).

Рішення ЄСПЛ, в яких сформовані правові позиції тлумачення положень ст. 8 Європейської конвенції, що в сукупності визначають концепти «поваги до приватного життя» та «поваги до сімейного життя» впливає на обсяг кримінально–правової охорони цих цінностей в Кримінальному кодексі України опосередковано, відтак наявність таких рішень проти України не визначає безпосередньо ефективність кримінально–правових норм. Насамперед, в державі має бути сформована стабільна й чітка нормативно–правова база, де було би визначено законні підстави втручання в сферу приватності, суб'єкти такого втручання та їх повноваження, які би не допускали розширеного тлумачення та встановлено види юридичної відповідальності за таке втручання як суб'єктами владних повноважень, такі і третіми особами. Тому кримінально–правова політика держави в частині криміналізації посягань на приватне та сімейне життя особи обумовлена станом визначення та унормування в регуляторному законодавстві позитивного та негативного обов'язку держави щодо забезпечення реалізації цього права. І таке унормування має закладати правовий механізм дотримання балансу між інтересами особи щодо її права на приватність та інтересами суспільства в різних сферах (в першу чергу, це стосується співвідношення конституційних прав та гарантій їх захисту від втручання як держави, так і інших осіб, чітка регламентація способів реалізації елементів права на приватне та сімейне життя в галузевому законодавстві (конфіденційна інформація, захист персональних даних, недоторканність житла та таємниця кореспонденції тощо).

При визначені заходів кримінально–правового характеру в судовій практиці установлено наявність певних тенденцій та проблем щодо підстави,

дотримання засад та порядку їх призначення, які притаманні правозастосовній діяльності в Україні в цілому. Щодо призначення покарань: призначення покарання в межах санкції кримінально–правової норми ближче до її мінімальної межі, вибір з альтеративних покарань здебільшого більш м'якого покарання (зокрема штрафу, який призначається до того ж в мінімальному розмірі встановленому в санкції статті). Щодо звільнення від відбування покарання з випробуванням: призначення мінімального іспитового строку в 1 рік; покладення мінімальної кількості з обов'язків, передбачених ч.1 ст. 76 КК та вкрай нечасте покладення додаткових обов'язків, передбачених ч.3 ст. 76 КК, переважно у виді обов'язку не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації. Щодо звільнення від кримінальної відповідальності: правомірна відмова в задоволенні клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям у випадку, коли потерпіла особа, попередньо погодившись на примирення в суді заявляє, що вона змінила свою думку і не бажає примирення або ж недотримання будь–якої з підстав та умов застосування такого звільнення; акцентовано на випадках безпідставної відмови суду в задоволенні клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строку давності (на підставі ст. 49 КК) за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 162 КК на тій підставі, що особа не визнала свою вину у його вчиненні, у разі коли вона погоджується на таке звільнення; визнано хибною практику відмови в задоволенні клопотання при закритті кримінального провадження у зв'язку з примирення винної особи з потерпілою особою на тій підставі, що діяння вчинене за такої обтяжуючої покарання обставини як рецидив кримінального правопорушення (ст. 67 КК), що суперечить приписам ст. 477 КПК.

Практика призначення судом покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження судом угоди про примирення та угоди про визнання винуватості в кримінальних провадженнях за ст.162 КК засвідчила показові для всієї кримінально–правової практики проблеми, пов'язані, в першу чергу, з відсутністю належних формалізованих

приписів, що мали би визначати особливості їх призначення на підставі таких угод. Це стосується і випадків визначення меж пом'якшення покарання на підставі угод, заміни покарань, призначення покарань за сукупністю кримінальних правопорушень, зокрема узгодження такого призначення сторонами угоди, визначення можливості узгодження сторонами угоди не тільки звільнення від відбування покарання з випробуванням, але й розміру іспитового строку та кола обов'язків, які мають покладатися на особу у разі застосування щодо неї такого звільнення. Підтримано висловлені в кримінально–правовій доктрині пропозиції чіткого унормування відповідних питань безпосередньо в статтях 65, 69 та 75 КК України.

РОЗДІЛ 5

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ КРИМІНАЛЬНО–ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

5.1. Кримінально–правова охорона приватного життя особи в інших країнах

Кримінально–правова охорона недоторканності приватного життя особи потребує вдосконалення, на чому неодноразово акцентували дослідники, які аналізували це питання. Фактом є те, що «чинний КК передбачає кримінальну відповідальність за окремі кримінальні правопорушення проти приватності, але у ньому складних відповідних кримінальних правопорушень необхідним чином не систематизовані та знаходяться у різних розділах Особливої частини [576, с. 214]. Зважаючи на те, що в Проекті КК в Книзі четвертій «Кримінальні правопорушення проти людини» передбачено Розділ 4.7 «Кримінальні правопорушення проти приватності», ми вважаємо такий крок авторів законопроєкту доцільним та прогнозованим, тому в цій структурній частині дослідження акцент буде зроблено на аналізі позитивного зарубіжного досвіду в цьому питанні, вартого вивчення, а можливо і запозичення.

Провідним методом дослідження обрано порівняльно–правовий, який будучи спеціальним методом наукового дослідження полягає в зіставленні різних державних та правових систем, інститутів, категорій з метою виявлення рис подібності або відмінності між ними. Результатом такого порівняння має бути встановлення якісного стану окремих правових інститутів або норм [215, с. 291].

Можна було би погодитися з позицією Сосніною О.В. в тому, що «Дослідження та порівняння кримінального законодавства в сфері захисту приватного життя дає можливість, по–перше, проаналізувати особливості законодавства окремих держав–учасниць ЄС; по–друге, встановити відповідність національного законодавства європейським нормам і стандартам; по–третє, дійти висновків щодо можливості і необхідності реформування

вітчизняного законодавства з метою його адаптації до законодавства ЄС в умовах глобалізації та євроінтеграції» [638, с.57]. В межах комплексного компаративного аналізу низки переважно європейських країн, відповідний закон аналізували М.І. Хавронюк, [707, с. 919], О.А. Гритенко [205, с. 107], В.Я. Конопельський П.М. Бобчинський [126, с. 12] та ін.

Вибір країн для порівняльно–правового аналізу обумовлений практичним інтересом, а саме узагальненням здобутків кримінально–правової охорони сфери приватності першочергово країн ради Європи та Європейського Союзу, оскільки кримінальне законодавство більшості країн континентальної Європи складається «з двох шарів: із національного кримінального законодавства та загальноєвропейського кримінального законодавства, створеного в межах ради Європи та Європейського Союзу, яке в значній мірі має пряму дію і є пріоритетним щодо національного законодавства держав– членів цих інституцій, а частково також держав, які претендують на членство в них» [707, с. 104].

Ще до недавнього часу предмет такого роду досліджень становили і кримінальні закони країн, які входять до інших інституційних міждержавних утворень, як от СНД, Світова Організація Торгівлі чи НАТО [638, с. 59; 350, с.40]. Так, Сосніна О.В., досліджуючи проблематику кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя особи вибір країн для порівняння ґрунтувала на наступному підході – спочатку аналізувала кримінальне законодавство держав, які входили до складу СРСР і законодавство яких в силу історичних обставин має спільну традицію із кримінальним правом України, потім джерела кримінального права постсоціалістичних держав, яке теж зазнало впливу соціалістичної системи, і, на завершення – держав, кримінальне законодавство яких розвивалось поза впливом соціалістичної системи [638, с.60]. За таким підходом дослідниця проаналізувала кримінальне законодавство таких країн як Литовська Республіка (КК 2003 р.), Латвійська Республіка (1999 р.) та Естонська Республіка (перша група), Республіка Польща, Румунія, Чеська Республіка, Угорщина, Республіка Болгарія, Республіка Словаччина, Республіка Словенія, Республіка Хорватія (друга група) та

Федеративна Республіка Німеччини (ФРН), Італійська Республіка, Французька Республіка, Королівство Іспанія, Королівство Нідерландів, Королівство Бельгія, Грецька Республіка, Португальська Республіка, Австрійська Республіка, Королівство Швеція, Королівство Данія, Республіка Ірландія, Фінляндська Республіка, Республіка Кіпр, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта.

На підставі аналізу кримінального законодавства зазначених вище країн дослідниця зробила наступні висновки:

1) порівняльний аналіз кримінального законодавства України й окремих держав–учасниць ЄС засвідчив, що, зокрема для вітчизняного законодавства характерний захист саме інформаційного аспекту приватного життя, натомість в державах–учасницях ЄС, зазвичай, у рівній мірі захищається право особистості на самовизначення у приватному житті та право інформацію про нього;

2) у кримінальних кодексах більшості держав–учасниць ЄС: а) відповідні склади злочинів розташовані в різних главах (розділах) кримінального закону. Хоча, в деяких державах (наприклад, Литва, Іспанія, Франція, Німеччина) ці злочини згруповані в окремі розділи (глави); б) відповідні склади злочинів сформульовані як формальні; в) передбачено лише основні склади відповідних злочинів. Разом з тим, в окремих кодексах, де передбачено кваліфіковані види, акцентується на корисливому мотиві як ознаці, що обтяжує кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя;

3) у державах–учасницях ЄС за вчинення порушення недоторканності приватного життя та його складових передбачені різні види покарань: тюремне ув'язнення (Франція), позбавлення волі (Болгарія, Іспанія, Польща, ФРН, Латвія, Литва), арешт (Латвія, Литва), обмеження прав (Іспанія), виправні роботи (Болгарія), обмеження свободи (Польща, Литва), громадські роботи (Литва), примусові роботи (Латвія), штраф (Франція, ФРН, Латвія, Литва) [638, с. 80]. Та у підсумку зробила загальний висновок, що: 1) норми, які регламентують відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, закріплені у кримінальному законодавстві європейських держав, де функціонує ефективний

механізм кримінально–правового забезпечення недоторканності приватного життя; 2) кримінальному законодавству окремих європейських держав притаманні певні особливості (виокремлюються групи однорідних злочинів; деталізовано ознаки загального суб'єкта складу злочину; передбачено відповідальність юридичних осіб за різного роду порушення недоторканності приватного життя тощо); 3) в цілому кримінально–правова охорона недоторканності приватного життя в Україні відповідає європейським стандартам забезпечення цього права [638, с. 186].

В межах дослідження на тему «Кримінально–правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер» (2011 р.) звертався до компаративного аналізу і Д.Ю. Кондратов, на підставі чого зробив наступні висновки:

1) на відміну від кримінального законодавства України, така кваліфікуюча ознака, як порушення таємниці кореспонденції, вчинене щодо державних чи громадських діячів, не передбачається в жодному з кримінальних кодексів країн СНД та Балтії;

2) з розпадом СРСР під час прийняття нових Кримінальних кодексів у колишніх республіках визначилися дві різні тенденції щодо питання кримінально–правової охорони права на таємницю кореспонденції. Перша: зберігаючи наступність попередніх кодексів, нові закони про кримінальну відповідальність Республіки Казахстан (ст. 143), Киргизької Республіки (ст. 136) та Республіки Таджикистан (ст. 146). Друга тенденція проявилась у відносній самостійності формулювання відповідного складу злочину. До цієї групи варто віднести кримінальні кодекси всіх інших країн СНД та Балтії, крім вже зазначених у першій групі. На відміну від радянських республік і пострадянських країн кримінальне законодавство зарубіжних країн щодо відповідальності за посягання на недоторканність таємниці кореспонденції розвивалося своїм, особливим шляхом. На підставі порівняльного аналізу законодавства зарубіжних країн було зроблено висновок, що право на таємницю кореспонденції у більшості

держав має конституційну основу, тому кримінально–правовій охороні цього права приділяється суттєва увага [303, с.9].

Горпинюк О.П. в низці публікацій [200; 201] та в дисертації «Кримінально–правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні» (2011 р.) проаналізувала кримінальне законодавство таких країн як Естонська Республіка, Королівство Нідерланди, Республіка Білорусь, Республіка Грузія, Республіка Казахстан, Республіка Латвія, Республіка Литва, Республіки Молдова, Республіка Польща, російська федерація, Федеративна Республіка Німеччини, Французька Республіка, Швейцарська Конфедерація та виокремила положення, які є позитивним правовим досвідом, що вартий уваги: розміщення норм про охорону приватності в одному розділі, як це зроблено у КК Польщі[30], та встановлення кримінальної відповідальності за незаконні дії з приватною інформацією службових осіб чи осіб, яким інформація стала відомою у зв'язку з виконанням професійного обов'язку в одній загальній нормі (правовий досвід Республіки Латвії та Республіки Польщі) [198, с. 10].

Довга М.О. та Лунгіна Н.А. досліджували кримінальне законодавство і конституційні норми, які захищають і гарантують таємницю кореспонденції в Польщі, Франції, Німеччині, Грузії, Швейцарії, Швеції, Іспанії та Туреччині [226], прийшли до висновку, що у більшості країн світу кримінально–правова охорона таємниці кореспонденції перебуває на досить високому рівні. Особливо це стосується таких держав, як Грузія, Швейцарія, Швеція, Іспанія, Туреччина. Законодавство цих держав не лише детально розкриває зміст права особи на таємницю кореспонденції, але у більшості випадків унеможливлює виникнення проблем під час кваліфікації подібних діянь [226, с. 262]. Хлопов А.О. аналізував кримінальні закони України та Грузії на предмет криміналізації незаконних дій з інформацію приватного характеру з ознаками таємниці [712]. Єдинак І.В. присвятила дисертаційне дослідження порівняльному аналізу

[30] На даний час ця інформація не актуальна, оскільки польській законодавець змінив підхід щодо визначення родового об'єкту цих кримінальних правопорушень, про що буде зазначено при аналізі відповідного кримінального законодавства Польщі.

складів порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, в Україні та Республіці Польща [238].

Вказані та інші компаративні розробки в сфері кримінальної відповідальності за різні посягання на приватне та сімейне життя в інших країнах свідчать про відмінні підходи щодо визначення меж кримінально–правової охорони цих прав в різних країнах. Зокрема, такі відмінності полягають в способі законодавчого закріплення, точніше групуванні кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя особи за об'єктом посягання, а саме в одному розділі з назвою, яка містить термінологічну конструкцію, що позначає таку цінність накшталт «Про посягання на приватне життя» (КК Франції), «Порушення недоторканності і таємниці приватного життя» (КК ФРН), «Злочинні діяння проти честі та в сфері таємниці в приватній сфері (КК Швейцарії») та ін. або в розділі «Злочини проти особи» (КК Латвійської Республіки, КК Франції) чи інших розділах; в підходах щодо обсягу криміналізації таких посягань та диференціації кримінальної відповідальності залежно від різних обставин (зокрема й застосування спеціальних технічних засобів фіксації інформації) (КК Швейцарії, КК Швеції та ін.), корисливої мети (КК Латвії); способах деталізації предметів кримінальних правопорушень, зокрема, й такого як зображення особи, що відсутнє в КК України (КК ФРН) або зйомки, запису або передачі фотографії особи в приватному місці, спеціально запроваджених для боротьби з поведінкою папараці (КК Франції); караності кримінальних правопорушень; суб'єктів їх вчинення тощо.

Наведені вище дослідження вітчизняних науковців та отримані ними висновки й, розроблені на підставі компаративного аналізу кримінального законодавства інших країн та України пропозиції, безумовно є вагомими здобутками, які розширюють сферу знань щодо зарубіжного досвіду кримінально–правової охорони недоторканності приватного та сімейного життя (власне приватності людини) країн учасниць Європейського Союзу. Утім певним недоліком окремих з них, можна визнати проведення їх суто на нормативному

рівні – переважно на аналізі кримінального законодавства цих країн (в поодиноких випадках згадуються конституційні норми), і не враховують стан наукової розробки проблематики, практичні проблеми, що виникають в правозастосовній діяльності відповідних правоохоронних органів країн та судовій практиці. Видається, що без цього висновки щодо доцільності запозичення зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя можуть бути не достатньою мірою обґрунтованими. З іншого боку, визнаючи, що провести такий аналіз всіх, або навіть більшості країн Європейського Союзу в межах предмету цього дослідження не представляється можливим, було обрано для порівняння кримінальне законодавство двох країни, а саме Іспанії та Польщі.

Вибір Кримінального кодексу Королівства Іспанії (далі Іспанії) обумовлений, в першу чергу, тим, що саме Конституція Іспанії 1976 року була зачинателем у визнанні фундаментального права на захист персональних даних, коли передбачала, що «закон обмежує використання інформаційних технологій для гарантування честі та особистої та сімейної приватності громадян і повного здійснення своїх прав [41]. Обидві країни сьогодні є членом багатьох міжнародних організаціях та об'єднань (ООН, МВФ, Європейського Союзу, НАТО, Ради Європи, Єврозони). Науковий інтерес до моделі кримінально–правової охорони недоторканності приватного життя особи саме в Республіці Польща (далі – Польщі) пояснюється додатково рядом таких факторів: країна є важливим союзником нашої держави у міжнародних організаціях та регіональних об’єднаннях, а також послідовно підтримує євроінтеграційні та євроатлантичні прагнення України; між Україною та Польщею укладено більше 150 міжнародних договорів в сфері співробітництва, у тому числі, в сфері кримінального права (зокрема Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах, згідно з яким видача особи з метою виконання покарання відбувається тільки у випадку вчинення діянь, які є злочинами згідно з законодавством обох країн); Польща, як і Іспанія, приєдналась до загальноєвропейського регуляторного

документу – Загального регламенту про захист персональних даних (GDPR), включена до переліку країн, яка забезпечує належний захист персональних даних і в 2020 році посіла 11 місце (Україна відповідно 25 місце) в Національному індексі кібербезпеки, (що є важливим фактором отримання громадянами України публічних послуг за межами України на підставі передачі персональних даних іноземним суб'єктам відносин, пов'язаних з персональними даними), адже наразі в Польщі за різними даними проживає більше 1 млн громадян України, які можуть стати потерпілими від порушення недоторканності приватного життя та ін.

Кримінально–правова охорона приватного життя людини в Іспанії, як і в Україні, базується, в першу чергу, на приписах Європейської Конвенції, учасником якої є країна, та ряді інших міжнародних документів, а також Конституції Іспанії, ст. 18 якої гарантує: (1) право на честь, на особисту та сімейну таємницю та на власний імідж; (2) недоторканність житла, що полягає в тому, що жодне проникнення або обшук не можуть бути здійснені без згоди власника або законного ордера, за винятком випадків (flagrante delicto)[31]; (3) таємницю повідомлень, особливо щодо поштових, телеграфних і телефонних повідомлень, за винятком випадків судового рішення; (4) законодавче обмеження використання обробки персональних даних з метою гарантування честі та особистої та сімейної приватності громадян і повного здійснення їхніх прав [14]. В Іспанії приватність розглядається як така сфера життя людини, яку вона має право захищати від будь–якого втручання (власність, приватна територія, комунікація тощо), те, що протилежне публічному [23, с. 56]. Актуалізуючи проблему захисту сфери приватності фахівці акцентують на тому, що в сучасному суспільстві прагнення людей до публічності й популярності неминуче пов'язане з необхідністю надання особистих даних чи інформації в будь–яких засобах масової інформації, зокрема, й у соціальних мережах. Тому в цій динамічній інформаційній сфері, право на

[31] Юридичний термін, який означає, що злочинець був спійманий під час здійснення злочину (на гарячому).

приватність набуває нового значення, право на недоторканність приватного життя трансформується у повноваження кожної людини контролювати, які дані чи інформація про неї можуть бути відомими або використані [23, с. 308]. Фахівці занепокоєні тим, що кількість злочинів, пов'язаних з розголошенням таємниці в Іспанії зростає [30]. Статистичні дані щодо кількості посягань на приватне життя в Іспанії впродовж 2013–2023 р.р. демонструють підстави для такої стурбованості. Найменша кількість засуджених за розголошення конфіденційної інформації зафіксована в 2013–2015 роках – 203, 237 та 290 відповідно). Утім після реформування КК Іспанії в 2015 році, коли було розширено коло кримінально–караних діянь, що посягають на приватне життя осіб, кількість засуджених за ці злочини (розголошення конфіденційної інформації) зросла, і вже в 2022 році становила 662 особи, а в 2023 році – 595 осіб (у порівнянні з 2013 роком показник збільшився в 3 рази (майже 300%). Наскільки більшою є така статистика порівняно зі статисткою за ст. 182 КК України можна пересвідчитись (див. Додаток Б). Статистика засуджених за порушення недоторканності житла демонструє тенденцію до зниження і виглядає наступним чином: 2013 – 315, 2014 – 339, 2015 – 318, 2016 – 357, 2017 – 327, 2018 – 285, 2019 – 238, 2020 –185, 2021–230, 2022– 255, 2023 – 219 осіб (table 25997).). Наведені дані характеризують відмінні тенденції між Іспанією і Україною в структурі кримінальних правопорушень проти приватного та сімейного життя людини, оскільки в Україні превалюють показники порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи, натомість в Іспанії на перше місце виходять незаконні дії з конфіденційною інформацією, тобто більш поширеним об'єктом посягання є інформаційна складова приватності.

Кримінально–правова охорона сфери приватного життя особи передбачена Тітулом X КК Іспанії «Злочини проти приватного життя, права на власний образ (зображення) та недоторканність житла», який включає Розділ I. «Відкриття та розкриття таємниць» (ст. 197–201) та Розділ II. «Проникнення до житла, до приміщення (місцезнаходження) юридичних осіб та інших відкритих для відвідування об'єктів» (статті 202–204) [38].

Так, в ст. 197 КК Іспанії передбачена відповідальність за:

1) заволодіння паперами, листами, повідомленнями електронної пошти чи будь якими іншими документами чи особистими речами особи, або перехоплення її телекомунікації чи використання технічних пристроїв для прослуховування, передачі, запису або відтворення звуку чи зображення чи будь–якого іншого сигналу зв'язку, вчинене з метою виявлення таємниці або порушення недоторканності приватного життя іншої особи без її згоди (ч. 1);

2) вилучення, використання або зміну зарезервованих даних особистого чи сімейного характеру іншої особи, які зафіксовані в комп'ютерних, електронних або телематичних файлах чи носіях, або в будь–якому іншому файлі, публічному або приватному записі (файлі чи реєстрі) (ч. 2);

3) трансляцію, розголошення або передачу даних, про які йдеться в попередніх частинах, третім особам, а також за ці дії, вчинені особою, яка знала про їх незаконне походження, утім не вчиняла діяння, передбачені частинами 1–2 ст. 197 КК (ч. 3).

Частина 4 ст. 197 КК Іспанії передбачає, що злочини, передбачені частинами 1 і 2 цієї статті караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, якщо: (a) вони вчинені контролерами, відповідальними за файли, комп'ютерні, електронні або телематичні носії, архіви або реєстри; або (b) вчинені шляхом несанкціонованого використання персональних даних жертви. Якщо конфіденційні дані були поширені, розголошені або розкриті третім особам, штрафні санкції накладаються у їх верхній половині. Мова йде про спеціального суб'єкта злочину, а саме, особи, для якої така сфера діяльності є професійною, і правопорушення пов'язане з функціями осіб, відповідальних за системи, що передбачено в Органічному законі 3/2018 від 5 грудня 3/2018 від 5 грудня «Про захист персональних даних і гарантії цифрових прав» [41]. Виходячи з положень GDPR такими особами можуть бути контролери – юридичні або фізичні особи, які визначає цілі та засоби обробки персональних даних і відповідно до ст. 74, зобов'язані впроваджувати відповідні та ефективні заходи обробки персональних даних, або оператори таких даних [583]. Тобто,

особи, відповідальні за обробку даних, а також усі особи, залучені до будь–якої фази процесу, підпадають під обов'язок конфіденційності, згаданий у статті 5.1.f) Регламенту (ЄС) 2016/679 [41].

В ч. 5 та ч. 6 ст. 197 КК Іспанії передбачена диференціація покарання (його призначення у верхній половині) у випадках: 1) коли предметом злочинів, передбачених цією статтею, є персональні дані, які стосуються ідеологічних та релігійних переконань, стану здоров'я, расового походження чи статевого життя, або 2) коли такі діяння вчинені щодо неповнолітніх осіб чи осіб з інвалідністю, які потребують особливого захисту (ч. 5) чи 3) якщо діяння, передбачені частинами 1–4 цієї статті вчинюються з метою отримання фінансової вигоди (ч. 6), «незалежно від того, чи це більш–менш прибуткова діяльність, чи ні» [68].

Отже, диференціація кримінальної відповідальності здійснюється залежно від таких факторів як: вчинення їх спеціальними суб'єктами: поширення конфіденційної інформації серед третіх осіб, предметом злочину є персональні дані, які стосуються ідеологічних та релігійних переконань, стану здоров'я, расового походження чи статевого життя, потерпілим від злочину є неповнолітні особи та особи з інвалідністю, які потребують особливого захисту, вчинення злочину з метою отримання фінансової вигоди.

Персональні дані, по які йдеться в ч. 5 ст. 197 КК Іспанії, визначаються як «чутливі дані», що становлять «тверду основу (ядро) недоторканності приватного життя» – дані особистого характеру, що розкривають ідеологічні та релігійні переконання, стан здоров'я, расове походження чи статеве життя. Такі дані, а також персональні дані неповнолітньої особи чи особи з інвалідністю підлягають особливому захисту, що передбачено статтею 7 Органічного закону 3/2018 від 5 грудня «Про захист персональних даних та гарантії цифрових прав» [41], який адаптує правову систему Іспанії до Регламенту (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року «Про захист фізичних осіб щодо обробки їхніх персональних даних та про вільний рух таких даних» [583]. В Україні такими чутливими даними, які відповідно до ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних», яка визначає особливі вимоги до обробки

персональних даних є дані про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних.

На взаємозв'язку та відмінності між приписами ч. 2 ст. 197 та ч. 5 ст.197 КК Іспанії наголосив Верховний Суд країни, підкреслюючи особливу шкідливість виявленої інформації для того, щоб мати можливість кваліфікувати її за ч. 5 ст.197 КК. Прикладом цього є рішення Верховного суду Іспанії (STS 302/2008 від 27 травня), в якому зазначено, що посилання на дані, що розкривають ідеологічні та релігійні переконання, стан здоров'я, расову приналежність або статеве життя, не поширюються на незаконне розслідування подружньої невірності або сексуальних відносин будь–якого виду, а лише тих, що стосуються сексуальної орієнтації потерпілого, при цьому обтяжуюча обставина встановлюється за ознакою соціальної дискримінації, що кардинально відрізняється від можливого тривоги або занепокоєння, які можуть бути спричинені людині тим, що про її сексуальну орієнтацію стало відомо [39].

В ч. 7 ст. 197 КК Іспанії передбачена відповідальність особи, яка без дозволу зацікавленої особи поширює, розголошує або передає третім особам зроблені нею зображення або аудіовізуальні записи особи, отримані за її згодою в житлі чи в іншому місці, недоступному для очей третіх осіб, якщо розголошення цих зображень або записів якщо це завдає серйозної шкоди приватному життю цієї особи. Це діяння, яке було криміналізовано під час реформи 2015 року, наразі змінено Органічним законом 10/2022 від 6 вересня «Про всебічну гарантію сексуальної свободи» [40]. Зміна полягала в додаванні до цієї статті абз. 2, в якому на відміну від абз.1 суб'єктом є особа, яка отримала таке зображення не безпосередньо від потерпілої особи, а від третьої. Відповідно до Рішення ВС Іспанії (SSTS 70/2020,24 de Febrero de 2020) активним суб'єктом цього злочину «є та особа, якій зображення або аудіовізуальний запис надсилається добровільно і яка надалі, без згоди відправника, порушуючи

надану їй довіру, пересилає його третім особам, як правило, з сексистських, дискримінаційних мотивів або з помсти [70].

Характеризуючи цей злочин іспанські науковці звертають увагу, що в ч. 7 ст. 197 йдеться про контент, розкриття якого серйозно підриває особисте життя і визнають, що сексуальна сфера (інтимна поведінка) звичайно, є одним із проявів того, визнається твердою підвалиною (ядром) приватності, утім не єдиною. Такими наслідками можуть бути публічне приниження, втрата роботи, розлучення, самогубство через сором тощо [29, с. 27]. Судом, наприклад, було встановлено, що в результаті поширення фотографії оголеної неповнолітньої А. серед значної кількості осіб, з якими вона навчалася, після неодноразових прохань та вимог припинити поширення цих фото, про які стало відому керівництву навчального закладу та її батькам, вона страждала від посттравматичного стресового розладу та очисної булімії, що вимагало первинної медичної допомоги для її одужання на періодом 60 днів, впродовж яких вона відновлювалася та лікувалася від невротичного розладу [59]. Фіксуються такі випадки і в Україні. При цьому порушується питання про неналежне виконання батьками своїх обов'язків щодо дитини. Так, неповнолітня закохалась у старшокласника своєї школи, який попросив на знак свого кохання надіслати йому оголені фото світлини, що дитина і зробила. Фото неповнолітня надіслала хлопцю на його телефон у приватні повідомлення, які в подальшому, не відомо як, стали надбанням всієї школи. Через поширені фото дівчина зазнала з боку однокласників глузування, психологічного приниження, словесного знущання. Тому родина змушена була змінити місце проживання та навчання дитини [480]. З об'єктивної сторони, такі дії полягають в оприлюдненні зображень чи записів[32], отриманих за згодою жертви в приватній обстановці, отже зображення або запис, про які йдеться, мають бути створені нею добровільно та добровільно передані іншій особі [64]. Закон не вимагає, щоби зображення та запис відбувалися в будинку (житлі) потерпілої особи, достатньо,

[32] При цьому під зображеннями та/або записами розуміються як ті, що сприймаються лише зором, так і ті, що фіксуються спільно слухом і зором, або лише слухом.

щоби це було зроблено поза межами досяжності третіх осіб. Розповсюдження, розголошення або розкриття інформації третій стороні, тобто будь–кому, хто не входить до кола довіри жертви. Суб'єктом цього злочину є особа, яка отримала фотографію чи відеозапис передані добровільно потерпілою особою, надалі порушуючи довіру потерпілої особи, надсилає або демонструє зображення хоча би одній особі [9, с. 172]. Фактично мова йде про протиправні дії однієї зі сторін секстингу. Хоча саме по собі це явище за усвідомленої добровільної згоди не визнається злочином, утім сторони секстингу усвідомлюють ризики такої поведінки, яка може бути використана для нанесення шкоди репутації людини, шантажу, знущання, цькування, приниження, переслідування, глузування із зображення людини, сексуального домагання тощо [36, с. 246]. З іншого боку, поширення такого контенту може стати підставою правової оцінки таких дій, якщо мова йде про секстинг стороною якого є неповнолітня особа, зокрема звинувачення у розповсюдженні дитячої порнографії. Відомі випадки, коли приватні повідомлення людей були публічно поширені через віруси, що призвело до трагічних наслідків [62]. В соціальних мережах пропонується широкий вибір порад запобігання таким ситуаціям, окремі з яких спрямовані безпосередньо на унеможливлення ідентифікації особи та запобігання порушенню таємниці приватного життя людини. Такими є наприклад поради: приховувати обличчя, вимикати теги розташування, оскільки смартфони автоматично позначають геолокацію щоразу, коли людина робить фотографію, приховувати татуювання чи сліди на тілі, тобто те, що робить тіло людини унікальним і дозволяє з високим ступенем вірогідності ідентифікувати її. Разом з тим такі випадки слід відрізняти від ситуацій, коли особа не давала згоди на створення такого зображення чи відео і не передавала його добровільно іншій особі, і таке зображення стає підставою для її шантажу. Так, було встановлено, що обвинувачена Й., повнолітня, перебуваючи в сексуальних стосунках за плату та за добровільною згодою з Е. у клубі «El Mirador de Pedrezuela» у Мадриді, у компанії пані К. зробила кілька фотографій, на яких пан Е. мав сексуальні стосунки з пані К., без його відома та згоди. Надалі обвинувачена Й. вимагала

від Е. гроші у розмірі приблизно 60 000 євро в обмін на те, що вона не передасть ці знімки його родині, і не повідомить, що він роками відвідував згаданий клуб та мав платні сексуальні стосунки з нею та пані К. Й. була засуджена: a) за вчинення злочину проти приватного життя до 2 років, 6 місяців та 1 дня тюремного ув'язнення з позбавлення права на пасивне виборче право протягом строку покарання та 18 місяців штрафу зі щоденною оплатою 6 євро; b) за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 171 КК Іспанії[33], а саме погрози поширити факти про інтимне приватне життя, до покарання у вигляді 11 місяців ув'язнення з додатковим позбавленням права здійснювати пасивне виборче право протягом строку відбування покарання [70]. Однак, як було зазначено в Рішенні ВС Іспанії (STS 1391/2000 від 14 вересня), «вилучення документів, передбачених статтею 197 КК Іспанії, не обмежується суто фізичним вилученням документів, а може здійснюватися й віртуально, таким чином, що суб'єкт заволодіває їх змістом у будь–який технічний спосіб, що дозволяє його подальше відтворення, наприклад, шляхом фотографування». Що стосується моменту закінчення, то «воно є завершеним, як тільки активний суб'єкт отримує доступ до даних, тобто як тільки дані стають йому відомими і доступними (він має їх у своєму розпорядженні), оскільки це є способом порушення конфіденційності даних суб'єкта або третьої сторони [71]. Для прикладу наведемо рішення Касаційного кримінального суду Іспанії під час розгляду касаційної скарги на вирок № 16/2019 від 15 січня, виданий Кримінальним судом № 7 Пальма–де–Майорка, яким засуджено обвинуваченого Е. за розголошення таємниці приватного життя до покарання у виді 1 року позбавлення волі з спеціальною дискваліфікацію на пасивне виборче право протягом терміну покарання та 12–місячний штраф із щоденною оплатою 5 євро[34], підтверджене

[33] Якщо хтось вимагає від іншої особи певну суму або винагороду під загрозою розголошення чи поширення фактів щодо її приватного життя чи сімейних стосунків, які не є публічно відомими та можуть вплинути на її авторитет чи інтереси, вона карається позбавленням волі на строк від двох до чотири роки, якщо він зумів виконати все або частину необхідного, і від чотирьох місяців до двох років, якщо він цього не досяг.

[34] Визнано доведеним, що обвинувачений Е. (1972 року народження, не судимий) у невстановлений день протягом перших місяців 2017 року опублікував у соціальній мережі Facebook документ за підписом координатора Punts de Trobada Familiar of Балеарські острови від 6 квітня 2016 року, в якому йшлося про те, що його колишня

апеляційною інстанцією в постанові № 160/2019, 3 квітня, на які було подано касаційну скаргу з підстави неправильного застосування кримінального закону, а саме ч. 2 ст. 197 КК Іспанії. Аргументація захисту полягала в тому, що поширені через соціальну мережу Facebook дані не є персональними даними чи конфіденційною інформацією, інкриміновані засудженому дії ніколи не були спрямовані на отримання певної вигоди чи заподіяння певної шкоди позивачу. Документ, розміщений в Facebook потрапив до обвинуваченого законним шляхом, і його зміст ні в якому разі не впливає на конфіденційність скаржника, тим більше, що йдеться про події, які відбулися за три роки до його поширення. Верховний суд Іспанії звернув увагу на певні складнощі при вирішенні справи, пов'язані із широтою змісту ст. 197 КК Іспанії, яка походить із назви розділу I «Відкриття та розголошення таємниці». У цьому конкретному випадку суд виокремив три блоки інформації та оціночних суджень, які були поширені засудженим через Facebook: а) документ, підписаний координатором Punts de Trabada Familiar[35] з Балеарських островів від 6 квітня 2016 року, в якому було відображено, що його колишня партнерка, М. проживала в прийомній сім'ї протягом грудня 2014 та січня 2015 року, залишивши місце без повідомлення про своє нове місце проживання; б) деякі коментарі на адресу їхнього спільного сина, також поширені в тій же мережі та в) частина відеозаписів судового засідання, яке відбулося 11 липня 2017 року. Розглядаючи цю справу Верховний Суд Іспанії прийшов до висновку, що лише інформація, позначена як «а)» може бути визнана предметом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 197 КК Іспанії. В той час як зневажливі коментарі на адресу сина могли утворити інші протиправні дії, але

партнерка (співмешканка) М. проживала в прийомній сім'ї в період з грудня 2014 по січень 2015 року, залишивши вказане місце і не проінформувавши про нове місце проживання. Він також опублікував у тій самій соціальній мережі коментарі щодо їх спільного сина, такі як «брудний брехун, тобі подобаються речі інших людей, твоя мати повія, вона приховує від мене місце проживання, у неї немає моралі виховувати тебе» та інші принизливі та образливі висловлювання, а також опублікував частину відео судового засідання, яке відбулося 11 липня 2017 року. Ці дії мали на меті зіпсувати імідж колишньої співмешканки від якої він мав сина 2002 р.н

[35] «Місце сімейних зустрічей» – нейтральне та тимчасове місце для догляду та запобігання, у присутності кваліфікованого персоналу, проблемам, які виникають у процесі сімейних конфліктів і, зокрема, у дотриманні режиму побачень з дітьми, встановленого для випадків розлучення або розлучення батьків або у випадку здійснення опіки державною адміністрацією з метою забезпечення захисту неповнолітнього.

не є такими, що обґрунтовують (виправдовують) вирок Е. Публікація ж «...частини відеозаписів судового процесу» без інших описових деталей, які дозволяють дізнатися про природу цього юрисдикційного спору, його предмет, наявність чи відсутність будь–яких обмежень щодо принципу публічності, не дозволяє в принципі кваліфікувати ці події в контексті виявлення і розголошення таємниці, тобто за ст. 197 КК Іспанії. Таким чином лише вилучення та подальше поширення інформації про перебування попередньої партнерки Е. в притулку становило порушення права жертви на приватне життя. В той же час суд звернув увагу на неточність правової оцінки дій Е., судом першої та апеляційної інстанції за ч.2 ст. 197 КК, в той час, як, на думку Верховного Суду (STS 538/2021, 17 червня 2021), оскільки ця інформація була поширена в соціальній мережі, його дії утворюють склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 197 КК, а саме поширення, розкриття або передачу третім особам виявлених відомостей чи фактів [69].

В результаті реформи, проведеної Органічним законом 1/2015 від 30 березня 2015 року, до КК Іспанії було додано ряд нових статей, як от: ст. 197а, 197б, 197с. Зокрема, ст. 197а передбачає відповідальність за неправомірний доступ до комп'ютерних систем та несанкціоноване перехоплення передачі даних. Статтею 197б було криміналізовано сприяння, придбання, імпорт або виробництво комп'ютерних програм чи обладнання, спеціально розроблених або пристосованих для вчинення злочинів, зазначених у частинах 1 і 2 статті 197 або статті 197а КК Іспанії. Такі діяння розцінюються як кіберзлочини [25, с. 167]. Стаття 197с КК є спеціальною нормою, яка диференціює відповідальність за діяння, зазначені вище, вчинені у складі злочинної групи чи організації. Вченими такий крок законодавця розглядається позитивним і таким, що відповідає гармонізаційному мандату, що містився в Рамковому рішенні Ради Європи від 25 лютого 2005 року 2005/222/JHA «Про атаки на інформаційні системи», яке було замінено директивою 2013/40/EU Європейського парламенту і Ради ЄС «Про атаки на інформаційні системи» [9, с. 178]. За вчинення злочинів, передбачених ст. 197, 197а та 197б передбачена кримінальна відповідальність

юридичних осіб (ст. 197 quinquies). В КК України такі дії можуть розцінюватися як незаконне придбання або збут спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також незаконне їх використання (ст.359 КК) та/або створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (ст. 361^1 КК), тобто тих кримінальних правопорушень, які не визнаються підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально–правового характеру.

Ст. 198 КК передбачає, що будь–яка службова особа, яка поза випадками, дозволеними законом, без законних підстав для вчинення таких дій і з використанням свого службового становища вчиняє будь–яке з діянь, описаних у попередній статті, підлягає покаранню, передбаченому у верхній частині цієї статті, і, крім того, покаранню, передбаченому у цій статті, абсолютною дис–кваліфікацією на строк від шести до дванадцяти років. Норма визнається спеціальною, оскільки об'єктом злочину є виключно приватне життя, а не неналежне функціонування публічної служби в цілому [9, с. 179].

Ст. 199 КК Іспанії встановлює відповідальність за: 1) розголошення чужої таємниці, яка стала відомою в силу професійних або трудових відносин, що карається позбавленням волі на строк від одного до трьох років та штрафом від шести до дванадцяти місяців та 2) за розголошення таємниці іншій особі, особою, яка, порушила обов'язок щодо збереження та нерозголошення таємниці, що карається позбавленням волі на строк від одного до чотирьох років, штрафом від дванадцяти до двадцяти чотирьох місяців і спеціальною дискваліфікацію за вказаною професією на строк від двох до шести років.

Зарубіжні фахівці акцентують на відмінності між характером об'єктивної сторони цих діянь, бо першому випадку йдеться про порушення принципу конфіденційності інформації особою, якій вона стала відома у зв'язку з трудовими відносинами та/або професійними відносинами, тоді як в другому випадку йдеться про професіонала, на якого покладається не просто обов'язок дотримання конфіденційності, а обов'язок дотримання професійної таємниці

(адвокатської, лікарської, нотаріальної тощо), яка є однією з засад професійної діяльності [22, с. 187]. І те, що другі дії визнаються більш суспільно–небезпечними, свідчить різниця у санкціях за їх вчинення. Ця норма має бланкетний характер, тому для визначення обсягу конкретних елементів об'єктивної сторони, необхідно звертатися до аналізу інших галузей права, зокрема й конкретних нормативно–правових актів, що регулюють професійну діяльність. Так, у справі STS 574/2001 від 4 квітня 2001 року лікар був засуджений за розголошення частини історії хвороби за наступних обставин, оглядаючи вагітну жінку, в її медичній картці побачив записи про два випадки легального переривання вагітності, і повідомив про це сестрі вагітної жінки. При цьому Суд розцінив такі дії не як «звичайні плітки, характерні для того, що сьогодні називається бульварною пресою», а як поведінку, що завдає шкоди приватності пацієнта [72].

Ст. 199 КК Іспанії не містить вичерпного переліку суб'єктів злочину. Цікаво, що дискутуючи з цього приводу іспанські дослідники звертаються до моделі, котрої дотримується німецький законодавець в § 203 КК Німеччини, де міститься перелік медичного персоналу, який зобов'язаний дотримуватися лікарської таємниці, до якого включено лікарів, стоматологів, фармацевтів, професійних психологів та будь–яких інших осіб, чия професійна діяльність пов'язана зі здоров'ям, що дозволяє розмежувати коло осіб, які зобов'язані зберігати професійну таємницю [22, с. 198]. А також до варіанту, використаного в ст. 622 КК Італії, де міститься загальне положення про таких суб'єктів розголошення, і дозволяє поширити обов'язок дотримання професійної таємниці також на допоміжний медичний персонал [22, с. 198].

Формулювання диспозиції ст. 145 КК України дозволяє зробити висновок про схожість підходів в цьому питанні іспанського, італійського та вітчизняного законодавця, які визначили суб'єктом розголошення таких конфіденційних відомостей особу, які вона отримала у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків. Принциповою відмінністю між КК Іспанії та України є визначення обов'язкової ознакою діяння, передбаченого ст. 145 спричинення

тяжких наслідків, в той час як в ст. 199 КК Іспанії вони не згадуються. З іншого боку, ст. 199 КК Іспанії, на нашу думку, забезпечує більш повну кримінально–правову охорону права на приватне та сімейне життя осіб, які перебуваючи в трудових відносинах, в окремих випадках, є більш уразливими щодо збирання та використання приватної інформації з боку роботодавця. Також привертає увагу різниця у караності діянь. Так, на відміну від ст. 145 КК України, санкція якої передбачає покарання у виді штрафу, громадських робіт, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та виправні роботи, є в цілому менш суворою, аніж санкція за ст. 199 КК Іспанії, яка, серед іншого, передбачає покарання у виді позбавлення волі.

Особливістю кримінально–правової охорони сфери приватності в кримінальному законі Іспанії є визнання такого права за юридичними особами. Зокрема в ст. 200 КК Іспанії вказано, що ці положення застосовуються до кожного, хто дізнається, розголошує або передає конфіденційну інформацію (захищені дані) юридичних осіб без згоди їхніх представників, крім випадків, передбачених іншими положеннями цього Кодексу. Такий підхід оцінюється іспанськими фахівцями неоднозначно, і вони ставлять питання чи можуть юридичні особи бути носіями основоположних (фундаментальних) прав приватної особи. В цьому контексті згадується рішення Конституційного суду (STC 231/1988 від 2 грудня 1988 року), в якому йдеться про те, що основні права мають виключно особистий характер і пов’язані з існуванням людини. Тому ставлять під сумнів саму ідею, що юридичні особи можуть бути носіями основоположного права на недоторканність приватного життя. Обговорюючи цю проблему фахівці спочатку згадують Постанову Конституційного суду (257/1985 від 17 квітня 1985 року), в якій сформована позиція, що ст. 18.1 Конституції Іспанії, за своїм змістом і характером стосується приватного життя окремих осіб, в яке ніхто не може втручатися, а юридичні особи, такі як комерційні компанії, в принципі не можуть бути носіями цього права, оскільки конфіденційність діяльності цих суб’єктів захищається, де це доречно, відповідним законодавством [80]. Утім, приписи ст. 200 КК Іспанії розширивши

межі розуміння приватності, вимагали адекватної їх оцінки з боку судової практики, яка поступово формується в напрямку визнання того, що юридична особа певною мірою має приватність, і їй можуть бути надані інструменти для її захисту. Однак дискусія продовжується з приводу даних, які можуть виступати предметом цього злочину. Так, одні вважають, що сфера ді ст. 200 КК Іспанії є доволі обмеженою, оскільки має на меті захистити особисте життя таких осіб, а не будь–які інші секрети компанії, розголошення яких може завдати шкоди іншим юридичним об'єктам [9, с. 181], зокрема комерційну таємницю. Натомість існує й інший підхід, за якого прикладами кваліфікації дій за ст. 200 КК Іспанії пропонують визнавати зокрема випадки: коли співробітник компанії розкриває конфіденційну фінансову інформацію про свого роботодавця конкуренту без дозволу на це; особа виявляє та публікує стратегічні плани компанії в соціальних мережах без дозволу її керівників; постачальник (провайдер) передає конфіденційну інформацію компанії третій стороні без згоди її законних представників; колишній співробітник розкриває комерційну таємницю компанії, в якій він працював, конкуренту, не маючи відповідного дозволу; хакер незаконно отримує доступ до фінансових даних компанії та розкриває їх в Інтернеті [11]. В ст. 201 КК Іспанії визначено підстави та порядок відкриття провадження по цій категорії справ[36].

В розділі II. «Проникнення до житла, до місцезнаходження юридичних осіб та інших відкритих для відвідування об'єктів» згруповано злочини за відповідним об'єктом посягання. Так, в ст. 202 передбачає, що фізична особа, яка проникла до чужого житла або перебуває в ньому проти волі його власника, карається позбавленням волі на строк від шести місяців до двох років (ч.1). Вчинення цього діяння із застосуванням насильства або залякування

[36] яке можливе, по–перше, за заявою потерпілої особи або її законного представника, по–друге за повідомленням прокурора у разі вчинення діянь, передбачених 198 цього Кодексу, а також у випадках, коли вчинення злочину завдає шкоди суспільним інтересам, або інтересам багатьох осіб або якщо потерпілим є неповнолітній чи недієздатний, який потребує особливого захисту. Також визначається, що прощення потерпілої сторони або її законного представника, у відповідних випадках, є підставою припинення кримінального переслідування, без шкоди для положень абзацу другого частини 1 статті 130.1.5.

передбачено карається позбавленням волі на строк від одного до чотирьох років та штрафом від шести до дванадцяти місяців *(ч.2)*. Отже некваліфікований вид цього діяння карається значно суворіше, аніж аналогічні дії за ч.1 ст. 162 КК України, в той час як кваліфікований менш суворо, ніж за ч.2 ст. 162 КК України.

Наявність такого способу вчинення порушення житла як перебування в ньому проти волі власника додатково свідчить про слушність пропозицій вітчизняних науковців щодо криміналізації такої дії в наведеному формулюванні в ч.1 ст. 162 КК.

В ст. 203 передбачено відповідальність особи, яка проти волі власника проникла до приміщення публічної або приватної юридичної особи, професійної фірми або офісу, торговельного закладу, відкритого для публіки, в неробочий час, а також проти волі власника перебуває в такому приміщенні в неробочий час. Кваліфікуючою ознакою цього злочину визнається вчинення таких дій шляхом насильства або залякування. Видається, що в цій нормі простежується підхід іспанського законодавця щодо визнання в якості потерпілої особи від порушення приватності юридичних осіб, що розглянуто вище на прикладі кримінально–правової охорони конфіденційної інформації.

Ст. 204 КК Іспанії передбачає, що будь–яка посадова (службова особа), яка, крім випадків, дозволених законом, і без законних підстав, вчиняє будь–яке з діянь, описаних у двох попередніх статтях, підлягає покаранню, передбаченому у двох попередніх статтях, у межах верхньої половини відповідного покарання, передбаченого у цих статтях, і абсолютною (повною) дискваліфікацією від шести до дванадцяти років [41]. По суті законодавець диференціює кримінальну відповідальність за порушення недоторканості житла чи іншого володіння особи, утім робить це в нехарактерний для вітчизняної законотворчої діяльності спосіб, передбачаючи це в окремій статті.

Здобутком КК Іспанії 1995 року визнається зміна вектору кримінально–правової оцінки втручання державних органів в приватне життя людини, яка полягає в ліквідації привілейованого режиму незаконного втручання у сферу прав і свобод громадян, яким до цього часу користувалися окремі службові

особи. Нововведення були спрямовані на недопущення неправомірного втручання в приватне життя, з тим, щоби арешти, проникнення до житла та обшуки, що здійснюються без належних підстав або ж у непередбачений законом спосіб, розглядалися як обтяжені форми відповідних загально кримінальних злочинів, а не так, як було раніше коли вони незрозуміло і невиправдано розглядалися як пом'якшені спеціальні злочини [39].

Зважаючи на важливість правової охорони права на приватність, Конституційний Суд Іспанії в ряді своїх рішень надав тлумачення приписам ст. 18 Конституції Іспанії. Зокрема, недоторканність житла пов'язана з правом на недоторканність приватного життя людей, оскільки воно захищає територію, де людина розвиває свою приватність, захищену від сторонніх очей, надав терміну житло ширшого розуміння, ніж надане Цивільним кодексом. Отже житлом визнається дім – простір, де особа живе, користуючись своєю найінтимнішою свободою, незалежно від суспільних умов, а також будь–який інший простір, придатний для того, щоб вищезазначене могло статися, зрештою чи назавжди. Зокрема, для конституційних цілей місцем проживання вважаються: транспортні засоби або фургони, готельні номери тощо (STC 10/2002 від 17 січня) [60] або місцезнаходження юридичних осіб. В зазначеному рішенні КС Іспанії прийшов до висновку про неконституційність ст. 557 Кримінально–процесуального кодексу Іспанії через її невідповідність ст. 18 Конституції Іспанії лише в тій мірі, якою вона перешкоджає визнавати кімнати в готелях місцем проживання особи, тобто як простір, в якому гості готелю реалізують своє право на приватне життя. За відсутності згоди власника та на місці злочину, конституційно законним є лише проникнення та обшук, здійснені на підставі судового рішення. Ця вимога судового дозволу є превентивною вимогою для захисту права (з усіх вищезазначених причин). Отже, з конституційної точки зору не може бути жодних виправдань для виключення з судового дозволу просторів, які повинні бути розглянуті, відповідно до ст. 18.2 ЄС, місцем проживання фізичної особи. Утім подібне трактування житла не поширюються на окремі приміщення, з огляду на їх характеристики, як от камери ув'язнених у пенітенціарних центрах,

на цьому наголосив в своїй постанові Конституційний суд Іспанії (Sentencia 89/2006, de 27 de marzo de 2006) [61]. Подібні підходи в оцінці житла характерні і для правової доктрини України [652].

Проаналізовані аспекти сучасного стану кримінально–правової охорони недоторканності приватного життя в Іспанії дають підстави говорити як про певну схожість, так і відмінності з реаліями законодавчої та правозастосовної практики в Україні. До перших слід віднести схожі передумови та підстави криміналізації суспільно–небезпечних діянь, що посягають на приватне та сімейне життя особи з огляду на вимоги міжнародно–правових актів в сфері захисту прав людини, в першу чергу, Європейської конвенції з прав людини, а також конституційні приписи, що визначають зміст поняття приватного життя особи та основних його складових (розуміння сутності та поняття конфіденційної інформації, персональних даних, об'єктивних ознак розголошення такого роду інформації, порушення недоторканності житла, меж правових меж втручання в це право та його обмеження тощо). Спільними є й складнощі, що виникають в правозастосовній діяльності, про що свідчать наведені рішення вищої судової інстанції Іспанії, яка переглядає справи в касаційному порядку. Значний вплив на кримінально–правовому доктрину в Іспанії, як і в Україні, мають рішення Конституційних судів щодо тлумачення змісту права на недоторканність приватного життя. Спільним підходом є також розуміння того факту, що трактування житла з акцентуванням на його виключній ознаці бути постійним місцем проживання для людини суттєво звужує кримінально–правову охорону недоторканності житла як конвенційного та конституційного права. Більш виразними є відмінності в моделях саме кримінально–правової охорони, що втілені в відповідному кримінальному законі. В першу чергу, це стосується продуманого об'єднання посягань на приватне життя людини в одному розділі КК Іспанії. За такого підходу чітко простежується зміст об'єкту кримінально–правової охорони, яким виступає право на повагу до приватного життя особи, закріплене в ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, в будь–якому його прояві. В той час як в КК України

відповідні посягання розміщені в різних розділах. Також унікальним, принаймні порівняно з Україною, є визнання суб'єктом вчинення таких правопорушень юридичних осіб, і навпаки, визнання юридичної публічної чи приватної особи потерпілими від цих правопорушень [610, с. 364]. Принагідно зауважимо, що подібне рішення іспанського законодавця критикується в кримінально–правовій доктрині. Положеннями, які можуть виступати орієнтирами вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства з додатковим обґрунтуванням варто визнати наступні: оцінка порушення «права на власне зображення», яке полягає у використанні зображення людини без її відома та згоди; питання караності відповідних кримінальних правопорушень; доцільність диференціації кримінальної відповідальності суб'єктів розголошення конфіденційної інформації залежно від того, чи стала остання відома у зв'язку з виконанням ними професійних, трудових обов'язків або ж стала свідомим порушенням професійної таємниці, диференціації кримінальної відповідальності залежно від віку потерпілої особи та наявності корисливого мотиву.

Переходячи до розгляду кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя особи в Республіці Польща, перш за все, звернімося до Конституції. Правова охорона приватного та сімейного життя передбачена ст. 47 (право кожного на охорону приватного, сімейного життя, честі і доброго імені, а також рішень про своє особисте життя), ст. 49 (право на свободу та охорону таємниці комунікації), ст. 50 (недоторканність житла) Конституції Польщі [35]. У рішенні від 30.07.2014 р. K 23/11 Конституційний трибунал пояснив, що конституційний орган розглядає приватне життя особи не як конституційно надане суб'єктивне право, а як захищену конституцією свободу з усіма наслідками, що звідси випливають наслідки. Перш за все, це свобода дій для окремих осіб в межах свободи, встановлених законом. Невід'ємним елементом усіх конституційних свобод людини визнається обов'язок держави поважати і захищати їх законним шляхом, а також утримуватися від втручання у свободи як з боку держави, так і приватних осіб (ст. 31 Конституції РП). Цей стандарт поширюється на усі конституційні свободи людини, зокрема особисті свободи,

до яких, крім приватного життя, належать, серед іншого: свобода спілкування (ст. 49 Конституції Республіки Польща), недоторканність житла (ст. 50 Конституції Республіки Польща) або широко розуміти інформаційну автономію (Стаття 51 Конституції Республіки Польща) [86]. Отже приватність життя людини, недоторканність її житла разом із свободою спілкування визнаються складовими її свободи. Захист таємниці спілкування не є абсолютним, проте обмеження цього особистого інтересу вимагає регулювання має бути визначено на нормативному рівні [85]. Тому, регулюючи питання свободи спілкування та його захисту, законодавець не може посилатися на загальні положення, а має конкретизувати ці обмеження та визначити спосіб їх реалізації. На це вказує судова практика Конституційного Трибуналу, який у своєму рішенні від 12.12.2005 р. зазначив, що «в межах ст. 49 Конституції РП (свобода спілкування) ця свобода може бути обмежена у випадках, передбачених звичайним законодавством» [85]. Таємниця листування визнається складовою права на недоторканність приватного життя. Як і у випадку ст. 50 і 51 Конституції РП, тлумачення ст. 49 не можна відокремити від ст. 47 Конституції РП [51, с. 258]. Відповідно до ст. 47 Конституції РП має кожен право на правовий захист особистого та сімейного життя, честі та доброго імені, приймати рішення щодо свого особистого життя. Таємниця спілкування визнається одним з проявів недоторканності приватного життя за ст. 47 конституції РП [31, с. 41]. Відповідно до ст. 51 Конституції РП, ніхто не може бути зобов'язаний інакше, як на підставі Закону, розголошувати відомості про особу, а ст. 51 передбачає, що органи державної влади не можуть здобувати, збирати та ділитися іншою інформацію про громадян, ніж необхідна в демократичній правовій державі. Положення ст. 51 Конституції РП виражає т. зв. інформаційна автономія. Судова практика Конституційного трибуналу наголошує на збереженні людської гідності, це вимагає поваги до його суто особистої сфери, де він не примушується до необхідності «бути з іншими» або «ділитися з іншими» своїм досвідом або відчуттями [85]. Конституційний Трибунал виходить з того, що ст. 47 і 51 Конституції Республіки Польща захищають цю однакову конституційну

цінність, тобто сферу приватного життя. Інформаційна автономність є важливою складовою права на захист приватного життя, і воно полягає у тому, щоби за власним рішенням розкривати інформацію про себе іншим особам, а також здійснювати контроль над інформацію, навіть якщо нею володіють інші [87].

У Конституції РП вживається термін «таємниця спілкування», яка включає не тільки зміст повідомлень, а й факт та обставини спілкування. Конфіденційність кореспонденції як право, яке має кожна людина, захищається Конституцією РП, кримінальним правом, а також цивільним, авторським та адміністративним правом. Одна з класичних, традиційних свобод індивідуальна і здавна гарантована конституцією [32, с. 11].

У чинному КК Польщі злочин проти конфіденційності кореспонденції було перенесено до нової глави «Злочини проти захисту інформації (глава XXXIII КК), з колишньої глави XXII КК «Злочини проти свободи». Він також був описаний більш сучасно, з урахуванням технічного прогресу в галузі телекомунікацій та того, що злочини у сфері захисту персональних даних є надзвичайно поширеною і водночас дуже небезпечною формою комп'ютерної злочинності в Польщі. Зі створенням ІТ–систем виникла необхідність правового захисту інформації, що обробляється в цих системах. Така безпека визначається в доктрині за допомогою трьох основних критеріїв: доступність, цілісність і конфіденційність [32, с. 3].

Польські науковці вказують, що серед найпоширеніших злочинів, скоєних останніми роками в кіберпросторі, є зокрема й ті, що посягають на інформаційну конфіденційність, зокрема: використання електронних платіжних засобів, найчастіше це фішинг (англ. phishing), несанкціоноване отримання інформації (злом), комп'ютерне прослуховування (сніфінг) [24, с. 7]. Об'єктом охорони за § 1 ст. 267 Кримінального кодексу визнається право розпоряджатися інформацією, що має характер суб'єктивного права, фактично інформація, не призначена для правопорушника, яка міститься в закритому листі, передається через телекомунікаційну мережу або захищена електронним, магнітним, ІТ чи іншим спеціальним способом. Мова йде про конфіденційну інформацію,

конфіденційність визначається як «виключний доступ осіб, уповноважених на певну інформацію та захист даних від їх читання або копіювання неавторизованими особами» [50, с. 40–41].

Стаття 267 КК Республіки Польща передбачає відповідальність за незаконне отримання інформації в наступних формах: несанкціоноване отримання доступу до не призначеної для нього інформації шляхом відкриття закритого листа, підключення до телекомунікаційної мережі або зламу чи обходу її електронного, магнітного, ІТ чи іншого спеціального захисту (§ 1); отримання доступу до всієї ІТ–системи або її частини без авторизації (§ 2); встановлення або використання пристрою для прослуховування, візуального пристрою або іншого пристрою чи програмного забезпечення (§ 3); розкриття інформації, отриманої у спосіб, зазначений у § 1–3, іншій особі (§4). Переслідування правопорушення, зазначеного в § 1–4, здійснюється за клопотанням потерпілої сторони (§ 5) [81].

Розглянемо доктринальні положення та практику кримінально–правової оцінки зазначених вище зазіхань на приватне життя особи через незаконне отримання інформації про особу. Щодо такої форми незаконного отримання інформації як несанкціоноване отримання доступу до не призначеної для нього інформації шляхом відкриття закритого листа, підключення до телекомунікаційної мережі або зламу чи обходу її електронного, магнітного, ІТ чи іншого спеціального захисту (§ 1 ст. 267 КК). Об’єктивна сторона цього злочину полягає в отриманні доступу до не призначеної для особи інформації. В даний час в доктрині кримінального права Польщі прийнято широке розуміння поняття листування. Крім суто листування, ним визнаються також всі способи ведення розмов (спілкування) за допомогою відомих знаків письма, малюнка, світла, засобів телекомунікації. Таким чином, захист конфіденційності листування також поширюється на сучасні засоби передачі інформації, такі як телефон, телекс, радіотелефон, магнітна стрічка, телепринтер, електронна пошта тощо. Під поняттям отримання польські фахівці пропонують розуміти не лише заволодіння носієм, на якому записана інформація (аркуш паперу, магнітна

стрічка, плівкова стрічка, комп’ютерна флешка тощо), а й копіювання запису інформації (шляхом переписування, фотокопіювання чи копіювання запису на комп’ютерний носій) або читання інформації у спосіб, який дозволяє її зрозуміти [12]. Порушення конфіденційності листування може відбуватися різними способами. Воно може полягати в неправомірному ознайомленні з кореспонденцією, адресованою іншої особи (розкриття та читання чужого листа), захоплення та привласнення чужої кореспонденції, знищення чужої кореспонденції, розповсюдження чужої кореспонденції, вторгнення в систему електронного зв'язку. Порушення конфіденційності кореспонденції може полягати в розповсюдженні кореспонденції без згоди одержувача, навіть якщо відправник поширює свою кореспонденцію. Охорона кореспонденції надається не тільки адресату кореспонденції, а й її відправнику (автору). Відправник, направляючи кореспонденцію конкретному адресату, має право розраховувати на те, що адресат дотримуватиметься принципу конфіденційності та зберігатиме в таємниці отриману з кореспонденції інформацію, що стосується сфери його приватного життя [7, с. 180]. Тому для поширення потрібна їхня згода обох [49]. Відкриті форми спілкування, тобто листівки, та ті, що передаються по радіо на загальнодоступній частоті, не охороняються, оскільки наявність таємниці листування передбачає приховування повідомлення від третіх осіб, крім адресата у спосіб, який зазвичай перешкоджає доступу до інформації, що міститься в листі, наприклад, шляхом склеювання, зшивання, запечатування конверта, використання власної радіочастоти або коду. Зокрема, Верховний суд Польщі в своєму рішенні від 3 лютого 2004 р., II KK 388/02, зазначив, що «Хоча ст. 267 КК РП кримінальним порушенням таємниці листування має лише відкриття «закритих листів», однак ці положення визначають аксіологічний напрямок дій з усім листуванням. Широко використовується в етичних термінах і суспільно прийнятим є принцип не читати чужу кореспонденцію, навіть якщо остання у формі листівок» [83]. Також Верховний Суд РП наголосив, що суть злочину, передбаченого ст. 267 § 1 КК РП полягає в отриманні інформації, не призначеної для винного [18, с. 128].

В кримінально–правовій доктрині Польщі існує позиція, що КК Польщі не захищає кореспонденцію, яка вже була доставлена, відповідальність винного за порушення таємниці кореспонденції поширюється лише на ситуації, коли порушення сталося до того, як адресат ознайомився зі змістом його листа. Утім пані Дудка вважає таку позицію помилковою, оскільки змістом предмету охорони в такому разі є не право власності на лист, а право, яке за своїм змістом існує незалежно від того, чи знав адресат цей зміст чи ні [33, с. 83]. Захист таємниці спілкування, що стосується як письмового, так і електронного листування, тісно пов’язаного з конфіденційністю зазначеного між конкретними особами і передбачає зокрема: заборону примушувати адресатів до розкриття змісту отриманих ними повідомлень; заборону спроби отримання інформації про цей контент без згоди адресата (це стосується всіх суб'єктів, включаючи органи влади публічний); захист самого факту того, що хтось взагалі є адресатом певних повідомлень. Таким чином, «таємниця спілкування» полягає у «приховуванні змісту повідомлення (інформації, висловлювань, зізнань, вражень, почуттів тощо) від інших осіб, які не є обраним автором повідомлення адресатом (іншими адресатами). Йдеться не про таємницю, що міститься у змісті повідомлення, а про ставлення до цього змісту людей, які спілкуються. Це породжує розрізнення між конфіденційним спілкуванням та загальнодоступною міжособистісною комунікацію. Отже конфіденційність міжособистісного спілкування визначається волею сторін. У зв’язку з таким розумінням, як і в кримінальному праві України, актуалізується питання яким чином і в якій формі має відбуватись подібне волевиявлення суб’єктів листування. Польські науковці зауважують, що «в актах міжнародного права вживається поняття таємниці листування, а не спілкування. Положення ст. 17 МПГПП передбачає, що «ніхто не може зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте життя, сім’ю, недоторканність житла чи кореспонденції, а також незаконних нападів» за його честь і добре ім'я». Тоді як ст. Стаття 8 ЄКПЛ говорить, що «кожен має право на повагу до свого особистого та сімейного життя, дому і ваше листування» (пункт 1). Кореспонденція захищена з метою запобігання несанкціонованому

перехопленню повідомлень (повідомлень, що надсилаються через неї) та забезпечення досягнення інформації адресатом [27, с. 99]. Виходячи і з того, і з іншого, в країні склалася багата судова практика, яка розуміє поняття кореспонденції якомога ширше [32, с. 12]. Так, в рішенні районного суду у Білостоці № VII K 922/14 від 22.04.2015 р., зазначається, що захист також поширюється на електронну пошту – «(...) отже, чи листування є письмовим і міститься у закритому листі або чи є воно в електронній формі та міститься в особистих даних облікового запису іншої особи на сайті соціальної мережі, це не має значення для висновку, що воно підлягає захисту відповідно до ст. 267 § 1 КК [76]. Вищезазначене з очевидністю демонструє широке розуміння поняття «відкриття закритого листа» як способу несанкціонованого отримання доступу до не призначеної для особи інформації, відповідно до тенденцій тлумачення сутності таємниці листування в міжнародно–правових документах, і в кримінально–правові доктрині Польщі і в правозастосовній (судовій) практиці.

Наступними способами несанкціонованого отримання доступу до інформації закон визнає підключення до телекомунікаційної мережі або злам чи обхід її електронного, магнітного, ІТ чи іншого спеціального захисту. Підключення до телекомунікаційної мережі – в якості нормативного джерела визначення цього поняття посилаються на п. 35 ст. 2 «Закону про телекомунікації» Республіки Польща, за яким телекомунікаційної мережі це «системи передачі та пристрої комутації або перенаправлення, а також інші ресурси, включаючи неактивні елементи мережі, які дозволяють передачу, прийом або передачу сигналів за допомогою проводів, радіохвиль, оптичних хвиль або інших засобів з використанням електромагнітної енергії, незалежно свого типу» [81]. Мова йде як про дротові з’єднання, так і бездротові або оптичні з’єднання як еквівалентні. Під час підключення до мережі мережева карта (і, отже, користувач) отримує багато детальних параметрів (які є інформацією) щодо її конфігурації, необхідних для того, щоб зв’язок взагалі був можливим. Серед них, зокрема, IP–адреса з маскою підмережі, призначена маршрутизатором (точніше встановленим на ньому сервером DHCP), адреси

DNS– серверів, час оренди адреси, призначеної DHCP–сервером (тобто період, протягом якого ми отримуємо задану IP–адресу від маршрутизатора під час підключення до бездротової мережі), MAC–адресу маршрутизатора (що, у свою чергу, дозволяє перевірити, що виробник пристрою, що може бути важливим при спробі зламати безпеку самого маршрутизатора) або, нарешті, інформацію про Інтернет–провайдера, який підтримує з'єднання. Уся ця інформація має кваліфікуватися як інформація, отриманню якої має передувати згода адміністратора, а отримання без його згоди (шляхом підключення до бездротової мережі) безсумнівно виконує характер «отримання доступу до інформації», передбачений § 1 ст. 267 КК Польщі [5]. Останнім зазначеним в ст. 267 § 1 способом вчинення цього злочину є обхід безпеки, що полягає в тому, що винний не зламує систему безпеки, а обходить її. Злам безпеки є лише одним із багатьох методів (і навіть не найпоширенішим), які використовують хакери для проникнення в систему комп'ютера і може проявлятись в наступних формах: введення людини в оману (соціальна інженерія, тобто соціальна інженерія, що полягає, наприклад, у видаванні іншої особи з метою вимагання паролю або доступу до приміщення, де знаходиться сервер, і фізичне підключення до нього); введення системи в оману – серед методів обходу заходів безпеки таким способом, т.зв. *спуфінг*, тобто підробка адреси з метою введення в оману про те, куди надсилати повідомлення. Найчастіше фальсифікуються IP–адреси користувачів (логічна адреса комп'ютера, яку призначає адміністратор мережі), але також можна підробити, наприклад, адреси WWW (щоб спрямування жертви на веб–сайт, створений злочинцем, наприклад, який видає себе за веб–сайт банку); використання вразливостей (багів) в операційних системах, додатках або протоколи (це набори правил, що визначають комунікаційні процеси що відповідає, серед інших для ідентифікації комп'ютерів у мережі), для чого вони призначені програми під назвою exploits [18, с. 168–176]. Подібні проблеми характерні і для України, адже як вказують фахівці з інформаційної безпеки, «найбільш поширеними напрямами загроз інформаційній безпеці є шахрайські шкідливі платіжні програми, що ускладнюють, порушують або блокують роботу

банківських терміналів, використовуються для крадіжки даних громадян, взлому паролей від банківських карток для заволодіння коштами цих громадян…» [204, с. 115].

Правопорушення, передбачене ст. 267 § 1 КК Польщі має загальний характер. Воно може бути вчинене будь–якою особа, яка може нести кримінальну відповідальність і не є власником інформації. Отримання доступу до всієї ІТ–системи або її частини без авторизації, передбачене диспозицією § 2 ст. 267 КК Польщі, утворює склад так званого хакерства, що полягає в несанкціонованому проникненні (зломі) в комп'ютерну систему чи мережу. Простого підключення без авторизації до незахищеної телекомунікаційної мережі, на думку фахівців, «очевидно, недостатньо для здійснення ознак забороненої дії, описаної в ст. 267 § 2 Кримінального кодексу, також необхідний «доступ до інформації», який є результатом такої поведінки», під яким розуміють створення можливості ознайомлення з інформацією [32]. В той же час інші польські дослідники акцентують увагу, що положення ст. 267 § 2 КК Польщі досить місткі за змістом і задаються питанням, чи не намагався таким чином законодавець створити основний вид хакерського злочину (ст. 267 § 2 Кримінального кодексу) та його кваліфікований вид (ст. 267 § 1 Кримінального кодексу), що вимагає дії, що полягає в подоланні безпеки, а отже – дії, більш суспільно шкідливої. І надалі припускають, що положення ст. 267 § 2 КК буде застосовуватися у випадках, коли основним елементом діяння винного був простий доступ до всієї інформаційної системи або її частини, а не отримання доступу до інформації (наприклад, у разі злому облікового запису на аукціоні з метою використання вчинення злочину шахрайства, доступ до профілю на порталі соціальної мережі, а потім зміна даних, що містяться в ній) [19, с. 132]. Головною умовою притягнення особи до кримінальної відповідальності за статтею 267 § 2 Кримінального кодексу є отриманні доступу до системи без дозволу. Прикладом такого зламу є наступний випадок з судової практики. Будучи одруженим, J. використовував для приватних цілей обліковий запис електронної пошти, створений колишньою дружиною. Після розлучення для

безпечного використання електронної пошти, колишня дружина ввела нові ідентифікатор користувача та пароль автентифікації, які нікому не повідомляла. Під час перебування в цій квартирі використовуючи невизначене шпигунське програмне забезпечення, J. розшифрував пароль електронної пошти своєї дружини і таким чином, зламавши захист, отримав доступ до її електронної скриньки. Розшифрувавши пароль, він увійшов у систему та отримав, не маючи авторизації, доступ до не призначеної для нього інформації, що міститься в електронній скриньці його колишньої дружини. Потім він скопіював її листування з CJ (...) і PS. ((...)). Як було встановлено, він робив це багато разів, при цьому також копіював файли з різних документів та її приватне листування електронною поштою. Про те, що відповідач зламав захист у вигляді пароля, який необхідно було ввести для входу в обліковий запис електронної пошти, потерпіла дізналася під час другого слухання в окружному суді у справі про розлучення. Тоді представник обвинуваченого, як відповідача, надав до суду лист, з якого вбачається, що це листування між потерпілою та її новим партнером. Щоб дістатися до цієї кореспонденції, обвинувачений мав потрапити на електронну скриньку жертви, а отже, зламати пароль [54].

Встановлення або використання пристрою для прослуховування, візуального пристрою або іншого пристрою чи програмного забезпечення (§ 3 ст. 267 КК Польщі). Положення ст. 267 § 3 КК РП санкціонує конституційні гарантії права на захист приватне життя (ст. 47 Конституції), свободи спілкування та захисту таємниці цього спілкування (ст. 49 Конституції), а також недоторканність житла (ст. 51 Конституції). На підставі цієї статті можуть визнаватися протиправними ряд дій, пов'язаних з втручанням у приватне життя. Наприклад, порушення безоплатного користування квартирою шляхом спостереження з використанням підслуховувальних чи візуальних пристроїв або перехоплення інформації, надісланої через телекомунікаційну мережу [6, с. 57]. Не викликає в польських науковців сумнів, що з огляду на положення ст. 267 § 3 КК можна розглядати дії хакера, що полягають у встановленні програми на комп'ютері особи, яка відстежує передачу даних, таких як: троянський кінь

(trojan); програма «back door» [18, с. 134]. Встановлення зображення або звукозаписувального пристрою з метою перехоплення інформації про перебіг розмови є забороненим діянням, ознаки якого визначені ст. 267 § 3 Кримінального кодексу, зазначається в Постанові Верховного Суду Республіки Польща від 27 квітня 2016 р., III KK 265/15) [46]. Натомість запис розмови між двома особами в громадському місці, яку могли чути без будь–яких перешкод й інші люди, не містить ознак цього злочину [46].

Загальні ознаки засобів вчинення цього злочину, наведені в диспозиції ст. 267 § 3 КК Польщі, дозволяють визнавати такими не лише пристрої, спеціально призначені для отримання інформації під час процесу зв'язку, але й будь–які пристрої, за допомогою яких можна отримати інформацію [57, с. 442], тобто будь–який пристрій, який використовується для запису зображення або звуку (аналоговий або цифровий пристрій), наприклад фотоапарат, магнітофон, диктофон [48, с. 4]. Властивості цієї форми порушення конфіденційності вичерпуються встановленням або використанням підслуховуючого пристрою, візуального чи іншого спеціального пристрою з метою несанкціонованого отримання інформації. Відповідні дії можуть вчинятися тільки на основі закону компетентними органами (правоохоронні органи, прокуратура, суду) за наявності до того підстав.

Заборонене діяння, визначене ст. 267 § 4 Кримінального кодексу полягає в розкритті іншій особі відомостей, отриманих у спосіб, описаний у ст. 267 § 1–3 Кримінального кодексу. Суб'єктом цього злочину є будь яка особа, яка надає незаконну інформацію, знаючи про її джерело походження (тобто не лише виконавець злочину згідно зі ст. 267 § 1, § 2 або § 3 Кримінального кодексу, який отримав це безпосередньо).

Аналіз підходів законодавця Польщі до кримінально–правової охорони приватного життя особи дозволяє визнати, що як і в Україні основу кримінально–правової охорони конфіденційності інформації, спілкування як невід'ємних складових приватного життя особи складають Конституція Республіки Польща, Загальна Декларація прав людини (стаття 12), Міжнародний Пакт про

громадянські і політичні права (стаття 17), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 8), Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку автоматичною обробкою персональних даних, Генеральний регламент ЕС про захист персональних даних (General Data Protection Regulation, GDPR), Закон РП «Про захист персональних даних». Важливим практичним висновком польських науковців є той, що тлумачення положень ст. 267 КК Республіки Польща, пов'язані з відповідальністю за поведінку в Інтернеті в широкому розумінні та спрямовані на інформаційну безпеку, не повинні проводитися окремо від такої динамічно змінної як технологічна реальність, яка вимагає постійного пошуку та опису нових форм зазіхань на конфіденційну інформацію в контексті захисту приватного життя людини. Варто погодитися з думками польських колег, які вважають, що стосовно цього виду злочину кримінальне право повинно допускати певний ступінь гнучкого тлумачення, щоб гарантувати, що ці положення фактично застосовуються до технологічної реальності, яка постійно випереджає законодавця, що допускає порушення законно охоронюваних благ, іноді невідомими нам способами.

Актуальним питанням залишається застосування конституційних та міжнародно–правових норм, що забезпечують свободу та захист таємниці спілкування при використанні ІТ–мереж, особливо в частині необхідності узгодження конституційної охорони таємниці спілкування з безсумнівною потребою державного контролю інформації, що знаходиться в мережах, зокрема в цілях охорони державної безпеки та громадського порядку.

Цінним висновком аналізу польської кримінально–правової доктрини можна визнати те, що, як і вітчизняні фахівці, польські науковці нарікають на проблемах, пов'язаних з імплементацією положень міжнародних актів в національне законодавство. Так, вони вважають, що ряд поправок, внесених до ст. 267 КК Польщі в 2008 році, зокрема § 2 – положення про кримінальну відповідальність діяння винного, що полягає в отриманні несанкціонованого доступу до всіх або частини інформаційної системи, є фактично автоматичним й буквальним переписуванням змісту ст. 2 Рамкового рішення 2005/222, в п. 11

якого зазначено на необхідності вироблення загального підходу до складових елементів кримінальних правопорушень шляхом введення таких загальних складів злочинів як: незаконний доступ до інформаційної системи, недоторканність системи та порушення недоторканності даних. Сутність критичних зауважень першочергово зводиться до того, що національний законодавець має імплементувати правові норми, а не нормативні акти, а відтак рамкові рішення гармонізують матеріальне кримінальне право не підходять для дослівної транспозиції до тексту КК. Ураховуючи активну роботи над текстом нового Кримінального кодексу України, вважаємо подальші наукові дослідження проблеми кримінально–правової охорони конфіденційної інформації особи з метою забезпечення охорони її приватного життя в країнах, які раніше почали процес гармонізації власного кримінального законодавства до вимог міжнародно–правових стандартів у сфері захисту персональних даних, вельми цінним для України.

5.2. Формування моделі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні: de lege ferenda

Проведений в попередніх розділах роботи аналіз бачення напрямів вдосконалення кримінально–правової охорони сфери приватного та сімейного життя людини вітчизняними фахівцями, а також аналіз наукових напрацювань низки зарубіжних науковців, зокрема й в напрямку порівняння особливостей кримінально–правової охорони сфери приватного та сімейного життя за КК України та інших країн, засвідчив доволі інтенсивно підтримувану наукову пропозицію переформатування нормативного матеріалу через консолідацію кримінально–правових норм, які передбачають відповідальність за різні порушення приватного та сімейного життя особи в одному розділі Особливої частини КК України. Частина пропозицій, про які йшлося в дослідженні, вже були реалізовані законодавцем, інші ж, будучи актуальними та маючи вагоме обґрунтування, все ще залишаються невтіленими. Що спонукає до подальшого

наукового осмислення, можливо наведення додаткових аргументів щодо слушності окремих позицій, або ж навпаки, поміркованої дискусії щодо недоцільності їх реалізації.

Видається такий аналіз доцільно здійснювати за двома напрямками, а саме: 1) пропозицій щодо вдосконалення відповідного кримінального законодавства, висловлених науковцями щодо сучасного стану кримінального законодавства; 2) бачення стану кримінально–правової охорони сфери приватного та сімейного життя людини за проектом КК України. Другий напрям вбачається більш пріоритетним, з огляду на його перспективність та композиційну цілісність, а також те, що він, за заявою його розробників включає наукові розробки українських вчених в сфері загальних питань кримінально–правової протидії злочинності та окремих інститутів кримінального права та має доктринальною передумовою «значний обсяг обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення інститутів кримінального права на основі дослідження сучасної європейської і світової практики боротьби зі злочинністю» [577,с.24].

В першу чергу, проаналізуємо думки щодо визначення повного кола кримінальних правопорушень, які заподіюють шкоду приватному та сімейному життю людини – передумова створення окремої структурної частини Особливої частини КК. Можливо першим на доцільність подібного кроку вказав М.І. Хавронюк, за результатами системного дослідження досвіду кримінального–правової політики в частині охорони права на приватне та сімейне життя людини в країнах континентальної Європи, запропонувавши в структурі Особливої частини Розділ «Злочини проти людини», який би включав, серед інших, главу «Злочини проти недоторканності приватного життя особи». Серед вартих уваги з точки зору їх можливого врахування під час подальшого вдосконалення КК автор виділив норми КК інших країн, в яких встановлена відповідальність не лише за незаконне проникнення у житло, а й незаконне залишення в чужому житлі (за досвідом Болгарії та Польщі) [707, с.956]. Така пропозиція була в подальшому підтримана іншими науковцями з додатковим її підсиленням [243].

Щодо видів посягань, спільним об’єктом яких є приватне та сімейне життя людини, внаслідок чого їх доцільно об’єднати в одному розділі, висловлені наступні пропозиції:

– 1) розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК); незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК); торгівлю людьми (ст. 149 КК); примушування до вступу в статевий зв'язок (ч.3 ст. 154 КК); порушення недоторканності житла (ст. 182 КК); вимагання (ст. 189); втягнення у вчинення терористичного акту (шляхом шантажу) (ст. 258^1 КК); сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (шляхом шантажу) (ст. 303 КК*);* перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (шляхом розголошення відомостей, що їх ганьблять*)* (386 КК). Віднесення до таких посягань тих, що полягають у впливі на потерпілого шляхом шантажу або розголошенням відомостей, які він або його близькі родичі бажають зберегти у таємниці (або які їх (його) ганьблять) обумовлено тим, що у такому разі винуватий намагається досягнути того, щоб потерпілий або вчинив злочин, або виконав те, що від нього вимагають, порушуючи при цьому право на недоторканність приватного життя» [500, с.136]; 2) порушення недоторканності сімейного життя (ст. 168); 3) порушення недоторканності житла або іншого володіння особи (ст. 162); 4) порушення недоторканності приватної кореспонденції (ст. 163) (Присяжнюк І.) [500, с.136];

– порушення таємниці голосування (ст. 159), порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст.163), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст.168), порушення недоторканності приватного життя (ст.182), розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст.381) (Вислоцька Т.Ю.) [184, 77]. На думку авторки систему норм про охорону таємниці приватного життя можливо структурувати на два види в залежності від об’єкта охорони приватного життя на: 1) де

основним безпосереднім об’єктом виступають суспільні відносини з охорони приватного життя (ст. 182, 159, 163, 168 КК України); 2) де додатковим (факультативним) об’єктом виступають суспільні відносини з охорони приватного життя (ст. 154, 189, 397 КК України) [184, с.78–79];

– порушення недоторканності приватного життя (ст.182), порушення таємниці голосування (ст. 159), порушення таємниці листування (ст.163), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168), розголошення лікарської таємниці (ст.145), розголошення банківської таємниці (ст.232)» (Кучанський С.М., Герасименко О.В.) [347, с. 150; 193, с. 22];

– порушення недоторканності приватного життя (ст. 182); розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132), розголошення лікарської таємниці (ст. 145), порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер (ст. 163); розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст.231), розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст.232); несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно–обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої (ст.361^2); розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381); розголошення даних оперативно–розшукової діяльності, досудового розслідування, які ганьблять людину, принижують її честь і гідність (ч.3 ст. 387) (Горпинюк О.П.) [189, с.6];

– розголошення банківської таємниці (таємниці вкладів); розголошення лікарської (медичної) таємниці; порушення таємниці листування, телефонних переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень; розголошення таємниця досудового слідства; розголошення таємниці усиновлення;

розголошення таємниці голосування; розголошення відомостей про заходи безпеки (Михайлов В.)[380, с.7–8];

– розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст.132), незаконне розголошення лікарської таємниці (ст.145), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) службовою особою або працівником медичного закладу, яким відомості про усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи по роботі (ст. 168) (Батиргареєва В.С.) [113, с. 117].

Окремі з пропозицій враховують широкий підхід до розуміння змісту приватного та сімейного життя людини, що в цілому узгоджується з трактовкою поваги та недоторканності цих прав в рішеннях ЄСПЛ. Сфера застосування ст. 8 Конвенції навіть ширше, оскільки включає: персональні дані про людину, окремі аспекти фізичного та соціального «я», встановлення і підтримка стосунків з іншими людьми та зовнішнім світом, ім'я, прізвище особи (зміна, написання), зовнішній вигляд особи, вибір персональної ідентичності (вибір імені, способу одягатися, сексуальної ідентичності, право визначати своє приватне життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб, право на доступ до інформації, пов'язаної з особою та визначенням її правового статусу, здоров'я людини, медичне втручання, вільне розпорядження своїм тілом, право особи на фізичну і моральну цілісність, право на розвиток особистості, право на безпечне довкілля, право на приватний простір, недоторканність житла, таємниця кореспонденції та ін.[704, с.26,27]. Аналіз рішень ЄСПЛ дає підстави для висновку, що зміст права людини на приватне життя тлумачиться надзвичайно широко. Разом з тим кримінальний закон охоплює впливом лише частину складових приватності, надаючи пріоритет охороні від найбільш грубих порушень. Інші ж складові приватності забезпечуються та охороняються цивільно–правовими способами.

Видається, що окремі автори обрали за основу об'єднання таких кримінальних правопорушень підхід, за яким до сфері приватного життя особи може бути віднесено ту інформацію, яка в тексті чинного КК позначається як

таємниця та/або відомості (ст. 132, ст. 145, 159, 163, 168, 231,232, 381, 387 КК), тобто будь які незаконні дії з інформацією (відомостями) про особу є порушенням приватного та/чи сімейного життя людини. Щодо правильності такого підходу, зокрема визнання такими, окремих з переліку, кримінальних правопорушень виникають обґрунтовані сумніви. Так, родовим об'єктом посягань, передбачених ст. 231 та 232 КК визнається господарська діяльність, по–друге, вчинення цих діянь повинно мати наслідком заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, а не фізичній приватній особі. Щодо кримінального правопорушення, передбаченого ст. 381 КК, основним об'єктом визнаються суспільні відносини у сфері забезпечення правосуддя, по–друге, слід враховувати, що забезпечення конфіденційності відомостей про особу, є лише складовою (частиною) комплексу заходів забезпечення безпеки, які включають також: особисту охорону, охорону житла і майна; видачу спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; заміну документів та зміну зовнішності; зміну місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; закритий судовий розгляд (ст.7 ЗУ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві від 23 грудня 1993 року № 3782–XII »).

Також видається дискусійною пропозиція систему норм про охорону таємниці приватного життя структурувати на два види в залежності від об'єкта охорони приватного життя залежно від того чи основним чи додатковим об'єктом воно виступає [184, с.78–79], адже це йде в розріз з фундаментальним положенням, згідно з яким в основу класифікації кримінально–правових норм Особливої частини КК покладено родовий об'єкт суспільно небезпечних посягань. До того ж, концепт приватного та сімейного життя людини в розумінні ст. 8 Європейської конвенції та ст.ст. 30–32 Конституції України дозволяє визнавати його додатковим об'єктом (обов'язковим чи факультативним), крім вказаних (ст. 154, 189, 397 КК України) [184, с.78–79], більшої кількості

кримінальних правопорушень як от проти волі, честі та гідності та в сфері статевої свободи.

Натомість погоджуємося з науковцями, які відносять до посягань на приватне та сімейне життя людини кримінальні правопорушення, які наразі передбачені в статтях 132, 145, 162, 163, 168 та 182 КК України.

Не применшуючи ваги окремих пропозицій щодо вдосконалення кримінально–правових норм, передбачених статтями 162, 163 та 182 КК, наведених в дослідженні (Горпинюк О.П., Дем'яненко Ю.І., Жмур Ю.М., Кондратов Д.Ю., Лихова С.Я., Присяжнюк І.І., Король І.Б., Єдинак І.В., Сосніна О.В. та ін), та визнаючи перспективність скорішої реалізації проекту нового КК України, робота над яким триває вже не перший рік, сфокусуємо увагу на аналізі розробленого авторами проєкту Розділу 4.7. «Кримінальні правопорушення проти приватності» (в ред. станом на 01.08.2024). В цьому розділі згруповані такі злочини як: дії щодо інформації про особисте чи сімейне життя (ст. 4.7.3.); порушення недоторканності житла чи іншого володіння (ст. 4.7.4); розголошення таємниці кореспонденції (ст. 4.7.5); розголошення інформації про стан здоров'я та лікарської таємниці (ст. 4.7.6) та кримінальні проступки як: знищення чи приховування конфіденційної інформації щодо людини (ст. 4.7.7); незаконне використання чужого цифрового образу (ст. 4.7.8); незаконне обмеження інформаційних прав людини (ст. 4.7.9); порушення вимог щодо презумпції невинуватості (ст. 4.7.10).

Окремі з цих норм є традиційними засобами кримінально–правової охорони сфери приватності особи, інші ж є новелами, які потребують аналізу та наукової дискусії щодо доцільності їх розміщення в цьому розділі, а можливо, й в кримінальному законі взагалі. Такими є, зокрема, криміналізація приховування конфіденційної інформації щодо людини (ст. 4.7.7); незаконного використання чужого цифрового образу (ст. 4.7.8), незаконного обмеження інформаційних прав людини (ст. 4.7.9), порушення вимог щодо презумпції невинуватості (ст. 4.7.10).

Розробниками проєкту критерієм об'єднання в одному розділі кримінальних правопорушень визнано спільність видового об'єкту кримінальних правопорушень, а саме приватність. Хоча використання в назві розділу цього терміну сприймається позитивно, з огляду на його лапідарність, модерновість та поширеність, утім за відсутності визначення цього поняття в правовій системі України, виникає питання щодо його однозначного трактування, а отже й коректності його використання та відповідності вимогам якості кримінального закону. Пошук відповіді на це питання спонукає до аналізу положень вітчизняного регуляторного законодавства, що вже було зроблено в попередніх структурних частинах роботи. Констатовано, що ні в Конституції України, ні в законах чи інших нормативно–правових актах не використовується термін «приватність», натомість широко вживаними є такі терміни «особисте життя», «приватне життя», «приватне та сімейне життя» [414;130, с.35; 601]. Про приватне чи приватне та сімейне життя йдеться в аналізованих раніше міжнародно–правових актах. Тому, думається, що в назві цього розділу КК України, має вказуватися на об'єкт кримінально–правової охорони, а саме конкретне визначене цивільним законодавством особисте немайнове право, що, з поміж інших, характеризує людину як найвищу соціальна цінність з позиції верховенства права (ст. 3 Конституції України) більш однозначно та зрозуміло. Зробити це можливо через використання в назві усталеного та наповненого правовим змістом поняття приватне (особисте) життя особи, замість терміну «приватність». Також зважаючи на розглянуті вище відмінності у розумінні специфічних рис сімейного життя людини у співвідношенні з його правом на приватне життя з правом на сім'ю, назву цього розділу можна сформулювати наступним чином «Кримінальні правопорушення проти приватного та сімейного життя людини».

Щодо криміналізації дій щодо інформації про особисте та сімейне життя особи (ст. 4.7.3 проекту) у формі 1) збирання; 2) зберігання; 3) використання або 4) поширення свідчить про звуження меж кримінально–правової охорони порівняно з чинною ст. 182 КК України, яка передбачає ще й такі способи

вчинення діяння як знищення та зміну конфіденційної інформації про особу. Утім такий крок слід визнати раціональним. Водночас в кримінально–правовій літературі висловлювалися зауваження, що поширення такої інформації є формою її використання на власний розсуд, то ж така вказівка є зайвою. Утім, якщо орієнтуватися на зміст обробки персональних даних як будь–якої дії або сукупності дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання і поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення персональних даних, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем, наведено в ст. 2 ЗУ «Про захист персональних даних», то така позиція видається прийнятною. З іншого боку варто враховувати, що сфера дії цього закону поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів. Отже дії з обробки персональних даних вчинюються розпорядником персональних даних – фізичною чи юридичною особою, якій є володільцем персональних даних або законом надано право обробляти ці дані від імені володільця. В той час як суб'єкт цього кримінального правопорушення загальний. Україна ратифікуючи Конвенцію про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків зробила обмовку, що не буде застосовувати цю Конвенцію до персональних даних, які обробляються фізичними особами виключно для непрофесійних особистих чи побутових потреб [559]. Таке застереження дозволяє дещо відійти від формалізованого розуміння складових обробки персональних даних з точним перенесенням дій, які її складають до конструкції кримінально–правової норми, чим розробники вказаної статті можливо скористалися, не виключивши до статті такі дії як знищення та зміну конфіденційної інформації

В підрозділі 3.2 вже йшла мова про те, що ст. 30 Конституції України більш обмежено, у порівнянні зі ст. 162 КК України, визначає дії, які можуть посягати на конституційне право особи на недоторканність житла чи іншого володіння особи, відносячи до них: незаконне проникнення, обшук та огляд без вмотивованого рішення суду (Ю. Жмур, С. Лихова, М. Хавронюк та ін.) та не згадуючи про незаконне виселення. Між тим, в запропоновану редакції статті 4.7.4. «Порушення недоторканності житла або іншого володіння», розробники не включили не лише незаконне виселення, але й незаконний огляд та обшук житла чи іншого володіння. Натомість акцентовано, що проникнення до житла або іншого володіння, відмова залишити його або отримання доступу до осіб, майна чи інформації, що знаходилися у такому житлі чи іншому володінні, є протиправними, якщо вони вчинені всупереч або з ігноруванням волі *власника, законного користувача чи їх уповноваженої особи*. Автор після оприлюднення першого варіанту проєкту КК для наукового обговорення надіслав до робочої групи власні міркування щодо неоднозначності позиції авторів проекту стосовно виключення з відповідної норми такого способу порушення недоторканності житла як проведення незаконного огляду чи обшуку, оскільки вона не ґрунтується на ст. 30 Конституції України, не враховує норму ст. 113 ЦК. Навіть припустивши, що незаконний огляд та обшук за редакції нової статті мають охоплюватися такими діями як проникнення до житла чи іншого володіння особи та отримання доступу до майна чи інформації, такий крок не був викликаний гострою потребою. Більш того за цією статтею можуть кваліфікуватися дії осіб, які не мають законних прав на їх проведення. В той же час виникає питання правової оцінки проведення огляду та обшуку як процесуальних дій, підстави та порядок яких визначено в КПК (тобто здійснюються на законних підставах), але особа (власник чи користувач) висловлює незгоду з їх проведенням (не надає згоди). Буквальне тлумачення цієї норми свідчить, що незаконність (протиправність) таких дій пов’язується виключно з волею особи і не враховує випадки законного обмеження права на недоторканність житла, зокрема на підставі рішення суду.

Також викликає зауваження позиція визнавати *потерпілим від цього злочину лише власника, законного користувача чи їх уповноваженої особи,* адже вона не враховує позицію ЄСПЛ в цьому питанні та сучасну судову практику, зокрема й позицію Верховного суду, на чому акцентувалося нами в підрозділі 3.2 роботи. По–перше таке положення не узгоджується з приписом п.6 ч.3 ст. 234 КПК, яка вимагає, щоби в клопотанні про проведення обшуку було вказано особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться. На практиці можуть виникнути проблеми визначення законного користувача й статусу уповноваженої особи. Приміром в ст. 812, 813, 816, 823 ЦК крім наймачів житла та осіб, які постійно проживають разом з ним, згадуються піднаймачі житла, який не набувають самостійного права володіння та самостійного права користування житлом. В цивільному законодавстві України передбачено декілька видів уповноважених осіб: уповноважена особа, уповноважена посадова чи службова особа (ст. 94, 1283, 1297, 1300 ЦК), уповноважена на надання дозволу особа (ст.443, 454 ЦК), уповноважена кредитором особа (ст. 537 ЦК), уповноважена особа товарного складу (ст. 962 ЦК), особа уповноважена на ведення переговорів (ст. 237 ЦК), особа, уповноважена на укладення договору найму (ст. 761 ЦК). Оперує поняттям уповноважена особа і ЗУ «Про публічні закупівлі», Кримінальний процесуальний кодекс, ЗУ «Про запобігання корупції». Припускаємо, що в контексті недоторканності житла мова має йти про опікунів (ст. 71 ЦК) та піклувальників (ст. 69 ЦК), з огляду на можливість вчинення таких дій щодо такої уразливої категорії осіб як уразлива та особлива уразлива особа (неповнолітні, інваліди, особи з психічними розладами тощо).

Включення до об’єктивної сторони цього злочину такої дії як доступ до інформації, що знаходилася у такому житлі може створити конкуренцію зі ст. 4.7.3 «Дії, щодо інформації про особисте чи сімейне життя» у формі зібрання інформації, якщо особа ознайомилася (побачила, прочитала, почула) з нею. З іншого боку, якщо особа вторглася в житло задля того, щоби отримати доступ до інформації, тобто будь–яких відомостей та/або даних, які зберігаються на

матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (телефон, комп'ютер, шлеф–накопичувач тощо), з метою зібрання конфіденційної інформації, то такі дії мають кваліфікуватися за сукупністю вказаних кримінальних правопорушень, а діяння, передбачене ст. 4.7.4 за ознакою, що підвищує ступінь тяжкості злочину на один ступінь – з метою полегшити вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 4.7.3. Такий алгоритм кримінально–правової оцінки може застосовуватися і до злочину, передбаченого 4.7.4 у формі отримання доступу до особи, з метою полегшення вчинення, скажімо вимагання або заподіяння тілесних ушкоджень тощо. Але видається, що отриманню такого доступу передує проникнення до житла чи іншого володіння особи. У зв'язку з чим виникає питання яким чином може бути отриманий доступ до особи чи інформації в інший, не пов'язаний з фізичним проникненням до житла, спосіб, як от відео–нагляд чи прослуховування того, що відбувається в житлі чи іншому володінні особи. І чи охоплюються такі дії отриманням доступу до інформації за задумом авторів законопроекту.

Ідея описати в законі дії, які складають порушення таємниці кореспонденції, є правильною, утім спосіб, в який це було зроблено викликає низку питань. Так, ст. 4.7.5 «Порушення таємниці кореспонденції» викладена в наступній редакції «Особа, яка поштове відправлення, повідомлення чи розмову іншої людини незаконно: 1) перехопила, 2) підслухала або 3) розголосила їх зміст, – вчинила злочин 1 ступеня». Так, перехопити означає зупинити кого–, що–небудь під час руху, підслуховувати – впотай слухати. Видається, що вказані в цій статті дії потребують роз'яснення та можливо ширшого, аніж закладено в їх етимологічному змісті, тлумачення. Це потрібно для того, щоби дати правильну правову оцінку діям особи в наступних ситуаціях: особа з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації слухає телефонну розмову людей, такими діями вона вчинює перехоплення чи підслуховування? Особа, працюючи в поштовому відділені відкрила посилку та подивилася, які речі там знаходяться, вона вчинила перехоплення чи отримує доступ до поштового відправлення? Особа, маючи доступ до трафіку телефонних

розмов, продала файли з розмовами певної особи з усією інформацією (відомості про зв`язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту (вихідних та вхідних з`єднань, SMS, MMS тощо), маршрутів передавання, ідентифікаційних ознак кінцевого обладнання телекомунікацій (абонентського номеру SIM–карти, IMEI, MAC–адрес, IP–адрес тощо), як кваліфікувати її дії? Адже перехоплення, як і підслуховування буде відсутнє, оскільки такі дії можливі в реальному часі[37], а файл з розмовою зберігався в комп'ютері. При цьому особа може не прослуховувати зміст розмови, а просто передати носій з таким записом зацікавленій особі. Чи має це визнаватися розголошенням змісту розмови, чи якоюсь іншою дією, скажімо наданням доступу.

Видається, що більш точним було би сформулювати об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення шляхом віднесення до таких дій, тих, які усталені в кримінально–правовій доктрині та правозастосовній практиці, скажімо, 1) незаконного ознайомлення з кореспонденцією, внаслідок незаконного перехоплення, прослуховування чи розголошення, вчиненого іншою особою тощо; 2) незаконного розголошення змісту такої кореспонденції, а так само інформації про факт зв`язку, абонента, змісту (вихідних та вхідних з`єднань, SMS, MMS тощо), маршрутів передавання, ідентифікаційних ознак кінцевого обладнання телекомунікацій (абонентського номеру SIM–карти, IMEI, MAC–адрес, IP–адрес тощо), що може бути вчинено як безпосередньо особою, яка отримала доступ та ознайомилася з такою інформацією, такі і особою, яка ознайомилася з такою інформацією внаслідок її незаконного розголошення; 3) незаконного поширення змісту такої кореспонденції. До того ж в назві статті мова йде про таємницю кореспонденцію, за таку назву висловлювалися й інші науковці (Єдинак І.В., Горпинюк О.П.), а в диспозиції мова йде й про телефонні розмови людини. Телефонна розмова не визнається способом кореспонденції, яка в широкому розумінні визнається взаємним листуванням (фр. correspondance,

[37] Якщо особа знайомиться зі змістом телефонної розмови, яка зафіксована, після її закінчення, вона здійснює прослуховування, а не підслуховування.

нім. correspondentz), а є способом комунікації, тобто процесом обміну інформацією між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації. Як було вже акцентовано при аналізі складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК сучасний закон оперує терміном «письмова кореспонденція» (ЗУ «Про поштовий зв'язок»), в ст. 261 КПК «накладення арешту на кореспонденцію» мова йде про поштово–телеграфну кореспонденцію, а ст. 14 КПК визначає таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування як таємницю спілкування (комунікації).

Позитивним кроком вважаємо включення до цього розділу статті 4.7.6 «Розголошення інформації про стан здоров'я та лікарської таємниці», що передбачає відповідальність особи, яка, будучи зобов'язаною зберігати інформацію про стан здоров'я іншої людини або лікарську таємницю, всупереч волі або з ігноруванням її волі розголосила таку інформацію чи таємницю. Цю новелу доцільно розглянути разом зі ст. 4.7.7. «Знищення чи приховування конфіденційної інформації щодо людини» предметом якої є також інформація про стан здоров'я людини, стан здоров'я її дитини чи підопічної людини, інформація про причину смерті члена сім'ї чи іншої фізичної особи, уповноваженої членом сім'ї. У зв'язку з чим актуалізується питання розмежування понять «*лікарської таємниці», «інформації про стан здоров'я» та «медичної інформації»* в контексті кримінально–правового захисту права на приватність життя []. Як вже неодноразово згадувалося нами, захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя є одним з основних принципів інформаційних відносин в державі (ст. 2), а забезпечення доступу кожного до інформації – напрямом державної інформаційної політики (ст.3) [541]. До такої сфери приватності відноситься і інформація про стан здоров'я людини, що задекларовано й на міжнародному рівні в таких документах як: Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» в частині

регламентації положень щодо доступу до медичної інформації; Женевська декларація Всесвітньої медичної асоціації (1948 року); Декларація про політику в галузі забезпечення прав пацієнта в Європі (прийнята Всесвітньою організацією охорони здоров'я у 1994 році), в якій міститься положення про те, що уся інформація про стан здоров'я пацієнта, діагноз, прогноз та лікування його захворювання, а також будь–яка інша інформація особистого характеру повинна охоронятися в секреті, навіть після смерті пацієнта та ін. Особливості правової регламентації збереження лікарської таємниці з позиції дотримання права на приватність в міжнародному аспекті проаналізовано в низці окремих публікацій [65-67].

Згідно з ЦК України фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи. Фізична особа зобов'язана утримуватися від поширення інформації, зазначеної у частині першій цієї статті, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел» (ст. 286). Зважаючи на ч.2 ст. 11 ЗУ «Про інформацію» при дослідженні цього питання слід чітко розрізняти правила використання відомостей, що стосуються *лікарської таємниці – інформації про пацієнта***,** на відміну від *медичної інформації – інформації для пацієнта* [595]. Обов'язок надання медичної інформації передбачено в ст. 39 Основ законодавства України про охорону здоров'я і полягає в тому, що лікар зобов'язаний на вимогу пацієнта, членів його сім'ї або законних представників надати їм таку інформацію повністю і в доступній формі.

Зміст *медичної інформації* складають свідчення про стан здоров'я людини, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, в тому числі, і про наявність ризику для життя і здоров'я. За правовим режимом медична інформація належить до конфіденційної, тобто інформації з обмеженим доступом. У випадках відмови у

наданні або навмисного приховування медичної інформації від пацієнта, членів його сім'ї або законного представника вони можуть оскаржити дії чи бездіяльність лікаря безпосередньо до суду або, за власним вибором, до медичного закладу чи органу охорони здоров'я. Аналіз ст. 39, 39^1 та 40 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» свідчить, що праву пацієнта на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні (медична інформація) кореспондується заборона медичним працівникам та іншим особам, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, розголошувати ці відомості, крім випадків, передбачених законом. Також забороняється вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта [612].

Кримінально–правова охорона сфери приватності людини в цій сфері на сьогодні обмежується криміналізацією розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК) та розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК). В науковій літературі висловлено думку, що «за останні роки кількість злочинів, вчинених в медичній сфері, постійно зростає. Звертають на себе увагу злочини, пов’язані з недодержанням прав пацієнта та з порушенням лікарської таємниці, особливо з боку правоохоронних органів України» [250, с. 57]. Не можемо беззастережно погодитись з такою точкою зору, ґрунтуючись на статистичних даних за 2014 – 2024 роки, які свідчать, що за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 132 КК та ст. 145 КК, за всі ці роки не було засуджено жодну особу. Хоча статистику звернень громадян України до ЄСПЛ у зв’язку з порушенням цього конвенційного права вважають невтішною [247, с.100]. ЄСПЛ має в своєму арсеналі вже не одне рішення, зокрема, й проти України, щодо порушення прав, пацієнтів на повагу до приватного життя, яким визнає наступні ситуації:

розголошення без згоди пацієнта медичних записів (історій хвороб), що містять конфіденційні персональні дані про пацієнта ширшому колу державних службовців (див. M.S. v. Sweden, 27 серпня 1997 року, § 35, Reports 1997–IV); розголошення медичних даних медичними установами, зокрема, роботодавцю пацієнта (див. Radu v. the Republic of Moldova, no. 50073/07, § 27, 15 квітня 2014 року) (пункт 35 рішення); неінформування госпіталем заявниці про результати тестування на наявність ВІЛ та розголошення позитивного ВІЛ–статусу заявниці її матері й за місцем роботи (M.K. v. Ukraine (№ 24867/13)) [642]. Будь–яке втручання в індивідуальні права, передбачені статтею 8 Конвенції, може виправдовуватися лише за пунктом 2 статті 8 Конвенції, якщо воно відбувається згідно із законом, переслідує одну або декілька легітимних цілей, про які йдеться в цьому пункті, та є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення такої мети (див. Azer Ahmadov v. Azerbaijan, no. 3409/10, § 63, 22 липня 2021 року) (пункт 36 рішення). ЄСПЛ раніше вже визнавав, що роботодавці можуть мати легітимний інтерес в інформації про фізичне здоров’я працівників, особливо в контексті покладення на них певних професійних обов’язків, пов’язаних із конкретними навичками, функціями чи компетенціями, але підкреслив, що збір й обробка відповідної інформації має бути законною і забезпечувати дотримання справедливого балансу між інтересами роботодавця та побоюваннями кандидата щодо конфіденційності (див. Surikov v. Ukraine, no. 42788/06, § 91, 26 січня 2017 року) (пункт 54 рішення) [75]. Спеціальним законодавчим актом, який регулює відносини у цій сфері, є Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» [557]. Відповідно до ч. 3 ст. 13 Закону установлено, що відомості про результати тестування особи з метою виявлення ВІЛ, про наявність або відсутність в особи ВІЛ–інфекції, є конфіденційними та становлять лікарську таємницю. Медичні працівники зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення належного зберігання конфіденційної інформації про людей, які живуть з ВІЛ, та захисту такої інформації від розголошення та розкриття третім особам. Цікавим у цьому

контексті є наступний кейс[38], в якому суд обґрунтував рішення, зважаючи на вимоги ч.3 ч.4 ст.13 ЗУ «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ», який передбачає, що передача медичним працівником відомостей, зазначених у частині третій цієї статті, дозволяється лише: особі, стосовно якої було проведено тестування, а у випадках та за умов, установлених частиною третьою статті 6 цього Закону, – батькам чи іншим законним представникам такої особи; іншим медичним працівникам та закладам охорони здоров'я – винятково у зв'язку з лікуванням цієї особи; іншим третім особам – лише за рішенням суду в установлених законом випадках. Хоча він визнав, що слідчий органу досудового розслідування є «третьою особою», який на підставі ухвали суду може знайомитися з такими відомостями, але надання дозволу на тимчасовий доступ до Журналу реєстрації звернень громадян ЛОЦПБ зі СНІД з можливістю копіювання може бути лише у випадку забезпечення обмеження доступу особам, які здійснюють тимчасовий доступ та копіювання журналу, до відомостей, які містяться в цьому журналі щодо звернень громадян та не стосуються кримінального провадження [692].

Судячи з назви статті 4.7.7 Знищення чи приховування конфіденційної інформації щодо людини, розробники мали на меті криміналізувати саме такі дії, втім ненадання або приховування інформації не є її знищенням. Викликає

[38] Так, До Сєвєродонецького міського суду Луганської області надійшла заява головного лікаря ЛОЦПБ зі СНІД ОСОБА_1 про роз'яснення судового рішення – ухвали суду від 19.11.2018, у кримінальному провадженні № 12018130000000218 від 06.08.2018, про тимчасовий доступ до документів, які містять охоронювану законом таємницю, в якій вона з урахуванням повторної заяви просить роз'яснити, чи надано ухвалою слідчого судді Сєвєродонецького міського суду Луганської області у справі № 428/13877/18 дозвіл на тимчасовий доступ до документів ЛОЦПБ зі СНІД (Журналу реєстрації звернень громадян), які містять інформацію про результати проведення медичного огляду особи на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини або захворювання на синдром набутого імунодефіциту. Частиною ч. 4 цієї статті прямо зазначається, що передача медичними працівниками відомостей, перелік яких наводиться у частині третій цієї статті, третім особам, дозволяється лише за рішенням суду в установлених законом випадках. Таким чином, у разі надання Журналу реєстрації звернень громадян відбудеться розголошення ВІЛ–позитивного статусу всіх ВІЛ–інфікованих осіб, які зверталися до ЛОЦПБ зі СНІД за весь період ведення цього журналу (з 22.05.2016). Отже, у службових документах, що ведуться співробітниками ЛОЦПБ зі СНІД, міститься інформація, яка заборонена статтею 13 Закону для розголошення. Оскільки розслідування у кримінальному провадженні № 1201813000000218 від 06.08.2018 проводиться за ч.2 ст.364 КК України, медична інформація щодо ВІЛ–статусу осіб не може стосуватися обставин, що підлягають доказуванню у такому кримінальному провадженні, тим більше у випадку, коли така інформація стосується не співробітників ЛОЦПБ зі СНІД.

питання як підстава розміщення цієї статті в розділі «Кримінальні правопорушення проти приватності» зважаючи, на те, що умисне приховування медичної інформації від пацієнта є порушенням права на доступ до інформації [595], так і доцільність криміналізації таких діянь взагалі, зважаючи, що, члени сім'ї пацієнта або інші уповноважені ними фізичні особи мають право бути присутніми при дослідженні причин його смерті та ознайомитися з висновками щодо причин смерті, а також право на оскарження цих висновків до суду (ст. 39). Це положення поширюється й на приховування інформації про дійсну причину смерті людини. Крім того, у разі не надання пацієнту інформації про стан його здоров'я законодавством передбачено вирішення цієї ситуації у позасудовий спосіб, зокрема шляхом звернення до головного лікаря із письмовою заявою/скаргою або до департаменту/управління охорони здоров'я в місті чи області; подачі заяви про проведення клініко–експертної комісії, до Інспекції з питань захисту прав споживачів.

Отже визнавати такі дії кримінальним правопорушенням, за наявності інших засобів захисту порушеного права, напевно необґрунтовано.

Далі, в ст. 4.7.8. запропоновано передбачити в якості проступку незаконне використання чужого цифрового образу, тобто даних профілю на інформаційній платформі у вигляді візуального або аудіовізуального зображення, що ідентифікують певну людину. За відсутності унормування поняття «цифровий образ», підстав та порядку його використання криміналізація діяння у спосіб, передбачений ст. 4.7.8. проекту КК може створити складнощі в правозастосуванні, оскільки вказана норма не відповідає якісним вимогам, що висуваються до кримінального закону.

Окремої уваги заслуговує стаття 4.7.9. «Обмеження інформаційних прав людини» передбачає кримінальну відповідальність особи, яка незаконно: 1) обмежила людину в її праві вільно збирати, зберігати, використовувати чи поширювати інформацію, зокрема праві на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, або 2) встановила

цензуру процесу творчості чи результатів творчої діяльності, – вчинила проступок.

Увага ця обумовлена питанням доцільності (необхідності) визнавати такі дії порушенням приватного та сімейного життя людини. Так, право вільно збирати, зберігати, використовувати чи поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб визнається змістом конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, передбаченого ст. 34 Конституції України. Згідно зі ст. 5 ЗУ «Про інформацію» право на інформацію визначається як можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Одержання та передача інформації та ідей без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів визнається складовою свободи вираження поглядів або права на свободу вираження поглядів, передбаченого ст.10 Європейської конвенції прав людини. Тож потребує аналізу співвідношення поняття *право на приватне життя, право на інформацію та інформаційні права особи*. Приміром в щорічних доповідях про стан дотримання прав людини в Україні зміст права на приватність інколи трактується неоднаково. Так от, в доповіді за 2013 рік право на приватність аналізується окремо, а його зміст утворюють забезпечені конституційними гарантіями права, передбачені 30, 31, 32 Конституції України, заборона піддавати особу без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим дослідам – стаття 28 Конституції України [493, с.135]. З чого виходить, що традиційне розуміння змісту права на недоторканність приватного та сімейного життя людини як тріади зазначених вище прав, гарантованих статтями 30, 31 та 32 Конституції України розширено за рахунок права не бути учасником медичних, наукових чи інших дослідів без вільної згоди. В той же час, в щорічних доповідях Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за 2020 та 2021 роки право поваги до гідності, невтручання в особисте і сімейне життя (право на захист персональних даних від неправомірної обробки та неправомірного поширення, а також право на невтручання в особисте і сімейне життя під час використання інформаційно–

телекомунікаційних технологій і систем) розглядалося як *різновид особистих* прав і свобод [493, с.21–28]. Натомість право на інформацію аналізувалося в контексті дотримання *громадянських та політичних прав* [564, с.68] за такими складовими як право громадян на одержання інформації, що становить значний суспільний інтерес, право на одержання інформації, пов'язаної з охороною здоров'я, право на одержання інформації про використання публічних коштів, право на доступ до інформації у форматі відкритих даних, право на доступ до судових рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень [564, с.21–34, с.73–81]. Розрізняються інформаційні права та право на приватність і в попередніх таких документах за 2018 [566] та 2019 роки [567]. Отже, аналіз цих документів свідчить про чітке *розмежування права на інформацію та права на приватність***.** Зміст першого складає право людини на доступ до інформації, а порушенням цього права наступні випадки: ненадання або неповне надання інформації державними та комунальними підприємствами, акціонерними товариствами щодо розпорядження бюджетними коштами, державним, комунальним майном; ненадання інформації, що становить суспільний інтерес; необґрунтоване віднесення інформації до конфіденційної, яка переважно стосується виконання повноважень особами, які обіймають посади, пов'язані зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування; незастосування «трискладового тесту», тобто ігнорування при розгляді запитів вимоги щодо наведення обґрунтування при обмеженні доступу до певної публічної інформації; неоприлюднення та неповне оприлюднення інформації, обов'язкове оприлюднення якої передбачено законами України.

Аналіз дотримання права особи на приватність здійснювався здебільшого за таким складником як захист персональних даних *о*соби, що актуалізується за умов запровадження будь–яких електронних послуг та шляхів електронної комунікації з державними органами. Порушенням цього права визначенні наступні випадки: неправомірне поширення персональних даних, неконтрольований обіг копій та скан–копій документів, що містять персональні дані; незаконна транскордонна передача персональних даних. Переважно щодо

таких порушників складалися протоколи про адміністративне правопорушення за частиною четвертою статті 188–39 КУпАП, у разі їх вчинення володільцем персональних. Натомість в аналітичній довідці «Рік діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за напрямом захисту інформаційних прав» наводяться приклади вжиття заходів реагування та поновлення права на захист персональних даних, тобто захист персональних даних аналізується в контексті дотримання інформаційних прав особи. Як от наводиться приклад відкриття кримінального провадження за ч. 1 ст. 182 КК України за фактом оприлюднення персональних даних в мережі Інтернет на одному із вебсайтів невстановленими особами українських військових та іноземних громадян, які надають військову допомогу Україні на період дії воєнного стану. Зокрема, на зазначеному вебсайті опубліковано такі персональні дані: фото, ПІБ, дата народження, ідентифікаційний код, серія та номер паспорта, номер телефону, місце реєстрації, електронна пошта, фото службового посвідчення, контактна інформація родичів тощо [584, с.4].

Зважаючи на те, що інформаційні права є досить новою правовою категорією, то, перш за все, наголошують на дискусійності їх правового змісту та наповнення (право на інформацію чи право на доступ до інформації, як приклад) та, відповідно, необхідності розробки уніфікованого підходу до розуміння даного виду прав [272, с.116]. За останні десятиліття в українській правовій науці термін «інформаційні права людини» набув значного поширення. Різні дослідники відносять до них неоднаковий перелік прав. Одні говорять лише про право отримувати, використовувати та розповсюджувати інформацію, інші додають також і право на інформаційну приватність та право на честь і гідність, які часто протистоять першому праву. Треті відносять до інформаційних прав людини лише нові права, що вже сформувалися чи лише формуються в умовах інформаційного суспільства, такі як *право на доступ до публічної інформації, право на захист персональних даних, право на доступ до Інтернету*. Ще однією поширеною позицією є віднесення до інформаційних прав широкого кола прав людини, які є важливими в інформаційних відносинах. Зміст цього права досить

повно розкрито як у науковій літературі, так і в законодавстві – Конституції України, Законі України «Про інформацію», Цивільному кодексі України) тощо. На конституційному рівні це право розглядається у понад двадцяти конституційно–правових положеннях, а на більш широкому законодавчому рівні, за оцінками фахівців, до цього інституту входять норми понад три десятки законодавчих актів [111, с.28]. Визнається, що право на інформацію, яке отримало нормативне закріплення в Конституції України, складається з окремих положень, що являють собою самостійні суб'єктивні права. У цілому їх можна поділяють на дві групи: «права на право» (свобода думки і слова, свобода масової інформації, *право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію будь–яким законним способом, право кожного на достовірну інформацію про стан навколишнього середовища*) і права, покликані реалізовувати права першої групи (*тут акцент робиться переважно на формах поширення інформації, на зберіганні й використанні документованої інформації, на інформаційних технологіях та захисті інформації, на захисті прав і свобод людини і громадянина при обробці персональних даних, у тому числі на захисті прав на недоторканність приватного життя, особистої і сімейної таємниці*). Таким чином право на недоторканність приватного життя, утім лише в частині збереження в конфіденційності інформації про приватне життя тієї чи іншої особи пропонується визнавати однією з найважливіших складових права людини на інформацію. Вказана позиція розкривається в положенні, що право на недоторканність приватного життя, особисту і сімейну таємницю означає надану людині та гарантовану державою можливість контролювати інформацію про самого себе, перешкоджати розголошенню відомостей особистого, інтимного характеру тощо. Лише сама особа має право визначити, які саме відомості, що мають відношення до її приватного життя, повинні залишатися в таємниці, а тому збір, зберігання, використання та поширення такої інформації не допускається без згоди цієї особи, як того вимагає Конституція України [111, с. 29].

На думку фахівців, аналіз наукових джерел не дає однозначної відповіді на питання співвідношення *права на інформацію* та *інформаційних прав*, але дає змогу виокремити такі основні підходи:

1) «інформаційні права» – ширше за змістом поняття і об'єднує як право на інформацію в сучасному нормативному його розумінні (право збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію), так і право на свободу думки і слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань тощо. Тобто інформаційні права і право на інформацію співвідносяться як «ціле і часткове» або ж «загальне–часткове», відтак інформаційні права є значно ширшими за право на інформацію [355; 136; 272, с.121].

2. Інформаційні права і свободи людини та громадянина становлять цілісний екзистенціальний феномен, який можна пізнати виключно крізь призму їхніх системних властивостей, що проявляється у наявності прав і свобод інформаційного характеру у різних сферах життєдіяльності суспільства. Тому доцільно говорити про інформаційні права і свободи людини та громадянина в екологічній сфері, економічній сфері, політичній сфері, управлінській сфері тощо, які корелятивно поєднані і в своїй інтегративній сукупності становлять систему інформаційних прав і свобод;

3. Правові норми, визначаючи конкретний зміст прав і свобод людини та громадянина, не дають їх вичерпного переліку. Розвиток міжнародного та національного законодавства, юридичної доктрини сприяє перманентному розширенню спектру прав і свобод людини та громадянина [637].

З позиції Європейської конвенції проводиться відмінність між правом на повагу до приватного і сімейного життя, яке трактується як право на *повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції* (ст. 8) та *свободою вираження поглядів або правом на свободу вираження поглядів,* яке включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів (ст.10).

Також в проєкті КК – п. 2 ст. 4.7.9 встановлена відповідальність за обмеження права на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, з огляду на положення ст. 50 Конституції України. В цій нормі передбачається право особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, а також гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Отже заборона обмежувати право на вільний доступ до такого роду інформації спрямована першочергово на реалізацію права особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Так, серед основних принципів інформаційних відносин в ЗУ «Про інформацію» визначено: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

В той же час в ст. 21 ЗУ «Про інформацію» зазначається, що до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;

2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;

3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально–демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

4) про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов’язаних з політичними репресіями, Голодомором 1932–1933 років в Україні та іншими злочинами, вчиненими представниками комуністичного та/або націонал–соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;

5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;

5[-1]) щодо діяльності державних та комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі або територіальній громаді, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100 відсотків, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону;

6) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Тобто перелік видів інформації, яка не може набути статусу інформації з обмеженим доступом є значно ширшим, аніж вказано в ст. 4.7.8 проєкту. Зрозуміло, що навести в тексті статті вичерпний перелік такого роду інформації неможливо, тож більш прийнятною має бути позиція не робити вибіркове акцентування на інформації певного виду, а зробити вказівку на різновид інформації за порядком доступу до неї, як це визначено в ст. 20 ЗУ «Про інформацію». В цій нормі за порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Тож в контексті кримінально–правової заборони мова має йти про обмеження доступу саме до відкритої інформації. Утім таке право слід відмежовувати від права на отримання інформації про конкретну особу, тобто про себе. Особа має право знати якого роду інформацією і ня яких підставах органи державної влади чи інші суб'єкти володіють нею. Так, в ст. 32 Конституції України, яка визначає гарантії невтручання в особисте і сімейне життя особи, окрім заборони збирати, зберігати, використовувати та поширювати конфіденційну інформацію про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, кожній особі (громадянину) гарантується *право знайомитися в органах державної влади,*

органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Тож саме вказане право визнається складовою права на недоторканність приватного та сімейного життя, що цілком зрозуміло, адже людина задля належного захисту своїх прав має бути обізнана щодо змісту та обсягу конфіденційної інформації, якою володіють суб'єкти владних повноважень.

Реалізація вказаного права передбачена, зокрема, п.2 ч.2 ст. 11 ЗУ «Про інформацію», де йдеться, що «Кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується *його особисто*, крім випадків, передбачених законом» [541]. Конституційний Суд в своєму Рішенні у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року № 5–зп/1997 роз'яснив, що ч. 5 ст. 23 Закону України «Про інформацію» (в редакції закону від 1992 року) треба розуміти так, що кожна особа має право знайомитись з зібраною про неї інформацією в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях, якщо ці відомості не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Тож варто вести мову про доцільність криміналізації не незаконного обмеження людини в її праві вільно збирати, зберігати, використовувати чи поширювати інформацію, зокрема праві на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, чи іншої інформації, доступ до якої не може бути обмежено відповідно до ст. 21 ЗУ «Про інформацію», а незаконне обмеження права особи знайомитись з зібраною про неї інформацією в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях, якщо ці відомості не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Оскільки саме це право на інформацію, яке визнається частиною інформаційних прав особи тісно переплітається з приватним та сімейним життям особи в контексті гарантованого ст. 32 Конституції України права на недоторканність приватного та сімейного життя особи. Запропонована редакція ч.1 статті 4.7.9. Незаконне обмеження

інформаційних прав людини не перебуває в органічному зв’язку з приватністю людини.

До того ж стаття 10 ЗУ «Про доступ до інформації» гарантує кожній особі право: 1) знати у період збирання інформації, але до початку її використання, які відомості про неї та з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються, передаються чи поширюються, крім випадків, встановлених законом; 2) доступу до інформації про неї, яка збирається та зберігається; 3) вимагати виправлення неточної, неповної, застарілої інформації про себе, знищення інформації про себе, збирання, використання чи зберігання якої здійснюється з порушенням вимог закону; 4) на ознайомлення за рішенням суду з інформацією про інших осіб, якщо це необхідно для реалізації та захисту прав та законних інтересів. В свою чергу, розпорядники інформації, які володіють інформацією про особу, зобов'язані, серед іншого, надавати її безперешкодно і безкоштовно на вимогу осіб, яких вона стосується, крім випадків, передбачених законом. У разі відмови особі в доступі до інформації *про неї, приховування, незаконне збирання, використання, зберігання чи поширення інформації можуть бути оскаржені.* Принагідно зауважимо, що раніше вже була висловлена пропозиція доповнити КК статтею 163–1 «Порушення права на інформацію» в наступні редакції:

Незаконна відмова службової особи у наданні інформації або надання фізичній особі неповної чи завідомо недостовірної інформації, якщо такі діяння заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам людини, –

караються штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин [418, с. 29].

Ураховуючи наведене вище, ми поділяємо думку фахівців, які скептично поставилися до такої ініціативи, вказуючи, що ст. 4.7.9 є черговим виявом відображеної в проєкті загальної тенденції до встановлення кримінальної

відповідальності за будь–яке порушення прав людини, які належать до прав першого покоління. Таке рішення розробників проєкту є суперечливим з точки зору поваги до верховенства права, розуміння місії кримінального права у забезпеченні прав людини, а також слабо корелює з вимогами правової визначеності. Інформаційні права можуть бути значно ефективніше захищені цивільно– та адміністративно–правовими засобами. Ця норма зробить потенційно кримінально–протиправною не лише практично кожну відмову у відповіді на запит про доступ до публічної інформації, а й надання відповіді на такий запит із порушенням встановлених строків [188, с.288]. До того ж безпосередньо в ст. 7 ЗУ «Про інформацію» передбачено, що надання доступу до інформації, усунення порушень права на інформацію та оскарження відмови або бездіяльності щодо надання інформації здійснюються відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» з урахуванням особливостей, визначених цим Законом», а суб'єкт інформаційних відносин може вимагати усунення будь–яких порушень його права на інформацію [503].

Враховуючи поширення такого явища як «порнопомста» (revenge porn), під якою розуміють поширення або погрозу поширення інтимних зображень особи з метою нанесення моральної шкоди та/або з помсти, без згоди особи, яка на них зображена, доцільним вважаємо врахувати підвищений ступінь суспільної небезпеки таких дій. Зроблено це може бути у такий спосіб: 1) включення до ознак, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь уразі вчинення таких дій щодо повнолітньої особи або 2) включення до ознак, що підвищують тяжкість злочину на два ступеня уразі вчинення таких дій щодо повнолітньої особи.

Отже з урахуванням міркувань, наведених в попередніх розділах дослідження, критичного аналізу висловлених в теорії кримінального права пропозицій вдосконалення кримінально–правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини, норм проєкту нового КК України станом на 01.08.2024 р. вважаємо слушними та обґрунтованими з позиції визначення підстав та умов криміналізації суспільно–

небезпечних діянь наступні положення: 1) об’єднання типових посягань на приватне та сімейне життя людини в одному розділі за видовим об’єктом, у тому числі розголошення інформації про стан здоров’я та лікарської таємниці (проєкт КК); 2) уточнення об’єктивної сторони діяння, передбаченого ч.1 ст. 163 КК за рахунок виключення з диспозиції вказівки на такий спосіб передачі інформації як «через комп’ютер» (Горпинюк О.П.); 3) диференціацію кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ч.1 ст. 163 за ознакою вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою та з корисливих мотивів (Єдинак І.В.); 4) уточнення дій, які порушують таємницю кореспонденції (ст.4.7.5 проєкту КК); 5) уточнення об’єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 162 КК шляхом включення до диспозиції такої дії як «відмова залишити житло чи інше володіння особи»; 5) пропозиції перегляду санкцій статей 162, 163, 182 КК.

Ознакою, яка диференціює кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо конфіденційної інформації особи, варто визнати зміст інформації, яку можна позначити як «чутливі дані» або інформації, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних. Такими даними визнаються: 1) персональні дані про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров’я, статевого життя, біометричних або генетичних даних (ч.1 ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних»); 2) відомості про расове, етнічне та національне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та або організаціях, професійних спілках, релігійних організаціях чи в громадських організаціях світоглядної спрямованості, стан здоров'я, статеве життя, біометричні дані, генетичні дані, місцеперебування та або шляхи пересування особи, факт притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності, застосування щодо особи заходів в рамках досудового розслідування та заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», вчинення щодо особи тих чи

інших видів насильства (Роз'яснення основних положень Порядку повідомлення Уповноваженого щодо визначення обробки персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних 08.01.2014 р.).

Зважаючи на те, що наказ Уповноваженого Верховної ради з прав людини не є законом, варто послуговуватися, в першу чергу, визначенням таких даних як чутливих, наведеному в ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних».

Отже, на підставі проведеного в дисертації аналізу сучасного стану кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні, виявлених при цьому теоретичних та практичних проблем застосування кримінально-правових норм, передбачених ст. ст. 132, 145, 162, 163, 182, урахування позитивного досвіду кримінально-правової охорони інших країн, з метою вдосконалення кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини вважаємо доцільним внести наступні зміни до чинного КК України:

викласти в наступній редакції:

«Стаття 162. Порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи.

1. Незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи, відмова залишити його, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення,

караються штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від шестидесяти до ста двадцяти годин, або пробаційним наглядом на строк до двох років або обмеженням волі на строк до двох років;

2. Ті самі дії, вчинені групою осіб або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування, -

караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот годин, або пробаційним наглядом на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк.

3. Дії передбачені ч.1 або 2 цієї статті, вчинені службовою особою, -

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Стаття 163 Порушення таємниці поштових відправлень та телефонних розмов

1. Порушення таємниці кореспонденції та інших поштових відправлень або телефонних розмов, -

карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від шестидесяти до ста двадцяти годин, або пробаційним наглядом на строк до двох років.

2.Ті самі дії, вчинені повторно або з використанням спеціального технічного засобу негласного інформації, або вчинені з корисливих мотивів, -

караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот годин, або пробаційним наглядом на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк.

Стаття 182 Незаконні дії з конфіденційною інформацією про приватне та сімейне життя людини

1. Незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу, -

караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк;

2. Ті самі дії, вчинені повторно, або, якщо вони вчинені щодо інформації (персональних даних), яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних (чутливої інформації), або вчинені з метою дискримінації, у

тому числі за ознакою сексуальної орієнтації, з мотивів національної, релігійної нетерпимості, -

караються штрафом від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені особою, якій така інформація стала відома у зв'язку з трудовими відносинами та/або професійними відносинами,

караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

3. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені особою, на яку покладено обов'язок дотримання професійної таємниці, -

караються штрафом від двох тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

4.Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітньої особи або якщо вони призвели до тяжких наслідків, -

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк .

Примітка.

1.Термін «інформація, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних» (чутлива інформація) у цій статті вживається у значенні, визначеному законом України «Про захист персональних даних».

2.Під тяжкими наслідками в цій статті слід розуміти публічне приниження, втрату роботи, розлучення, самогубство через сором, посттравматичний стресовий розлад, тривале лікування невротичного розладу тощо

3.Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими цією статтею, і не тягне за собою кримінальну відповідальність.

Висновки до розділу 5

Проаналізовані аспекти сучасного стану кримінально–правової охорони недоторканності приватного життя в Іспанії дають підстави говорити як про певну схожість, так і відмінності з реаліями законодавчої та правозастосовної практики в Україні. До перших слід віднести схожі передумови та підстави криміналізації суспільно–небезпечних діянь, що посягають на приватне та сімейне життя особи з огляду на вимоги міжнародно–правових актів в сфері захисту прав людини, в першу чергу, Європейської конвенції з прав людини, а також конституційні приписи, що визначають зміст поняття приватного життя особи та основних його складових (розуміння сутності та поняття конфіденційної інформації, персональних даних, об'єктивних ознак розголошення такого роду інформації, порушення недоторканності житла, меж правових меж втручання в це право та його обмеження тощо). Спільними є й складнощі, що виникають в правозастосовній діяльності, про що свідчать наведені рішення вищої судової інстанції Іспанії, яка переглядає справи в касаційному порядку. Значний вплив на кримінально–правовому доктрину в Іспанії, як і в Україні, мають рішення Конституційних судів щодо тлумачення змісту права на недоторканність приватного життя. Спільним підходом є також розуміння того факту, що трактування житла з акцентуванням на його виключній

ознаці бути постійним місцем проживання для людини суттєво звужує кримінально–правову охорону недоторканності житла як конвенційного та конституційного права. Більш виразними є відмінності в моделях саме кримінально–правової охорони, що втілені в відповідному кримінальному законі. В першу чергу, це стосується продуманого об'єднання посягань на приватне життя людини в одному розділі КК Іспанії. За такого підходу чітко простежується зміст об'єкту кримінально–правової охорони, яким виступає право на повагу до приватного життя особи, закріплене в ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, в будь–якому його прояві. В той час як в КК України відповідні посягання розміщені в різних розділах. Також унікальним, принаймні порівняно з Україною, є визнання суб'єктом вчинення таких правопорушень юридичних осіб, і навпаки, визнання юридичної публічної чи приватної особи потерпілими від цих правопорушень. Принагідно зауважимо, що подібне рішення іспанського законодавця критикується в кримінально–правовій доктрині. Положеннями, які можуть виступати орієнтирами вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства з додатковим обґрунтуванням варто визнати наступні: оцінка порушення «права на власне зображення», яке полягає у використанні зображення людини без її відома та згоди; питання караності відповідних кримінальних правопорушень; доцільність диференціації кримінальної відповідальності суб'єктів розголошення конфіденційної інформації залежно від того, чи стала остання відома у зв'язку з виконанням ними професійних, трудових обов'язків або ж стала свідомим порушенням професійної таємниці, диференціації кримінальної відповідальності залежно від виду інформації (чутливого характеру), віку потерпілої особи та наявності корисливого мотиву.

Аналіз підходів законодавця Польщі до кримінально–правової охорони приватного життя особи дозволяє визнати, що як і в Україні основу кримінально–правової охорони конфіденційності інформації, спілкування як невід'ємних складових приватного життя особи складають Конституція Республіки Польща, Загальна Декларація прав людини (стаття 12), Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права (стаття 17), Конвенція про захист прав людини і

основоположних свобод (стаття 8), Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку автоматичною обробкою персональних даних, Генеральний регламент ЕС про захист персональних даних (General Data Protection Regulation, GDPR), Закон РП «Про захист персональних даних».

Встановлено широке розуміння поняття «відкриття закритого листа» як способу несанкціонованого отримання доступу до не призначеної для особи інформації, відповідно до тенденцій тлумачення сутності таємниці листування в міжнародно–правових документах, і в кримінально–правові доктрині Польщі і в правозастосовній (судовій) практиці, оскільки такими діями охоплюється листування незалежно від того, чи є воно письмовим і міститься у закритому листі або в електронній формі та міститься в особистих даних облікового запису іншої особи на сайті соціальної мережі.

Цінним висновком аналізу польської кримінально–правової доктрини можна визнати те, що, як і вітчизняні фахівці, польські науковці нарікають на проблемах, пов'язаних з імплементацією положень міжнародних актів в національне законодавство. Так, вони вважають, що ряд поправок, внесених до ст. 267 КК Польщі в 2008 році, зокрема § 2 – положення про кримінальну відповідальність діяння винного, що полягає в отриманні несанкціонованого доступу до всіх або частини інформаційної системи, є фактично автоматичним й буквальним переписуванням змісту ст. 2 Рамкового рішення 2005/222, в п. 11 якого зазначено на необхідності вироблення загального підходу до складових елементів кримінальних правопорушень шляхом введення таких загальних складів злочинів як: незаконний доступ до інформаційної системи, недоторканність системи та порушення недоторканності даних. Сутність критичних зауважень першочергово зводиться до того, що національний законодавець має імплементувати правові норми, а не нормативні акти, а відтак рамкові рішення гармонізують матеріальне кримінальне право не підходять для дослівної транспозиції до тексту КК. Ураховуючи активну роботи над текстом нового Кримінального кодексу України, вважаємо подальші наукові дослідження проблеми кримінально–правової охорони конфіденційної інформації особи з

метою забезпечення охорони її приватного життя в країнах, які раніше почали процес гармонізації власного кримінального законодавства до вимог міжнародно–правових стандартів у сфері захисту персональних даних, вельми цінним для України.

З метою вдосконалення кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні визнано обґрунтованими з позиції визначення підстав та умов криміналізації суспільно–небезпечних діянь наступні положення: 1) об'єднання типових посягань на приватне та сімейне життя людини в одному розділі за видовим об'єктом, у тому числі розголошення інформації про стан здоров'я та лікарської таємниці (проєкт КК); 2) уточнення об'єктивної сторони діяння, передбаченого ч.1 ст. 163 КК за рахунок виключення з диспозиції вказівки на такий спосіб передачі інформації як «через комп'ютер»; 3) диференціацію кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ч.1 ст. 163 за ознакою вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою та з корисливих мотивів; 4) уточнення дій, які порушують таємницю кореспонденції (ст.4.7.5 проєкту КК); 5) уточнення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 162 КК шляхом включення до диспозиції такої дії як «відмова залишити житло чи інше володіння особи»; 5) пропозиції перегляду санкцій статей 162, 163, 182 КК.

Ознакою, яка диференціює кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо конфіденційної інформації особи, варто визнати зміст інформації, яку можна позначити як «чутливі дані» або інформації, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних. Такими даними визнаються: 1) персональні дані про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних (ч.1 ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних»);

Запропонована в проєкті нового Кримінального кодексу України законодавча модель кримінально-правової охорони приватного та сімейного

життя особи видається в цілому обґрунтованою, оскільки враховує частину висловлених в кримінально-правовій науці думок, пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм, позитивний досвід правого регулювання охорони приватності в кримінальному законодавстві інших країн, а також складнощі, які виникають на сьогодні в правозастосовній діяльності. Перевагами вказаного проєкту є, по-перше згрупувати всі посягання на приватне та сімейне життя людини за єдиним об'єктом в окремій структурній частині Особливої частини КК, по-друге, намагання спростити (викласти більш лаконічно) виклад об'єктивної сторони відповідних кримінальних правопорушень, на не шкоду чіткості та правової визначеності кримінального закону, в третіх проведення диференціації кримінальної відповідальності за більшим колом обставин, які збільшують ступінь суспільної небезпеки цих діянь (зокрема неповнолітніх, колишнього подружжя, з метою полегшити вчинення іншого кримінального правопорушення, у складі групи). Натомість недоліком вважаємо намагання вирішувати засобами кримінального права ряд проблем, які можуть бути вирішені іншими засобами (як от цивільно-правовими чи адміністративно-правовими). Мова йде криміналізацію не надання іншій людині інформації про стан її здоров'я, стан здоров'я її дитини чи підопічної людини, приховування інформації про причину смерті людини від члена її сім'ї чи іншої фізичної особи, уповноваженої членом сім'ї, обмеження людини в її праві вільно збирати, зберігати, використовувати чи поширювати інформацію, зокрема праві на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, встановлення цензури процесу творчості чи результатів творчої діяльності. Принаймні в цих питаннях засоби кримінального права не мають набувати властивостей ultima ratio, адже на сьогодні питання надання доступу до інформації, усунення порушень права на інформацію та оскарження відмови або бездіяльності щодо надання інформації здійснюються відповідно до ЗУ «Про адміністративну процедуру» з урахуванням особливостей, визначених ЗУ «Про захист персональних даних», а суб'єкт інформаційних відносин може вимагати усунення будь–яких порушень його права на інформацію.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження актуальних питань кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини зроблено такі висновки:

1. Аналіз стану наукової розробки проблематики кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя засвідчив наявність значного наукового інтересу до дослідження цієї проблеми з акцентуванням на захисті конфіденційної інформації (персональних даних особи) та наполегливими пропозиціями щодо реформування КК України в цій частині. Узагальнення вказаних пропозицій надало змогу виокремити ті з них, які можуть бути реалізовані на правотворчому рівні з метою: 1) уточнення об'єкта кримінально-правової охорони та групування кримінальних правопорушень за ознакою спільності родового та/або видового об'єкта в одному розділі Особливої частини КК України; 2) удосконалення кримінально-правової охорони шляхом уточнення змісту окремих елементів складів відповідних кримінальних правопорушень (дій, предметів, наслідків тощо) без зміни її меж; 3) удосконалення кримінально-правової охорони шляхом зміни її меж: а) розширення меж кримінально-правової охорони (завдяки уточненню предметів кримінальних правопорушень, визнанню суб'єктом юридичної особи тощо); б) звуження меж кримінально-правової охорони (завдяки уточненню потерпілого від порушення недоторканності житла як особи, що є законним власником житла чи іншого володіння або користується ним на законних підставах, пропозиції визнавати спеціальним суб'єктом порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи у формі проведення незаконного огляду чи обшуку в житлі чи іншому володінні особи виключно службових осіб правоохоронного органу, які здійснюють владні повноваження); на правозастосовному рівні – з метою сприяння правильній кримінально-правовій оцінці при розмежуванні кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя: 1) між собою (ст. 139, 145, 162, 163, 182 КК); 2) з іншими кримінальними правопорушеннями (ст. 185–187, 231, 232,

328, 329 та ін.); 3) з адміністративними правопорушенням (ст. 18839 та 18840 КУпАП).

2. Методологія кримінального права являє собою систему принципів і способів організації, побудови та здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності в галузі дослідження злочину й покарання. Методологія сучасної кримінально-правової науки є складною та багатоплановою системою (комплексом), яка охоплює, зокрема, проблеми структури наукового знання в кримінальному праві та наукових теоріях (конструкціях); закони виникнення, функціонування та зміни наукових правових теорій і доктрин у кримінальному праві; понятєвий каркас кримінального права; структуру та операційний склад методів дослідження, що застосовують у кримінальному праві; аналіз мови кримінального права.

3. Історія становлення концепту приватного життя показує, що держава та суспільство на будь-яких етапах свого розвитку розрізняють публічне і приватне. Визначення та структура приватного варіюють і трансформуються від одного суспільства до іншого, залежно від таких змінних, як влада, держава, релігія, житло, сім'я. Історія права на конфіденційність особистого й приватного життя демонструє, що зміни в розумінні цього права тісно пов'язані з розвитком нових технологій, що збільшують можливості втручання держави, корпорацій, громадських об'єднань та окремих осіб в особисте та сімейне життя людини. Процес втручання у приватність, а отже, і різноманітні способи, у тому числі й правові, захисту приватного життя у XX – на початку XXI ст. трансформувалися та урізноманітнилися. Усе частіше сфера приватного життя людини симбіонує із захистом конфіденційності в інформаційному просторі, що диктує необхідність трансформації механізму правової охорони захисту інформації про приватне життя людини, розмежування сфер (кримінально-правового, адміністративного, цивільно-правового) регулювання тощо. У зв'язку із цим перспективними напрямами вдосконалення гарантій реалізації права на приватність, його охорони та захисту, у тому числі засобами кримінального права, визначені, зокрема, ті, які забезпечуватимуть захист конфіденційної інформації людини в інформаційному

просторі (чітке визначення правил поводження з такою інформацією з боку інших людей, юридичних осіб чи держави); уточнення об'єкта кримінально-правової охорони права на приватне життя та розмежування з іншими способами охорони чи захисту (інші галузі права), визначення інтенсивності й діапазону такої охорони, з огляду на різноманітність проявів приватності (privacy) людини в повсякденному житті.

4. Для української правової ментальності характерною є схильність до індивідуальної свободи, превалювання приватного над суспільним, громадським. Проте, ведучи боротьбу за утворення власної держави, українці змушені були приватні інтереси підкорювати публічним (державним), про що свідчать «Пакти…» Пилипа Орлика та Конституційні проєкти консервативного крила українського суспільно-політичного руху. Разом з тим український конституціоналізм кінця XIX – початку XX ст. розвивався синхронно з американською ліберальною політико-правовою теорією. Однак, за кардинальними відмінностями суспільно-політичного та державного устрою, превалюванням комуністичної ідеології, насильно впровадженої й насильно підтримуваної та тривалий час панівної на теренах України, втілити ідеї українських громадських і політичних державних діячів було неможливо. У радянській Україні ідея про право на приватність особистого й сімейного життя взагалі була відкинута на десятиліття назад. Сьогодні Україна продовжує тривалу боротьбу за свою незалежність зі зброєю в руках, відстоюючи право на життя, на ідентичність, на свободу як нації, так і кожної людини, а із цим і загальносвітові та європейські цінності. Стан правової охорони приватності людини залежить здебільшого від рівня визначення конституційного права поваги й невтручання в приватне та сімейне життя людини в комплексі з іншими правами і свободами, розвинутості та дієвості системи інституційних, правових, процесуальних і судових гарантій їх дотримання, достатньої сформованості інститутів громадянського суспільства, політичного режиму в державі, відсутності дестабілізаційних внутрішньо- і зовнішньополітичних процесів тощо.

5. Генеза кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя в новітній історії України характеризується своєю складністю та повною залежністю від підходів до розуміння та реалізації прав людини, зокрема особистих (приватних). Реалізація права на недоторканність приватного життя та його кримінально-правова охорона чітко демонструють сутнісні відмінності між тоталітарною, авторитарною та правовою державами, ступенем розвитку громадянського суспільства. Розвиток кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя в зазначений період не можна подати як однолінійний процес, від їх відсутності в законодавстві до поступового збільшення, швидше це був постійний пошук місця та значення цієї групи прав для людини, держави, суспільства. Для етапу 1917–1921 рр. характерне відновлення української державності та закріплення лише на конституційному рівні гарантій недоторканності, яким не судилося бути реалізованими, зокрема у сфері кримінально-правової охорони. Наступний етап (1922–1960 рр.) став «кроком назад» у питаннях кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя, відкинувши навіть надбання попереднього XIX ст. Йому властива декларація права окремих елементів приватного життя на конституційному рівні. Однак, повага до них, як і створення належного механізму реалізації та захисту, у тому числі кримінально-правовими нормами, радянською ідеологією були фактично спаплюжені. Пояснювалося це тим, що за соціалізму відсутні відмінності між особистим і суспільним, а правовий статус особи має бути пов’язаний насамперед із природою держави. Етап, пов’язаний з «хрущовською відлигою», загостренням кризи радянської системи та народженням незалежної України, з 1960 р. до прийняття чинного КК України 2001 р. відзначається закріпленням кримінально-правових норм, спрямованих на охорону окремих сторін приватного (особистого, сімейного) життя та відсутністю наукових розробок концепту приватного життя людини як такого, а відтак і відсутністю унормування будь-яких проявів приватності, механізму її належного захисту тощо, принаймні до прийняття Конституції України 1996 р. Етап від 2001 р. до теперішнього часу вирізняється запровадженням у КК

України норм, де під охорону кримінального закону поставлено такі базисні засади, складові права на повагу до приватного та сімейного життя людини, як недоторканність житла, таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, недоторканність приватного життя, право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення по медичну допомогу, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні (що становить обґрунтування криміналізації лікарської таємниці), право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, рішення суду про усиновлення (що є підставою криміналізації порушення таємниці усиновлення (удочеріння)).

6. Кримінально-правова охорона може бути визнана складовою механізму кримінально-правового регулювання, яка проявляється в таких елементах зазначеного вище механізму, як нормативна основа (статті КК, які передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини), юридичний факт (вчинення відповідного діяння та повідомлення про нього в правоохоронний орган) й акт застосування (обвинувальний вирок суду, ухвала про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності тощо). Темпоральні (часові) межі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини, враховуючи її реалізацію на різних рівнях (нормативний та індивідуальний (правозастосовний), що не дозволяє визначити єдині темпоральні межі такої охорони для двох рівнів), різняться. На нормативному рівні реалізація охорони визначається такими факторами, як криміналізація та декриміналізація діяння чи визнання положень кримінального закону неконституційними Конституційним Судом України. На правозастосовному (індивідуальному) рівні охорона пов'язується з юридичним фактом (вчинення кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, яке не є кримінальним правопорушенням), який встановлений судом у відповідному акті правозастосування (обвинувальному вироку, ухвалі), застосуванням заходів кримінально-правового

характеру та їх закінченням (залежно від виду такого заходу) або ж настанням інших обставин, що остаточно припиняють дію таких заходів (смерть особи).

7. На підставі зіставлення передумов розробки КК 2001 р. та проєкту нового КК України з'ясовано, що окремі з них генерували передумови криміналізації посягань на приватне та сімейне життя людини та визначають можливості збереження наступності в питаннях їх кримінально-правової охорони в майбутньому, а саме: серед соціальних передумов – початок та подальше формування потужного громадянського суспільства в Україні, основою якого виступають, серед іншого, демократичні громадянські суспільні цінності, а також правова захищеність громадян, зміна в ієрархії соціальних цінностей та визнання прав людини сучасними фундаментальними цінностями; серед міжнародних – укладення та ратифікація міжнародних договорів, що містили зобов'язання у сфері захисту прав людини та у сфері кримінального права зокрема, загальносвітові та регіональні (європейські) тенденції розвитку національного кримінального законодавства окремих країн, виконання Україною численних рішень ЄСПЛ; серед правових – ухвалення Конституції України 28 червня 1996 р., яка чинна сьогодні, розвиток змісту та гарантій прав людини; серед кримінологічних передумов – поява нових та істотна модифікація раніше відомих форм злочинності (зокрема комп'ютерної), серед доктринальних умов – дослідження науковцями проблем практичного застосування приписів кримінального законодавства, зростання можливостей дослідження та рецепції іноземного досвіду кримінально-правового регулювання суспільних відносин, прагнення наукової спільноти надати допомогу відповідним органам законодавчої, виконавчої й судової влади в удосконаленні кримінального законодавства та практики його застосування.

Приводами криміналізації діянь, що посягають на приватне та сімейне життя людини (повагу, недоторканність), визначені такі: 1) забезпечення реалізації положень ст. 30–32 Конституції України та інших законів України; 2) створення належного механізму кримінально-правової охорони цих прав задля ефективної та безперешкодної (вільної) їх реалізації, недопущення втручання з

боку органів влади та посягань з боку інших осіб; 3) виконання зобов'язань за чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України відповідно до ст. 9 Конституції України. Підставою криміналізації є суспільна небезпечність посягань на приватне та сімейне життя людини, яка полягає в порушенні вказаних прав у спосіб, за якого вони не можуть бути відновлені, завдаючи тим самим шкоди людині.

8. Практика ЄСПЛ, точніше правові позиції, сформовані як результат легального тлумачення положень Європейської конвенції, в яких і об'єктивується її дія, можуть визнаватися міжнародно-правовим джерелом кримінального права України, кримінально-правової політики, утім не кримінального законодавства, оскільки не є нормами прямої (безпосередньої) дії, і в такому розумінні конвенційні приписи щодо забезпечення поваги до недоторканності приватного життя людини, розтлумачені ЄСПЛ в рішеннях (незалежно чи щодо України чи будь-якої іншої держави-учасниці Конвенції), можуть визнаватися приводами криміналізації й визначати обсяг кримінально-правової охорони. У тексті цього документа негативні обов'язки держави в цій сфері окреслені імпліцитно, тоді як критерії оцінювання та інтерпретації позитивних обов'язків держави формуються казуїстичною практикою ЄСПЛ. Окреслення меж дозволеної законом поведінки суб'єктів владних повноважень визначає стандарти законного (легітимного) втручання в приватне та сімейне життя людини і, таким чином, є орієнтиром для формування конструкцій відповідних кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за незаконне втручання в приватне та сімейне життя людини. Важливість усебічного нормативного врегулювання поводження з конфіденційною інформацією (персональними даними особи) на рівні закону безпосередньо пов'язана з визначенням чітких підстав та меж криміналізації суспільно небезпечних діянь, що порушують суспільні відносини у сфері захисту персональних даних особи та є грубим втручанням у приватне (особисте) життя людини. Таким чином, необхідність забезпечення реалізації та виконання негативних і позитивних обов'язків держави щодо дотримання ст. 8 Європейської конвенції виступає вагомим фактором (передумовою)

криміналізації відповідних діянь як складової кримінально-правової охорони поваги до приватного та сімейного життя людини в Україні.

9. В аспекті кримінально-правової охорони приватного життя особи інформацію про сімейний стан особи як частину конфіденційної інформації варто визнати лише частиною інформації про сімейне життя особи. Тож у процесі застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 182 КК України, суд має не обмежуватися поняттям конфіденційної інформації, наведеним у ч. 2 ст. 11 ЗУ «Про інформацію», але й враховувати позицію Конституційного Суду України, який відніс до конфіденційної інформації про фізичну особу, крім вказаної, ще й відомості про її майновий стан та інші персональні дані (Рішення від 30 жовтня 1997 р. № 5-зп) та визнав, що перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним (Рішення від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012).

10. Україна, приєднавшись до Європейської конвенції прав людини, взяла на себе негативні зобов'язання щодо створення юридичних гарантій поваги та невтручання в приватне життя людини, першочергово, з боку представників влади. Такими юридичними гарантіями визнаються визначені національним законодавством випадки законного (правомірного) втручання в приватне життя особи у виключних випадках і з виключними цілями. Такими є і конституційні гарантії, які містяться в приписах норм, передбачених ст. 30–32 Конституції, і гарантії, які розвивають конституційні положення в регуляторному (галузевому) законодавстві через: заборону розголошення відомостей про приватне життя особи; встановлення особливого порядку збору, обробки, поширення та передачі конфіденційної інформації; визначення підстав втручання в приватне життя людини в процесі реалізації повноважень органів влади (гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, примусове проникнення до житла тощо); судовий контроль за дотримання прав і свобод людини при здійсненні розвідувальної діяльності тощо.

11. Приватність (повага до приватного та сімейного життя людини) як соціально-правовий феномен може сформувати видовий об'єкт кримінальних

правопорушень, відповідальність за які наразі передбачена в ст. 162, 163 та 182 КК України в межах одного розділу, а також окреслювати орієнтири розширення цього об'єкта шляхом включення до нього тих посягань, які наразі в чинному КК України розміщені в інших розділах (ст. 132, 145, 168 та ін.).

12. Трактування житла з акцентуванням на його виключній ознаці бути постійним місцем проживання для людини суттєво звужує кримінально-правову охорону недоторканності житла як конвенційного та конституційного права. У контексті кримінально-правової оцінки порушення недоторканності житла останнє має визнаватися таким не лише в разі постійного місця проживання особи, але й тимчасового (зокрема громадян, які не мають або втратили житло, також біженців, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які вимушені залишити житлове приміщення внаслідок його аварійного стану, стихійного лиха або з інших підстав, які загрожують життю та здоров'ю особи або стану та безпеці відповідного житлового приміщення). Тлумачення житла особи, наведене в ст. 233 КПК, як будь-якого приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всіх складових частин такого приміщення, дещо ширше, ніж у цивільному законодавстві, утім більшою мірою узгоджується з підходами щодо концепту житла в рішеннях ЄСПЛ та відповідає потребам практики при кримінально-правовій оцінці порушення недоторканності житла.

У контексті припису ч. 2 ст. 233 КПК казарми військовослужбовців, як казарми поліпшеного планування, що відносяться до житлового фонду військової частини, так і спальні приміщення казарм для особового складу військовослужбовців строкової служби, є тимчасовим житлом військовослужбовців на час проходження ними військової служби. Натомість приміщення, в яких утримуються особи, яким призначено покарання у виді арешту, яке полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті та тримання в дисциплінарному батальйоні, не є житлом у розумінні ст. 233 КПК, оскільки права осіб, які там тримаються, обмежені за

законом. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК, потрібно визнавати будь-яке житло, яке фактично належить потерпілому і/чи перебуває в його користуванні, незважаючи на спірність реалізації відповідних повноважень. Наявність спору щодо зазначених об'єктів не виключає фактичного володіння й користування ними, а отже, і дотримання недоторканності житла з боку інших осіб.

13. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК України, є конфіденційна інформація (інформація особистого характеру), що передається засобами поштового зв'язку, зокрема міститься в письмовій кореспонденції (листи, дрібні пакети) та засобами електронного зв'язку, а саме під час голосової електронної комунікації (телефонна розмова), міжособистісного, інтерактивного обміну інформацією через електронні комунікаційні мережі (електронне листування, месенджер повідомлення тощо).

14. Поширеними видами конфіденційної інформації, визнаними як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України, є адреса, дата і місце народження, серія, номер паспорта громадянина України (як «мінімальним набір» інформації для створення онлайн заявки на сайті з онлайн кредитування при вчиненні шахрайства). Судова практика виходить із широкого розуміння конфіденційної інформації про особу, яка не зводиться суто до збору, зберігання і використання персональних даних особи, хоча такі випадки й переважають, а визнає такою відеофайли, на яких відображено спостереження за будинком та прибудинковою територією. Як способи збирання конфіденційної інформації найчастіше зафіксовані: використання власноруч виготовленого прослуховувального апарату та прослуховування; отримання доступу до особистого кабінету потерпілого на викраденому мобільному телефоні, а відтак до персональної інформації; заволодіння обманним шляхом копіями документів, що містили персональні дані особи, фішинг, фармінг (зміна DNS (Domain Name System) адреси сайту) тощо. Збирання інформації може здійснюватися з будь-яких джерел: із документів, бесід із родичами, сусідами, знайомими потерпілого тощо, як відкрито, під пристойним приводом, так і таємно, шляхом викрадення

або з використанням підслуховувальних, відеозаписувальних пристроїв, інших технічних засобів.

15. Кримінальна правова оцінка насильства або погрози його застосування залежить від мети: застосування насильства як способу проникнення до житла чи іншого володіння особи залежно від його характеру охоплюється складом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 162 КК (або потребує кваліфікації за сукупністю з іншими кримінальними правопорушеннями); протиправне проникнення до житла особи (без застосування насильства для проникнення, а з метою заподіяння потерпілій особі тілесних ушкоджень через неприязні стосунки, попередній конфлікт) має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 162 та статтею, що передбачає відповідальність за наслідки такого насильства (ст. 122, 121, 152 та ін.).

16. Застосування кримінально-правових норм, що передбачають кваліфікуючі ознаки, передбачені ст. 162, 163 та 182 КК України, свідчить, що доцільними з позиції необхідності диференціації кримінальної відповідальності є такі з наявних ознак, як: вчинення кримінального правопорушення з застосуванням насильства або погрози його застосування (ч. 2 ст. 162 КК), службовою особою (ч. 2 ст 162 КК, ч. 2 ст. 163). Вартими для визначення такими, що диференціюють, є такі кваліфікуючі ознаки: вчинення кримінального правопорушення групою осіб (ч. 2 ст. 162); з корисливих мотивів (ч. 2 ст. 163 КК, ч. 2 ст. 182 КК).

17. Рішення ЄСПЛ, у яких сформовані правові позиції щодо тлумачення положень ст. 8 Європейської конвенції, що в сукупності визначають концепти «поваги до приватного життя» та «поваги до сімейного життя», впливає на обсяг кримінально-правової охорони цих цінностей у КК України опосередковано, відтак наявність таких рішень проти України не визначає безпосередньо ефективність кримінально-правових норм. Насамперед, у державі має бути сформована стабільна й чітка нормативно-правова база, де було би визначено законні підстави втручання у сферу приватності, суб’єкти такого втручання та їх повноваження, які би не допускали розширеного тлумачення, та встановлено

види юридичної відповідальності за таке втручання як суб'єктами владних повноважень, такі і третіми особами. Тому кримінально-правова політика держави в частині криміналізації посягань на приватне та сімейне життя особи зумовлена станом визначення та унормування в регуляторному законодавстві позитивного й негативного обов'язку держави щодо забезпечення реалізації цього права. І таке унормування має закладати правовий механізм дотримання балансу між інтересами особи щодо її права на приватність та інтересами суспільства в різних сферах (це стосується передусім співвідношення конституційних прав і гарантій їх захисту від втручання як держави, так і інших осіб, чіткої регламентації способів реалізації елементів права на приватне та сімейне життя в галузевому законодавстві (конфіденційна інформація, захист персональних даних, недоторканність житла та таємниця кореспонденції тощо).

18. При визначенні заходів кримінально-правового характеру в судовій практиці установлено наявність певних тенденцій і проблем щодо підстави, дотримання засад та порядку їх призначення, які притаманні правозастосовній діяльності в Україні в цілому. Щодо призначення покарань: призначення покарання в межах санкції кримінально-правової норми ближче до її мінімальної межі, вибір з альтеративних покарань здебільшого більш м'якого покарання (зокрема штрафу, який призначається до того ж у мінімальному розмірі, встановленому в санкції статті). Щодо звільнення від відбування покарання з випробуванням: призначення мінімального іспитового строку в 1 рік; покладення мінімальної кількості з обов'язків, передбачених ч. 1 ст. 76 КК, та вкрай нечасте покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 3 ст. 76 КК, переважно у виді обов'язку не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації. Щодо звільнення від кримінальної відповідальності: правомірна відмова в задоволенні клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям у випадку, коли потерпіла особа, попередньо погодившись на примирення в суді, заявляє, що вона змінила свою думку і не бажає примирення, або ж недотримання будь-якої з підстав та умов застосування такого звільнення; акцентовано на випадках безпідставної відмови

суду в задоволенні клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строку давності (на підставі ст. 49 КК) за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 162 КК, на тій підставі, що особа не визнала своєї вини у його вчиненні, у разі, коли вона погоджується на таке звільнення; визнано хибною практику відмови в задоволенні клопотання при закритті кримінального провадження у зв'язку з примиренням винної особи з потерпілою особою на тій підставі, що діяння, вчинене за такої обставини, що обтяжує покарання, як рецидив кримінального правопорушення (ст. 67 КК), що суперечить приписам ст. 477 КПК. Практика призначення судом покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження судом угоди про примирення та угоди про визнання винуватості в кримінальних провадженнях за ст. 162 КК засвідчила показові для всієї кримінально-правової практики проблеми, пов'язані, в першу чергу, з відсутністю належних формалізованих приписів, що мали би визначати особливості їх призначення на підставі таких угод. Це стосується й випадків визначення меж пом'якшення покарання на підставі угод, заміни покарань, призначення покарань за сукупністю кримінальних правопорушень, зокрема узгодження такого призначення сторонами угоди, визначення можливості узгодження сторонами угоди не тільки звільнення від відбування покарання з випробуванням, але й розміру іспитового строку та кола обов'язків, які мають покладатися на особу в разі застосування щодо неї такого звільнення.

19. Окремі елементи кримінально-правової охорони приватного життя в Іспанії є схожими з реаліями законодавчої та правозастосовної практики в Україні, зокрема: 1) передумови й підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь, що посягають на приватне та сімейне життя особи з огляду на вимоги міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини; 2) конституційні приписи, що визначають зміст поняття приватного життя особи та основних його складових (розуміння сутності та поняття конфіденційної інформації, персональних даних, об'єктивних ознак розголошення такої інформації, порушення недоторканності житла, правових меж втручання в це право та його

обмеження тощо); 3) складнощі, що виникають у правозастосовній діяльності; 4) значний вплив рішень Конституційного суду Іспанії щодо тлумачення змісту права на недоторканність приватного життя на формування концепту недоторканності приватного та сімейного життя людини. Відмінності полягають у моделі кримінально-правової охорони, що втілена у відповідному кримінальному законі. Передусім це стосується продуманого об'єднання посягань на приватне життя людини в одному розділі КК Іспанії. За такого підходу чітко простежується зміст об'єкта кримінально-правової охорони, яким виступає право на повагу до приватного життя особи, закріплене в ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, в будь-якому його прояві. Також унікальним, принаймні порівняно з Україною, є визнання суб'єктом вчинення таких правопорушень юридичних осіб, і навпаки, визнання юридичної публічної чи приватної особи потерпілими від цих правопорушень, що неоднозначно сприйнято в кримінально-правовій доктрині Іспанії. Положеннями, які можуть виступати орієнтирами вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства з додатковим обґрунтуванням, варто визнати такі: оцінка порушення «права на власне зображення», яке полягає у використанні зображення людини без її відома та згоди; питання караності відповідних кримінальних правопорушень; доцільність диференціації кримінальної відповідальності суб'єктів розголошення конфіденційної інформації залежно від того, чи стала остання відома у зв'язку з виконанням ними професійних, трудових обов'язків або ж стала свідомим порушенням професійної таємниці, диференціації кримінальної відповідальності залежно від виду інформації (чутливого характеру), віку потерпілої особи та наявності корисливого мотиву.

Схожим у кримінально-правовій охороні приватного життя людини в Польщі, Іспанії та в Україні є її основа, яку становлять конституція, Загальна Декларація прав людини, МПГПП, ЄКПЛ, Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматичною обробкою персональних даних, GDPR, закони про захист персональних даних. Цінним висновком аналізу польської кримінально-правової доктрини можна визнати те, що, як і вітчизняні фахівці, польські

науковці зазначають проблеми, пов'язані з імплементацією положень міжнародних актів у національне законодавство. Так, вони вважають, що ряд поправок, внесених до ст. 267 КК Польщі, є фактично автоматичним і буквальним переписуванням змісту ст. 2 Рамкового рішення 2005/222, в п. 11 якого вказано про необхідність вироблення загального підходу до складових елементів кримінальних правопорушень шляхом введення таких загальних складів злочинів, як: незаконний доступ до інформаційної системи, недоторканність системи та порушення недоторканності даних. Сутність критичних зауважень першочергово зводиться до того, що національний законодавець має імплементувати правові норми, а не нормативні акти, а відтак рамкові рішення гармонізують матеріальне кримінальне право та не підходять для дослівної транспозиції до тексту КК. Ураховуючи активну роботу над текстом нового Кримінального кодексу України, подальші наукові дослідження проблеми кримінально-правової охорони конфіденційної інформації особи з метою забезпечення охорони її приватного життя в країнах, які раніше почали процес гармонізації власного кримінального законодавства з вимогами міжнародно-правових стандартів у сфері захисту персональних даних, є вельми цінним для України.

20. З метою вдосконалення кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні визнано обґрунтованими з позиції визначення підстав та умов криміналізації суспільно небезпечних діянь такі положення: 1) об'єднання типових посягань на приватне та сімейне життя людини в одному розділі за видовим об'єктом, у тому числі розголошення інформації про стан здоров'я та лікарської таємниці (проєкт КК); 2) уточнення об'єктивної сторони діяння, передбаченого ч. 1 ст. 163 КК, завдяки виключенню з диспозиції вказівки на такий спосіб передачі інформації, як «через комп'ютер»; 3) диференціацію кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ч. 1 ст. 163, за ознакою вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою та з корисливих мотивів; 4) уточнення дій, які порушують таємницю кореспонденції (ст. 4.7.5 проєкту КК); 5) уточнення об'єктивної сторони складу

кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 162 КК, шляхом включення до диспозиції такої дії, як «відмова залишити житло чи інше володіння особи»; 6) пропозиції перегляду санкцій ст. 162, 163, 182 КК.

Ознакою, яка диференціює кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо конфіденційної інформації особи, варто визнати зміст інформації, яку можна позначити як «чутливі дані», або інформації, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних. Такими даними визнаються: 1) персональні дані про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також дані, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних (ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних»).

Запропонована в проєкті нового Кримінального кодексу України законодавча модель кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя особи видається в цілому обґрунтованою, оскільки враховує частину висловлених у кримінально-правовій науці думок, пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм, позитивний досвід правового регулювання охорони приватності в кримінальному законодавстві інших країн, а також складнощі, які виникають на сьогодні в правозастосовній діяльності. Перевагами вказаного проєкту є, по-перше, спроба згрупувати всі посягання на приватне та сімейне життя людини за єдиним об'єктом в окремій структурній частині Особливої частини КК; по-друге, намагання спростити (викласти більш лаконічно) виклад об'єктивної сторони відповідних кримінальних правопорушень, на не шкоду чіткості та правової визначеності кримінального закону; по-третє, проведення диференціації кримінальної відповідальності за більшим колом обставин, які збільшують ступінь суспільної небезпеки цих діянь (зокрема неповнолітніх, колишнього подружжя, з метою полегшити вчинення іншого кримінального правопорушення, у складі групи). Натомість недоліком є намагання вирішувати засобами кримінального права ряд проблем, які можуть бути вирішені іншими засобами

(як-от цивільно-правовими чи адміністративно-правовими). Ідеться про криміналізацію ненадання іншій людині інформації про стан її здоров'я, стан здоров'я її дитини чи підопічної людини, приховування інформації про причину смерті людини від члена її сім'ї чи іншої фізичної особи, уповноваженої членом сім'ї, обмеження людини в її праві вільно збирати, зберігати, використовувати чи поширювати інформацію, зокрема праві на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, встановлення цензури процесу творчості чи результатів творчої діяльності. Принаймні в цих питаннях засоби кримінального права не мають набувати властивостей ultima ratio, адже на сьогодні надання доступу до інформації, усунення порушень права на інформацію та оскарження відмови або бездіяльності щодо надання інформації здійснюються відповідно до ЗУ «Про адміністративну процедуру» з урахуванням особливостей, визначених ЗУ «Про захист персональних даних», а суб'єкт інформаційних відносин може вимагати усунення будь-яких порушень його права на інформацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A History of Private Life. Volume I: From Pagan Rome to Byzantium Edited by Paul Veyne Translated by Arthur Goldhammer Series edited by Phillippe Ariès Georges Duby. The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts. London, England. 1985. 688 p.
2. A History of Private Life. Volume II : Revelations of the Medieval World Georges Duby, Editor Arthur Goldhammer, Translator. The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts. London, England. 1988. 650A History of Private Life : Volume III. Passions of the Renaissance Roger Chartier, Editor Arthur Goldhammer, Translator. The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts. London, England. 1989. 656 p.
3. A History of Private Life. Volume IV: From the Fires of Revolution to the Great War Edited by Michelle Perrot Translated by Arthur Goldhammer Series edited by Phillippe Ariès Georges Duby. The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts and London, England. 1990. 734 p.
4. A History of Private Life. Volume V : Riddles of Identity in Modern Times Antoine Prost and Gerard Vincent, Editors Arthur Goldhammer, Translator. The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts and London, England. 1991. 640 p.
5. Adam Behan. Współczesne systemy informatyczne a typy przestępstw z art. 267 kodeksu karnego Palestra 2/2020. 21–36. URL: https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/2–2020 (data złożenia wniosku: 20.05.2024).
6. Adamski A. Prawo karne. C.H. Beck, 2000. 269 s.
7. Agnieszka Kubiak–Cyrul. Dobra osobiste osób prawnych. Kantor Wydawniczy "Zakamycze", 2005. 299 s.
8. Akandji–Kombe J.–F. Positive obligations under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights. Council of Europe: Human rights handbooks, 2007. 68 p. URL:

https://www.refworld.org/ reference/research/ coe/2007/en/67106 (date of request: 20.05.2024).

9. Ángela Casals Fernández. Los delitos de descubrimiento y revelación de secretos en el ciberespacio. Especial mención a la prueba pericial digital. Anuario de Derecho Penal y Ciencias Penales (ADPCP), Vol. LXXVI, 2023. P. 155 - 190.URL: https://www.boe.es/ biblioteca_juridica/anuarios_derecho/abrir_ pdf.php?id=ANU–P–2023–10015500190 (date of request: 20.05.2024).
10. Ari Ezra. Waldman Privacy As Trust: Sharing Personal Information in a Networked World. Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the Graduate School of Arts and Sciences Columbia university 2015. 260 p. (date of request: 20.05.2024).
11. Artículo 200 del Código Penal Explicado. URL: https://codigopenal.online/articulo 200/#:~:text=El%20Art%C3%ADculo%2020 0%20del%20C%C3%B3digo%20Penal%20es%20una%20normativa%20que,co nsentimiento%20de%20sus% 20representantes%20legales (date of request: 20.05.2024).
12. Bogacki Piotr. Hacking w ujęciu art. 267 KK. Monitor Prawniczy | 2013. № 17. URL:https:// czasopisma.beck.pl/monitor–prawniczy/artykul/ emhackingem–wujeciu–art267–kk/(data złożenia wniosku: 20.05.2024).
13. Charter of fundamental rights of the european union (2000/C 364/01). Official Journal of the European Communities. URL: https://www.europarl.europa.eu/ charter/pdf/text_en.pdf/ (date of request: 25.05.2024).
14. Constitución Española. «BOE» núm. 311, de 29/12/1978. URL : https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/(1)/con (fecha de referencia : 20.05.202).
15. Declaration of the Committee of Ministers on Risks to Fundamental Rights stemming from Digital Tracking and other Surveillance Technologies (Adopted by the Committee of Ministers on 11 June 2013 at the 1173rd meeting of the Ministers'Deputies). URL: https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[% 2209000016805c8011%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descendi ng%22] (fecha de referencia: 10.05.2024).

16. Eduard Stomatov, Mykhailo A. Anishchenko, Yurii V. Filei, Sergii P. Myrnyi. Problems of providing the right to privacy in the context of digitalization of the health care sphere in Ukraine. Medicine and Law. 2023. Volum 42. № 4. P. 741-762.
17. European commission for democracy through law (Venice commission), Opinion «On video surveillance in public places by public authorities and the protection of human rights», Adopted by the Venice commission at its 70th plenarysession (Venice, 16–17 March 2007). URL: http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL–AD(2007)014–e.asp. (date of request: 20.05.2024).
18. F. Radoniewicz. Odpowiedzialność karna za hacking i inne przestępstwa przeciwko komputerowym i systemom informatycznym, Warszawa 2016, S. 278–282. (data złożenia wniosku: 20.05.2024).
19. Filip Radoniewicz. Odpowiedzialność karna za przestępstwo hackingu. Prawo w działaniu sprawy karne . 2013. № 13. S. 121–128.
20. Flaherty, D.H.: Privacy in Colonial New England. University Press of Virginia, Charlottesville. 1972. 312 p.
21. Gaffin, Elizabeth S. Friending Brandeis: Privacy and Government Surveillance in the Era of Social Media. Monterey, California. Naval Postgraduate School. 2012. URL: http://hdl.handle.net/10945/7343 (date of request: 20.05.2024).
22. García Sanz, J. El secreto profesional. Anales de la Facultad de Derecho, 20 05. 22 de diciembre, 2005, pp. 187 - 211. URL: https://riull.ull.es/xmlui/bitstrea m/handle/915/18155/AFD_22_%282005%29_12.pdf?sequenc (fecha de referen cia : 20.05.2024).
23. González Porras, A. Privacidad en Internet: los derechos fundamentales de privacidad e intimida den Internet y su regulación jurídica. La vigilancia masiva, Tesis doctoral de la Universidad de Castilla–La Mancha, Toledo. 2015. 597 p. URL: https://ruidera.uclm.es/server/api/core/bitstreams/1af7d594–8b66–47eb–ad51–ce368f0e25a5/content (fecha de referencia : 22.05.2024).
24. H. Fedewicz, V. Paleolog–Demetraki. Cyberprzestępczość – nowym rodzajem zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa. Теоретичні та практичні засади протидії

злочинності в сучасних умовах: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково–практичної конференції 16 жовтня 2015 р. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. С. 5–9.

25. Hernández Berlinches, R. (Coords.) (2019): Cibercriminalidad. Madrid, 365 p.
26. Hixson, R.F.: Privacy in a Public Society. Human Rights in Conflict. Oxford University Press, Oxford. 1987. 255 p.
27. Hofmański P., Komentarz do wybranych przepisów Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności [w:] E. Zielińska (red.), Standardy prawne Rady Europy. Tekst i komentarze. T. 3, Prawo karne, Oficyna Naukowa, Warszawa 1997. 368 s.
28. Holvast Jan History of Privacy. URL: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978–3–642–03315–5_2.pdf (date of request: 20.05.2024).
29. Hudson H.K. Factors affecting sexting behaviours among selected undergraduate students (Unpublished doctoral thesis). Southern University Illinois Carbondale, Illinois, United States, 2011. 172 p. URL: https://ehs.siu.edu/phrp/_common/documents/announcements–dissertation/hudson–h.pdf (date of request: 20.05.2024).
30. INE. URL: https://www.ine.es/ (date of request: 20.05.2024).
31. Jabłoński, M, Wygoda, K. Dostęp do informacji i jego granice, Wrocław 2002, 326 s.
32. Jarosz–Żukowska Sylwia. Konstytucyjnoprawne aspekty ochrony tajemnicy komunikowania się w internecie. Przegląd Prawa i Administracji 78, 2008. S. 12–29.
33. K. Dudka. Ochrona prawa do prywatności i jej ograniczenia w polskim prawie karnym. Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych. 2000. № 4. S. 83
34. Ken Gormley. One hundred years of privacy. Wisconsin Law Review.1992. 238 p.
35. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL: https://www.sejm.gov.pl/ prawo/konst/polski/kon1.htm (data złożenia wniosku: 20.05.2024).

36. Kopecký K. Sexting among Slovak Pubescents and Adolescent Children. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 2015. Vol. 203. P. 244–250. URL: https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.289 (date of request: 20.05.2024).
37. Leebron D. W The Right to Privacy's Place in the Intellectual History of Tort Law, 41 Case W. Rsrv. L. Rev. 769 (1991). URL: https:// scholarlycommons.law.case.edu/caselrev/vol41/iss3/11. (fecha de referencia: 10.04.2024).
38. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. «BOE» núm. 281, de 24 de noviembre de 1995, páginas 33987 a 34058 (72 págs.). URL: https://www.boe.es/eli/es/lo/1995/11/23/10 (fecha de referencia: 10.04.2024).
39. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. Jefatura del Estado «BOE» núm. 281, de 24 de noviembre de 1995. 207 p. URL: https://www.boe.es/buscar/pdf/1995/BOE–A–1995–25444–consolidado (fecha de referencia: 10.04.2024).
40. Ley Orgánica 10/2022, de 6 de septiembre, de garantía integral de la libertad sexual.«BOE» núm. 215, de 7 de Septiembre de 2022. URL: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE–A–2022–14630 (fecha de referencia: 10.04.2024).
41. Ley Orgánica 3/2018, de 5 de diciembre, de Protección de Datos Personales y garantía de los derechos digitales. «BOE» núm. 294, de 06/12/2018. URL: https://www.boe.es/eli/es/lo/2018/12/05/3/con (fecha de referencia: 10.04.2024).
42. M.K. v. Ukraine (№ 24867/13/ ОГЛЯД рішень Європейського суду з прав людини проти України (15 вересня 2022 року). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme /ogliady/2022_09_29_ESPL.pdf?fbclid=IwAR2r2blElpoEhGkmEkbxyj2FUdai Qaq2 40yd8OeOV4m–kFqSvTOrG0TfcDQ (дата звернення: 30.04.2023).
43. Malone v. United Kingdom, 02 August 1984, par. 68, Series A no. 82. URL: http://hudoc.echr.coe. int/eng?i=001–57533 (date of request: 23.04.2024).

44. NOTE VERBALE Strasbourg, 2 March 2022. URL: https://rm.coe.int/1680a5b0b0 (date of request: 23.04.2024).
45. Port, Andrew I. Love, Lust, and Lies under Communism: Family Values and Adulterous Liaisons in Early East Germany. Central European History . № 3. 2011. P. 478–505.
46. Postanowienie dnia 27 kwietnia 2016 r Sygn. akt III KK 265/15. URL: http://www.sn.pl/sites/ orzecznictwo/Orzeczenia3/III%20KK%20265 - 15.pdf (data złożenia wniosku: 10.05.2024).
47. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 28 września 2016 r., II AKa 111/16)
48. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2016 r. II KK 265/15. URL: http://www. sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/III%20 KK%20265–15.pdf (data złożenia wniosku: 10.04.2024).
49. Prawo cywilne część ogólna, red. Marek Safjan, t. 1. 215–236. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck. Serwin, Bożena. 2012. s. 1135.
50. Prawo karne komputerowe / Andrzej Adamski. Autorzy: Adamski, Andrzej. Wydano: Warszawa : Wydaw. C. H. Beck, 2000. s. 40–41.
51. Recenzje Konstytucja RP. Red. Marek Safjan, Leszek Bosek t. I, Komentarz do art. 1–86. Przegląd Sejmowy. 6 (143). 2017. s. 257–264.
52. Recommendation 1950 (2011) Final version. Assembly debate on 25 January 2011 (4th Sitting) (see Doc. 12443, report of the Committee on Culture, Science and Education, rapporteur: Mr Johansson). Text adopted by the Assembly on 25 January 2011 (4th Sitting). URL: https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref–XML2HTML–en.asp?fileid=17943&lang=en (date of request: 23.04.2024).)
53. Ring's privacy failures led to spying and harassment through home security cameras.URL: https://consumer.ftc.gov/consumer–alerts/2023/05/rings–privacy–failures–led–spying–and–harassment–through–home–security–cameras (date of request: 23.04.2024).

54. Rozwód, włamanie i logowanie na konto e–mail żony albo męża. URL: https://kancelaria–praworodzinne.com/wlamanie–logowanie–konto–e–mail (data złożenia wniosku: 10.05.2024).
55. Safjan M. Prawo do ochrony życia prywatnego, [w:] Szkoła Praw Człowieka, Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Warszawa 2006. S. 214.
56. Sainz–Cantero Caparrós, J. Delitos contra la intimidad, el derecho a la propia imagen y la inviolabilidad del domicilio (I). Sistema de Derecho penal. Parte Especial, 4ª edición, revisada y puesta al día. Dykinson, Madrid. 2021. P. 305–325
57. Sakowicz A. Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom II, pod red. M. Królikowskiego i R. Zawłockiego, Wydawnictwo CH Beck, 2013. S. 410–456
58. Samuel D. Warren, Louis D. Brandeis The Right to Privacy. Harvard Law Review, Vol. 4, No. 5 (Dec. 15, 1890), p. 193–220.
59. SAP Granada 351/2014, de 5 de Junio de 2014. URL: https://vlex.es/vid/542256650 (date of request: 23.04.2024).
60. Sentencia 10/2002, de 17 de enero de 2002. Cuestión de inconstitucionalidad 2829/94. Planteada por la Sección Cuarta de la Audiencia Provincial de Sevilla respecto del art. 557 de la Ley de Enjuiciamiento Criminal. Viernes 8 febrero 2002. BOE. núm.
61. Sentencia 89/2006, de 27 de marzo de 2006. BOE. núm. 106, de 4 de mayo de 2006, páginas 38 a 43 (6 págs.). URL: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE–T–2006–7886 (fecha de referencia: 10.04.2024).
62. Sexting. URL: https://www.abc.es/bienestar/psicologia–sexo/abci–sexting 202008111048_noticia.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.abc.es%2Fbienestar%2Fpsicologia sexo%2Fabci sexting 202008111048_noticia.html (date of request: 23.04.2024).
63. Solove D. J. A Brief History of Information Privacy Law, 2016. 56 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=914271. (date of request: 23.04.2024).

64. SSTS 70/2020, de 24 de Febrero de 2020. URL: https://vlex.es/vid/840799397 (fecha de referencia: 10.04.2024).
65. Stomatov Eduard, Olena Riabchynska, Mykhailo Anishchenko, Yurii Filei. Medical Secrecy in the context of doctor's obligation and patient's right: legal analysis. Journal of Law and Social Deviance. Volume Twenty-Four 2022. P. 1-37.
66. Stomatov Eduard, Riabchynska Olena. Criminal law protection of the right to privacy in the medical field: international and national context. Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2022. Special Issue № 1.P. 158-163.
67. Stomatov Eduard, Viktoriia M. Palchenkova, Gorokhovska Olena, Sergii P. Myrnyi. Legal and moral and ethical problems of transplantation in Ukraine. Journal of critical reviews Vol. 7, issue 12, 2020. P. 2037-2041.
68. STS 302/2008, 27 de mayo de 2008. URL: https://vlex.es/vid/violacion–secreto–profesional–as–2–40561668 (fecha de referencia: 12.04.2024).
69. STS 538/2021, 17 de junio de 2021. URL: https://vlex.es/vid/869966661 (fecha de referencia: 10.04.2024).
70. STS 102/2020, 10 de marzo de 2020 p. URL: https://vlex.es/vid/844562831 (fecha de referencia: 10.04.2024).
71. STS 1391/2000, 14 de septiembre de 2000. URL: https://vlex.es/vid/amenazas–revelacion–secretos–2–lopj–15202146. URL: (fecha de referencia: 10.04.2024).
72. STS 574/2001 de 4 de abril de 2001. URL: https://vlex.es/vid/amenazas–revelacion–secretos–2–lopj–15202146 (fecha de referencia: 10.04.2024).
73. STS 70/2020, de 24 de Febrero de 2020. URL: https://vlex.es/vid/840799397 (fecha de referencia: 10.04.2024).
74. Suplemento. P. 56 - 65. URL: https://www.congreso.es/constitucion/ficheros/sentencias/stc_010_2002.pdf (date of request: 23.04.2024).
75. Surikov v. Ukraine, no. 42788/06, § 91, 26 січня 2017 року. URL:https://privacy.khpg.org/1604922520 (дата звернення: 15.05.2024).

76. Sygn. akt VII K 922/14 WYROK Dnia 22 kwietnia 2015 roku. Sąd Rejonowy w Białymstoku. URL:https://www.saos.org.pl/judgments/151214 (data złożenia wniosku: 12.05.2024).
77. The Justice of the Peace Act of 1361 and Justice of the Peace Manuals cited in the Bruen case. URL: https://www.statutesandstories.com/ blog_html/the–justice–of–the–peace–act–of–1361–and–justice–of–the–peace–manuals–cited–in–the–bruen–case/ (date of request: 23.04.2024).
78. The Justice of the Peace Act of 1361 and Justice of the Peace Manuals cited in the Bruen case. URL: https://www.statutesandstories.com/ blog_html/the–justice–of–the–peace–act–of–1361–and–justice–of–the–peace–manuals–cited–in–the–bruen–case/. (date of request: 23.04.2024).
79. The protection of journalistic sources, a cornerstone of the freedom of the press. *Thematic factsheet1 Last update*: June 2018. 9 p.
80. Una persona Jurídica tiene intimidad? Economist&Jrist. Viernes , 6 julio 2018. URL: https://www.escura.com/wp–content/uploads/2018/07/Economist&Jurist–persona–jur%C3%ADdica–tiene–intimidad–06072018.pdf (fecha de referencia: 10.04.2024).
81. USTAWA z dnia 16 lipca 2004 r. Prawo telekomunikacyjne URL:https://isap.sejm.gov.pl/ isap.nsf/download.xsp/WDU20041711800/U/ D20041800Lj.pdf (data złożenia wniosku: 10.05.2024).
82. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. URL:https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/downloadxsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf (data złożenia wniosku: 14.05.2024).
83. Wyrok imieniu Rzeczypospolitej Polskiej. Sygn. akt II KK 388/02. Dnia 3 lutego 2004 r. URL: http:// www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia2/II%20KK%20388–02.pdf (data złożenia wniosku: 14.05.2024).
84. Wyrok TK z:12.12.2005 r., K 32/04. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/ WDU20052502116/T/D20052116TK.pdf. (data złożenia wniosku: 14.05.2024).

85. Wyrok TK z 12.1.2000 r., P11/98 URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/ WDU20000030046/T/D20000046L.pdf (data złożenia wniosku: 14.05.2024).
86. Wyrok TK z 30.7.2014 r., K 23/11. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/ WDU20140001055/T/D20141055TK.pdf (data złożenia wniosku: 14.05.2024).
87. Wyrok TK z: 19.2.2002 r., U 3/01. URL: http s://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/ WMP20020560763/T/M20020763TK.pdf (data złożenia wniosku: 14.05.2024).
88. Аврамова О.Є. Виселення з житла. *Проблеми цивільного права та процесу :* тези доп. учасників наук.–практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, (м. Харків, 24 трав. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун–т внутр. справ ; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. організації «Асоц. цивілістів України». Харків : ХНУВС, 2019. С. 118–122.
89. Аврамова О.Є. Придатність та призначення житла. Часопис цивілістики. 2014. Вип. 17. С. 154–159.
90. Азаров Д. Розуміння суспільної небезпеки злочину (за результатами соціологічного експерименту). *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 3. С. 3–18.
91. Азаров Д. С. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за незаконне розголошення лікарської таємниці. *Життя і право*. 2004. № 6. С. 60–65.
92. Актуальні проблеми кримінального права: навч. посібник / Попович В.М., Трачук П.А., Андрушко А.В., Логін С.В. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 256 с.
93. Анастасія Оцяця. Охоронна функція кримінального права України: основні доктринальні підходи. *Правовий вплив на неправомірну поведінку*: актуальні грані: кол. монографія / за ред. проф. О. В. Козаченка, проф. Є. Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 239–258.
94. Андрусяк Т. Шлях до свободи (Михайло Драгоманов про права людини). Львів : Світ, 1998. 192 с.

95. Андрушко А.В. Теоретико–прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваіте, 2020. 560 с.
96. Андрушко П. П. Кримінально–правова охорона конституційного права громадян на недоторканність приватного життя. *Вісник Конституційного Суду України.* 2005. № 2. С. 43–50.
97. Андрушко П.П. Об'єкт кримінально–правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат.* 2011. № 12 (135). С. 3–10.
98. Антонюк Н.О. Диференціація кримінальної відповідальності з позицій de lege lata & de lege ferenda. *Право України*. 2023. № 1. С. 122–133.
99. Антонюк Н.О. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою : монографія. Львів : ПАІС, 2008. 216 с.
100. Антюк І.П., Хоцька А.А. Забезпечення прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні. *Наукові записки. Серія: право*. Випуск 16.2024. С. 198–203.
101. Анчукова М. В. Кримінально–правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України). *Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.* 2008. Вип. 42. С. 519–526.
102. Анчукова М. В. Поняття таємниці у Кримінальному кодексі України. *Держава і право*. 2007. Вип. 38. С. 582–587.
103. Афанасенко С.І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С.1–5.
104. Бабанін С.В. Підстави криміналізації порушення чинних на транспорті правил. *Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун–ту внутр. справ*. 2012. № 4. С. 327–333.

105. Бабаніна В.В. Предмет кримінально–правового регулювання як концептуальна основа механізму створення та реалізації кримінального законодавства. *Право і суспільство.* 2019. № 4. С. 249–254.
106. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико–прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с.
107. Бадида А., Лемак В. Позитивні зобов'язання держави в контексті розуміння прав людини. *Публічне право*. 2017. № 2. С. 245–253.
108. Балинська О.М., Ященко В.А. Принципи діалектики та метафізики (формальної логіки) у праві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 3. С. 259–268.
109. Балобанова Д.О. Загальна характеристика способів криміналізації. *Теорія кримінально–правової кваліфікації як феномен української кримінально–правової доктрини:* тези доповідей та повідомлень учасників науково–практичної конференції, 16 січня 2016 р., м. Львів. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2016. 236 с.
110. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. Нац. юрид. акад, 2007. 17 с.
111. Барабаш О.О., Яцків Д.В. Інформаційні права як складова четвертого покоління прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 27–31.
112. Басиста І.В. Щодо правомірності проведення обшуку та/або огляду житла чи іншого володіння особи за дорученням слідчого, дізнавача, прокурора. *Соціально–правові студії*. 2021. Випуск 3 (13). С. 115–122.
113. Батиргарєєва В.С. Концептуальна модель захисту інформаційного простору України засобами кримінального права. *Інформація і право*. 2020. № 1 (32). С.110.–119.
114. Баулін Ю. В. Особливості кримінально–правового регулювання в Україні під час воєнного стану: Матеріали міжнародної науково–практичної конференції, присвяченої 25–річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 12–15.

115. Баулін Ю.В. Кримінально–правове регулювання: основні проблеми. *Кримінально–правове регулювання та забезпечення його ефективності* : матеріали міжнар. наук.–практ. конф. (18–19 жовт. 2018 р., м. Харків). Харків, 2018. С. 23–28.
116. Баулін Ю.В. Наступність у кримінальному законодавстві. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 309.
117. Баулін Ю.В. Наступність у кримінальному праві. *До 70–річчя Ю.В. Бауліна:* матеріали наук. конф. (м. Харків, 8 верес. 2023 р.) редкол.: Ю.А. Пономаренко (голова), О.В. Харитонова, Н.В. Маслак та ін.; Нац. Юрид. Ун–т ім. Ярослава мудрого. Харків: Право, 2023. 352 с.
118. Баулін Ю.В. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали наук. полілогу, м. Харків, 7 верес. 2018 р. / [упоряд.: Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко]. Харків: Право, 2018. С.11–24.
119. Бельо Л.Ю. Право на сім'ю: його зміст та особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 74–77.
120. Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково–практичний посібник. К.: К.І.С., 2015. 220 с.
121. Берназюк І.М. Захист права на повагу до приватного й сімейного життя у практиці європейського суду з прав людини. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70). № 4. С.104–110.
122. Бехруз Х. Порівняльне правознавство : підручник / Х. Бехруз. Одеса : Фенікс, 2009. 461 с.
123. Бєлова Ю. Д. Цивільні правовідносини щодо персональних даних: Дис. … на здоб. наук. ступ. докт. філ.: 081 Право. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради, Хмельницький. 2021. 248 с.
124. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Бєлов Д.М., Данканич М.М. Основні права людини. Ужгород. 2003. 66 с.

125. Бідна О. І. До питання про визначення поняття «інші заходи кримінально–правового характеру». *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: юриспруденція*. 2018 № 32. С. 98–101.
126. Бобчинський П.М., Конопельський В.Я. Об'єкт та предмет порушення недоторканості житла у кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн та України: порівняльно–правовий аналіз. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2023. № 4. С. 9–13.
127. Большакова Д.О. Призначення заходів кримінально–правового характеру на підставі угоди про примирення та угоди про визнання вини. Дисертація доктора філософії: 081 Право. Запоріжжя, Класичний приватний університет. 2024. 265 с.
128. Большакова Д.О., Стоматов Е.Г. Призначення покарання на підставі угод у провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. *Держава та регіони: Серія Право. 2021*. № 1 (71). С.136-144.
129. Борисов В.І. Системний підхід при визначенні підстав кримінально–правової заборони. *Методологічні проблеми правової науки*: матеріали між нар. наук. конф. (Харків, 13–14 грудня. 2002 р.) / упоряд.: М.І. Панов, Ю.М. Грошевий. Харків: Право, 2003. С.288–289.
130. Брижко В.М., Пилипчук В.Г. Приватність, конфіденційність та безпека персональних даних. Інформація і право. 2020. № 1 (32). С.33–46.
131. Брич Л.П. Розмежування складів злочинів, кримінально–правова кваліфікація, інші пов'язані з цим явища: співвідношення понять. *Теорія кримінально–правової кваліфікації як феномен української кримінально–правової доктрини:* тези доповідей та повідомлень учасників науково–практичної конференції, 16 січня 2016 р., м. Львів. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2016. С. 37.
132. Будзар М. До історії українського дворянства першої чверті XIX ст. : лист Катерини Юхимівни Галаган онукам Петру і Павлу (1812). *Київські історичні студії: науковий журнал.* 2020. № 1 (10). С. 122–128.

133. Буроменський М. Європейський кодекс свободи та демократії. *Право України.* 2010. № 10. С. 92–93.
134. Буроменський М.В., Сердюк О.В. Аналітичний звіт за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини (2015–2017 роки). 2018. 57 с. URL: https://old.vkksu.gov.ua/userfiles/ Report%20on%20monitoring%20judgements. cleaned.pdf
135. Буртовий М. О. Правовий статус потерпілого в кримінальному процесі України: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2021. № 54. Том 2. С. 127–131.
136. Вакарюк Людмила. Основні підходи до розуміння поняття «інформаційні права людини». *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 155–159.
137. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право. 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. 1064 с.
138. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: https://slovnyk.me/dict/vts
139. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. І допов.). / Уклад. і голов. Ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь; ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
140. Вечерова Є.М. Заходи кримінально–правового впливу на злочини: поняття, умови застосування та види. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету.* 2011. №2. С. 124–126.
141. Вечерова Є.М. Нормативність кримінального права: теоретико–прикладне дослідження: монографія / Є.М. Вечерова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 460 с.

142. Вжито заходів реагування через втручання у приватне життя особи та збір і поширення про неї персональних даних. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/vzhito–zahodiv–reaguvannya–cherez–vtruchannyam–u–rivatne–zhittya–osobi–ta–zbir–i–poshirennya–pro–neyi–personalnih–danih (дата звернення 10.02.2024).
143. Вирок Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 04.04.2024 у справі № 470/693/23 (№ в ЄДРСР 118118489). URL: https://precedent.ua/118118489 (дата звернення 12.01.2024).
144. Вирок Бершадського районного суду Вінницької області від 2 березня 2016 року. Справа № 126/296/16 к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/56270768 (дата звернення 12.01.2024).
145. Вирок Вільногірського міського суду Дніпропетровської області від 08 листопада 2012 року. Справа № 407/1005/2012. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/27335896 (дата звернення 11.02.2024).
146. Вирок Заводського районного суду м. Запоріжжя від 28.09.2020 по справі № 332/1189/18 (№ в ЄДРСР 91824414). URL: https://precedent.ua/91824414 (дата звернення 12.02.2024).
147. Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 20 листопада 2018 року в Справі № 367/1464/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/77955979 (дата звернення 12.01.2024).
148. Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 15.05. 2018 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/77955979 (дата звернення 25.10.2023).
149. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано–Франківської області від 06.06.2024 р. Справа №345/1819/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119548591 (дата звернення 10.06.2024).
150. Вирок Києво–Святошинського районного суду Київської області від 16.10.24 року. Справа № 369/10755/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122321984 (дата звернення 17.10.2024).

151. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 09.04.2024 у справі № 947/33855/23 (№ в ЄДРСР 118215337). URL: https://precedent.ua/118215337 (дата звернення 12.05.2024).
152. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 10.12.2024 у справі № 161/20844/24 (№ в ЄДРСР 123641501). URL: https://precedent.ua/123641501 (дата звернення 10.12.2024).
153. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 17 лютого 2015 року. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/42727424 (дата звернення 12.11.2023).
154. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 17.02.2015 р. Справа № 161/1717/15–к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/42727424 (дата звернення 11.10.2023).
155. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 3 червня 2011 року. Справа № 1–102/11. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/16318975 (дата звернення 10.10.2023).
156. Вирок Миколаївського районного суду Львівської області від 29.03.2023 у справі № 447/2482/21. URL: https://precedent.ua/109874109 (дата звернення 30.04.2023).
157. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 20.03.2023. Справа № 303/797/23. URL: https://precedent.ua/109647996 (дата звернення: 25.04.2023).
158. Вирок Нововолинського міського суду Волинської області від 20.01.2023. Справа № 165/279/22. URL: https://precedent.ua/107667850 (дата звернення: 12.10.2023).
159. Вирок Нововолинського міського суду Волинської області від 27.04.2022. Справа № 165/322/22 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104087021 (дата звернення: 25.02.2023).
160. Вирок Нововолинського міського суду Волинської області від 12.12.2023. Справа № 165/1861/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115563093 (дата звернення: 12.03.2024).

161. Вирок Нововолинського міського суду Волинської області від 27 квітня 2022 року. Справа № 165/322/22.URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104087021 (дата звернення: 10.11.2023).
162. Вирок Нововолинського міського суду Волинської області від 27 квітня 2022 року. Справа № 165/322/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104087021 (дата звернення: 30.04.2023).
163. Вирок Першотравневого районного суду м. Чернівці від 29 серпня 2008 року в справі. Справа № 1235/2008 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/2394418 (дата звернення: 23.11.2023).
164. Вирок Першотравневого районного суду м. Чернівці від 31.07.2023 року. Справа 727/2632/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112507141https://reyestr.court.gov.ua/Review/112507141 (дата звернення: 05.08.2023).
165. Вирок Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області від 02.12.2024 у справі № 188/1990/24 (№ в ЄДРСР 123418972). URL: https://precedent.ua/123418972 (дата звернення: 10.12.2024).
166. Вирок Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області від 02.12.2024 у справі № 188/1990/24 (№ в ЄДРСР 123418972). URL: https://precedent.ua/123418972 (дата звернення: 05.12.2024).
167. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 29 квітня 2011 року. Справа № 1–162/11. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/49482456 (дата звернення: 14.04.2023).
168. Вирок Путильського районного суду Чернівецької області від 29.02.2024 у справі № 713/877/21 (№ в ЄДРСР 117320164). URL: https://precedent.ua/117320164 (дата звернення: 15.04.2024).
169. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 13.09.2019 р. у справі № 569/12334/19. URL: https://zakononline.com.ua/court – decisions/show/84251500 (дата звернення: 20.04.2023).
170. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 16 червня 2022 року. Справа № 569/6094/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105118001 (дата звернення: 25.02.2023).

171. Вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 12.08.2024 у справі № 585/1277/22 (№ в ЄДРСР 120970271). URL: https://precedent.ua/120970271 (дата звернення: 15.09.2024).
172. Вирок Святошинського районного суду міста Києва від 23.01.2023. Справа № 759/1149/23. URL: https://precedent.ua/108571346 (дата звернення: 18.05.2024).
173. Вирок Солом'янського районного суду міста Києва від 03.07.2024 у справі № 760/6876/23 (№ в ЄДРСР 120476722). URL: https://precedent.ua/120476722
174. Вирок Теплицького районного суду Вінницької області від 30.05.2024 у справі № 144/691/24 (№ в ЄДРСР 119385791). URL: https://precedent.ua/119385791 (дата звернення: 10.06.2024).
175. Вирок Теребовлянського районного суду від 26 травня 2008 року. Справа № 1–36/2008 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/2248135 (дата звернення: 30.05.2023).
176. Вирок Тиврівського районного суду Вінницької області від 12.06.2024 у справі № 145/2036/23 (№ в ЄДРСР 119674079). URL: https://precedent.ua/119674079 (дата звернення: 20.06.2024).
177. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 16.12.2024. Справа № 766/10057/23. URL: https://precedent.ua/123799525 (дата звернення: 17.12.2024).
178. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 10 травня 2023 р. у справі № 761/25368/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111845429 (дата звернення: 15.08.2024).
179. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 27 грудня 2018 року. Справа № 761/41747/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/78835936 (дата звернення: 20.11.2023).
180. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 28 вересня 2017 року в справі № 761/28897/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/69285465 (дата звернення: 20.11.2023).

181. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 26.02.2024 у справі № 466/8403/23 (№ в ЄДРСР 117547067). URL: https://precedent.ua/117547067 (дата звернення: 14.05.2024).
182. Вирок Ширяївського районного суду Одеської області від 17 березня 2009 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/5223401 (дата звернення: 14.05.2023).
183. Вислоцька Т. Ю. Кримінально–правова охорона таємниці в Україні: автореф. дис. …канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України. 2018. 18 с.
184. Вислоцька Т.Ю. Кримінально–правова охорона таємниці в Україні: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук за спец.12.00.08. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 275 с.
185. Висновок Головного науково–експертного на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порушення законодавства про захист персональних даних» (реєстр. № 7355 від 11.11.2010 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=38996&pf35401=179100 (дата звернення: 29.11.2023).
186. Висновок Головного науково–експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне виселення з житла». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70361 (дата звернення 25.09.2024).
187. Висновок Головного науково–експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів)». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53168 (дата звернення 12.03.2024).
188. Висновок на проєкт кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok–natsionalnyh–ekspertiv.pdf (дата звернення: 15.05.2024).

189. Вознюк А. А. Видовий об’єкт злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258–3, 260 Кримінального кодексу України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 262–275.
190. Вознюк А.А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій / А. А. Вознюк; вступне слово д.ю.н., проф. О. О. Дудорова. К.: Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.
191. Гальцова В. В. Об’єкт та система злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина (Розділ V Особливої частини Кримінального кодексу України). *Право і безпека*. 2011. № 2. С. 46–51.
192. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. / В. Гацелюк. Київ : ВАІТЕ, 2021. 28 с.
193. Герасименко О. В. Таємниця як об’єкт правових відносин в інформаційній сфері. *Наука і правоохорона*. 2014. № 1 (23). С. 21–26.
194. Гловюк Ірина, Олександр Дроздов, Віктор Завтур, Олена Дроздова. До розробки концепту позитивних зобов’язань держави у сфері прав людини у кримінальному провадженні (на прикладі статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). *Право України*. 2022. № 1. С. 156–189.
195. Гнєтеєв М.К., Готін О.М., Мазур М.В. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: Кримінальне право (Особлива частина): [підручник]; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. 2 –ге вид. К.: «ВД» Дакор», 2013. С. 156–212.
196. Гнусов Ю. В., Калякін С. В. Деякі аспекти перехоплення аудіо інформації. *Застосування інформаційних технологій у діяльності правоохоронних органів* : зб. матеріалів круглого столу (09 грудня 2020 р., м. Харків) / МВС України, Харк. нац. ун–т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. 132 с.
197. Горпинюк О. П. Інформація як предмет складів злочинів, що посягають на приватність. *Форум права*. 2010. № 4. С. 229 – 234.

198. Горпинюк О. П. Кримінально–правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львівський ун–т внутрішніх справ. Львів, 2011. 242 с.
199. Горпинюк О. П. Кримінально–правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львівський ун–т внутрішніх справ. Львів, 2011.19 с.
200. Горпинюк О. П. Кримінально–правова охорона приватності в іноземних державах. *Часопис Академії адвокатури України*. 2009. № 4 (5). С.181–190.
201. Горпинюк О. П. Кримінальна відповідальність за розголошення конфіденційної інформації про особу, якщо інформація стала відома у зв'язку з службовою чи професійною діяльністю за кримінальним законодавством України та Республіки Болгарія. *Порівняльне правознавство: загальнотеоретичні та галузеві аспекти*: тези доповідей учасників круглого столу 22 травня 2009 р. Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 48–50.
202. Готін О. М. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: навчальний посібник для студ. ВНЗ / О.М. Готін; [2–ге вид.]. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 197 с.
203. Гребеньков Г.В., Назимко Є.С. Методологія кримінально-правових досліджень: науково-практичний посібник. Донецьк: «Цифрова типографія», 2012. 202 с.
204. Гребенюк А.М. Основи управління інформаційною безпекою: навч. посібник / А.М. Гребенюк, Л.В. Рибальченко. Дніпро: Дніпроп. держ. унт внут. справ, 2020. 144 с.
205. Гритенко О.А. Покарання як захід кримінально–правового регулювання права на недоторканність житла: порівняльно–правовий аналіз КК України та деяких зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* Серія ПРАВО. 2024. Випуск 85: Ч. 3. С. 261–265.
206. В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.–пед. працівників юрид.

фак.закл. вищ. освіти. Видання 2–ге, змінене та доповнене. Львів, 2019. 666 с.

207. Грищук В.К. Поняття диференціації відповідальності. *Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування та перспективи удосконалення.* Міжнародний симпозіум 11–12 вересня 2009 Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 40–43.
208. Гуйван П.Д. Європейський принцип поваги до приватного життя в контексті захисту персональних даних особи. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2018. № 3. С. 68–72.
209. Гуторова Н. О. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. *Методологічні проблеми правової науки* : матеріали міжнар. наук. конф (м. Харків, 13–14 груд. 2002 р.) ; упоряд. М. І. Панов, Ю. М. Грошевий. Х. : Право, 2003. С. 315, 316.
210. Гуторова Н.А. Уголовное право Украины. Особенная часть. Конспект лекций. Х.: Одиссей, 2004. С. 81–82.
211. Гуторова Н.О. Охоронна функція кримінального права. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків* : матеріали міжнар. наук.–практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. Харків, 2014. С. 31–35.
212. Гуторова Н.О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності. *Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності:* матер. наук.–практ. конференції / ред. кол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. Х.: «Кроссроуд», 2006. С. 47–50.
213. Гуторова Н.О. Регулювання кримінально–правових відносин: поняття, мета, способи та їх ефективність. *Кримінально–правове регулювання та забезпечення його ефективності* : матер. міжнар. наук.–практ. конф. (Харків, 18–19 жовт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 106–110.
214. Давиденко В. В. Проблеми кримінально–правової кваліфікації порушення таємниці кореспонденції, що передається через комп’ютер. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2. С. 145–150.

215. Данильян О.Г. Організація та методологія наукових досліджень: навчальний посібник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2017. 448 с.
216. Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2008. 215 с.
217. Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Ю. І. Дем'яненко – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2008. 20 с.
218. Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: аналіз нової редакції ст. 182 КК України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 4. С. 128–132.
219. Дем'яненко Ю.І. Встановлення змісту істотної шкоди під час кваліфікації порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 Кримінального кодексу України). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2015. № 17. Том 2. С. 68–72.
220. Демідова Л.М. Проблеми кримінально–правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія:, закон, практика : монографія/ Л.М. Демідова. Х.: Право, 2013. 752 с.
221. Денисова Т. А. Основні тенденції діяльності держави у сфері застосування кримінальних покарань. В*існик Львівського Університету. Серія: «Юридична».* 2010. № 50. С. 260–267.
222. Дзьобань О.П. Філософія науки: підручник. Київ; Одеса: Фенікс, 2024. 516 с.
223. Дмитренко О. А. Право фізичної особи на власні персональні дані в цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03: К., Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. 2010. 19 с.
224. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Прага: Наклад українського університету в Празі, 1923. 380 с.

225. Дністрянський С. Конституція Західноукраїнської Народної Республіки. *Юридичні факти в системі правового регулювання*. Зб. наук. праць. мат–ли VI міжнар. наук.–практ. конф. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 55–87.
226. Довга М.О., Лунгіна Н.А. Кримінально–правова охорона таємниці кореспонденції іноземних держав: порівняльний аналіз. *Київський часопис права.* 2021. № 4. С. 258–264.
227. Довідник із застосування статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. Страсбург. 2018. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_8_UKR (дата звернення: 13.05.2023).
228. Додаткове рішення Малиновського районного суду міста Одеси від 13 жовтня 2021 року. Справа № 521/6487/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100636514 (дата звернення: 24.05.2024).
229. Дорохіна Ю.В. Межі кримінально–правового захисту життя людини. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2019. Том 30 (69). № 3. С. 101–105.
230. Драгоманов М. Історія політичних думок. Яворів : Самоосвіта, 1933. 56 с.
231. Драгоненко А. Дія Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї через практику Європейського суду з прав людини як міжнародно–правового джерела кримінального права України. *Актуальні проблеми правознавства.* 2018. Вип. 4 (16). С. 131–138.
232. Драчевський Є.Ю. Кримінально–правова охорона господарських відносин у сфері організації і проведення азартних ігор та лотерей. Дис. докт. філософії: 081. Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2021. 261 с
233. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.–практ. посіб. 3–те видання, стереотипне К.: Алерта, 2016. 488 с
234. Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2017. 872 с.

235. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
236. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / ред. О. Л. Жуковська; Спілка адвокатів України; Рада Європи; Міжнар. центр з юрид. захисту прав людини. К. ВІПОЛ, 2004. 960 с.
237. Європейський Суд з прав людини. Український портал практики Європейського суду з прав людини. URL: http://eurocourt.in.ua/GetArticlesByCategory.asp (дата звернення: 10.11.2024).
238. Єдинак І.В. Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер за законодавством України та Республіки Польща: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро. 2021.20 с.
239. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–жовтень 2024 року (форма № 1).
240. Єфремова Н. В. Конституція Української Народної Республіки Степана Барана, як маловідома пам'ятка з історії конституційного права України. *Конституція України: ціннісний вимір 25–річного досвіду державотворення та правотворення*: Тези доп. міжнар. наук.– практ. конф. Київ : ФОП Кішка І. В. 2021.С. 180–185.
241. Житловий кодекс України. *Відомості Верховної Ради*. 1983. Додаток до № 28. Ст.573.
242. Жмур Ю. М. Кримінально–правовий захист недоторканності житла в Україні: автореф. …дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жмур Юлія Михайлівна ; Класич. Приват. ун–т. Запоріжжя. 2012. 20 с.
243. Жмур Ю. М. Кримінально–правовий захист недоторканності житла в Україні: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Ю. М. Жмур – Запоріжжя: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2012. 230 с.

244. Жмур Ю.М. Підстави криміналізації злочину порушення недоторканності житла за ст. 182 КК України. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова.* 2012. Вип. 20. С. 185–190.
245. Жмур Ю.М. Розмежування «Порушення недоторканності житла» від складів злочинів зі схожим складом, що складають конкуренцію норм. *Економіка і право.* Серія 18. 2015. С. 185–191.
246. З Кодексу Гетьманця. Краєва Організація Союзу Гетьманців–державників у Німеччині. Берлін, Б.д. 4 с.
247. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності : навч. посібник. 2–е вид. перероб. і доп. / Кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун–т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
248. Завальний А. Негативні та позитивні зобов'язання як умови судових гарантій прав людини. *Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О.Г. Мурашина)*: зб. наук. пр., матеріали конф., м. Київ, 21 берез. 2019 р. С. 36–38.
249. Заворотченко Т.М. Конституційно–правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02 ; НАН України ; Ін–т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2002. 222 с.
250. Завоюра В.О., Кубальський В.Н. Перспективи удосконалення інституту кримінально–правової охорони лікарської таємниці в Україні. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ: економіка, право, політологія*, туризм. 2010. Т.2. № 2. С.57–62.
251. Загальна декларація прав людини 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 15.09.2024).
252. Загальна декларація прав людини 1948 / А. Ю. Мартинов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010, оновл. 2023. URL : https://esu.com.ua/article-15128. (дата звернення: 15.09.2024).

253. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник / В. Копєйчиков та ін. Київ : Юрінком, 1997. 320 с.
254. Загальна теорія держави і права: [підручник] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; [за ред. В. М. Цвіка, О. В. Петришина]. Х.: Право, 2009. 584 с.
255. Загиней З. Кримінально–правова герменевтика: монографія / З .Загиней. К: Видавничий дім «АртЕк», 2025. 380 с.
256. Загиней З.А. Герменевтика кримінального закону України: автореф. дис. ... д–ра. юрид наук: 12.00.08. Київ, Інститут держави і права імені ВМ Корецького НАН України. 2016. 39 с.
257. Задоя К.П. Механізм кримінально–правового регулювання та модель «стадій» («вимірів») кримінального права: порівняння українського та англійського підходів щодо функціонування кримінального права. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* Том 33 (72). 2022. № 1. С. 80–86.
258. Заморська Л.І. Функції права: змістовно–теоретичний аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2015. № 6. С. 3–9.
259. Зауваження Головного науково–експертного управління Верховної ради України до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» (реєстраційний № 1630). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1630&skl=9 (дата звернення: 15.11.2024).
260. Звіт за результатами громадського моніторингу застосування Верховним Судом практики Європейського суду з прав людини. Громадська організація «Інститут прикладних гуманітарних досліджень»: Я. Бєлих, О. Сердюк, М. Бурменський, В. Лутковська, О. Смірнова, С. Сиротенко. Харків, 2019. 59 с.
261. Звіт про кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види покарань (форма № 6 річна).
262. Звіт про склад засуджених (форма № 7 річна).

263. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (форма № 1к – річна).
264. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2021 рік. (форма № 1–п). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2021 (дата звернення 15.05.2024).
265. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2022 рік. (форма № 1–п). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення 15.05.2024).
266. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2023 рік. (форма № 1–п). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023 (дата звернення 15.05.2024).
267. Земельний Кодекс України: Закон України № 2768–III від 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3–4. Ст.27.
268. Зікрата О.А. Співвідношення конституційних гарантій недоторканності права особистого і сімейного життя та кримінально–правової охорони приватного життя людини. Матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції. (ВНПЗ ДГУ, 11.12.2020). С.27–31. URL:http://dgu.com.ua/bitstream/123456789/299/1/%D0%97%D1%96%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%9E.%D0%90.pdf (дата звернення 10.04.2024).
269. Зінченко І. О. Кримінально–правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (Аналіз законодавства і судової практики): монографія / І. О. Зінченко. Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. 320 с.
270. Зінченко І.О., Тютюгін В.І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: Монографія/ за ред. Проф. ВІ.І. Тюттюгіна. Харків. «Фінн», 2008. 336 с.

271. Зінченко І.О., Шевченко Є.В. Лекція за темою: «Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (статті 157–184 КК). *Вісник асоціації кримінального права України.* 2020. № 2 (14). С.366–406.
272. Ігор Діордіца. Класифікація інформаційних прав і свобод людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 116–122.
273. Ільченко О.В., Мурач Д.В. Сутність процесуальних гарантій забезпечення таємниці спілкування в кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 384–388.
274. Інструкція з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями, затверджена Наказом Міністерства оборони України від 1 липня 2018 року № 380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z102018?find=1&text=%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%BC#w1_2 (дата звернення: 20.08.2024).
275. Інструкція з організації примусового виконання рішень, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 512/5 від 02.04.2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489 #Text (дата звернення: 20.08.2024).
276. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900–12#Text (дата звернення: 20.08.2024).
277. Інструкція про порядок фіксації біометричних даних (параметрів) іноземців та осіб без громадянства посадовими особами Державної міграційної служби України, її територіальних органів і територіальних підрозділів, затверджена наказом МВС України від 23.11.2018 р. № 944. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1428–18#Text (дата звернення 14.04.2024).

278. Інструкція щодо заповнення Особової картки державного службовця, затверджена Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 156. URL: https://web.archive.org/web/20191225121205/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1200 16 (дата звернення 14.04.2024)

279. Історія української Конституції. Упорядн. А. Слюсаренко, М. Томенко. Київ : Українська правнича фундація, 1997. 460 с.
280. Камінська Н. В. Захист персональних даних: проблеми внутрішньодержавного, наднаціонального і міжнародно–правового регулювання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2015. № 3. С. 106–114.
281. Капліна О., Шило О. Обшук житла чи іншого володіння особи: проблеми правової регламентації. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. 2 (41). С. 192–200.
282. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально–процесуального права: Монографія. Х.: Право, 2008. 296 с.
283. Кардаш А. В. Інформація про особу та персональні дані: окремі аспекти співвідношення. *Форум права*. 2017. № 4. С. 87–92. URL: http://nbuv.gov.ua/j–pdf/FP_index.htm_2017_4_15.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
284. Кельман М. Методологічні засади юридичної науки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки».* Львів. 2020. Т. 7. № 1. С.37–42.
285. Кельман М.С., Коваль І.М. Природа суб'єкта правозастосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С.31–32.
286. Кириченко О.В. Громадська безпека як об'єкт кримінально–правової охорони. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 185 – 190.
287. Киричко В.М. Категорія «суспільна небезпечність» в новій редакції Кримінального кодексу України. *концептуальні засади нової редакції*

Кримінального кодексу України : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), А. П. Гетьман, Ю. В. Баулін та ін. – Харків : Право, 2019. С.235–237.

288. Кізлова О.С. Інформаційні права особи в інформаційному суспільстві. *Римське право і сучасність :* матер. Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Одеса, 18 травня, 2019 року) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. С. 12–16.
289. Клімова Г.П. Правова ментальність : сутність та умови формування. *Право та інновації.* 2019. № 2 (26). С. 72–77.
290. Ковальський В.С. Охоронна функція права: питання історичної обумовленості. *Юридична Україна.* 2010. № 1. С. 15–19.
291. Ковальський В.С. Функції права: ціннісний та сутнісний виміри. *Юридична Україна*. 2012. № 9. С. 4–9.
292. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212–24). *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122.
293. Кодекс цивільного захисту України: від 2 жовтня 2012 р. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 34–35. Ст.458.
294. Кожан В.В. Особисті права та свободи людини: загальнотеоретичне дослідження : автореф. …дис. канд. юрид. наук: 12.00.01: Львів. Національний університет «Львівська політехніка». 2016. 20 с.
295. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні : навч. посібник. Полтава: «Астрая», 2020. 217 с.
296. Козаченко О.В. Ознаки та властивості кримінально–правових заходів примусового та заохочувального впливу. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія / за ред. О.В. Козаченка, Є.Л. Стрельцова; МОН України, НУ «ОЮА». Миколаїв: Іліон, 2016. С. 31–51.
297. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні. Київ: Юрінком Ін–тер, 2004. 332 с.

298. Коломієц Ю.Ю. Методологія науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1(6). С. 1–9.
299. Конвенція про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних Страсбург, 28 січня 1981 року, ратифікована Україною 06.07.2010. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 14.10.2024).
300. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 10.09.2024).
301. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.09.2024).
302. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у практиці судів України / уклад. А.Г. Ярема, Л.І. Григор’єва, В.І. Гуменюк та ін. Київ. 2008. 329 с.
303. Кондратов Д. Кримінально–правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер: автореф...дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків. Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. 20 с.
304. Кондратов Д. Ю. Кримінально–правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Д. Ю. Кондратов – Харків: Харківський національний ун–т внутрішніх справ , 2011. 215 с.
305. Кондратов Д. Ю. Поняття таємниці особистої кореспонденції в кримінальному праві. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ*. 2005. № 3. С. 113–120.
306. Кондратов Д. Ю. Порушення таємниці кореспонденції (коментар до статті 163 КК України). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1 (48). С. 71–79.

307. Кондратов Д.Ю. Таємниця кореспонденції як предмет злочину, передбаченого статтею 163 Кримінального кодексу України. *Вісник кримінологічної асоціації України.* 2015. № 1 (9). С. 94–107.
308. Конституції України XVIII – XIX століть : збірник нормативно–правових актів / О. В. Коротюк, О. В. Лавринович. Київ : ОВК, 2022. 510 с.
309. Конституційний суд. URL: https://ccu.gov.ua/storinka–knygy/42–osobysti–prava–i–svobody (дата звернення: 10.10.2024).
310. Конституційні акти України. 1917 – 1920. Невідомі конституції України. Київ : Філософська думка, 1992. 272 с.
311. Конституційні основи Української держави у світлі програмових засад Гетьманського руху. Секція публікацій матеріалів політичної думки при Президії Ради Гетьманського Руху. Нью Йорк, 1978. 26 с.
312. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина: мультимедійний посібник. Національна Академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil5.html (дата звернення: 12.03.2024).
313. Конституційно–правові засади становлення української державності / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Тодики. Харків : Право, 2003. 328 с.
314. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.
315. Конституція України. Офіційний текст; Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина [Текст] : навч. посіб. / авт.–уклад. М.І. Хавронюк. 2. вид.,перероб.і доп. К. : Видавництво А.С.К., 2003. 384 с.
316. Конституція Української Гетьманської Держави / передм. С. Головатий; перекл. М. Трофимчук, О. Купрієвич, М. Дольницька. Львів, Київ : Право, 1997. 160 с.
317. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300–18#Text (дата звернення 24.12.2023).

318. Концепція «житла» в розумінні статті 8 конвенції з прав людини та основоположних свобод. URL: https://pok.dp.court.gov.ua/sud0433/pres–centr/news/395245/ (дата звернення: 25.09.2024).
319. Концепція нової Конституції України від 19 червня 1991 р. URL: https:zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213–12#Tex (28.03.2023).
320. Копельців–Левицька Є.Д. Право на повагу до приватного та сімейного життя. Стаття 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія ПРАВО*. 2018. Випуск 49. Том 2. С. 197–201.
321. Коржанський М.Й. Уголовне право України. Частина загальна: Курс лекцій. К.: Наукова думка та Укр. вид. група, 1996. С. 15–19.
322. Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально–правові та кримінологічні аспекти: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / І. Б. Король – Львів: Львів. держ. ун–т внутр. справ, 2015. 235 с.
323. Король І.Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально–правові та кримінологічні аспекти: автореф. дис. …канд. юрид. наук : 12.00.08: Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 20 с.
324. Коротюк О.В. Кримінально–правова охорона об’єктів права інтелектуальної власності. Видавництво: ОВК. 2019. 1008 с.
325. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу: Монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с.
326. Костицький В.М. Деякі питання методології юридичної науки. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С.3–11.
327. Кравчук М. Сучасна методологія пізнання юриспруденції. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 12. С.114–117.
328. Красницький І. Межі кримінально–правового унормування: постановка проблеми. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 301–307.

329. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є. О. Письменського. [2–ге вид.]. К.: ВД: Дакор, 2013. 786 с.
330. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун–т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
331. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В.Я. Тацій,В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5–те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.
332. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. (Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.). Вид 3–тє, переробл. та допов. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. К.: Юридична думка, 2004. 352 с.
333. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. (Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.). Вид 3-тє, переробл. та допов. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. К.: Юридична думка, 2004. 352 с.
334. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник для студентів юрид. вузів і фак.]. / [Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова та ін.] ; за ред. П.С. Матишевського. К. : Юрінком Інтер, 1999. 896 с.
335. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально–методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П. Чернівці, 2022. 182 с.
336. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. 456 с.
337. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник. За ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна . 6-те вид., перероб. і доп. Х.: Право. 2020. 584 с.

338. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / М.І. Бажанова, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2–е вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

339. Кримінальне право. Особлива частина: підручник. (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.). Вид. 2–ге переробл., доповн. / За ред. М.І. Мельника, В. А. Клименка. К.: Атіка, 2008. 712 с.

340. Кримінальний Кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст.131.

341. Кримінальний кодекс України. Науково–практичний коментар : У 2 т./ за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5–те вид., допов. Х.: Право, 2013. Т.2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

342. Кримінальний кодекс України: [науково–практичний коментар] / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9–те вид., переробл. і допов. К. : Юридична думка, 2012. 1316 с.

343. Кримінальний кодекс Української РСР. Науково–практичний коментар. Київ : Політвидав України, 1978. 620 с.

344. Кримінальний Кодекс Української РСР. Офіційний текс із змінами і доповненнями на 1 жовтня 1970 р. і постатейними матеріалами : Політвидав України, 1971. 154 с.

345. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651–VI. *Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12. № 13. Ст.88.

346. Кузнецов В.В. Кримінально–правова охорона: проблеми визначення поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2015. Серія ПРАВО. Випуск 30. Том 2. С. 107–110.

347. Кучанський С. М. Особливості кримінально–правової охорони інформації з обмеженим доступом (міжнародний досвід). *Правова держава*. 2012. № 15. С. 147–151.

348. Лановенко Г. Приватне життя людини як об’єкт правової охорони. *Право України*. 2005. № 12. С. 112–117.

349. Лащук Е. В. Предмет злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2005. 20 с.

350. Лиськов М. О. Кримінально–правова характеристика складів злочинів проти трудових прав людини: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / М. О. Лиськов. Львів: Львівський державний ун–т внутрішніх справ, 2012. 208 с.

351. Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико–правове дослідження): дис. … д–ра юрид. наук: спец. 12.00.08. К.: Київський нац. ун–т ім. Тараса Шевченка, 2006. 529 с.

352. Лихова С. Я. Конфіденційна інформація як об’єкт кримінально–правової охорони. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 4. С. 45 – 53.

353. Лихова С. Я. Актуальні питання вдосконалення кримінально–правових норм, спрямованих на захист недоторканності приватного життя (статті 162, 163, 182 Кримінального кодексу України). *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 7. С. 98 – 104.

354. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої 205 частини КК України): монографія / С. Я. Лихова. К.: Видавничо–поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 573 с.

355. Ліпкан В. Інформаційні права і свободи людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 9. С. 64–68.

356. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності, пов’язаної з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв’язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації, затверджені Постановою Кабінету Міністрів «Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв’язку та інших технічних засобів негласного

отримання інформації» від 22 вересня 2016 р. № 669. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/669–2016 %D0%BF#n11 (дата звернення: 12.02.2024).

357. Логвін Е.О. Заходи захисту акустичної інформації від перехоплення оптичним засобом розвідки lamphone. *Інноваційна наука: пошук відповідей на виклики сучасності.* Матеріали міжн. наук. практ. конф. 22 грудня 2023 рік. м. Одеса, Україна. МЦНД. С.322–325.
358. Логінова С. М. Адвокатська таємниця: історико – правовий підхід. *Право України*. 2001. №3. С. 111–115.
359. Лозінська І.А. До питання про поняття та зміст заходів кримінально–правового характеру. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 185–192.
360. Лутак Т.В. Кримінально–правові аспекти незаконного поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації: автореф. дис. канд. юр. наук. Харківський національний університет внутрішніх справ. 2017. 20 с.
361. Луценко Я.Л. Конституційне право особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції: відмежування правомірної діяльності від незаконного втручання у приватне спілкування. *Прикарпатський юридичний вісник.* Випуск 3 (56). 2024. С. 249–253.
362. М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі. Європейське право у галузі прав людини. Джерела і практика застосування: Пер. з англ. / Е. Бредлі., М. Дженіс, Р. Кей. К.: АртЕк, 1997. 624 с.
363. Макаренко А. С. Суддівський розсуд при призначені покарання в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2012. 264 с.
364. Максимович Р.Л. Про способи дії конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як міжнародно–правового джерела кримінального права України. *Україна – ЄС: питання гармонізації кримінального та кримінального процесуального законодавства*: матеріали Круглого столу (22

червня 2023 року) / упор. І.В. Гловюк, Н.Р. Лащук. Львів: ЛДУВС, 2023. С. 40–42.

365. Маляренко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 9. С. 2–13.
366. Марисюк К. Б. Чи потрібна кримінально–правова відповідальність за порушення таємниці сповіді. *Кримінальний кодекс України 2001р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства):* Матеріали наук.–практ. конф., 4 –5 квіт. 2003 р. Л. : ЛІВС при НАВС України / Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2003. С. 104–108.
367. Марін О.К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XII регіон. наук. –практ. конф., 9–10 лютого 2006 р. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. С. 366–369.
368. Маркіян Бем, Іван Городиський. Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти / Науково–практичний посібник. 2021. 160 с.
369. Марущак А. І. Правове регулювання відносин щодо лікарської таємниці в Україні. *Юридичний радник*. 2007. № 3 (17). С. 45–49.
370. Матвійчук В.В. Безпосередній об’єкт порушення недоторканності приватного життя (стаття 182 КК України). *Юридична наука*. 2017. № 7 (73). С.25–37.
371. Матвійчук В.В. Кваліфікуючі ознаки злочину порушення недоторканності приватного життя. *Юридична наука.* 2017. № 11. С. 72–81.
372. Матвійчук В.В. Суб’єктивна сторона порушення недоторканності приватного життя. *Юридична наука*. 2018. № 1. С.102–116.
373. Матвійчук В.К., Матвійчук В.В. Кримінально–правова характеристика діяння порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України):

монографія / за заг. ред. В.К. Матвійчука. Київ: Видавництво Ліра–К, 2022. 232 с.

374. Матеріали судової практики Верховного Суду Української РСР. *Інформаційний бюлетень*. 1983. № 47.
375. Менджул М. В. Зміст принципу недопустимості втручання у сімейне життя. *Аналітично–порівняльне правознавство*. 2021. № 1. С. 43–46.
376. Менджул М. В. Поняття та зміст права на сім'ю. *Закарпатські правові читання:* Матеріали X Міжнародної науково–практичної конференції (19–21 квітня 2018). Ужгород, 2018. С. 254–258.
377. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб.; за ред. І.С. Добронравової, О. В. Руденко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
378. Мироненко О. М. Історія Конституції України. Київ : Ін Юре, 1997. 60 с.
379. Миронець О.М., Функції права: поняття та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 2. С. 15–17.
380. Михайлов В. Право на тайну. *Закон.* 1998. № 2. С. 5–8.
381. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/995_043#Text
382. Музика А.А., Багіров С.Р. Каузальність і кримінальний закон в аспекті правового прагматизму: монографія. Київ: Паливода, 2023. 144 с.
383. Навроцький В.О. Декриміналізація як один із способів гуманізації та лібералізації у сфері кримінального права. *Гуманізація кримінальної відповідальності*: матеріали II Міжнародного науково–практичного симпозіуму (м. Івано–Франківськ, 16–17 листопада 2018 року). Івано–Франківськ, Редакційно–видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. С.178–182.
384. Навроцький В.О. Кримінальне право і кримінальне законодавство: співвідношення понять. *Право України*.2011. №9. С.20–24.
385. Навроцький В.О. Наскрізні кримінально–правові поняття: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 376 с.

386. Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК 1960 року та КК 2001 року). К.: Атіка, 2001. 272 с.
387. Навроцький В.О. Основи кримінально–правової кваліфікації: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
388. Наден О.В. Теоретичні основи кримінально–правового регулювання в Україні: монографія/ О.В. Наден. Х.: Право., 2012. 272 с.
389. Нам потрібне твоє ДНК – як парламент пропонує збирати геномну інформацію? URL: https://dslua.org/publications/nam–potribne–tvoie–dnk–iak–parlament–proponuie–zbyraty–henomnu–informatsiiu/ (дата звернення 11.03.2024).
390. Настанови 3/2019 щодо обробки персональних даних за допомогою відеопристроїв. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded–files/edpbguidelines201903videodevicesen0uk.pdf
391. Науково–практичний коментар до Кримінального кодексу України (2–е вид., перероб. та доп.) / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. К.: Дакор, 2008. 1428 с.
392. Науково–практичний коментар до Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. Ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернєя. 2–ге вид., переробл. Та длп. Київ: Юрінком Інтер. 2018. 1104 с.
393. Науково–практичний коментар до Кримінального кодексу України / Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, В. І. Антипов та ін.; відп. ред. С. С. Яценко. 4–те вид., перероб. та допов. Київ: А.С.К., 2005. 848 с.
394. Науково–практичний коментар до Кримінального кодексу України. 2–ге вид., переробл. та доповн. Відп. ред. С.С. Яценко. А.С.К. Київ, 2002. 968 с.
395. Науково–практичний коментар до Кримінального кодексу України. За загальною редакцією Гончаренка В.Г., Андрушко П.П. К., «ФОРУМ», 2005, у трьох книгах. Кн. 2 : Особлива частина (статті 109–254) / за заг. ред.: В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко. 2005. 672 с.

396. Науково–практичний коментар до Кримінального кодексу України. За загальною редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. К., «ФОРУМ». 2001. у 2–х ч. Особлива частина (Коментарі до статей 109–447 Кримінального кодексу). 465 с.
397. Науково–практичний коментар до Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2017. 448 с.
398. Науково–практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. / заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 1. 964 с.
399. Науково–практичний коментар до статті 379 Цивільного кодексу України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/KK000855?an=2 (дата звернення: 10.10.2023).
400. Науково–практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернєя. 2–ге вид., переробл. І доп. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
401. Науково–практичний коментар Кримінального кодексу України /Д.С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.]; За заг. ред. О. М. Джужі, А.В. Савченка, В. В. Чернєя; НАВС. К.: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
402. Науково–практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук та ін. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К. : Каннон, А.С.К., 2002. 1104 с.
403. Науково–практичний коментар Кримінального кодексу України; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9–те вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка. 2012. С. 492–495.
404. Недєлек Б. Стаття 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / За ред. О.Л. Жуковської. Київ : ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. С. 347–400.

405. Нікіфорова Т.І. Кримінально–правова охорона рівноправності громадян: межі криміналізації. *Аналітично–порівняльне правознавство.* 2025. Випуск № 1. С. 623–628.
406. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (травень 2024 року) / Відп. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2024. 70 с.
407. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах зі спорів, що виникають між особами, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі / упоряд. Правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, к.ю.н, А. Ю. Зайцев. Київ, 2020. 35 с.
408. Орлов С. О. Комп'ютерна інформація як предмет злочину. *Право і безпека.* 2005. Т. 4. № 1. С. 81–85.
409. Орлов Ю.Ю., Джужа О.М., Орлова О.Ю. Синергетика та пізнання правових явищ. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ.* № 1. 2014. С. 75–90.
410. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст.19.
411. Основи кваліфікації злочинів: навч. посіб. / [Панов М.І. , І.О. Зінченко, О.О. Володіна та ін.]; за заг. ред М.І. панова. Харків: Право, 2019. 378 с.
412. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
413. Основні права військовослужбовців. Довідник / В. Лукичев, В. Арнаутова, Т. Нікітюк, С. Кучеренко. 2020. URL: https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/osnovni_prava_vs_2020.pdf
414. Особливості захисту персональних даних і сучасному кіберпросторі: правові та технологічні аспекти: анал. доповідь. Київ: Нац. інст. страт. досл., 2013. 51 с. С. 4.

415. Острогляд О.В. Міжнародні договори як джерела кримінально–правої політики. *Аналітично–порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 282–286.
416. Павлик Л. В. Кваліфікуючі ознаки як засіб диференціації кримінальної відповідальності за злочин у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2010. Випуск 2. С. 303–309.
417. Павлик Л.В. Поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. № 1. С. 313–325.
418. Павликівський В.І. Кримінально–правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів: автореф. …дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків. ХНУВС. 2017. 36 с.
419. Павлишин О.В. Правозастосування як об'єкт філософсько–правових досліджень. *Право України*. 2004. № 8. С. 21–24.
420. Павлов В.Г., Стоматов Е.Г. Деякі питання методології кримінально- правової науки. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 619-626.
421. Павлов В.Г., Стоматов Е.Г. До питання про законність втручання в приватне життя людини. *Правові новели*. 2024. Вип. № 23. С.237-246.
422. Пазюк А.В. Міжнародно–правовий захист права людини на приватність персоніфікованої інформації. Дис. канд. юрид. наук: 12.00.11: Київ. Київський національний університет імені Тараса Шевченка 2004. 205 с.
423. Пакти і Конституції Української козацької держави (до 300–річчя укладення) / відп. ред. В. А. Смолій ; упорядники М. С. Трофимук, Т. В. Чухліб. Львів : Світ, 2011. 440 с.
424. Палій М. В., Волкова Г.М. Основи кримінально–правового захисту таємниці сповіді. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності.* 2005. № 2. С. 247–248.
425. Паліюк В. П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (положення ст. 8 Конвенції щодо права на повагу до

приватного і сімейного життя). *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 1. С. 73–78.

426. Пальченкова В.М., Стоматов Е.Г. Формування концепту права людини на приватність в західноєвропейських країнах та сполучених штатах Америки: ретроспективний аспект. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 7. С. 48-51.
427. Панкевич О. Захист права на приватність: динаміка світоглядно–методологічних основ (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). *Право України*. 2017. № 4. С. 66–75.
428. Панкевич О.З. Право на приватність: деякі концептуальні позиції Європейського суду з прав людини. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції:* Тези доповідей, виступів і повідомлень учасників ІІ–го Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 9 грудня 2016 р.). Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2016. С. 166–169.
429. Панкевич О.З. Право на приватність: деякі сучасні тенденції в практиці Страсбурзького суду. *Соціально–правові студії*. 2018. Випуск 1. С. 23–30.
430. Панов М. І. Основи методології науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2017. № 2 (9). С. 1–41.
431. Панов М.І. Диференціація кримінальної відповідальності. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол. : В. Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін.: Нац. акад. прав. наук України; Ін–т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац юрид. ун–т ім. Ярослава Мудрого. 2017. С. 152–153.
432. Панов М.І. Завдання та функції кримінального права. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін–т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун–т ім. Ярослава Мудрого. 2017 Харків : Право, 2016. С. 206–209.

433. Пащенко О.О. Історичні традиції в системі обставин соціальної обумовленості кримінально–правових норм. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2016. № 2 (7). С. 45–54.
434. Пащенко О.О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність: монографія / О.О. Пащенко. Харків: Юрайт, 2018. 446 с.
435. Петрова Л.В. Фундаментальні проблеми методології права (філософсько–правовий дискурс): автореф. дис. ... д–ра. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 1998. 35 с.
436. Погрібна О.В. Визначення поняття, ознак та видів житла. *Приватне право і підприємство.* 2020. Вип. 20. С. 121–125.
437. Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження, затверджене Наказом Міністерства юстиції України № 2432/5 від 05.08.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126–16#Text (дата звернення: 12.04.2024).
438. Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства, затверджене постановою КМУ від 27.12.2017 р. № 1073. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073 2017 %D0%BF#Text (дата зверненн я 1.07.2024).
439. Положення про організацію квартирно–експлуатаційного забезпечення Збройних Сил України, затверджене Наказом Міністерства оборони України № 448 від 03.07.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590–13#Text (дата звернення: 12.03.2024).
440. Положення про психологічну службу у системі освіти України, затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України № 509 від 22 травня 2018 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885–18#Text (дата звернення: 16.02.2024).
441. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним право України: монографія / МВС України, Луганська академія внутрішніх справ ім. 10–річчя незалежності України. Луганськ: РВВЛАВС, 2005. 240 с.

442. Пономаренко Ю.А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія / Ю. А. Пономаренко. Харків : Право, 2020. 720 с.
443. Пономаренко Ю.А. Кримінальна відповідальність, покарання та інші заходи кримінально–правового характеру в системі кримінально–правових наслідків вчинення злочину. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності*: матеріали Міжнар. наук.– практ. конф., 8–9 жовт. 2015 р. Харків: Право, 2015. С. 192–195.
444. Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо порушення законодавства про захист персональних даних». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7355&skl=7 (дата звернення 10.02.2024).
445. Порядок декларування та реєстрації місця проживання (перебування): Постанова Кабінету Міністрів України № 265 від 7 лютого 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265 2022 %D0%BF#Text (дата звернення : 10.02.2024).
446. Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1081 від 3 серпня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1081–2006–%D0%BF#Text (дата звернення: 15.02.2024).
447. Порядок здійснення Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних. Затверджений наказом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 08.01.2014 № 1/02–14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715–14#n11 (дата звернення 12.11.2023).
448. Порядок обробки та захисту отриманих від суб'єктів надання інформації персональних даних під час здійснення перевірки достовірності інформації та документів, що внесені до електронної системи охорони здоров'я (крім інформації про стан здоров'я людини), на підставі яких формуються звіти,

що є підставою для оплати наданих медичних послуг, лікарських засобів та медичних виробів за програмою медичних гарантій, або які містять персональні дані пацієнтів, медичних працівників, яким (якими) надано відповідні медичні послуги, лікарські засоби та медичні вироби, Затверджений Наказом Міністерства фінансів України № 219 від 01 травня 2024 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0712–24#Text (дата звернення: 17.01.2024).

449. Порядок повідомлення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, про структурний підрозділ або відповідальну особу, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці, а також оприлюднення вказаної інформації. Затверджений наказом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 08.01.2014 № 1/02–14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715– 14#n11 (дата звернення 11.08.2024).
450. Порядок формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, затверджений Наказом Міністерства фінансів України № 1089 від 30.10.2014 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1471–14#Text (дата звернення 10.02.2024).
451. Постанова Великої палати Верховного суду від 13 листопада 2019 року, справа № 188/242/18–ц (провадження № 61–10769св19). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/86275677 (дата звернення: 17.09.2024).
452. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 квітня 2018 року (справа №569/1111/16 к). URL: https://zakononline.com.ua/court decisions/show/73532 589 (дата звернення: 12.11.2023).
453. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 вересня 2018 року у справі №545/3611/17–ц (провадження № 14–287цс18).

URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77312717 (дата звернення: 11.04.2024).

454. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 серпня 2019 року у справі № 569/4373/16–ц, провадження № 14–298цс19. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/84153043 (дата звернення: 18.01.2024).
455. Постанова Великої палати Верховного Суду від 21 червня 2023 року у справі № 916/3027/21 (провадження № 12–8гс23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112088045 (дата звернення: 19.01.2024).
456. Постанова Верховного Суду в справі № 610/569/19 від 06 квітня 2021 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96304784?fbclid=IwAR1ES9O9ruCDJ0C0W0Z4FeJFaeFOmOzCFpuA0Pi8Ta7zPflY7IUIC_ndr9c (дата звернення: 11.01.2024).
457. Постанова Верховного Суду від 05.04.2023 у справі № 683/1200/18. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо проведення огляду та обшуку (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, з 2020 року по травень 2024 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_oglyad_obshyk.pdf (дата звернення: 15.09.2024).
458. Постанова Верховного Суду від 15 листопада 2012 року. Справа №5–15кс12. Вісник Верховного Суду України. 2012. № 4 (140). С. 16.
459. Постанова Верховного Суду від 15 січня 2020 року у справі № 754/613/18–ц (провадження № 61–1634св19). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/87053022 (дата звернення: 12.01.2024).
460. Постанова Верховного Суду від 19 квітня 2024 року в справі № 183/6274/21. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=118558400&red=100003c4026ba985df9a7e82a006a5ce68538e&d=5 (дата звернення: 14.03.2024).
461. Постанова Верховного Суду від 19.09.2018 у справі № 806/3265/17 (Пз/9901/2/18) (провадження № 11–460заі18). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/apel_zrazk_spravi_vs_vp/2023_12_01_806_3265_17 (дата звернення: 23.02.2024).

462. Постанова Верховного Суду від 24 березня 2020 р. Справа № 755/5825/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88522701 (дата звернення 23.01.2024).
463. Постанова Верховного Суду від 27 травня 2020 року у справі № 279/1021/16–к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89564190) (дата звернення: 12.04.2024).
464. Постанова від 12 лютого 2019 року у справі № 159/451/16–к. URL: https://zakononline.com.ua/court–decisions/show/80224144 (дата звернення: 20.03.2024).
465. Постанова Вільногірського міського суду Дніпропетровської області від 08 листопада 2012 року. Справа № 407/1005/2012. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/27335896 (дата звернення: 10.09.2024).
466. Постанова ВС від 12 березня 2024 року по справі №722/151/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117757909 (дата звернення: 10.09.2024).
467. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 06.10.2021 у справі № 756/11581/15 к URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/100214768?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01 (дата звернення: 10.09.2024).
468. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 березня 2024 року у справі № 722/151/20 (провадження № 51–71км22). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117757909 (дата звернення: 10.09.2024).
469. Постанова Касаційного Кримінального суду від 15 квітня 2020 року у справі № 740/3390/15. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=88815536&red=100003668146ef802eb8ecc15a6aed319c4713&d=5 (дата звернення: 10.10.2024).
470. Постанова Касаційного кримінального Суду від 20 червня 2023 року у справі № 756/16122/21 (провадження № 51–641км23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111772574 (дата звернення: 10.09.2024).

471. Постанова Касаційного кримінального суду по справі №640/2449/16–к від 22 травня 2019 року. URL: https://zakononline.com.ua/court–decisions/show/82001802 (дата звернення: 12.03.2024).
472. Постанова Касаційного цивільного від 16 грудня 2020 р. № 182/7347/18 URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/93793226 (дата звернення: 18.02.2024).
473. Постанова Київського апеляційного суду № 22–ц/824/10190/2019. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/85237735 (дата звернення: 14.01.2024).
474. Постанова Київського апеляційного суду від 06 червня 2023 по справі 757/351/23 ц URL: https://opendatabot.ua/court/111751648 ce850fa96c28d41b6 8f5e8aa914bb271 (дата звернення: 28.02.2024).
475. Постанова Київського Апеляційного суду від 17 грудня 2019 по справі № 756/12839/19. URL: https://zakononline.com.ua/court decisions/show/86645786 (дата звернення 28.02.2024).
476. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 03 жовтня 2023 у справі № 487/5033/18 (провадження № 51–3974км19). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114021101 (дата звернення 18.01.2024).
477. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 05 липня 2023 у справі № 335/4728/19 (провадження № 51–186км19). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112087971 (дата звернення: 23.03.2024).
478. Постанова Миколаївського Апеляційного суду від 11 липня 2019 року в справі № 489/789/19 ц. URL: https://zakononline.com.ua/court decisions/show/ 82990657 (дата звернення: 21.05.2024).
479. Постанова Монастирського районного суду Тернопільської області № 9943057 від 06 вересня 2021. URL: https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court–document/99430574/ (дата звернення: 23.06.2024).
480. Постанова Новоград–Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 20 травня 2020 року. Справа № 285/860/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89326761 (дата звернення: 27.03.2024).

481. Постанова Об’єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 жовтня 2024 року у справі № 278/1566/21 (провадження № 51–2555кмо24). URL: https://precedent.ua/122302589 (дата звернення: 11.09.2023).
482. Постанова Об’єднаної палати ККС ВС від 06.12.2021 у справі № 663/820/15–к (провадження № 51 2075кмо20). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829915 (дата звернення: 11.06.2023).
483. Постанова Одеського апеляційного суду від 15 червня 2020 по справі № 523/19406/19 (№ в ЄДРСР 89829162). Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: https://precedent.ua/89829162 (дата звернення: 21.09.2023).
484. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 24 березня 2016 року №5–299кз15 URL:https://verdictum.ligazakon.net/document/57616386 (дата звернення: 24.09.2023).
485. Постанова Тернопільського Апеляційного суду від 16 березня 2023 року в справі № 608/1063/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109799977 (дата звернення: 14.09.2023).
486. Постанова Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області 02.02.2024 в справі № 607/24400/23. URL: https://zakononline.com.ua/court–decisions/show/117236710 (дата звернення: 16.03.2024).
487. Постанова Хмельницького міськрайонного суду від 16 березня 2011 року. Справа № 2218/13622/11. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/18820978 (дата звернення: 09.04.2023).
488. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4119&skl=8 (дата звернення: 19.01.2024).
489. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів

щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3879&skl=8 (дата звернення: 03.11.2023).

490. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів)». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1630&skl=9 (дата звернення: 10.02.2024).
491. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо порушення законодавства про захист персональних даних». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7355&skl=7 (дата звернення: 21.11.2023).
492. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне виселення з житла» від 4.11.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70361 (дата зверненя : 3.09.2023).
493. Права людини в Україні — 2013. Доповідь правозахисних організацій. / За ред. Є. Ю. Захарова / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Харків: Права людини, 2014. 456 с.
494. Права людини в Україні — 2014. Доповідь правозахисних організацій / За ред.: О.А. Мартиненка, Є. Ю. Захарова / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 340 с.
495. Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг Затверджені постановою кабінету міністрів України від 11 квітня 2012 р. № 295. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295 2012 %d0%bf?find=1&text=%d1%82%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%b3%d1%80%d0%b0%d0%bc#w1_8 (дата звернення: 17.08.2023).
496. Правила оформлення проектів законів і основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації). Видання четверте, виправлене і доповнене. Київ.

2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002451–06#Text (дата звернення 10.06.2024).

497. Право на повагу до приватного і сімейного життя: ключові рішення ЄСПЛ щодо України. Укладачі: Фулей Т. І., Кучів О. М. 136 с.
498. Право на приватність : conditio sine qua non. Харків : Фоліо, 2003. 216 с.
499. Приватність і права людини. Міждународне дослідження законодавства та реальної ситуації в галузі приватності (права на недоторканність приватного життя). Electronic Privacy Information Center (Вашингтон, США). Privacy International (Лондон, Великобритания), 2002. 69 с.
500. Присяжнюк І. Недоторканність приватного життя як об'єкт кримінально–правової охорони. *Право України*. 2017. № 2. С. 131–138.
501. Присяжнюк І. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / І. І. Присяжнюк. К.: Київський університет права Національної академії наук України, 2010. 230 с.
502. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України № 5076–VI від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 27. Ст. 282.
503. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073–IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50
504. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022–41397 (дата звернення 10.08.2024).
505. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України : Закон України від 28 січ. 2014 р. № 732–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 22. Ст. 811.
506. Про виконавче провадження: Закон України 2 червня 2016 року № 1404–VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 30. Ст. 542.
507. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477–IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2006. № 30. Ст. 260.

508. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних : Закон України від 02.06.2011 р. № 3454–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 50. Ст. 549.
509. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року : Закон України від 23 лют. 2014 р. № 767–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 593.
510. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 лист. 2018 р. № 2617–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 17. Ст. 71.
511. Про внесення змін до законодавчих актів України щодо застосування кримінальних покарань у вигляді штрафу : Закон України від 8 лют. 1995 р. № 41/95–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 8. Ст. 53
512. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції: Закон України від 17 жовтня 2019 року/ № 198–IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 50. Ст.356
513. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 313.
514. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян: Закон України від 16 січня 2014 року № 721–VII. *Відомості Верховної Ради.* 2014. № 22. Ст.801.
515. 278ексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів: Закон України №3886–IX від 18.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886–20#Text

516. Про внесення змін до Кримінального кодексу України : Закон України від 15 лип. 1999 р. № 974–XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 34. Ст. 299.
517. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за окремі злочини проти власності та недоторканності людини: проект Закону України від 12.07.2013 № 2581а. URL: https://ips.ligazakon.net/document/JG1ZPA0A?an=3 (дата звернення: 09.11.2023).
518. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне виселення з житла: Проект Закону України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70361 (дата звернення: 19.10.2023).
519. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів : Закон України від 4 лют. 2016 р. № 993–VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2016. № 12. Ст. 135.
520. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування "за гарячими слідами" та протидії кібератакам»: Закон України № 2137–IX від 15 березня 2022 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/21370#n60 (дата звернення: 11.09.2023).
521. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально–процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України від 15 квіт. 2008 р. 3270–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 24. Ст. 236.
522. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23 серпня 2023 року № 3342–IX. *Відомості Верховної Ради.* 2023. № 92. Ст. 356.
523. Про внесення змін і доповнень до Кримінально–процесуального кодексу Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР. Від 16

квітня 1984 р. № 6834–X. *Відомості Верховної ради Української РСР.* 1984. № 18. Ст. 351.

524. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально–процесуального кодексів Української РСР : Закон України від 12 груд. 1991 р. № 1974–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 11. Ст. 154.
525. Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12 січ. 1983 № 4571–X. Збірник законів УРСР. 1983. № 4. Ст. 50.
526. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України 23 вересня 1997 року № 540/97–ВР (назва Закону в редакції Закону № 2849–IX від 13.12.2022). *Відомості Верховної Ради України.* 1997. № 50. Ст. 302.
527. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України № 2391–IX від 9 липня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391–20#Text (дата звернення 12.08.2024).
528. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно–розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного суду України від 28.03.2008 № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700–08#Text (дата звернення: 08.07.2024).
529. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 р. № 223–1679/0/4–12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1679740–12#Text (дата звернення: 09.03.2023).
530. Про доступ до судових рішень: Закон України № 3262–IV від 22 грудня 2005 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 15. Ст. 128.

531. Про електронні ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України № 2155–VIII від 5 жовтня 2017 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155–19#Text
532. Про електронні комунікації: Закон України № 1089–IX від 16 грудня 2020 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089–20#Text
533. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20 листопада 2012 року № 5492–VI. *Відомості Верховної Ради.* 2013. № 51. Ст.716.
534. Про житлово–комунальні послуги: Закон України від 9 листопада 2017 року № 2189–VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 1. Ст.1.
535. Про запобігання корупції: Закон України № 1700–VII від 14 жовтня 2014 року. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056.
536. Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних: Наказ Уповноваженого Верховної ради з прав людини від 08.01.2014 № 1/02–14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715–14#n11
537. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України № 236/96–від 07.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 36. Ст.164
538. Про захист інформації в інформаційно–комунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94–ВР. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94–%D0%B2%D1%80#Text
539. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297–VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34. Ст. 481.
540. Про звернення громадян: Закон України № 393/96 від 2 жовтня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
541. Про інформацію: Закон України № 2657–XII від 2 жовтня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
542. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України № 374–IV від 26 грудня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89.

543. Про кримінальну відповідальність за мужолозтво : Постанова Президії ЦВК УСРР від 11 січня 1934 року. Збірник законів УСРР. 1934. № 5. Ст. 38.

544. Про медіа: Закон України від 16 грудня 2020 року № 1089–IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 10–11. Ст.26.

545. Про надання офіційного узагальненого роз'яснення щодо деяких питань визначення видів електронних комунікаційних послуг: рішення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку від 03.04.2024 № 170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0170897–24 (дата звернення: 06.03.2024).

546. Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні 5 листопада 2021 року: Закон України № 1871–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1871–20#Text (дата звернення: 10.05.2024).

547. Про Національну поліцію: Закон України № 580–VIII від 2 липня 2015 року *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст.379.

548. Про нотаріат: Закон України № 3425–XII від 2 вересня 1993 року. Відомості Верховної Ради України. 1993 № 39. Ст.383.

549. Про оперативно–розшукову діяльність: Закон України № 2135–XII від 18 лютого 1992 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 22. Ст. 303.

550. Про організаційно–правові основи боротьби зі злочинністю: Закон України 30 червня 1993 року № 3341–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

551. Про поштовий зв'язок: Закон України від 3 листопада 3 листопада 2022 року № 2722–IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 29. Ст.105.

552. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389–VIII від 12 травня 2015 року *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст.250.

553. Про правотворчу діяльність: Закон України № 3354–IX від 24 серпня 2023 року. *Відомості Верховної Ради.* 2023. № 93. Ст. 364.

554. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова ППВСУ від 04.06.2010 № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700–10#Text (дата звернення: 11.09.2023).
555. Про проект нової Конституції України. Постанова Верховної Ради України від 01.07.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2525–12#Text (дата звернення: 05.10.2023).
556. Про проект нової Конституції України. Постанова Верховної Ради України від 08.10.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/3494–12#Text (дата звернення: 06.11.2023).
557. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972–XII. *Відомості Верховної Ради* України. 1992. № 11. Ст.152.
558. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1489–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 19. Ст.143.
559. Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків: Закон України 6 липня 2010 року № 2438–VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2438–17#Text (дата звернення: 14.01.2024).
560. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року № 270/96–ВР. Відомості *Верховної Ради України*. 1996. № 39. Ст. 181.
561. Про розвідку: Закон України від 17 вересня 2020 року № 912–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912–20#Text (дата звернення 10.05.2024).
562. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року № 987–XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 25. Ст.283.

563. Про Службу безпеки України: Закон України № 2229–XII від 25 березня 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст.382.
564. Про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні: Щорічна доповідь Уповноваженого з прав людини за 2021 рік. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded–files/schoricha–dopovid–2021.pdf (дата звернення: 19.10.2023).
565. Про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні: Щорічна доповідь Уповноваженого з прав людини за 2020 рік. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded–files/schoricha–dopovid–2020.pdf (дата звернення: 09.12.2023).
566. Про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні: Щорічна доповідь Уповноваженого з прав людини за 2018 рік. https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded–files/zvit%20za%202019.pdf (дата звернення: 10.12.2023).
567. Про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні: Щорічна доповідь Уповноваженого з прав людини за 2019 рік. https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded–files/report–2019–3.pdf (дата звернення: 12.09.2023).
568. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України 22 жовтня 1993 року № 3551–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
569. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 року № 548–XIV. *Відомості Верховної Ради України.* 1999. № 22–23. Ст.194.
570. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності: Постанова Пленуму Верховного суду України від 25.12.92 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700–92#Text (дата звернення: 09.10.2023).
571. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного суду України від 6 листопада 2009 року № 10 : станом

на 02.06.2016 р. URL: http://zakon3.rada.gov. ua/laws/show/v0010700–09 (дата звернення: 30.03.2023).

572. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: Постанова ППВСУ від 26.12.2003 № 15 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700–03#Text (дата звернення: 07.08.2023).
573. Про судоустрій та статус суддів: Закон України № 1402–VIII від 2 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
574. Проект Кримінального кодексу України. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj–tekst–proyektu–kk–25–02–2024.pdf (дата звернення 12.10.2023).
575. Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації» № 6567 від 28.01.2022 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73673 (дата звернення: 23.11.2023).
576. Проєкт Кримінального кодексу України станом на червень 2024 р. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj–tekst–proyektu–kk–stanom–na–01–08–2024.pdf
577. Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П.П., Бакумов О.С., Баулін Ю.В., Бурдін В.М., Вишневська І.А., Горох О.П., Гуторова Н.О., Марчук Н.О., Навроцький В.О., Пономаренко Ю.А., Стрельцов Є.Л., Хавронюк М.І. / За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с.
578. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
579. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально–антропна сутність, змістова класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*: зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. Х.: Право, 2013. № 2 (73). С. 12–13.

580. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина. Навчальний посібник. К. Атіка. 2004. 464 с.
581. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочину) : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 : Х., 2002. 21 с.
582. Размєтаєва Ю.С. Доктрина та практика захисту прав людини : навчальний посібник / Ю.С. Размєтаєва. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с.
583. Регламент Європейського Парламенту і Ради ЄС 2016/679 від 27 квітня 2016 року «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних)». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008–16?find=1&text=%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#w1_3 (дата звернення 25.08.2024).
584. Рік діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за напрямом захисту інформаційних прав. 28 с. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded–files/%D0%A0%D1%96%D0%BA%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%A3%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%92%D0%B5%D1%80%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8_compressed.pdf (дата звернення: 26.05.2024).
585. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України 20 січня 2012 року № 2–рп/2012. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710–12#Text (дата звернення 02.04.2024)

586. Рішення Апеляційного суду Черкаської області, справа №711/10655/14 ц від 21.04.2015.URL: https://opendatabot.ua/court/43748728477761 29bd55b5a8787aac985407114f (дата звернення: 23.08.2023).
587. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України № 7–р/2018 від 11 жовтня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710–18#Text (дата звернення: 16.06.2023).
588. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368–2 Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 року № 1–р/2019. URL: https://ccu.gov.ua/storinka–knygy/51791–kryminalnyy–ta–kryminalno–procesualnyy (дата звернення: 11.09.2023).
589. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Леббінк проти Нідерландів» (Lebbink v. etherlands) від 01.06.2004 р. URL: http://www.amen.ie/downloads/26033.pdf (дата звернення: 11.09.2023).
590. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Шальк і Копф проти Австрії» (Schalk and Kopf v. Austria) від 22.11.2010 р. URL: http://hudoc.echr.coe.int/sites/ eng/pages/search.aspx?i=001–99605 (дата звернення: 17.09.2023).
591. Рішення ЄСПЛ у справі «Баклі проти Сполученого Королівства» («Buckley v. the United Kingdom») від 25.09.1996 р. URL: http:// hudoc.echr.coe.int/eng?i=001–58076 (дата звернення: 09.12.2023).

592. Рішення ЄСПЛ у справі «Ельсхольц проти Німеччини» (Elsholz v. Germany) [ВП], заява № 25735/94, п. 45, ECHR 2000–VIII. URL: https://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=277 (дата звернення: 18.07.2023).
593. Рішення Жовтневий районний суд м. Маріуполя від 24.07.2018 по справі № 263/2359/18. URL: https://zakononline.com.ua/court–decisions/show/75721216 (дата звернення: 26.05.2023).
594. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13–р/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710–20#Text (дата звернення: 19.02.2023).
595. Рішення Конституційного суду України від 30 жовтня 1997 року у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710–97#Text (дата звернення: 13.09.2023).
596. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України № 2–рп/2012 від 20.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710–12#n5 (дата звернення: 11.12.2023).
597. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»

(справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів) від 6 жовтня 2010 року № 21–рп/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v021p710–10#Text (дата звернення 19.03.2023).

598. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього частини другої статті 22 Закону України «Про повну загальну середню освіту» № 1–р/2023 від 7 лютого 2023 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710–23#Text (дата звернення: 19.09.2023).
599. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України "Про молодіжні та дитячі громадські організації" (справа про молодіжні організації) від 13 грудня 2001р. № 18–рп/2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710–01#Text (дата звернення: 14.09.2023).
600. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плескач Ганни Григорівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису частини першої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України № 5–р(II)/2024 від 10 квітня 2024 року. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_r_2_2024_0.pdf (дата звернення: 25.09.2023).
601. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України "Про інформацію" та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року № 5 зп. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710–97#Text (дата звернення: 02.03.2023).

602. Роз'яснення уповноваженого верховної ради України з прав людини «камери відеоспостереження: що варто знати кожному, щоб захистити свою приватність?». Київ. 2022. 28 с.
603. Романюк І. І. Охорона права на персональні дані в Україні (цивільно–правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 267 с.
604. Роне А.П. Підстави криміналізації порушення недоторканності житла за ст. 162 КК України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 279–283.
605. Рудей В.С. Правові позиції Європейського суду щодо захисту права особи на таємницю кореспонденції. *Порівняльне аналітичне право*. 2014. № 2. С. 317–321.
606. Рудковська М.Р. Суспільна небезпека як ознака поняття злочину. Дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2017. 187 с.
607. Рябчинська О.П. Методологія досліджень проблем кримінального права: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 157–163.
608. Рябчинська О.П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови. Запоріжжя: Акцент Інвест–трейд. 2013. 448 с.
609. Рябчинська О.П. Теоретико-правові засади функціонування системи покарань в Україні. Дисертація док. юрид. наук. : 12.00.08: Класичний приватний універиситет. Запоріжжя. 2013.
610. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Кримінально–правова охорона приватного життя особи в Королівстві Іспанія. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. Серія ПРАВО*. Випуск 86: частина 4. С. 356–366.
611. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Призначення покарання більш м'якого, ніж передбаченого законом: кримінально-правовий та кримінально-процесуальний аспекти. *Науковий електронний юридичний журнал.* 2019. № 4. С. 207–210.

612. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Розмежування поняття лікарської таємниці і медичної інформації в контексті кримінально–правового захисту права на приватність життя. *Правова політика України: історія та сучасність:* матеріали III Всеукраїнського науково–практичного семінару (м. Житомир, 7 жовтня 2022 року). Ж.: Житомирська політехніка, 2022. 271 с.
613. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Конфіденційна інформація про особу як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України: змістовні ознаки. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 6. С.484-490.
614. Рябчинська О.П., Стоматов Е.Г. Особливості застосування практики ЄСПЛ в процесі кримінально–правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного життя особи. *Правова позиція*. № 4 (45), 2024. С. 45–50.
615. Сабадаш І., Думанський Н. Методи шахрайства у мережі Інтернет. Інформація, комунікація, суспільство 2020: матеріали 9–ї Міжнародної наукової конференції. 2020. С. 68–69.
616. Савчин М. В. Конституціоналізм і природа конституції: Монографія. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра». 2009. 372 с.
617. Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2006. 228 с.
618. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / За науковою редакцією доктора юридичних наук, професора, академіка Академії правових наук України В. І. Борисова. Х.: Право. 2006. 208 с.
619. Сепетей Дмитро. Діалектика versus метафізика: переоцінка дилеми. *Філософська думка*. 2006. № 4. С. 56–75.
620. Сердюк П.П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест–Трейд, 2012. 800 с.
621. Серебряник О. О. Інформація про особу як об’єкт цивільних справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано–Франківськ, 2016. 209 с.

622. Серьогін В. Зміст і обсяг права на недоторканність приватного життя (прайвесі). *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4. С. 88–97.
623. Серьогін В. О. Конституційне право особи на недоторканість приватного життя (прайвесі): проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... д–ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.02. Харків, 2011. 40 с.
624. Серьогін В. О. Прайвесі як право «бути залишеним у спокої». *Право і безпека: Науковий журнал.* 2010. № 3. С. 6–9
625. Серьогін В.О. Передісторія прайвесі в державах античності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2010. № 4. С. 58–66.
626. Серьогін В.О. Право на недоторканність приватного життя (прайвесі) у конституційно–правовій теорії та практиці : монографія. Харків : Вид–во «ФНН», 2010. 608 с.
627. Серьогін В.О. Розвиток уявлень про недоторканність приватного життя в епоху Просвітництва та в Новий час. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2010. № 18. С. 160–169.
628. Сийплокі М. В. Підстави криміналізації суспільнонебезпечних посягань у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 6. Том 4. С. 137–143
629. Синєгубов О.В. Загальні положення здійснення права дитини на сім'ю. *Форум права*. 2013. № 4. С. 367–373.
630. Синьов О.В. Права людини як об'єкт адміністративно–правової охорони. *Право і безпека*. 2005. № 4'2. С. 28–31.
631. Сікан О.М. Сім'я як об'єкт кримінально–правової охорони. Дисер. на здоб. ступ. докт. філософії: 081. Національний університет «одеська юридична академія», Одеса. 2023. 245 с.
632. Сімейний кодекс України № 2947–III від 10 січня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 21–22. Ст.135.
633. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. 4 вид., стереот. Підручник. Київ: Алерта, 2021. 528 с.

634. Слабан М.М. Правові позиції європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя (загальнотеоретичний аспект): автореферат. 12.00.01. Львівський національний університет імені Івана Франка. 2017. 19 с.

635. Славна О. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. *Аналітично–порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 45–49.

636. Словська І. Є. Український конституціоналізм : етапи становлення і розвитку : дис. канд. юрид. наук, 12.00.02. Київ, 2004. 213 с.

637. Собків Я. М. Класифікація інформаційних прав і свобод людини та громадянина. URL: http:// goal–int.org/klasifikaciya–informacijnix–prav–i–svobodlyudini–ta–gromadyanina/ (дата звернення: 09.10.2023).

638. Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08: Львів: Нац. ун–т «Львівська політехніка». 2017. 256 с.

639. Сотула О.С. Кримінально–правова охорона життя людини у країнах романо–германської правової сім'ї (порівняльне теоретико–правове дослідження). Дис. на здоб. наук. ст. докт. юрид. наук. 12.00.08. Одеса. 2016. 424 с.

640. Справа «Аманн проти Швейцарії» (case of Amann v. Switzerland) (Заява № 27798/95). URL: https://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=308 (дата звернення 11.09.2023).

641. Справа «Кривіцька та Кривіцький проти України». (Заява № 30856/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_774#Text (дата звернення: 11.0 9.2023).

642. Справа «М.К. проти України» (Заява № 24867/13). Остаточне рішення від 15 вересня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i18#Text

643. Стефанів Н. Дотримання прав особи при наданні дозволу на втручання в приватне спілкування: практика Європейського суду з прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С. 32–38.

644. Стецюк П. К. Конституційний проект Теодора Галіпа «Основні права і обов'язки українських громадян». *Вісник Львівського університету. Серія Юридична.* 2000. Вип. 35. С. 167–175.
645. Стоматов Е.Г. Забезпечення права на приватне життя засуджених до позбавлення волі та осіб, взятих під варту: таємниця кореспонденції. *Науковий вісник ДДУВС.* 2023. № 2. С. 226-233.
646. Стоматов Е.Г. Зміст сімейного життя особи в контексті кримінально-правової охорони приватного життя людини. *Держава та регіони: Серія: Право*. 2024. № 4. С.
647. Стоматов Е.Г. Кваліфікуючі ознаки порушення недоторканності житла особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 581-586.
648. Стоматов Е.Г. Кримінально-правова охорона конфіденційної інформації за Кримінальним кодексом Республіки Польща (на прикладі ст. 267 КК). *Держава та регіони: Серія Право*. 2023. № 3 (81). С. 119-127.
649. Стоматов Е.Г. Кримінально-правова охорона права на недоторканність приватного життя : новітня історія України. *Науковий юридичний електронний журнал.* 2024. № 1. С. 558-563.
650. Стоматов Е.Г. Кримінально–правова охорона приватного життя людини в контексті негативного та позитивного обов'язку держав. *Держава та регіони: Серія ПРАВО.* 2024. Випуск 83: частина 3. С. 140–150.
651. Стоматов Е.Г. Особливості застосування практики ЄСПЛ в процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного життя особи. *Правова позиція*. 2024. № 4 (45). С.45-50.
652. Стоматов Е.Г. Порушення недоторканності житла: теоретико-правові проблеми визначення предмета. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2024. № 3. С.212-219.
653. Стоматов Е.Г. Право на приватність в історії українського конституціоналізму. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 8. С. 44-48.

654. Стоматов Е.Г. Теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття кримінально-правової охорони права на приватне та сімейне життя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*: Сер: Юриспруденція. 2023. № 64. С.114-119.
655. Сторчак Н. А. Врахування особи винного при призначенні покарання. Образование и наука на 21 век – 2008: матеріали IV Междунар. науч. конф. (г. София, 17–25 окт. 2008 г.) / ред. М. Т. Петков. София: «Бял ГРАД–БГ» ООД, 2008. С. 29–34.
656. Судова практика у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. URL: https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/EAB1FA2D863638A1C2257B7C00430F1E (дата звернення: 28.09.2023).
657. Сучасна кримінально–правова система в Україні: реалії та перпсективи: монографія / Ю.В. Баулін, М.В. Броменський, В.В. Голіна та інш., під заг. ред. Академіка НАПрН України Ю.В. Бауліна. К.: ВАІТЕ, 2015. 688 с.
658. Тацій В.Я., Пономаренко Ю.А. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С.207–210.
659. Ташматов В.А. Проникнення до житла чи іншого володіння особи як превентивний поліцейський захід. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2016. № 1. С. 108–112.
660. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник; ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. 2–ге вид., переробл. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
661. Типове положення про будинок–інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 р. № 772. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772–2020–%D0%BF#Text (дата звернення 10.05.2024).
662. Типове положення про соціальний готель, затверджене Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 03.04.2006 року № 98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0450–06#Text (дата звернення: 16.11.2023).

663. Типовий порядок обробки персональних даних. Затверджений наказом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 08.01.2014 № 1/02–14. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/v1_02715–14#n11 (дата звернення: 15.08.2023).
664. Типові порушення законодавства про захист персональних даних та рекомендації щодо їх усунення. https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded–files/%D1%82%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D1%82%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%20%D1%97%D1%85%20%D1%83%D1%81%D1%83%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf (дата звернення: 14.09.2023).
665. Титов А. М., Тетерятник Г.К. Збереження таємниці досудового слідства як гарантія забезпечення прав людини в діяльності правоохоронних органів. *Боротьба зі злочинністю та права людини*: Зб. наук.статей / За ред. М. П. Орзіха, В. М. Дрьоміна. Одеса: Фенікс, 2006. С. 262–265.
666. Ткаченко І М. Потерпілий у кримінальному та кримінально–процесуальному законодавстві: актуальні питання теорії та практики. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 185–193.
667. Торбас О.О. Рятування майна як підстава проникнення в житло особи згідно з ч. 3 ст. 233 КПК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 529–533.

668. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України. К., 2003. С. 65.

669. Труба В.І. Вплив практики ЄСПЛ на розвиток сімейного законодавства України. *Десяті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського* : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Одеса, 28 травня 2021 р.) [Електронне видання] / відповід. ред. В. І. Труба, упор. А. Л. Святошнюк; Одес. нац. ун–т ім. І. І. Мечникова; економ.–прав. ф–т. Одеса : Фенікс, 2021. С. 32–38.

670. Трубников В.М. Павленко Т.А. Концепція кримінально–правової охорони права людини на життя в Україні: Монографія. Х. : Харків юридичний, 2009. 288 с.

671. Уголовное право Украини. Общая часть. Учебник / Отв. Ред. Кондратьев Я.Ю. / Под ред. Клименко В.А., Мельника Н.И. К.: Атика, 2002. 448 с.

672. Уголовный кодекс Украины: Научно–практический комментарий / [Е.Н. Алиева, А. П. Бабий, Л. К. Гаврильченко и др.]; отв. ред. Е. Л. Стрельцов. [Издание четвертое, перераб. и дополн]. Х.: ООО «Одиссей», 2007. 872 с.

673. Удовенко Ж. В. Невтручання в приватне життя як галузева засада кримінального провадження України. *Принципи права: універсальне та національне в контексті сучасних глобалізаційних і євроінтеграційних процесів*. Київ, 21–22 червня 2024 р. : тези доповідей і повідомлень / редкол.: Венгер В. М., Ключковський Ю. Б., Козюбра М. І. [та ін.] ; Національний університет "Києво–Могилянська академія" [та ін.]. – [Київ : б. в., 2024]. С. 227–230.

674. Узунова О.В., Узунов П.П. Міжнародні договори України як джерела кримінально–правової політики. *Кримінально–правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми*: Матеріали міжнародної наукової конференції, Донецьк, 17–18 листопада 2006 року. Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС, 2006. С. 127–131.

675. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. К. : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

676. Українці просять нардепів відмінити статтю про «шпигунські брелки» // http://vesti–ukr.com/kiev/ 39485–ukraincy–prosjat–nardepov–otmenit–statju–o–shpionskih–brelokah (дата звернення: 13.02.2023).
677. Ус О.В. Кваліфікація злочину при конкуренції кримінально–правових норм, частини та цілого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2019.Випуск 55. Том 2. С. 111–114.
678. Ухвал Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 30 травня 2018 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/74327686 (дата звернення 14.08.2024).
679. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 08 грудня 2023 року. Справа № 127/13972/17. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=115752525&red=100003919475eb24571cec0f08046cfb65f0e9&d=5 (дата зернення: 11.09.2024).
680. Ухвала Баштанського районного суду Миколаївської області від 21.09.2021 по справі № 468/994/21–к. URL: https://zakononline.com.ua/court–decisions/show/99775766 (дата звернення: 14.09.2024).
681. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 11 вересня 2015 року. Справа №127/20322/15 к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/50370989 (дата звернення: 12.09.2023).
682. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 21.03.2013. Справа № 127/5219/13–к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/30101626
683. Ухвала Глибоцького районного суду Чернівецької області від 20.11.2018 року. Справа № 715/2377/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/78009249 (дата звернення 12.08.2023).
684. Ухвала Касаційного кримінального суду від 01.02.2023. Справа № 464/4929/19 (№ в ЄДРСР 108766442). URL: https://precedent.ua/108766442 (дата звернення.10.10.2023).
685. Ухвала Касаційного кримінального суду від 01.02.2023. Справа № 464/4929/19. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=108766442&red=100003ec33814c21e2dd72b2aa0685949e8662&d=5 (дата звернення: 29.11.2023).

686. Ухвала Ковпаківського районного суду м. Сум від1 3 жовтня 2020 року. Справа 592/9986/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92185796 (дата звернення: 29.11.2023).
687. Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави від 27.12.2024 у справі № 554/6815/24 (№ в ЄДРСР 124153252). URL: https://precedent.ua/124153252 (дата звернення: 29.11.2023).
688. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 24 грудня 2019 року. Справа № 569/7568/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86579562 (дата звернення: 29.11.2023).
689. Ухвала Роменського міськрайонного суду Сумської області від 5 грудня 2013 року. Справа № 585/3130/13 к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/35820961 (дата звернення: 23.11.2023).
690. Ухвала слідчого судді Кіровського районного суду міста Кіровограда від 08.09.2017. Справа № 404/5591/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/68931267 (дата звернення: 17.08.2023).
691. Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду від 3 лютого 2015 року. Справа № 1–кс/489/9/2015. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/47492085 (дата звернення: 11.10.2023).
692. Ухвала суду від 13.01.2019 по справі № 428/13877/18 Сєвєродонецького міськ суд Луганської області https://zakononline.com.ua/court–decisions/show/79427450 (дата звернення: 11.12.2023).
693. Ухвала Тернопільського апеляційного суду 18 червня 2019 р. Справа № 595/860/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82549328 (дата звернення: 12.11.2023).
694. Ухвала Тисменицького районного суду Івано–Франківської області від 08.07.2024. Справа № 352/1403/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120277834 (дата звернення: 11.11.2023).
695. Федишин І.М. Деякі аспекти визначення державного діяча в кримінальному праві України: поняття, ознаки, зарубіжний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 496–501.

696. Фесенко Є.В. Джерела кримінального права. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Том 17 : Кримінальне право / редкол.: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац.акад. прав. наук України ; Ін–т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун–т ім. Ярослава Мудрого. 2017. С. 147–148.
697. Філософія науки і культури: словник. За редакцією Н. Хамітова. Київ: КНТ, 2024. 437 с.
698. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Ін–т філософії ім. Г.Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
699. Франко І. Я. Свобода і автономія. Антологія української юридичної думки: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Юрид. кн., 2003. Т. 4. С. 353–363.
700. Фріс П. Криміналізація і декриміналізація у кримінально–правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.
701. Фріс П. Л. Кримінально–правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. К. : Атіка, 2005.
702. Фріс П.Л. Вибрані праці. Івано–Франківськ: Фоліант, 2014. 652 с.
703. Фріс П.Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально–правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2014. № 1(2). С. 19–28.
704. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково–методичний посібник для суддів. 2–ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.
705. Хавронюк М. Проблеми адаптації положень Загальної частини чинного та перспективного кримінального законодавства України до кримінального права ЄС. URL: https://www. youtube.com/watch?v=QPog9NGHKIs (дата звернення: 14.05.2023).
706. Хавронюк М.І. 10 років чинності КК України: час закріпити принципи. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських*

країн: матеріали Міжнар. наук.–практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р.; редкол.: В.Я.Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2011. С. 51–56.

707. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльно–правовий аналіз, проблеми гармонізації. Монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.
708. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. ... д–ра. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2008. 42 с.
709. Харитонова О.В. Методологія вітчизняної кримінально-правової науки: становлення історичного методу та проблеми наступності. *Держава і право.* 2010. Випуск 50. С.515-522.
710. Хилюк С.В Розвиток науки кримінального права України після встановлення її державної незалежності (питання особливої частини): автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.08. Львів, 2008. 18 с.
711. Хлопов А.О. Інформація приватного характеру з ознаками таємниці як об'єкт кримінально–правової охорони в XIX–XX століттях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2020. Том 31 (70). № 6. С. 81–87.
712. Хлопов А.О. Протидія злочинності: проблеми практики та науково–методичне забезпечення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. С. 106–112.
713. Храмцов О. М. Про співвідношення злочину, передбаченого статтею 182 КК України, і інституту дифамації як суспільно небезпечного діяння проти честі та гідності людини. *Право і безпека*. 2004. № 3/1. С.174 – 177.
714. Христова Г.О. Конструкція зобов'язань держави у сфері прав людини: порівняльний аналіз міжнародних та європейських підходів. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2014. № 4 (79). С. 31–37.
715. Христова Г.О. Типи та особливості зобов'язань держави у сфері прав людини. *Jurnalul juridic naţional: teorie şi practică*. 2018. № 4. С. 22–28.

716. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст.356.

717. Чевичалова Ж.В. Розуміння терміна «сімейне життя» в контексті ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2. С.1–17.

718. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор. 2007. 640 с.

719. Шапченко С.Д. Механізм кримінально–правового регулювання в правовій системі України: поняття та структура. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2000. Вип. 40. С.63–67.

720. Шатковська І. В. Правове регулювання інституту лікарської таємниці (українська історія та міжнародний досвід). *Форум права*. 2009. № 3. С. 669–676. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e–journals/FP/2009–3/09sivtmd.pdf (дата звернення:12.09.2023).

721. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. Вид. 2–е, випр., доп. К.: Реферат. 2007. 848 с.

722. Шевчук С., Кравчук І. Шлях інтеграції в Європейський Союз: основні вимоги до членства, етапи приєднання та інституційні механізми. Ніццький договір та розширення Європейського Союзу. К., 2001. 124 с

723. Шепетяк О. М. Логіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Олег Шепетяк. Київ: Фенікс, 2015. 256 с.

724. Шимон С.І. , Лупало О.А. Право особи на таємницю кореспонденції: питання публічно–правової та приватно–правової термінології. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО.* 2022. Випуск 72: частина 1. С.118–125.

725. Шишка О.Р. Концепція терміна «закон» у практиці ЄСПЛ. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. конф. (м. Харків, 29 трав. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун–т внутр.

справ, Каф. тактич. та спец.–фіз. підгот. ф–ту № 2. Харків : ХНУВС, 2020. С. 54–56.

726. Шумак, І. О. Громадянські права і свободи людини за Конституцією України: дис. канд. юрид. наук : 12.00.02. НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К. 2000. 193 с.
727. Що таке персональні дані за GDPR? URL: https://legalitgroup.com/shho–take–personalni–dani–za–gdpr. (дата звернення: 10.11.2023).
728. Що таке приватність? URL: https://khpg.org/1604922460 (дата звернення: 12.09.2023).
729. Юридична енциклопедія: В 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. К.: Українська енциклопедія, 2004. Т. 6: Т–Я. 768 с.
730. Явор Ольга. «Сімейне життя» в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 44–49.
731. Яковлів А. Українське право. Історичний нарис. Мюнхен, 1988. С. 236–251.
732. Яремко Г.З. Система заходів кримінально–правового характеру. *Часопис академії адвокатури України.* 2014. Том 7. № 4 (25). С. 89–96.
733. Ященко А. М. Заходи кримінально–правового характеру: поняття, зміст і сутність. *Форум права*. № 3. С. 775–783. URL: htpp://nbuv.gov.ua/j–pgf/fp_index. htm_2013_3_127.pdf (дата звернення: 12.09.2023).
734. Ященко А.М. Інші заходи кримінально–правового характеру: поняття та види. *Право та державне управління*. 2017. № 4 (29). С. 143–148.

Додаток А

Порівняльна таблиця КК України 1960 та 2001 років

КК УРСР 1960 р.	**Стаття 130. Порушення недоторканності житла громадян** Незаконний обшук, незаконне виселення або інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, вчинені службовою особою, - караються позбавленням волі на строк до одного року або виправними роботами на той же строк або громадською доганою.	**Стаття 131. Порушення таємниці листування** Порушення таємниці листування, вчинене службовою особою, - карається виправними роботами на строк до шести місяців або штрафом у розмірі до тридцяти карбованців або громадською доганою.	
КК УРСР 1960 р. (У редакції Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 12.01.83 р. N 4571-X[39])	**Стаття 130. Порушення недоторканності житла громадян** Незаконний обшук, незаконне виселення або інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, вчинені службовою особою, - караються позбавленням волі на строк до одного року або виправними роботами на той же строк або штрафом у розмірі до ста карбованців або громадською доганою.	**Стаття 131. Порушення таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень** Порушення таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень громадян - карається виправними роботами на строк до шести місяців, або штрафом у розмірі до ста карбованців, або громадською доганою.	
КК УРСР 1960 р. В редакції ЗУ «Про внесення змін до законодавчих актів України щодо застосування кримінальних покарань у вигляді штрафу» 8 лютого **1995 року N 41/95-**ВР	**Стаття 130. Порушення недоторканності житла громадян** Незаконний обшук, незаконне виселення або інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, вчинені посадовою особою, - караються позбавленням волі на строк до одного року або виправними роботами на той же строк або штрафом до сорока мінімальних розмірів заробітної плати або громадською доганою.	**Стаття 131. Порушення таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень** Порушення таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень громадян - карається виправними роботами на строк до шести місяців, або штрафом до сорока мінімальних розмірів заробітної плати, або громадською доганою.	
КК України в ред. 2001 р.	**Стаття 162. Порушення недоторканності житла** 1. Незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, -	**Стаття 163. Порушен.таємниці лист,телеф.розмов, телеграф. чи іншої кореспонденції, що передаються засоб. зв'язку або через комп'ютер** 1.Порушення таємниці листування, телефонних розмов,	**Стаття 182. Порушення недоторканності приватного життя** Незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди або поширення цієї інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації, - караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на

[39] З метою приведення у відповідність з Конституцією СРСР, Конституцією Української РСР та Указами Президії Верховної Ради СРСР від 13 серпня 1981 року "Про внесення змін і доповнень до Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік", від 26 липня 1982 року "Про дальше вдосконалення кримінального і виправно-трудового законодавства" і від 15 жовтня 1982 року "Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів СРСР".

	караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років. 2. Ті самі дії, вчинені службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування, - караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.	телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, - караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі до трьох років. 2. Ті самі дії, вчинені щодо держав. чи громад. діячів або вчинені служб. особою, або з використ. спец.засобів, призначених для негласного зняття інформації, - караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.	строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.
	Стаття 162. Порушення недоторканності житла[40] 1. Незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, блокування до них доступу, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, - караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років. 2. Ті самі дії, вчинені службовою особою, групою осіб, або із застосуванням	**Стаття 163. Порушення таємн. лист., телефон.розмов, телеграф.чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер**[41] 1.Порушення таємниц. листув. телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, - караються штрафом від п'ятдесяти до ста	**Стаття 182. Порушення недоторканності приватного життя**[43] 1. Незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу, - караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. 2. Ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи, - караються арештом на строк від трьох до шести місяців або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

[40] В редакції ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів" та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян»
від 16 січня 2014 року № 721-VII

[41] В редакції ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» від 4 лютого 2016 року № 993-VIII

[43] В редакції ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних» від 2 червня 2011 року № 3454-VI.

	насильства чи з погрозою його застосування,- караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.	неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом [42]на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк. 2. Ті самі дії, вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, - караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.	Примітка. Істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.
	Стаття 162. Порушення недоторканності житла 1. Незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, - караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років. 2. Ті самі дії, вчинені службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування, -	**Стаття 163. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер** 1.Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, - караються штрафом від п'ятдесяти до ста	**Стаття 182. Порушення недоторканності приватного життя**[44] 1. Незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу, - караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. 2. Ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи, - караються арештом на строк від трьох до шести місяців або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк. Примітка. Істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує

[42] В редакції ЗУ «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» від 23 серпня 2023 року № 3342-IX

[44] В редакції ЗУ «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо викривачів корупції» від 17 жовтня 2019 року № 198-IX

	караються позбавленням волі на строк від двох до п’яти років.	неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк. 2. Ті самі дії, вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, - караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.	неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об’єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими цією статтею, і не тягне за собою кримінальну відповідальність.
			Стаття 182. Порушення недоторканності приватного життя[45] 1. Незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу, - караються штрафом від п’ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк; 2. Ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи, - караються пробаційним наглядом на строк від трьох до п’яти років або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк. Примітка. Істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує

[45] В редакції ЗУ «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» 23 серпня 2023 року № 3342-IX

			неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими цією статтею, і не тягне за собою кримінальну відповідальність.

Додаток Б

Кількість осіб, засуджених за ст. ст. 162, 163 та 182 КК

рік	стаття	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	з обвинувальним актом	Засуджено
2013	**Ст. 162**	1077	530	510	184
	Ст. 163	18	6	6	2 (ч.2)
	Ст. 182	128	7	6	0
2014	**Ст. 162**	1037	524	457	165
	Ст. 163	11	1	1	1 (ч.1)
	Ст. 182	75	5	4	0
2015	**Ст. 162**	1358	567	492	149
	Ст. 163	13	3	2	0
	Ст. 182	120	7	7	0
2016	**Ст. 162**	2012	764	685	159
	Ст. 163	27	5	5	0
	Ст. 182	152	9	9	1 (ч.2)
2017	**Ст. 162**	1732	993	904	192
	Ст. 163	41	3	2	1
	Ст. 182	174	5	0	1
2018	**Ст. 162**	2119	1308	1213	182
	Ст. 163	23	5	3	1 (ч.1) 3 (ч.2)
	Ст. 182	197	3	1	3
2019	**Ст. 162**	2498	1378	1284	220
	Ст. 163	25	6	4	1 (ч.2)
	Ст. 182	250	26	24	0
	Ст. 162	2442	1531	1427	327

2020	З них	Ч.1	1538	803	737	308
		Ч.2	904	728	690	19
	Ст. 163		33	1	0	1
	З них	Ч.1	11	1	0	1
		Ч.2	22		0	0
	Ст. 182		310	17	12	1
	З них	Ч.1	243	4	3	
		Ч.2	67	13	9	
2021	**Ст. 162**		1935	1306	1259	412
	З них	Ч.1	1785	1275	1232	399
		Ч.2	150	31	27	13
	Ст. 163		18	2	2	1
	З них	Ч.1	6	1	1	1
		Ч.2	12	1	1	0
	Ст. 182		490	240	185	11
	З них	Ч.1	235	18	14	
		Ч.2	255	222	171	
2022	**Ст. 162**		1235	768	715	314
	З них	Ч.1	1112	750	701	312
		Ч.2	123	18	14	2
	Ст. 163		9	1	1	1
	З них	Ч.1	5	1	1	0
		Ч.2	4	0	0	1
	Ст. 182		177	47	23	3
	З них	Ч.1	100	7	7	
		Ч.2	77	40	16	
	Ст. 162		1818	999	937	414
	З них	Ч. 1	1 614	981	923	397
		Ч.2	204	18	14	17

2023	**Ст. 163**		18	1	1	1
	З них	Ч.1	10	0	0	0
		Ч.2	8	1	1	1
	Ст. 182		458	179	167	4
	З них	Ч.1	252	16	15	3
		Ч.2	206	163	152	1

Додаток В

Мал. 1

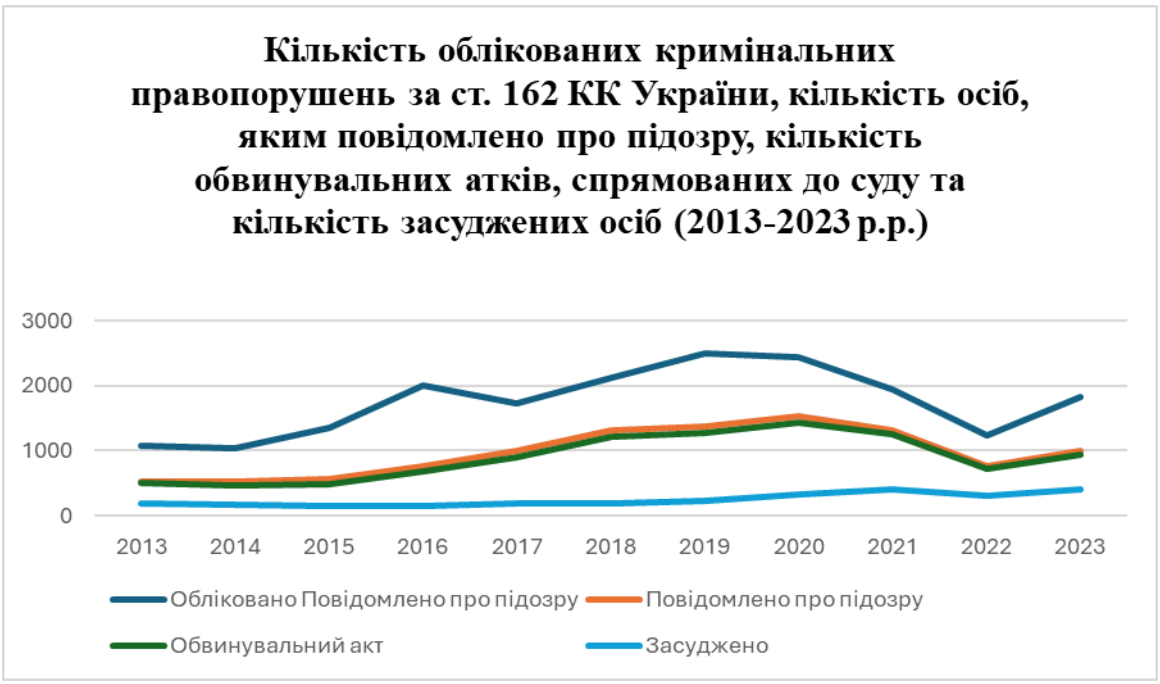

Мал.2

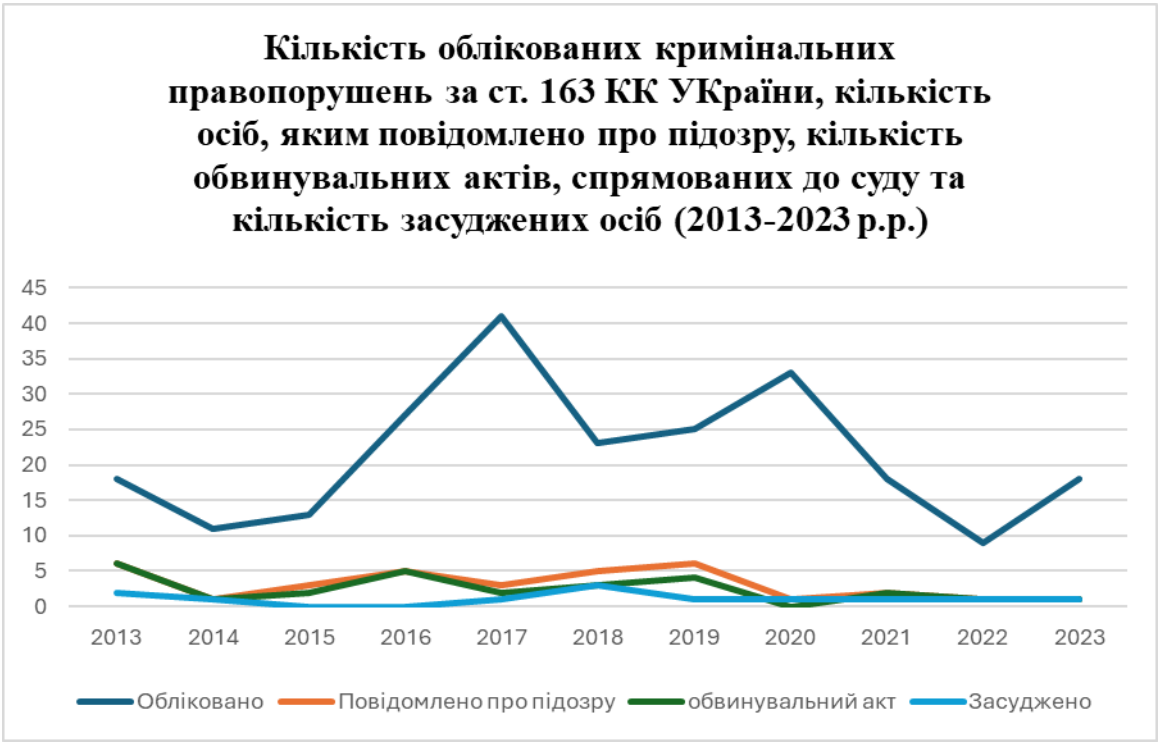

Мал.3

Кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 182 КК України, кількість осіб, яким повідомлено про підозру, кількість обвинувальних актів, спрямованих до суду та кількість засуджених осіб (2013-2023 р.р.)
600
500
400
300
200
100
0
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
Обліковано
Повідомлено про підозру
Обвинувальні акти
Засуджено осіб

Додаток Г

Таблиця 1

Заходи кримінально-правового характеру призначені за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, не пов'язані з покаранням

Рік	Засуджено осіб	Звільнено від кримінальної відповідальності				примусові заходів виховного характеру	примусові заходи медичного характеру
		Ст. 45 КК	Ст.46 КК	Ст.47 КК	Ст. 48 КК		
2013	184	5	18	-	1	5	-
2014	165	3	27	1	-	1	2
2015	149	1	20	1	-	-	5
2016	159	4	13	-	3	-	-
2017	192	3	22	-	1	-	-
2018	182	2	42	-	-	-	-
2019	220	4	52	-	-	-	-
2020	327	1	49	-	-	-	-
2021	412	3	38	5	-	-	-
2022	314	3	13	-	1	-	-
2023	414	1	29	2	2	-	5

За аналізований період за кримінальне правопорушення, передбачене:
ст. 182 КК було засуджено в 2016 році 1 особу, до якої застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням , в 2021 році з 11 засуджених осіб, 1 особа була звільнена від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, 2 особи – у зв'язку з примиренням винного з потерпілою особою, в 2023 році 1 з 3 засуджених осіб була звільнена від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.

Таблиця 2

Призначення покарання за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, пов'язані з покаранням

Рік	Засуджено осіб	Кількість осіб, яким призначено покарання позбавлення волі					Інші покарання				
		1 р.	1-2 р.	2 - 3	3-5	Більше 5 р.	Гром.роб.	Вип.роб.	Штраф.	Обмеж.	Арешт
2013	184	1	1	1	1		1	1	65	30	1
2014	165	2	2	2	3	-	1		62	20	-
2015	149	1	4	5	1	-	1	1	60	19	-
2016	159	2	1	2	1	-	5		56	23	-
2017	192	2	2	3	2	-			86[46]	33	

[46] З них 4 особи, засуджені за ч.2 ст. 162 КК

2018	182	1	2	3	5	1			84[47]	19	1
2019	220	-	3	6	8	1	1		124	12	7
2020	327	4	4	7	8	3	3	2	178	25	
2021	412	4	6	7	1	-	2	1	228	49	1
2022	314	1	8	3	11	1	3		177	33	1
2023	414	2	2	4	15	-	3		244	34	
163 КК в 2013 до 1 з 2 засуджених осіб було застосовано покарання у виді позбавлення волі, інша звільнена від відбування покарання з випробуванням, в 2017 році до 1 особи, в 2018 до 4 осіб, в 2019 р. до 1 особи, в 2021-2023 роки до 1 особи, що вчинила кримінальне правопорушення застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням											
Ст. 182 КК											
2016	1	-	-	-	-	-	-		1	-	-
2017	1[48]										
2018	4			1							1
2020	1								1		

[47] З них 2 особи, засуджені за ч.2 ст. 162 КК

[48] Звільнена від відбування покарання з випробуванням

Додаток Д

Прокуратура України
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ПРОКУРАТУРА
ШЕВЧЕНКІВСЬКА ОКРУЖНА ПРОКУРАТУРА
МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Космічна, 118а, м. Запоріжжя, 69050 тел.: (061) 296-16-13
e-mail: shvop@zap.gp.gov.ua, web: www.zap.gp.gov.ua

_____від _____ На № _____від 30.08.2024

Голові
Комунарського районного суду м. Запоріжжя
Едуарду СТОМАТОВУ
вул. Європейська, 7, м. Запоріжжя, 69104

Шановний Едуарде Григоровичу!

Шевченківською окружною прокуратурою міста Запоріжжя Запорізької області розглянуто Ваші пропозиції щодо призначення заходів кримінально-правового характеру особам, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 162, 163 та 182 КК України, розроблені за результатами виконання дослідження на тему «Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в Україні».

Зокрема, звернуто увагу на вимоги щодо підготовки клопотань про звільнення осіб, які вчинили вказані кримінальні правопорушення, від кримінальної відповідальності на підставі ст. ст. 45-49 КК України, а також питань, що вирішуються при укладені угоди про примирення та угоди про визнання винуватості з такими особами.

Працівники прокуратури вважають їх науково-обгрунтованими та такими, що мають використовуватися в практичній діяльності.

З повагою

Керівник окружної прокуратури **Олексій ВЕКЛИЧ**

Додаток Е

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇПОЛІЦІЇ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ
Запорізьке районне управління поліції
Відділ поліції №4
вул. Космічна, 40, м. Запоріжжя, 69027
тел.769-87-99, kommd@zp.npu.gov.ua
08.09.2024 № _____

Судді Комунарського районного суду м. Запоріжжя Едуарду СТОМАТОВУ

Шановний Едуарде Григоровичу!

В Запорізькому районному управлінні поліції ВП №4 ГУНП в Запорізькій області розглянуто пропозиції щодо: 1) уточнення кола службових осіб, які визнаються належними уповноваженими суб'єктами проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи, а саме: прокурор в кримінальному провадженні, який здійснює процесуальне керівництво, слідчий, визначений керівником органу досудового розслідування, у тому числі слідчий, який входить до групи слідчих в кримінальному проваджені, а також співробітники оперативних підрозділів, які можуть залучатися вказаними вище уповноваженими особами до проведення таких дій; 2) підходу, за яким встановлення законності чи незаконності фактичного володіння особи житлом чи іншим володінням знаходиться поза межами диспозиції статті 162 КК, а висловлені в кримінально-правовій науці позиції щодо визнання потерпілою особою від порушення недоторканності житла виключно особи, яка на законних підставах є власником житла чи іншого володіння не узгоджується із сучасним підходом щодо правової оцінки наявності законних підстав правомочності перебування в житлі чи іншому володінні та тенденціями судової практики; 3) розуміння того, що вказівка в диспозиції ч.1 ст. 162 КК на два види потерпілих, а саме особи (при вчиненні незаконного проникнення до житла чи іншого володіння, незаконного проведення в них обшуку і огляду) та громадянина (при вчиненні незаконного виселення чи вчинення інших дій, що порушують недоторканність житла) не впливає на сферу застосування цієї кримінально-правової норми і не обмежує людину в кримінально-правовій охороні цього права з огляду на наявність або відсутність правового зв'язку з державою. Ці та інші положення щодо відмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 162, 163 та

182 КК України від інших кримінальних правопорушень або ж кваліфікації за сукупністю з іншими кримінальними правопорушеннями визнані такими, що можуть використовуватися при проведенні досудового розслідування за даною категорією кримінальних проваджень.

З повагою
Начальник
полковник поліції **Василь ЗАЯРСЬКИЙ**

Додаток Ж

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Територіальне управління Державного бюро розслідувань, розташоване у місті Мелітополі (ТУ ДБР у м. Мелітополі)

вул. Індустріальна, 89, м. Мелітополь, Запорізька обл., 72316, тел. : (061) 239 96 29
поштова адреса для листування: а/с 621, м. Запоріжжя, 69005
e-mail: info@mel.dbr.gov.ua, web: www.dbr.gov.ua, ідентифікаційний код 42348993

Едуарду СТОМАТОВУ

Шановний Едуарде Григоровичу!

В Територіальному управлінні Державного бюро розслідувань, розташованому у місті Мелітополі розглянуто Ваші пропозиції щодо кримінально-правової оцінки посягань на приватне та сімейне життя людини, сформульовані в докторській дисертації на тему «Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в Україні». Зокрема уточнення кола службових осіб, які визнаються належними уповноваженими суб'єктами проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи, а саме: прокурор в кримінальному провадженні, який здійснює процесуальне керівництво, слідчий, визначений керівником органу досудового розслідування, у тому числі слідчий, який входить до групи слідчих в кримінальному проваджені, а також співробітники оперативних підрозділів, які можуть залучатися вказаними вище уповноваженими особами до проведення таких дій. Ця рекомендація, визнана такою, що має використовуватися при проведенні обшуків житла чи іншого володіння особи співробітниками.

З повагою

директор 12.08.2024 **Руслан ЄНА**

Додаток К

Адвокатське об'єднання
«ЛЕГЕС»
ЄДРПОУ 39678651, адреса: 69019, м. Запоріжжя, вул. Рекордна, буд. 34А, приміщення 48
п/р UA33 313399 00000 26008055763999 в ПАТ КБ «ПриватБанк»
тел.050 6083257, email advokatm@ukr.net

09.09.2024р.

Шановний Едуарде Григоровичу!

В адвокатському об'єднанні «ЛЕГЕС» розглянуто Ваші пропозиції щодо кримінально-правової оцінки посягань на приватне та сімейне життя людини, відмежування від інших кримінальних правопорушень, сформульовані за результатами проведеного Вами наукового дослідження на тему «Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в Україні».

Інформуємо, що адвокати нашого об'єднання ознайомилися з ними, а також з основними положеннями підготовлених вами наукових статей, вважають їх науково-обґрунтованими та такими, що можуть бути використані в юридичній практиці під час здійснення захисту клієнтів.

З повагою

Голова адвокатського об'єднання «ЛЕГЕС»,
в.о. голови Ради адвокатів
Запорізької області **Максим СЕМЕНОВ**

АДВОКАТСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЛЕГЕС" 39678651 УКРАЇНА

Додаток Л

«ЗАТВЕРДЖУЮ»:
Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи Класичного приватного університету
_____ О.В. Мащенко
«18» 02 2021 р.

АКТ

про впровадження в освітню та науково-дослідну діяльність Інституту економіки та права Класичного приватного університету результатів дисертації Стоматова Е.Г. на тему: «Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в Україні»

Комісія у складі: голова – директор інституту, д.ю.н., доцент Абакумова Ю.В., члени: к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та міжнародного права Слабко С.М., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Огаренко Є.А. констатує, що теоретичні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в результаті дослідження теоретичних та практичних проблем кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні в докторській дисертації, а також в наукових публікаціях знайшли застосування в межах наукової теми Класичного приватного університету «Розвиток системи кримінальної юстиції, правоохоронної та правозахисної діяльності в Україні у воєнний та повоєнний періоди» (державний реєстраційний номер 0123U102119).

Роль автора полягає в узагальненні стану кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя та розроблені на підставі комплексного дослідження, що ґрунтується на сучасних наукових здобутках представників вітчизняної й європейської правової науки, правозастосовної практики, низки концептуальних положень, висновків і рекомендацій щодо удосконалення законодавства та його застосування правоохоронними органами та судами.

Розроблені дисертантом теоретичні положення та практичні рекомендації, обговорені на засіданні кафедри кримінального права, процесу та криміналістики. Визнано такими, що можуть бути використані при розроблені викладачами навчально-методичного забезпечення дисциплін кримінально-правового циклу та студентами при підготовці до занять, написані курсових та кваліфікаційних робіт наступні публікації Стоматова Є.Г. :

1. Стоматов Е.Г., Большакова Д.О., Призначення покарання на підставі угод у провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 1 (71). С. 136-143.
2. Стоматов Е.Г., Рябчинська О.П. Призначення покарання більш м'якого, ніж передбаченого законом: кримінально-правовий та кримінально-процесуальний аспекти. *Науковий електронний юридичний журнал*. 2019. № 4. С. 207–210.

3. Stomatov Eduard, Riabchynska Olena. Criminal law protection of the right to privacy in the medical field: international and national context. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1.P. 158-163.

4. Стоматов Е.Г., Рябчинська О.П. Конфіденційна інформація про особу як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України: змістовні ознаки. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 6. С.484-490.

5. Стоматов Е.Г. Забезпечення права на приватне життя засуджених до позбавлення волі та осіб, взятих під варту: таємниця кореспонденції. *Науковий вісник ДДУВС*. 2023. № 2. С. 226-233.

6. Стоматов Е.Г. Кримінально-правова охорона конфіденційної інформації за Кримінальним кодексом Республіки Польща (на прикладі ст. 267 КК). *Держава та регіони: Серія Право*. 2023. № 3 (81). С. 119-127.

7. Стоматов Е.Г., Пальченкова В.М. Формування концепту права людини на приватність в західноєвропейських країнах та сполучених штатах Америки: ретроспективний аспект. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 7. С. 48-51.

8. Стоматов Е.Г. Право на приватність в історії українського конституціоналізму. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 8. С. 44-48.

9. Стоматов Е.Г. Теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття кримінально-правової охорони права на приватне та сімейне життя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*: Сер: Юриспруденція. 2023. № 64. С.114-119.

10. Стоматов Е.Г. Кримінально-правова охорона права на недоторканність приватного життя : новітня історія України. *Науковий юридичний електронний журнал*. 2024. № 1. С. 558-563.

11. Стоматов Е.Г. Порушення недоторканності житла: теоретико-правові проблеми визначення предмета. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 3. С.212-219.

12. Стоматов Е.Г. Кримінально-правова охорона приватного і сімейного життя людини в контексті негативного та позитивного обов'язку держави. *Вісник Ужгородського державного університету*: Серія право. 2024. №83. С.140-150.

13. Стоматов Е.Г., Павлов В.Г. До питання про законність втручання в приватне життя людини. *Правові новели*. 2024. Вип. № 23. С.237-246.

14. Стоматов Е.Г., Павлов В.Г. Кримінально-правова охорона недоторканності приватного життя в Королівстві Іспанія. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія Право. 2024. № 86. Ч.4. С. 356-366.

15. Стоматов Е.Г. Кваліфікуючі ознаки порушення недоторканності житла особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 581-586.

16. Стоматов Е.Г. Зміст сімейного життя особи в контексті кримінально-правової охорони приватного життя людини. *Держава та регіони: Серія:*

Право. 2024. № 4. С.

17. Стоматов Е.Г. Особливості застосування практики ЄСПЛ в процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного життя особи. Правова позиція. 2024. № 4 (45). С.45-50.

18. Стоматов Е.Г., Павлов В.Г. Деякі питання методології кримінально-правової науки. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 619-626.

19. Stomatov Eduard, Viktoriia M. Palchenkova, Gorokhovska Olena, Sergii P. Myrnyi. Legal and moral and ethical problems of transplantation in Ukraine. Journal of critical reviews Vol. 7, issue 12, 2020. P. 2037-2041.

20. Stomatov Eduard, Olena Riabchynska, Mykhailo Anishchenko, Yurii Filei. Medical Secrecy in the context of doctor's obligation and patient's right: legal analysis. *Journal of Law and Social Deviance*. Volume Twenty-Four 2022. P. 1-37.

21. Eduard Stomatov, Mykhailo A. Anishchenko, Yurii V. Filei, Sergii P. Myrnyi. Problems of providing the right to privacy in the context of digitalization of the health care sphere in Ukraine. *Medicine and Law*. 2023. Volum 42. № 4. P. 741-762.

Голова комісії

Доктор юридичних наук, доцент Юлія АБАКУМОВА

Члени комісії:

Кандидат юридичних наук, доцент Світлана СЛАБКО

Кандидат юридичних наук Євген ОГАРЕНКО